AHIN UN TSURIK

Avraham Morevski

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אַהין און צוריק

אברהם מאָרעווסקי

(זכרונות און רעיונות פון אַ יידן — אַן אַקטיאָר)

אברהם מאָרעווסקי

אהין און צוריק

(זכרונות און רעיונות פון אַ יידן אַן אַקטיאָר)

דריטער באַנד

דאָס לעבן און לעבנס־רעכט

(1910—1919)

פאַרלאַג

וואַרשע

1960

AWROM MORWESKI
(Wspomnienia i myśli Żyda-aktora)

Tom III

Red. D. SFARD

רעדאַקטאָר: ד. ספאַרד

Okładkę projektował R. CHWOLES

הילע געצייכנט: ר. כוואָלעס

Prident in Poland

Wydawnictwo „Idisz Buch“ Warszawa, Nowogrodzka 5

Nakład 3000 egz. Druk ukończono w grudniu 1960 r. Ark. druk. 33,25. Ark. wyd. 27. Papier druk. sat. kl. III 61 x 86, 80 g.

Druk. RSW „Prasa”, Warszawa, Tarczyńska 8. Zam. 138 — C-78

די דרייען,
וואָס תמיד
פֿאַר די אויגן שטייען —
ווייטערן, אַלתרן, אַן־סקין
איז געווידמעט דער באַנד

ערשטער טייל

די שיפן זינקען

I. האָלדער באָלדער

פון די לעצטע בלעטער אין פריערדיקן טייל און פון דאַלמאַטאָווס לעצטן בריוו דאַרף שוין זיין קלאָר, אַז ער וועט זיך נישט צופרידן שטעלן מיט בלויזער סצענישער פעדאַגאָגיק און וועט זיך נישט צעשיידן מיט זיינע „אַדעפּטן און קאָלעגן“, ווי ער פלעגט אָפט רופן די יונגע שוישפילער אין לעצטן יאָרגאַנג פון דער שול. עס האָט זיך דערנענטערט דער טאָג, ווען זיין לאַנגיעריקער חלום וועגן אַ פאָלקס־טעאַטער אין פעטערבורג האָט געזאָלט אָנהויבן פאַרווירקלעכט צו ווערן. איך באַזיץ נישט אין מיין רשות קיין דאָקומענטאַלע באַווייזן, אַז דאַלמאַטאָוו איז צו יענער צייט, 1910—11 שוין געשטאַנען כמעט ביי דער שוועל פון דעם אויפטו, מיט וועלכן ער האָט געהאַט ברעה צו קרוינען זיין פאַרצווייגטע טעטיקייט אויפן קינסטלערישן, געזעלשאַפטלעכן און דערציערישן געביט. אָבער ביי דער גאַנצער קמצנות, מיט וועלכער זיין געשטאַלט איז באַהאַנדלט געוואָרן אין דער געשיכטע פון טעאַטער פאַר די לעצטע יאָרצענדליקער (און וועלכע — זאָל דערלויבט זיין צו באַטאָנען — האָט נישט קיין שום דערקלערונג און באַרעכטיקונג), געפינען מיר וועגן דעם מאָמענט פון דאַלמאַטאָווס שטרעבונגען און דערגרייכונגען אויפן געביט פון רעאַליזירן אָט דעם גרויסן אויפטו פילזאָגנדיקע פרטים און די פרעכטיק אָנגעשריבענע זכרונות פון יורי מיכאַילאָוויטש יוריעוו — איינעם פון די גדולים פון „אַלעקסאַנדרינסקי“ טעאַטער, וועלכער איז אין די יאָרן, וואָס מיר באַשרייבן שוין געווען אין דער ערשטער ריי פון זיינע יחסנים און האָט שפּעטער דערלעבט צו ווערן אַ ליבלינג אויף דער בינע פון „אַקאַדעמישן טעאַטער אויפן נאָמען פון א. ס. פּושקין“ — ווי „אַלעקסאַנדרינסקי“ טעאַטער האָט זיך אָנגעהויבן רופן נאָך דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע.

מיר האָבן אַלזאָ גענוג גרונטן צו האַלטן און צו זאָגן, אַז איך האָב געטאָן אַ נאַרישקייט, ווען איך האָב, באַקומענדיק דעם אַטעסטאַט, פאַרלאָזן די שול און פעטערבורג... מיר איז געמאַכט געוואָרן אַ פאַרשלאַג

צו בלייבן אין שול נאָך אַ יאָר צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע שילער, אָבער איך בין דערויף נישט מסכים געווען.

דאָ איז שוין אפשר צייט אַריינצופירן אין אונדזערע שילדערונגען, דערינערונגען און באַטראַכטונגען אַ מאָטיוו, וועלכן מיר האָבן ביז איצט אַזוי גוט ווי נישט געלאָזט הערן —

זעלבסטאַנאַליז! אַריינקוקן טיפער אין זיך...

בין היינט האָבן מיר פאַר די אויגן עפּעס אַ מין באַשעפעניש, וואָס באַשטייט בלויז פון ה ע ל ע פּ ע ד י ם... אַזוי בלוי=אומשולדיק זעען אויס זיינע טעג, זיינע נעכט און אַלע זיינע יאָרן. האָבן אים אויף דער וועלט געבראַכט „מלאָכים"? „הייליקע גייסטער"? זענען אין בלוט ביי אים נישט געווען די אַלע באַקטעריעס פון עגאָצענטרישע נטיות, וועלכע לעבן און ווירקן אין אַלע לעבעדיקע מענטשן?

אונדזער בן יחיד האָט פון זיינע אבות געירשנט אַ סך גוטע מידות; ער איז געווען באַשאָנקען מיט פעיקייטן איבערן דורכשניט — „אַ באַגאַבט קינד"... אָבער קיין בלויבלוטיקער צדיק איז ער נישט געווען פון דער מאַמעס בויך אַרויס. לאָמיר דאָ דערמאָנען ווי ער האָט אויף דער מאַמען אַ בענקל אויפגעהויבן און אַ שליידער געטאָן (וואָס אמת איז, — א ו י פ ן ט י ש, נישט, חלילה, אין דער מאַמען) אין עלטער פון 10 יאָר. דאָס הייסט: אַ כ ע ס ן!

די קליינע יתומה, ווי ווייט מיר געדענקען, האָט ער געכאַפּט פאַר די צעפּ. זי האָט אים, וואָס אמת איז, צעדראַפּעט דעם פּנים, אָבער קיין „שעפעלע" האָבן מיר פאַר זיך אויך אין דעם פאַל נישט...

אַז דער לערער זאַלקינד האָט בעת דער לעקציע פון צייכענען אַרויסגעזאָגט אַ מיינונג, אַז דער אַרטיסט דאָבראָוואָלסקי, שפּילנדיק אין טשעכאָווס „דריי שוועסטער", פאַרשטייט נישט וואָס ער רעדט, האָט אונדזער העלד צעריסן אַ פּאַרטיקע צייכענונג און אויסגעגאָסן אַ פלעשל טוש. דאָס אַלץ איז אין פאַרלויף פון אונדזער דערציילונג אָפּן און ערלעך דערציילט געוואָרן און קיין טענהעניץ אונדזער בעל דבר צו א י ד ע אַ ל י ז י ר ן האָבן מיר, חס וחלילה, נישט געהאַט און ווען להבא אויך נישט האָבן.

אָבער עס איז צייט צוזאַמען מיטן לייענער אַריינצוהערן ט י פ ע ר אין האַרץ און געוויסן פון 24=יעריקן „ייִדן" און „אַקטיאָר"; אָנהייבן צו נאָטירן די נאָטן פון חשבון הנפש.

דער שטות פון פאַרלאָזן פּעטערבורג איז געווען פאַרוואָרצלט אין דער קליינלעכער א ו י ס ר ע כ ע נ ו נ ג, אַז נאָך 3 יאָר זיצן אין דער שול איז צייט אָנצוהייבן עפּעס צו פאַרדינען און אויפהערן צו נעמען ביי די עלטערן אויף „ברויט“... איך דאַרף דאָ צוגעבן, אַז פון די מענער אין שול זענען כמעט אַלע אָן אויסנאַם געווען באַפרייט פון שכר לימוד. דאָס האָט מיך געעקבערט שוין פון צווייטן לערניאָר: וואָס גייט וועמען אָן, אַז איך האָב רייכע עלטערן? ווייבאַלד איך בין אָנערקענט פאַר אַ פעיקן סטו־דענט, דאַרף מען מיך באַפרייען פון אָפּצאָל פונקט אַזוי גוט, ווי אַנדערע באַגאַבטע סטודענטן.

איך בין אַבסאָלוט נישט געווען גערעכט, פאַרשטייט זיך, אָבער אַ ווע־רימל פון פאַרדרוס האָט מיך געטאָטשעט, און מיטן אַטעסטאַט אין דער האַנט האָב איך אוודאי שוין נישט געקאָנט איינגיין אויף פאַרצווזעצן דעם קיום אין דער שול, פאָדערנדיק אויף דעם מזומנים ביי טאַטע־מאַמען.

דאַלמאַטאָוו דאַקעגן איז אפילו נישט איינגעפאַלן, אַז דאָ שטעקט די סיבה פון מיין אָפּזאָג צו פאַרבלייבן מיט אים. און ער האָט אפשר אָנגענומען, אַז עפּעס האָב איך אַ פאַרדרוס קעגן אים.

מיר האָבן זיך צעשיידט!

בין איך געווען — געלטגיריק? אַן „אוהב בצע“? לגמרי־נישט.

אין עלטער פון אַ יאָר 12 פלעג איך ביי דער מוטער אַרויסשלעפּן פון איר טייסטער קליינגעלט... מיך האָט באַהערשט אַ לייד־נשאַפט צו פאָרן „מיט הינער קאָנקע“ (אַזוי האָבן יידן גערופן די וואַגאָנען פון דער פערד־באַן אויף שינעס), איך פלעג דורכמאַכן עטלעכע רייסן, און דער גרעסטער תענוג איז געווען אַרויפצושטייגן און אַראָפּצושטייגן פונקט אַזוי ווי דער קאָנטראָלער, וועלכער האָט מיך באַמערקט און באַפוילן, אַז דער קאָנדוקטאָר זאָל מיר אין דעם נישט שטערן, הגם דאָס איז געווען קעגן די כללים, וועלכע האָבן מחייב געווען איין־ און אויס־צושטייגן נ אָ ר אויף די ראָגן פון די גאַסן, ווו די „קאָנקע“ פלעגט זיך אָפּשטעלן.

אָט די „תאווה“ האָט מיך געמאַכט פאַר אַ גנב. דאָס האָט געדויערט מן הסתם אַ פּאָר חדשים. דאַרף איך זיך זאָגן, אַז איך האָב געהאַט אַ נטיה צו גנבה? איך מיין, אַז אַזאַ באַשולדיקונג קען זיך בין איך נישט מחויב אַרויסצושטעלן.

מיין באַציונג צו געלט, צו „אייגנטום“ בכלל, וועלן מיר נאָך האָבן נישט איין צופאַל צו באַטראַכטן.

אויפֿן שוועל פֿון מײַן זעלבשטענדיקער עקזיסטענץ האָט מיך אָבער פֿאַרפֿירט גראָד אָט די קלײנבירגערלעכע „אויסגערעכנטקייט“, און, ווי מיר וועלן גאָר אינגיכן דערזען, האָט זי מיר (ווי אַלע מאָל און אומעטום איז דער פֿאַל מיט קלײנלעכע חשבונות ביי גרויסע אויסזיכטן) — זייער ט יי ע ר אָפּגעקאָסט, הגם איך בין געוואָרן אַ „פּאַרדיגער“ און אָנגעהויבן קריגן 40 רובליאקעס אַ חודש „גאַזשע“ — אין גראָדנער „שטאָט־טעאַטער“, פֿון וועלכן דער דירעקטאָר איז געווען — יעווגעני אַבראַמאָוויטש ביעליאַיעוו, וואָס האָט ביז גראָדנע „געהאַלטן“ ווילנע און מינסק און וועלכן מען האָט גערופֿן „הויפּטקאָמאַנדיר פֿון טעאַטער־פֿראָנט אין צפֿון־מערבֿדיקן קאַנט“ (צום „צפֿון־מערבֿדיקן קאַנט“ האָבן לויט דער אַדמיניסטראַטיווער איינטיילונג געהערט די גובערניעס: ווילנער, גראָדנער און קאָוונער, בראש פֿון וועלכע ס'איז געשטאַנען איין גענעראַל־גובערנאַטאָר און איין מיליטערישער הויפּטקאָמאַנדיר. ביעליאַיעוו איז, הייסט עס, געווען — דער „דריטער“ נעבן יענע צוויי....)

ווי אַזוי איך בין געפֿאַלן אויפֿן פּלאַן צו ווערן ביעליאַיעווס אַן אַקטיאָר — דאָס געדענק איך אַבסאָלוט נישט. איך ווייס, אַז אין ווילנער שטאָט־טעאַטער איז דער צוטריט פֿאַר יידן געווען פֿאַרצווימט (ביי ניעזלאָבינען האָט געשפּילט מאַסין — אַ ייד, אָבער נאָך די קאָנפֿליקטן מיט ניקולינען אין „נייעם געטאָ“ בלי ספק, — איז, ווי ווייט איך געדענק, מער קיין „יודעער“ נישט געווען. יענעם ווינטער האָט זיך געשמדט מישא סמאָלענסקי, כדי אָנצוקומען אין ביעליאַיעווס טרופּע אין ווילנער שטאָט־טעאַטער. אַ יאָר שפּעטער איז סמאָלענסקי געוואָרן אַ מיטגליד פֿון ביעליאַיעווס טרופּע אין גראָדנע.

מיטן צוועק צו פֿירן אונטערהאַנדלונגען מיט ביעליאַעוון, בין איך צו אים אַרויסגעפֿאָרן אויפֿן ריגער „שטראַנד“, וווּ ער האָט פֿאַרבראַכט די זומער־חדשים אין מאַיאָרנהאָף צוזאַמען מיט זיין פֿרוי — יעקאַטעריגאַ סיערגעיעווגאַ סאראַנטשאָוואַ. דער הויפּטאַקטריסע פֿון יענע סעזאָנען אין ווילנער טעאַטער.

דאַרף מען דען לאַנג שילדערן מיין צושטאַנד, ווען איך בין געקומען קיין מאַיאָרנהאָף און זיך באַקענט מיט דער „הערויניע“ פֿון ווילנער שטאָט־טעאַטער? אויב דער לייענער וועט זיך מטריח זיין אַ בלעטער טאָן אונדזער ערשטן טייל, וועט אים קלאָר ווערן, אַז דער יונגערמאַן, וואָס איז געקומען קיין מאַיאָרנהאָף, האָט זיך דערפֿילט אַזוי, ווי ער וואָלט

יעווגעני אַבראַמאָוויטש ביעליאַיעוו

געדריקט די האַנט נישט נאָר פון דער הויכוויקסיקער מאַדאַם, וועלכע איז געשטאַנען פאַר זיינע אַנטציקטע אויגן, נייערט אויך פון יענע „געטינס", וועלכע האָבן געלעבט אין זיין זכרון, געהערשט אין זיין צעפלאַמטער און קיינמאָל נישט אָפּגעקילטער פאַנטאַזיע, ווי מיראַספּאָלסקאַיאַ, לערמינאַ, פּשעסעצקאַיאַ — „ראַאַוטענדעליין", און איבער אַלעמען — די אומפאַר־געסלעכע וויעראַ פּיאָדאָראָוונאַ קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ. אַלע האָבן זיי ווי אין אַ פאַנטאַסטישן רייטוואָגן, געשוועבט פאַר זיינע צעפלאַמטע בליקן, בעת ער איז מיט ביעליאַיעוון און סאַראַנטשאָוואַ אַרומגעגאַנגען פאַרביי די בוזאַליעס פון ריגער אויסגוס און געשמועסט און „אונטערהאַנדלט".

אַן איינדרוק האָב איך געמאַכט אָן ספק פון אַ שוטה, אויב נישט פון אַ האַלבן אידיאָט... דער פאָרשלאַג, וואָס איך האָב פון דירעקטאָר באַקומען, האָט געמוזט זיין אַ דערשלאָגנדיקער. מיר האָט דאַלמאַטאָוו שוין לאַנג געוואָרנט, אַז אַנטרעפּרעניאָרן וועלן מיך דריקן, ווייסנדיק, אַז איך האָב נישט קיין ברירה.

איצט ווייס איך, אַז ביעליאַיעוו האָט מיך באַהאַנדלט זייער מעשה „דזשענטעלמען": די לעצטע מדרגה איז ביי אים אין גראָדנע געווען — 30 רובל, מיר האָט ער פאָרגעלייגט 40.

איך בין, משמעות, געווען פאַרצווייפלט, נישט געוואָלט אָננעמען דעם פאָרשלאַג.

איך געדענק בולט אַ דעפּעשע פון גלאָוואַצקין: „שטימט איין, שפּילט אַלץ, איך קוש אייך. גלאָוואַצקי".

דאָס איז אָן ספק געווען אַן אָפּקלאַנג פון מיין ווענדונג צו דאַלמאַ־טאָוון מיט אַן אָנפרעג: „וואָס זאָל איך טאָן?"

איך געדענק ווי היינט, אַז, לייענענדיק גלאָוואַצקיס טעלעגראַמע, בין איך מער פון אַלץ געווען גערירט פון דער צושריפט: „איך קוש אייך". אויסגעגעבן מזומנים, כדי צו „שיקן אַ קוש"!

איך האָב „געחתמעט מיין ערשטן קאָנטראַקט" (איך געדענק נישט גענוי, צי האָבן מיר דע פאַקטאָ געהאַט אַ קאָנטראַקט) — געשען.

אויפן ברעג ים האָב איך פאַרבראַכט עטלעכע טעג (אפשר אַ פּאָר וואָכן?), פון וועלכע איז אין זכרון איז מיר פאַרבליבן: דער סימפאָנישער אָרקעסטער און דער דיריגענט שנייפאָכט.

אַז אונדזער בעל הבר איז אַן אומהיילבאַרער פֿאַנטאַזיאָר און שוועבט אַרום אין וועלטן און ספֿערן, וואָס זענען אַזוי ווייט פֿון דער אַרומיקערווירקלעכקייט, ווי די וואָלקנס פֿון דעם זאַמד אויפֿן ברעג — דאָס איז דעם לייענער שוין קלאָר. אָבער איך זע מיך געצוווּנגען אויפֿצוקלערן, אַז אין די צעשפּילטע פֿאַנטאַזיעס זענען געווען ביי אונדזער העלד פֿאַר־פֿלאָכטן זיינע עניני דיומא, וועלכע פֿלעגן זיך אָנגיסן מיט לעבנס־זאַפֿטן, ווערן פֿאַקטן פֿון אַלטעגלעכן קיום אויסשליסלעך אין ברען און אין ליכט פֿון צעשפּילטער פֿאַנטאַזיע. אין „רואיקן" צושטאַנד האָבן מענטשן גיכטערע, פּראַקטישע, לעבנסקלוגע אָנגעטראָפֿן אין אים יענעם „שוטה", „האַלבן אידיאָט", גולם, וועלכן ביעליאַיעוו האָט שוין געהאַט אָנגאַזשירט אין זיין פּערסאָנאַל און נאָכדעם, האָבנדיק געטראָפֿן עטלעכע מאָל אויפֿן ברעג, קוקן אויף אים מיט עפּעס כמו „דערשראָקענע" בליקן... אַזאַ געניטער אונטערנעמער זאָל ביים ערשטן שריט, צוזאַמענשטעלנדיק דעם פּערסאָנאַל פֿון גראָדנער טעאַטער־סעזאָן, אַרויסוואַרפֿן 40 רובל פֿון זיין חודש־ביודזשעט? — דאָס האָט געמוזט פֿאַרסמען ביים דירעקטאָר זיין געמיט. און וואָס, צום טייוול, האָט אים פֿאַרפֿירט? פֿאַרבלענדט? ער האָט דאָך אָן ספֿק זיך געהאַט נאָכגעפֿרעגט אויף אים אין די שול־ספֿערן, אפֿשר אין מאָסקווער טעאַ־טער־געזעלשאַפֿט? אָן ספֿק האָט ער געהאַט אַ יסוד צו אַנגאַזשירן דעם יונגן אַקטיאָר... אָבער וואָס מער ער האָט זיך געהאַט צוגעקוקט צום דאָזיקן „אַרטיסט", וועלכער האָט געקאָנט אין משך פֿון 2 שעה, שפּאַצירנדיק מיט סאַראַנטשאָווע, נישט אַרויסרעדן קיין וואָרט, אַלץ מער איז אים געוואָרן קאַלעמוטנער אויף זיין אַנטרעפּרעניארישן געמיט.

און מיטאַמאָל —

דער סימפֿאָנישער אָרקעסטער האָט געשפּילט יענעם אָוונט טשײַ־קאָווסקיס 6־טע סימפֿאָניע, „די פּאַטעטישע סימפֿאָניע"!

וואָס מיט אונדזער בחור האָט זיך אָפּגעטאָן אין פּאַריז אין „שאַטלע" (chatelet) אויף די קאָנצערטן פֿון עדמונד קאָלאָנס אָרקעס־טער — דאָס ווייס דער, וואָס האָט געלייענט דעם צווייטן טייל. אין 5־טן טייל, אַז מירן דערלעבן, וועלן מיר זיך דערוויסן וואָס אין לעבן פֿון אונדזער בן־יחיד האָט אַריינגעטראָגן — בעטהאָווענס צע־מאָל־קאָנצערט. דאָ האַלטן מיר ביים 4־טן טייל. דיריגירט האָט — שנייפּאָכט.

פון מיין ווייטער קינדהייט ביז היינטיקן טאָג ברענגט מוזיק מיך אַריין אין אַ צושטאַנד פון באַוווסטזיניקן ווילנאַוויסדרוק, כ'וואָלט געזאָגט: פון לעבנס־לוסטיקן „אַנגריף" — אויף מיין אַרום. ווען איך ווער דורכגעזאַפּט, אָנגעפילט מיטן אינהאַלט פון אַ גרויסן מוזיקאַלישן ווערק, הילכט פאַרשווינדט פון מיין געמיט אָן אַ שפּור די פאַרקריפּלטקייט פון מיין צעקאַליעטשעטן ווילן, וועלכן איך האָב געגווי באַשריבן אין די קאַפּיטלען וועגן מיינע קינדער־יאָרן, און וועלכער האָט מיך נישט אַרויסגעלאָזט פון קלעם אין פּעטערבורגער פּעריאָד און וועט מיך נישט אויפהערן צו פאַרפּאָלגן און פאַרביטערן אומעטום און צו יעדער צייט.

דעם איינדרוק פון דער פּאַטעטישער סימפאָניע אונטער שנייפאָכטס דיריזשירונג אין מאַיאָרנהאָף זומער 1910, קאָן איך פאַרגלייכן מיט די איינדרוקן פון די קאָנצערטן אין פּאַריזער „שאַטלע", וועלכע זענען פריער שוין געגווי באַשריבן...

נישט די וואונדערבאַרע קאָנצערטן אין בערלינער „ליומצאָוו־זאַל"; נישט דער אומפאַרגעסלעכער ציקל אין ווין, ווען דיריגירט האָט נישט קיין אַנדערער ווי דער „אָפּגאָט" פון די ווינער מעלאָמאַנען — ווייגאַרטנער (דאָרטן האָב איך אויך געהערט טשייקאָווסקיס „פּאַטעטישע"); נישט אַרטור ניקיש — אין פּעטערסבורג און אפילו נישט מיט 18 יאָר שפּעטער ט אָ ס ק אַ נ י נ י — האָבן נישט געקאָנט אָפּווישן דעם איינדרוק פון שנייפאָכטס קאָנצערט יענעם אָוונט.

ער איז געווען פאַר מיר נ י ש ט בלויז „מוזיק" אַזוי ווי פאַר 99 פון די אַנדערע 100 צוהערער, וואָס האָבן, זיכער, ב ע ס ע ר ווי איך געקאָנט אָפּשאַצן אַלע פּרטים און איינצלהייטן פון ווערק און פון הצר אויספירונג; פאַר יענע אַלע איז דער קאָנצערט געווען א י ו ם־ט ו ב, אַ פ ײַ ע ר ל ע כ ק ײַ ט, וואָס האָט זיי דאָס לעבן באַלויכטן, באַשיינט, פאַרהערלעכט... פאַר מיר איז עס געווען נישט קיין „יום־טוב", נייערט — אַ טאָג פון דערוואַכטער עקזיסטענץ, אַ טראַמפּלין צו גיין ווייטער איבער מיין לעבנס־שטעג, אויף וועלכן איך פלעג, נישט האָבנדיק קיין דערוועקערישן פּאַקטאָר, בלייבן אין משך פון וואָכן, און אָפט — חדשים, אומבאַוועגלעך, אַזוי ווי אַן אייז־קאָלומנע אין פראָסט. איך בין געווען אַ צעבאַלעוועטער, צעפּיעשטשעטער בן־יחיד, וואָס האָט מיט קיין אייגעם פון די אַרומיקע מענטשן נישט פאַרשטאַנען צו געפינען קיין געמיינזאַמען לשון; וואָס פלעגט ביי יעדן נייעם באַקאַנטן אַרויסרופן רוגזה, און אַרויסגיין פון אַזעלכע סיטואַציעס אַ גאַנצער פלעג איך בלויז — ווייל איך האָב קיי־

נעם נישט באַדאַרפט האָבן, זייענדיק זאַט, פאַרזאָרגט און אויסגעפוצט... שווער און ביטער וואָלט מיר געווען, ווען איך וואָלט זיך גענייטיקט צו געפינען אַ שטעל, אַ לעקציע אָדער אַ וועלכעס עס איז אַנדער מיטל זיך צו דערנערן, אָנטאָן אַ בגד, דינגען אַ דאַך איבערן קאָפּ.

נאָכן קאָנצערט אין מאַיאָרנהאָף האָב איך אין גאָרטן געטראָפן — ביאַליאַיעוו. ער האָט נישט באַוויזן אויסצוהערן פון מיר אַ צען ווערטער, ווי זיין פנים האָט זיך צעשטראַלט.

— עפּעס זייט איר מיר היינט אַן אַנדער מענטש! — האָט ער געזאָגט — כ'האָב אייך אַזעלכן נאָך נישט געזען... קומט צו יעקאַטערינאַ סערגעיעוונאַ!

האַלטנדיק מיך אונטערן אָרעם, האָט ער מיך געפירט צו איר און, מאַכנדיק אַ פּאָר שריט פאָרויס, עפּעס איר שטיל אַ זאָג געטאָן. זי האָט זיך האַסטיק אויסגעדרייט צו מיר, געלאָזט שטיין אַ קליינע געזעלשאַפט און צוגעגאַנגען מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט.

— איר לעבט נאָך אויף דער וועלט און אויפן ברעג פון באַלטישן ים? מיר האָבן געמיינט, אַז איר זענט שוין לאַנג אין ווילנע און נישט געקאָנט באַגרייפן וואָס איר האָט נישט געהאַלטן פאַר נייטיק זיך מיט אונדז צו געזעגענען... ווו זשע ווערט איר פאַרפאַלן וואָכנלאַנג?

— איך וווין אין דובעלן, יעקאַטערינאַ סערגעיעוונאַ, נישט אין מאַיאָרנהאָף!

— זדראַווסטווויטיע! און פון מאַיאָרנהאָף קיין דובעלן און פון דובעלן קיין מאַיאָרנהאָף איז 2 הדשים רייזע? האָט איר זיך נישט געקאָנט אויסקלייבן צו קומען צו אונדז אויף אַ גלאָז טיי...

— פון דובעלן קיין מאַיאָרנהאָף איז אַ סך נעענטער ווי פון ווילנע קיין גראָדנע, יעקאַטערינאַ סערגעיעוונאַ, אָבער יעווגעני אַבראַמאָוויטש האָט דאָך מיך נישט אַריבערטראַנספּאָרטירט פון שאָפּען־גאַס אין ווילנע ביזן שטאָט־טעאַטער אין ווילנע.

— וואָס האָט עס פאַר אַ שייכות מיטן קומען פון דובעלן קיין מאַיאָרנהאָף טרינקען טיי?

— זייער אַ גרויסע שייכות! איך האָב קנאַפּ לוסט אַרומצוגיין איבער מאַיאָרנהאָף צוליב די זעלביקע סיבות, וואָס לאָזן מיך נישט שפּילן אין ווילנע...

זי האָט עס אויפגענומען ווי אַ „שטאָך“ און מיט אַ פאַרלאָשענעם בליק זיך אָפּגעקערט און אַוועק צו דער געזעלשאַפט, וואָס זי האָט גע=

האָט פֿאַרלאָזן. ביעליאַיעוו האָט אָבער גוט פֿאַרשטאַנען, אַז איך רעד וועגן דעם, וואָס אין מאַיאָרגהאָף וועט ייִדן נישט דערלויבט צו וווינען, פּונקט אַזוי ווי אין ווילנער טעאַטער צו שפּילן. אַז דער דאָזיקער „פּונקט" איז ביי מיר אַ „שוואַכער פּונקט" האָט ביעליאַיעוו אָן שום ספק שוין געוווּסט, און היות אַליין איז ער געווען אַ ייִד פֿון פּראַוואָסלאַוונעם גלויבן (מיר וועלן זיך דערצו נאָך אומקערן), האָט ער מיט אַן אויסגעקרימטן שמייכל אויסגעשטרעקט זיין האַנט און שטיל אַרויסגערעדט:

— „דער חלום איז מוראדיק, אָבער גאָט איז גנעדיק". איך בין זיכער, אַז איר וועט אין ווילנע שפּילן גיכער ווי איר מיינט אַליין, אָבער איידער וואָס־ווען לאָזט, זיך נישט לאַנג בעטן און מאָרגן קומט פֿאַר 5 צו טיי... עס פֿרייט מיך אייך צו זען אין אַ גוטער שטימונג. אַלדאָס גוטס אייך!

איך האָב יענעם אָוונט אין גאָרטן (די קאָנצערט־עסטראַדע איז געשטאַנען אויפֿן סאַמע ברעג, אויפֿן פֿרייען אומבאַדעקטן גאָרטן צווישן פּרעכטיקע קלומבן און קוויטן) הערנדיק דעם שפּעטער באַריממטן דיריגענט גזשעגאָזש פֿיטעלבערג: דעמאָלט איז ער געווען אַ שיינער ברונעט פֿון אַ יאָר 30 מיט אַ קאָפּ געדיכטע שוואַרצע האָר אַרום הויכן שטערן.

אין פּאַנסיאָן, וווּ איך האָב אין די ביכלן געוווינט, האָט געוווינט אַן עלטערער שוישפּילער, מיט וועלכן איך פֿלעג אָפּזיצן גאַנצע טעג און זיך „קאָכן" און „פּרעגלען" איבער פֿראַגן פֿון קונסט: אַקטיאָר, רעזשיסער, ראָלע, מאָנאָלאָג, דיאַלאָג, מיזאַנסצען...

מערקווירדיק איז דאָס, וואָס איך האָב דעמאָלט נישט געוווּסט — ווי מען רופֿט אים... ערשט קורץ נאָך דעם, ווי מיר האָבן זיך געשיידט, איז צו מיר דערגאַנגען, אַז דער באַקאַנטער אַקטיאָר אין יענעם פּאַנסיאָן איז געווען נישט קיין אַנדערער ווי... ראָבערט אַדעלהיים!

אַז דעם באַרימטן טראַגיקער האָט געקאָנט זיך פֿאַרגלוסטן צו באַזעצן אינקאָגניטאָ אין אַ באַשיידענעם פּאַנסיאָן — דאָס ליגט זיך אויפֿן שכל... אומפֿאַרשטענדליך איז — פֿאַרוואָס האָט ער ביי די האַרציקע באַציאונגען, וואָס צווישן אונדז האָבן זיך איינגעשטעלט פֿון די ערשטע טעג, נישט געפֿונען פֿאַר נייטיק אַראָפּצונעמען פֿון פּנים די „מאַסקע", אָבער דאָ קאָן זיין האָט געווירקט אַן אַנדער מאָטיוו. איך האָב פֿון ראָבערטן נישט אַזוי „גרויס" געהאַלטן ווי גרויס זיין נאָמען — די „פֿירמע": „ב ר י־ד ע ר אַ ד ע ל ה יי ם" — האָט געצוווּנגען צו האַלטן. זייער גוטע 2 שוי־

שפּילער, אָבער נישט קיין „גדולים“ — דאָס האָב איך אין פֿאַרלויף פֿון אונדזערע שמועסן אָן ספק געלאָזט הערן מיין פּאַרטנער און דערמיט געקאָנט פֿאַרמאַכן דעם וועג צו אַנטדעקן פֿאַר מיר דעם סוד.

מיר וועלן מאַכן די „אונטערשטע שורה“ פֿון מיין נסיעה קיין מאַיאָרנהאָף: איך בין געקומען קריגן מיין ערשטן אַנגאַזשעמענט, איך האָב אים געקראָגן; איך בין געפֿאָרן צוריק, האָבנדיק דערגרייכט דעם אָנגעמערקטן ציל... אָבער דער תוכן פֿון מיין נסיעה, איר טיפֿע ווירקונג, אויף מיין וועג פֿון געשטאַלט און אינערלעכער עוואָלוציע איז געווען — נישט דער טרוקענער רעאַלער פֿאַקט פֿון דערגרייכן דעם ציל. — ניין!

טשייקאָווסקיס זעקסטע סימפֿאָניע אין באַגלייט פֿון די רוישנדיקע כוואַליעס פֿון באַלטיק אונטער אַ לייכט רעגנדל, וואָס האָט בעת דער סימפֿאָניע אָנגעהויבן פֿאַלן — אָט דאָס האָט מיך אַריינגענומען. אין די אָרעמס פֿון אויסערגעוויינלעכקייט, האָט מיך באַהערשט, באַצויבערט, באַאיינפֿלוסט און — אָ נ ג ע צ ו נ ד ן מיין פֿאַנטאַזיע.

יענעם אָוונט האָט זיך אָנגעהויבן מיין סעזאָן אין גראָדנע, וועלכער האָט צו פֿאַרצייכענען מאָמענטן פֿון ק ו ל מ י נ אַ צ י ע אין די פּילצאַליקע און פֿילפֿאַרביקע געשעענישן פֿון מיין האַלביאָרהונדערטיקן טעאַטער־וועג.

גראָדנע איז דאָס וווינאָרט פֿון עליזאַ אָזשעשקאָ, דער באַרימטער און פּאָפּולערער פּוילישער דיכטערין. פֿון מיינע קינדערבלעטער ווייס שוין מיין לייענער ווי טיף איז אין מיר געווען פֿאַרפֿלאַנצט דער סענטימענט פֿאַר פּוילנס נסיונות און לייסטונגען. אין מיין פֿאַנטאַזיע, וואָס האָט זיך נאָכן באַשריבענעם אָוונט אונטער די אַקאָרדן פֿון דער סימפֿאָניע און אונטער די טראָפּנס פֿון רעגנדל, וואָס האָבן מיר אויסגעזען, ווי שפּריצן פֿון דער נאָענטער כוואַליע — צעזונגען און צעפֿלאַמט, האָט מיר שוין גראָדנע זיך באַוויזן ווי אַ מין סימבאָל פֿון דערהויבונג אויף מיין אויסדערוויילטן וועג; ווי אַ „באַרג“ איבערן אַרומיקן „טאָל“.

מיט אָט דעם ליכט אין האַרצן בין איך געקומען קיין ווילנע, מיט דער זעלביקער באַשטראַלונג בין איך אין אַ פּאָר וואָכן נאָך דעם אָנגעקומען קיין גראָדנע.

אַרויסגעגאַנגען פֿון וואַגאָן בסך הכל נאָך אַ 2 שעהדיקער נסיעה פֿון ווילנע, בין איך דורכגעגאַנגען דעם וואָגזאַל, אַרויס אויפֿן פּלעצל און געבליבן ווי געפּלעפֿט...

אָי ,איך בין שוין דאָ געווען!

מיט אַ יאָר צען צוריק בין איך געפֿאָרן פֿון ווילנע קיין ביאַליסטאָק צו גאַסט: דאָרטן האָט געוווינט מיין מוטערס יינגערער ברודער — „ד ע ר אָ נ ק ל ה י ר ש ע“, מיט וועלכן מיין לייענער איז שוין באַקאַנט. בעתן פֿאָטערס באַנקראָט האָט דער „אָנקל“ געשמוגלט, באַגיסנדיק מיט טריפֿוואַקס, אַלע שרענק און טישן ביי אונדז, און איך האָב מיט גרויס נחת־רוח פֿון אַזאַ טשעקאַווער אונטערנעמונג אים מיטגעהאָלפֿן.

געפֿאָרן בין איך צו גאַסט אויף די אַנדערע טעג סוכות. ס'איז געשטאַנען אַ וועטער פֿון פֿוילן, פֿייכטן, אומהיימלעכן האַרבסט. אין צוג איז אויך געווען האַרבסטיק און אומהיימליך. די פּאָר שעה פֿון ווילנע ביז גראָדנע האָבן זיך געצויגן אין אַ דריקנדיקער לאַנגווייליקייט. אויף יעדער סטאַציע פֿלעגט זיך דער צוג אָפּשטעלן אויף אַ 10 — 15 מינוט און אין מוח איז געבליבן ווי אויף אייביק איינגעשניטן דער אומעטיקער קלאַנג פֿון דריי גלאָקן פֿאַרן קאָנדוקטאָרס לאַנגן פֿייף, וואָס האָט געבראַכט די בשורה, אַז מיר פֿאָרן ווייטער...

אַז איך האָב דערזען הורכן פֿענצטער אַן אויפֿשריפֿט: „גראָדנאָ“, האָב איך באַשלאָסן אַרויסגיין פֿון וואַגאָן, זיך דורכגיין איבערן פּעראָן, אויסגלייכן די פֿיס, אַריינשלינגען פֿרישע לופֿט... דער רעגן האָט אויפֿגעהערט... אויפֿן הימל האָבן דורך די געדיכטע וואָלקנס זיך אָנגעהויבן דורכשטופֿן עפּעס סימנים פֿון טאָגשיין... דערוויסנדיק זיך, אַז איך האָב צייט שיעור נישט אַ האַלבע שעה... בין איך אַרויס הורכן וואָקזאַל אויפֿן גאַס.

איך האָב דערזען אַ גרויסן פּלאַץ, אַרומגערינגלט מיט צוויי און דריי־שטאָקיקע הייזער. אויפֿן פּלאַץ האָט געהערשט די שטילקייט פֿון אַ פֿאַרלאָזענעם בית־הקברות... די איינציקע זאַך, וואָס האָט זיך באַוועגט, זענען געווען די שווערע וואָלקנס איבערן דאַך פֿון 3־שטאָקיקן בנין אַנטקעגן וואָקזאַל. קיין לעבעדיק באַשעפֿעניש איז נישט געווען און נישט אָנגעקומען אין משך פֿון די צען, פֿופֿצן מינוט, וואָס איך בין געשטאַנען און געקוקט אויף דער ראָזיקער מלוכה פֿון אַבסאָלוטער פֿאַרגליווערטקייט. אויפֿן פּלאַץ האַרט פֿאַר דער באַן־געביידע איז געשטאַנען אויפֿן שטח פֿון אַ 50 מעטער אַרום — אַ בלאָטע... אַזאַ האָב איך ביז יענעם פֿאַל און אויך שפּעטער נישט געזען! טונקל־גרוי, מייז־קאָליר און איבער דער גאַנצער ברייט און לענג אַזוי ווי באַדעקט מיט אַ שיבט פֿון בלישטשענדיקן לאַקיר...

אין רעכטן מיטלפונקט האָב איך דערזען די ערשטע און איינציקע לעבעדיקע בריאה — אַ ן א י נ ד י ק!

ער איז געזעסן אין דער פּאָזע פון אַ מזרח-הערשער, די פיס אונטער זיך, און געדרימלט אין פולן בטחון, אַז נאָך לאַנגע שעהן ווייטער, פּונקט ווי לאַנגע שעהן פריער — וועט זיין זיסע מנוחה נישט געשטערט ווערן....

און — פּלוצלונג... אפשר, האָבנדיק דערפילט, אַז אויף אים קוקן אויגן פון אַ צווייטער לעבעדיקער בריאה — האָט זיך מיין אינדיק דערפילט באַהראָט און צערודערט, און דער גאַנצער פוסטער פּלאַץ איז געוואָרן אָנגעפילט מיט ווילדן „גוואַלד-געשריי“:

„ה אָ ל ד ע ר — ה אָ ל ד ע ר ! ב אָ ל ד ע ר — ב אָ ל ד ע ר!!“

און ווידעראַמאָל האָלדער! און ווידעראַמאָל באָלדער! האָלדער באַלדער!

און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די וואָלקנס אויפן האַרבסטיקן הימל צעלויפן זיך פאַרן אומגעריכטן טומל און רעש אויף דער אין געדיכטער בלאָטע איינגעהילטער ערד.

איך בין אויך אַנטלאָפן אין דער באַן-געביידע, אויפן פּעראָן, אין וואַגאָן, וועלכער האָט זיך מיר איצט אויסגעוויזן ווי אַ געמיטלעכע היים.

אין ביאַליסטאָק, זיצנדיק צו גאַסט ביים פעטער הירש, האָב איך אין אינדיק מיטן טומלדיק-וויסטן „האָלדער-באַלדער“ פאַרגעסן. כ'האָב יענעם היל-המועד אויסשטודירט 2 סצענעס פון „אוריאל אַקאָסטא“, וועלכע איך פלעג פון דעמאלט אָן ביי יעדער געלעגנהייט פאָרטראָגן.

אין 10 יאָר שפּעטער, אַרויסגייענדיק מיט מיין באַגאַזש פון דער באַן-געביידע, האָב איך זיך דערמאָנט דעם אינדיק, דעם „האָלדער-באַלדער“, און כ'בין געבליבן שטיין פאַרגליווערט צווישן מיינע טרוימען וועגן דעם, וואָס שטייט מיר פאָר אין דער שטאָט, וווּ עס זיינען די סטרונעס פון עליזאַ אָזשעשקאָס האַרפע און וווּ איך האָב דערהערט דעם „האָלדער-באַלדער“ פון צערודערטן אינדיק...

II. שווערע נסיונות

דער גאַנצער ווינטער־סעזאָן האָט געדויערט סך הכל נישט לענגער ווי 4 חדשים מיט 5 טעג: ער האָט זיך אָנגעהויבן דעם 1־טן אָקטאָבער 1910 און האָט זיך פאַרענדיקט דעם 5־טן פעברואַר 1911. שפּילן טעאַטער האָט מען פאַר די 7 וואָכן פון וועליקי־פּאָסט געמעגט בלויז 4 — וואָכן: די 2־טע, די 3־טע, די 4־טע און די 6־טע — אַזוי אַז די אַנטרעפּריזעס (אונטערנעמונגען) פלעגן דעם ס ע ז אָ ן פאַרענדיקן מיטן לעצטן זונטיק פון דער „מאַסלעניצע“. און די מאַסלעניצע־וואָך איז געווען די אַממייניסטן גוטבאַזוכטע טעאַטער־וואָך: דער עולם פלעגט די וואָך הוליען, פאַרברענגען, זיך ווײַלן און באַמיען אָנשטאָפּן די מאָגנס, וואָס וועלן דערנאָך זײַן אויסגעשטעלט אויף דחקות און מאָגערניש. דאָס ווערט דאָ אַלץ דערציילט, כדי די שילדערונג פון די ווײַטערדיקע געשעענישן און באַציונגען צווישן מענטשן זאָלן נישט הענגען ערגעץ אין דער לופט; כדי דעם לייענער זאָל מעגלעך זײַן צו באַנעמען די פאַרשיידנקייט פון די וועלטן, אין וועלכע מיר רופן אים זיך אַרײַנפילן, אַרײַנלעבן און קאָנען צוזאַמען מיט אונדזער „העלד“ אי ליבן און דער פרעמד דאָס גוטע, אי האַסן בײַ זיך דאָס נישט־גוטע און דערקענען אומעטום די געשטאַלט פון — פ ר יי־ ע ן מ ע נ ט ש...

האַלטן מיר, הייסט עס, ביים אָנהויב ווינטערסעזאָן אין גראָדנע.

מען איז צוגעטראָטן צו פּראָבן פון צוויי פּיעסן: טשעכאָווס „קאַרשנגאָרטן“ און נעמיראָוויטש־דאַנטשענקאָס: „דער לעצטער ווילן“.

מיר מוזן בעטן דעם לייענער הערמאָנען אונדזער אָפּשילדערונג פון דאַלמאַטאָווס „גאַיעוו“... איך האָב געוואַרט, אַז מען וועט מיך פרעגן אויף וועלכע ראָלע איך האָב חשק, נטיה... און דאָס איז פון מיר געווען אי טפּשות, אי חוצפּה. ווײַל די מאָטיוון, מיט וועלכע עס האָט געקאָנט (און

געהאַרפּט און געמוזט) זיך רעכענען די אָנפירונג פון טעאַטער, האָבן, פאַרשטייט זיך, נישט געקאָנט האָבן קיין איין געמיינזאַמען פונקט מיט די פאַנטאַזיעס און אַספּיראַציעס פון יונגנמאַן, וואָס שוועבט אַרום אין „וואָלקנס“: אין דער טרופּע זענען געווען אַ 20 אַקטיאָרן, פון דעם אַ 10 „פירנדיקע“, וועלכע זענען געקומען מיט פעסט באַשטימטע פּאָזיציעס און פון דעם — אַרויספליסנדיקע רעכט. אַן אָנפאַנגער, וואָס פעלט בײַ זיך צו פּרעטענדירן אויף אַ וועלכער עס איז פון זייערע פּאָזיציעס, איז קודם — אַ חוצפּהניק און גלײַכצײַטיק — אַ שוטה. מען שאַרט אים אַראָפּ מיט איין האַנטבאַוועגונג ווי אַן אויסגעריכערטן פּאַפּיראָס...

די מענטשן, וואָס האָבן מיך אַרומגערינגלט: די קאָמישע, דראַמאַטישע און טראַגיקאָמישע פאַלן פון די צוזאַמענשטויסן אין משך פון די 4 חדשים — וועלן מיר נאָך באַהאַנדלען און האָבן צײַט צו לאַכן און צו זיפצן. דאָ לאָמיר זיך אָפּשטעלן אויף דער „קאָמפּאָזיציע“ פון די ערשטע 2 פאָרשטעלונגען.

אין „קאַרשנגאָרטן“ האָב איך באַקומען אַ ראָלע, וואָס איז באַשטאַנען פון איינאיינציקער פראַזע: „דערלאַנגט דעם הונגערנדיקן הוסלענדער 20 קאָפּיקעס אויף בראָנפן!“ אַז אַן אַקטיאָר קאָן מיט איין פראַזע צווינגען דעם עולם פרעגן: „ווער איז ער?“ — האָב איך דערציילט, באַשרײַבנדיק ווי אַזוינס איז געשען מיט לעאָנידאָוו אין בערלין אויף דער ערשטער פאָרשטעלונג פון „צאַר פיאָדאָר יאָהאַנאָוויטש“.

ס'איז קיין ספק נישט, אַז מיטן „הורכגייער“ (אַזוי איז די געשטאַלט באַצייכנט אין דער רשימה פון „ווירקנדיקע פּערזאָנען“ אין „קאַרשנגאָרטן“) — קאָן אַן אַקטיאָר באַווײַזן, אַז ער איז נישט קיין „סטאַטיסט“.

ס'איז זייער אינטערעסאַנט צו רעדן וועגן די באַשטאַנד־טיילן פון אַזאַ מין אויפבליץ: פון וואָס דער אײַנדרוק קאָן אין דעם פאַל ווערן באַשאַפן? אָבער מיר וועלן זיך דאָ אויף דעם נישט אָפּשטעלן און זאָגן קורץ און בינדיק, אַז אונדזער דעביוטאַנט האָט לחלוטין גאָר־נישט באַוויזן — צו דער אַנטוישונג פון אַ טייל בײַוווינענדיקע און צום נחת־רוח — פון אַ צווייטן — גרעסטן — טייל. אַ שטיקל „רעפּוטאַציע“ האָט דער „בחור“ געהאַט: וועגן יעדערן ווערן תיכף אָנגעזאַמלט פּרטים — „ווער“?, „פונוואַנען“? דאָ האָט מען פאַר זיך געהאַט דאַמאָלסטאָווס אַ שילער — דאָס אַליין האָט געקלעקט צו דערוואַרטן, אַז דער דורכשניט מוז ווערן איבערגעטראָגן און אַז מען האָט פאַר זיך אַ „קאָנקורענט“, וואָס וועט פריער־שפּעטער זיך פאַרמעסטן מיט עמיצן פון די

„קאַרפּנקעפּ“. און מיין גיריקע גטיה צו שפּילן „גאַיעוון“ איז אויך בלי ספק ארויס איבער די גרענעצן פון מיין דערשלאָגענעם געמיט: מיין עצם דערשלאָגנקייט איז שוין געווען אַ באַווייז פון אומגעוויינשענער פרעטענציעזקייט — אַ קיצור אויפן דעביוט האָט מען געוואַרט מיט מער אויפמערק און געשפּאַנטקייט ווי די געשטאַלט פון „דורכגייער“ און זיין 6־ווערטערדיקער זאַץ פאַרדינט. און — ס'איז גאָרנישט געשען! ביעליאַיעוו האָט אויף אַ פּראָבע אָנגעוויזן, אַז „איך האָב מורא פאַר אַ פּאַוזע“: איך איל זיך אָפּצורעדן מיין פראַזע און אַנטלויפן... ער האָט געשטויגט, דער דירעקטאָר, וואָס נאָך 3 יאָר שפּילן אויף די שולברעטער וויז איך זיך ארויס פאַר אַזאַ נישט־געניטן מענטשן און אַנטלויף פון צושויערס אויפמערקזאַמקייט אין 2 מינוטן, בעת איך קאָן די בינע פאַרנעמען — 5!

איך מוז מודה זיין, אַז איצט, באַטראַכטנדיק יענע פאָר טעג מיט אַן אויג, וואָס האָב פאַר די שפּעטערדיקע כמעט 50 יאָר עפּעס געזען, — ערשט איצט באַגרייף איך פאַר וואָס איך האָב נישט געקאָנט „האַלטן“ יענעם אָוונט דעם עולם מער ווי 2 מינוט.

אָבער לאָמיר גיין ווייטער.

הינט אָוונט בין איך הורך ווי אַן „איננו נראה“, ווי אַ שאָטן, אַזוי... ווי עס האַרף „דורכגיין“ אַ נפש, וואָס איז געקומען פון דער שולבאַנק און האָט אָנגעהויבן זיין „קינסטלער־קאַריערע“ פון 40 קאַרבאָוואַנצעס אַ חודש.

ווי לאַנג וועט זיך איצט ציען די קייט פון מיטלמעסיקייט? פון הורכשניטלעכקייט? פון „עילם כמנהגו נוהג“, און אַן אַקטיאָר, וואָס קריגט 40 רובל, דאַרף נישט ווערט זיין מער און דאַרף נישט שטערן די קראַפּנקעפּ פון גראָדנער טעאַטער רואיק שלאָפן ביינאַכט און אָטעמען — ביינאַג.

די סיטואַציע, לייענער, האָט געדויערט איין מעת־לעת!

אין גיעמיראָוויטש־דאַנטשענקאָס „לעצטן ווילן“ האָב איך געשפּילט אַ געשטאַלט פון אַן אַלטן ארעליקן, וואָס פילט זיך געטראָפן ווען ער דערהערט, זיצנדיק צווישן אַ צענדליק אַנדערע, וואָס זענען גערופן געוואָרן אויסצוהערן די צוואה פון זיין פאַרשטאָרבענעם יונגערן ברודער, אַז לויטן ברודערס „לעצטן ווילן“ האָט ער צו באַקומען אַ העלפט פון דער ירושה און די אַנדערע העלפט זאָל געהערן דער פרוי, מיט וועלכער דער פאַרשטאָרבענער האָט אַ זון... אין דער גאַנצער האַנדלונג איז די געשטאַלט פון אָט דער „אומגעזעצלעכער“ פרוי אַנטקעגנגעשטעלט דער „געזעצלעכער“, וואָס איז געקומען ברעכן דעם „לעצטן ווילן“. זי אינטריגירט, וויל

נישט וויסן פון קיין „זון“, פון קיין „מוטער“, פון קיינע שום „פּויערישע פעלשונגען“...

דער אַלטער זאָגט דער „געזוועצלעבער“ אָפּ אין זיין מינדעסטער מיטהילף. ער איז איינגאַנצן מיט אַלע זיינע סימפּאַטיעס אויף דער זייט פון ברודערס יושרדיקער צוואה און בלויז, ווען ער דערהערט, אַז ער איז אַ האַלבער שותּף צום באַוועגלעכן האָב און גוטס, רייסט ער איבער די לייענונג מיט אַ פראַגע: „ווער מען, קומט אויס, מוזן היצם בראָנזענעם וייגער צעברעכן אויף העלפט?“ און, זיך ווענדנדיק צו דער דערשלאָגענער מוטער פון זיין „אומגעזעצלעכן“ פּלימעניק, זאָגט ער איר, אַז ער איז מוחל דעם האַלבן זייגער, דעם האַלבן שראַנק און די גאַנצע העלפט... זאָל זי עס נוצן געזונטערהייט!... און נאָך אַ לערך פינפמינוטיקן מאָנאָלאָג, פאַרלאָזט ער די פאַרזאַמלונג, די זיצונג, די בינע. און מער קומט ער נישט.

איך מוז ערלעך זאָגן, אַז ג ע נ ו י דעם מאָנאָלאָג — געדענק איך נישט. פאַר דער פינקטלעכקייט פון די אויבן־געבראַכטע רייד, גאַראַנטיר איך אויך נישט. איך געדענק ג אַ נ ץ ג ע נ ו י ווי אַזוי איך האָב אָנגעקוקט דעם זייגער פון בראָנז אויפן שפיגל; ווי אַזוי די שוישפילערין מאַריאַ פיעטראָוונאַ קירסאַנאָוואַ, וועלכע האָט געשפּילט די יונגע מוטער, האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן, דערזעענדיק מיין פאַרטרערטן בליק צו איר, און איך געדענק, ווי איך בין געוואָרן אויפגעשיטערט, גייענדיק צו דער טיר אינמיטן אַ דונער פון אַפּלאָדיסמענטן.

ווי ווייט מיר פאַרפירט נישט מיין זכרון (די פּיעסע האָב איך אין שפּעטערדיקע סעזאָנען אויך געשפּילט, אָבער נישט דעם „אַלטן“, אַן אַנדער ראָל: „טאַראַפּיעץ“, אַ „זיעמסקער רופא“, אַ ראַדיקאַל, דער צוואהפּאַרוואַלטער, וועמען די פּעטערבורגער „לייביכע“ באַמיט זיך צו פאַרדרייען דעם קאָפּ, אָבער ער בלייבט טריי זיין פליכט: דאָס איז געווען איינע פון די קרוינראָלן ביי אַ סך „כאַראַקטערשפּילער“ יענע יאָרן.) — איז דער אַקט נאָכן „אַלטנס“ אַוועקגיין נאָך געגאַנגען אַ היפּשע צייט, אָבער ביצתן נאָענטסטן אַנטראַקט איז ביעלאַיעוו אַריינגעלאָפן אַן אויפגערעגטער און אויסגערופן מיט פאַרדרוס, בייסנדיק (לויט זיין שטענדיקער געוווינהייט) די נעגל אויף די פינגער:

— דער רוח האָט מיך געשטויסן צו עפענען דעם סעזאָן מיטן „קאַרשנגאָרטן!“

און מיט אַ באַזונדערן שמייכל האָט ער זיך געוואָנדן צו מיר אין

אויסגעדריקט זיין צופרידנקייט: עפּעס אין דעם זין, אַז ער הייבט אָן צו דערוואַרטן פון מיר ווייטערדיקע אָנגענעמע סורפּריזן.

— אַז איך זענט דורכגעגאַנגען אַ סאָלידע צוגרייטונג, האָבן מיר געוווסט. אָבער איך האָט אַן אמתן טעמפּעראַמענט און פאַרשטייט וואָס איך טו. דאָס איז גאָר אַ ליבווערטע מעלה.

איך האָב אין משך פון די נאָענטסטע וואָכן באַקומען עטלעכע פאַראַנטוואָרטלעכע ראָלן. אָבער דער דערפאָלג האָט נישט געקאָנט באַזירן אויף די דערגרייכונגען פון שוישפּילערישער באַגאַבטקייט. אַ סך וויכטיקער איז געווען — געפינען אַ געמיינזאַמען לשון מיט די העררן און דער עיקר מיט די דאַמען אין דער טרופּע. און דעם דאָזיקן לשון האָב איך נישט געפונען, נישט געזוכט און נישט געוווסט, אַז איך דאַרף אים האָבן.

איך בין געווען אין גראָדנער טעאַטער פּונקט אַזוי איינזאַם, אָפּגעזונדערט און איזאָלירט ווי אַמאָל — אין חדר; ווי שפּעטער צווישן אַלעמען, וואָס האָבן געלעבט, געפילט, געהאַנדלט, זייענדיק אָנגעפירט פון קאָנקרעטע אַספּיראַציעס, פון אַלטעגלעכע כוונות, פּלענער, אויסזיכטן, פאַרלאַנגען, צילן... איך האָב געלעבט אַזוי, ווי ערגעץ אין די ווייטע ספערן, איבער די וואָלקנס.

די עלטערע אַקטיאָרן האָבן זיך אָנגעהויבן צו מיר באַציען מיט אַ געוויסער סימפּאַטיע. מען פלעגט מיך באַגריסן מיט אויסדרוקן פון פאַרסירטער „הויכאַכטונג“, מיט פּאַטעטישע פראַזן, ווי לערך: „דעם מעצענאַט און באַשיצער פון הויכע קונסטווערטן — אַכטונג און כבוד!“

איך האָב נישט פאַרשטאַנען פון וואַנען עס נעמט זיך און וווהין עס צילט די „אָנגעבלאָזענע“ איבערטריבענע צערעמאָניאַלע האַלטונג לגבי מיר, אָבער קיין ביישוויליקייט האָב איך נישט איינגעפונען און די איאיק רעאַגירט אויף דעם, האַלטנדיק, אַז, אויב דאָ שטעקט אפילו אַ געוויסע דאָזע איראָניע, דאַרף איך עס פון אַלטע פּאַכלייט אָננעמען אָן רוגזה.

אָבער די י ו נ ג ע חברים האָבן אין דעם געוואָלט זען חוזק פון די סעניאָרן לגבי מיר און געוואַרט, אַז איך זאָל רעאַגירן ווי עס איז מיט כעס, מיט פּראָטעסט און אַזוי אַרום — זיך צעקריגן מיט די עלטערע.

לאַנגע יאָרן — הערמאָנענדיק יענע חדשים — פלעג איך מיינען, אַז די סיבה פון מיין איינזאַמקייט איז געלעגן אין די כ אַ ר אַ ק ט ע ר־צ ו ג ן פון מיינע קאָלעגן. איך האָב געהאַלטן דעם רוב פון זיי פאַר

מי יודע וואָס פאַראַ „בעלי עולות“, רשעים, שיעור נישט — „פאַרברעכער“... הייסט — האַנדלדיק באַנומען דאָס לעבן בכלל, דאָס לעבן אין טעאַטער — בפרט, און, באַטראַכטנדיק מיינע גראַדנער פאַרהעלטעניש אין ליכט פון מיין לעבנסדערפאַרונג, ווייס איך, אַז...

אַז איך בין געווען אַ „פאַנטאַזיאָר“ און אַרום מיך זענען געווען — פשוטע מענטשן. איך האָב דעמאָלט געמיינט, אַז אין דער אַלטעגלעכער פראַקטיק פון מענטשן, וועלכע אַרבעטן אין טעאַטער, וועמענס ל ע ב ן באַשטייט אין שאַפן ווערטן פון קונסט — אַז אָט די מענטשן מ ו ז ן זיין דער קונסט איבערגעגעבן מיט אַלע פיבערן פון זייערע לייבער און נשמות.

אָבער אַזעלכעס פון יענע 25 פאַרשוין צו דערוואַרטן און קוקן אויף זיי קרום דערפאַר, וואָס זיי האָבן אַ נ ד ע ר ע נטיות און פאַרלאַנגען — דאָס האָט, פאַרשטייט זיך, ג ע מ ו ז ט ברענגען צו דעם, וואָס איז געשען: מען פלעגט פון מיר אויף יעדן טריט און שריט אָפּלאַכן, דאָס רוב מיט פאַרביסנקייט און רשעות, ווייל געפילט האָבן זיי, אַז גערעכט בין א י ך; אַז גוט אָדער שלעכט, אָבער לכל הדעות — ע ר נ ס ט און ע ר ל ע ך היצר זאַך, וואָס האָט אַלעמען אַהער געבראַכט, דין א י ך, און אַרום — שמוגלט מען דורך טעג, נעכט, וואָכן, אויסגעפילטע מיט קאָרטנשפּיל, מיט אויסגעלאַסנקייט, מיט שכרות... אויף די פּראָבן בעת דער „אַרבעט“ פלעגן זיך טאָג איין טאָג אויס אָפּשפּילן אַרום מיר כצענעס, וואָס הייַנטיקע ווירקלעכקייט האָט נישט פון דעם קיין שפור, קיין סימן.

אויף איינער פון די ערשטע פּראָבן האָב איך געזאָגט דעם רעזשיסער, אַז דער איבערגאַנג, וועלכן ער לייגט מיר פאָר, איז אַבסאָלוט נישט מאָטיווירט...

איז אויסגעבראָכן אַרום אַ געלעכטער אויף 5 מינוט.

— וואָס? וואָס האָט ער געזאָגט? „מ אָ ט י וו י ר ט?“

פון יענעם טאָג האָט מען ביי יעדן פאַל פון אָפּרופן עמיצנס אַ מעלדונג, מיט וועלכער דער צווייטער איז נישט מסכים געווען, זיך באַנוצט מיטן אויסגעשריי: „פאַרדריי מיר נישט דעם מוח און מ אָ ט י וו י ר נישט!“

רעזשיסערן זענען געווען צוויי. און איינער דעם צווייטן האָט נישט געקאָנט אָנקוקן. דער ערשטער מיטן טיטל: „הויפּטרעזשיסער“ — ניט

קאָלאַי וואַסיליעוויטש איזוואָלסקי (איך האָב שפּעטער געהערט, אַז ער איז דער פאָטער פון פּרעכטיקן שוישפּילער ליוואַנאָוו, איינעם פון די „זיילן“ אין איצטיקן „מאָסקווער אַקאַדעמישן קונסט טעאַטער“).

איזוואָלסקי איז געווען אַ מענטש פון אַ יאָר 55, און מיר האָט זיך תמיד געדוכט, אַז זיין אמתער אָרט וואָלט געווען צו זיין אַן אויפזעער אין די מיטעלע קלאַסן גימנאַזיע... קאַלט ווי אַ הינטיישע נאָז, גלייכגילטיק צו אַלע דערשיינונגען פון טאָג און פון נאַכט — פלעגט ער נישט אַרויסלאָזן פון האַנט דעם ברעלאָק אויפן קייטל פון זיין טאַשנזייגער.

וועגן פראַגן פון „קונסט“, וועגן רעדט ווער „פּראָבלעמען“ אָדער גאָר „קאָמפּליקטן“ צוליב אַזעלכע פראַגן — וואָלט געווען צוועקלאָז און גאַריש מיטן אים צו פאַרפירן אַ געשפּרעך. ניקאָלאַי וואַסיליעוויטש פלעגט אויסשטעלן אַ פּאָר אויגן מיט אַן אויסדרוק פון דערשטוינונג, העראָנדיק, אַז עמיצער (דאָס רוב פאַלן בין איך עס געווען) פאַרפירט וועגן אַזעלכע טעמעס אַ שמועס מיט אַ טאָן אַ העכערן ווי די געשפּרעכן וועגן פרייז פון טרוקענער וואורשט, אָדער אייער אויפן מאַרק. צו וואָס עמעצער „קאָכט זיך“ האָט ער נישט געקאָנט באַגרייפן אויך דאַן, ווען יענער האָט גערעדט אַ מאָנאָלאָג, וואָס האָט געפאָדערט אַ געוויסע מאָס „נערוון“... אויב שוין יאָ אַפילו, וועט דאָך זיין צייט דערויף אין אָוונט, בעת אין זאַל וועט זיצן דער עולם... צו וואָס פאַרלירן נערוון אויף פּראָבע? אָפט פלעגט ביי אים אין די פאַלן שפּילן אַ באַהאַלטענער שמייכל אויף די ליפּן...

דער צווייטער רעזשיסער האָט געהייסן: „סויפער“ — אַ גאַנץ אַנדערע געשטאַלט! אַ מענטש צו יענער צייט — פון קים אַ יאָר 30, איז ער געווען דורכגעדרונגען מיט טעאַטער־אידעען פון דער גייסטיגער מאָדע; געטראָגן רוגזה און פּראָטעסט צו די אָפּגעשטאַנענע מענטשן און מעשים פון לויפנדיקער טאָג־פּראַקטיק, און שוין דאָס האָט אים געצשטייסן צו דעקלאַרירן זיין סימפּאַטיע צו מיר. הגם ער האָט פון די ערשטע שעהן און שריט געמאָלדן, אַז קיין מענדעלצן „אומצושטירצן אַלטע מזבחות“ זעט ער ביי מיר נישט, אָבער פאַר „קונסטלער־נאַטור“ אָנערקענט ער מיך אָן וואַקלעניש און מיט מיר אַרבעטן וועט ער מיט פאַרגעניגן. וואָלט איך אויף דעם אופן שוין געקאָנט האָבן אַ פונקט פון בעסטן אָנשטיץ. האָט אָבער איז דאָזיקן „באַסטיאָן“ געמאַכט די ערשטע און טיפע „לאָך“ ביעליאַיעוום באַדויערונג, וואָס „דער רוח האָט אים געשטויסן אָנצוהויבן דעם סעזאָן מיטן „קאַרשנגאָרטן“... דאָס שטיק האָט רעזשי=

סירט געמלעך סויפער, און דער פאקט, וואס אים איז נישט דעם הויפט־רעזשיסער איז אנפארטרויט געווארן דער ספעקטאקל פון „פתיחה" — האט זיך אים אויסגעוויזן פאר א פעסטע פאזיציע ארויסצושטויסן איזוואלסקין פון „הויפטרעזשיסעריי" און שפילן אין סעזאן די „ערשטע פידל". אבער דער הייסער אטעם פון צושויערזאל האט ארויסגעהויבט אין טעאטער ערשט אין דער סצענע פון לייענען דעם „לעצטן ווילן": דער „קארשנגארטן" איז אויפגענומען געווארן מיט א האלבחלשותדיקער באציונג פון העפלעכער נ יי ט ר א ל י ט ע ט מצד דעם עולם, וואס האט אויפן ערשטן ספעקטאקל אנגעפילט דעם זאל ביזן לעצטן בענקל און אויף מארגן איז דאס טעאטער געווען האלב ליידיק. אבער ר ע ד ן וועגן אונדז האט מען אנגעהויבן נישט פון „קארשנגארטן", נייערט פון „לעצטן ווילן"...

סויפער איז פשוט „ארויס פון די כלים", ווי מען רופט עס. אים איז קלאר געווארן, אז די „אלטע אויסגעדראשענע וועגן" וועלן נישט דערלאזן געהעריק זיך צעבליען די קנאספן און קווייטן פון זיינע אויפטוען... ער האט נעבעך נישט געקאנט אביעקטיוו באנעמען, אז ער איז צו טשעכאוון דערוואקסן — אז אין זיין אויפפירונג דערקראכן — א פ ש ר אין א 20 פראצענט פון רייכן און זייער קאמפליצירטן אינהאלט, בעת מיר האבן פון ניעמיראוויטשעס סיזשעט צוגעטראגן דעם צושויער — אויב נישט די גאנצע 100, איז לכל הפחות 90 פראצענט.

האט אונדזער „רעפארמאטאר" געביסן די ליפן, ארומגעלאפן גרין אין געל פון פארדרוס און זיך דורכגעדרונגען מיט נאך מער שנאה און גרימצארן צו די „אפגעלעבטע" אנשיקענישן אין דער קונסט.

דער לייבן חלק פון דערפאלג אין צווייטן ספעקטאקל איז אויסגעפאלן מיר, און דאס האט תיכף געלייגט א קענטיקן הותם אויף די באציונגען ארום — סיי צו מיר, סיי — צווישן אנדערע מיטגלידער פון קאלעקטיוו: ס'איז פארגעקומען א מין „איבערשאצונג פון ווערטן". דער אלטער, געניטער אקטיאר, וואס האט געשפילט די ראליע פון „טאראפיעץ", האט בלית ברירה געמאכט א „גוטע מינע צו דער שלעכטער שפיל" און כמו נישט באמערקט, אז די געשטאלט איז אין דער פארשטעלונג נישט ארויס אויפן ערשטן פלאץ. קיין נחת האט עס אים נישט פארשאפט. אבער, א מענטש מיט טאקט, אן ערלעכער, פראגרעסיווער געזעלשאפטלעכער טוער — האט ער צו מיר זיך באצויגן אזוי, ווי עס

דאַרף זיך באַציען אַז אַלטער פּראָפעסיאָנאַל צו אַ יונגן חבר, וואָס טוט מיט פליים און קלאָרן באַוווסטזיין זיין אַרבעט. „וולאַדימיר ניקאָלאַיעוויטש וולאַדימיראָוו" האָט זיך גערופן אָט דער אַלטער אַקטיאָר. אַ טיפּ פון אַ קווינירטן בעל־מלאכה, וואָס האָט אין דער עצם קונסט זיך געמוזט אַנטווישן אויף די ערשטע סטאַפּן פון זיין פּראַקטישער אַרבעט און זיך פאַרנומען מיט אַלץ אַ ר ו ם דער קונסט, זוכנדיק און געפינענדיק אין די אַרומיקע פאַקטאָרן אַ באַפרידיקונג פאַר זיין אומרואיקן, זוכנדיקן גייסט. דאָס איז די טראַגעדיע פון 8 צווישן 10, וואָס האָבן זיך אַריינגעוואָרפן אין שייטערהויפן פון טעאַטער און דערנאָך דערפילט, אַז די קונסט קאָן אויסקומען אָן זיי... מען קאָן אָנרופן נישט איינעם פון די גדולי־הדור, וועמענס געמיטער זענען פאַרסמט געווען מיט אָט דעם גיפט פון ביטערער אַנטוישונג אין זייער עצם ב אַ ר ו ף. אָבער דאָס רוב פון זיי, זייענדיק געשיקטע לעבנסלייט (נישט קיין ק י נ ס ט ל ע ר־נאַטורן פאַר עקסעלאַנס!), האָבן פאַרשטאַנען ווי אַזוי אויסצושמידן די קייטן — אָפט פון וועלט באַרימטקייט, פון „געשיכטעמאַכערס", פון אומפאַרגלייכלעכע שעקספּיר־שפּילער. דאָס זענען אַלץ זייער געשיקטע, פלינקע יונגע פון דעם, וואָס פראַנצויזן רופן: „Savoir Vivre"
אָבער פון אמתער קינסטלער־גלות — דער היפּוך...

מיין גראָדנער חבר וולאַדימיראָוו האָט זיך דעמלט שוין אַרומגעטראָגן מיט אַן אידעע צו שאַפן אַ „פּראָפעסיאָנעלן פאַרבאַנד פון בינע־אַרבעטער", אין וועלכן אַרבעטסגעבער זאָלן נישט האָבן קיין צוטריט און וועלכער זאָל שטיין אויפן פעסטן באָדן פון קאָנסעקווענטן קלאַסן־קאַמף. וועגן די ענינים פלעגט וולאַדימיראָוו רעדן מיט היץ, מיט ברען פון אויפגעברויזטן האַרץ און, קוקנדיק ווי ער שפּילט אַ דראַמאַטישע סצענע, פלעג איך אָפטמאָל טראַכטן: „ווו איז זיין פלאַמענדיקער געשפּענסט?" אָבער די ייִנגערע קאָלעגן האָבן זיך באַצויגן צו מיר אַ סך ערגער ווי וולאַדימיראָוו און אַנדערע פון זיין דור. אויב נישט אָפענע אויסדרוקן פון אַגרעסיווער שנאה, פלעג איך כסדר זיך אָנשטויסן אויף בלערליי שיקאַנעס, פון וועלכע אָפטער ווי אַנדערע מיטלען איז געווען — חוזק! מען פלעגט מיך אויסלאַכן ביי יעדער געלעגנהייט, נישט טראַכטנדיק צי איז דאָ צי איז נישטאָ אַ גרונט צו שפּאָט. מיין לעבן איז געווען אין אַ היפּשער מאָס פאַרסמט און פאַרביטערט.

האָבנדיק אין משך פון די ערשטע עטלעכע וואָכן אָפּגעשפּילט אַ ריי פאַראַנטוואָרטלעכע ראָלן, ווי „וואַסילקאָוו" אין אָסטראָווסקים „ווילדע

געלמער", ווי „פּאַסטאָר גשעפטערדינג" אין הערמאַן זודערמאַנס „היימאַט" און נאָך אַנדערע, ביז איך צו דער אָפּיציעלער פּאָזיציע פון אַן „ערשטער פיגור" נישט זוכה געווען צו דערגרייכן. און איצט — שטייענדיק ביי די שוועלן פון מיין אַרויסגאַנגס־טיר און באַטראַכטנדיק דאָס לעבן אין זיין גאַנצער גרייס און באַדייטונג — איצט ווייס איך צו זאָגן, אַז אין מיינע גראָדנער פאַרדרוסן האָבן געווירקט און זיך אָפּגעשפּיגלט די „האָלדער־באָלדער" — מענער נישט נאָר פון אונדזער גוטן באַקאַנטן אינדיק אויפן גראָדנער באַנפלאַץ אין דער גראָדנער פאַרגליווערטער לאַקירטער בלאָטע... אויך אויפן פּיפּציקיעריקן מהלך פון גאַנצן ווייטערדיקן לעבן האָבן אין ערגעץ און קיינמאָל נישט זוכה געווען צו טראָגן די קרוינען יענע מידות, יענע זינגער און יענע מעלאָדיעס, וועלכע שטעלן פאָר מיט זיך דעם אמתן תמצית פון קונסט: עס ווערט געפייערט און געקרוינט דער, וואָס פאַרשטייט, ווי אַזוי די „קרוין" צו דעראָבערן.

„קרוין" איז דאָ, פאַרשטייט זיך, נישט מער ווי אַ מעטאַפאָר: עס גייט אין אַלע מינים, וואַריאַנטן, פאָרמען, אויסדרוקן פון ווילטיק. אין אונדזער קאָנקרעטן פאַל — הוספה, דערהפּאָלג, גליק אין לייכטע פלירטן, ערשטער וואַלס מיט דער שענסטער דאַמע אויפן סילוועסטער־באַל און נאָך אַזעלכע קליינע, אָבער אין אומגאַנג פילזאָגנדיקע מאָמענטן.

אַז דער עולם אין גראָדנער טעאַטער האָט אויפגענומען די וויבראַציעס פון מיין צעזונגענעם געמיט — אין דעם האָב איך נישט געצווייפלט פון צווייטן ספּעקטאַקל אָן. איך האָב געשפּילט האָבנדיק דערפילט דעם אָפּקלאַנג אין עולם, סיי שטייענדיק אויף די ברעטער, סיי גייענדיק אין גאַס, סיי זיצנדיק ביי אַ טישל אין רעסטאָראַן אָדער אין אַ קאַפע־הויז. אָבער ווייטער, האָט זיך אָט די באַציִונג פון עולם צו מיר נישט געאויסערט. ווייל איך האָב קיין שריט נישט געמאַכט דעם דערפאָלג אין ווייטן „אַרום" — צו קאָמירן. אין 18 יאָר שפּעטער האָט מיר אין ניו־יאָרק געזאָגט איינער פון די בעסטע זשורנאַליסטן און מיינער אַ גרויסער ידיד און ווילקאָווישער, אַז ער האָט חשק צו זיין מיין „מענעדזשער אָף פּאַבליסיטי". אויף מיין דערשטוינטן בליק האָט ער צוגעגעבן, אַז איך מוז, אויב איך האָב בדעה זיך איינצובירגערן אין טעאַטער־לעבן פון ניו־יאָרק, אָרגאַניזירן דעם „אַרום".

און אויב אין 18 יאָר שפּעטער האָב איך אַזאַ מין ענין, ווי „אָרגאַניזירן מיין אַרום" אויפגענומען מיט חוזק און אַ היפּשער מאָס רוגזה:

אויב אַפילו רעמלט האָב איך געבעטן מער זיך מיט מיר צו אַזעלכע טעמעס נישט אומקערן — איז יעדערן קלאָר, ווי אַזוי איך האָב ביי מיינע ערשטע טריט אין גראָדנע געקאָנט טראַכטן און זאָרגן וועגן אַזעלכע זאַכן.

אויפן צווייטן חודש פון סעזאָן איז דער „יוגנטלעכער אַמאַנט" געוואָרן אומבאַשטרייטבאַר — רוגימש.

אָסיפּ אילימש רוגימש איז געווען אַ לייבלעכער ברודער פון דעמלט באַקאַנטן אַקטיאָר מיכאַאיל אילימש טשערנאָוו, ביי וועלכן רוגימש האָט געטלעכע יאָר געשפּילט אין יענעמס וואַנדער־טרופּעס. טשערנאָוו איז געווען זייער אַ גוטער אַקטיאָר, אָבער ער האָט אין קיין שום נאָרמאַלער טעאַטער־אונטערנעמונג נישט געקאָנט אַרבעטן צוליב זיין אומנאַטירלעך דיקן גוף... ער האָט מחמת דעם גאַסטראָלירט מיט אַן אייגענעם אַנסאַמבל אין שטעט און שטעטלעך, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין שטענדיקע סעזאָנען. פאַר עטלעכע יאָר מיטאַרבעט מיט זיין אייגענעם ברודער האָט רוגימש, פאַרשטייט זיך, געקאָנט אַנטפּלעקן זיין טאַלאַנט אין דער פולער מאָס. דאָס האָט נישט פּאַסירט. רוגימש האָט, אַרבעטנדיק ביי טשערנאָוו, מיט קיין שום „טאַלאַנט" זיך נישט אויסגעצייכנט. און די סיבה איז לויט מיין מיינונג, געלעגן אויבנאויף; ער האָט קיין טאַלאַנט נישט געהאַט! למען האמת דאַרף דאָ ווערן דערציילט, אַז ער האָט נאָכן גראָדנער סעזאָן אָנגעהויבן מאַכן אַ „גרויסע קאַריערע"; געשפּילט יאָרנלאַנג אין די בעסטע טעאַטערן: פאַרנומען זייער אַן אָנגעזעענעם אָרט אין דער פילם־בראַנזשע, אָבער דאָס אַלץ איז נישט מער ווי אַן אילוסטראַציע צו אונדזער אויבן געבראַכטער טעזע, אַז „דערשלאָגן זיך צו דער קרוין" איז אַ גאַנץ אַנדער אויפגאַבע ווי די „קרוין" — פ אַ ר ד י נ ע ן!

אין גראָדנע איז נאָך ביי־יאָר פאָרגעקומען אַ קאָנקורס אויף אַ פּריז פאַר מענער־שיינקייט... רוגימש האָט פאַרנומען דאָס ערשטע אָרט. איך האָב זיך אין דער „פייערלעכקייט" נישט געהאַט באַטייליקט און וועגן גאַנצן אויפטו דערוווּסט זיך עטלעכע טעג שפּעטער, אָבער, אַז ער האָט זיך באַוויזן אין טעאַטער מיטן לאָרבערצווייג אין קלאַפּע, האָב איך באַמערקט, אַז ער האָט... אַ צעשפּאָלטענע נאָז און אומגעהויער גרויסע הענט און פיס, וואָס דאָס אַליין שליסט אויס אין מיין באַגריף יעדן סימן און יעדע שפּור וועגן שיינקייט, און נאָך מער וועגן „ראַסע".

דער היוצא מחברינו?

קלײנלעכע אַמביציעס, הילכיקע, טומלדיקע, ביליקע אױסדרוקן פֿון כ ל ו מ ר ש ט ע ר פּאָפּולאַריטעט, דערגרײכטע דורך מיטלען אין װעגן, װעלכע האָבן מיט שעפֿערישע אינטענצן נישט צו טאָן — ערגער: װעלכע שליסן שעפֿערישע אינטענצן לחלוטין אױס! — דאָס אַלץ האָט אָנגעפּילט די לופֿט אין טעאַטער, און מיר האָט עס אַלץ פֿאַרסמט מײנע טעג און נעכט.

III. ערשטע נצחונות

מיר קומען דאָ צו אַן אומפֿאַרמיידלעכער דיגרעסיע, וועלכע אונדזער לייענער וועט מוזן פֿאַרגעבן נישט צום ערשטן און נישט צום לעצטן מאָל.

ו אָ ס ה אָ ט ג ע ס מ ט מ יי נ ע ט ע ג א ו ן נ ע כ ט?

נישט אין פּשוטער ק נ א ה צו רוניטשעס פּריז פֿאַר זיין „מענער־שיינקייט“ איז דאָ געגאַנגען. עס איז געגאַנגען אין... „האָלדער־באָלדער“ פֿון דעם ליבהאַרציקן אינדיק, וועלכן איך האָב דערהערט מיט א י מ ה — שוין יאָרנלאַנג צוריק און אויף וועלכע עס האָט זיך אָנגעשטויסן מיין צעשפּילטע פֿאַנטאַזיע וועגן דער שטאָט פֿון עליזאַ אָזשעשקאָ און וועגן מיינע אויפֿגאַבן אין דער שטאָט. און ווען אַ קינסטלער־געמיט שטויסט זיך אָן אין אויסדרוקן פֿון דעם, וואָס פּראַקטישע מענטשן ווענדן אָן אין זייערע לעבנס־וועגן: עלנבויגנס, גראָבקייט, גיריקייט, ווערט עס איינגעשרומפּט, ווי אַ בלום אין אומדערוואַרטן קעלט־אָנגריף...

אין אַ וועלט פֿון אָנגעבלאָזענע אינדיקעס, צווישן די טומלען פֿון זייערע ווילדע קולות, לעבן יאָרטויזנטער — נביאים און דיכטער און זיי ווערן געשלאָגן און זיי ווערן גערודפֿט און זיי ווערן געפּייניקט... דאָס מיינט האַמלעט, דערמאָנענדיק „די קלעפּ, וואָס יעדער טויגעניכטס דערלאַנגט טאָג־טעגלעך מענטשן מיט פֿאַרדינסט פֿון הויכן ווערט“.

וואָס איז פֿאָרגעקומען? קאָנקרעט? פּראַקטיש?

איך האָב שוין דערציילט, אַז מיר זענען באַלד פֿון אָנהויב סעזאָן אויסגעפֿאַלן סיי פֿאַראַנטוואָרטלעכע ראָלן, סיי בולטע אויסדרוקן פֿון דערפֿאָלג ביים עולם... אַלץ האָט אויסגעזען ווי ס'קאָן גאָר בעסער נישט געמאָלט זיין, און עס וואָלט אַזוי געגאַנגען ווייטער, ווען נישט יענע צעקאָליעטשעטע צוגן אין מיינע באַציונגען מיט אַרומיקע מענטשן, וואָס

איך האָב פאַרן לייענער געשילדערט גאָר אין די חדר-יאָרן: קיין געמיינזאַמע שפּראַך מיט מענטשן האָב איך אין ערגעץ און קיינמאָל נישט געהאַט, נישט געזוכט און נישט געוווּסט, אַז איך דאַרף זי האָבן און געפינען. במילא, זענען מיינע דערפאָלגן געוואָרן שוין אַ מין „ביסל נאַפט“ אין פייער. און אַרום מיר האָט זיך באַשאַפן אַן אַטמאָספער פון אומווילן, צו וועלכער איך האָב זיך נישט צוגעפּאַסט.

קיין קאָנטיקע אויסדרוקן פון אומווילן צו מיר זענען נישט געווען. כ'האָב שוין דערציילט, אַז חברה פלעגט מאַכן חוזק פון די און יענע אַספּיראַציעס מיינע. ווען איך פלעג פּרוּוון אַנטוויקלען אַ געדאַנק, אַ טעזע וועגן דער אָדער יענער סצענע, פּיעסע, פלעגט מען עס אויסהערן מיט אַן איבערגעטריבענער פּאָזע פון „הויכאַכטונג“ צום „פּראָפעסאָר“, נישט האָבנדיק דעם קלענסטן אינטערעס צום עצם אַרויסגעזאָגטן... און ענדיקן פלעגן זיך אַזעלכע פאַלן אומפאַרמיידלעך מיט אַ וויץ, אַז אַנעקדאָט און אַ געלעכטער פון אַ צענדליק קעלער. דערביי פלעגט אָפט נאָך אָפּהילכן אַזאַ סאַרקאַסטישער אויסגעשריי, ווי: „באַרבאַרן! מע רעדט דאָ מיט אייך וועגן קונסט! מען אַנטדעקט פאַר אייך קוואַלן פון טיפע געדאַנקען! מע פּרוּווט באַרייכערן אייערע אַרסענאַלן, אָנפילן אייערע מוחות מיט בריליאַנטן, און איר לאַכט, פאַרברענט זאָלט איר ווערן, כראָפּענדיק אין אייערע נישטבאַהייצטע קעלערן און בוידעמשטיבלעך — היינטישע זין וואָס איר זענט!“ און דאָ פלעגט שוין דאָס געלעכטער זיך צעגיסן אין דער ברייט און לענג פון דער גאַנצער פּראָבע — ביזן סוף...

דאָס אַלץ איז — „אַטמאָספער“. לאָמיר שילדערן אַ ביסל פאַקטן!

איזוואָלסקי האָט אין אָנהייב פון סעזאָן געקוקט אויף מיר מיט אַ געווויסער אַכטונג: „דאַלמאַטאָווס תלמיד“, אַפּלאָדיסמענטן בעתן אַקט אויפן צווייטן ספּעקטאַקל, סימנים פון איבערן גראָדנער דורכשניט... זיין אויג און אויער פון אַן אַלטן באַהאַוונטן טעאַטער-טוער מיט אַ „נאָז“, וואָס פילט ריחות אויף אַ מהלך רב — האָבן אים אונטערגעזאָגט, אַז דאָ איז עפּעס מער סחורה ווי פאַר 40 רובל אַ חודש. ווען מיר זענען צוגעטראָטן צו די פּראָבן פון „די ווילדע געלטער“ און איך האָב געמאָלדן, אַז איך וועל שפּילן „וואַסילקאָוון“, רעדנדיק מיטן „אָ“, ווייל ער קומט פון טשעבאָקסאַרי, האָט איזוואָלסקי (ער האָט די פאָרשטעלונג רעזשיסירט) שטרענג געמאָלדן, אַז ער עצהט מיר בעסער נישט אָנצוהייבן אַזאַ עקספּערימענט, ווייל אויסצוהאַלטן דעם אַקצענט אַלע 5 אַקטן מוז מען האָבן לאַנגיאָריקע רוטין, און איך בין אַן אָנפאַנגער, אַקאָרשט אַראָפּ

פון דער שול=באַנק. אויף דער צווייטער (ס'הייסט: ל ע צ ט ע ר!) פראָבע האָט ער דערהערט, אַז איך רעד מיטן „אָ" און מיט אַ בייזער מינע געוואָרנט, אַז ביים ערשטן פאַל פון אָפּטרעטן און פאַרבייטן מיין „אָ" אויף אַן „אַ", וועט ער מיר קאַטעגאָריש פאַרווערן זיך ביי דעם צו האַלטן. אויף פראָבע איז עס הירד אָן איין פּנימהלע. ער האָט אַ קוועטש געטאָן מיט זיינע אַקסלען און נישט אַרויסגערעדט קיין וואָרט. אויפן ספּעקטאַקל איז געווען דער דירעקטאָר ביעליאַיעוו, און איך האָב געהאַט צו פאַרצייכענען איינעם פון מיינע „טריאומפן", וואָס האָבן דערמאָנט די גליקלעכע אָוונטן אין פּעטערבורג, אין שול...

ביעליאַיעוו האָט מיר ווידער געדריקט די האַנט און אויסגעדריקט זיין התפּעלות פאַר מיין „טעמפּעראַמענט": „אַ פייערטאָפּ" — האָט ער, לאַכנדיק געזאָגט: — „אויב איר זענט אין לעבן אויך אַזאַ, וועט איר האָך אונדז אַלעמען פאַרברענען, מאַכן פאַר האָלאָוועשקעס אין איין חודש". און האָ נעמלעך האָבן זיך אָנגעהויבן די טעג פון מיינע ירידות: איך האָב „אין לעבן" קיינעם — און קיין איינע — נ י ש ט ג ע ב ר ע נ ט. אַרום פלעגן אונדזערע דאַמען מיך כסדר לאָרנירן, באַטראַכטן מיט פּוטערדיקע, זיסע בליקן און שמייכלען: „וואָס פאַר אַ פּרימיטיווער יונג איר זענט! אַזאַ ווילדער טעמפּעראַמענט! אַזוי פיל פייער און פלאַם! מיט אייך איז אַ מורא צו בלייבן אַליין. איר קאָנט פאַרברענען, איינשלינגען, דערשטיקן... אַ? וואָס קוקט איר אַזוי מיט אויגן פון אַ שעפּס? אַן אומפאַרשטענדלעכע בריאה זענט איר".

וועגן די ענינים וועלן מיר דעם לייענער אויך האָבן צו דערציילן פאַקטן און אַנטוויקלען דיגרעסיעס — „זכרונות און רעיונות" — אָבער מיר האַלטן נאָך נישט דערביי. די פּוטערדיקע בליקן און די זיסע שמייכלען האָבן אָנגעהויבן פון מיר צו פאַרשווינדן; די לופט אַרום מיר איז געוואָרן אַלץ קעלטער און פייכטער, פּירגדיקע ראָלן — אַלץ ווייניקער; און איזוואָלסקי פלעגט אויף מיר קוקן מיט אַן איינגעהאַלטענעם שמייכל, אויב נישט פון אָפענעם חוזק, איז — לייכטער איראָניע. אפשר איז עס געווען פשוט אַ נויטווענדיקייט איינצוהאַלטן זיין אויטאָריטעט ביי דער מערהייט?

איך בין פון מיין אופן אַרבעטן, — זוכנדיק, „ברענענדיק" און „מאָטיווירנדיק" („כאַ=כאַ=כאַ!") — נישט אָפּגעטראָטן אויף אַ האָר, און עס האָבן זיך כסדר אָפּגעשפּילט עפּיזאָדן, וועלכע אויסמיידן אויף די עמודים וואָלט געווען אַ חטא.

מיר האָבן רעפּעטירט אַ שטיק, וואָס איז דעמאָלט געווען אַ שלאָגער אין גאַנץ אייראָפּע „ט יי פּ ו ן“!

דאָס איז געווען אַן אָפּקלאַנג פון ווילהעלם דעם צווייטנס אַרויסגעזאָגטן ווערטל וועגן דער „געלער געפאַר“, וועלכע דראָט אייראָפּע... „טייפון“ איז געווען אָנגעשריבן אין צוויי רעדאַקציעס — אַ פראַנצויזישער און אַ דייטשישער (אפשר — אַ דייטשישער און אַן ענגלישער), וועלכע מ י ר האָבן געשפּילט אין גראָדנע — געדענק איך נישט, אָבער דער ספּעקטאַקל איז געווען פון די קולמינאַציע-פּונקטן אין סעזאָן לויט דער פּאָפּולאַריטעט פון עצם ווערק און לויט דער ערנסטקייט, מיט וועלכער מען איז עס צוגעטראָטן צום פאַרווירקלעכן.

די הויפּט-ראָלע — „טאָקעראַמאָ“ — האָט געשפּילט סויפער, באַשעפטיקט איז געווען דער גאַנצער פּערסאָנאַל אָן אויסנאַם. מיר איז אויסגעפאַלן צו פאַרקערפּערן אַן עלטערן יאַפּאַנער מיטן נאָמען: „יאָשיקאַווא“. פון דער ערשטער פּראָבע האָב איך זיך געפילט ווי אין אַ פרעמדער הויט. אין מיין פאָרשטעלונג זענען יאַפּאַנער למען השם — קליינוואוקסיקע, מאָגערע מענטשעלעך, מיך האָט געדריקט מיין פיגור, און איך האָב געזוכט אַ וועג ווי אַזוי צו ווערן ווייניקער „אימפּאָזאַנט“, מאַקסימאַל באַוועגלעך, פלינק: האָב איך געפרוווט אַרומגיין מיט קליינע טריטלעך, רייבן מיט די שפּיצן פינגער דאָס „בערדל“, (וואָס וועט זיין איינאָוונגט, דערהווייל האָב איך געריבן מיין קין). די אַלע מאַניפּולאַציעס האָבן אַרויסגערופן אַרום מיר ביי די איבעריקע „יאַפּאַנער“ אַ לוסטיקע שטימונג. בעתן איבעררייס האָט דער קאָמיקער פורסאָוו דערציילט עפּעס אַ פריילעכן אַנעקדאָט, פון וועלכן אַלע אָן אויסנאַם האָבן הילכיק געלאַכט, אין גאַנג פון די ווייטערדיקע אַקטן האָט מען געלאַכט איינגעהאַלטן, אָבער אין מיטן דער אַרבעט נישט אויפגעהערט מיט מימישע אַנדייטונגען צו דערמאָנען פורסאָווס אַנעקדאָט... איך האָב זיך געהאַלטן פעסט אין דער געשטאַלט פון מיין אַלטן יאָשיקאַווא. אַזוי האָט די פּראָבע זיך פאַרענדיקט און מען איז אַוועק עסן מיטאָג. אינאָוונט פאַרן ספּעקטאַקל אין די גאַרדעראָבן האָט מען ביסלעכווייס געלאַכט. בעתן 3-טן אַקט אויף דער בינע האָט עמעצער אַ וווּנק געטאָן אויף פורסאָוון, אַ צווייטער אויף מיר, עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן איינגעהאַלטענער געלעכטער, וועלכער איז פון פּראַזע צו פּראַזע געוואַקסן און אַרומגעכאַפּט ווי אַ היסטערישער אויסברוך אַלעמען, ביז דער הויפּטגעשטאַלט „טאָקעראַמאָ“ אינקלוזיוו.... מיט אַלעמען צוזאַמען האָב איך זיך צעלאַכט... דאַן

איז די געלעכטער־ספּאַזמע געוואָרן אַזאַ, אַז מען האָט געמוזט אַראָפּלאָזן דעם פאָרהאַנג.

עס איז געקומען צולויפן דער הויפּטרעזשיסער איזוואָלסקי. ער איז געווען בלייך ווי אַ טויטער, געציטערט פאַר אויפרעגונג און געמאָלדן, אַז שולדיק אין דער קאַטאַסטראָפע בין איך, און אַז ער וועט וועגן דעם, פאַרשטייט זיך, מודיע זיין דער טעאַטער־געזעלשאַפט אין מאָסקווע.... דערווייל, אָבער, בעט ער פאָרזעצן דעם איבערגעריסענעם אַקט און באַפעלט מיר זיך פאַרהאַלטן אַזוי, אַז מענטשן זאָלן קאָנען טאָן זייער אַרבעט...

דערקלערן וואָס מיט מיר האָט זיך געטאָן, האַלט איך דאָ פאַר איבעריק; קיינע „רעיונות" וועל איך דאָ נישט פּרוון אַנטוויקלען. דערהערנדיק דעם אויסרוף: „פאָרהאַנג!", האָב איך פאַרגעסן וואָס עס טוט זיך אין גראָדנער טעאַטער און זיך אַוועקגעטראָגן אַהין, וווּ עס האָט געלעבט און געווירקט מיין „יאָשיקאַווע"...

אָבער נאָכן ספּעקטאַקל, האָבנדיק אַראָפּגענומען פון מיין קין דעם „אַלטן יאַפּאַנערס" בערדל, האָב איך זיך אין דער גאַרדעראָבע פאַרן שפּיגל ביטער אויפן קול אַזוי צעוויינט, אַז עטלעכע קאָלעגן זענען זיך צונויפגעלאָפן... מען האָט מיך ווי עס איז באַרויִקט.

איך האָב געוווינט צוזאַמען מיט אַ יונגן שוישפּילער אַרדי, אַ זון פון דער זייער טאַלאַנטירטער אַרטיסטין אַרדי־סוויעטלאָווע. שורא אַרדי איז יענעם ווינטער געווען מיין טרייסט און מיין אַנלען, הגם אַליין איז ער געווען אַן אויסגעשפּראָכענער ציניקער, אָבער צו מיר האָט ער אַרויסגעוויזן בלויז האַרציקייט און סימפּאַטיע. איך וועל דאָ נישט פאָרשן די געוויסע סיבות פון זיין באַציונג צו מיר. איינע פון זיי איז אָן ספק דער פעסטער כלל, וואָס זאָגט, אַז „Les éxstremés se touchent" (עקסטרעמען טרעפן זיך צונויף). זייענדיק צוויי עקסטרעמען, זענען מיר אָבער געווען צוויי נאַטורן, וועלכע זענען פון די „האָלדערבאָלדער־געשטאַלטן" געווען אין דער זעלביקער מאָס דערווייטערט און פרעמד. איך — אַן אומהייל־באַרער בעל חלומות און טיפּש, ער אַ פּקח און ניכטערער פּראַקטיקער, האָבן מיר, אָבער, ביידע געהאַט צו טאָן מער די זעלביקע באַציונג: ערנסטקייט און גייסטיקייט.

מיר האָבן געלעבט ווי צוויי גופים מיט איין נשמה. צוזאַמען געלאַכט און זיך געפרייט — איבער דער שיין פון באַגינענס, בלייבט

שטראַלן פון דער לבנה, געוויש פון די כוואַליעס אויפן ניעמאַן, קאָמישע סצענקעס אין גאַס, אויפן מאַרק, איבער מיין אַפּעטיט, איבער זיינע פלירטן... ער האָט זיך פאַרליבט אין איינעם פון די שוישפּילערס אַ יונגער פרוי, פלעגט ער נעבעך אַרומגיין, זיפצן, אָכצן און שיעור נישט זינגען ראָמאַנסן און שרייבן סאָנעטן. און אַלץ כשר און „קויש“ ווי אַ פרישער אתרוג. דערוווסט זיך אָבער מיין שורע מיטאַמאָל, אַז דער געזעצלעכער האַר און באַפעלער פון זיין הייסבאַגערטער, אַוועקגייענדיק צום ספּעקטאַקל, פ אַ ר ש ל י ס ט דאָס ווייבל אין שטוב... ווערט מיין שורע מלא רוגזה און ביי דער ערשטער געלעגנהייט, ווען יענער איז אויף דער בינע, שלעפט ער אַרויס ביי אים פון קעשענע דעם שליסל, קוועטשט אויס אין וואַקס די פורעם, מאַכט אַן אייגענעם שליסל און דערשיינט פאַר זיין באַגערטער, ווען זיי ביידן גלוסט זיך. „זיי נישט, געזעצלעכער האַר, קיין פאַרד! ביסטו אַ פאַרד, מוזטו זיך מטריח זיין ווערן אַ שוטה“.

בעת מיר האָבן אָנגעהויבן מאַכן פּראָבן פון „מאַריאַ סטיואַרט“, האָבן מיר זיך אַזוי אַריינגעלעבט אין ווייסן פערז, אַז מיר פלעגן רעדן אין ריטמישע זאַצן צווישן זיך אין לעבנסאומגאַנג, היינו:

— דערלאַנג וואָס גיכער מיר אַהער דעם האַנטוך!

— און ווו האָסטו אַהינגעטאָן מיין זייף?

— ס'איז קאַלט די טיי, די בולקע איז פאַרטריקנט.

— מיט גרינעם שימל איז באַדעקט די ווורשט!

— צייט גיין אויף פּראָבע! ס'וואַרט אויף אונדז איזוואָלסקי!

— קירסאַנאָוואַ וועט ווערן אויסער זיך,

— און רונימש וועט זיך בלאָזן ווי אַן אינדיק...

אַמאָל, לויפנדיק צו פּראָבע און שרייענדיק אַזוי די פערזן, האָב איך נישט געקאָנט פאַרענדיקן אַן אָנגעהויבענעם פערז און געבליבן שטיין אינמיטן גאַס. שורע האָט זיך פון צווייטן טראָטואַר אויסגעדרייט און הערזשענדיק מיין פאַרלעגנהייט, אויסגעשריגן: — טראַ-טאַ, טאַטאַ, טאַטאַ, טאַטאַ —

און מיר זענען אַוועק מיט שנעלע טריט צום שטאָט-טעאַטער.

נאָך דער מעשה מיט דער געלעכטער-קאַטאַסטראָפע האָט מען מיך אויפגעהערט פאַרפאָלגן מיט די חוזק-געניג. אָבער מיין לעבן איז נישט

געוואָרן לייכטער, ווייל דאָס בייז האָט געשטעקט אין דער לופט פון דער גראָהגער אַרבעט.

מאַכט זיך אַזאַ מעשה: מע רעפּעטירט אַן אַלטע פראַנצויזישע מע-לאָדראַמע „אַ געריכטס-פעלער". האָט שטיק האָט אַ פּראָלאָג, וועלכער קומט פאָר מיט אַ יאָר 20 פאַר דער האַנדלונג. אין פּראָלאָג שפּיל איך אַ „פּאָלקאָווניק" פון אַ יאָר 40, וואָס איז שפּעטער אַ „מאַרקיז" — פאַרשטייט זיך, פון אַ יאָר 60. כל זמן מיר האָבן רעפּעטירט דעם „פּאָל-קאָווניק" איז אַלץ געגאַנגען כשורה. אָבער בעתן ערשטן אַקט, קוקנדיק ווי איך רעפּערטיר דעם „מאַרקיז", האָט מיך איזוואָלסקי מיטאַמאָל אָפּגעשטעלט:

— וואָס מאַכט איר פאַר אַ באַוועגונגען פאַרביי דער נאָז? אין פּראָלאָג זענט איר געווען אַ מענטש מיט מענטשן גלייך, און דאָ מיט-אַמאָל עפּעס אַזעלכע אומגעריכטע סיורפּריזן... איר קאָנט נישט זיין ווי מיר אַלע אַרום?

— ניקאָלאַי וואַסיליעוויטש — האָב איך אָנגעהויבן מיט האַרצ-קלאַפּעניש, פּילנדיק, אַז איבער מיין אָרעמען קאָפּ הענגט שוין אַ וואָלקן — אין פּראָלאָג האָב איך געדאַרפט באַווייזן אַ 40-יעריקן מיליטערמאַן, וואָס גייט מיט פעסטע טריט, רעדט באַפעלעריש און קורץ, קוקט שטרענג און ווירקט אַנטשלאָסן און אומאָפּהופלעך...

— גאַנץ ריכטיק — זאָגט מיין רעזשיסער — נו און וואָס איז איצטער?

— איצט האָבן מיר צו טאָן מיט אַ צעבאַלעוועטן אַלטן אַריסטאָ-קראַט, די געשטאַלט איז אַ קאָמישע, זיינע באַוועגונגען — וואַקלענדיקע, זיין אופן פון רעדן — פון אַ שלאַפן זקן...

— המ... — גיט איזוואָלסקי אַן אומצופרידענעם שאָקל מיטן קאָפּ — המ... און צו וואָס מאַכט איר די אומנויטיקע באַוועגונגען מיט די פינגער אַרום דער נאָז?

— ניקאָלאַי וואַסיליעוויטש — זאָג איך שוין מיט אַ געוויסער מאָס אויפרעגונג: ער טראָגט דאָך אַ פראַנצויזישן קאַפּטאַן מיט זשאַבאָ און האַלט אין האַנט אַ לאָרגנעט. אין דעם קאָסטיום אָן אַ לאָרגנעט איז סתם נישטאָ וווהין די הענט אַהין צו טאָן...

— ווּנגערמאַן! — זאָגט דער רעזשיסער מיינער — קודם כל קאָנט זיך נישט, היט אָפּ אייער געזונט. און צווייטנס — קריכט נישט אין

יע. ע. סאַראַנטשאָוואַ

אַ פרעמדן ווייַנגאָרטן אַריין! לאָרנעט איז אַן ענין פאַר קאָמיקער, איך שפּילט אַ רעזאָנער און האָט מיט לאָרנעטן נישט קיין שייכות...

ווי אַזוי די פּראָבע האָט זיך פאַרענדיקט — געדענק איך נישט. קיין לאָרנעט האָט מיר דער רעקוויזיטאָר אין אָוונט נישט געגעבן. ווי האָב איך אַהינגעטאָן די הענט מיינע? דעם „אַלטן מאַרקיזס" הענט? — ווייס איך נישט.

לאַנגע טעג האָב איך געטראַכט און געזוכט און געפאָרשט: פון וואַנען נעמט זיך אויף דער וועלט אַזאַ באַהויפּטונג, אַז... „רעזאָנערן האָבן נישט קיין שייכות צו לאָרנעטן"? מיין יונגער מארך האָט זיך נישט באַרואיקט ביז דער שכל האָט זיך דערגרונטעוועט. דער באַרימטער מאַריוס פּעטיפּאַ האָט מיט גלאַנץ און נישט איבערגעשטיגענער מייס־טערשאַפט געשפּילט אין שילערס „אינטריגע און ליבע" די ראָלע פון „היפמאַרשאַל פאָן־קאַלב". אַ גאַמע פון שטימונגען, אַ סימפאָניע אין דער כאַראַקטעריסטיק פון דער געשטאַלט און אין דער דינאַמיק פון דער האַנדלונג פלעגט פּעטיפּאַ אַריינטראָגן, שפּילנדיק מיט דער לאָרנעט... אין פּראָווינציאָנעלע טעאַטערס פלעגן „פאָן־קאַלבן" שפּילן — קאָמי־קער! און יעדער קאָמיקער האָט — לויט זיינע כוחות, פאַרשטייט זיך — נאָכגעמאַכט און נאָכגעקרימט דעם גרויסמייסטער... זענען פון דעמלט אָן מאַניפּולאַציעס מיט לאָרנעטן געוואָרן אַן אָנגענומענער און ברייט־פאַרשפּרייטער קערן ביי אַלע קאָמיקער און זייער אומבאַ־שטרייטבאַרע חזקה.

דערפון נעמט זיך ביי מיין גראָרנער רעזשיסער די פּעסטע „אי־בערצייגונג", אַז אַ רעזאָנער, וועלכער וויל האַלטן אין האַנט אַ לאָרנעט, טראָגנדיק אַ פראַנצויזישן קאָסטיום פון 18־טן יאָרהונדערט, — „קריכט אין אַ פרעמדן ווייַנגאָרטן".

אַזוי האָב איך געקלעבט, אַזוי געזאָלט „שאַפן", אַזוי — דינען מיין אידעאַל...

צום סוף פון סעזאָן איז נאָך געבליבן אַ וואָך 7, און איך האָב גע־פּילט, אַז אויסהאַלטן ביזן סוף וועט מיר קיין כוחות — נישט קלעקן.

אַ געוויסע אויסלייטערונג, צעשטרייונג האָבן אַריינגעבראַכט — גאַסטראָלן: פון ווילנע איז געקומען סאַראַנטשאָווא, שפּעטער איז פון פעטערבורג געקומען גריגאָרי גריגאָריעוויטש ג ע — דער מחבר פון זעלטענע גאַנגבאַרע טעאַטער־שטיקער, ווי — „טרילבי", וואָס פלעגט דעמלט געשפּילט ווערן אין יעדן טעאַטער יעדן סעזאָן און מאַכן אַן

איינדרוק אויף יאָרן. געהאַט אין גראָדנע אויך געשפּילט די עפּעקט־פולע ראָלע פון „סוועגגאַלי“ און געמאַכט אויף מיר אַ סך אַ קלענערן איינדרוק ווי אַמאָל ביי ניעזלאָבינען — ניעראָנאָוו, און מיט 2 יאָר צו־ריק ביי סטראָיעוו, בעת די ווילנער גאַסטראָלן — דאָלמאַטאָוו. דאַקעגן האָט אויף מיר ג ע אַ ״שטאַרקן איינדרוק געמאַכט אין זיין צווייטער פיעסע: „טויט־שטראָף“... אין דער פיעסע האָט איבער גאַנץ רוסלאַנד „גערונערט“ ראָבערט אדעלהיים, שפּילנדיק די ראָלע פון „גאָדהא“. זיין דערפאָלג האָט באַזירט, משמעות דער עיקר, אויף די עמלעכע פראַנצוי־זישע שאַנסאָנען, וועלכע אדעלהיים האָט אויסגעפירט מיט דער מייס־טערשאַפט פון אַן אמתן ווירטואָז אויף דעם געביט. ג ע אַליין, שפּילנ־דיק די ראָלע, האָט זיך אין היינזיכט שאַנסאָנען צו אדעלהיימען אַפילו נישט דערנעענטערט, אָבער די עצם געשטאַלט האָט ער געשפּילט אַזוי אי־בערצייגעוודיק, אַזוי פילפאַרביק, מאָלנדיק דעם גאַלישן ריטער און באַ־וויזנדיק ווער און וואָס עס איז „גאָדהא“ — אין זיין תוך, מיט זיין ברען אין פאַרנעם, אַז אַדעלהיים האָט זיך, לויט מיין מיינונג, מיט אים אַפילו נישט געקאָנט פאַרגלייכן... אָבער איך בין מיט מיין דאָזיקער מיינונג גע־בליבן, ווי ענגלענדער זאָגן אין אַזעלכע פאַלן: אין „ספּלענדיד איזאָ־לייישן“ — נישט צום ערשטן און נישט צום לעצטן מאָל אויף מיינע לעבנס־וועגן בכלל און אין פראַגן פון קונסט — בפרט.

מיטן פּעטערבורגער גאַסט האָב איך זיך געפילט, ווי פרישע ווינטן וואָלטן אַראָפּגעבלאָזט פון מיר דעם שטויב און מיסט פון די 3 חדשים. מיר איז פאַרגעשטאַנען אַ נאָך מער שטאַרקערן סורפּריז, אָבער איך מוז דעם לייענער אַריינפירן אין די פּאָר וואָכן פון „ראָזשדיעסטוואָ“ 1910 ביז „קרעשטשעניע“ 1911 (26 דעצעמבער — 6 יאַנואַר), וועלכע מיר האָבן פאַרבראַכט אויף גאַסטראָלן אין קאָוונע.

די געענדערטע אויסערלעכע באַדינגונגען, די צימערן אין האָטעל, דער נייער עולם — דאָס האָט אַלץ אָן ספק אַזוי ווי אָפּגעפרישט מיין געמיט און אויף קורצע טעג איז פאַרשוונדן מיין מרה־שחורהדיקער צושטאַנד, וועלכער האָט מיך באַהערשט אין גראָדנע. און — ווי מיר האָט דעמלט געשיינט — אויף אַ ל ע מ אָ ל באַהערשט. עס זענען עפּעס אַנטשטאַנען נייע איינדרוקן, עס האָבן געקלונגען כמו נייע טענער אַרום...

איך מוז דערציילן קורץ און שאַרף, אַז איך האָב שוין מיט וואָכן פריער געהאַט אָנגעשריבן אַ בריוו צו טאַטע־מאַמען, אַז איך האָב זיך

אין טעאַטער אַנטוישט, אַז מיין אָרט אין לעבן האָב איך דאָרטן נישט געפונען און אַז איך מוז זוכן אַן אַנדער אָרט און ווייס נישט דערווייל וווהין צו ווענדן מיינע בליקן...

אין קאָוונע, ווי געזאָגט, בין איך געוואָרן אין אַ געוויסער מאָס מער אָפּטימיסטיש געשטימט. מיך האָט דערוואַרעמט אַ צופאַל בעת די פּראָבן פון אַ נייער אויפפירונג. אין גאָרדינס „דער אומבאַקאַנטער" — („ליבע און טויט") האָב איך געשפּילט דעם אַלמן „אַשכנזי". די ראָלע האָט אַקצענטן פון שטאַרקן דראַמאַטיזם, און איך האָב געפירט די פּראָבע זייער אינטענסיוו. ווי אויבן איז שוין דערציילט געוועז, האָבן זיך די געגנער פון גרינגשעצונג און חוזק לגבי מיינע „מאָטיווירונגען" מער נישט אָפּגעשפּילט. איך האָב אויך די פּראָבן פון גאָרדינס פּיעסע געפירט אומגעשטערט, קאָנצענטרירט און פאַרטיפט אין מיין אויפגאַבע. אין סוף פון 2 אַקט שפּילט זיך אָפּ אַ סצענע, ווען דער אַלטער קריגט אַ האַרצשלאַק און ווערט פּאַראַליזירט... איך האָב דערפירט דערצו, אַז פון אַרום האָט מען זיך צו מיר אַ וואָרף געטאָן אין דער איבערצייגונג, אַז מיך האָט דער שלאַק געטראָפן אויף אַן אמתן. אַז איך האָב זיך אויפגעהויבן פון אָרט, האָב איך דערזען דערשראָקענע פּנימער אַרום און אויסרופן מיט פאָרוואורף: „ווי קאָן מען אַזוי מאַכן פּראָבע! ס'וועט דאָך אייך נישט קלעקן קיין כוחות אויף 2 יאָר, אויב איר וועט זיך נישט שוינען"... איך געדענק באַזונדערס רוגיטשן יענעם פרימאָרגן. נישט ביז דעם צופאַל, נישט שפּעטער האָב איך אים נישט געזען אין אַזאַ טיף אויפגערעגטן צושטאַנד. דערביי האָט ער מיר נישט געזאָגט קיין איין וואָרט, בלויז מיט שטילונג און פאָרוואורף מיך אָנגעקוקט, געשאָקלט פאַרגייענדיק מיטן קאָפּ און אַזוי זיך דערווייטערט. אָבער מיין שטימונג איז געווען פון דער סצענע עטלעכע טעג ווי אָנגעזאַפּט מיט אַ פרישן געפיל פון שעפערישן בלי און וווקס.

פונדעסטוועגן בין איך נאָך אַלץ געווען דורכגעזאַפּט מיט די שטימונגען פון „האַלדער-באָלדער" און ס'האָט אויסגעזען, אַז דאָס וועט שוין קיינמאָל נישט פאַרשווינדן...

ווי אַזוי זשע זאָל איך לעבן אויף דער וועלט?

עס האָט יאוש אָנגעהויבן פרעסן מיין האַרץ. איך האָב אָנגעהויבן טרינקען בראָנפן, שכורן! עס האָט געדויערט נישט לענגער ווי עטלעכע טעג און — פאַרשוווּנדן אויף אייביק. אָבער אין קאָוונע אַרום ניי-יאָר

1911 זענען אַזעלכע עפּלעכע טעג אין מיין קורריקולום וויטע געווען און איך געדענק זיי. און איך געדענק אַזאַ נאַכט: נאָכן ספּעקטאַקל זיץ איך ביינאַנד מיטן סופליער, אַ האַרציקער מענטש פון אַ יאָר 33, פון דער אָקע (זיין נאָמען פאַרגעסן, כאָטש טו זיך אַ מעשה אָן!). מיר זיצן... אין שניי אויף אַ גרויסן בולוואַר, איך האַלט אין האַנט אַ ליידיקן כוס, ער זויגט פון פלאַש די לעצטע טראָפּנס „אָקעוויט“ און מענהט מיט אַ טאָן פון אַ „קלאָגמוטער“:

— אוי, אבראשקא, האַרציקער יהו מיינער! ביסט געוואָרן אַ שכור... פון וויימיק פאַר דער קונסט, אַ טרויער איז מיר! דאָס איז אַ זיכערער וועג צו ווערן אַן אומהיילבאַרער אַלקאָהאָליקער ביזן קבר. צענדליקער און הונדערטער אַזעלכע פאַלן האָבן מיינע אויגן שוין געזען... ווי איז צו מיר און ווינד!

— ניטשעוואָ — האָב איך געטענהט, וואָיענדיק ווי אַ ביעלוגע איבערן ווייסן בולוואַר, זיצנדיק אין טיפן שניי: ניטשעוואָ! איך בין אַ גוטהאַרציקער! איך וועל אַלץ אַלעמען פאַרגעבן און וועל קיינעם קיין שלעכטס נישט טאָן.

און שטראָמען טרערן האָבן זיך געגאָסן פון מיינע אויגן, און דער חבר האָט זיי געווישט פון פּנים מיינעם מיטן אַרבל און צוזאַמען מיט די הייסע טרערן האָב איך געפילט אויפן פּנים דעם קאַלטן שניי, און ס'איז מיר געווען ווויל ווי די וועלט.

ווי אַזוי און ווער האָט אונדז יענע נאַכט אַוועקגעפירט פון בולוואַר אין האָטעל אַריין ווייס איך להלוטין נישט, נאָר אַז איך בין אינדערפרי אויפגעשטאַנען, האָב איך אויפן טיש דערזען אַ בריוו, אָנגעשריבן מיט מיין האַנט...

איך האָב יענע נאַכט געשריבן צו עמעצן (אָן אַ ווענדונג), אַז לעבן מער קאָן איך נישט און כ'וויל נישט, ווייל איך ווייס נישט וווהין צו ווענדן מיינע בליקן און ווער מיך האַרף האָבן...

מיט אַלץ, וואָס איך האָב שיכורערהייט אָנגעשריבן, בין איך מסכים געווען, אָבער... אָנטאָן זיך אַ מיתה האָט איך אין ניכטערן מצב נישט געפונען פאַר אַן אויסוועג פון מיין גרוב.

דעם בריוו האָב איך אַריינגעלייגט אין אַ קאָנווערט, פאַרקלעפּט און אַריינגעלייגט אין אַ בוזים=קעשענע, טראַכטנדיק, אַז אויב אַזוי וועט ווייטער גיין מיין לעבן אין טעאַטער, וועט עס זיך מוזן פאַרענדיקן

אַזוי ווי אין בריוו האָט פֿאַרשריבן די שיכּורע האַנט אין יענער שיכּורער ווינטערנאַכט...

די גאַסטראָלן אין קאָוונע זענען דערגאַנגען ביז דער געזעגענונגס-פֿאָרשטעלונג. מיר האָבן געשפּילט „ליבע און טויט“. נאָכן ערשטן אַקט, גייט אַריין אין גאַרדעראָבע דער קאַפּעלדינער פֿון פּאַרטער און מעלדעט מיר, אַז אַ דאַמע פֿון פּובליקום האָט געפֿרעגט מיין אַדרעס. אויסהערנדיק, אַז איך האָב נישט די געוווינהייט צו געבן דאַמען מיין אַדרעס, איז ער אַוועק און אין 3 מינוט אַרום זיך אומגעקערט.

— די דאַמע בעט, איר זאָלט נאָכן 2-טן אַקט, בעת דער פֿאָרהאַנג וועט זיך הייבן צום אַפּלאָדיסמענט, אַ קוק טאָן צו דער 2-טער ריי נעבן דורכגאַנג.

אין 2-טן אַקט שפּיל איך די שוין באַשריבענע סצענע פֿון אַלטן אַשכּנזים האַרצשלאַק, די אַפּלאָדיסמענטן האָבן געדויערט מינוטנלאַנג, דעם פֿאָרהאַנג האָט מען געהויבן עטלעכע מאָל... איך גיב אַ קוק צום דורכגאַנג נעבן 2-טער ריי און זע: מיין מוטער! צוזאַמען מיט מיין קוזינע, נאַדיע גערמייזע, איז זי געקומען קיין קאָוונע אַ קוק טאָן וואָס הערט זיך מיט איר בן יחיד... ווי לעבט ער? און... וואָס איז ער סוף כּל סוף פֿאַר אַן אַקטיאָר?

דאָ איז שוין אפשר צייט אַרויסצוזאָגן די סברה, אַז טיף אין האַרצן איז מיין מאַמע פֿון דעם גאַנצן ענין „אַקטיאָרסטווע“ ביי אַלע שווערע קאָליזיעס און טיף דראַמאַטישע איבערלעבונגען נישט געווען, — ווי זאָל מען עס זאָגן? — „שאָקירט“ (ווי עס איז געווען דער פֿאָטער און אַלע קרובים און מקורבים). מיין מאַמע איז אַליין געווען אַ פֿאַרלוירן-געגאַנגענע ג ר ו י ס ע אַקטריסע. אפשר וועט זיך ווער פֿון די לייענער מטריח זיין אַ בלעטער טאָן אונדזער ערשטן טייל, אַריינקוקן אין קאַפּיטל „נאָקטיורנען“? דערהערן ווי אַזוי די מאַמע מיינע גיסט אויס איר פֿאַרביטערט האַרץ אין שטילע לידער וועגן מענטשלעכן פּיין; און שפּעטער, ווי אַזוי זי האָט אויפֿגענומען מיינע איינדרוקן פֿון טעאַטער! לייענענדיק יענע שורות וועגן מיינע יאָרן נאָך „אונטער דער מאַמעס פֿאַרטעך“, וועט שוין ווערן קלאָר, אַז אין קאָוונע פֿון דער 2-טער ריי ביים דורכגאַנג האָט ,צו דער בינע געקוקט נישט פּשוט אַ מאַמע און אַוודאי נישט אַ געוועזענע שוואַרץ-סוחרטע... צו דער בינע אין קאָוונע יענעם אָוונט האָט געקוקט אַ פֿרויענוועזן, וואָס האָט איצט פֿאַרשטאַנען,

אַז זי האָט איר לעבן פֿאַרשפּילט, זייענדיק פֿאַרזונקען אין די גרובן פֿון יענעם פֿינצטערן קיום, און איר זון האָט זיך מיטן כּוח פֿון צעשפּילטן קינסטלער־גייסט פֿון דאָרטן אַרויסגעריסן און איז אַוועק מיטן שליאַך, וואָס וואָלט ביי אַנדערע אומשטענדן געווען אויך א י ר לעבן, אויך א י ר וועג, אויך א י ר פֿרייד, נסיון און נצחון.

האָט זי געקוקט, בתיה־רבֿקה מנקר, די 100 פּראָצענטיקע „מירעלע אפֿרת“ — פֿון ווילנער „גלעזער־נאַס“, האָט זי געקוקט, דערזען די גע־שטאַלט פֿון „אַלטן אשכּנזי“, וועלכער איז טראַגיש אײַנזאַם צווישן צענ־דליק קינדער און אייניקלעך... ווי מיט „אַ כּיוון“, צוליב איר קומען קיין קאָוונע, זאָל דער ספּעקטאַקל ווערן אויפֿגעפֿירט — אַזוי צוגעפּאַסט פֿאַר איר — דער אינהאַלט פֿונעם שטיק...

די סצענע פֿון הארצשלאַק האָט מיין מאַמען דערשיטערט לפּחות נישט ווייניקער ווי מײַנע קאָלעגן בעת די פּראָבן. אויב רוניטש איז, ווי אויבן דערמאַנט, געווען אויפֿגערודערט אין אַזאַ מדרגה, קאָנען מיר זיך לייכט פֿאָרשטעלן, וואָס מיין מאַמע האָט דורכגעלעבט די פּאָר מינוט, ווען צו „אַשכּנזי“ גיבן זיך אַ וואָרף פֿון אַלע זייטן זײַנע דערשיטערטע קינדער. דערמיט אָבער שליסט זיך דער אַקט, דער פֿאָרהאַנג פֿאַלט, פֿון עולם דונערן אַפּלאָדיסמענטן, דער פֿאָרהאַנג הויבט זיך צוריק, און די דערשיטערטע מאַמע דערזעט איר איינציק קינד — פֿריש, גאַנץ, געזונט שטייט מיט אַ געבויגענעם קאָפּ אונטערן האָגל פֿון דער אָוואַציע, וואָס אים מאַכן די צושויער, וועמענס הערצער עס קלאַפּן מיט פֿרייד, מיט גע־נוס, מיט התפּעלות... דאָ פֿייערט נ צ ח ו ן די ריינע קונסט אין איר דערגרייכונג צו די הערצער, וואָס פֿלאַקערן אין הייליקן ברען פֿון אירע שטראַלן.

און אין דער 2־טער ריי נעבן דורכגאַנג זיצט... אַן אַנטציקטע צו־שויערין, אַ דערשיטערטע — דערשראָקענע און שוין גליקלעכע — מאַ־מע, זיצט אַ פֿאַרלוירן־געגאַנגענע גרויסע אַקטריסע, וועלכע האָט דערזען, וואָס זי האָט פֿאַרלוירן און וואָס איר זון האָט דורך שווערע נסיונות איר איצט אָט דאָ אין קאָוונער טעאַטער אומגעקערט.

פֿון קאָוונע איז מען געפֿאָרן צוריק קיין גראָדנע. אין דער לופֿט איז שוין געשטאַנען די שטימונג פֿון זיך דערנעענטערנדיקן ס ו ף.

מיט אָט דעם געפֿיל האָב איך געשלעפּט מיין יאָך אין גראָדנע נאָך די קאָוונער גאַסטראָלן. מיך האָט נישט געפֿרייט די נאָענטקייט פֿון סוף צוליב דער שאלה: „וואָס ווייטער?“.

דאָס האַרץ האָט בײַ מיר פּולסירט אונטערן צייכן פֿון „שיכורן בריוו“, וועלכער איז פֿון יענער נאַכט ש ט ע נ ד י ק געלעגן אין מיין בוזעם־קעשענע.

און איין מאָל, קומענדיק אין דעם צושטאַנד אין טעאַטער, הער איך:

— צו אונדז קומט אויף 2 וואָכן גאַסטראָלירן — מ אַ מ אָ נ ט ד אַ ל ס ק י!

IV. מיט מאַמאָנט דאַלסקי

„קונסט — דאָס איז די האָריקע בריאה פון לײדנשאַפטן"

א. ר. קוגעל

די פּאָר וואָכן מיט דאַלסקין שטעלן פאָר מיט זיך אויפן גאַנצן דויער פון לעבן אַ מאָמענט, וואָס האָט זיך מער נישט איבערגעחזרט אין משך פון די ווײַטערדיקע כמעט 50 יאָר און האָט אודאי נישט געהאַט זײַנס גלײַכן פאַר די קנאַפּע 5 יאָר טעאַטער ביז גראָדנע —

אַ מאָמענט, אַלזאָ, — אַן אײנציקער!

אין וואָס באַשטײט די „אײנציקײט" פון אָט דעם מאָמענט? צוויי וואָכן — אויפן פאָן פון אַ האַלבן יאָרהונדערט! דורך וועלכע בליצן זענען זײ באַלויכטן געוואָרן צו שײנען אומאויפהערלעך אויפן גאַנצן ווײַטערדיקן לעבנסוועג מײַנעם?

איך האָב ביז דאַלסקין געזען אַקטיאָרן, וועמעס ווירקונג אויף מיר האָט אויסגעפילט אַ האַלבן באַנד פון מײַנע זכרונות און אַרויסגערופן רעיונות אויף אַ סך צענדליקער פון מײַנע פריערדיקע עמודים... האָט דאַלסקין געלונגען צו פאַרטונקלען אַלץ, וואָס מיך האָט פריער געהאַט אַרײַנגעפירט אין די העכסטע היכלות פון טעאַטער? האָט דאַלסקי אָפּגעווישט די אײנדרוקן — פון סטאַניסלאַווסקיס „שטאָקמאַן"? פון קאָקלענס „סיראַנאָ"? פון סאַראַ בערנאַרס „מאַרגאַריטאַ גאָטיע"? פון מאַמקאָווסקין? פון קײנצן? פון זאָנענטאַלן? פון אָרלעניעוון אין „צאַר פעאָדאָר"?

מיר האָבן שוין געהאַט ציטירט און נישט אײנמאָל וועלן מיר נאָך מוזן דערמאָנען דאָס פראַנצויזישע שפּריכוואָרט: „Comparasion nest' pos raison" (יעדער פאַרגלײַך הינקט). אין קונסט מאַכן פאַרגלײַכן צווישן אײנע פון זײַנע דערשײנונגען און אַ צווייטער איז סתם אַ געשמאַק-

לאָזער אויסדרוק פון עם־הארצישקייט... דאָס איז אַ טעמע אויף אַ לאַנגער אָפּהאַנדלונג, וואָס האָ מוזן מיר איבערהיפּן. די נישט ווילנדיקע אַסאָציאַציעס, וואָס קומען אויף אין אונדזער זכרון בעת מיר דערזעען אַ צווייטן גאון אין דער געשטאַלט, וואָס לעבט אין אונדז, באַלויכטן דורך אַ פריערדיקן גדול הדור — דאָס איז אַבסאָלוט נישט קיין „פאַרגלייך"... פאַרגלייכן הייסט זוכן אַ ענטפער אויף דער שאלה: „ווער איז בעסער?" און אַזאַ שאלה אין די פאַלן איז... אַ סימן, אַז מיר האָבן פאַר זיך אַ „בוער בעם", אַזאַ איינעם, וואָס האָט נישט אויפגענומען די גדלות פון ערשטן מייסטער און וועט נישט אויפנעמען — דעם צווייטן.

דאַלסקי האָט, פאַרשטייט זיך, קיינעם פון די פריערדיקע גדולים נישט „אָפּגעווישט" און נישט פאַרטונקלט: ער האָט זיי דערמאָנט! ער האָט כסדר אַרויסגערופן אין זכרון און אין האַרצן דאָ איינע, דאָ אַ צווייטע פון די אין מיר אויף אייביק פאַרזייטע אַנטציקונגען.

און די „איינציקייט" פון גראָנער מאָמענט איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס דאָ איז מיר אויסגעפאַלן דאָס גליק צו שטיין מיטן סצענישן ריז צוזאַמען אויף די בינע־ברעטער... און שטיין מיט אים אויף די ברעטער, מיט אים צוזאַמען שפּילן, דאָס הייסט — אים שטערן, אָדער אים העלפן!

אָט־דאָ, לייענער, זענען מיר געקומען צום תּוך!

די איינציקייט פון די פאָר וואָכן מיט דאַלסקין אין גראָדנע איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס איך בין אין עטלעכע פאָרשטעלונגען פון דער וועלט־קלאַסיק געווען דאַלסקיס פּאַרטנער!

און אַזאַ פּאַרטנער ווי דאַלסקי האָב איך נישט געהאַט — נישט 50 יאָר נאָך דאַלסקין און אוודאי נישט פאַר די פינף יאָר ביז אים.

און איצט קומט אַן אַלגעמיינע מעטאַמאָרפאָזע, אַ מין „אויסגעדראָשענער אמת", וואָס עס לוינט אפשר גאָרנישט צו פאַרלירן 2 מינוט און צוויי שורות צו דערמאָנען אים... אָבער לאָמיר זיך באַשליסן: אויפן יעדן פאַל...

— פּאַרטנער?

„פּאַרטנער" — דאָס איז אַ העלפט פון אַ גשמיותער סובסטאַנץ. אַ ראָד, כדומה למשל, אין אַ פיר־רעדערדיקן וואָגן, וועלכע איז קלענער ווי די איבעריקע 3 רעדער, איז נישט קיין „פּאַרטנערין" צו זיי...

ווען עס פירט אַ שמועס עמעצער מיט אַן עדה, וועלכע איז נישט דער־

וואַקסן צום שמועס, איז ער — מעג ער זיין אַ חריף און פּיקח — אין געגעבענעם פאַל — אַ שוטה. אַ מענטש מוז שטענדיק פילן זיין פאַרטיגער.

אויף דער בינע, אין די פּראָצעסן פון סצענישע לייסטונגען, איז עס אַ שווערער קרייז, וועגן וועלכן עס האָבן אַ בלאַסע פאָרשטעלונג אפשר איינער פון טויזנט און אפילו „ספּעציאַליסטן"-טעאָרעטיקער. און די פּראַקטישע טעאַטער-טוער!

ווער פון זיי און וויפיל פון זיי גיבן זיך אָפּ אַ חשבון אין דעם, וואוהין זיי ווערן פאַרפירט דורך — פאַרטנער?

אַז אַ קייט — דער כוח פון אַ קייט! — ווערט געמאָסטן לויטן כוח פון איר שוואַכסטן רינג — דאָס ווייסן אַלע, ווייל דאָס איז פאַרשריבן אין די עלעמענטאַרע כללים פון פיזיק. און אַז אַ ספּעקטאַקל פּלאַצט אויף די רינגען פון זיינע שוואַכסטע פאַרטנערן — ווייסט ווער עס איז? ניין! דאָס ווייסט מען נישט! ווייל די אויפגאַבע פון היינטיקן רעזשיסער איז: באַהאַלטן די שוואַכסטע אונטער פאַלדן פון 333 פאַרהילונגען אין דער פאָרשטעלונג, און איז אָט די פּראָצעסן — און פּראָצעדורן — ווערט דער אמתער, גרויסער, געזאַלבטער און געקרייציקטער בינעמייסטער אַן איבעריקער און שעדלעכער עלעמענט, אַן אמתער, פינקלענדיקער בריליאַנט אויפן יאַריד, וו דער האַנדל-וואַנדל האַלט זיך אויפן פאַרשאַכערן געשליפענע גלעזלעך.

אין איצטיקן ספּעקטאַקל לאָזן זיך שפּילן אויף צעפּלאַטערטע פליגל, הייסט — שפּאַלטן דעם קאָפּ אָן די סופיטן פון היינטיקס מעכאַנישע איינריכטונגען. טעאַטער איז אַ קאָלעקטיווע אַנשטאַלט און די ערשטע נויטווענדיקייט, אויב מען וויל היינטיקן טאָג אין טעאַטער אָטעמען, איז אַרומקוקן זיך: מי ומי ההולכים?

דאַלסקי איז געווען אַן אָדלער.

איך האָב נעבן זיך אַזאַ אָדלער געהאַט פאַרן גאַנצן לעבן מיינעם — צום ערשטן און צום לעצטן מאָל.

און דער אינהאַלט פון דאָזיקן קאַפּיטל איז — די געשיכטע וועגן די וואָכן פון מיין לעבן — מיט מאַמאָנט דאַלסקין.

אָבער אָנהויבן לאָמיר פון אַנדערע מאָטיוון.

אַז איך האָב, קומענדיק אינדערפרי צו דער פּראָבע, דערהערט די ידיעה וועגן זיינע גאַסטראָלן, האָב איך זיך... דערשראָקן.

דעם לייענער איז שוין באַקאַנט מיין דערשלאָגנקייט, מיין טרייסטלאָ-

זע פֿאַרצווייפֿלטקייט. אין דעם דאָזיקן פּסיכישן מצב דערהערן דעם נאָמען „דאַלסקי", איז געווען אַ מין סורפּריז, פֿון וועלכן דער אָטעם איז געוואָרן פֿאַרשטיינערט אין ברוסטקאַסטן.

— דאַלסקי?

— אָט־דאָ אויף די פּראָבן צו איזוואָלסקין?

דאַלסקי!

איך האָב אים געזען אין ווילנע אויף די ברעטער פֿון אָפּגעברענטן טעאַטער... און געזען נישט איינמאָל!

און די איינדרוקן, וואָס זענען פֿאַרבליבן פֿון זיינע פֿאָרשטעלונגען, זענען געווען צונויפֿגעוועבט פֿון אַזעלכע פֿעדים, מיט וועלכע פֿירן אַ פּאַראַלעל האָט נישט דערלאָזט אַפֿילו אָרלעניעוו אין זיינע קרוין־קרעאַציעס.

און ווידער איז דאָ נישט קיין פֿראַגע פֿון פֿאַרגלייכן די געשאַפֿענע געשטאַלטן... ביידע האָבן זיי, למשל, געשפּילט די ראָל פֿון „מיטיאַ קאַראַמאַזאָוו", און ביידע זענען געווען פּונקט אַזוי גרויס ווי פֿאַרשיידן.

דאַלסקיס ווירקונג אויפֿן צושויער איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט דעם צושויער מיטגעריסן מיט זיך אין די ספֿערן פֿון הימלישע וועלטן...

טעאַטער אָן פֿאַנטאַזיע, טעאַטער אָן אידעאַל, טעאַטער אָן ראָמאַנטיק — איז נישט פּשוט אַ „ליגן" — ס'איז גיפֿט, סם המות איז עס! („קונסט מוז פֿאַרבייטן די רעליגיע" — האָט געפּרעדיקט נישט קיין אַנדערער, ווי מיכאַיל איוואַנאָוויטש קאַלינין!).

דאַלסקי פֿלעגט מיט יעדן אויפֿטריט אויף די ברעטער אַוועקרייסן דעם צושויער פֿון דער ערד און אַוועקטראָגן אים אין הייכן פֿון אייביקן ליכט. איבערגעבן עס מיט ווערטער איז נישט מעגלעך!

פֿון אָרלעניעווס אַ ספּעקטאַקל פֿלעגט מען אַוועקגיין דערשטיקטע, דערשלאָגענע, פֿאַרצווייפֿלטע. אָפּגעזען פֿון זיין מייסטערשאַפֿט, אומאָפּהענגיק פֿון דעם, וואָס ער האָט געשפּילט, האָט ער דעם צושויער געדריקט צו דער ערד, געצוווּנגען זיך צו הויקערן, צו בויגן, אויסצומיידן ליכט.

פֿון דאַלסקיס ספּעקטאַקל פֿלעגט מען אַרויסגיין מיט צעשטראַלטע פּנימער, מיט פֿלאַמענדיקע בליקן.. און אין די הערצער און אויף די געמיטער פֿלעגן זינגען „הללויה" אַלע טיטאַנען פֿון דער וועלט־געשיכטע! אַלע העלדן און קעמפֿער פֿאַרן רעכט פֿון מענטש צו זיין — גאָט!

אפשר צוליב די באַדינגונגען פון זײנע שנעלגעבאַקענע פאָרשטעלונגען, צוליב זײן פיזישער, פסיכישער און מאָראַלישער אויסגעמאַטערטקײט האָט מען װעגן אַ גאַנצקײט פון אײנדרוק נאָך ראַלסקים אַ פאָרשטעלונג נישט געקאָנט רעדן: איך געדענק נישט אַזעלכעס, האָבנדיק אים געזען אין אַ צענדליק פאָרשטעלונגען.

אָבער ראַלסקים פראַגמענטן!

ראַלסקים אױפבליצן אױף 10 — 15 מינוט!

ער פלעגט אין „ביעלוגינס התונה" (אָסטראָװסקים) אַ ז ו י זאָגן, שטײענדיק בײם פענצטער מיטן רוקן צום עולם — Эх ты серый! Куда ты занесешь меня? * אַז אין עולם פלעגט מען אָנהײבן אָנקוקן אײנער דעם צװײטן: „איר האָט געהערט"?

אין אַקאָסטאַ די פראַזע אין 4 אַקט:

איך, אַ בלינדער קלעזמער, װאָס געמײנט
ער איז אַ העלד, װאָס זינגט אַ ליד
פון קומער זײנעם און פון צער
צומאַכן לוסטיק אײך דערמיט —

פלעגט באַגלײט װערן מיט שלוכצן־געװײן פון צושױער־רוים.

און אין סטרינדבערגס „דער פאָטער"!

שרײבן דאָ װעגן דעם, װי אַזױ ער האָט געשפּילט די ראָלע, װאָלט הײסן פאַרשטײסן אַנדזער טעמע אין קעלער אַרײן און נישט קאָנען זיך אומקערן צום סוף פון סעזאָן אין גראָדנע...

איך װיל דערמאָנען הײנט לײענער, אַז איך האָב שוין געהאַט באַמאָנט, אַז יאָרן שפּעטער אױף די עטאַפּן פון מײן שױשפּילערישער רײפקײט האָב איך דעם „פאָטער" נישט געקאָנט שפּילן (פּונקט װי „אָטעלאָ"), װײל אַװעקגײן פון ראַלסקים טענער איז געװען אוממעגלעך אַפילו יאָרצענדליקער נאָך זײנע פאָרשטעלונגען.

דאָ װעל איך נאָך דערצײלן, שילדערנדיק זײנע „פראַגמענטן", אַז אין לעצטן אַקט פון „פאָטער", בעת ער ליגט אױפן קושעטקע מיט געבונדענע הענט אין משוגעים־העמד, קוקט אױף לאַאורען און זאָגט אין שטילע טענער: „באַפרײ מיך פון די השדים, לאַאורא, און איך װעל דיר אַלץ פאַרגעבן", פלעגן אין זאַל װי װײסע פענדלעך שװעבן פאַר די אױגן הונדערטער טאַשנטיכלעך... און אַ סך צושױער, װאָס זענען געזעסן בײם

*) אַך דו גרויער! װוּהין װעסטו מיך עס פאַרשלעפּן?

דורכגאַנג, פלעגן לויפן צום אַרויסגאַנג, כדי אויף יענער זייט מיר זיך אויפן קול צעוויינען.

און אַרויסגיין פון טעאַטער פלעגט מען — דערהויבענע, צעזונגענע, צעפלאַמטע, ווייל געווען איז עס — די ווירקונג פון ק ו נ ס ט.

וועלן מיר אין גראָדנע מיט אָט דעם אַקטיאָר צוזאַמען שפּילן?

פאַרשטייט זיך, אַז ווי פאַרשיידן עס זענען געווען די באַציונגען צו די אויפגאַבן פון אונדזער באַרוף (דאָ איז דעם לייענער אַלץ שוין קלאָר, מיין איך) — אַזוי פאַרשיידן איז געווען דער אופן — ו אַ ר ט ן אויף דאַלסקין, אים טרעפן און מיט אים אַרבעטן.

אַ רעפּוטאַציע האָט ער געהאַט פון אַ ווייסטן סקאַנדאַליסט. ער איז צו יענער צייט געווען אין דער לעצטער סטאַדיע פון אַ בייזער מחלה, און זיין אויסגעצערטקייט פלעגט ביי יעדער קלייניקייט דערגיין ביז די אויסברוכן פון ווילדסטן גרימצאָרן: דאָס האָבן אַלע געוווּסט. און מען האָט אַ היפּש ביסל געציטערט.

איך האָב געהאַט אַ ספּעציעלע סיבה צו וואַרטן אויף ביטערע סורפּריזן: דאַלסקי איז געווען דאַלמאַטאָווס אַ פאַרביסענער שונא. דאַלמאַטאָוו איז געווען איינער פון יענע פירנדיקע פאַקטאָרן, וואָס האָבן דאַלסקין פון אימפּעראַטאָרישן טעאַטער דערווייטערט.

מיין גרענעצלאָזע אַכטונג פאַר דאַלמאַטאָוון, וואָס זיין נאָמען און געשטאַלט האָבן פאַר מיר באַדייט — ווייסן מיינע לייענער גענוי, און איך האָב געוואַרט, אַז צו אַ קאָנפליקט מוז קומען צווישן מיר און מיטן גאַסטראָליאָר אויף אָט דעם באָדן. בטבע אַ „שעפּס“, ווען עס גייט אין פאַרטיידיקן די אייגענע אינטערעסן, וואָלט איך זיך אַרויסגעשטעלט להלוטין אַנדערש, ווען עמעצער רירט אָן מיינע „קדושות“. און דאַלמאַטאָוו איז געווען פאַר מיר (ער איז היינט אויך!) — אַן אָפּגאָט.

אָבער אַלץ האָט פון דער ערשטער שעה זיך אָנגעהויבן אַנטוויקלען נישט אין איינקלאַנג מיט די דערוואַרטונגען.

ראשית האָט אונדז צום באַשטימטן טאָג דערוואַרט אַ סורפּריז אין דער פּערזאָן פון אַדמיניסטראַטאָר („פּערעדאָוואָי“ — האָט עס געהייסן אויף רוסיש). זיין מיסיע איז באַשטאַנען אין צ ו ג ר יי ט ן די פאַרשטייענדיקע גאַסטראָלן.

די עצם געשטאַלט פון דאָזיקן „מענעדזשער“ איז קוים מעגלעך צו באַשרייבן אויף יידיש, ווייל דאָס סאַמע כאַראַקטעריסטישסטע און גרילצנדיקע אין אים איז געווען זיין „רוסיש“-רעדן.

פֿאַרשטייט זיך, אַז אָפּלאַכן פֿון אַ מענטש צוליב דעם, וואָס ער רעדט שלעכט אויף אַ וועלכער עס איז שפּראַך, וועלכע איז אים פֿרעמד, — דאָס איז אַ סימן און אויסדרוק פֿון אומטאָלעראַנץ צו מענטשן. און אַזוינס אַרויסווייזן לגבי אַ ייִד אין יענע צייטן און אומשטענדן איז געווען פּשוט־יודאָפֿאָביע פֿון ערגסטן סאָרט. אָבער ווי זאָל מען זיך באַציִען צו אַזאַ טיפּ, וואָס קומט רעפּרעזענטירן דאַלסקין, ווײַזט אַרויס גרינגשעצונג צו די ייִדן אין פּערסאָנאַל פֿון טעאַטער און רעדט דערבײַ רוסיש אַזוי, ווי דאָס ווערט געשילדערט אין די ייִדן־פֿײַנטלעכע סצענקעס אויף די עסטראַדעס אין די שענקן פֿון „סאַיוז רוסקאָוואָ נאַראָדאַ“!

דערבײַ איז ער פּשוט אַ פּאַרזשעניש — פּיזיש... אַ הילוך פֿון איינעם, בײַ וועמען די פֿיס שפּאַרן זיך אָן אויף די זוילן, אויסמײַדנדיק צו דריקן די פֿינגער צוליב זייערע, משמעות, פֿײַנלעכע היגעראַויגן און גיין, גייט ער נישט אין דער ריכטונג פֿון זײַנע אויגן און פֿון זײַן נאָז. עס מאַכט דעם אײַנדרוק, אַז ער מאַכט כּסדר שריט אין אַן אומדערוואַרטער ריכטונג, אַז ער אַנטלויפֿט פֿון זיך אַליין. אין די אויגן קוקט ער קיינעם נישט, אַ געפֿיל פֿון מינדערווערטיקייט איז זײַן ש ט ע נ ד י ק ע ר מצבֿ... מען וואָלט דעם פּאַרשוין נישט באַמערקט, קיין איין מענטש וואָלט נישט אײַנגעפֿאַלן צו לאַכן פֿון זײַן אופֿן זיך באַוועגן, קוקן, האָרכן און רעדן — האָט ער אָבער געמאָלדן, אַז מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש וועט קומען מאָרגן און הײַנטיקע פּראָבע פֿירט ער...

אָפּלאַכער האָבן שוין געהאַט גענוג שפּײַז אויפֿן ערשטן „פֿרישטיק“. מען האָט צוגענומען די עקזעמפּליאַרן „אָטעללאָ“ בײַ איזוואָלסקין, וועמען שילדקרעט (אַזוי איז געווען דער נאָמען פֿון דאַלסקיס „רעפּרעזענטאַנט“) האָט פֿאָרגעלייגט פֿאַרטיילן די ראָלן, היות ער, שילדקרעט, קען נאָך נישט דעם פּערסאָנאַל...

„יאַגאָ“ — וולאַדימיראָוו; „קאַסיאָ“ — רוגימיש; „דעזדעמאָנאַ — קירסאַנאָוואַ; „עמיליאַ“ — אַרדאַטאָוואַ... דער אײַנדיק אויפֿן באַנפֿלאַץ האָט נישט קיין מינדסטן יסוד צו פּראָטעסטירן...

איך בין געשטאַנען ווי פּאַרזונקען אין אַ טיפֿן קאָשמאַר... וועלן זיך נישט שפּאַלטן איבער מיר די הימלען? וועט מיך נישט טרעפֿן אַ דונער און מאַכן אַ סוף צום בייזן חלום אויף וואָר? איז נישט צײַט צו טאָן דאָס, וואָס מײַן ברודער אין קאָוונע האָט אָנגעזאָגט, אויב... אויב די ערד וועט מיך נישט אײַנשלינגען? אויב אַן אומגעריכטער נאַטור־עלעמענט וועט נישט איבעררײַסן אָט דעם צוזאַמענטרעף מיט שעקספּירן...

מיין „האַמלעט“ — איבערלעבונג אין דער שול־פאָרשטעלונג! אוס־אַטשאוו! זיין צעשטראַלטער פּנים! זיין פראַזע: „די, וואָס שפּילן אַזוי צו 22 יאָר דעם 2־טן אַקט „האַמלעט“, פאַרמאָגן אַ האַרץ, אָבער נישט קיין שׂכל־השגה... זאָרג נישט, בחור, ס'וועט זיין אין אָרדענונג... וועסט קיין קאַריערע נישט מאַכן“.

— איר ווילט מיר נישט ענטפערן אויף מיין פראַגע?

דאָס האָט מיך איזוואָלסקי אַזוי ווי אויפגעוועקט פון מיין בייזן חלום.

— וועלכע פראַגע?

— מיר זענען דאָ אַליין געווען, אָדער איר האָט זיך די נאַכט נישט אויסגערוט?

— איך האָב אייך צוויי מאָל געפרעגט און איר ענטפערט נישט.

איך האָב געקוקט אויף אים, מסתמא, מיט ווילדע אויגן.

— וואָס ווילט איר שפּילן?

און ער האָט מיר אויסגעשטרעקט 2 עקזעמפּלאַרן פון „אָטעללאָ“. אויף איינעם איז געווען מיט אַ בלייער בלייַשטיפט אָנגעשריבן: „לירדאָ־וויקאָ“, אויפן צווייטן: „בראַבאַנציאָ“.

— איר קאָנט אויסקלייבן.

איך האָב זיך באַלד אָריענטירט, אַז שפּילן „בראַבאַנציאָ“ הייסט — זיך באַפרייען אין ערשטן אַקט און קאָנען פון אַ לימערלאָזשע קוקן די פאָרשטעלונג.

— ב ר א ב א נ צ י אָ!

ער האָט אָנגעשריבן אויפן ביכל מיין פאַמיליע און האָט מיר דער־לאַנגט.

און דאָ האָט זיך אָנגעהויבן מיין „מיטאַרבעט“. אָבער — נישט מיט דאַלסקין! מיט ש י ל ד ק ר ע ט ן!

איך האָב אַריינגעקוקט אין ביכל און דערזען, אַז פון דער ראָלע איז אויסגעשטראָכן דער ג אַ נ צ ע ר טעקסט, פאַרבליבן אַ 3 — 4, אפשר — 5 פראַזן.

— ניקאָלאַי וואַסיליעוויטש — האָב איך זיך נישט פּראַטעגנדיק גע־וואָגט צום הויפּט־רעזשיסער פון טעאַטער — אַזוי שפּילן „בראַבאַנציאָ“ איז פשוט נישט דערלאָזבאַר. איך וועל דעם טעקסט רעסטאַווירן.

— דאָס וועט איר שוין אַזוי גוט זיין זיך דורכריידן מיטן גאַסט־ראָליאָר.

— אָבער איך בּעט אייך צוגרייטן דעם באָרן דערצו, און איך וועל ביז מאָרגן אויסלערנען דעם טעקסט.

ווי פון אונטער דער ערד איז אויסגעוואַקסן שילדקרעט.

— וואָס איז? וואָס איז דאָ פאַר אַ סכסוך?

איזוואָלסקי האָט נאָך אַ קוועטש געטאָן מיט די שולטערן. יענער האָט אַ קוק געטאָן אין מיין זייט און געשוויגן.

— אַזוי ווי די ראָלע איז דאָ פאַרשניטן ביז 3 פראַזן, וויל איך זי נישט שפּילן.

— וו...וו...אָ...ס?? איך פאַרשטיי נישט וואָס איר רעדט.

— איך וועל אויפשטעלן די אויסגעמעקטע פראַזן.

— וואָס הייסט א י ר וועט אויפשטעלן, אַז דאַלסקי האָט אויס־געמעקט?

— איך וועל די רעפּליקן נישט ענדערן. דאַלסקין קיינע אומגעריכטע סורפּריזן וויל איך נישט מאַכן.

— אַ גרויסן דאַנק אייך, וואָס איר וועט נישט צווינגען דאַלסקין צו לערנען פונדאַסניי „אָטעללאָ" צוליב אייער קאַפּריז, אָבער דאָס איז אַ ביסל ווייניק אַכטונג פאַר דאַלסקין. און דאָס, וואָס ע ר האָט אויס־געשטראָכן, וועט איר אין זיין גאַסטראָל אַזוי גוט זיין ג י ש ט רעדן.

— דאַלסקי וועט צופרידן זיין פון אַן ערנסטער באַציונג צו שעקס־פּירן. מען קאָן דאָך פון „בראַבאַנציאָן" נישט מאַכן קיין סטאַטיסט... עס איז דאָך שעקספּירס טעקסט!

— שעקספּיר־שמעקספּיר — דערהער איך פון דאַלסקיס פאַרשטייער.

— שפּילן וועט דאַלסקי, נישט שמעקספּיר.

און מיט אַמאָל דרייט ער זיך אויס צו איזוואָלסקין און מעלדעט מיט אַן אומאָפּהויבלעך אויטאָריטעטן טאָן:

— ניקאָלאַי וואַסיליעוויטש! דעם יונגן מאַן וועט מאַמאָנט וויקטאָ־ראָוויטש שלאָגן מכות רצח! איך מעלד עס אייך און איר זאָגט עס אים.

אויף דעם האָט זיך דער ערשטער טאָג פון „צוזאַמענאַרבעט" מיט דאַלסקין פאַרענדיקט.

עס זענען אָבער פאַרגעשטאַנען נאָך אַ 15 טעג.

ווי אַזוי דאַלסקי איז אַריין אין טעאַטער — געדענק איך נישט... איך געדענק ווי ער דערלאַנגט די האַנט אַ טייל פון די אַקטיאָרן, ווי ער קושט די האַנט — ביי קירסאַנאָווא... איך שטיי אין אַ זייט. מיין מוח האַלט אין איבערקאָכן צוויי שווערע סובסטאַנצן: וואַסילי פּאַנטעליימאָנאָוויטשעס

אַ דם=שונא און פון „בראַבאַנציאָן“ געמאַכט אַ זעראָ... דאָס האַרץ האָט געקלאַפּט ווי אין פיבער פון 40 גראַד... באַלד דאַרפן מיר קומען אין ענגן קאָנטאַקט מיטאַנאַנדער: דער ספּעקטאַקל הייבט זיך בײַ אים אָן פון דער סענאַט=סצענע און באַלד דערשיינט בראַבאַנציאָ מיט 8 פראַזן, פון וועלכע עס איז פאַרבליבן — די ערשטע, און ז י ב ן זענען אויסגעשטראָכן...

מיט אַמאָל דערהער איך דאַלסקיס אויסרוף:

— מיר הייבן אָן פון 2 אַקט! די סענאַט=סצענע וועלן מיר רעפּעטירן צום סוף! דאָס איז אין דער באַשריבענער סיטואַציע געווען עפּעס ווי אַ מין אויסבּרוך פון „געשפּאָלטענע הימלען“... צ ו ד ע ם מאָמענט — פאַר מיר אַן אויסלייזונג!

איך בין אַוועק אויפן אויבערשטן שטאָק פון טעאַטער און געוואָרן... אַ צושויער! איך וואָלט שטאַרק געוואָלט, אַז מײַן לייענער זאָל זיך מיט מיר אומקערן פון גראָדנער שטאָט=טעאַטער אין בערלינער „שוישפּילהויז“ און דערזען מיט מיר צוזאַמען — מ אַ ט ק אָ ו ס ק י ן.

איך בין, זיצנדיק אויפן אויבערשטן שטאָק אין גראָדנער טעאַטער יענעם פרימאָרגן געוואָרן באַצויבערט און פאַרשיכורט אַזוי, ווי איך האָב עס פאַרן לייענער געשילדערט פריער, רעדנדיק וועגן די אײַנדרוקן פון „דאַלסקיס פראַגמענטן“. אָבער מײַן התפּעלות האָט וואָס ווײַטער אַלץ מער אָנגעהויבן אָפּטרעטן פאַר אַ געפיל פון פאַרדראָס און צום סוף פון דרײַטן אַקט האָבן זיך די צוויי געפילן אַזוי צונויפגעקנוילט, אַז איך האָב אַבסאָלוט נישט געקאָנט אָפּטיילן אַנטציקונג פון.... עקל.

די מעשה איז די, וואָס דאַלסקי האָט אויף דער דאָזיקער פּראָבע, שפּילנדיק אָטעללאָ, כסדר אויפגעהערט צו שפּילן דעם ווענעציאַנער מאַוער און אָנגעהויבן שפּילן — מאַמאָנט דאַלסקין: באַווײַזן ז יי ג ע צויבערגענג, כשוף=שטיק, מוסטערן פון פּלאַסטיק, בײַשפּילן פון אינטאָנאַציעס, בלענדנדיקע איבערגענג פון איין שטימונג צו אַן אַנדערער. די מדרגה פון זײַן ווירטואָזיטעט איז געווען באמת נישט צו דערגרייכן פאַר קיינעם אויסער אים, אָבער צי דאַרף מען לאַנג רעדן, כדי צו איבערצייגן, אַז אַ חכם מחוכם וואָלט ווערן אויסגעגליכן מיט אַ שוטה גמור, מיט אַ טפּש, ווען ער וואָלט מיט אַמאָל איבערגעריסן דעם גאַנג פון זײַנע קלוגע אויסערונגען מיט אַ באַמערקונג: „ווי געפעלט אײַך סאַרא חכם איך בין?“

דאָס טיפע באַוווסטזײַן פון אייגענעם ווערט (וועלכע טאָר דעם ווערטפולן קיינמאָל נישט פאַרלאָזן), מוז פליסן, מוז באַהאַלטן אין זײַנע אָדערן, אין זײַן גײַסטיקן אינגעווייד און אויב עס פליסט פון די טעפּענישן אַרויס

אויפדרויסן, דאַן איז עס געגליכן צו אַ „בלוטשטורץ“. אָבער אַ בלוטשטורץ רופט אַרויס צום קרבן — מיטגעפיל, און אַ מינע פון אייגענער „אויסדערוויילטקייט“ קאָן אַרויסרופן נישט מער, ווי — עקל און חוזק.

צוזאַמען מיט בליצן פון אמתער סצענישער גדלות, ביישפיללאָזער דערהויבונג פון אָדלער־פליגלען האָבן צו מיר דערגרייכט ביליקע פּאָזעס, וואָס זענען געווען געגליכן צו די „קליענטן“, וועלכע מען זעט אויפן שילד ביי פריזירער: זיצט ער אין אַ באַקוועמער פּאָזע און דער צירולניק שטייט מיט דער בריטווע איבער זיין אָנגעזייפטן פּנים. קאָנט איר דאָ געפינען — אויסדרוק? פעלט אייך איין עפּעס אַזעלכעס צו זוכן? און ממש דערשלאָגן האָבן מיך אויף דער דאָזיקער פּראָבע מאָמענטן פון עפּעס ביליקע פּאָזעס ביים גאַסטראָלער. מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז איך קוק אויף אַ „ריימער טאָגע“, וואָס איז אויפגעגייט פון אַ ביליקן סאַטין, פּרעטענדירנדיק צו רופן זיך „פּאַטריציאַנער טאָגע“.

איך האָב זיך יעדע עטלעכע מינוט אויסגעדרייט מיטן רוקן צו דער בינע, געוואָלט אויפשטיין פון אָרט און אַוועקגיין, פלעגט ער מיטאַמאָל אַ פלאַטער טאָן מיט זיינע אָדלער־פליגלען צו התרוממות און איך פלעג בלייבן זיצן מיט טרערן אין די אויגן, מיט פאַרגליווערטער תפילה אויף די ליפּן. און ס׳איז דאָך פאַרשטענדלעך, אַז אַן אָ ד ל ע ר בלייבט אָדלער — אין שמוץ, מיט פליגלען צעבראָכענע. מיט אַ הורכגעשאָסענער ברוסט.

דאַלסקי איז געווען אַ צעקאַליעטשעטער אָדלער!

און אַנדערע 2 וואָכן האָבן איך פאַר מיר אַנטפּלעקט און איך וויל אים באַווייזן דעם לייענער אין ליכט פון יענע 2 וואָכן.

נאָך לערך צוויי שעה פּראָבע פון 2־טן אַקט ביזן סוף פון דער טראַגעדיע, האָב איך דערהערט אַן אויסרוף: „די סצענע אין סענאַט“! און זיך געלאָזט דורך די טרעפּ און קאָרידאָרן צו דער בינע. היות פאַר די 2 שעה איז קיינעם נישט איינגעפאַלן אַז איך זיץ אין טעאַטער און קוק די פּראָבע, האָט דער אינספּיציענט באַשלאָסן, אַז איך בין אַוועק אין שטאָט אַריין און צו דער סצענע אין סענאַט — פעלט „בראַבאַנציאָ“. ער האָט עס אַריינגעמורמלט אין אויער איזוואָלסקין; יענער איז געוואָרן בלייך ווי אַן אָקאָרשט אויסגעוואַשענער לייַלעך און, דערזעענדיק מיך אויפן שוועל, האָט ער מיט אויסגעגלאָצטע אויגן פאַרשטיקט אַרויסגעשעפּטשעט: „ווו ווערט איר פאַרפאַלן אַזוי לאַנג?“.

מען וואַרט דען אויף מיר? — פרעג איך — די פּראָבע האָט זיך —

דאָך נאָך נישט אָנגעהויבן. דאַלסקי האָט, שמועסנדיק מיט עמעצן אויף דער צווייטער זייט פון דער בינע, זיך אויסגעדרייט צו אונדז, און מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער שפּיזט מיך דורך מיט אַ באַזונדערס־אויפמערקזאַמען בליק...

— װאָס איז „בראַבאַנציאָ“? — הער איך — איז ער נישט צו יונג?

— מיר קאָנען דאָס נאָר טראָגן, וואָס מיר פאַרמאָגן, מאַמאָנט וויק־טאָראָוויטש — האָט לאַכנדיק געענטפערט איזוואָלסקי.

— לאָמיר גיין ווייטער, חברים, ס'ווערט שפּעט. צום באַדויערן איז אונדז פאַר דער וויכטיקער סענאַט־סצענע פאַרבליבן גאָר קנאַפּ צייט.

איך דאַרף נישט רעדן וועגן דעם, וואָס איז קלאָר: איך בין געווען צערודערט, דערשלאָגן, — נישט געקאָנט דאַלסקין אַ קוק טאָן אין די אויגן. מיר האָט זיך געגלוסט צופאַלן צו זיין שולטער און אויסגיסן די חושים, וואָס זיינען געווען אָנגעזאַמלט פאַר לאַנגע יאָרן באַוווּנדערונג און גלייכצייטיק אויספּאַטשן דאָס פּנים פאַר די ביטערע מינוטן פון אָקאָרשטדיקע פאַרדראָסן.

„בראַבאַנציאָ“ טרעט אויף אין סאַמע אָנהויב פון דער סצענע — נאָך אַן איינלייטונג, וואָס דויערט אַ מינוט 4. צו אים ווענדט זיך דער דאָזש מיט אַ מעלדונג:

„איך האָב אייך נישט באַמערקט, בראַבאַנציאָ!
מיר נויטיקן זיך גראָד אין אייער הילף.

לויט שעקספּירס טעקסט ענטפערט בראַבאַנציאָ מיט פאָלגנדיקן מאָנאָלאָג:

„איך אייער הילף דאַרף האָבן, גוטער דאָזש!
נישט נעמען פאַר אומגוט, כ'מוז דעם אמת זאָגן:
אַז אַנדער סיבה ט'מיך געבראַכט אין שלאָס.
פון בעט געטריבן האָט מיך נישט מיין פּאָסטן
און נישט מלחמה ליגט מיר איצט אין קאָפּ.
אָ, ניין! אַ זאָרג אַ גאָר־באַזונדערע
אַוועקגערויבט האָט אַלע מיינע חושים“.

ד ע ר ד אָ ז ש:

— וואָס איז געשען?

ב ר אַ ב אַ נ צ י אָ:

— מיין טאָכטער! אָ, מיין טאָכטער!

פון געבראַכטן בראַבאַנציאָס מאָנאָלאָג איז פאַרבליבן — די ערשטע פראַזע.

„איך אייער הילף דאַרף האָבן, גוטער דאָזש".

און — גאָר!

אַז אין מיין גאַנצער האַלטונג, הילוך, אויסזען איז פון אַלטן ווענעציאַנער אַריסטאָקראַט נישט געווען קיין סימן און קיין שפור דאַרף איך נישט דערציילן, אָבער נאָך דער פראַזע, וועלכע כ'האָב אַרויסגערעדט מיט אַ פאַרשטיקטן גאָרגל אָן אַ מינדסטן קלאַנג, האָב איך דערפילט אין אַלע אברים, אַז מיך נעמט אויף נישט שילדקרעט און נישט דער „רוימער" אין די טאָגע פון „סאַטין": אַ קאָנטאַקט צווישן אָדלער מיטן הילפלאָזן ייִנגל האָט זיך איינגעשטעלט פון דער ערשטער מינוט, ווען זיין האָבן געלעבט אין שעקספירס טעקסט. מיר וועלן נאָך קומען און קומען צו די מאָטיוון. דאָ לאָמיר שוין נישט אָפּטרעטן אויף אַ שריט פון דער ערשטער פּראָבע מיט דאַלסקין אין גראָדנע.

דאַלסקי האָט דעם מאָנאָלאָג, וועלכן אָטעללאָ האַלט פאַרן סענאַט, אָנגעהויבן אין פולן טאָן ווי אויפן ספּעקטאַקל... פון זיינע ביליקע געגנלער אין משך פון די פריערדיקע אַקטן איז דאָ נישט געווען קיין שפור. ער האָט זיך פאַרוואַנדלט אין „אָטעללאָן", און אַז ער האָט פאַרענדיקט דעם מאָנאָלאָג, האָט אויסגעבראָכן אַן אַפּלאָדיסמענט אויף עטלעכע מינוט. די „האָלדער-באָלדערניקעס" זענען געוואָרן — אויס „אינדיקעס!" די גראָדנער סצענע האָט באַהערשט דער רוח אלוהים...

די פּראָבע איז געגאַנגען ווייטער אָן פּגימות, דאַלסקי האָט זיך געאיילט זי צו פאַרענדיקן און... ס'האָט פון די „וואָלקנס אַרויסגעבליצט דער ערשטער בליץ..."

אַוועקגייענדיק פון דער בינע, זאָגט בראַבאַנציאָ צו אָטעללאָן, אָנווייזנדיק אויף דעזדעמאָנען:

„זאָלסט איר נישט שענקען, מאַור, צופיל גלויבן!
דעם פאָטער אָפּגענאַרט, קאָן זי אויך דיך באַרויבן".

ווען איך האָב דערהערט מיין רעפּליק, האָב איך זיך אויפגעהויבן פון מיין פאָטעל און מיט מידע שריט געלאָזט זיך (אין דער געשטאַלט — לויט מיין קענען און פאַרשטיין — פון צעבראָכענעם, פאַרצווייפלטן, פאַרלאָזענעם פאָטער) גיין צו דער טיר.

דערהער איך הינטער מיין רוקן אַ דונערדיקן אויסגעשריי:

— און די פּראַזע?

איך דריי זיך אום. דאלסקי קוקט מיט ווילדע אויגן.

— פאַרוואָס זאָגט איר נישט די פּראָזע?

— באַלד...

— נישט „באַלד"! שוין! גיט אַ קוק וואָס דאָ קומט פאָר!

און ער האָט באַוויזן די סצענע: אויפשטייענדיק פון פאָטעל, גיט בראַבאַנציאָ אַ קוק צו דער טאָכטער. זי מאַכט צו אים אַ שריט... בראַבאַנציאָ הויבט אויף די האַנט, אויסשטעלנדיק דער טאָכטער זיין עלנבויגן — אַזאַ מין „רונדער" זשעסט אין סטיל פון דער איטאַליענישער אָפּערע, דאַן רעדט ער אַרויס די פּראָזע, און גייט אויף אַ פּאַוזע פון אַן אַנדערטהאַלבן — צוויי מינוט צום אַרויסגאַנג.

— שפּילט אָפּ די סצענע — זאָגט דאַלסקי.

מאַכנדיק די עטלעכע טריט צום פאָטעל, האָב איך אַרויסגעמורמלט:

— דאָס איז אַן איטאַליענישע אָפּערע, נישט שעקספּיר!

וואָס אַרום איז פאָרגעקומען דאַרף איך נישט שילדערן און עס איז אויך נישט וויכטיק. איידער איך האָב באַוויזן צו זעצן זיך אין פאָטעל, כדי אויפצושטיין און איבערחזרן דאָס באַוויזענע, האָב איך געוואַרט, אַז דער סקאַנדאַל ברעכט שוין אויס און כ'האָב אָן ספק געציטערט מיט אַלע רמח אברים, אָבער דאַלסקי האָט אָן שום שפּור פון אויפרעגונג רואיק געזאָגט:

— וואָס זשע דאַרף דאָ לויט אייך געשען?

— ניין, ניין, גאָרנישט... איך וועל עס אַזוי אָפּשפּילן.

דאַן האָט ער אויפגערעגט זיך האַלבצעשריגן:

— אויב איר האָט עפּעס אייערס — באַווייזט, דערלאַנגט, קיינער, דוכט זיך, שטערט אייך נישט. און אויב קיין אייגנס האָט איר נישט, טאָ וואָס זייט איר אָנגעבלאָזן, ווי מען וואָלט אייך צווינגען אויסצוטאָן די הויזן?

איך האָב פּינקט אין פּינקט אָפּגעשפּילט די סצענע, ווי ער האָט באַוויזן און אַראָפּ פון דער בינע. דאַלסקי האָט עפּעס אַ זאָג געטאָן מיר אין פּלייצע. אַרום האָט אָפּגעהילכט אַ לוסטיקער געלעכטער. וואָס ער האָט געזאָגט ווייס איך נישט, איבערפרעגן האָט מיר מיין אַמביציע נישט געלאָזט.

אַוועקגייענדיק פון טעאַטער, האָב איך פעסט געוווּסט, אַז מער ווי פרייער וועלן מיר די פאָרשטעלונגען און די פּראָבן נישט פאַרשאַפן, ווייל דאַלסקי האָט זיך אין די עטלעכע מינוט פון אונדזער בלומרשטן „קאָנ־

פליקט" אַרויסבאַוויזן פאַר אַ ק י נ ס ט ל ע ר, וואָס יעדע סעקונדע פון אַרטיזם, יעטוועדערס קערנדל פון שעפערישקייט, יעדער פונק פון יענע פלאַמען — איז זיין לופט, זיין לעבן און זיין פרייד.

איך האָב דאָן דערזען באַשיינפערלעך, אַז אין באַדינגונגען פון פריידיקן שאַפן וואָלט ער געלעבט, ווי עס לעבט אַן אָדלער אין דער לופט פון באַרגשפיץ און אויב זיין קיום איז געוואָרן פאַרקריפּלט פון די אַרומיקע אַלטעגלעכע קריגערייען — פאַר ברויט, אויב דאַלסקי האָט מער ווי אַ העלפט פון זיין לעבן פאַרבראַכט אין דער בייזער מחלה, זיך געוואַלגערט אויף די סצענעס פון אַזעלכע „גראָדנעס" און אַ סך ערגערע ווי אַזעלכע און פאַרענדיקט זיין לעבן אַ ז ו י, ווי ער האָט עס פאַרענדיקט, ליגט די סיבה דערפון — נ י ש ט אין די מעשים תּעתּועים, מיט וועלכע ער האָט זיך טרויעריק־באַרימט געמאַכט אויף די לעצטע עטאַפּן פון זיין לעבנס־וועג — לחלומן נישט!

דאַלסקי איז געווען אַ ריז, אַ גיגאַנט, וועלכן פּיגמעען האָבן פאַריאָגט פון זון־שמחים און פינצטערע, לופטלאָזע קעלערן אַריין.

האָט דאַלסקי אָנגעהויבן שיכורן, פאַרברענגען זיינע טעג און נעכט ביים קאָרטנטיש, זיך גליטשן באַרגאַראָפּ... ווען ער פלעגט זיך אָנשטויסן אויף ע פּ ע ס, וואָס אָטעמט מיט ז י י ן באַרגלופט, פלעגן זיך זיינע אויגן אויסלייטערן, זיין שטערן — אויסגלעטן; זיין ווונדערבאַרער שמייכל פלעגט זיך צעגיסן אויפן פּנים זיינעם, און ווער עס האָט געקאָנט זען, דעם איז קלאָר געווען, אַז ער אָטעמט מיט פרייד און גליק.

דאָס האָב איך דערפילט פון די ערשטע פּראָבן מיט אים.

אויף דער באַשריבענער פּראָבע פון „אָטעללאָ" (די פּרטים זענען מיר שפּעטער באַוווסט געוואָרן) איז ער געקומען אין טעאַטער מיט אַ וואָרענונג פון שילדקרעטן, אַז אין פּערסאָנאַל איז פאַראַן אַ יונגער אַקטיאָר, וועלכער איז נישט צופרידן, וואָס דער טעקסט אין „בראַבאַנציאָ" איז געקירצט, דערצו איז ער דאַלמאַטאָווס אַ תּלמיד און מען דאַרף וואַרטן אויף סורפּריזן... צוליב דעם, דאַרף מען אָננעמען, האָט ער די סעגאַט־סצענע אָפּגעלייגט ביזן סוף, כדי דער אומפאַרמיידלעכער אינצידענט, אין וועלכן ער האָט, משמעות, נישט געצווייפלט, זאָל נישט פאָרקומען ביים סאַמע אָ נ ה י ב פון דער ערשטער פּראָבע. ער איז אָן ספק גרייט געווען צו הצטאַווירן בראַבאַנציאָס טעקסט, אויב דער יונגער אַקטיאָר וועט זיינע אינטענצן לאָזן הערן אין אַ פאָרמע, וואָס וועט נישט טרעפן אין גאַסטראָלערס פּרעסטיזש... אַ קיצור: דאַלסקי האָט געוואַרט, זיך געגרייט

און געזאַמלט זיינע כוחות, טאַקע, געדולד און אויטאָריטעט. לאָזט זיך אוים דער אָפּאָזיציאָנער איז אַ מין ווי מען רופט עס אויף רוסיש: „נאַסע הון". אַ קול — פון אַ זויערער אוגערקע, דער פּנים אַן אומצופרי־דענער, די פיגור, הגם — אַן אימפּאָזאַנטע, איז אָבער איינגעהויקערט, ווי דער גאַנצער יידישער גלות זאָל אויף איר ליגן... וואָס איז עס פאַר אַ מין בריאה?

מיטאַמאָל געפעלט אים נישט די מיזאַנסצענע, און באַווייזן זיינס וויל ער אויך נישט. דאלסקי האָט שוין געזען קאַליקעס מכל המינים, אָבער דאָ איז עפּעס אַ נייער מין סאָרט וואַריאַנט... קיין סכנה לכל הדעות שטעקט דאָ נישט... די פּראָבע וועט זיך אין אַ 10 — 15 מינוט אַרום ענדיקן אָן שום אומגעריכטע און אומגעווונטשענע סיורפּריזן. אַזוי האָט עס געדויערט ביז בראַבאַנציאָ האָט אַרויסגערעדט זיין פראַזע צו אָטעל־לאָן:

„זאָלסט איר נישט שענקען, מאַור, צופיל גלויבן —
דעם פאָטער אָפּגענאַרט, קאָן זי אויך דיך באַרויבן."

זיין אָנגעזאַמלטע אומרואיקייט האָט דאלסקי, ווי שוין דערציילט, אויסגעלאָדן — אין עפּעס אַ וויץ אָדער אַ חוזק־ווערטל וועגן מיר... אָבער דאָס איז געווען אַן „אָפּצאָל" די שוין פאַרלאָפענע עטלעכע שעה. ווײַ־טער...

דעם ספּעקטאַקל האָב איך געקוקט פון דער פאָדערשטער קוליסע. דאל־סקי האָט געשפּילט אַזוי ווי דאלסקי האָט געקאָנט שפּילן, זייענדיק אליין — דאלסקי און האָבנדיק אַרום זיך „פּאַרטנעאָרן", וואָס האָבן, וואָס אמת איז, מ ו ר א געהאַט, אַז ער זאָל נישט אין כעס ווערן און זענען גע־קראָכן פון דער הויט, אָבער זייערע מוחות און געמיטער זענען געווען צו ווײַט פון שעקספּירס „עברי" און דאלסקי איז געשוווּמען ערגעץ אין זיינע טרוימען וועגן שעקספּירן און אָפט פלעגט ער, ווי אויפגעכאַפּט פון זיין טרוים, אָנהויבן שיטן מאָנאָלאָגן מיט אומווילן, מיט פאַרדראָס, מיט אויפגערעגטקייט...

די לעצטע סצענע האָב איך, קוקנדיק אויף אים פאַרמאַכט די אויגן און געזען מ א ט י ק אָ ו ס ק י ן אין דעם ספּעקטאַקל אין בערלינער „שוישפּילהויז" (1־טער באַנד, צווייטער טייל: „אַ שפּאַציר דורך אייראָ־פּע", קאַפּיטל — „בערלין).

יענע נאַכט האָבן מיר מיט שורא אהרי נישט געשלאָפן ביז פאַרטאָג...

אינדערפרי, קומענדיק צו פראָבע, בין איך פאַרבעטן געוואָרן צו איזוואָלסקין אין קאַבינעט אַריין און דערהערט אים זאָגן בזה הלשון:

— מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש האָט אָנגעזאָגט, איר זאָלט רעפּעטאַווירן אין די טעקסטן וואָס איר ווילט, אָבער דורכוים מיט זיין צושטימונג.

איך האָב נישט געוווּסט ווי אַזוי אויפצונעמען די דאָזיקע מעלדונג פון מיין, נישט פאַר קיינעם געדאַכט, „הויפּט־רעזשיסער", און בין געשטאַנען און געקוקט.

— וואָס קוקט איר, ווי איך וואָלט רעדן צו אייך טערקיש. איך זאָג דאָך אייך אויפן פּשוטן רוסישן לשון: איר קאָנט אין אַלע ראָלן רעדן וואָס איר וועט געפינען פאַר געוויינטש, נאָר מאַמאָנט וויקטאָראָוויטשן זאָלט איר פריער צו וויסן טון... קלאָר?

— וועלכע ראָלן, ניקאָלאי וואַסיליעוויטש?

— א־א־! איר האָט נאָך נישט? כ'האָב פאַרגעסן, אַז איך האָב זיי פאַרהאַלטן, געוואָלט אייך איבערגעבן אין האַנט, כדי ביי דער געלעגנהייט צו זאָגן וועגן דאַלסקים פאַראָרדענונג, ער האָט געעפנט זיין שרייבטיש און אַרויסגענומען פון קעסטל 2 ביכלעך פון הער „ביליקער ביבליאָטעק" און אַ פאַרשריבענעם העפט. איך האָב אַריינגעקוקט און נישט געגלויבט מיינע אויגן: אין „האַמלעט" איז מיר באַשטימט די ראָלע פון „קיניג", אין שילערס „די רויבער" — דער „אַלטער מאָאָר" און אין „אַקאָסטאַ" — „דע־סילוואַ".

איינגעטלעך, מעסטענדיק מיט דער מאָס פון שאַבלאָן, האָב איך נישט געהאַט מיט וואָס זיך „איבערצונעמען": דאָס זענען דריי „עליות", וואָס יעדער „רעזאָנער" האָט זיי געזאָלט באַקומען. אָבער ערשטנס — „דע־סילוואַ"! דאָס האָט שוין קלאָר געטראָפן אין אויטאָריטעט פון וולאַדימיראָוון. נאָך „אוריאַלן" איז אין „אַקאָסטאַ" די אָנגעזעענסטע געשטאַלט אָן ספק „דע־סילוואַ" און ער פירט אין דריטן אַקט מיט אַקאָסטאַן דעם באַרימטן דיאַלאָג.

אָבער דער גאַנצער באַדייט פון מיין סורפּריז איז באַשטאַנען אין דער מעלדונג, אַז איך זאָל אומגעשטערט ר ע פּ ע ט אַ ו ו י ר ן דעם טעקסט לויט מיין איינזען.

די באַציונגען צווישן מיר מיט דאַלסקין זענען אַריין אין דער פאַזע פון זיין ש פ ע ר י ש ן צוטרוי צו מיר און מיין וואַקסנדיקער פאַרליבקייט אין אים.

מען איז נאָך „אָטעללאָ" צוגעטראָטן צו „די רויבער". ער האָט גע־

שפּילט „פּראַנצן“, (געװען פֿאַלן װען ער האָט געשפּילט אין זעלביקן ספּעק=
טאַקל „פּראַנצן און „קאַרלען“). מיר האָט אימפּאָנירט, װאָס ער האָט אַ סך
געדולד און אױפמערק אָפּגעגעבן רוניטשן, װעלכער האָט געשפּילט „קאַר=
לען“, הגם צװישן די ביידע ברידער איז נישטאָ קיין איין געמיינזאַמע סצע=
נע... האָט אים געקימערט, הייסט עס, דער ס פּ ע ק ט אַ ק ל און נישט
זיין אייגענער דערפאָלג, װי מען האָט די געװוינהייט פאָרצװאַרפן אַקט=
יאָרן פון הױכן װערט. דאַלסקי איז אין דעם פאַל — װי אין אַ סך אַנדע=
רע פאַלן — געװען אַ מוסטער פון באַציִונג צו די אמתע װערטן פון
קונסט אַ ר ו ם אים און נישט זיין שולד איז געװען, װאָס ער האָט
אַזעלכע װערטן אַרום זיך ט ר אַ ג יש=זעלטן אָנגעטראָפן...

איך בין געשטאַנען אין דער קוליסע און געקוקט די פּראָבע. אומ=
געריכט האָט ער מיך דערזען און שרייט אויס:

— באַשערט אייך אַרומצוגיין מיט אַזאַ אומגליקלעכער קעל! איר
װאָלט אָפּגעשפּילט „קאַרל מאָאָר“ װי אַ גלאָז װאַסער אַראָפּשלינגען.

איך האָב זיך אָפּגעטראָגן װוהין די אויגן טראָגן פון אַזאַ מין „קאָמ=
פּלימענט“, באַגלייט פון רוניטשעס אומצופרידענע בליקן...

V. איין שפּראַך

צום העכסטן טרעפּל פֿון אונדזער קעגנזייטיקער סימפּאַטיע איז געקומען בעת „אַקאָסטאַ“.

אויף פּראָבע פֿלעגט ער שטיין נעבן סופֿלערס טישל און היות דער סופֿלער פֿלעגט אָפֿט אַוועקגיין אין שליחות מכל המינים, פֿלעגט ער אַליין, דאַלסקי, סופֿלירן... דערביי פֿלעגט ער שטודירן זיין זייער צאָלרייכע קאָרעספּאָנדענץ.

ווען אַקאָסטאַ קומט אַריין און זאָגט זיין ערשטע פֿראַזע:
„כ'האָב אייך געשטערט, דע־סילוואַ?“
ענטפֿערט אים דע־סילוואַ:

„אויב צו מיר זענט איר געקומען ווי
צום רופֿא, זייט באַגריסט. אַ רופֿא מוז
אייך פֿאַרן שונא עפֿענען זיין טיר“.

אויף דעם זאָגט אַקאָסטאַ:

„אַ שונא, סילוואַ? צו מיין לערער קום איך“ און אַזוי ווייטער.
לייענענדיק זיין קאָרעספּאָנדענץ, האָט דאַלסקי אָפּגערעדט אַקאָטאַס ערשטע פֿראַזע און מיט דער כוונה מיר צו סופֿלירן — די צווייטע פֿראַזע, דע־סילוואַס, איך האָב אָבער, האָבנדי קאַויסגעהערט די־סילוואַס פֿראַזע, דע־סילוואַס, איך האָב אָבער, האָבנדיק אויסגעהערט דע־סילוואַס טעקסט:

„אַ שונא, סילוואַ? צו מיין לערער קום איך
מיט אים זיך שיידן האָב איך היינט געוואָלט“

דאַלסקי האָט איבערגעריסן זיין קאָרעספּאָנדענץ און מיט אויסגעגלאָטשטע אויגן אויסגערופֿן:

— זייט מוחל, יונגער מאַן! אוריאלן שפּיל איך היינט. איר שפּילט, — דע־סילוואַן!

— טאָ רעדט אוריאלס טעקסט, איר האָט דאָך דאָ געדעט — דע־סילוואַ.

— איך האָב אייך סופלירט — זאָגט ער אויפגערעגט.

— און איך האָב אייך סופלירט — ענטפער איך רואיק.

— ווער האָט אייך געבעטן מיר סופלירן „אַקאָסטא“? שרייט ער אויס.

— איך האָב אויך קיינעם נישט געבעטן מיר סופלירן דע־סילוואַ — זאָג איך מיט אַ שמייכל.

— איר קענט שוין די פּערזן? אין איין טאָג?

— די גאַנצע פּיעסע, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש! שוין עטלעכע יאָר...

האָט מען געדאַרפט זען, וואָס מיט דעם מענטש איז געוואָרן! זיין קראַנקהייט האָט אים געמאַכט איבערטריבן פּילבאַר... ער האָט נישט געקענט קיין מיטל אויסצודריקן זיין אַנטציקונג פאַר א יונגן שוישפּילער, וואָס טראָגט אין האַרצן דעם נישט אויסגעשפּילטן אַקאָסטאַ־טעקסט. ער האָט פאַרגעסן אין זיין קאָרעספּאָנדענץ און אָנגעהויבן רעפּעטירן אַקאָסטא אין מיטן און זשעסט. איך האָב אים געענטפערט... די פּראָבע האָט זיך אָפּגעריסן פון „גראָדנער“ באָדן.

אין 2־טן אַקט אין דער סצענע, ווען דע־סילוואַ דערקלערט בן יוחאין וואָס מיט אים קומט פאָר אונטערן רושם פון אַקאָסטאס טראַקטאַט:

„איך האָב געפילט — עס האָט אַ דענקער זיך
פאַר מיר אַנטפּלעקט פון אות צו אות, פון בלאַט

צו בלאַט...“ —

בין איך אַוועק אין די הויכן פון באַגייסטערונג און זיך צעשפּילט מיט אַלע סטרונעס פון מיין האַרץ, וואָס איז אין דעם ווערק פאַרליבט פון קינדהייט...

איך האָב די סצענע מיט יוחאי, (וועלכן געשפּילט האָט שורא אדרי). געפירט אין טענער און אויף אַן אופן, וועלכע מאַמאָנט דאַלסקין איז נישט אויסגעפאַלן אָ פּ ט אָנצוטרעפן אין די באַדינגונגען פון זיינע גאַסטראָלן...

אייהער ער איז אַרויס אויף דער בינע צו פירן זיין סצענע מיט הודיתן, איז ער צוגעגאַנגען צו מיר. אויפן פּנים האָט געשטראַלט זיין

צוויבערהאַפּטער האַלסקישער שמייכל. ער האָט מיר אָנגענומען ביים עלנבויגן און שטיל געזאָגט:

— איר האָט אַן אומגליקלעכן האַלדז, מיין קינד, אָבער אייערע אינערלעכע ווערטן זענען שטאַרקער ווי אייער הייזעריקייט. זאָרגט נישט: ראָשטשין-אינסאַראָוו האָט נישט קיין העלפט פֿון אייערע שטים-מיטלען, און דאָס שטערט אים נישט צו זיין — דער בעסטער „טשאַצקי“ אויף דער רוסישער בינע...

און מיט אַמאָל האָט ער זיך אויסגעדרייט צו אַלעמען אַרום און מיט אַ געלעכטער אויסגעשאָסן:

— שילדקרעט זאָגט, אַז אַן אַקטיאָר מוז באַזיצן דריי זאַכן: אַ קול, אַ סיוזשעט און אַ „וויכאָדקע“ (דאָ האָט ער נאָכגעקרימט, ווי אַזוי שילדקרעט רעדט אויס דאָס וואָרט: „ווייכאָד“, וואָס באַדייט „אויפטריט“). איר האָט, מאָרעווסקי, אַ פּאַרשיוון קול, אָבער אַ געלונגענע „וויכאָדקע“ און גאָר אַ רייכן „סיוזשעט“... דאגה'ט נישט און שיבור'ט נישט: איר וועט זיין אַן אַקטיאָר!

עס איז געקומען אַ פֿאַרסאָפּעטער שילדקרעט, האָט עפּעס אַריינגערוימט האַלסקין אין אויער, יענער האָט זיך אַרומגעקוקט, אַ געשריי געטאָן: „רעפּעטירט אָן מיר דעם „חרם“ און איז, פֿייל פֿון בויגן, פֿאַרשוווּנדן.

שילדקרעט האָט געמאָלדן: „מיר גייען ווייטער“ און, אָננעמענדיק קירסאַנאָוואַן פֿאַר דער האַנט, אַרויס מיט איר און אָנגעהויבן אויף זיין אופֿן רעדן אוריאלס מאָנאָלאָגן. געלאַכט האָט קיינער נישט און איך האָב נישט... געוויינט.

מיטאַמאָל איז דאַלסקי אַריינגעפֿלויגן ווי אַ שטורעמווינט און אַ געשריי געטאָן:

— די שלום-סצענע פֿון 3 אַקט! ווער שפּילט די מוטער?

— מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש — האָב איך אָנגעהויבן שיעור נישט מיט טרערן אין די אויגן: ווי קאָנט איר 'מיך לאָזן שפּילן מיט אייך דעם דיאַלאָג אָן אַ פּראָבע! לאָמיר דורכגיין די סצענע איין מאָל...

— אָ! איר זענט עס? נו וואָס זאָל איך מיט אייך טאָן! לאָמיר די סצענע דורכגיין און אויב שוין דורכגיין, איז נישט איין מאָל נאָר גאַנצע צוויי מאָל... אָבער זאָגן מוז איך אייך און איך בעט אייך פֿאָרויס נישט פֿאַריבל האָבן, אַז די סצענע שפּילן האָב איך געקאָנט פֿון אַלע „דע-סילוואַס“ — מיט איינעם: אַלעקסאַנדער פּאַוולאָוויטש לענסקי!

ראָ זענען ביידע געשטאַלטן — ווי אַקאָסטאַ אַזוי דע־סילוואַ — אין אַ גלייכער מאָס הויכן אויטאָר באַלויכטן. זייער אָפט דאָמינירט אַפילו סילוואַ איבער אוריאַלן — אין די פֿאַלן, ווען אוריאַלן שפּילט אַ יונגער אַקטיאָר, וועלכער האַלט נישט אויס דעם גלייכגעוויכט, אָפּטרעטנדיק פֿאַר דער מייסטערשאַפֿט פֿון אַלטן, דערפֿאַרענעם מייסטער, ווען די ראָלע פֿון דע־סילוואַ ווערט געוויינלעך אָנפֿאַרטרויט. האָט זשע נישט קיין פֿאַריבל און קיין עגמת נפש, אויב אין דער הייניקער פֿאָרשטעלונג וועט עס קלינגען ווי אויף אַ האַרפֿע מיט טיילווייז געפּלאַצטע סטרונעס... איר האָט זיך, זע איך, באַליידיקט?

— וואָס פֿאַלט אייך איין, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש! וועלכע גרונטן האָב איך זיך צו באַליידיקן? מיר פֿאַרדריסט בלויז, וואָס איך וועל אייך קאַליע מאַכן אַזאַ סצענע.

דער ספּעקטאַקל איז געגאַנגען מיט בליץ און גלאַנץ פֿון ערשטן אויגנבליק. די סצענע אונדזערע אין דריטן אַקט איז באַדעקט געוואָרן מיט אַפּלאָדיסמענטן. אין דער סצענע מיט דער מומער, צום שלום פֿון אַקט, האָט האַלסקי יענעם אָוונט, ווי מען רופֿט עס, „איבערגעשטיגן זיך אַליין“. מיר שיינט ביז היינט, אַז אוריאַל איז געווען די איינציקע ראָלע, וועלכע ער האָט געשפּילט נישט פֿראַגמענטאַריש, נייערט — פֿון ערשטן אָטעמצוג ביזן לעצטן אַקאָרד.

באַלד אין אָנהויב פֿון אַנטראַקט בין איך אַריין צו אים אין גאַרדעראָבע פֿרעגן ווי ווייט איך האָב אים אין אונדזער סצענע געשטערט...

ער איז געזעסן, האַלבנדיק פֿונאַנדערגעוויקלט די וואָלענע באַנדאַזשן, וועלכע ער האָט שטענדיק געטראָגן אויף די פֿיס. איך האָב, אַריבערטרעטנדיק דעם שוועל, זיך געכאַפּט, אַז מען האָט אין דער מינוט נישט געדאַרפֿט אַריינקומען צו אים, אָבער צוריקטרעטן איז שוין געווען שפּעט.

— וואָס איז? האָט ער מיט אויפֿרעגונג אַ פֿרעג געטאָן: עפּעס געשען? רעדט קורץ! צו דער זאַך!

— איך האָב נאָר געוואָלט פֿרעגן, צי איך האָב אייך נישט צעשטערט די סצענע, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש.

פֿאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ שאלה איז נישט קיין גרונט צו שטערן אַ חולה פֿאַרלייכטערן זיינע ליידן און איבערוויקלען באַנדאַזשן אויף די וווּנדן... איך האָב פּשוט געוואָלט זיך לאָזן לויפֿן, אָבער איידער איך האָב זיך אויסגעדרייט צ דער טיר, הער איך — ער זאָגט מיט פֿאַרדראָס און אויפֿגערעגט:

— פאַרדרייט נישט אָן נוצן דעם קאָפּ, מאָרעווסקי, איר זענט אַן אַקטיאָר מיט אַלע 'פּעדים פון לייב און זעל... שפּילן מיט אייך איז אַ גענוס... לאָזט מיך איצט אַליין, זאָגט האָרמן, אַז דער אַנטראַקט וועט דויערן לענגער.

איך דערצייל דאָ וועגן מיין לעבן. איך האָב נישט קיין מעגלעכקייט און אויך נישט קיין רעכט צו שילדערן אינטימע פּרטים פון עמעצנס פרעמדן לעבן און איך קאָן נישט רעדן וועגן דאַלסקיס וואונדן פון דער שלעכטער מחלה, אָבער ווי ג ר ו י ס איז געווען אָט דער ריז אין מיינע אויגן ווען איך בין אַרויס פון גאַרדעראָבע און אַוועקגעטראָגן מיט זיך דעם גאַנצן קאָמפּלעקס פון שעפערישן גענוס מיט 15 מינוט פריער אויף די בינעברעטער 'געבן די לעצטע 3 מינוט, ווען איך האָב אים דערזען אַליין מיט זיין אומגליק און פּיין... ווי טיף־דערשיטערנדיק האָב איך א י צ ט דערפילט דעם טראַגיזם, מיט וועלכן דאַלסקי האָט אַקאָרשט געשפּילט די סצענע מיט אוריאלס בליגדער מוטער! ווי נאָענט און ווי ליב זענען איצטער 'מיר געוואָרן די אָוואַציעס פון אויפגעטרייסלטן זאַל!

אויף די פּראָבן פון „האַמלעט“ האָט ער זיך באַוויזן פון צייט צו צייט אויף עטלעכע מינוט און — פאַרשוואונדן: האַמלעטן האָט „רעפּעטירט“ — לעאָניד מיכאַילאָוויטש שילדקרעט. ווי אַ שטריך, וואָס וועט מאָלן די סיטואַציע אין איר גאַנצן ט ר אַ ג י ־ ק אָ מ י ש ן מהות, זאָל דאָ באַצייכנט ווערן, אַז שילדקרעט האָט האַמלעטס טעקסט געקענט — א ו י ס ג ע ־ ווי נ י ק און מינוטנווייז האָט עס אויסגעזען, אַז ער און נישט קיין אַנדערער שפּילט דעם פּרינץ פון דענעמאַרק. אַ גליק, וואָס ער פלעגט דורכלאָזן מאָנאָלאָגן, דערלאַנגען בלויז רעפּליקעס.

אין 3־טן אַקט איז געקומען צו אַן ערנסטן קאָנפליקט צווישן מיר מיט איזוואָלסקין. נאָך האַמלעטס סצענע מיט אָפעליען („אין קלויסטער גיי, אָפעליע“). ווען האַמלעט פאַרשווינדט, באַווייזט זיך דער קיניג מיט פּאָלאָניוסן, און מיט דער קיניגין פון הינטערן פאָרהאַנג, ווו זיי האָבן זיך געהאַט באַהאַלטן און אונטערגעהערט די סצענע צווישן האַמלעטן מיט אָפעליען.

דער קיניג זאָגט: „ניין! ער איז נישט משוגע! אַלץ, וואָס ער
האָט דאָ גערעדט, איז אומגעלומפּערט, נאָר
שגעונות איז עס נישט! קיין ענגלאַנד פאָרט ער!
באַשלאָסן! אַ סכנה איז צו לאָזן
אַרומגיין פריי און פראַנק אַ חסר דעה.“

איך האָב אַ פֿרעג געטאָן דעם רעזשיסער: ווו שטייט האַמלעט, רעדנדיק די ווערטער, וועגן וועלכע דער קיניג זאָגט זיך דאָ ארויס? נישט אַרויסלאָזנדיק פֿון לינקער האַנט זײַן ברעלאָק, האָט איזוואָלסקי מיך אָנגעקוקט מיט זײַן באַהאַלטענעם שמייכל אויף די ליפּן...

— וואָס גייט עס אײַך אָן, ווו האַמלעט שטייט בעת איר זענט אויף דער בינע נישטאָ?

— איך מוז עס וויסן, כדי צו שפּילן מײַן סצענע.

— איך פֿאַרזיכער אײַך, אַז דער עולם וועט הײַנט קומען קוקן דאַלסקין, נישט אײַך.

— דאַלסקין וועט דער עולם הײַנט קוקן אין „האַמלעט" און אין „קיניג" וועט ער מוזן קוקן — מיך. דעריבער בעט איך אײַך, ניקאָלאַי וואַסיליעוויטש, מיר נישט שטערן נאָך העלפֿן מײַנע סצענעס צו באַלויכטן און אָפּשפּילן, נישט שטערנדיק דאַלסקין צו שאַפֿן דאָס, וואָס האָט געשאַפֿן ווערן אין דעם גאַנג פֿון ספּעקטאַקל.

עס איז דערווײַל צוגעגאַנגען שילדקרעט. ער האָט שוין מיט מיר קיינע סכסוכים וועגן „שעקספּיר-שמעקספּיר" מער נישט פֿאַרפֿירט. דערהעגריק וועגן וואָס דאָס מאָל האַנדלט זיך, האָט ער אַ קוק געטאָן איזוואָלסקין אין די אויגן, אַ קוועטש געטאָן מיט די פּלייצעס און בײדע האָבן זיך צעלאַכט און אַוועק.

אויפֿן ספּעקטאַקל האָב איך די סצענע געשפּילט עקספּראָמט, אָן איין פּראָבע. נאָך דער סצענע גייט דער אַקט אַ שטאַרקע האַלבע שעה און ווען דער פֿאָרהאַנג איז געפֿאַלן, האָט דאַלסקי נישט געוואָלט אַרויסגיין אויפֿן אַפּלאָז ביז וואַן מען האָט מיך געבראַכט צו די קוליסן און מיר זענען אַרויס זאַלבעדריט: האַמלעט, די מוטער און דער קיניג.

אײנמאָל מעלדעט מיר שורא, אַז „מאַמאָנט" (צווישן זיך פּלעגן מיר אים אַנדערש נישט רופֿן) לאָרד אוגהו בײַדן הײַנט נאָך דער פֿאָרשטעלונג איין צו אָוונטברויט אין רעסטאָראַן, ווו שילדקרעט האָט שוין באַשטעלט אַ קאַבינעט.

געגאַנגען איז דעם אָוונט „אַקאָסטאַ". דער ספּעקטאַקל איז געווען, פֿאַרשטייט זיך, מײַן יום-טוב... אין קיין שום אַנדערן האָב איך נישט געפֿילט, אַז איך בין דאַלסקיס פּ אַ ר ט נ ע ר — אַזוי ווי אין „אַקאָסטאַ" אין ערגעץ האָב איך נישט געהאַט דעם צופֿאַל צו קאָנטראָלירן אין וועלכער מאָס איך קאָן זיך באַטראַכטן פֿאַר אַן אַקטיאָר, וואָס איז אַריבער געשטיגן דעם דורכשניט, אַוועק פֿון „מיטלמעסיקייט", ווי אין אָט דעם

מאַרעװסקי אין גראָדנע

ספּעקטאַקל. איך האָב דעם אָוונט ווידער געשפּילט באַגייסטערט נישט בלויז צוליב דעם אינהאַלט פון דער ראָלע נאָר אויך צוליב דעם, וואָס מיר מיט שיראַן שטייט פאָר נאָכן ספּעקטאַקל אַזאַ געשעעניש ווי פאַרברענגען מיט „מאַמאָנטן" אַ נאַכט — און נישט בלויז אין פרעסן און זויפן...

און יענע נאַכט איז באמת פאַרבליבן אויפן גאַנצן לעבן...

אָנגעהויבן האָט זיך עס מיט אַן עפּיזאָד, וואָס האָט געמאַכט אַ סוף צום גאַנצן „יום-טוב" ביים סאַמע אָנהייב.

איך האָב פון מיינע ערשטע שריט אויף די בינע-ברעטער אַזאַ געווינהייט: איך טו זיך אָן צום אויפטריט און גרימיר זיך ווי מעגלעך שנעל... לאַנגע „שהיות" צום ספּעקטאַקל דערשלאָגן ביי מיר יעדע שטימונג. האַקעגן קאָן איך נישט שנעל זיך צוריק „אַרויסבאַקומען" פון דער געשפּילטער געשטאַלט און נאָכן ספּעקטאַקל בלייב איך אָפט אַן אויסגעשעפּטער לאַנג זיצן אין דער גאַרדעראָבע.

האָס מאָל, ווייסנדיק, אַז דאַלסקי וועט וואַרטן, האָב איך זיך באַמיט וואָס שנעלער צו „קומען צו זיך", אָבער איך האָב נאָך נישט באַוויזן אויסצוטאָן די סילוועט אָנטועכץ הער איך — שירא שרייט: „גיבער דאָרטן, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש, וואַרט דאָך". איך האָב זיך איבערגעטאָן און אַרויסגעלאָפן פון גאַרדעראָבע, ווישנדיק פון פּנים דעם וואַזעלין מיט אַ טאַשנטיכל...

דאַלסקי איז געשטאַנען אין לאָזשע, באַטראַכט דאָס טעאַטער און מיטאַמאָל הער איך:

— אַ שיין טעאַטער'ל אַ שאָד! די יידליאַקעס וועלן אים פאַרברודיקן...

פון דער רעכטער זייט דערביי איז געווען אַ טיר צום הויף. איך בין אַרויס דורך דער טיר און זיך געלאָזט גיין אַהיים.

דאַלסקי איז דערווייל אַרויס אין דרויסן, זיך אַריינגעזעצט אין ציגעגרייטן שליטן און שרייט:

— נו וווּ איז ער שוין דאָרטן דער לאַ-יוצלח-אַרטיסט! זאָגט אים ער זאָל קומען אין באָרד מיטן פאַרוק. ס'איז קאַלט צו וואַרטן אויפן פראָסט!

האָט זיך אַריינגעמישט אַרדי:

— לאָמיר פאָרן אָן אים, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש!

— און וווּ איז מאָרעווסקי?

— ער איז אַוועק אַהיים.

— ס'טייטש „אַהיים", פאַרוואָס?

— ער'ט זיך באַליידיקט.

— ווער האָט אים באַליידיקט? ווי אַזוי? פאַרוואָס? און וואָס האָט עס צו טאָן מיט אונדז? מיט מיר?

— איך האָב אַ זאָג געטאָן, אַז יידליאַקעס וועלן פאַרבררדיקן דאָס טעאַטער... פאַר מאָרעווסקין איז עס געגוג. ער וועט אין רעסטאָראַן נישט פאָרן... ער האָט זיך דורכן טויער אַרויסבאַקומען אין גאַס און אַוועק אַהיים.

דאַלסקין האָט ווי אַ דונער געטראָפן. ער איז אויפגעשפרונגען אין שליטן און זיך צעשריגן:

— משוגע איז ער? אָדער שיכור צו אַלדע שוואַרצע יאָר! ווו איז ער? איזוואָשטשיק! יאָג! נאָך אים!

זיי האָבן מיך דעריאָגט אויפן פלאַץ, וועלכער איז געווען באַדעקט מיט אַ שניי-טעפיך, וואָס אַ מענטשלעכער פוס האָט נישט געהאַט באַטראָטן.

איבערגעבן דאָ דעם דיאַלאָג צווישן מיר מיט אָט-דעם ווילדן מענטש איז לחלוטין אוממעגלעך. דער זין איז געווען לערך, אַז האַלטן אים — נאָך דעם, ווי ער האָט אָקאָרשט געשפילט אַקאָסטאַן — פאַר אַ כוליגאַן און פאַר אַ יודאָפאָב, פאַסט פאַר אַ „שוטה“, און איך בין לויט זיין מיינונג — „נישט קיין שוטה“, בעט ער מיך די שטותרייען לאָזן צורו, און זיך גיכער אַריינזעצן אין שליטן, ווייל אים איז קאַלט...

מיין תשובה האָט אים געלאָזט הערן, אַז, היות איך בין אַ טייל פון יענעם גאַנצן, וואָס וועט לויט זיין איבערצייגונג פאַרברודיקן דאָס טעאַטער, ווייל איך נישט, קאָן איך נישט און וועל **נישט בשום אופן** שטערן אים זיין אָוונט-ברויט און מיט מיין בעסטן דאַנק פאַרן כבוד בעט איך מיך נישט פרוון איבעררעדן, ווייל איך וועל מיט אים צום אָוונט-ברויט נישט פאָרן.

פאַרוואָס איך האָב מיך נאָך מיין דערקלערונג נישט אויסגעדרייט מיטן רוקן און נישט אַוועקגעגאַנגען, דאָס וואָלט דער לייענער פאַרשטאַנען, ווען ער וואָלט געזען — אַזוי ווי איך האָב דאַן געזען — דאַלסקיס פנים: פאַרחידושט און אין בליק אַ מין שרעק, וואָס קאָן שטאַמען פון עפּעס אַן אוממעגעריכטער איבערראַשונג... איך האָב געקוקט אויף אים, קיין שפור פון דער באַליידיקונג, וועלכע איך האָב דערפילט מיט 5 מינוט צוריק, איז אין מיר שוין נישט פאַרבליבן, ווייל קיין שפור פון ברוטאַלן לייכטזין איז אין אים שוין נישט פאַרבליבן... איך האָב איצט געטראַכט

וועגן זייער וווּנדן און אין אויער האָט ביי מיר געקלונגען דער מאָנאָלאָג וועגן „בלינדן קלעזמער“. די ווײַ־רופן צו הער בלינדער מוטער און — די שלום־סצענע...

ווי שטיינערנע פיגורן זענען מיר אַזוי געשטאַנען אינמיטן פּלאַץ אין שײַן פון דער לבנה. נאָך אַ מינוט 3 — 4 שטיין אין שליטן האָט ער זיך האַסטיק אַוועקגעזעצט און — אָפּגעקערט האָט הערשראָקענע פּנים.

— איך האָב אייך ביז איצט געהאַלטן פאַר אַ יונג מיט שכל און פאַרשטענדעניש פאַר די טיפעניש פון מענטשלעכן גייסט. אָדער איך האָב אַ טעות געהאַט, אָדער דאָ איז ביי אייך עפּעס אַ ספּעציעלער פּונקט. מיר האָט זיך אויפריכטיק געוואָלט פאַרברענגען מיט אייך אַ פּאָר שעה, אַ שמועס טאָן וועגן ספּינאָזאַן, אַקאַסטאַס תלמיד, אויסהערן אייערע באַמערקונגען וועגן אונדזער צוזאַמענאַרבעט; וועגן אַ סך זאַכן, וועלכע זענען אונדז ביידן גלייך ליב און נאָענט, אָבער — אויב איר האַלט, אַז אייך איז וויכטיקער זיך אָננעמען פאַרן כבוד פון יענעם טייל גראָדנע ייִדן, וועלכער גייט נישט אָפּט אין באָד אַריין, איז עס אייער זאַך. קיין מחילה פאַר מיין לעקסיקאָן און אופן רעדן וועל איך נישט בעטן: „ליבט מיך אַ שוואַרציניקן!“ פאַרט איר מיט מיר נישט, זענען מיר מערנישט באַקאַנט, עס טוט מיר זייער לייד, אָט האָט איר צום אָפּשייד מיין האַנט, מאָרעווסקי!

ער האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנט. איך האָב זי שטאַרק געדריקט. ער האָט מיך אַ שלעפּ געטאָן אין שליטן. שורא אַרדי האָט מיך פון הינטן אַריינגעשטופּן. אַרדי האָט אַ שפּרונג געטאָן פון פאָרנט צום איזוואָשמשיק און אַ געשריי געטאָן:

— ה י י ד א! צום רעסטאָראַן!

VI. אַקטיאָר מיט לייב און זעל

איז עס אמת, אַז אינדיווידואומען, וועלכע זענען באַשאָנקען מיט גרויסע פֿעיקייטן אויף איין געביט פֿון שאַפֿן, פֿון וויסן, פֿון אַרבעט — ווייזן זיך אַרויס ווי רונדע טאַלענטלאָזיקייטן אויף אַנדערע געביטן?

אָבסערווירנדיק האַלסקין, האָרכנדיק זיינע רייד, באַנעמענדיק זיינע באַהויפּטונגען וועגן פֿאַרשידענע דערשיינונגען — פֿון לעבן — פֿון קונסט, פֿון ליטעראַטור, פֿון אַלטאָג — האָבן מיר זיך איבערצייגט, אַז ער האָט געקאָנט זיין אַן ערשטקלאַסיקער אַדוואָקאַט, ווי קאַראַבטשעווסקי (וועלכער איז געווען אַן אַדוואָקאַט און האָט די בינע פֿאַרלאָזן) און אַ וויסנשאַפֿטלער ווי פּאַוולאָוו אָדער טימיריאַזעוו און אַ טוער אויף יעטוועדן באָרן — אַזוי אַלזייטיק האָט ער אַנטפּלעקט פֿאַר אונדז יענע נאַכט זיין באַאָבאַכטונגס־קראַפֿט, זיין שאַרפֿן שכל, זיין טיפֿן בליק.

אָבער אין דער אמתן איז האַלסקי געווען *נאָר אַן אַקטיאָר*, און קיין אַנדער זאַך האָט ער זיין נישט געקאָנט און נישט געוואָרן, און — ווען ער וואָלט וועלן, וואָלט ער געבראָכן דעם קאָפּ אויפֿן ערשטן עטאַפּ.

ווייל די אמתע גדלות פֿון אַקטיאָר באַשטייט אין דעם, וואָס ער לעבט און ציטערט און אָטעמט און לויכט און לעשט זיך אויס — נישט אין שייכות מיט אַ וועלכן עס איז קאָנקרעטן ציל, וואָס פֿאַר אים שטייט, נייערט אין שייכות מיט זיין דערוועקטער *פֿאַנטאַזיע*: *דורך דער* — שפּילנדיקער אידיי, אויסטראַכט, געדאַנק און געשטאַלט... ווערנדיק אָנגעצונדן פֿון דעם אויסטראַכט, פֿאַנטאַזיע, פֿון דעם פּראָבלעם אין אַ נייער ראָלע, לעבט אַן אַקטיאָר אין פֿלאַם פֿון אָט דעם מיראַזש, אָנפֿילנדיק דעם אויסטראַכט מיט די זאַפֿטן פֿון זיין האַרצן, מיטן בלוט פֿון זיינע אָדערן.

מחוץ די נויטן און פֿאַרשריפֿטן פֿון קינסטלערישן אויסטראַכט, אויסער דער „פֿעל“ פֿון זיין *ראָלע*, איז אַן אַקטיאָר תמיד און

אומפּאַרמיידלעך אַ הילפֿלאָזער סוביעקט, וועלכער פּלעכט זיך קיים קוים אַריין אין אַרומיקן אומגאַנג.

די פּראָצעסן פֿון פֿאָרשריט אין אונדזערע יאָרצענדליקער באַשטייען געמלעך אין דעם, אַז אין באַדינגונגען פֿון געענדערטע סאָציאַלע באַציונגען, ווען דעם מענטשן וועט נישט אויסקומען „אויסצוקעמפֿן" זיין אָרט אין לעבן און זיין שטיקל ברויט, מוזנדיק אין ראָזיקן „קאַמף" כּסדר עמעצן אַוועקשטויסן, באַזייטיקן, פֿאַרניכטן — אין געזונטע געזעלשאַפֿטלעכע באַציונגען, זאָל דער מענטש וואָס ווייטער אַלץ מער זיך דערנענטערן צום טרעגער פֿון די העכסטע ווערטן פֿון גייסט, פֿאַרשטאַנד און אינטעלעקט און זאָל פֿאַרלירן די רעשטלעך און שפּורן פֿון יענע מי־הית, וואָס ער האָט געהאַט בעת ער האָט געקעמפֿט אין הזשונגלי פֿאַר זיין קיום — מיטן כּוח פֿון זיינע נעגל און חיה'שע אינסטינקטן.

אַקטיאָר איז געמלעך דער מוסטער פֿון אָט דעם אידעאַל. און זיין קונסט שטעלט מיט זיך פֿאָר נישט נאָר אַ סכום פֿון געוויסע געשיקטע גענג, וועלכע מאַכן אים פֿאַרן מייסטער איבער אַן אינסטרומענט, וואָס הענגט אויף דער וואַנט בעת ער ווירקט נישט — אַן אַקטיאָר איז גלייכצייטיק אַליין, זייענדיק מייסטער, — אויך דער אָביעקט פֿון זיין מייסטערשאַפֿט. און דעריבער איז זיין מאָראַלישער פּרצוף, זענען די אייגנשאַפֿטן פֿון זיין האַרץ, איז זיין שמייכל, זענען זיינע אויגן אינטעגראַלע טיילן — פֿון זיין קונסט!

מיר מוזן דאָך באַגרייפֿן, אַז די קונסט אויף דער בינע, דער יש פֿון ספּעקטאַקל, דער ווירקנדיקער יסוד, וואָס באַצווינגט דעם צושויער — דאָס זענען נישט די ווערטער, וועלכע עס האָט אָנגעשריבן דער מחבר, וועלכע האָבן געלעבט ביזן געגעבענעם ספּעקטאַקל און וועלן לעבן נאָך אים — 3 חדשים אָדער 300 יאָר. דאָס לעבן פֿון ספּעקטאַקל איז יענע סימפֿאָניע פֿון געפֿילן און געדאַנקען, וועלכע עס וועט לאָזן הערן — דער, וואָס לעבט אָט די 3—4 שעה אויף די בינעברעטער און פֿאַרקערפּערט די געשטאַלט, וואָס דעם מחברס טעקסט האָט אָנגעמערקט. אַזאַ געשטאַלט פֿון דראַמאַטורג, וועלכע ווערט אויסגעשעפּט פֿאַרן צושויער ביים לייענען דאָס ווערק ביים טיש — איז ליטעראַטור. פֿאַרשטייט זיך, אַז טשעכאָוו, אָדער טורגעניעוו, אָדער שעקספּיר קענען בעתן לייענען — גרויסע דערגרייכונגען, אָבער דאָס זענען נישט קיין דערגרייכונגען פֿון טעאַטער!

פאַר אַ ס צ ע נ י ש ע ר דערגרייכונג האָבן „די מעווע“ געמאַכט מייסטערס פון טעאַטער. און אין דער מייסטערשאַפט פון טעאַטער איז דער גרונט פון אַלץ־דעם אַקטיאָרס פערזענלעכקייט, הגם אויף די וועגן פון דער אַנטוויקלונג פון דער סצענישער קונסט האָבן אַ סך המצאות און זוכענישן אַוועקגעפירט די בינע — פ ו ן אַ ק ט י אָ ר — צו אַנדערע באַגלייטנדיקע פאַקטאָרן. דאָס זענען אַלץ פאַרביילויפנדיקע עטאַפּן. דער יסוד פון בינע איז דער לעבעדיקער מענטש, זיין צאַפּלדיק געווין, זיין שטאָלצע געשטאַלט, זיין פלאַמענדיק האַרץ, זיין איבערקערפּערונג אין געשטאַלטן, וועלכע פריידיקן פאַרן צושויער די אמתן פון אַלע צייטן, פון אַלע וועלטן, פון אַלע שטרעבונגען פון מענטשן — צו זיין פריי, צו זיין גליקלעך, צו שמידן זיין לעבן און זיין גורל.

אין יענער אומפאַרגעסלעכער נאַכט איז מיר אויסגעפאַלן דאָס איינציקע מאָל אין לעבן צו באַוואונדערן אַ געניאַלן אַקטיאָר אין אומשטענדן, וואָס האָבן אַרויסגערופן און געמאַכט קלינגען די בעסטע טענער פון זיין רייכער נאַטור.

איך ווייס, אַז אין קאַבינעט איז מיט אונדז געווען אַלעקסאַנדער גיקאָלאַיעוויטש אַרדי... איך ווייס, אַז עס האָט זיך באַוויזן שילדקרעט, דוכט זיך — געבראַכט דאַלסקין געלט. אָבער, וויסנדיק וועגן אָט די פּרטים, געדענק איך נאָר די צוויבערהאַפטע טענער פון דאַלסקיס קול און די ביז היינט נאָך נישט אָפּגעקילטע ווירקונג פון זיינע רייד...

וועגן וואָס האָט ער גערעדט? כדי איבערגעבן אַ ל ץ, וואָלט מען געמוזט אָנשרייבן אַ פאָליאַנט — פון אָפּגעריסענע געדאַנקען, אויסדרוקן, פּאַראַדאָקסן, אַפאָריזמען, געשטאַלטן, סצענקעס.

דאַלסקי האָט וווּנדערבאַר און קאָמיש געשילדערט, ווי אַזוי ער האָט „פּעדקען געלערנט“ „מאַכן איוואַן סוסאַנינען“. שפּעטערדיקע יאָרן האָב איך אין די ביאָגראַפיעס פון פיאָדאָר איוואַנאָוויטש שאַליאַפּין געלייענט, אַז ער האָט ביי דאַלסקין אַ סך געלערנט, אָבער יענע נאַכט האָט עס אָפּגעקלונגען אומגעריכט, און עס וואָלט נישט געווען אַנדזער צוטרוי, ווען מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש וואָלט נישט אַריינגעדרונגען אין אונדזערע הערצער און מיר וואָלטן זיך נישט דורכגעדרונגען צו אים מיטן פולסטן צוטרוי. אַלץ, וואָס מיר האָבן אויסגעהערט, האָט געקלונגען ווי אַנטפּלעקונגען און אַרויסגערופן לוסטיקע התפעלות.

— אַך דו, באַלביעס,* דו נישט־פֿאַרקעמטער קאָפּ איינער! פֿון אַזאַ מין „זיי פּילן דעם אמת“ דײַנעם וועלן זיך די פּאָליאַקן דאָך אויפֿכאַפּן פֿון שלאָף און וועלן דיך פּטרן איידער דו וועסט אָפּזינגען די ווײַטערדיקע צוויי טאַקטן ריינע. הייב אָן אינדערשטיל, מיט פֿאָרזיכט, זיך אַרומקוקנדיק. האָט ער אָנגעהויבן זינגען ווי איך האָב אים געלערנט — פּיאַניסימאָ — און האָט איינגענומען גאַנץ רוסלאַנד... אַ יונג מיט ביינער, נישטאָ וואָס צו רעדן...

דער „יונג מיט ביינער“ איז שוין יענע יאָרן — 1910—11 — געווען בוכשטעבלעך אַן אָפּגאָט נישט נאָר פֿון פּעטערבורג און מאָסקווע — אויך פֿון אַ ריי פֿרעמדע סטאָליצעס.

צו יענער צייט פֿלעגט מען אָן אויפֿהער רעדן וועגן דער מעשה, ווי שאַליאַפּין האָט געקניט פֿאַרן קייסערס לאָזשע, און דאַלסקי האָט וועגן דעם דערציילט אינטערעסאַנטע, אים באַוווסטע פּרטים.

שאַליאַפּינס אויפֿפֿירונג האָט, ווי באַוווסט, אויפֿגערודערט די גאַנצע פּראָגרעסיווע עפֿנטלעכקייט און אַרויסגערופֿן אַ שטורעם פֿון פֿאָלקסצאָרן. וועגן דעם איז איבעריק צו רעדן.

אונדז אינטערעסירט דאָ דאַלסקיס שטעלונג צו דעם געשעעניש.

עס מוז געזאָגט ווערן, אַז דאָ זענען צום אויסדרוק געקומען די שפּורן פֿון די ווייטיקן, וואָס האָבן זיך בײַ אים אָנגעקליבן פֿון די יאָרן, וועלכע ער האָט פֿאַרבראַכט אויף דער אימפּעראַטאָרישער בינע... אַלע, וואָס זענען דאָרט פֿאַרבליבן, זענען געווען פֿאַר אים — „באַאַמטע“ פֿון הויפֿמיניסטעריום. און ער האָט נישט געזען קיין שום אומדערוואַרטעטעס אין דעם פֿאַל, וואָס איינער פֿון די „באַאַמטע“, אַ „סאָגאָוויק“, סאָליסט י ע וו אָ וו ע ל י ט ש ע ס ט וו אַ“ האָט אַרויסגעוויזן אַ מין אויסדרוק פֿון אַן „עבד כנעני“.

— דאָרטן ווערט אָן פֿאַרשקלאַפֿונג קיין איין שריט נישט געמאַכט! הײַנט פֿאַרן מיניסטער, מאָרגן איינער לגבי אַ צווייטן, בײַם באַגריסן, בײַם געזעגענען, בײַם ווינטשן דערפֿאָלג, בײַם דערלאַנגען די האַנט, בײַם קושן זי... פּרוווט נאָר נישט אַ קוש טאָן די האַנט, אויב „זי“ (ער האָט אָנגערופֿן דעם נאָמען פֿון דער יעמאָלדיקער זעלבסטהערשערין אין אַלעקסאַנדרינסקי טעאַטער) האָט באַוויליקט איר האַנט אייך אויסצושטרעקן. איר וועט נאָך דעם לאַנג אונטער די געוועלבן פֿון דעם היכל

* גולם.

קיין קיום פֿון ווילטיק נישט פֿירן. די מענטשן האָבן דאָרט אַ קאָמפּלי־צירטע גראַפֿיק — פֿון באַגריסונגען, דריקן צוויי פֿינגער, באַגריסן אין פּראָפֿיל און אַן פּאַס, גײַענדיק, שטייענדיק, זיצנדיק, זיך גליטשנדיק. דאָרטן זענען נישטאָ קיין געפֿילן פֿון מענטש צו מענטש. דאָרטן האָט איר צו טאָן — מיט יעראַרכיעס, מדרגות, גראַדאַציעס. ווער עס פֿילט, טראַכט, טוט, ווירקט, נישט ווײַזנדיק פֿון גראַד, איז באַרמשפּט.

מען האָט דאַלסקין נישט געקאָנט באַצייכענען מיט נאָמען „פֿאָלקס־מענטש“, אָבער אַלץ, וואָס ער האָט יענע נאַכט גערעדט, האָט עדות גע־זאָגט, אַז ער געהערט מיט אַלע זײַנע באַגריפֿן און אָפּשאַצונגען צו דער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ, איז הורכגעדרונגען מיט אירע אַספּיראַציעס, פֿילט זיך געפּלאָגט פֿון אירע פּלאָגן.

נאָך יעדער טעמע „שאַליאַפּין“, „פּעטערבורג“, „אַלעקסאַנדרינסקי טעאַטער“ איז מען אַריבער אויף נענטערע טעמעס: זײַנע בעסטע ראָלן און ענדלעך — עניגי דיומא און די גראָדנער גאַסטראָלן... דאָ איז אויס־געפֿאַלן אויסצוהערן זאַכן אומוואַרשײַנלעכע, אָדער ווי מען רופֿט עס: „שווער צו גלייבן, שווער צו לייקענען“, וועלכע ראָלע ער האַלט פֿאַר זײַן בעסטע? — דאָס האָט דאַלסקי נישט געזאָגט: אָנגעהויבן רעדן מיט באַגייסטערונג וועגן איין ראָלע, איז ער באַלד אַריבער צו אַ צוויי־טער, דריטער און פֿערטער.

— היינט מיין איך, אַז מײַן בעסטע ראָלע איז — „האַמלעט“, אַ טאָג שפּעטער — „גרישקאַ ניעזנאַמאָוו“ און דערנאָך — „ראָגאָזשין“ (דאָסטאָיעווסקים — „אידיאָט“).

— דערפֿאָלג, ס'הייסט: די מאָס פֿון אָפּקלאַנג איז עולם, ווי איך האָב עס שוין אַ סך מאָל פֿעסטגעשטעלט, הענגט אָפּ נישט פֿון דעם — וועלכע ראָלע ווערט דעם אָוונט געשפּילט — אַלץ, וואָס איך שפּיל, האָב איך אויף דער בינע אַרויסגעטראָגן נאָך סאָלידער צוגריי־טונג און שטודירונג — נייערט פֿון דעם ווי אַזוי עס קלינגט אין געגעבענעם ספּעקטאַקל. און דאָס הענגט אָפּ מיים־טנס פֿון הונדערטער קלייניקייטן און דו גיסט זיך אַפֿילו נישט אָפּ קיין חשבון פֿון דעם, אַז די קלייניקייטן שלעפּן דיך אַוועק סיי פֿון דער געשטאַלט, סיי פֿון דער מעגלעכקייט זיך אָפּצורייסן פֿון דער ווירקלעכקייט און אַוועק־טראָגן זיך אין דער וועלט, צו וועלכער דו דאַרפֿסט היינט אַוועקטראָגן דעם צושויער און סוף כּל סוף הערסטו אויף צו הערשן אַפֿילו איבערן סכום מיטלען און גענג פֿון דער מלאכה. מ'האָט דיך אַרײַנגעשטופּט אין

אַ מין עקדעש־גריב, ביסט איבערן קאָפּ פאַרזונקען אין קליינלעכע דאגות, אין גראָשנדיקע חשבונות. ווי קומט אַהער — האַמלעטס קומער? ווי אַזוי דערגרייכט מען פונדאַנען צו ניעזנאַמאָוס ליריק, צו דאָסטאָיעווסקיס טיפענישן? פון אַלץ ווערט — דערגער, וואָס וואַקסן אויפן דנאָ פון גראָבן. און — אומגעקערט, ווען דו קומסט אין טעאַטער, האָבנדיק אָפּגעהיט אומגעשטערט דיין נשמה־אַפּאַראַט, דאַן איז יעדע ראָלע — „די בעסטע".

דאַלסקי האָט אָבער פאַרמאָגט אַ פעיקייט צו צווינגען זיך שפּילן לויט אַ ווילנס־אימפּולס. ער האָט דערציילט, אַז, טרעפנדיק ווען־נישט־ווען אַ פריינד, אַ באַקאַנטן, אַ חבר, פלעגט ער זאָגן:

— אָ, דו ביסט עס? הער אויס: קום דעם 17־טן אין טעאַטער אויף „ביעלוגינען", כ'וועל דעם אָוונט שפּילן ווי געהעריק.

און ער פלעגט האַלטן וואָרט: געשפּילט — „ווי געהעריק".

— ווי אַזוי זשע דערקלערט זיך אַזאַ סיטואַציע, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש? דאָס איז דאָך אין סתירה מיטן פריער־געזאָגטן. איר'ט דאָך נישט געקאָנט פריער וויסן, אַז איר וועט דעם 17־טן זיך נישט אָנשטויסן פאַרן ספּעקטאַקל אויף די אַלע אומשטענדן, וועלכע צעשטערן אייער שטימונג?

— וו י ל ן! אַז מען געפינט אַ ספּעציעלן פאַקטאָר, וועלכער רעגט דיך אויף, קאָן מען איבערווינדן אַלע שטערונגען און — שפּילן. די התחיבות אין דעם געגעבענעם אָוונט צו „שפּילן", איז אַזאַ אויפרעגנדיקער פאַקטאָר און, האָבנדיק צוגעזאָגט צו „שפּילן", וועל איך שוין שפּילן. אָבער כסדר דערויף זיך שטיצן וואָלט קוים געלונגען. איבעריקנס...

דאַלסקי האָט זיך פאַרטראַכט.

— אונדז מאַטערן גענוג אויס סיי די לעבנסבאַדינגונגען, סיי די אַרבעטסבאַדינגונגען, סיי די אַלגעמיינע לאַגע פון טעאַטער בכלל, אָבער מען דאַרף זיין ערלעך מיט זיך אַליין און מודה זיין, אַז מיר זענען אַליין צו לאָזן און קייקלען זיך אויף אַן אָנגעבויגענ'עם און זייער גליטשיקן באָדן... ווען וועלן מיר זיך אָפּשטעלן? וואָס וועט אונדז אָפּהאַלטן? צי וועלן מיר זיך סוף כל סוף נישט געפינען אויפן דנאָ פון אָפּגרונט? צי וועלן מיר נישט אומקומען? ווער ווייס עס? און צי טוען מיר עפּעס זיך צו ראַטעווען?

ער האָט פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אויף הינטן, קוקנדיק צום סופיט אַרויף. איך ווייס נישט — צי איז אָפט אויסגעקומען דעם דאָזיקן ריז אַזוי אַרייַנצוקוקן אין די טיפענישן פון זיין צעשטערטן

נפש אַזוי ווי ער האָט אַרײַנגעקוקט אין יענער אומפּאַרגעסלעכער נאַכט אין אָפּגעזונדערטן קאַבינעט פון גראָהנער רעסטאָראַן.

איך ווייס, אַז מיר איז נישט אויסגעקומען — נישט פריער, נישט די ווייטערדיקע 50 יאָר צו אָבסערווירן אַזאַ אַקטיאָר — צו יענער צייט אַן אַלגעמיינעם אָפּגאָט — וואָס האָט מיט אַזאַ כמעט קינדערישער אָפּנהאַרציקייט אין פּשטות זיך אַנטפּלעקט פאַר צוויי יונגלעך.

נאָך אַ לאַנגן שווייגן האָט ער, ביימנדיק זיין פּאָזע, זיך צעלאַכט.

— געהאַט געמאַכט איבערן עולם עקספּערימענטן. ער פּראַוועט דאָך דיר אָפּט אָוואַציעס ווען דו האָסט פּאַרדינט פּעטש און בלייבט גלייכגילטיק צו מאָמענטן, וואָס זענען באמת באַשטראַלט דורך דער שכינה.

— האָט איר נישט אַמאָל אַ טעות, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש? פאַרשטייט זיך, אַז דער עולם איז אָפּט נוטה צו קרוינען ווערטלאָזע דערשייִנונגען פון קונסט. דאָ באַשליסן זייטיקע פאַקטאָרן, וואָס לאָזן זיך נישט קאָטירן. אָבער איך דערלאָז נישט דעם געדאַנק, אַז דער עולם לאָזט דורך אומבאַמערקט און שאַצט נישט אָפּ ווערטן, באמת באַשטראַלטע דורך דער שכינה. כיידן דעם קאָנטאַקט האָבן צעשטערט זייטיקע ביידוויליקע הענט. דאָס טרעפט אין טעאַטער. אָבער, אויב אָט דער ביידוויליקער פאַקטאָר איז נישטאָ, דאַן רופט זיך די טויזנטהאַרציקע מאַסע אָפּ מיט איר גאַנצער היציקייט אויפן אַקטיאָרס ווערטפולער ליישטונג.

— יאָ! איר זענט גערעכט — האָט האַלסקי זיך אָפּגערופן, נישט לאַנג טראַכטנדיק. איך וועל אייך דערציילן אַ פאַל, וואָס וועט אייער באַהויפּטונג באַשטעטיקן. איך בין אַמאָל פאַרפאָרן אין אַ שטעטל אויף דער וואָלגע און צוליב שלעכטער אַפּישירונג, אָבער איך ווייס נישט צוליב וואָס — איז אין דער קאַסע אַ האַלבע שעה פאַרן אָנהויב געווען פאַרקויפט 8 בילעטן. איך בין אין כעס געוואָרן, אָפּגערופן דעם ספּעקטאַקל און — אַוועקגעפאָרן... נאָך עטלעכע טעג, וועלכע כ'האָב פאַרבראַכט אין אַ 3—4 שעה רייזע פון יענעם כרך, בין איך פאַרטאָג אָנגעקומען אויף דער זעלביקער סטאַציע און מיר איז אײַנגעפאַלן אַזאַ פאַנטאַזיע: כ'האָב געהייסן שילדקרעטן אַוועקגיין אין שטאָט אַריין, אָפּדרוקן אַן אַפיש, אַז עס וועט גענעבן „די אומשולדיק־שולדיקע" מיטן אָנטייל פון אַרטיסט סיגוטכין אָדער יעוראָפּקין — כ'געדענק שוין נישט — אין דער ראָלע פון „נייעזנאַמאָוו". אין עטלעכע שעה אַרום זענען אַלע בילעטן געווען אויספאַרקויפט און איך האָב אינאָוונט געשפּילט — „גרישקען". די אָוואַציעס זענען געווען שטורמישע און דער עולם האָט דורך אַ טויזנט הענדזער גע־

שריגן: „ס י ו ו כ י ן!“ שילדקרעט איז אָבער געווען אויסער זיך, זיין נאָבל האַרץ האָט עס נישט געקאָנט אויסהאַלטן און, אַרויסלויפנדיק צו דער ראַמפּע, האָט ער מיט אויגן, אויסגעגלאָמשטע אין גרימצאָרן, ביילנדיק די פויסטן, געשריגן:

— וואָס שרייט איר „סיווכין“, טפשים! סיווכין וועט אייך אַזוי שפּילן גיעזנאַמאָוון! אידיאָטן! דאָס איז דאָך — דאַלסקי! מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש דאַלסקי! שרייט: „דאַלסקי“! צי האָט מען געשריגן „דאַלסקי“ צי — געבליבן ביי „סיווכין“ — דאָס איז אין שטאָט־פּנקס נישט פאַרשריבן און דאַלסקי אַליין האָט עס אונדז נישט דערציילט. אָבער דער זין פון דעם געשעעניש איז דער, וואָס די מאַסע האָט אין דעם פאַל נישט אונטערן היפּנאָז פון אַן אויסערלעכן איינפלוס גייערט אונטערן איינדריק פון גרויסן שוישפּילער — אויסגעדריקט איר התפּעלות, רעאַגירנדיק מיט אירע שטורמישע אַפּלאָדיסמענטן. דאָס נעמלעך האָט דאָ געזאָלט באַוויזן ווערן.

— און וואָס דער עולם מישט כּסדר בלומען מיט מיסט און אַפּלאָדירט מיט די זעלביקע הענט דער קונסט און דער העסלעכקייט — איז מען מיר אַליין אָפּ זאַכן, וואָס פירן דערצו און פאַר וועלכע מען דאַרף אונדז אָפּט שלאָגן. לאָמיר נעמען אונדזערע גראָדנער פאַרשטעלונגען: „אונדזערע „יאַגאָס“, אונדזערע „מנשה׳ס“.

— און אייער „בראַבאַנציאָ“, מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש, פון וועלכן איר האָט איבערגעלאָזט 6 פראַזן?

— פאַרוואָס האָט איר נישט רעסטאַווירט? מען האָט מיר געזאָגט, אַז איר האָט זיך געוואָרפן, געאַרבעט מעשים. איך האָב געוואַרט אויף אַ שטורעם פון אייך, און איר האָט זיך אַבסאָלוט נישט קעגנגעשטעלט.

איך האָב אויסגעגלאָטשט די אויגן.

— אייער שילדקרעט האָט דאָך געוואָרנט, אַז איר וועט שלאָגן מכּות רצח פאַרן ערשטן פרווו צו ענדערן כאָטש איין קאָמאַ אין סתירה מיט אייער בלייפעדער.

— וואָס האָט עס צו טאָן מיט שילדקרעטן? איר וועט אפשר צוגיפרווון אַלע זשידקעס פון דער גאַנצער וועלט און זיך האַלטן מיט זיי אַן עצה ווי אַזוי צו שפּילן שעקספּירן! שעמען דאַרפט איר זיך.

— מאַמאָנט וויקטאָראָוויטש! שוין ווידער! האָט זיך אַריינגעמישט ארדי.

— וואָס — „ווידער“?

— דאָס, מיין איך: מכוח „זשידקעס“. ער וועט דאָך אַנטלויפן פון טיש.

— אָ! דאָס מיינט איר? יאָ, פאַרשטייט זיך, זייט מוחל, נישט וויכטיק. וואָס האָט איר דאָן, אגב, עפּעס אַ זאָג געטאָן „איטאַליענער אָפּערע“ און קלאָרע ווערטער נישט גערעדט.

— איך נעם מיך נישט אונטער צו אורטיילן וועגן דעם ווי דער ספּעקטאַקל איז ביי אייך אויסגעבויט אין זיין גאַנצער גרויס. איך ווייס נישט, ווי איז דאָרטן — העראָישער ראָמאַנטיזם און ווי — שעקספּיר? אָבער די באַלויכטונג פון „בראַבאַנציאָ“! אויסער דעם אָפּגעצאַפּטן בלוט פון זיין טעקסט, זעט עס מיר אַלץ אויס אין אַבסאָלוטע סתירה מיט שעקספּירס אמת און זין. דער אַלטער איז צעטראָטן. דער אַלטער וועט אַוועקגיין אַהיים און שטאַרבן פון אַ האַרצשלאַק. פון טיש צו דער טיר שלעפּט ער קוים די פיס און איז אַבסאָלוט נישט דער, וואָס איז אַהער געקומען מיט אַ שעה צוריק אין פולן באַוווסטזיין פון זיין מאַכט און רעכט. ביי דער טיר, נישט קאָנענדיק באַהערשן זיין פּיין און בענקשאַפט, גיט ער אַ וואָרף אויף דעזדעמאָנען זיין לעצטן בליק, מיט אַ צעריסן האַרץ, מיט טרערן אין די אויגן... און ער רעדט אַרויס זיין לעצטע פראַזע, און איין שריט ווייטער — אַוועק דורך דער טיר... און איר האָט מיר באַוויזן עפּעס פון העראָישער אָפּערע.

— אַ בראַבאָ!... — האָט האַלסקי שטיל געזאָגט נאָך אַ פּאַוזע, לויכטנדיק מיט זיין צויבערהאַפטן שמייכל — וואָס זשע האָט איר דעמאָלט נישט געזאָגט?

— מורא געהאַט. נישט באַשלאָסן זיך.

— דערשראָקן זיך? — האָט ער אונטערגעכאַפּט: — נישט איבעריק ליבנסווערט. מען דאַרף קאָנען באַשטיין אויף דאָס זייניקע. אַז נישט וועט איר פאַרלירן גיין, פריינד!

— דאָס האָט מיט קאָמענטירן שעקספּירן קיין שייכות נישט, מאַמאַנט וויקטאָראָוויטש! — און נישט אין ווערטער גייט עס! „פּחדנות“, „אַ חרפּה“... איך ווייס, אַז קיין עלנבויגנס האָב איך נישט און איך ווייס, אַז זיי וועלן ביי מיר נישט אויסוואַקסן. וואָס האָב איך געקאָנט און געזאָלט טאָן אויף דער פּראָבע פון „האַמלעט“, ווען שילדקרעט האָט בשותפות מיט איזוואָלסקין מיך אויסגעלאַכט פאַר מיין פראַגע ווו שטייט האַמלעט, רעדנדיק די ווערטער, וועלכע האָבן קלאַודיוסן אַרויסגעבראַכט פון זיך און דערשראָקן!?

— וואָס איז דאָרט געשען? מיר האָט שילדקרעט געזאָגט, אַז איר האָט זיך זייער געערגערט?

— אָבער די גאַנצע סצענע איז דאָך דאָ געבויט אויף דעם, וואָס דער קיניג האָט פאַרשטאַנען, אַז זיין פאַרברעכער איז אַרויס פון זיין קרבנס קבר. ער גייט אַרויס פון היגטערן פאָרהאַנג אין אימה. דאָס איז שוין דער אָנהייב פון דער „פּאַסטקע“! און די גאַנצע דינאַמיק פון דער סצענע שטעקט אין זיינע אויגן, וואָס קוקן צום פּונקט, פון וועלכן האַמלעט האָט געלאָזט הערן זיינע ווערטער, וועלכע קאַלודיוסן זעען אויס צו זיין „אומגעלומפּערט, אָבער נישט שגעונות“.

פון אָט דעם פּונקט טרעט דער קיניג אָפּ צו דער טיר מיטן רוקן פאָרויס, ווי פון דער גרויסער געפאַר, וועלכע דראָט פון איצט אָן זיין ווילשטאַנד און זיין עצם לעבן. און איך האָב נישט געוווסט ווי איז אַמדער פּונקט און אויף דער פאָרשטעלונג געמוזט — אימפּראָוויזירן.

— די סצענע האָט איר געשפּילט אַזוי, ווי איך האָב נאָך ביי קיין איין קלאַודיוס נישט געזען... איך בין געווען פשוט איבערראַשט.

און מיטאַמאָל האָט ראַלסקי זיך צעשריגן, קוקנדיק אויף מיר:

— נו וואָס זשע האָט איר זיך אַזוי צעפלאַסן ווי אַ ליכט אויפן אויוון? אַן אמתע ווייבער־געשטאַלט! טוט אים אָן אַ ספּאָדניצע מיט אַ קאָרסעט!

אַלץ, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמלט פאַר די 4 חדשים — פּאַרדריסן, באַליידיקונגען, טעמפּע ווייטיקן — האָט מיטאַמאָל מיך אָנגעכאַפּט פאַר דעם האַלדז. איך בין צוגעפאַלן צום ווענטל פון טערקישן דיוואַן און אויפן קול זיך צעוויינט...

איך געדענק נישט און ווייס נישט ווי אַזוי די נאַכט האָט זיך פאַרענדיקט.

איך ווייס, אַז נישט אויף איין מינוט, נישט אויף איין פּונקט פון ערהדקויל, איבער וועלכן מיין שיפל איז געשליידערט געוואָרן אין משך פון די וויטערדיקע 50 יאָר, האָב איך זיך נישט געשיידט מיט דער פאָטאָגראַפיע, וועלכע שורא האָט מיר אויף מאָרגן געבראַכט.

— נאַ, ליבהאַרציקע אומגעלומפּערטקייט דו מיינע, באַהאַלט! מאַמאַנט שיקט דיר לזכרון!

איך האָב זי באַהאַלטן אויף מיין ברוסט. און קיינמאָל פון מיין ברוסט נישט אַראָפּגענומען. מאַמאָנט דאַלסקיס געשטאַלט לעבט מיט

מיר תמיד און תמיד אָטעם איך איין מיין גלויבן אין זיין אויסדערוויילט־קייט... קיינמאָל האָב איך נישט אויפגעהערט צו טראַכטן און צו זאָגן, אַז ער איז געווען אַ גאון, וואָס האָט נישט פאַרמאָגט קיין עלנבויגנס, הגם ער האָט יענע נאַכט פאַרגעוואָרפן דעם יונגן אַקטיאָר, אַז יענער איז אַ „שרעקעוודיקער".

עלנבויגנס באַזיצן די יעניקע, וואָס שווימען — ווי די טבע איז ביי מיסט — פון אויבן... אוצרות גייען צום גרונט.

א. וו. מאַרעווסקין, דעם פיינפילנדיקן אָפּשאַצער פון אונדזער קונסט — פון מיט־חבר מאַמאָנט דאַלסקי

VII. פֿאַרשטערטע פֿרייד

דער יאוש, וואָס האָט מיך באַהערשט אין משך פֿון די 4 חדשים, האָט פֿאַר די פֿאָר וואָכן מיט דאַלסקין כמו אָנגעהויבן צעשמאָלצן צו ווערן. איך וואָלט אפֿשר געקומען צו זיך, אפֿשר אָנגעהויבן גלויבן אין דער מעגלעכקייט פֿון אַ נאָרמאַלער אַנטוויקלונג פֿאַר זיך אויפֿן אויסדערוויילטן וועג, אָבער דאַלסקי האָט מיך, אַרדין און נאָך 2 אַקטיאָרן פֿון גראָדנע אַנגאַזשירט צו זיינע עטלעכע גאַסטראָלן אין לאָדזש. דאָ האָב איך אים דערזען אין אַזאַ מין באַלויכטונג פֿון אויסגעלאַסנקייט, ברוטאַלער, ווילדער תאווה, אַז מיר איז פּשוט געוואָרן פֿינצטער און ביטער צו קוקן אויף אים, צו שטיין נעבן אים אויף דער בינע. ער פֿלעגט קומען צו דער פֿאָרשטעלונג שיכור. עפּעס ערגער ווי פֿון ב ר אַ נ פֿ ן שיכור: צעוויושעט, צעווילדעוועט, נישט דערלאָזט אויסרעדן אַ וואָרט וועגן ספּעקטאַקל געשפּילט האָט ער „קין" (און „קאָראַדאָ") און געמאָלדן פֿון ערשטן שריט, אַז קיין פּראָבן וועלן נישט זיין בכלל. יעדן פֿון די מיטבאַטייליקטע האָט ער אָנגעוויזן ווו צו שטיין און אָנגעזאָגט, אַז פֿון אָרט זאָל זיך קיינער נישט רירן... איך האָב געשפּילט „גראַף קעפּפּעלד" און געפּרוּווט עפּעס זאָגן וועגן אַ מיזאַנסצענע, האָט ער מיך פֿאַרשאָטן מיט אַן עמער זידלערייען און דראָונגען...

בעתן ספּעקטאַקל (איך האָב זיך יאָ באַוועגט פֿון אָרט און געשפּילט ביז אַ געוויסער מאָס אין כאַראַקטער פֿון דער געשטאַלט, און דאַלסקי האָט עס אויפֿגענומען מיט זיין וווּנדערבאַרן שמייכל אויף די ליפּן) — אין אַנטראַקט, איז ער אַריינגעלאָפֿן צו מיר אין גאַרדעראָבע און געמאָלדן, אַז מאָרגן פֿרי וואַרט ער אויף מיר און וויל מיט מיר פֿאָרן אויפֿן קבר פֿון נעגריטיאַנער טראַגיקער איירא אָלדרידזש, וועלכער איז אין לאָדזש געשטאָרבן פֿון דער כאָלערע און ליגט אויפֿן יעוואַנגעלישן פֿרידהאָף.

איך האָב גערן אָנגענומען דאַלסקיס איינלאַדונג, בין גרייט געווען צו פֿאַרגעסן אַלע זיינע מעשים ותעתועים פֿאַר די לעצטע טעג, אָבער אינ-

דערפֿרי האָב איך אים אין האָטעל נישט געפֿונען. ער איז ערגעץ ענדגילטיק איינגעזונקען אין קאָרטן אָדער קעלערן פֿון זײַנע אומגעצוימטע ווילדקייטן. די גאַסטראָלן האָבן זיך אויך איבערגעריסן אומגעריכט. צו אָלדרידזש'ס קבר בין איך אַוועק אַליין. געפֿונען אים אַ פֿאַרוואָרלאָזטן, צעשמעטערטן, פֿון אַלעמען פֿאַרגעסענעם.

איך בין אַוועקגעפֿאָרן פֿון לאָדזש, נאָך טיפֿער פֿאַרזונקען אין מײַנע גראָדנער און קאָוונער שטימונגען.

נאָכן אומקערן זיך קיין ווילנע האָב איך נישט באַוויזן אײַנצואָטעמען די הײמישע לופֿט, געניסן די פֿריידן פֿון משפּחה=לעבן, ווי איך האָב זיך געלאָזט קיין מאָסקווע, כּדי צו געפֿינען מײַן צווייטן אַנגאַזשעמענט.

און דאָ האָב איך ערשט דערפֿילט, אַז איך וועל פֿאַר זיך קיין תּיקון אין דער סבֿיבֿה נישט געפֿינען...

די געפֿילן און אויסדריקן פֿון „האָלדער=באָלדעריי, פֿון פֿונאַנדערגעבלאָזענער, גייסטלאָזער בהמהשער פּוסטקייט; די פּאָזעס און פּראַזן, בליקן און געסטן, הינטער וועלכע איך האָב באַין אויפֿן נישט געקאָנט דערפֿילן קיין מינימאַלסטן סימן פֿון באַציִונגען צווישן מענטש און מענטש — דאָס אַלץ האָט מיך דערשלאָגן, ממש אַזוי ווי אָפּגעווישט פֿון דער ליבמיקער וועלט... איך בין אַרומגעגאַנגען אַזוי ווי אַ פֿאַרווירטער, צעמישטער, פֿאַרלוירענער.

אין „ביוראָ“ (אַזוי האָט מען דעמלט גערופֿן די אַרבעטס=בערזע ביי דער טעאַטער=געזעלשאַפֿט) — אין זאַל, וואָס האָט געקאָנט אַרײַננעמען, אין זײַנע ווענט אַ מאַן 300, מסתּמא, איז אין די וואָכן פֿון „גרויסן תּענוּת“ (וויעליקי פּאָסט) געווען פֿאַרזאַמלט מינימאַל אַ מאַן 1.000, אויב נישט נאָך מער. די מענטשן=מאַסע פֿלעגט זיך באַוועגן, נישט יעדער יחיד אויף זײַנע 2 פֿיס, נאָ ווי איין הונדערטקעפּיקער אָרגאַניזם... מען פֿלעגט איבער די קעפּ דערזען אַ באַקאַנטן, פֿון דערווײַטן באַגריסן און, ווישנדיק שטראָמען שווייס פֿון שטערן. זיך אָנהייבן צו אים שטופּן דורך הונדערט שולטערן. פֿיס, עלנבויגנס.

עס האָבן זיך, פֿאַרשטייט זיך, געפֿירט אונטערהאַנדלונגען צווישן אַרבעטסגעבער און אַרבעטסזוכער. כּסדר פֿלעגן זיך עטלעכע באַגליקטע, וועלכע האָבן זיך דערשלאָגן צו אַן אַנגאַזשעמענט, אַרויסקריגן פֿון דער קאָמפּאַקטער מאַסע צום קלענערן זאַלכל פֿון דער קאַנצעלאַריע, וווּ עס פֿלעגן ווערן אָפּגעשלאָסן די אָפּמאַכן און געחתמעט די געשריבענע קאָנטראַקטן. איך פֿלעג קוקן מיט פֿאַרקרימטע בליקן אויף די „גליקלעכע“ און אויפֿן

דריטן — פערטן טאָג באַשלאָסן, אַז איך קאָן מיך אָפּטראָגן קיין ווילנע און נישט פאַרלירן טעג און נישט פּלאָגן זיך נעכט (קיין ווינגרעכט האָב איך נישט געהאַט און געוווינט ביי חנהלען, וועלכע האָט זיך אין מאָסקווע נעגרייט צום עקזאַמען אויף „פּראָוויזאָר", אָבער מיך האַלטן א נישט איינגעמאָלדענעם איז אויך געווען א סכנה, וואָס האָט געדראָט צו פאַרלירן די דירהה). איך האָב שוין באַשלאָסן אויפצוגעבן אַלע מיינע אויסזיכטן אויף א צווייטן אַנגאַזשעמענט און זיך געקליבן אַוועק צו פאָרן, אָבער דער גוטער מלאך פון יונגע און פאַרשטויסענע אַקטיאָרן, די הויפּטפּעקרעטאַרין פון „ביוראָ" — אָ ל ג אַ פּ אַ וו ל אָ וו נ א, וועלכע האָט אַלעמען געקענט, וועגן אַלעמען געהאַט גענויע ידיעות, געשעפּטע פון איר פּליי־קיקער אָבסערוואַציע, טיפער מענטשנליבע און גרייטקייט צו דינען מיט איר גאַנצן האַרצן יעדן, וואָס האָט זיך געווענדט אין איר עצה און שטיצע — אָלגאַ פּאַוולאָוונאַ, אַז איך בין צוגעגאַנגען מיט איר זיך צו געזעגנען און דאַנקען פאַר איר וואַרעמער מענטשלעכקייט, וועלכע איז יענע וואָך געווען פאַר מיר די איינציקע שיין אין אַרומיקן בהמיש געפּילדער — האָט מיך איבערראַשט ווי מיט א בליץ אויף א ווינטערדיקן הימל־געוועב.

ווו זענט איר פאַרפאַלן געוואָרן? איך האָב אייך שוין א 2 טעג אין די אויגן נישט געזען, געמיינט, איר זענט אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע, שוין אָנגעשריבן צו אייך א בריוו. פאַרוואָס באַווייזט איר זיך נישט?

— צו וואָס זאָל איך אייך סתם אין דער וועלט אַריין דרייען דעם קאָפּ, אָלגאַ פּאַוולאָוונאַ? איר האָט געגוג צו טאָן אָן מיר. מיט מיינע נישטיקע שאַנסן אויף אַן אַנגאַזשעמענט און ספּעציפישע שוועריקייטן זיך איינצוואָרדענען האָב איך נישט קיין חשק און נאָך ווייניקער רעכט אייך רויבן אייער צייט...

— מיטן פינגער אין הימל געטראָפן *) — העך איך זי לאַכנדיק אויסרופן: — איר האָט לייכט געקאָנט אַנגאַזשירט ווערן שוין מיט פיר טעג צוריק ווען איר זענט דערביי... איר ווייסט דאָך, אַז מען רייסט די באַרשלאַגן פון די פינגער איינער ביים צווייטן, אָבער איינער האָט באַשלאָסן דורכזוים אייך אויפצוזוכן... קיין באַטום וואָלט איר געפאָרן? ליבער ווייל אייך האָבן אין זיין פערסאָנאַל... נאַט, אָט האָט איר אים אַליין!

*) אַ רוסיש ווערטל, וואָס באַצייכנט אַן אומגעשיקטע הנחה.

יאַקאָװ װיקטאָראָװיטש! אָט האָט איר אײער לאַנג געגאַרטן מאָרעװסקין.
איצט זעענען שױן, װי מען רופֿט עס, „די קאָרטן אין די הענט“. מײן
מיסיע איז פֿאַרענדיקט!

פּ אַ ר װ אָ ס דער אַנטרעפּעניאָר ליכטער האָט אַזױ עקשנותדיק
געזוכט גראָד מיך — איז מיר פֿאַרבליבן נישט קלאָר. אָ ל ג א פּ אַ װ־
ל אָ װ נ אַ האָט, קאָן זײן, געהאַט אָדער אַן אָנװײזונג פֿון פּעטערבורג
(אפֿשר האָט דאָלמאַטאָװ אַרײַנגעװאָרפֿן אַ פּאָר שורות?), אָדער עטלעכע
װאַרעמע רעקאָמענדאַציעס פֿון די גראָדנער קרײזן. װי עס זאָל נישט
זײן — איך האָב געחתמעט אַ קאָנטראַקט קײן באַטום...

אָפּרײסן זיך װאָס װײטער פֿון נאָענטן אַרום; אַװעקגעטראָגן װערן אין
אַלדי „הרי חושך“, זיך אָפּטונקען איבערן קאָפּ אין פּ ר ע מ ד ק ײ ט —
דאָס איז געװען אין פֿולן אײנקלאַנג מיט מײנע דעמלטדיקע כּוונות און
שטרעמונגען.

ליכטערן — אײדער איך האָב אונטערגעשריבן דעם אָפּמאַך (דאָס
פֿלעגט דורכגעפֿירט װערן בײ אָלגע פּאַװלאָװנאַס טיש), — האָב איך
געמאָלדן, אַז קײן װוּנדערכט האָב איך נישט... ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט
אַן אײנגעהאַלטענעם חוזק אין די אױגן און אַ פֿרעג געטאָן:

— צו װאָס מעלדעט איר עס, אַז קײנער פֿרעגט אײך נישט? איר
קאָנט דאָך פֿאַרלירן דעם אַנגאַזשעמענט!

— איך בין נישט געװױנט צו פֿירן דאָפּלטע בוכהאַלטעריעס, יאַקאָװ
װיקטאָראָװיטש! און װ ײ ל דאָס קאָן זײן אַ סיבה צו פֿאַרלירן דעם
אַנגאַזשעמענט, האַלט איך פֿאַר נױטיק עס פֿריער אײך צו מעלדן.

ער האָט געקוקט אױף מיר מיט װאַרעמע, כּמעט פֿאַרליבטע אױגן...

— מען האָט מיך געװאָרנט, אַז איר זענט אַן „אָריגינאַל“. שרײבט
אונטער און דערצײלט קײנעם קײן מעשׂיות נישט! אַלץ װעט זײן אין אָר־
דענונג. און זאָל זײן אין אַ גוטער שעה!

די ידיעה, אַז איך װעל דעם װינטער שפּילן נישט צװײ שעה רײזע
פֿון װילנע, װי אין פֿאָריקן סעזאָן, נאָר כּמעט צװײ װ אָ כ ן רײזע פֿון
מײן הײם — האָט געמאַכט אױף די עלטערן אַ דערשיטערנדיקן רושם.
מיר װעלן זיך באַלד דערװיסן װעגן די פּ אָ ל ג ן, װאָס דער דאָזיקער
שריט האָט געהאַט... דערװײל לאָמיך זאָגן קורץ און שאַרף, אַז אָן מײן
װילן און װיסן האָט זיך יענעם זומער — 1911 — אָנגעהױבן די פֿול־
שטענדיקע פֿערמענטאַציע פֿון מײן משפּחה־לעבן... דער פּראָצעס איז גע־
װען אַן א י נ ע ר ל ע כ ע ר! אױסערלעך זענען יענע חדשים קײנע

שום פאַקטן, אַפילו סימפּטאָמען, נישט געקומען צום אויסדרוק. איך האָב אין האַרצן געטראָגן די גאַנצע הונדערט פּראָצענט טרייקייט צו פּאָטער־כּומיצר און מיט קיין איין שריט נישט באַפלעקט די „טהרת המשפּחה“ לגבי מיין מקודשת בטבעת זו, אָבער אַרום מיר זענען געשען פאַקטן, וואָס האָבן מיר שפּעטער — ווען זיי זענען צו מיר דערגאַנגען — באַוויזן, אַז נישט איך די משפּחה, נייערט די משפּחה האָט מיך דערווייטערט. דער פּאָטער איז געוואָרן אַ חולה מסוכן: ער האָט באַקומען אַ ראַק אין די אורין־אָרגאַנען. 3 יאָר האָט עס אים געמאַטערט. אין יאָר 1911 האָט ער דורכגעמאַכט אַ שווערע אָפּעראַציע און באַשלאָסן שרייבן אַ צוואה. מיין באַשלוס אַוועקצופאָרן קיין באַטום האָט געבראַכט דערצו, אַז ער האָט מיך, דעם בן יחיד, אין דער צוואה מעביר נחלה געווען... דאָס ווערט אויף דעם אָרט געבראַכט בלויז ווי אַ באַווייז, אַז איך האָב מיין באַציונג צו דער משפּחה נישט געענדערט אין דער מאָס, ווי די באַציונג האָט זיך געענדערט לגבי מיר.

דער צווייטער פּונקט — די פרוי. וועגן די מאָמענטן פון האַרץ־גע־פיל האָב איך אָפט גערעדט. אין דער צייט, וואָס איז איצט אין צענטער פון אונדזער אויפמערק, האָב איך אין זיך נישט געטראָגן — און נישט גע־קאָנט אַרויסווייזן דעם מינדעסטן שפּור פון אָפּגעקילטקייט, אָפּגעפרעמד־קייט... איך האָב שוין דערציילט, אַז קאַלטע ווינטלעך האָבן צווישן אונדז געבלאָזן פון די ערשטע חדשים, אָבער איך האָב עס נישט געוואָלט און נישט געקאָנט זען.

פּאַרוואָס איז מיין באַשערטע און פּאַרטנערשע נישט געווען מיט מיר אין גראָזנע? איך האָב נישט קיין תשובה אויף אָט־דער פראַגע!

קיין באַטום בין איך אויך אַוועק אַליין!

אָבער דאָס איז געשען סוף סעפּטעמבער. מיר האָלטן ביי מערץ־אַפּ־ריל. באַלד נאָכן אומקערן זיך פון מאָסקווע מיטן באַשלוס צו פאָרן אויף ווינטער הינטער קאַווקאַז, האָבן מיר זיך אַוועקגעלאָזן קיין בייערן, קיין רייכנהאַל קורירן מיין קראַנקן האַלדז.

מיין קאָוונער זעלבסטמאָרד־בריוו איז געלעגן אין בוזעם־טאַש צו־זאַמען מיט דאַלסקיס פאָטאָגראַפיע... אַרומגעגאַנגען בין איך איבער דער וועלט ווי אַ מין פאַרמשפּטער, וואָס זיין שטראָף איז אים אָפּגעלייגט אויף אַ געוויסן טערמין...

אין מיינע יענע שווידערהאַפטע, פשוט — טראַגישע שטימונגען, האָט מיר אַ באַקאַנטע פון די קינדעריאָרן, מיט וועלכער מיר האָבן זיך אין פע־

טערבורג באַפרייַנדעט, דערפילנדיק מײַן דערשלאָגנקייט, געראָטן, אַז איך זאָל דעם זומער נאָך רייכנהאַל אַריינפאָרן אויף אַ פּאָר וואָכן אין דער שווייץ.

— איך גאַראַנטיר אייך, אַז פון אייער פּעסימיזם וועט פאַרשווינדן יעדער שפור — אַט די פּראַזע און דער ליכטיקנדיקער שמייכל אויפן פּנים פון מיין פריינדין (אגב — איינער פון די שענסטע פרויען, וואָס איך האָב אין לעבן געקענט) — שטייען פאַר מיר ביז היינט!

אין רייכנהאַל זענען מיר געזעסן אַן ערך 6 וואָכן. אַהין איז צו אונדז געקומען צו גאַסט מיין מוטער. זי איז געזעסן מיט אונדז געציילטע טעג און איז אַוועקגעפאָרן טיף־צערודערט, האָבנדיק דערזען דעם „שלום בית“ צווישן אונדז. אויף דער טעמע האָט די מוטער קיין איין וואָרט ניט גערעדט. אָבער אויפן באַן־פּעראָן, בעתן געזעגענען זיך מיט מיר, האָט זי זיך ביטער פונאַנדערגעוויינט, און איך האָב אַ טראַכט געטאָן, אַז, משמעות, זענען זאַכן, וועלכע איך האָב פאַר פינף יאָר משפחה־לעבן (פון וועלכע צ ו ז אַ מ ע ן זענען מיר געווען קוים דריי) געהאַלטן פאַר „גאַ־טירלעכע“ — ניט „גאַנץ נאַטירלעך“...

די מוטער איז אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע; מיר — אין דער שווייץ.

די נאַכט דורך טיראָל בין איך אָפּגעשטאַנען אויפן אָפענעם טייל פון וואַגאָן (מיר זענען געפאָרן 3־טע קלאַס, האַלטנדיק, אַז מיר דאַרפן שפּאָרן, כדי ווי אַמבעסטן צו געניסן פון דער שווייץ). איך לעב עד היום אין דער שטימונג פון יענער נאַכט. אויסגעשטערנטער הימל־הימל; מיליאָנען פונקען פון לאָקאָמאָטיוו־פייפער פאַר יעדן טונעל, און טונעלן יעדע 5 מינוט אין דער בערגיקער געגנט... די פונקען פאַרשיטן מיך, דער רויך פון לאָקאָמאָטיוו פרעסט מיר די אויגן און די קעל, אָבער איך ק אָ ן נ י ש ט אַריינגיין אין וואַגאָן, ווייל... איך קאָן נישט איינהאַלטן די שטראָמען טרערן פון מיינע אויגן. מיין גאַנצער נפש איז נישט דאָ אין צוג, וואָס פירט מיך צו די פריידן פון דער שווייץ. איך שטיי אויפן פּעראָן אין רייכנהאַל, איך באַגלייט מיין מאַמען קיין ווילנע און איך גיס שטראָמען טרערן אינאיינעם מיט איר...

אין אינסברוק זענען מיר געגאַנגען איבערן שטעטל, אַ ביסל געגעסן, אַ ביסל געזען, אַ ביסל געלאַכט, אַ ביסל געשמועסט, און אַרום 8 אינדער־פרי אַריבער די גרענעץ פון דעם לאַנד, וואָס האָט געשמט אין דער וועלט ווי די היים פון פרייהייט, פון טאָלעראַנץ, פון פעלקער־פריינדשאַפט...

געווען איז עס אַ טאָג פון זונטיק!

זענען מיר הייסט עס, אונטערן הימל, וווּ עס קומען פֿאַר די קאָנפֿע־רענצן פֿון רוסישע פֿרייהייט־קעמפֿער!

אָט דאָ, אפֿשר ערגעץ אין איינעם פֿון אָט די דאָזיקע הייזער בליצט פֿלעכאַנאָווס געדאַנק, און דאָ דונערט לענינס בונט קעגן יעדן אויסדרוק פֿון קאָמפּראָמיס. און דאָ האָט קראָפּאָטקין געפּריידיקט זיינע אמתן פֿון מענטשלעכן גליק און ווילטאָג, און דאָ...

„בוקס“ — אַזוי האָט געהייסן די ערשטע סטאַציע... מיר האָבן גע־קויפֿט אַן אַבאָנאַמענט אויף 2 וואָכן, וועלכער האָט אונדז געגעבן דאָס רעכט צו באַנוצן אַלע קאָמוניקאַציע־מיטלען אויף יבשה און וואַסערן.

דער ערשטער איינדרוק אין לעבנסשטייגער איז געווען — אין דער פֿריזור. מיך האָט ראַזירט אַ יונגע שיינע פֿרוי! איך מוז ערלעך זאָגן, אַז איך האָב עס אויפֿגענומען מיט עפּעס אַן אַנדער עמפּפֿינדונג, ווי ווען ראַזירט. און דאָס שמייכלענדיק פֿרויען־וועזן האָט עס געוווּסט, ווייל זי ראַזירט כסדר אויסלענדער, און זיי קוקן איר אין די אויגן אַריין אַנדערש. ווי די היגע קליענטן... מגולחים זענען זיי, די פֿון יענער זייט גרענעץ גע־קומענע!

מיר זענען אַריין אין וואַגאָן צו פֿאָרן קיין באַזעל. דער צוג האָט נישט באַוויזן אָפּצופֿאָרן עטלעכע מינוט, ווי מיר זענען געבליבן באַצויבערט פֿון אַן אומגעריכטער דערשיינונג...

איבער דער גאַנצער ברייט פֿון פּעראָן האָט זיך באַוויזן אַ מענטשן־מאַסע מיט רויט'ע פֿענער און רויטע בלומען. אַן אָרקעסטער מוזיק האָט באַגלייט דעם יובלדיקן המון. באַלד האָבן זיך דערהערט קלאַנגען פֿון אַ פּאַראַדן־מאַרש און אַלע האָבן זיך געלאָזט גיין פּאַראַלעל מיט אונדזער צוג, וועלכער האָט איינגעהאַלטן דעם טעמפּ.

אין וואַגאָן איז אַ יעדער פֿון אונדז געזעסן נאָך אַ יינציקער פּאַסאַ־זשיר...

ער האָט דערזען מיינע דערשטוינטע און אַנטציקטע בליקן צו אים, און איידער איך האָב באַוויזן צו פֿאָרמולירן מיין פֿראַגע האָט ער אָפּ־געכאַפּט ... געטרייסט ...

— היינט איז אַ פּאַרטיי־פֿייערונג ביי די סאָציאַל־דעמאָקראַטן און די מאַניפֿעסטאַציעס קומען פֿאָר איבערן גאַנצן לאַנד...

ביז באַזעל האָט די רייזע געדאַרפֿט דויערן אַ שעה, אָבער צוליב דער מאַניפֿעסטאַציע האָט עס געדויערט לענגער. מיט מיין מיטרייזנדיקן האָבי

מיר באַוויזן זיך דורכצושמועסן אויף עטלעכע פּונקטן פֿון דעמלטדיקע געשעענישן. דערהערנדיק מיינע אויסדרוקן פֿון התפּעלות פֿאַר דער פֿרייהייט אַרום, האָט ער מיט אַ טיפֿן מיטגעפֿיל אַ פֿרעג געטאָן:

— איר קומט, וואַרשיינלעך, פֿון עסטרייך?

— פֿון רוסלאַנד. מיין הער!

אַ טונקעלער וואָלקן האָט זיך צעשפּרייט אויף זיין פּנים. ער איז אַנטשוויגן געוואָרן. האָט מיך לאַנג אָנגעקוקט, שאָקלענדיק טרויעריק מיטן קאָפּ...

— יאָ, יאָ, — האָב איך ענדלעך דערהערט זיין שטילן פֿליסטער — איר וועט דערזען אַ סך זאַכן ביי אונדז, וועלכע וועלן אייך זיכער נאָך מער אַריינברענגען אין התפּעלות ווי די היינטיקע פֿייערונג.

זיין זיכערקייט האָט זיך אַרויסגעוויזן פֿאַר באַגרינדעט און באַרעכטיקט. יעדע שעה אין דער שווייץ איז געווען פֿרייד און באַוווּנדערונג. באַשרייבן די עלף מעת לעת, וואָס איך האָב דאָרטן פֿאַרבראַכט, שפּרייזנדיק צופֿוס איבער אירע פּעלזיקע שאָסעען, זיצנדיק אין די, ווי שפּילצייג לייבטע, וואַגאָנען פֿון איר אייזנבאַן, קלעטערנדיק אויף בערג, שפּאַצירנדיק פֿאַרביי בלויע און גרויע טייכן — דאָס וואָלט הייסן איבערשרייבן בלעטלעך פֿון „בעדעקער“.

גייענדיק איבער סען-גאָטאַר-וועג, וואָס לויפֿט פֿאַרביי דעם באַרימטן „פֿירוואַלדשטעטערזעע“, וועלכע פֿראַנצויזן רופֿן: „ל אַ ק ל ע מ אַ ן“, און מיר אויף רוסיש „זשעניעווסקאָיע אָזיעראָ“, אָטעמענדיק מיט דער לופֿט פֿון מאָן בלאַן; געניסנדיק דאָס ליכט פֿון יענעם הימל. האָב איך גאָר אין אָנהויב פֿון דעם וועג, שטייענדיק אין געגנט נעבן „קייזערין יעליזאַבעט“ — האָטעל אויפֿן ברעג פֿון דעם „פֿירוואַלדשטעטער“, אַרויסגעשלעפּט פֿון בוזעם-קעשענע מיין פֿאַרקלעפּטן קאָנווערט מיטן בריוו וועגן זעלבסטמאָרד און האָב אים אַריינגעוואָרפֿן אין וואַסער... מיין ווילנער פֿריינדינס נביאות איז פֿולשטענדיק מקוים געוואָרן. די לופֿט פֿון דער שווייץ האָט מיר אומגעקערט די פֿולע, יוגנטלעכע לעבנסלוסט... איך געדענק, אַז נעבן מיר איז געשטאַנען מיין באַגלייטערין. איך ווייס, אַז די וואָכן אין דער שווייץ געהערן צו די גרעסטע פֿריידן פֿון אונדזער צוזאַמענזיין. אָבער ווי אַזוי זי האָט רעאַגירט אויפֿן בריוו, וואָס איך האָב אַריינגעוואָרפֿן אין וואַסער — דאָס געדענק איך נישט... איך געדענק די פֿריידן, איבעראַשונגען אויף יעדן טריט און שריט בעתן ווייטערדיקן וועג, די מערקווירדיקע לאַבירינטן צווישן דריי שפּיגלען, ווו אָן אַ פֿירער קאָן מען

זיך נישט אַרויסבאַקומען פון שפּיגלשטייג (און מיר איז עס געלונגען — צום חידוש פון איבעררעאַשטן פירער); איך געדענק די טיפע עמאָציעס אין שלאָס פון שיליאָן, אַנקוקנדיק די קייטן, צו וועלכע עס זענען געווען צוגעשמידט זיינע אסורים, די מכשירים פון די „פאַרהערן", מיט וועלכע מען פלעגט אין יענע ווייטע צייטן אַרויסבאַקומען ביי באַשולדיקטע אַ „מודה ומתודה", אַז זיי זענען באַגאַנגען די פאַרברעכן..

עס איז געווען 1911, לייענער! מיר האָבן געוווסט, אַז די אַלע זאַכן געהערן צו דער ווייטער פאַרגאַנגענהייט, אָבער אַז דאָס אַלץ וועט אין 3—4 יאָר אַרום ווידער ווערן ק ע ג נ וו אַ ר ט — דאָס האָט דעמאָלט קיינער נישט געטראַכט. און אין 3 יאָר אַרום האָבן דייטשן חרוב געמאַכט די שטאָט קאַליש, און די אַלע שרעק פון מיטלאַלטער האָבן זיך אומגעקערט... און די 20-ער יאָרן און די 30-ער יאָרן און די 40-ער יאָרן פון 20-טן יאָרהונדערט האָבן געלאָזן אין ווייטן הינטערגרונט די טעכניק פון מאָרטורן און אַלע בלוטיקע יסורים, וואָס דער מענטש האָט געהאַט אויסצושטיין אין מיטלאַלטער.

אין דער שווייץ זומער 1911 איז עס אָבער אַלץ געווען נישט מער ווי אַ קורציער וואָלקן אויפן בלויען הימל פון מיין טוריסט-פרייד... אָט איז די היסטאָרישע „ווילהעלמפּלאַטע", וועלכע עס הערמאָנט שיללער אין „ווילהעלם טעלל"! שטייט מען, קוקט מען... און די זון ליכט, אין מאָנבלאַן שיינט און די „פירוואַלדשטעטער" — וואַסערן פליסן, און דאָס האַרץ קלאַפּט — מיט גלויבן אין שיינקייט, אין דערהויבונג, אין גליק, און מיין באַרוף, אין מיין רעכט, אין מיין זיג...

אויף יעדן טריט שטויסט מען זיך אָן אויף טונעלן, וועלכע שניידן דורך די ריזנבערג. דעם „בעדעקער-בוך" האָב איך פאַרשטעקט טיף אין רוקזאַק אַריין נאָך דעם ווי איך האָב מיך איבערצייגט, אַז גיין איבערן לאַנד, קוקנדיק אין „בעדעקער", הייסט נאָר — איבערציינן זיך, אַז דאָס איז זייער אַ גענויער וועגווייזער, אָבער מען זעט נישט קיין זאַך אַ ר ו ם זיך... זענען מיר געגאַנגען און באַטראַכט אַלץ אַרום, נישט ווויסנדיק אָפט, ווי מען רופט די אָדער יענע מערקווירדיקייט. און זאָרגלאָז איז מען אַריין אין טונעל און פונקט אַזוי זאָרגלאָז אַרויס פון טונעל און געגאַנגען ווייטער איבערן זוניקן שטח... מיטאַמאָל!

מיטאַמאָל האָבן מיר דערזען פאַר זיך אַ טונעל, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ מין ברונעם, פון וועלכן קיין אַרויסגאַנג צו דער ליכטיקער שיין פון טאָג איז נישטאָ. אַ פינצטערע לאָך. עס איז געוואָרן אומהיימלער! וווהין

זיך לאָזן גיין? ליגנקס האָבן מיר אַ באַרג, וואָס מיר זעען אפילו נישט זיין שפּיץ און קיין סימן פון אַ שטעג איז אויך נישטאָ: אַ וואַנט פון שפּיציקע פעלזן! רעכטס — די כוואַליעס פון „פירוואַלדשטעטער“! זאָלן מיר גיין צ ו ר י ק? פאַרלירן די שוין דורכגעמאַכטע 2 אָדער 3 מעת לעת זינט מיר זענען אַרויס פון זשענעווע און... וואָס ווייטער? נישט דערגרייכן צום אַנדערמאַט? נישט דערזען דאָס אָרט, וו סוואָראָוו איז אַריבער די אַלפּן?

דאַרף מען אין דעם פאַל אַריינקוקן אין „בעדעקער“!

און אין „בעדעקער־בוך“ האָבן מיר א יי ן ק ו ר צ ע פראַזע:

„ק יי נ ע אַ נ ג ס ט *) ז י ז י נ ג ט — אין דער שווייץ!“

אַ סך איז ווערט דאָס לעבן, וואָס אַנטוויקלט זיך אין פולן בטחון, אַז קיין שום סכנה פון עמעצנס ביישוויליקייט דראָט נישט, ווייל דו ביסט אין דער שווייץ...

זענען מיר לויט „בעדעקערס“ עצה אַריין אין טונעל. אַ מינוט 10 אָדער 15 גאַנג האָבן מיר געפונען אַ רעסטאָראַן, זיך אָפּגערוט, און אַ פּאָר שעה שפּעטער אָנגעקומען קיין אַנדערמאַט. דאָרטן אַרומשפּאַצירט איבערן היסטאָרישן „טייוול־בריק“, וועגן וועלכן די לעגענדע דערציילט, אַז דער טייוול האָט פאַר קיין שום פאַל נישט געוואָלט דערלאָזן, אַז די בריק זאָל ווערן אויפגעשטעלט. איז דער מאַגיסטראַט געווען געצוווּנגען צו מאַכן מיטן טייוול אַן אָפּמאַך און האָט זיך מתחיב געווען אים אָפּצוגעבן די ערשטע לעבעדיקע בריאה, וועלכע וועט זיך לאָזן איבערן פאַרטיקן בריק... דער בריק איז פאַרטיק געוואָרן ביי דער פולער טאָלעראַנץ פון טייוול און דאַן האָט דער מאַגיסטראַט אַרויסגעלאָזט אַ קליין כלב׳ל... דער אָפּמאַך איז אַזוי אַרום אַדורכגעפירט געוואָרן, דער טייוול האָט געמוזט אָנערקענען, אַז דער מאַגיסטראַט האָט זיין התחיבות ערלעך דערפילט. די בריק פאַראייביקט די שטאָט מיט די בערג, איבער וועלכע סוואָראָוו האָט געפירט זיין חייל, און אויפן בריק שטייט אַ דענקמאָל... דעם אָרעמען כלב׳ל, וואָס איז נעבעך געפאַלן אַ קרבן פאַר דער שטאָט...

אין אַ פּאָר שעה גאַנג פון אַנדערמאַט ליגט דער באַרימטער קור־אָרט פאַר לונגענקראַנקע ד אַ װ אָ ס, שוין האַרט ביי דער גרענעץ פון איטאַליע: דאָס איז דער הרומדיקסטער פונקט פון הער שווייץ. מיר זענען פון דאָרטן אַוועק צוריק צום צפון... איך שטעל זיך נישט אָפּ אויף די גע־

*) שרעקט זיך נישט.

פילן פון לײדנשאַפטלעכן טוריסט בעתן באַזוכן די פּונקטן פון היסטאָרישע געשעענישן, מיט װעלכע דאָס קלענסטע אין שטח אָבער גרעסטע אין היס־טאָרישער אָנזעעװדיקײט לאַנד פון אײראָפּעאישן קאָנטינענט איז אַזױ רײך... אָט איז באַזעל — דאָס אָרט פון ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס... הערצל! מאַקס נאָרדאַו!

און הארט נעבן באַזעל די שטאָט פון װאַסערפאַל אױפן ריין! נױ־האַוזען.

אָנגעקומען קײן נױ־האַוזען בין איך שפּעט אין אָװנט, און דער װירט פון האָטעל האָט מיך אָנגעקוקט מיט חידוש, דערהערנדיק, אַז איך װיל האָבן אַ צימער מיט אַ פענצטער צום ריינפאַל...

— זי װערדן דאָן קײנע נאַכטרוהע האָבען, דאַ אינען דער ראַאוש דעם װאַסערפאַלס אירע רוהע פאָלשטענדיק װעקנימט...

אָבער איך האָב זיך, משמעות, געשעמט צוצוגעבן, אַז איך בין אַ שוטה און אַרײן אין צימער און אַרױס אױפן באַלקאָן... לינקס פון מיר אין דער פולשטענדיקער אפלה האָב איך דערזען אַ ברײטצעװאָרפענע װײסקײט, פון װעלכער עס האָט זיך צו מיר געטראָגן אַ רעש, צו װעלכן קײן ענלעכן האָב איך ביז דאַן אין ערגעץ קײנמאָל נישט געהערט.

מיד פון װעג, פון אומצאָליקע אײנדרוקן און פרײדן, אָטעמענדיק מיט אַ לײכטקײט, װאָס איך האָב אױך אין ערגעץ ביז האַן נישט געקענט, בין איך אײנגעשלאָפן און בײ די ערשטע שטראַלן פון פאַרטאָג זיך אױפ־געכאַפּט מיט אַ געפיל, אַז איך האָב דורכגעלאָזן עפּעס אַזעלכעס, װאָס איך װעל מיר נישט קאָנען אומקערן. איך האָב זיך אַ ריס געטאָן פון גע־לעגער און אַרױס אױפן באַלקאָן...

שטײענדיק אַ פאַרכישופטער און קוקנדיק אין פאַרביקן רעגנבױגן פון זײנע מיליאַסן שפּריצן, האָב איך זיך דערמאָנט זשוקאָװסקיס שורה: „ער האָט מיך דערשיטערט, אָבער נישט געפאַנגען, װי געװיסע אַנדערע װאַסערפאַלן אין דער שװײץ“;....

מיר האָט זיך יענע מינוטן פון ערשטן אײנדרוק געדוכט און מיר איז אױפן גאַנצן לעבן פאַרבליבן דער אײנדרוק, אַז איך בין געװאָרן נעמ־לעך ג ע פ אַ נ ג ע ן.... איך האָב בײם װאַסערפאַל פאַרבראַכט אַ גאַנצן טאָג, זיך געװיקלט אין זײנע שטראָמען, באַװונדערט זײנע שװימער, װעלכע באַקומען זיך אַרױף אין שיפלעך קעגן שטראָם פון אונטן אַרױף און צוריק: דאָס זעט אױס װי אן אמתדיק שפּיל מיט נאַטור־עלעמענטן, קעגן װעלכע

דער מענטש זעט אויס אַזוי שוואַך און אומבאַשיצט און וועלכע ער באַקעמפט מיט זיין שכל און דרייסטקייט...

„באַקעמפט“?

קורצנדיק אויף די דרייסטע שווימער איבערן רהיינפאַל, האָב איך דאַן צום ערשטן מאָל געטראַכט וועגן דעם, וואָס איז יאָרצענדליקער שפּעטער געוואָרן מיין טיפע איבערצייגונג. דער מענטש באַקעמפט גײַשט די נאַטור, ער באַצווינגט זי גײַשטיק! ער קאָן ווערן אין שוואַכער און שטענדיקער מיטשאַפער, אויב ער פּאַסט זיך צו צו אירע געזעצן און געבאָטן. און ער פּליט אין שאול תחתיה אַריין, אויב ער טרעט אָפּ פון אירע געבאָטן און געזעצן.

די אַלע באַשריבענע און נישט־באַשריבענע מאָמענטן האָבן מיר אָנגעפילט די טעג און נעכט מיט אינהאַלטן, וועלכע זענען מסוגל געווען צו מאַכן פון מיר אַן אָפּטימיסט אויף לאַנגע יאָרן, דערמוטיקן, מאַכן מיך פעיק צו טראָגן די זאָרגן און נסיונות פון לעבן מיט א לוסטיקן שמייכל אויף די ליפּן.

מיר איז אָבער אַזוינס נישט געווען באַשערט: די מוזע פון טראַגיק איז געשטאַנען איבער מיר ביים וויג פון מיינע ערשטע מינוטן און האָט פון מיר אין ערגעץ נישט אָפּגעטראָטן.

אין בוקס דעם ערשטן זונטיק־פרימאָרגן, ווי נאָר איך האָב באַקומען אין האַנט דעם אַבאָנאַמענט, האָב איך זיך אַוועקגעזעצט, געמאַכט אַ גענויעם מאַרשרוט אויף 15 טעג און אַוועקגעשיקט קיין ווילנע צו די עלטערן, אָנווייזנדיק וווהין זיי זאָלן מיר שרייבן „פּאָסטרעסטאַנטע“ יעדן טאָג, מיט דער אויסרעכענונג, אַז איך וועל אין דער שטאָט אָנקומען מיט אַ טאָג שפּעטער. די מינוטן פון שיידן זיך מיט דער מוטער אויפן פּעראָן אין רייכנהאַל האָבן מיך כסדר פאַרפאָלגט.

אין יעדער שטאָט פלעג איך פרעגן בריוו און אויפן עלפטן טאָג (ערשט!), קומענדיק קיין אינטערלאַקען, האָב איך באַקומען אַ גאַנץ פּעקל בריוו און טעלעגראַמען, פון וועלכע איך האָב זיך דערוווסט, אַז שוין מער ווי אַ וואָך צייט ליגט דער פאָטער אין בערלין, ווו ער איז מיט עטלעכע טעג צוריק אָפּערירט געוואָרן... ווי אַזוי איז געשען, אַז די ידיעה איז צו מיר דערגאַנגען מיט אַזאַ פאַרשפּעטיקונג — ווייס איך היינט נישט. אָבער דערזען האָב איך, שטייענדיק אין אינטערלאַקען מיט די בריוו אין מיין האַנט, אַז... די אַלע טעג, בעת וועלכע איך האָב געלעבט אין די אויבן באַשריבענע פריידן, איז מיין פאָטער געלעגן אין יסורים, אפשר אין

דער איבערצייגונג, אַז איך מאַך זיך נישט ווייסן פון זיין אומגליק און מוטגעפאַר...

פון יענעם טאָג אין אינטערלאַקען האָב איך — דאָס מאָל שוין אויפן גאַנצן לעבן! — פאַרלוירן די מתנה פון זאָרגלאָזן געלעכטער... פון יענעם טאָג אין אינטערלאַקען — שטענדיק, ווען מיך נעמט אַרום אַ חשק זיך פאַנאַנדערצולאַכן — הויב איך אָן מיט שרעק צו טראַכטן: וואָס טוט זיך ערגעץ הינטער מיין רוקן?...

מיר זענען מיטן ערשטן שנעלצוג אַוועקגעפאָרן קיין בערלין... (לופטקאָמוניקאַציע האָט נאָך דעמלט נישט עקזיסטירט), געפונען דעם פאָטער אין אַ פּאַרהעלטעניסמעסיק „גוטן" צושטאַנד. איך האָב זיך דערפרייט, דערזעענדיק די מוטער אַ מונטערע, אַ פרישע און געזונטע. זי האָט אויך מיט אויגן פון אַ מאַמען דערזען ווי אָפּפרישנדיק אויף מיר האָבן געווירקט די פּאָר וואָכן אין דער שווייץ.

אויסנוצנדיק די געלעגנהייט, וואָס אין דער פּאָליקליניק ביי פּראָפעסאָר קראַוזע זענען דאָ גרויסע ספּעציאַליסטן אויף אַ ל ע געביטן, האָט די מוטער זיך געקליגט אַריינצונאַרן מיך און מיין פרוי צו אַ ספּעציאַליסט אין ענינים פון קינדערלאָזיקייט און אויפקלערן פאַרוואָס מיר האָבן 6 יאָר נאָכן דת משה וישראל קיין בנים נישט. אַז אָט דער קאַפּיטל וועט בשעתו פירן מיין לייענער דורך בלעטער, צו וועלכע מען איז אין לייכטער „מעמואַרן לעקטור" קוים געוווינט און צוגעגרייט. אָבער מיר וועלן זיך נישט אָפּהאַלטן פון ברענגען די שאַרפסטע מינוטן פון אונדזערע ז כ ר ו נ ו ת און די ג ע וו א ג ט ס ט ע שאלות און תשובית פון אונדזערע ר ע י ו נ ו ת... אָבער דאָס וועט קומען ערשט דאַן, ווען אין די ערהדציטערנישן און וועלטקערענישן פון די ווייטערדיקע יאָרן וועלן אָנהויבן ציטערן און זיך איבערקערן מיטן קאָפּ אַראָפּ די באַגריפן און די ווערטן פון אונדזער „העלד".

מיר האַלטן ביי 1911.

דער פאָטער איז אין — ווי מיר האָבן געמיינט — „גוטן צושטאַנד" געקומען קיין ווילנע.

איך בין אַוועקגעפאָרן — קיין ב א ט ו ם.

VIII. ווידער — שוואַרצער ים

דער גאַנצער ענין „באַטום“ האָט זיך אויסגעלאָזט, ווי מען רעדט עס, — „אַן אויסגעבלאָזן איי“.

שוין אָנהייב זומער איז מיר צוזאַמען מיטן אַמטלעך־באַשטעטיקטן קאָנטראַקט אָנגעקומען אַ ידיעה פון ביורא, אַז דאָס באַטומער טעאַטער האָט איבערגענומען פון ליכטערן אַן אַנדער אינטערנעמער. ווי ווייט איך געדענק, האָט אָלגאַ פּאַוולאָוונאַ צום טרוקענעם גאַנץ אָפיציעלן אינהאַלט פון דער מיטטיילונג וועגן דער ענדערונג צוגעשריבן עטלעכע שורות און מיך פאַרזיכערט, אַז איך קאָן רואיק פאָרן צום סעזאָן, אַז דער נייער דירעקטאָר מאַכט זייער אַ גוטן איינדרוק. איך וועל האָבן צו טאָן מיט אַ קולטורעלן מענטש און קיינע שום אומאָנגענעמע סורפּריזן דערוואַרטן מיך נישט. זי ווייס, אַז איך בין עמפּינדלעך צו דערשיינונגען פון גראָבהויטיקייט, אָבער זי איז זיכער, אַז איך וועל טרעפן פון דער נייער דירעקציע די בעסטע באַציונג און זי ראַט מיר איך זאָל נישט טראַכטנדיק, פאָרן צום סעזאָן...

מיר האָט אימפּאָנירט איר טיפע מענטשלעכקייט בכלל, איר באַציונג צו מיר בפרט, און איך האָב באַשלאָסן פאָרן קיין באַטום אָן שום וואַקלענישן. און איך בין צו דער באַשטימטער צייט געקומען קיין באַטום — מיט אַ קורצער פאַרשפּעטיקונג עפּעס פון אַ טאָג אָדער צוויי.

און אין צוויי טעג אַרום בין איך פון באַטום אַוועקגעפאָרן...

איך ווייס לחלוטין נישט וועלכע עפּיזאָדן אַרויסרייסן און דערציילן פון די, דוכט מיר, 12 מעת לעת אין וואַגאָן און 48 שעה אין שטאָט, פון וועלכע אַ שעה 8 (לערך) האָב איך פאַרבאַרכט אין טעאַטער, וווּ איך האָב בייגעוווינט און „מיטגעמאַכט“ 2 פּראָבן. איינע — פון אָסטראָווסקיס „טאַלאַנטן און פאַרערער“, די צווייטע פּראָבע — פון „טרילבי“, מען האָט פאַרטיילט ראָלן אין אַ דריטער פּיעסע, איך געדענק נישט אין וועלכער, מיר דורך זיך: „צאַר פעדאָר יאָהאַננאָוויטש“...

איך געדענק בולט דעם היסטערישן קנויל אין האַלדז, וועלכער האָט מיך געשטיקט, ווען איך בין אַרויס פון טעאַטער נאָך דער ערשטער פּראָבע.

און געדענק ווי דער אַקטיאָר מוכין, וואָס איז געווען אויך דער הויפּט-רעזשיסער, האָט אויף מיר געמאַכט אן איינדרוק פון אַ טאַלאַנטירטן מענטש פון די ערשטע בליקן אויף אים, אָבער קיין איין פּאָדעם פון געמיינזאַמקייט האָב איך פאַר די עטלעכע שעה אין טעאַטער נישט דערפילט מיט קיין איינעם פון די 20—25 מענטשן, מיט וועלכע איך האָב זיך באַקענט און הערכגעוואָרפן מיט עטלעכע פראַזן. איך געדענק זייער בולט, ווי מיר איז קלאָר געוואָרן צום סוף פון ערשטן טאָג, וועלכע מענער מיט וועלכע דאַמען זענען דאָ — „פּאָרן"... אין לעבנסשטייגער פון יענע צייטן און סביבה זענען אין טעאַטער געווען אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט — „סעזאָנען-שידוכים"... אין דער צבֿועקישער סביבה פון קליינשטעטלדיקן קליינבירגערטום פלעגט מען מיט פאַראַכטונג און שנאה קוקן אויף די מידות פון „אויסגעלאַסנקייט". און דער הינטערקוליסנוועלט... איז עס געווען פאַלשע „צניעות" ביי באַהאַלטענער זנות-טרייבעריי. אין טעאַטער זענען די באַציונגען צווישן מענער און פרויען — נאַטירלעך-מענטשלעכע, ערלעך-אָפענע. ווער עס איז פאַרליבט אין דער אויסדערוויילטער פון זיין הארצן, דער פאָרט מיט איר פון שטאָט צו שטאָט, פון סעזאָן צו סעזאָן און לעבט יאָרנלאַנג אין פרייד פאַר זיך, אַ מוסטער פאַר לייטן אַרום. ווער אָבער עס האָט נישט דאָס גליק, די זכיה צו האָבן אַזאַ מין „פון גאָט באַשערטן" זיווג, דער קומט זיך צונויף און גייט זיך פונאַנדער מיט אַ לייכטן שמייכל אויף די ליפּן.

דאָס איז גראַד שיין, ווייל — זויבער; ווייל פריי פון חשבונות, פון באַהאַלטענע פּלענער, פון שפּיצלעך און גענגלעך מיט ביטערע אויסרעכענונגען און פאַרקריפּלטע כוונות.... אין גראָדנער סעזאָן זענען דאָס רובֿ געווען זיווגים אויף „לאַנגע יאָר", און דער פונקט פון אַקטיאָרישן לעבנסשטייגער האָט נישט באַוויזן מיך צו פאַראינטערעסירן. געווען אין טעאַטער איין זכר — אַ „קאָק" פון רייגער ראַסע, און אַרום אים האָבן זיך געדרייט און געזונגען זייערע „הינער-אַקאָרדן" אַ וואָסער האַלבער טוץ פון שיינעם געשלעכט. אָבער מיר איז אין קאָפּ געלעגן דער גורל פון „פאַרקריפּלטער קונסט" און פאַר י ע נ ע מעשיות האָט מיך קנאַפּ וואָס געהאַרט...

אין באַטום האָב איך פון דער ערשטער שעה דערפילט, אַז צווישן

די פֿאָרלעך דרײט זיך אַרום אַן אײנזאַמע פֿון אַ יאָר 34 און איך האָב זיך דערװוּסט, אַז דאָס איז די „הערָאָאיניִע" אַלײן, די פּרעמיערשע, הײסט עס. אין אַ קורצן געשפּרעך האָב איך דערפֿילט, אַז מײַן דערפֿאָלג איז געזיכערט און בײַ „נאָרמאַלע" פֿאַרהעלטענישן װאָלט עס געהײסן, אַז מאָרגן װעל איך זײַן, אויב נישט דער „הערָאָי", איז לכל הדיעות — דער הערָאָאיניעס צװײטע העלפֿט. איך געדענק נישט און קאָן נישט דערצײלן (װײַל — װידעראַמאָל באַטאָן איך: קײן „בעלעטריסטיק" צו פֿאַרפֿאַסן האָב איך נישט בדעה!) װאָס איך האָב געטראַכט און פֿון װאָס געװוּנן איבערראַשט און פֿראַפּירט... איך געדענק גענוי, אַז נאָך דער צװײטער פּראָבע האָב איך אָפּגערופֿן אין אַ זײַט דעם געהילף־רעזשיסער, — אַ ייִדיש בחורל פֿון אַ יאָר 22 — און אים אונטער אַ שטרענגער היסקרעציע אַ פֿרעג געטאָן צי װײס ער נישט דעם אַדרעס פֿון טעאַטער־דאָקטאָר, װײַל, האָב איך פֿאַרטרויט, איך בין װענעריש קראַנק. ער האָט מיר צוגעזאָגט, ערשטנס, מאָרגן פֿרי צו געבן דעם אַדרעס און, צװײטנס, מײַן שטרענגן סוד קײנעם נישט איבערצוזאָגן. אויף מאָרגן פֿרי האָב איך בײַ אים דעם אַדרעס נישט געפֿרעגט און מיט אַ געװיסן לײַכטערן געמיט זיך איבערצײַגט, אַז מײַנע שאַנסן צו װערן אַ העלפֿט פֿון „הערָאָי" אין טעאַטער זענען געפֿאַלן ביז דר'ערד. מער װאָלט איך דערװײַל פֿון גאָט נישט פֿאַרלאַנגט, אָבער אין האָטעל האָט מען מיך קאַטעגאָריש אויפֿגעפֿאָדערט צו ברענגען נאָכמיטאָג מײַן פּאַס, װעלכער איז דערװײַל געלעגן „אין גרויסן באַגאַזש"... ליכטער האָט װעגן מײַן „לעבנסרעכט" געװוּסט, מיט אָלגאַ פּאַװלאָװנאַ האָב איך װעגן דעם נישט גערעדט, דער איצטיקער דירעקטאָר, מיט װעלכן איך האָב זיך באַקענט דעם ערשטן טאָג אויף פּראָבע, האָט זיך מיר באַװיזן פֿאַר אַ פֿאַרשױן, װאָס װעט כּלל נישט פֿעיִק זײַן צו באַנעמען װאָס איך װיל פֿון אים, אויב איך װעל אים זאָגן, אַז ער זאָל גײן צום „אַטאַמאַן" (אַזױ האָט געהײסן דער הױפּטלינג אין די הינטער־קאַװקאַזישע שטעט און ישובים) און זיך משתדל זײַן װעגן װױנרעכט פֿאַר מיר.

אָנשטאָט ליכטערן — אַן עלטערן מענטשן מיט אַ ליבן ייִדישן שמײכל און אַ פּאָר גוטע קלוגע אויגן — האָב איך איצט דערזען אַ פּױלישן „שליאַכטשיץ" פֿון אַ יאָר 30... העפֿלעך, קאַלט, אַ היפּשע מאָס פֿאַרריסן, זשמורעט די אויגן, נישט קוקנדיק גלײַך אין פּנים פֿון דעם מענטשן, מיט װעלכן ער רעדט, נאָר אויפֿן קראַװאַט... אויף דער לינקער האַנט טראָגט ער אַ בראַסלעט פֿון רײנעם גאָלד, אין קראַװאַט שטעקט בײַ אים

אַ פינקלדיקער דימענט... וואָס ער האָט געזוכט אין טעאַטער האָב איך זיך נישט געקאָנט דערקלערן. הייגט מיין איך, אַז מסתמא, יונגע אַק־טריסקעס...

איך ווייס נישט וואָס האָט אויף אים געווירקט, אַז, נישט האָבנדיק אויסגערעדט מיט מיר קיין איין וואָרט אין משך פון גאַנצן ערשטן טאָג, האָט ער איבן צווייטן מיך באַשאָנקען מיט זיין אויפמערקזאַמקייט באַלד, ווי איך בין אַריין אין טעאַטער. — איר דאַרפט אודאי פאָרשום נאָכן וועג? האָט איר שוין אַ ווייגונג? זיצן אין האָטעל איז דאָך אַ צו טייערער ביסן ביי אייער בודזשעט?

זיין פאַמיליע איז געווען עפּעס ווי „בראָניסלאַווסקי” אָדער „בראָצ־לאַווסקי”. דער נאָמען און פאָטערנאָמען אויך זייער אַ פּוילישער.

איך האָב געענטפערט:

— ניין, הער דירעקטאָר, איך קאָן ביי אייך קיין פאָרשום נישט נעמען...

— פאַרוואָס? האָט ער אַרויסגערעדט פאַרוואונדערט.

— ווייל איך וועל אין טעאַטער נישט פאַרבלייבן.

— איך פאַרשטיי אייך נישט!

—עס איז פאַרהאַן אַ ריי פּרטים, וועגן וועלכע איך האָב מיט ליב־טערן געגוי גערעדט, און פאַר אייך וועט עס זיין אומאָנגענעמע איבער־ראַשונגען. די באַציונג צו מיר לויט דעם, וואָס איך האָב באַקומען אין די ערשטע פיעסן, זאָגט מיר אויך נישט צו קיין סך נחת. רעדן וועגן דעם קאָן איך נישט און וויל נישט. קיין טענות קאָן איך דאָ צו קיינעם נישט האָבן, ווייל קיינער פון די פירנדיקע מענטשן האָט מיך אהער נישט גערופן. דאָס בעסטע איז פאַר מיר ביי דער געשאַפענער סיטואַציע אַוועקפאָרן. איך קאָן אייך איצט, צום באַדויערן, דעם פאָרשום, וואָס איך האָב גענומען ביי ליכטערן נישט אומקערן און וועל אים אַרויסשיקן פון ווילנע.

אויב ביז דעם האָט ער עפּעס געוואָלט און געפּרוווט באַנעמען אין מיינע רייד, איז די פראַזע וועגן אומקערן דעם פאָרשום געווען עפּעס אויסער אַלע גרענעצן פון שכל הישר און פון פשוטער אויפריכטיקייט. מיטן קומען אין טעאַטער אַריין צו דער צייט איז דער פאָרשום לויט אַלע אָנגענומענע כללים געווען געדעקט... איך האָב געמוזט אויסזען אין די־רעקטאָרס אויגן נישט נאָר ווי אַ נפש פון אַנדערע וועלטן מיט אַנדערע

מאָסן און וואָגן, נאָר אויך ווי אַ „פּאָזער“: וואָס פאַר „פּאָרשוס“? ווער בעט דיך אומקערן דעם פּאָרשוס?

דאָ מוז איך צוגעבן, אַז איך האָב פון ווילנע אָפּגעשיקט 40 רובל אין 2 יאָר אַרום אין „ביוראָ“ דערהערט הינטער מיין רוקן: „דאָס איז דער וואָס האָט אָפּגעשיקט דעם פּאָרשוס“.

דער דירעקטאָר איז מיטאַמאָל געוואָרן שטרענג און האַרט געמאָלדן:

— איר רעדט אַ סך אומפאַרשטענדלעכע און צו דער זאַך נישט אָנגעהעריקע רייד.

— קיין אַנדער אַקטיאָר וועל איך איצט נישט זוכן. די סעזאָנען זענען אומעטום שוין אין פולן גאַנג און אין ביוראָ זענען קיין פרייע אַקטיאָרן נישטאָ.

— איך קאָן אין באַטום נישט בלייבן!

— וואַרפט אַרויס פון קאָפּ יעדן געדאַנק וועגן פאַרלאָזן באַטום! איך וואָרן אייך, אַז לויטן באַפעל פון אַטאַמאַן וועט מען אייך אין דער קאַסע אויפן באַן קיין בילעט נישט פאַרקויפן. גייט אויף פּראָבע!

איך בין אַרויס פון טעאַטער, אַוועק אויפן פּרעכטיקן פּאַלמען=בולוואַר צום ברעג ים. ווי לאַנג איך בין געזעסן ווייס איך נישט. אין פאָרט האָב איך זיך דערוווסט, אַז אין 2 שעה אַרום גייט אָפּ אַ שיף קיין נאָוואָראָסייסק און איך האָב צוגענומען מיין געפּעק פון באַן און פון האָטעל און זיי אַריבערגעפירט אויפן שיף... אין מוח און אין האַרצן ביי מיר האָט געשטורעמט. איך בין אַרומגעגאַנגען ביים ברעג פון שוואַרצן ים.

איך האָב איבערגעלעבט אַלץ, וואָס פאַר די יאָרן איז מיט מיר געשען. כ׳האָב געוויגן און געמאָסטן אַלע פריידן און פאַרדרוסן, אַלע ליכטיקע און שאָטנס. כ׳האָב דערזען, אַז צווישן די דערגרייכונגען אין פּעטערבורג און דעם, וואָס איך געפין אין דער ווירקלעכקייט שוין דאָס צווייטע מאָל, איז נישטאָ און עס קאָן נישט זיין און עס וועט נישט זיין קיין געמיינזאַמקייט, קיין צוזאַמענהאַנג... איך שטיי אויפן שיידוועג! היינט מוז איך זיך זאָגן, מוז איך באַשליסן: איך טונק זיך אָפּ מיטן קאָפּ אין באַטומער טעאַטער? דאַן האַרף איך באַלד מעלדן דער דירעקציאָר, אַז איך בין אויף פּראָבע נישט געקומען, ווייל איך בין קראַנק און דאַרף אים זאָגן, אַז איך האָב נישט קיין ווינטערכט און זיין גרייט מאָרגן אויסצוהערן, אַז איך האָב אויסגעוועג: — פּראָוואָסלאַוויע!

און מאָרגן וועל איך זאָגן דער העראָאיניע, אַז איך בין געזונט ווי אַ בער און ווערן אַ האַלבער העראָי...

איך בין אַוועק מיט האַסטיקע טריט אויף פּאָסט און אַוועקגעלייגט אַ דעפּעש קיין ווילנע בזה הלשון:

— „איך פאַרלאָז די בינע אויף אַלע מאָל. איך קוש אייך, מיינע טייערע!“

דאָס איז געווען אין סוף אָקטאָבער 1911, אין מאַי 1912 איז מיין פאַמיליע־לעבן צעבראָכן געוואָרן: חנה'לע האָט פאַרלאָזט דאָס הויז פון מיינע עלטערן. איך בין געבליבן איינזאַם, זיך געפילט עלנט און אומ־גליקלעך און ווער ווייס צו וואָס איך וואָלט זיך אַראָפּגעגלימשט... האָט מיך אין סוף יולי מיין ערשטער דירעקטאָר ביעליאַיעוו אַנגאַזשירט קיין יעקאַטערינאָסלאַוו אויפן ווינטערסעזאָן 1912/13... און דאָ האָט אויפ־געלויכטן מיין שעפערישע זון...

איך מוז אָבער אומקערן דעם לייענער צום ברעג פון שוואַרצן ים קיין באַטום און בעטן אים זיך מטריח זיין איבערלעבן מיט מיר יענע 8 חדשים ביזן סעזאָן אין יעקאַטערינאָסלאַוו.

* * *

אין סוף אָקטאָבער — דעם 20, 21, 22־טן — (דאָס זענען, אגב, די פינצטערע דאַטעס פון אָדעסער פּאָגראָם מיט 6 יאָר צוריק און אונ־דזער בעל הדבר איז כל ימיו געווען נישט אַ פּשוטער טיפּ — אויך אַ שטיקל „בעל מקובל“ און אַ הונדערטפּראָצענטיקער „מיסטיקער“). —

יענע טעג אין חודש אָקטאָבער שטעלן זיך אויפן שוואַרצן ים אָפּ שיפן צוליב די נעפּלען און אומגעוויטערס, וועלכע באַהערשן דעם ים.

אין 1911 יאָר, בעת איך האָב זיך פאַרקליבן אויפן שיף כדי דער דירעקטאָר זאָל מיך נישט „כאַפּן“ אויפן באַן און נישט שטערן צו אַנט־לויפן פון דער קונסט און פון דער הערצאָגיניע, — איז דאָס אומגעוויטער געווען אַזאַ, אַז אַלטע ים־מענטשן האָבן געטענהט, אַז זיי געדענקען נישט אַזעלכעס און אַזוינס... איך האָב, ליגנדיק אויפן בעטל אין דער ענגער קאַיוטע, זיך געפילט ווי איך וואָלט געלעגן אין אַ נישט־געהייצטע באָד: די לופט איז פייכט, נעצט דורך דעם גאַנצן קערפּער ביז די ביינער, אָטעמסט אַריין אַ קאַלטן דאַמף, די פייכטקייט קריכט אין די אויגן, אין די אויערן...

און דאָס איז אַלץ געהרגעט אין פֿאַרגלײַך מיטן איבלגעפֿיל: דאָס גאַנצע אינגעווייד קערט אויס אַזוי, ווי אַ שרויף וואָלט עס געעגבערט. דער פּסיכישער צושטאַנד איז אַבסאָלוטע אַפּאַטיע; דער ווילן איז פּראָסט־פּשוט אַטראָפֿירט, אָפּגענומען... זאָל געשען וואָס עס וויל, זאָל די גרויע פּינצטערע כוואַליע, וואָס רייסט זיך אין דער שויב פֿון רונדן פֿענצטערל, דורכברעכן דאָס גלאָז, זאָל די שיף, וואָס הוידעט זיך אין די כוואַליעס און יאָגט אָן אַ געפֿיל פֿון זיסן שלאָף, אין דער כוואַליע פֿאַרזינקען... זאָל קומען אַ סוף צו אַלץ: צום טראַכטן, צום פֿילן, צום עצם לעבן! נאָר זאָלן די קישקעס אויפֿהערן זיך צו קערן און צום קעל זאָל אויפֿהערן צו־צושטײַן אָט די נויטווענדיקייט צו עפֿענען דאָס מויל און וואַרטן, אַז באַלד וועלן די קישקעס זיך אויסדרייען מיטן אינגעווייד אויף דרויסן.

אַ מעת־לעת האָט געדויערט אָט דער צושטאַנד. אַרום האַלבן טאָג אויף מאָרגן הער איך: מיר זענען אָנגעקומען קיין גאַגרי. איך בין אַוועק זיך דערוויסן צי איז נישטאָ אַ מעגלעכקייט צו פֿאָרן ווײַטער ביז נאָוואָ־ראָסייסק מיט דער יבשה. לאָזט זיך אויס: „ווײַפֿל אײַער הארץ גלוסט!“. אַ שאָפֿער מיט אַ פּריוואַטן אויטאָמאָביל נעמט זיך אונטער מיך ברענגען אַהין אין משך פֿון 12 שעה. מיר האָט זיך אָפּגעדוכט, אַז אויפֿן הימל שײַנט די זון, אָבער דאָס וועטער איז געווען אַ טריבס און איך האָב עס תיכף דערפֿילט: 500 רובל אויפֿן האַנט זאָל איך אים געבן! איך האָב אים פֿאָרגעלייגט מײַן קופֿער, דאָס הייסט: מײַן גאַנצן גאַרדעראָב, וואָס איז ווערט געווען אפֿשר 3 מאָל 500... ניין! נאָר מזומנים וויל ער.

איך האָב זיך אומגעקערט אויף דער שיף מיט אַ געפֿיל פֿון אַ פֿאַר־משפּטן אויף אייביקער תפֿיסה און דעם גאַנצן וועג ביז נאָוואָראָסייסק, וועלכער האָט געדויערט דעם אָוונט, די נאַכט און דעם טאָג אויף מאָרגן, בין איך אָ פּ ג ע ז ע ס ן אײַנגעקאָרטשעט אויפֿן דאַך פֿון שיף, נישט קוקנדיק אויפֿן דריבנעם עקלהאַפֿטן רעגן און שנײַדנדיקן ווינט. די נודנע לײַנגווײַליקייט האָט זיך געצויגן ווי אַ רויך פֿון אונטערגעוואַרעמטן פֿעך און ס'האָט אויסגעזען ווי אַ טאָרטור, וואָס וועט זיך קיינמאָל נישט ענדיקן.

אָבער עס האָט זיך דאָך פֿאַרענדיקט.

אין נאָוואָראָסייסק האָב איך איבערגענעכטיקט אין אַ האָטעלכל נישט ווײַט פֿון פּאָרט, מעלדנדיק, אַז איך בין געקומען אויף עטלעכע טעג און דעם פּאַס וועל איך אָפּגעבן מאָרגן, ווײַל הײַנט בין איך מיד פֿון שווערן שווימען און קאָן נישט אָפּנעמען דעם באַגאַזש פֿון שיף... איך האָב מיך

כּוט אויסגערוט אין ווייכן וואַרעמען געלעגער און אינדערפרי, אַז איך בין אַרויס אַן אויסגערוטער צום ים און דערזען זיין החבות און רואיקן ווילן צו הערשן און זיין אין דער וועלט אַ פרייד, אַן אָפּפרישונג און אַ גדולה, האָב איך פאַרשטאַנען אַז, אַוועקגיין פון דער בינע קאָן איך נישט...

אָבער ווי אַזוי געפינט מען דעם וועג צו דער בינע?

ווי אַזוי דערגרייכט מען אַהין, ווו עס שלאָגן קוואַלן פון שעפערישע זוכענישן?

ווי אַזוי מיידט מען אויס די גייסטער און רוחות, די געריכן און רי־חות — פון מיינע „האָלדער־באָלדערס“? ערשטע ליבהאָבער און העראָ־איניעס? גראָדנער הויפטרעזשיסערן און באַטומער דירעקטאָרן? —

ווו אַהין זאָל איך ווענדן מיינע בליקן? קערן מיינע טריט? ווו לאָזן אויסברענען די פלאַמען פון האַרץ?

קיין ווילנע פון נאָוואָראָסייסק פאָרט מען דורך כאַרקאָוו. פאָרנדיק קיין באַטום, בין איך פון כאַרקאָוו ביז באַקו (מיר שיינט, אַז 3 מעת לעת) געפאָרן אין קופּע מיט אַ דאַמע, און אונדזערע שמועסן און צוזאַמענדיקע איבערלעבונגען, געפילן, געדאַנקען זענען מיר אויפן גאַנצן לעבן פאַרבליבן, ווי אַ טייל פון מיין גייסטיקן אויסלעבן זיך. איך האָב דערנאָך מיט איר אַ געוויסן צייט־פּעריאָד קאָרעספּאָנדירט, איך געדענק, אַז איר פאַ־מיליע איז געווען דאָמאָראַצקאַיאַ, און דער נאָמען, שיינט מיר, וויקטאָריאַ. אין באַקו אויפן פעראָן האָבן זי באַגעגנט נאָענטע, מיר האָבן זיך זייער הייס געזעגנט. זי האָט געזאָגט, אַז זי איז אַן אַרמענערין. ביי מיר איז זי אויך שטענדיק פאַרבליבן ווי אַ געשטאַלט פון אַ פּוילין. איך קאָן נישט דערקלערן גענויער: די דאַמע האָט מיר אין קופּע פאַר די 2 אָדער 3 טעג אָנגעשטעקט מיט אַזאַ פעסטן גלויבן, אַז איך וועל אויף די וועגן פון מיין באַרוף דערגיין ביז די העכסטע מדרגות, וועלכע אַ מענטש קאָן אין לעבן דערגרייכן... און אויף מיינע ווייטערדיקע וועגן, ווען איך פלעג דערפילן מיד־קייט, ווען מאָמענטן פון רעזיגנאַציע פלעגן אָנהויבן איבערהאַקן מיין ליבנסענערגיע, און איך פלעג אָנהויבן טראַכטן וועגן אָפּטרעטן, פלעגט אַרויסטרייבן אין מיין באַוווסטזיין, די געשטאַלט פון אָט דעם פרויען־וועזן, מיט וועלכן איך האָב צוזאַמען געאָטעמט אין ספערן פון הויכן געדאַנק, פון טיפן געפיל סך הכל קורצע טעג, אָבער קיינמאָל האָט נישט אויפגעהערט אויף מיין ווילן צו הערשן די ווירקונג פון איר גלויבן אין מיין באַרוף...

די טעג און נעכט מיט יענעם פּרעכטיקן פּרוּיִענקזעמפּליאַר, זענען אויף קיין איין סעקונדע נישט אַריבער די גרענעץ פון דעם, וואָס פראַנצויזן רופן: „Amitie amouruse”

עס איז זייער וואַרשיינלעך, אַז דאָס האָט דעם איידעלן פרויענוועזן אימפּאָנירט נישט ווייניקער ווי די שטורמישע רייד וועגן שעקספּירן און מיט פייער אָנגעלאָדענע לידער און מאָנאָלאָגן, וועלכע האָבן פאַר די מעת-לעתן אָנגעפילט דעם קאָפּ.

וויקטאָריאַ דאָמאָראַצקאַיאַ האָט אַ סך דערציילט וועגן כאַרקאָווער טעאַטער, וועלכן עס האָט יענע יאָרן געפירט דער באַרימטער ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש סינעלניקאָוו.

שטייענדיק אין נאָוואָראָסייסק ביים ברעג ים; קוקנדיק אין זיין רחבות; אויפגערודערט און אויפגעשוידערט ביז די טיפעניש פון מיין זעל און גוף זוכנדיק אַ תשובה אויף די שאלות, וואָס האָבן מיך געפּלאָגט, — האָב איך זיך אַוועקגעזעצט אויפן שמאָלן שטיינערנעם פּאַס, וואָס גייט פון ברעג אין ים אַריין אויף אַ לענג פון אַ 10 — 12 מעטער, אַראָפּגעלאָזט די פיס צום ים, אַרויסגענומען אַ בלאָקנאָט און אַ בליישטיפט (קיין פילפעדערס זענען נאָך נישט געווען) און אָנגעהויבן שרייבן:

„טיפגעשעצטער ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש. די באַדינגונגען אַרום זענען קנאַפּ גינסטיקע צו שרייבן אַ בריוו וועגן קונסט. איך האָב מיט 2 טעג צוריק טעלעגראַפירט צו מיינע עלטערן און פרוי, אַז איך פאַרלאָז די בינע אויף שטענדיק; איצט זיץ איך אויפן ברעג פון שוואַרצן ים און פיל מיט אַלע פעדים פון האַרצן און גוף, אַז ל ע ב ן אָן דער בינע װ ע ל איך נישט און װ י ל נישט. אָבער נאָך דעם, ווי איך בין אַוועק פון דער שולבאַנק מיט אָנדערטהאַלבן יאָר צוריק, האָב איך אויף די בינע ברעטער זיך אָנגעשטויסן בלויז אויף טאַלענטלאָזיקייט, העסלעכקייט, האַרצלאָזיקייט און גייסטיקער אָרעמקייט”.

ווייטער האָב איך געמאָלדן, אַז ער, סינעלניקאָוו, איז אין מיינע אויגן דער איינציקער מענטש, וועלכער וואָלט, אויב ער וועט עס וועלן, מיך ראַטעווען פון אָפּגרונט...

און איך האָב אים געוואָרנט, אַז ר ע ד ן וועגן פּראַקטישע זאַכן — ק אָ ן איך נישט און דערפאַר שרייב איך אים אָט די שורות און, מיינענדיק, אַז ער וועט זיי לייענען מיט אַ טאָג שפּעטער, וועל איך מיך צו אים מעלדן מיט צוויי טעג שפּעטער... איך וועל קומען און, אויב ער וועט

מיך אויפנעמען, וועל איך — ש וו יי ג ן און ענטפערן אייף י ע ד ע ר פראגע, וועלכע ער וועט מיר שטעלן.

אין צוויי טעג ארום בין איך געקומען קיין קארקאוו, באשטעלט... וויזיט-קארטן און אוועק ארום 10 פרי אין שטאט-טעאטער אריין.

די פראבע האט זיך שוין אנגעהויבן. פון דעם ארבעטפלאן אויף דער וואנט האב איך זיך דערוווסט, אז עס גייט די פראבע פון טאלסטאיס „לעבעדיקער מת“, וועלכער איז דאן אקארשט ארויס פון דרוק.

איך האב אפגעגעבן דעם פארטיער מיין וויזיטקארטע און געבעטן פרעגן ביי ניקאלאי ניקאלאיעוויטשן צי זאל איך ווארטן. דער פארטיער איז אוועק אויף דער בינע און דורך דער געעפנטער טיר האב איך דער-הערט אויף א קורצע ווײַלע קלאנגען פון דער רעפעטיציע... ביי מיר האט פארכאפט דער אטעם און דער קאפ האט זיך גענומען דרייען. מיט אמאל גייט צו צו מיר אן אפיציר פון א יאר קנאפע 30.

— וואס באווילגט איר דא צו טאן? וואס דארפט איר?

— איך ווארט אויף ניקאלאי ניקאלאיעוויטשן.

— איך בין ניקאלאי ניקאלאיעוויטש.

— סיניעלניקאוו... — שטאמל איך קוים ארויס.

— נו, יא! איך בין ניקאלאי ניקאלאיעוויטש סיניעלניקאוו זאגט זאכלעך וואס איר דארפט פון מיר האבן.

— איך הייס: „מארעווסקי“.

— זייער אנגענעם... וואס איז ווייטער?

— איר האט דערהאלטן מיין בריוו?

איך האב אוודאי אויסגעזען ווי אן אראפגענומענער פון דער תליה און וועד ווייס וואס אין א מינוט ארום וואלט געשען, אבער דער פארט-יער האט זיך אומגעקערט פון דער בינע.

— ניקאלאי ניקאלאיעוויטש האט געבעטן זיך באמיען צו אים אין קאבינעט. אין דער ערשטער הפסקה אין א מינוט 20 ארום וועט ער זיין צו אייער דינסט. ער בעט ביי אייך אנטשולדיקונג. איבעררייסן די פראבע האלט ער פאר אוממעגלעך. ווען איר קומט פאר דער פראבע, וואלט ער גערן אפגעלייגט דעם אנהייב כדי אייך אויפצונעמען... ווילט איר זיך באמיען אין קאבינעט אריין?

— איר זענט געקומען צו סיניעלניקאָוו־סעניאָר? — האָט אומצופרידן אויסגערופן דער אָפיציר: — טאָ רעדט קלאָר און דייטלעך.

לאָזט זיך אויס: דאָס איז אַ „בענאָק“ מיטן נאָמען „ניקאָלאַי“ און ער איז תמיד אייפערזיכטיק, אַז מען זאָגט „סיניעלניקאָוו“ און מען מיינט נישט אים. אַ פאַרביקע אילוסטראַציע צו דער אַלטער באַהויפטונג, אַז „גרויסע טאַטעס האָבן אָפט קליינע בנים“...

דער פּאָרטיער האָט מיט אַ שמייכל פון לייכטער איראָניע באַגלייט דעם „סיניעלניקאָוו — יוניאָר׳ס“ בייזע פּראַזע און האָט מיך אָנגעקוקט, וואַרטנדיק, אַז איך וועל אים נאָכגיין צום קאַבינעט.

— איך וועל זיך אין אַ מינוט 10 אַרום אומקערן — האָב איך געמאָלדן.

— ווי איר באַווילקט, אָבער אויב איר וועט צו דער פּאַוזע נישט זיין דאָ, וועט איר פריער ווי נאָכן סוף פון דער גאַנצער פּראָבע מיט ביקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטשן נישט האָבן די מעגלעכקייט צו רעדן.

— דאָס איז מיר קלאָר.

איך בין אַרויס אויפן טראָטואַר... קיין שום צווייפל נישט: מיין בריוו איז געפאַלן אויף אַ באָדן פון אויפבלי. אין טאָן און האַלטונג פונעם פּאָרטיער האָט געקלונגען אַ פריינדלעכער „ברוך הבא!“... אַזאַ סיניעלניקאָוו זוכט יונגע, הייסהאַרציקע קינסטלער־נאַטורן מיט ליכט... ער האָט אין מיינע שורות דערפילט מיין גאַנצן אמת, מיין גאַנצע מסירת־נפשדיקע פאַרליבטקייט אין דער קונסט און מיין בענקשאַפט נאָך איר לופט... אין 15 מינוט אַרום וועט ער מיך אויפנעמען און אין 25 בין איך אַ מיטאַרבעטער אין טעאַטער...

גאָט, גרויסער גאָט, דערהער מיין תפילה! נעם אויף מיין געבעט! שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח!

מיט אַ האַרצקלאַפּעניש, וואָס אויסהאַלטן קאָן מען נאָך צו 25 יאָר, האָב איך זיך אומגעקערט אין טעאַטער. דער פּאָרטיער איז נישט געווען אין פאָרערצימער. איך האָב זיך צוגעזעצט אויפן פריערדיקן בענקל...

דער אַקט דאַרף זיך יעדע מינוט ענדיקן...

„נו! און ווינרעכט?“ — האָט מיר אין קאָפּ אַ קלאַפּ געטאָן מיין כראָנישער ווייטיק: סיניעלניקאָוו וועט איצט מער ווי 10—15 מינוט דיך נישט האַלטן... און אויב ער וועט דיך היינט נישט באַזאָרגן מיט אַ מעגלעכקייט צו שלאָפן, וועסטו נעכטיקן אין גאַס... ס׳איז טיפער

האָרבסט... ס'איז האַלט, ס'קאָן גיסן אַ האַרבסטיקער רעגנדל און דיר אויסווייקן די גידערים אַזוי ווי דער גשמיל אויפֿן שיף אין שוואַרצן ים... דעם שמועס מיט סיניעלניקאָוון מוזט אָנהייבן פֿון פּונקט פּראַוואָזשי־טעלסטווא, לעבנסרעכט!

די טיר פֿון דער בינע האָט זיך ברייט צעפּראַלט. דער פּאָרטיער האָט זיך באַוויזן און נאָך אים עטלעכע שוישפּילער.

— איר האָט זיך שוין אומגעקערט? זאָגט דער פּאָרטיער מיט אַ פֿריינדלעכן שמייכל: ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש האָט מיך אויסגעזידלט, וואָס איך האָב אייך אַרויסגעלאָזט פֿון די הענט. ער גייט שוין.

אויף יענער זייט שוועל איז געשטאַנען סיניעלניקאָוו האַלב איינגע־דרייט צו דער טיר. קאָנטיק געענטפֿערט עמיצן אויף אַ פֿראַגע.

פֿייל פֿון בויגן האָב איך זיך אַ ריס געטאָן צום אַרויסגאַנג, ביים טעאַטער איז געשטאַנען אַ צווייפֿערדיקער איזוואָזטשיק.

— צום באַן וואָס שנעלער. פֿלי! מיר האָבן אַ קנאַפּע האַלבע שעה צום צוג קיין פּעטערבורג.

וואָס סיניעלניקאָוו האָט געטראַכט ווייס איך נישט... אפשר קיין צייט נישט געהאַט צו טראַכטן. דער פּאָרטיער האָט באַשטימט געטראַכט און קיין דערקלערונג נישט געפֿונען.

מיין לייענער וועט באַשטימט טראַכטן, אַז איך בין מי יודע וואָס פֿאַרא פּרא אדם... אפשר וועט זיך ווער פֿון די לייענער אומקערן צו די קאַפּיטלען וועגן פּאַרקריפּלטן חנוך? אפשר וועט אַ צווייטער דערמאָנען די בלעטלעך וועגן די „נאָקטיורנען“? און ווער עס איז וועט אפשר דערזען, אַז אין אָט דעם אינצידענט אויפֿן שוועל פֿון סיניעלניקאָווס טעאַטער האָט זיך אָפּגעשפּילט די גאַנצע טראַגעדיע פֿון מיינע שליידערנישן, פֿון מיין „אַהין און „צוריק“?

איך האָב שטענדיק געהאַט פֿאַר מיינע אויגן מיין פֿאָטערס געזיכט, בעת איך האָב זיך געלאָזט פֿאָרן קיין פּעטערבורג. און נאָך טיפֿער ווי דער צייטער פֿון געווויסן האָט מיט ווייטיק מיך געפּלאָגט דער רעיון, אַז די פֿרעמדע וועלטן וועלן מיך אָוועקרייסן פֿון עפּעס אַזוינס, וואָס איז דער עיקר פֿון מיין ליבשאַפֿט צום מין מענטש, פֿון מיין זאָרגלאָזן געלעכטער. דאָס געפֿיל פֿון ישיבה־בחורדיקער יידישקייט — הגם איך האָב קיין ישיבה אין די אויגן נישט געזען — האָט מיר געשיינט צו זיין נישט בלויז דער „עיקר“ — דער גאַנצער יסוד פֿון מיין לעבן בכלל און ממילא — פֿון מיין לעבן אין דער קונסט.

און באַטום בין איך אַנטלאָפֿן פֿון קלעפּיקן מיסט און אַרומיקן שטיי־נער; און כאַרקאָוו האָב איך דערזען טלעכע משומדים, וואָס האָבן זייער יידישקייט אָפּגעגעבן פֿאַר אַ טעפּל „לינדזן“.

פֿון אָט דעם טעפּל בין איך אַנטלאָפֿן וווהין די אויגן טראָגן.

און די אויגן האָבן געטראָגן אַהין, וווּ איך האָב געדאַרפֿט דערגיין און בין סוף כל סוף דערגאַנגען.

אָבער אויפֿן וועג זענען נאָך געלעגן שווערע באַריקאַדן.

IX. פּאַמיליען־ברוך

עס מוז זיך אויסווייזן דעם לייענער פאַר אַן אומגעריכטער באַהויפּ־טונג און עס וועט אויך אָן ספק אויסזען ווי אַן אומבאַגרינדעטער „ווילן־דער" פּאַראַדאָקס, אָבער איך וויל דאָ שילדערן די ווייטערדיקע געשעע־נישן, וועלכע האָבן אָנגעהויבן אָנוואַקסן אַרום מיר, אונטער דער איבער־צייגונג, אַז... „ו י ל ן" און „ג ו ר ל" (אָדער „מ ז ל", לאָמיר זאָגן) — דאָס זענען צוויי זייטן פון איין מטבע. נ אָ ך מ ער: זיי זענען איינער פון צווייטן אָפּהענגיק; איינער דעם צווייטן ד ע ר ג אַ נ צ ן זיי. סימנים און שפּורן פון „אומפאַרמיידלעכן פּ אַ ט ו ם" קאָן מען געפינען אין פאַלן, וועלכע זענען אוים ביים ערשטן קוק, ווי אויסדרוקן פון פעסטן ווילן... און פאַרקערט. דאָ, ווו מיר האָבן פאַר זיך פאַלן פון כלו־מרשט „בלויזן צ ו פ אַ ל", קאָן מען אויפדעקן — ביי טיפערן באַ־טראַכטן — דעם מענטשנס ו י ל ן (מען מוז נעמען אין אַכט, אַז „ווילן" איז לאו דווקא — אַ ג ר ע ס י ו ו ע ר אָנגריף, נישט דווקא — ט אַ ט, מעשי ידים... ווילן שטעקט אָפט אויך — אין עקשנותדיקער א ו י ס ג ע ה אַ ל ט נ ק יי ט, א ו י ס ד ו י ע ר און אין אַ סך פאַלן פון „צופעליקייט" וועט זיך ביי אַ טיפערן אַנאַליז אויסלאָזן, אַז דער פאַל איז אַ פועל־יוצא פון צופאַל, וואָלט ער אָבער נישט געקאָנט צו־שטאַנדקומען אָן אויסדויער.

מיר האָבן געגעבן און ברייט געשילדערט ווי אַזוי אין די באַדינגונגען פון זיינע קינדערשע יאָרן („ביי דער מאמעס פאַרטעך") האָט אונדזער בעל־דבר פאַרלאָרן יעדן שפּור פון ווילן.

מיר האָבן געזען שפּעטער איבער וועלכע נסיונות, שוועריקייטן דאָס פּריער ווילנלאָזע ייִנגל האָט געשפּרייזט, נישט אַרויסלאָזנדיק פון אויג זיין אידעאַל און ציל. דאָ מוז באַטאָנט ווערן, אַז די שטוביקע — פאָטער מוטער, קרובים — זענען געווען איבערצייגט, אַז ער וועט נישט אויס־האַלטן די אַלע „סקאָרפּיאָנען" און שטעכיקע צוימען אויף זיין וועג און

וועט ווידער קומען צולויפן „צוריק“, אַהיים... און די דריי יאָר אין פּע־טערבורג האָבן אריינגעבראַכט אין התפּעלות אַלעמען אַרום. דערצו די עפּיקטפּולע פּרטים: דאָלמאַטאָוס באַזוך, די מעשה „פּאַוולאָווסק“ — עס האָט אויסגעזען, אַז דער שוועל איז ענדגילטיק אַריבערגעטראָטן, און אונדזער „העלד“ האָט זיך אַוועקגעלאָזט שווימען איבער ווייטע ימים. און כּך הוה: ער לאָזט זיך אַוועק אַזש קיין באַטום. אַ סוף צו אַלע „אפשרס“!

קומט מיטאַמאָל אַ טעלעגראַמע פון באַטום: „איך פאַרלאָז די בינע אויף אַלעמאָל“. טאַטע־מאַמע יובלען, פּעטערס־מומעס לאַכן, משמעות, אין די פּויסטן... ידידים? — יעדע אַכטונג צום „אַרטיסט“ איז פאַר־שטייט זיך, צעטראָטן, פאַרוועלקט, פאַרשוווּנדן ווי שטויב אויפן ווינט. פאַר די אויגן שטייט אַ צעבאַלעוועטער בן־יחיד, אַ צעפּיעשטשעטער, אַן אויסגעצערטלטער און מען איז נאָר מקנא זיין קוים, וואָס איז אים פאַר־יאָרגט, זיין זאַטקייט, זיין וווילטיק, זיינע זיידענע קראַוואַטן און דראַזש־קעס, אויף וועלכע מען פּעלגט אים זען אַרומפאָרן איבער דער שטאָט.

אָבער דאָס אַלץ איז געווען נאָר די אויבערשטע פּלאַך פון מיין עק־זיסטענץ אין יענע חדשים, וואָכן און טעג. אונטער דעם אויסערלעכן „וווילטיק“ האָט געבלוטיקט און געאייטערט אַ טיפע וווּנד... איך קאָן עס אין ווערטער נישט שילדערן. איך האָב נישט געוווּסט: ווער בין איך? אַ שווערע און טיפע טראַגעדיע פון 26־יעריקן מענטש, וועלכער איז אויס־געוואָרצלט פון יעדן באָדן.

„אַ שלים־מזל“?

שלים־מזל איז — מזל!

ער האָט יאָרנלאַנג מיט זיין „מזל“ געקעמפט, אויף זיין וועג אַלע הינדערנישן באַזייטיקט, אַלע שטערונגען צעשמעטערט...

אָבער אויפן געגעבענעם עטאַפּ פון זיין יונגן לעבן איז געלעגן אַ שטע־רונג, וועלכע באַזייטיקן איז נישט געווען אין די גרענעצן פון זיין וויל. ער האָט געמוזט אַרויסרייסן פון האַרצן איינע פון די צוויי טיילן, וואָס צוזאַמען לעבן און זיך אַנטוויקלען האָבן זיי נישט געקאָנט: — אָדער דעם ייד, אָדער — דעם אַקטיאָר!

„אַקטיאָר“ איז געווען דער גאַנצער אינהאַלט פון זיין לעבן!

און — „ייד“? וואָס איז דאָס אַזוינס?

דעמלט איז עס געווען נישט מער, ווי די פּינצטערע שאָטנס פון די ענגע געסלעך און... דעם טאַטנס דערשראָקענע אויגן.

און — נאָך איין „קלייניקייט“: פערזענלעכע ווירדע!

אויסוואָרפן שטעלן אַ תנאי צו לאָזן אים לעבן אויף דער וועלט... גיט ער נאָך, וועט מיטאַמאָל אַלץ ווערן לייכט און פריידיק — ניין!

ער וועט די אויסוואָרפן נישט נאָכגעבן!

דאָס איז — ווילן, לייענער! אויסצושטיין די יסורים פון יענע חדשים האָט מען געמוזט האָבן אַן אייזערנעם ווילן...

און אויסגעזען האָב איך ווי אַ צעבאַלעוועטער שלים-מזל, וואָס פרעסט און זויפט און געניסט אַלע פריידן און תענוגים פון לעבן און ווילטיק.

אַלע אַרום האָבן מיך אָן ספק טיף פאַראַכט; איך זיך אַליין — געשאָלטן.

און אומגליקלעך בין איך געווען אַזוי, אַז דעם בייטאָגיקן הימל פלעג איך אויסמיידן אָנצוקוקן. גאַנץ בוכשטעבלעך: איך פלעג אויפשטיין פון געלעגער פאַרנאַכט, בעת דאָס ליכט פון טאָג פלעגט אָנהויבן זיך אויסלעשן. ווי אַ שאָטן פלעג איך זיך אַרומשלייכן איבער די גאַסן. אַריינקומען צו באַקאַנטע, זיצן מיט האַלבגעשלאָסענע אויגן און פירן געשפּרעכן וועגן לעבן און אומקום... אַזוי זענען דורך לאַנגע חדשים — דריי? פיר? זעקס?

יענעם ווינטער בין איך געפאָרן צוגאַסט קיין מינסק. אין מינסק האָט געוווינט סאַשע גערמייזע, מיין קוזען. דער לייענער, וועמען די קאַפּיטלען פון מיינע קינדעריאָרן זענען אין זכרון פאַרבליבן, ווייס, אַז סאַשע איז געווען מיין אייגנטלעכער דערציער און געהאַט אַ דעצידירנדיקן איינפלוס אויף מיין דראַנג צו טעאַטער. אין מינסק האָט ער געאַרבעט אין אַ גרויסער באַנק (אַזאָווסקאָ-דאָנסקאָי), איז געווען פאַרהעלטעניסמעסיק גוט-סיטואירט, זיינע אַמאָליקע עקסטרעמע רעוואָלוציאָנערע אויסברוכן, אײַ-בערצייגונגען און מעשים זענען אַריין אין די שטילע וואַסערן פון באַלעבאַטישער עקזיסטענץ. ער האָט געהאַט צוויי זין און געדאַרפט אויסהאַלטן די משפּחה. איז ממילא „מאַרקסיזם“ געוואָרן בלויז אַ „תורה“ און וועגן רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט איז שוין קיין רייד נישט געווען.

אָבער זיין היים איז געווען אַ פּונקט, ווו עס פלעגן זיך צוזאַמענקומען טוער פון „בונד“ און צווישן זיי — איסאַק ווייטער.

„ווייטער“ איז געווען דער ליטעראַרישער פּסעוודאָנים פון אָנגעזעענעם בונדישן טוער דעווענישסקי.

דאָס איז געווען אַ פיגור, אַ פּערזענלעכקייט, וואָס וואָלט געדאַרפט פאַרנעמען אַ באַזונדער קאַפּיטל, ווען מיר שרייבן די געשיכטע פון יענע

יאָרן אונטערן שייַנוואַרפֿער פֿון געזעלשאַפֿטלעך־פּאָליטישער באַטראַכ־טונגען. אָבער די געשטאַלט וואָס פֿאַרנעמען נישט איין דף בעת מיר וועלן קומען צום שווּעל פֿון איבערבראָך אין די שפּעטערישע פּראָצעסן ביי אינ־דזער בעל דבר.

אין מינסק ביי סאַשע גערמייזען אין די געמיטלעכע חדרים'לעך אין עק שטאָט — אויף „ליאַכאָווקאַ" — איז ווייטער פֿאַר מיר קודם כל געווען די לעגענדאַרע פֿיגור פֿון „ווילנער גובערנאַטאָר" אין די אָקטאָבער־טעג פֿון 1905 יאָר, בעת די צאַרישע מאַכט האָט אויף עטלעכע טעג זיך געפֿילט ווי אין חלשות נאָכן מאַניפֿעסט פֿון 17 אָקטאָבער און די שטאָט איז באַ־הערשט געוואָרן — הורבן „פּאָלק"... דער פּאָלקס־הערשער איז יענע טעג געווען — אייזיק דעווינישסקי (מען האָט נאָך אָנגערופֿן נעבן אים דעם נאָמען: „שטערן").

אַז איך האָב זיך מיט אים אַ יאָר 5 שפּעטער באַקענט, האָט זיין גע־שטאַלט פֿאַרשטייט זיך, מיך פֿאַראינטערעסירט און אינטריגירט.

ווען ער איז מיט אַ יאָר — צוויי פֿריער אַריין צו אונדז אין הויז, האָט אים מיין מוטער געוויזן מייגעם אַ בריוו פֿון פּעטערבורג. ער האָט דעמלט מיין מוטער איבערראַשט מיט דער פֿראַגע: „שרייבט אַזאַ יידיש, איז אַ קינד פֿון אַזאַ מאַמען און שפּילט רוסיש?" און ער האָט געשיל־דערט וואָס פֿאַראַ ברייטע און ליכטיקע האָריזאָנטן עס וואָלטן זיך געעפֿנט פֿאַר מיר, ווען איך גיב אָפּ מיין וויסן און כוחות („טאַלאַנט" — האָט ער בלי ספק געזאָגט) — דעם יידישן טעאַטער, וועלכער נויטיקט זיך אַזוי אין מענטשן מיט קולטור.

פֿאַר די עלטערן איז ווייטערס דבורים געווען אַ „גרויס געווינס" שוין צוליב דעם, וואָס אַ יידישער אַקטיאָר איז דאָך לכל הדעות אַ ייד... און אויב שוין יאָ „אַקטיאָר", טאָ זאָל כאָטש אָפּפֿאַלן די סכנה פֿון — שמד!

אַזוי איז ווייטער געוואָרן אַ בן־בית ביי אונדז. איך ווייס, אַז מיט דער מוטער האָט ער געהאַט וועגן דעם געשפּרעכן. אָבער ווי אָפֿט ער איז ביי אונדז געווען אין הויז, ווייס איך נישט און וועגן דעם זיך קיין איין מאָל נישט פֿאַרטראַכט.

באַקענט האָב איך זיך מיט אים ביי סאַשען אין מינסק און געוווּסט, אַז ער טוט זייער אַ סך אויפֿן יידישן קולטור־געביט, זייענדיק די „רעכטע האַנט" ביים פֿאַרלעגער באָרים קלעצקין.

קורץ נאָך אונדזער ערשטער באַקאַנטשאַפֿט האָב איך דערהערט פֿון אים, אַז ער האָט אָנגעשריבן צוויי דראַמעס און וואָלט געוואָלט, אַז איך

זאָל אויסהערן די לעצטע. דעם זעלביקן אָוונט, דוכט זיך מיר, האָט ער געלייענט „דעם שמיַמען“.

די דאָזיקע שורות, לייענער, וועלן מיר פאָרזעצן אין אַ יאָר זיבן לערך, אַרום 1918... אין 1912 איז ווייטער אַוועק אין סיביר נאָך דעם, ווי ער האָט מער נישט געקאָנט אויסהאַלטן דעם קיום פון קאָנספּיראַציע, וועלכער האָט געדויערט שוין גאַנצע זיבן יאָר. ער האָט זיך געמאָלדן אין זשאַנדאַרמעריע, איבערגעגעבן זיך אין איר רשות און פאַרשיקט געוואָרן — „אויפן ווייטן מזרח“, קיין קראַסנאָיאַרסק. אַ פּרט: דעם בויגן פּאַפּיר, אויף וועלכן ער האָט אָנגעשריבן די מעלדונג צו דער זשאַנדאַרמעריע, האָט ער געקויפט אין אַ בשמים־קליטל, אויף זאַרעטשיע, וווּ מיר האָבן באַנאַנד שפּאַצירט אין אַ זומערדיקן טאָג פון חודש מאַי.

„דער שמיַמער“ האָט אויף מיר געמאַכט אַ טיפן איינדרוק. אויף ווייטערן האָב איך אָנגעהויבן קוקן מיט בליקן פון נישטבאַהאַלטענער התפּעלות.

— אָבער

באַשערט געווען איז צו דערזען אים דורך אַנדערע ברילן. אין אַן אַנדער ליכט. סאַשע האָט געהאַט אַ קרובה. גערופן האָט מען זי — „איראַ“. איראַ האָט געהאַט אַ מאַן, איינעם פון די פּרעקטיקסטע מענטשן־עקזעמפּלאַרן, וועלכע מיר איז ווען עס איז אויסגעקומען צו טרעפן אויף מיין לעבנסוועג. דאָס וויים איך איצטער נאָך מיין ווייטערדיקער 50־יעריקער לעבנס־דערפאַרונג.

דעמלט פלעג איך קומען צו זיי צו גאַסט, אָפּזיצן אָוונטן ביז נאָך האַלבער נאַכט, פירן שעהן־לאַנגע שמועסן, דיסקוטירן אויף טעמעס פון לעבן, פון קונסט, פון ליטעראַטור, אָן ספק איז מען זיך נישט באַגאַנגען אָן פּאָליטיק, און מיינע אַרויסזאָגונגען האָבן געמוזט אַרויסרופן נישט קיין פאַרדרוס און אפשר שנאה אין קרייז פון מענטשן, וואָס זענען געווען טעאָרעטיש און פּראַקטיש רעוואָלוציאָנער. אָבער סיי ווייטער, סיי איראַס מאַן האָבן נישט אַרויסגעוויזן קיין מינדסטע רוגזה קעגן מיינע מיר־האָרן...

— ער איז נישט קיין רעאַקציאָנער און נישט קיין פּאַרטייאיקער פון דער קאַפּיטאַליסטישער וועלט — האָט אין איינעם פון די אָוונטן זיך אָפּגערופן מאיר (אַזוי האָט געהייסן איראַס מאַן), — ער האָט צו אונדזערע אָנגעלעגנהייטן אַ באַציונג, ער רעדט אין נאָמען פון יענע אָביעקטיווע ווערטן און אמתן, וועלכע מיר לאָזן אַרויס פון אויג, צעהיצטע אין אונדזערע קאַמפן. מען דאַרף נישט אָפּשטויסן די דאָזיקע אמתן און

ווערטן, וועלכע ער פאַרטיידיקט: דאָס זענען אמתן, אָן וועלכע קיין וועלט פון סאָציאַליזם קאָן נישט געמאָלט זײַן.

— איר זענט מיט אַלע פיבערן פון אייער נשמה אַ קינסטלער, האָט ער פלוצלונג אויסגערופן — דער רעוואָלוציע קאָנט איר אויף געוויסע עטאַפּן ברענגען שאָדן און די רעוואָלוציע קאָן אייך צערייבן אויף אַש, אָבער פאַר דער וועלט, וועלכע די רעוואָלוציע וויל דערנענטערן, זענט איר אַ ווערטפולער מענטש. נאַט אייך מיין האַנט! איך האַלט פון אייך, איך האָב אייך ליב און וועל אייך ליבן שטענדיק און אומעטום.

אין אַ טאָג אָדער צוויי נאָך דער באַשריבענער דיסקוסיע איז געשען עפּעס אַזוינס, וואָס האָט לויט אַלע כללים פון באַציונגען צווישן מענטשן מיר געשיינט צו זיין אַן אָנהויב פון אַ „סקאַנדאַל“, אָבער אַרויסגעקומען איז גאָר עפּעס אַנדערש.

אירא איז געווען אַ בילד־שיינע פרוי פון אַ יאָר 22, מיט אַ שמייכל, וואָס האָט ממש באַלויכטן איר פנים אַזוי, אַז גלייכגילטיק פאַרבייגיין איז געווען אוממעגלעך. די פלאַמיקע רייד בעת די באַשריבענע דיסקוסיעס פלעגט זי אויסהערן, האַלטנדיק איר שיינעם קאָפּ אין אַ זייט, ווי אָנגע־שפּאַרט אויף עמעצנס פלייצע. בעת ווייטער האָט געלייענט זיין פּיעסע האָב איך אַ טראַכט געטאָן, אַז זי האָט אַ שייכות צום ווערק... מיר האָבן איבערראַשט אירע בליקן, אָנגעזאָגטע מיט גליק און אַנטציקונג, ווען איך האָב געמאַכט געוויסע באַמערקונגען וועגן אַ ריי מאָמענטן, געשטאַלטן, סצענעס. מיר האָבן זיך גאָר גיך באַפריינדעט. איך האָב געהאַט אַ סך, אַ סך פאַלן פון טיפער און הייסער פריינדשאַפט מיט שיינע יונגע פרויען, אָבער דאָ איז געווען דער ערשטער פאַל, ווען אין בליק, אין שמייכל, אין דרוק פון דער האַנט האָב איך דערפילט... איך ווייס נישט — וואָס.

אין גראָדנער טעאַטער בין איך געווען דערשיטערט און דערשראָקן, קוקנדיק ווי אַזוי דער ספּעציאַליסט פון „דערפאָלג“ ביי פרויען (דעם נאָמען האָב איך בשעתו אָנגערופן) דערגרייכט זיינע דערפאָלגן.

פון מיינע גראָדנער איינדרוקן און פעסטשטעלונגען בין איך געבליבן ביי דער איבערצייגונג, אַז פאַר מיר איז דאָס געביט פון יענע דערפאָלגן אויף אייביק פאַרשלאָסן אויף אַלע צען שלעסער, ווייל, בעת אויף מיין קלענסטן, דעליקאַטסטן שריט צו אינטימקייט, פלעג איך דערזען אין אויס־דרוק פון דערשראָקנקייט אין די אויגן, אָדער דערהערן דעם פליסטער: „וואָס טוט איר?“ — פלעגט מיין „אָנגריף“ ליקווידירט ווערן

אין שורש. אַזוי האָב איך געלעבט לאַנגע יאָרן... אין בערלין. בעת די מוטער האָט מיך אַריינגענאַרט צום ספּעציאַליסט פון קינדערלאָזיקייט און איך האָב געמוזט אים ענטפערן אויף אַ צוויי צענדליק פראַגן, וואָס איך האָב ביז דאַן וועגן אַזעלכע ענינים קיין שום באַגריף נישט געהאַט, האָב איך אָנגעהויבן טראַכטן, אַז... איך ווייס נישט פון דעם, וואָס מען רופט: „ליבע“.

אויף מיין פראַגע ווי אַזוי הייסט מען „אימפּאָטענץ“, האָב איך דערהערט פון מיין דאָקטאָר, אַז וועגן דער פראַגע האָב איך נישט קיין גרונט צו זוכן אַ תשובה. אויף מיין באַמערקונג, אַז מיינע חברים אין טעאַטער און אַנדערע ידידים דערציילן וועגן צענדליקער דערפאָלגן, און איך ווייס אַפילו נישט ווי אַזוי מען דערשלאָגט זיך צו איינעם, האָב איך דערהערט:

— ערשטנס, זענען אייערע חברים ליגנער און דערציילן ווילדע גוזמאות. צווייטנס, דאַרף מען פאַרשטיין, אַז נישט האָבן שאַליאַפּינס באַס, הייסט נאָך נישט האָבן אַ קראַנקע קעל. אַז די צייט וועט קומען, געוויסע נטיות וועלן צייטיק ווערן, וועט איר קיין גרונט נישט האָבן צו מיינען, אַז איר זענט נישט געזונט.

אין מינסק פאַר די וואָכן אַרום ניי־יאָר 1912, וואָס איך האָב פאַרבראַכט ביי סאַשען, פלעג איך כסדר זינגען, און אַלע אַרום פלעגן עס אויפנעמען מיט הייסער התפעלות, אָבער אירא פלעגט פשוט נישט געפינען קיין גענוג ווערטער און אויסדרוקן פאַר אַנטציקונג. און נישט איינמאָל פלעגט זי קומען צו לויפן אין מיטן טאָג און נישט אָפּשטיין פון מיר ביז איך פלעג נישט אָפּזינגען עטלעכע מאָל אַ פּאָר „ציגיינער“ לידער. אַזוי זענען געפלאָסן לאַנגע וואָכן...

איין מאָל, אין אַ שעה פון בין השמשות, ווען אין צימער האָבן זיך אָנגעהויבן שפּרייטן די ערשטע שאָטנס, בין איך געזעסן מיט איראַן אין צימער און שטיל, אין טענער פון פּיאַניסימאָ, מיט פאַרמאַכטע ליפּן געלאָזט הערן איינע פון די האַרצגרייפנדיקע מעלאָדיעס... איך ווייס נישט ווי אַזוי און לויט וועמענס איניציאַטיוו זי איז געזעסן ביי מיר אויף די קני. איך האָב ווייטער געצויגן מיין מאָטיוו. זי האָט געהערט מיין געזאַנג און איך האָב אין דער טונקלהייט געפילט — אירע פאַרליבטע בליקן, איר צויבערהאַפטן שמייכל איר אַנטציקט האַרץ.

איך ווייס נישט צי האָב איך זי באַוויזן אַ קוש צו טאָן. ווי אַ בליץ פון קלאָרן הימל האָט אויפגעלויכטן דאָס לעמפּל איבערן טיש. פאַר די

אויגן איז געשטאַנען — מאיר. און דאָ איז פאָרגעקומען דאָס, וואָס איך האָב מיר נישט געקענט פאָרשטעלן.

אירא איז רואיק אָן שום איילעניש אויפגעשטאַנען פון מיין קני, פאַרלייגט די פינגער אין אירע האָר, וועלכע זענען געווען צעשויבערט, און אָנגעהויבן זיי צוזאַמענעמען. מאיר איז אַרויס אין פאָדערהויז אויס־טאָן דעם מאַנטל.

האַלטנדיק אין די ליפּן די שפּילקעס פון קאָפּ, האָט זי אַ פרעג געטאָן:

— איז דען שוין אַזוי שפּעט? איך האָב זיך פאַרהערט אין זיינע לידער און נישט אָנגעהויבן טראַכטן וועגן מיטאָג עסן? וויפל איז דער זייגער?

— איך בין געקומען מיט אַ האַלבער שעה פריער. דאָרטן איז אויס־געלאָשן דאָס ליכט — האָט ער געענטפערט פון פאָדערצימער און, אַריינ־קומענדיק אין צימער, זיך געוואָנדן צו מיר:

— וואָס זשע זענט איר אַנטשוויגן געוואָרן? איר זינגט נאָר פאַר שיינע ווייבער?

שילדערן מיין צושטאַנד בין איך לחלוטין נישט אימשטאַנד. מיין ער־שטער געדאַנק איז געווען, אַז זיין רואיקייט איז אַ שטילקייט פאַר אַ שטו־רעם.

איך וויים נישט וואָס איז פאָרגעקומען אין משך פון דעם ווייטער־דיקן פערטל שעה. ווען איך האָב זיך איבערצייגט, אַז קיין שום אויסדרוקן פון פאַרדרוס, פּראָטעסט, „שטורעם“ זענען נישטאָ אין דער מינדסטער מאָס, האָב איך זיך גענומען געזעגענען...

— וואָס געזעגנט איר זיך, ווי פאַר אַ נסיעה קיין אַמעריקע? — הער איך — מיר וועלן צובייסן און קומען באַלד צו אייך. ווייטער קלייבט זיך אויך אַריינגיין. מיר'ן פאַרפירן אַ דיסקוסיע, איר וועט עפּעס דער־ציילן... שוין לאַנג נישט געהערט אייער'ע אַפּיקורסעשע דרשות.

אין אָוונט האָבן זיך די דיסקוסיע־מאָטיוון דאָס מאָל נישט אַנט־וויקלט. די געסט זענען געווען צעטיילט איבער דריי חדרים. איך בין גע־זעסן מיט מאירן באַנאַנד און צווישן אַנדערע האַלב־וויצלדיקע, האַלב־ערנסטע דבורים דערהערט:

— אייפערזוכט איז סתם אַן ענין פאַר רונדע אידיאָטן און אויס־וואורפן. ווער עס ליבט אַ פרוי, וועלכע פאַרדינט געליבט צו ווערן, דער וועט קיינמאָל נישט וואגן צו שטערן אירע פריידן אויס איבערצייגונג, אַז

זי איז זיינס אַ קעגנשטאַנד. אַזוינס איז נאָך דענקבאַר ביי יינגלעך און מיידלעך... דאָרטן דאָמינירט איבערן שכל קאָכעדיק בלוט... איך בין עלטער פאַר מיין איראַן מיט 15 יאָר. מיר וועט ווי טאָן, אויב איך וועל זען, אַז זי איז אין אַ נעץ פון אַן אומווירדיקן טויגעניכטס, איך וואָלט אין אַזאַ פאַל אפשר זיך אַריינגעמישט... אָבער שטערן איראַן געניסן פרייד פון אַזאַ פאַרערער (זייט מוחל דאָס באַנאַלע וואָרט, איך האָב קיין גרונט נישט צו זאָגן: „געליבטן"), ווי איר, — אָדער — למשל — ווייטער, אָדער נאָך ווער פון דעם מין — דאָס האַלט איך פאַר פשוט מיאוס און נאַריש, ווייל העלפן וואָלט עס מיר זאָ ווי זאָ נישט.

און מיטאַמאָל האָט ער זיך פונאַנדערגעלאַכט:

— איך וואָלט נישט געוואָלט אויסבייטן מיין גורל אויפן גורל פון איינעם, וועמענס באַשערטע ציט קיינעם נישט צו און ער איז געזיכערט פון יעדער סכנה צו ווערן „אָפּגענאַרט".

צי איז איראַ געווען אַ פריי, וואָס האָט זיך באַציִען לייכטזיניק צום ענין „פלירט"? „אמור"?

מיט פולסטן בטחון ענטפער איך אויף דער פראַגע: „ניין!"

זי איז געווען אַ שטמעוודיק פראָווינציאָנעל „ווייבל". טעמפּעראַמענט האָט זי געהאַט ווי אַ ווולקאַן, אָבער אויסדריקן פלעגט זיך עס אין דעם, ווי אַזוי זי פלעגט אויפנעמען די כלערליי רייצנדיקע מאָמענטן אין דער אַרומיקער סביבה און ווירקלעכקייט. איר אָנטייל אין די קרייזלעך פון דער פאַרטיי; אירע צושטימונגען צו דעם אָדער יענעם רעדנער; אירע פראָטעסטן קעגן אַנדערע, פלעגן ווערן באַגלייט מיט אַזוי פיל גלוט פון צעפלאַמטן האַרצן, אַז איך פלעג קוקן אויף איר מיט אויפגעריסענע אויגן, מסתמא — פאַרליבטע אויגן...

איך האָב שוין באַמערקט, אַז בעתן לייענען „דעם שטומען" האָט מיך אַזוי ווי איבערראַשט, איר נישט פשוטע שייכות צום ווערק. זי האָט מיינע באַמערקונגען אויפגענומען אַזוי, ווי זיי וואָלטן געהאַט אַ שייכות נישט צום ווערק פון אונדזער אַלעמענס חשובן פריינד, נייערט — צו איר. עפּעס האָט עס געמאַכט דעם איינדרוק ווי זי וואָלט געווען אַ געהיימער מיט־מחבר. דער איינדרוק איז מיר דורכגעפלויגן דורכן קאָפּ און איז פאַרשוווּנדן. איך האָב עס דערקלערט מיט איר אימפּולסיוויקייט, וואָס זי פלעגט אַרויסווייזן אין אַלע פאַלן, ווען זי פלעגט זיך באַהעפטן מיט וועלכע עס איז דערשיינונגען פון אינטעלעקטועלן לעבן.

אָבער נאָכן געשפּרעך מיט מאירן און זײַנע וויצן האָב איך שוין נישט געקאָנט קוקן קאַלטבלוטיק, ווען זי פלעגט רעאַגירן אויף ווײַטערס רייד און אַקציעס מיט איר צויבערהאַפטן צעשטראַלטן שמייכל.

די קורצע און אין תוך גאַנץ אומשולדיקע מינוטן פון יענעם באַשריבענעם בין השמשות. האָבן פאַרזייט פונקען, מסתמא, פון אַ גרויסער ליידנשאַפטלעכער נטיה צו איר, וואָס איך האָב ביז דאַן נישט געקענט, נישט איבערגעלעבט, אין האַרצן קיינמאָל נישט געטראָגן.

איך ווייס נישט וואָס וואָלט געווען, ווען מאיר רעאַגירט אַנדערש, ווי ער האָט רעאַגירט און ווען ער לאָזט מיך נישט אויסהערן די אויבן געבראַכטע טיראַדע וועגן זײַן באַציונג צו אירע „פאַרערער" און ווען ער רופט נישט אָן מיך און... ווײַטערן. די טעמע האָט שוין אָנגעהויבן עגבערן העם מוח. די „נישט־פּשוטע" שייכות צו ווײַטערס „שטומען" האָט שוין פאַרנומען די געדאַנקען שעה'נווייז. איך האָב שוין נישט געקאָנט איראַן באַגעגענען מיט יענער פרייד פון גלייכגילט און צופרידנקייט אינאיינעם — אַזוי ווי פריער. איך האָב שוין אויסגעהערט פון איר: „וואָס זענט איר עפּעס לעצטנס אַזוי אויפגערעגט? האָט איר אומאָנגענעמלעכקייטן? דערציילט, טיילט זיך מיט פריינד, וועט אײַך ווערן לײַכטער". איך האָב נישט דערציילט, נישט געטיילט זיך... און נישט געוווּסט וואָס מיט מיר טוט זיך.

וועגן דעם, אַז מײַן האַרץ איז געטראָפן דורך דער „פײַל פון אַמור", האָב איך נישט אָנגעהויבן חושד צו זײַן. איך האָב געהאַלטן, אַז איך בין פאַרליבט אין חנהלען...

איך בין פון מינסק אַוועקגעפאָרן אַהיים. איך געדענק, אַז פאַרן פאַרלאָזן מינסק האָבן מיר זיך אײַנגעשניטן אין זכרון — און ערגעץ אַ סך טיפער ווי אין זכרון — צוויי מאָמענטן.

בעת איך האָב סאַשען אין אַ געשפּרעך אָן עדות דערציילט די סצענע ווי מאיר האָט מיך געטראָפן אין טונקעלן צימער, האָט זיך אויסגעלאָזן, אַז סאַשע ווייס די געשיכטע מיט אַלע פּרטים און אויף מײַן דערשטוינטער פראַגע: „פון וואַנען ווייס ער עס" — האָב איך דערהערט, אַז דערציילט האָט עס אים... וו יי ט ע ר.

און אין אַ שפּעטערדיקן שמועס וועגן ווײַטערן האָט מיך איבערראַשט אַ קורצע און קאַטעגאָרישע פראַזע אויף סאַשעס ליפּן:

— ווײַטער איז אַ מאַן, פאַרביי וועלכן עס גייט נישט דורך קיין איין פרויענוועזן, אויב ער האָט אויף איר געוואָרפן אַן אויג. ער פרעסט ווײַבער

ווי איינער קנאַקט ניס. ער איז אַבסאָלוט רימערליך, מאַכט נישט קיין וויצן, דערציילט נישט וועגן זיינע טריאומפן, אָבער עס איז באַוווּסט, אַז ער לאָזט נישט אומבאַרירט קיין איין הויז, ווו ער טרעט אַריבער די שוועל. אַן אויסנאַם איז באָרים קלעצקינס פאַמיליע.

— איז דאָך אירא, אויב אַזוי, זיין פאַסיע?

— פון קיין „פאַסיעס" ווייס ער נישט און האַלט נישט! ער איז אַ קאַלטער עפּיקורעער. ער האָט ליב בלומען און ער רייסט זיי דאָ, ווו דאָס ווערט נישט באַגלייט מיט דראַמאַטישע קאָמפּליקאַציעס, טרערן, זיפצן, טיפע איבערלעבונגען...

— און אירא?

— וואָס ביסטו צוגעשטאַנען צו מיר ווי אַ קלעק? „אירא", „אי־ראַ"... אַוודאי אימפּאָנירט איר און אים דער שרייבער, זיין נאָמען, אָבער...

— וואָס „אָבער"?

— מיר דערשלאָגט היין נאַיווקייט... צי דען ווייסטו נישט, אירא איז פאַרליבט אין דיר איבער אַלע גרענעצן און מאָסן. זי רעדט וועגן דיר ביים טאָג און ביינאַכט פון חלום. זי מאַטערט מאירן פאַרוואָס דו קומסט צו זיי אַזוי זעלטן, פאַרוואָס ער האָט דיך יענעם אָוונט אַוועקגעלאָזט אַ באַ־ליידיקטן.

איך בין אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע נאָך דעם געשפּרעך, נישט האָבנ־דיק געזען קיינעם.

אין ווילנע האָבן זיך ווידער אָנגעהויבן ציען די טעכט און אָוונטן אַזוי ווי אין אָנהייב, פון דעם קאַפּיטל איז באַשריבן. קיין ליכט פון טאָג יענע חדשים געדענק איך לחלוטין נישט. פון די קרייזן באַקאַנטע און פריינד, מיט וועלכע מיר פלעגן זיך יענע חדשים אָפט צוזאַמענקומען, וועל איך דאָ אָנרופן איין מענטש: זאָיע סטעמבאָ, די פרוי פון אין ווילנע אַמאָל באַקאַנטן דאָקטאָר סטעמבאָס יונגן זון — קאָליא. מיט 2 יאָר שפּעטער, בעתן ביילים־פּראָצעס, האָט זיך קאָליא „באַרימט" געמאַכט דורך דעם, וואָס ער איז אַוועק אין דער רעדאַקציע פון דער אַרכי־שוואַרצמאה'דיקער „רוסקאָיע זנאַמיאַ" און געמאָלדן — נישט מער און נישט ווייניקער — אַז זיין פאָטער האָט אים געזאָגט, אַז יידן געברויכן קריסטלעך בלוט צו מצה... דאָס איז געווען אַן אויסגעשפּראָכענער דעגענעראַט, אָן אַ מינדסטן סימן פון וועלכע עס איז מאָראַלישע טאָהמאָזן. צו מיר פעלגט ער כסדר צושטיין מיט דער פראַגע: „פאַרוואָס נעמסטו נישט אָן קיין פּראַוואָסלאַ־

ווינע?״ ער האָט מיר אַזוי דערעסן און דערביי איז געווען אַזוי נישט דענקבאַר צו פירן מיט אים „פּרינציפּיעלע״ וכּוחים, אַז איך האָב אים איינמאָל אַ זאָג געטאָן: „דו ביסט דאָך אַ פּראַוואָסלאַוונער?״.

— פאַרשטייט זיך — זאָגט ער — ווי דען זשע?

— דאַרף דאָך דיר קלאָר זיין, אַז פאַר מיר איז דער וועג צו פּראַוואָסלאַוויע אָפּגעשניטן אויף אייביק... איך קאָן דאָך נישט געהערן צום זעלביקן „גלויבן״, וואָס דו; איך קאָן דאָך נישט זיין מיט דיר אין איין געמיינשאַפט.

— אַ מאָדנער מענטש — זאָגט ער — איך הויב נישט אָן צו פאַרשטיין וואָס ער רעדט.

זאָיע איז געווען איינע פון די קליגסטע און גייסטרייכסטע מענטשן, וועלכע איך האָב געטראָפן אין לעבן. געווען איז זי קראַנק אויף שווינדזוכט, פון וועלכער זי איז געשטאָרבן אין אַ 2 יאָר אַרום.

יענע חדשים איז זי געווען דער שענסטער און רייכסטער אינהאַלט פון מיין אין שאָטנס פאַרהילטן קיום.

איך באַשרייב נישט מיין אייגנטלעכן פאַמיליענלעבן. זיינע באַשטאַנדטיילן דאַרפן פאַרן לייענער זיין קלאָר פון די פריער געשילדערטע עפּיזאָדן.

אין האַרצן אויפן געמיט האָב איך געטראָגן — געשלעפּט ווי אַ קרייץ צו דער גאָלגאָטע אַ געפיל, וואָס איך האָב געהאַלטן פאַר „ליבע״; געווען בין איך אָן ספק — אומדערטרעגלעך אין אַלע היגזיכטן...

אפשר געדענקט דער לייענער דעם קורצן עפּיזאָד אין רייכנהאל מיט אַ יאָר צוריק, ווי, שטייענדיק איבערן וואַלד אויף אַ הויכן באַרג און באַוווּנדערנדיק די אַרומיקע שיינקייט, האָב איך מיט אַמאָל דערהערט פון מיין בת מלכה: „מיר זיינען פאַרשיידענע נאַטורן, מיר מוזן זיך שיידן״...

איך האָב עס נישט אויפגענומען ערנסט, איך האָב עס נישט געוואָלט, נישט געקאָנט אויפנעמען.

איצט איז עס געשען. אָנהויב פרילינג 1912 האָט מיר חנהלע געמאָלדן, אַז זי פאַרלאָזט דאָס הויז.

קיין מעלאָדראַמע שרייב איך נישט. ווי לאַנג זי האָט זיך געפּאַקט געדענק איך נישט, איך געדענק, אַז, דערזעענדיק ווי זי נעמט אַרויס פון שראַנק אַ גרינעם קאָסטיום, וואָס איך האָב באַזונדערס גערן געזען זי טראָגן, האָב איך אַרויסגעמורמלט: „לאָז מיר איבער דעם גרינעם קאָסטיום״. און איך געדענק גאַנץ גענוי איר באַוועגונג און דעם קאָסטיום.

זי איז אַוועקגעפאָרן — קיין מינסק.

אין אַ שעה־צוויי אַרום איז געקומען ווייטער... נאָך קורצע עטלעכע פראַזן, זעענדיק, אַז איך בין צעטראָגן, האָט ער אַ פרעג געטאָן:

— וווּ איז אַננאַ נאַטאַנאָוונאַ?

— זי איז אַוועקגעפאָרן... מיר זענען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען.

ער האָט אויפגעהויבן זיין אָדלערקאָפּ און מיט אַ דערשטוינטן בליק אויסגערופן:

— שוין אַוועקגעפאָרן?

דאַן האָב איך גאָרנישט פאַרשטאַנען. איצט איז מיר קלאָר, אַז אַרום מיר האָט זיך שוין לאַנג געוועבט אַ נעץ פון געשעענישן.

X. פרייער פויגל

אַ יאָר צייט — פאַר מיין גאַנצן לעבן דאָס איינציקע יאָר — בין איך געווען אויף אַן אמת זעלבסטשטענדיק און פריי. פריי פון די איבעריקע ווייטיקן, וועלכע האָבן מיך געפּלאָגט צו 15—16 יאָר, און פריי — פון די פליכטן, וואָס זענען שפּעטער — ווי פריער — געלעגן אויף מיינע שולטערן אין געפּענטעט מיין געוויסן און מיין האַרץ.

דער נעץ פון געשעעניש, וואָס איך האָב דערמאָנט אין סוף פון פאַריקן קאַפּיטל, איז געווען אַ סך געדיכטער ווי איך האָב מיר געקאָנט פאַרשטעלן ביי מיין אַבסאָלוטן צוטרוי צו מענטשן בכלל און צו מיין אוממיטלבאַרן „אַרום“ באַזונדערס. און אין דעם נעץ האָב איך מיך יענעם זומער — 1912 — פאַרפּלאָנטערט אַזוי, אַז איך האָב נישט ווילנדיק און נישט וויסנדיק געטראָטן סיי אויף עלעמענטאַרע באַפעלן פון געוויסן סיי אויף מאָמענטן פון מיין פערזענלעכן גליק. מיט אַ צעוווּנדיקטן האַרץ האָב איך מיך יענע חדשים געטראָגן פון איין צופעליקן עפּיזאָד צו אַן אַנדערן; געגאַנגען פון יונגפלעכע געגנוסן: געטרונקען דאָרשטיק פריידן פון אַ רייף־געוואָרענעם מאַנסביל; געזויפט די גאָבן פון לעבן און קיין אנונג נישט געהאַט, אַז מיין פרייד, געגנוס און גליק קאָסט עמיצן אַפּ שטראָמען טרערן.

אַ פרויענהאַרץ, וואָס האָט מיר באַשיינט עטלעכע זומער־וואָכן אין האָט זיך אַליין פאַרפּלאָנטערט אין דעם נעץ, וואָס זי האָט מיטגעוועבט אַרום מיר, האָב איך ביים ערשטן ליגן, אין וועלכן איך האָב זי מיט אַ פעסטן גרונט דערזען באַשולדיקט, אָן ריקזיכט אָפּגעשטויסן, און האָבנדיק אין 8 חדשים אַרום באַקומען אַ טעלעגראַמע: „געבוירן אַ זון“, געענטפערט: „צי נישט אַ טאָכטער? צווישן אמת און שקר זענט איר דאָך נישט פעיק אונטערצושיידן“... אין 28 יאָר אַרום האָבן מיר זיך געטראָפן אין מאָסקווע. אין אַ געמיטלעכן קאַבינעט פון אַ שטילן רעסטאָראַן זענען

מיר געזעסן שעהגלאַנג, און איבער אונדז האָבן געשטראַלט די פריידן פון פאַרלוירענעם און צעטראָטענעם יוגנט גליק.

און דאָ האָב איך, אויספרעגנדיק מיט פאָרזיכט וועגן מענטשן און געשעענישן פון די פאַרלאָפענע יאָרצענדליקער, דערהערט, אַז איר צווייטער זון האָט מיט 8 יאָר צוריק געענדיקט מיט אַ גאָלדענעם מעדאַל אַ העברעע בילדונגס-אַנשטאַלט („ווויז”) און איז אַ פּאָר טעג נאָך דעם, קומענדיק אַהיים, האָט ער אויפגעגעסן אַ בולקע, וואָס איז געלעגן אויפן טיש און... געשטאָרבן אין שרעקלעכע יסורים: די בולקע איז געווען מיט אַרסעניק פאַר מייז.

ווי קומט אַ בולקע מיט אַרסעניק פאַר מייז צו ליגן אויפן טיש? דאָס האָט אַוועקגעלייגט מיט איר׳ע אייגענע הענט — זיין מאַמע... לייכטזין — לייענער! — לייכטזין!

אַמאָל האָט זי נישט אונטערשידן שקר פון אמת; איצט — אַריינגעשמיסן איר ליבלינג אין קבר אַריין, ווייל נישט פּעאיק געווען אַ טראַכט צו טאָן, אַז פריער ווי דער שטשור, קאָן פון טיש אַ ביס טאָן די בולקע אַ מענטש...

אָבער פאַר מיר אין קאַבינעט פון שטילן רעסטאָראַן איז געזעסן נישט די פאַרברעכערין נייערט די שווערבאַשטראָפטע אומגליקלעכע מאַמע, און איך האָב מיט דער גאַנצער צערטלעכקייט און וואַרעמקייט פון הערשיטערטן האַרצן זי גענומען טרייסטן און באַרואיקן. דאַן איז זי צוגעפאַלן צו מיין האַנט און שלוכצנדיק אַרויסגעמורמלט: „דערלעבט כאָטש אויסצוגיסן פאַר דיר די נישט אויסגעוויינטע טרערן פון מיין צעריסענעם האַרצן און פאַרשפּילטן גליק, וואָס האָט אַזוי ווייניק געדויערט און האָט זיך אַזוי שרעקלעך געענדיקט”. און דאַן האָב איך פאַרשטאַנען דאָס, וואָס מיט 28 יאָר צוריק האָב איך נאָך נישט געקאָנט פאַרשטיין.

אמתן, שקרים, נעצן, שאָטנס — דאָס זענען אין באַציונגען צווישן מאַן און פרוי פרטים. דער יסוד, דער כלל ואין יוצא איז, אַז „פאָטער” איז קודם כל — פליכט! חוב! און אָט דעם חוב האָט יעדע פרוי, וואָס דאַרף ווערן אַ מוטער, דאָס רעכט אַרויפצולייגן אויף וועמען זי וויל אַפילו פון אַ „צענדליק” עווענטועלע טאַטעס...

אַ רעכט, אַ פרייד, אַ קוואַל פון נחת, און אָנשטיץ אויף דער עלטער קאָן „פאָטער” ווערן שפּעטער, בעת אין משך פון יאָרן לאַנגע זאָרגן, צאַרטקייט, קרבנות זענען געוואַקסן די פעדים פון צוגעבונדנקייט,

ליבשאַפט, איבערגעגעבנקייט פון קינד צו פאָטער. — „פאָטער" איז אַ באַגריף אַ סאָציאַלער, און די סאָציאַלע באַציונגען שאַפן דאָ די פעסטע און אומבאַשטרייטלעכע רעכט צו זאָגן: „מיין קינד".

אָבער די מינוטן, וואָס האָבן אַ שייכות צום מאַנספאַרשוין 9 חדשים איידער דאָס קינד איז אויף דער וועלט געקומען — אַט די מינוטן ליגן נאָר אַרויף פליכטן, אויב די מוטער וויל אַזוי און גיבן נישט קיין רעכט, אויב די מוטער וויל עס נישט.

יענעם זומער פון 1912 האָב איך עס נישט געקאָנט באַגרייפן און בין אַנטלאָפן פון געץ און פון קלעפּיקע שקרים אַרום מיר.

אין 28 יאָר אַרום האָב איך דערפילט, אַז איך בין באַגאַנגען אַן עולה און דערציילנדיק מיין לעבנסגעשיכטע, פירנדיק מיין לייענער איבער מיינע היגלען און גריבער, קאָן איך דאָס בלעטל נישט פאַרשווייגן און נישט אַריבערהיפּן...

* * *

איבערן „פרייען פויגל" האָבן זיך יענע חדשים געטראָגן שוואַרצע שאָטנס פון טויט, וועלכע האָבן צעשטערט די פרייד פון זיין פרייהייט און זאָרגלאָזיקייט נישט אין 3 יאָרצענדליקער אַרום אַזוי ווי אין געשיל-דערטן פאַל. די שוואַרצע שאָטנס האָבן באַדעקט די הימלען פון לויפנדיקן טאָג — גלייכצייטיק מיטן פאַמיליענלעבן האָט זיך אין אַלטאָג פון אונ-דזער פילגעפּרוּווטן סוביעקט אַריינגעריסן דער מלאך פון אומקום: אין פעברואַר 1912 איז געשטאָרבן דאַלמאַטאָוו... דאָ פלעכטן זיך די צאָלן „12" און „14": אין יאָר 1910 אין פעברואַר איז אין טאַשקענט גע-שטאָרבן קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ, דוכט זיך דעם 12, און אין פעטערבורג מיט 2 יאָר שפּעטער — אויך אין פעברואַר — איז געשטאָרבן דאַלמאַ-טאָוו — דעם 14־טן.

איך בין נישט געפאָרן צו זיין לויה... און איך פאַרשטיי היינט די סיבה אַזוי גוט ווי זי איז מיר קלאָר געווען דעמלט אויף דער הייסער מי-נוט: דאָס איז מיין אָרגאַנישע אומפעאיקייט צו שטויסן זיך מיטן עלנבויגן צום אָרט, וואָס איך וויל און מעג פאַרנעמען, און עס פאַרנעמען — אַנ-דערע... אפשר — „בילכערע", אפשר נישט, אָבער דאָס אָרט פאַרנעמען זיי, און איך וואָלט מוזן זיי שטופּן, שטויסן, טרייבן... און דאָס איז קעגן

מיין טבע און עצם פעיקייטן. איז דאָ, ווי עס גייט אין ענינים פון „יחוס“, „וווילטיק“, „כבוד“ — לאָז איך תמיד „מיינס“ אריבערגיין: „זאָל זיין — „נישט געפידלט“!

אויף דאַלמאַטאָווס לויה זענען חוץ די צענדליקער טויזנטער אויף די פּראָספּעקטן, בולוואַרן און פּלעצער פון פּעטערבורג געווען הונדערטער דעלעגאַציעס האַרט נעבן אָרון. איך וואָלט מיך קוים דערשלאָגן צו אַ פינטל צווישן אַט די הונדערטער... און מיין טרויער איז אָן שום ספק געווען טיפער, מיין האַרץ מער אָנגערירן ווי ביים רוב פון די אָפיציעלע קלאָגערס און מספידים. האָב איך באַשלאָסן, אַז טראָגן מיין אבלות פונדערווייטן איז מיר מער צום האַרצן אייד'ער שטיין ערגעץ אין המון פון, — הגם פאַר־קימערטע, אָבער מער נייגיריקע ווי אין טרויער דערשלאָגענע — באַגלייטער... און איך בין געזעסן אין ווילנע, זיך דערוואַרט אויף די ציייטונגען, מיט פייכטע אויגן געלייענט די באַשרייבונגען פון די טרויער־פייערלעכ־קייטן און זיך ביטער צעוויינט איבערן לעצטן זאַץ פון דאַווידאָווס רעדע ביים אָפענעם קבר:

„צום גיכן ווידערזען זיך, טייערער חבר!“

אָבער זומער, אין יוני, האָב איך מיך געלאָזט קיין פּעטערבורג און אַוועק אויף „וואָלקאָווא קלאַדבישטשע“... זיין קבר האָט זיך געפונען האַרט נעבן קבר פון שרייבער גריגאָראָוויטש, זיין פערזענלעכן פריינד און פונקט אַנטקעגן קבר פון טורגעניעוון.

דאָ איז נישט נויטיק קיין סך שורות, אַז דעם לייענער זאָל זיין קלאָר, וועלכע עמאָציעס איך האָב איבערגעלעבט אין דאָזיקן ווינקל פון פּעטער־בורגער בית עולם יענע שעהן.

אויף דאַלמאַטאָווס קבר זענען געלעגן פאַרפוילטע און אויסגעטריקנ־טע קרענץ. דער פרישער קראַנץ, וועלכן איך האָב מיטגעבראַכט איז דאָ געווען פונקט אַזוי איינזאַם און פרעמד ווי איך אַליין — אין דער שטאָט, וואָס איך האָב אַזוי געליבט, נישט האָבנדיק איצט אַזוי ווי פאַר די יאָרן, אין שול ווו איבערצונעכטיקן. מיט מיר איז געווען מיין חבר וואַסיאַ איג־נאַטאָוו. מיר פילט אָן מיין געמיט און עס קלינגט מיר אין די אויערן די שטילקייט, די שטומקייט, אין וועלכער מיר זענען געשטאַנען, פאַרטיפ־טע און פאַרזונקענע אין די ווערטן פון טורגעניעווס גדלות, איידלקייט, מענטשלעכקייט, צו וועלכער אונדזער וואַסילי פאַנטעלעימאָנאָוויטש האָט אונדז אויף שטענדיק באַהעפט דורך זיין איינפלוס און באַווירקונג.

אויפֿן גאַנצן לעבן איז מיר פֿון יענער נסיעה קיין פּעטערבורג און פֿון מײַנע צוויי אָדער דרײַ באַזוכן אויף „וואָלקאָוואָ“ קלאַדבישטשע פֿאַרבליבן אַן עפּיזאָד, וואָס איז תּמיד פֿריש אין מײַן זכּרון. אַרײַנגייענדיק צוריק הורכן טויער (איך געדענק נישט דאָס מאָל נעבן מיר וואַסיען), האָב איך דערזען אויפֿן טראָטואַר בײַ דער וואַנט אַ געשטאַלט, וואָס אין יענע ערטער און אומשטענדן האָט נישט געזאָלט איבערראַשן: אַ בלינדן בעטלער פֿון אַ יאָר 70. ווען איך וואָלט דעם „אַלטן באָיאַן“ נישט געשפּילט מיט 7 יאָר פֿריער, וואָלט איך געמוזט מיינען — און אַנדערע וואָלטן אָן ספֿק באַשלאָסן — אַז איך האָב אויף דער שול־באַנק מיט 7 יאָר פֿריער אימיטירט אָט דעם בעטלער בײַם טויער פֿון „וואָלקאָווער“ רואָרט...

דער זקן איז געזעסן אויפֿן טראָטואַר מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט; זײַנע מיט אַ הייטל פֿון בלינדקייט פֿאַרצויגענע אויגן האָבן זיך לאַנגזאַם באַוועגט נאָך די קלאַנגען, וואָס זענען דערגרייכט צו זײַנע אויערן, און מאָנאָטאָן האָט ער אַרויסגעזונגען, זיך שאָקלענדיק אין ריטם פֿון אַ פּאָמפּעריטל אויף אַן אַלטן וואַנטזייגער: „דערלאַנגט עפּעס למען כּריס־טוס!“.

מײַן באַציונג צו יעדן בעטלער אין גאַס האָט זיך בײַ מיר אויפֿן גאַנצן לעבן אײַנגעשטעלט ווען איך האָב אין די קינדעריאָרן איבערגעלייענט בײַ לעוו טאָלסטאָי (איך ווייס לחלוטין נישט גענויער אין וועלכן ווערק), אַז דער בעטלער, וואָס בעט אַ נדבה, איז אין ערשטן צוג אַ מענטש, וואָס ווענדעט זיך צו דיר... און, אויב דו ביסט אַליין אַ מענטש, טאָ ענטפֿער יענעם מענטש!

אַלזאָ — געבן אים וואָס ער בעט אָדער נישט געבן — איז אַ צווייטער ענין, אָבער פֿאַרבײַגיין נישט ענטפֿערנדיק איז לכל הדעות אַן אויסדרוק פֿון אומפֿילבאַרקייט צום מענטש...

דער בלינדער זקן בײַ דער וואַנט נעבן טויער פֿון בית עולם אין עטלעכע טריט פֿון טורגעניעוון און דאָלמאַטאָוון האָט צו מיר גערופֿן אויסער טאָלסטאָיס געבאָט אין טיפֿע קלינגענדיקע מאָטיוון פֿון האַרץ און געוויסן.

איך בין צוגעגאַנגען צו אים, אַרײַנגעשטעקט מײַן האַנט אין קעשענע און זיך איבערצײַגט, אַז איך האָב נישט קיין קליינגעלט... אַרויסנעמענדיק אַ רובל, זאָג איך צו אים:

— זיידעלע! איך האָב אַ גאַנצן רובל, דאָ זיצן נאָך אַנדערע, וואָס נויטיקן זיך, אפשר וועסטו מיר געבן רעשטע פון רובל?

— אָט דאָ ליגן מטבעות! נעם וויפל דו דאַרפסט!

און ער האָט מיר אָנגעוויזן אויפן היטל, וואָס איז געלעגן דערביי אויפן טראָטואַר, מיט אַ פינף — זעקס רובל קליינגעלט.

איך האָב אַריינגעלייגט מיין רובל אין זיין היטל, אָפּגעציילט אַ רעשט, ער האָט מיך ליידן שטייגער געבענטשט, אָבער איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטן אים נישט צו פרעגן:

— זיידעלע! ווי אַזוי טרויסטו מיר דיין גאַנצע איינגאַמע? עס קאָן דאָך ווער צונעמען די מטבעות און דיר גאָרנישט געבן!

— יעדער וועט נעמען דאָס, וואָס ער באַדאַרף — האָט דער אַלטער געענטפערט, כמעט נישט ענדערנדיק דעם מאָטיוו פון „דערלאַנגט עפּעס למען כריסטום!“

און תיכף האָט ער צוגעגעבן מיט אַן אַנדערן, מער אַלטעגלעכן טאָן:

— איך לעב פון מענטשלעכער גוטסקייט און פון מיין גלויבן אין מענטש. אַריעמער בין איך פון מיין צוטרוי צום מענטש נישט געוואָרן און רייכער זוך איך נישט צו ווערן. גאָטס חסד שיצט מיך פון רשעות, און מענטשלעכע גוטהאַרציקייט איז מיין אָנלען און מיין שטיצע.

איך בין געשטאַנען אַ מינוט 10. עס זענען אַדורכגעגאַנגען עטלעכע דורכגייער. קיין איינער האָט נישט געפּרוווט אים באַרויבן און קיין איינער האָט זיך נישט אָפּגערופן אויף זיין שטילן קרעכץ.

איך בין אַוועק פון אים מיט געפילן, וועלכע זענען נישט אויסגעוועבט געוואָרן אין משך פון די וויטערדיקע 50 יאָר; דער מוסר השכל פון די עטלעכע מינוט איז געווען און פאַרבליבן, אַז... גוטס איז דער גרעסטער און אומבאַדינגבאַרער כוח אין דער וועלט!

פאַר די ווונדן, וואָס האָבן דעמלט מיך געפּלאָגט, איז עס געווען אַ מין באַלזאַם, אָבער בייזע ווינטן — פון מענטשלעכער רשעות, פון געזעלשאַפטלעכע קאַטאַקליזמען, פון פּאָליטישע קאָנפליקטן, פון „האָמאָ האָמיני לופוס עסט“ — האָבן ווי ריב=נעגל און וועלף=ציינער געריסן שטיקער פון מיין איינגעבאָרענעם אָפּטימיזם און גלויבן אין די כוחות פון ליכט און גוטס.

איך האָב זיך קיין אָרט נישט געפונען. קיין ווילנע איז יענעם זומער געקומען אַ גרופּע פעטערבורגער אַקטיאָרן בראש מיט ניעראַדאָווסקי פון סוואָרינס טעאַטער. געשפּילט האָבן זיי „די שלאַכט=חברים“. אין פערסאָ=

מיט סאשע גערמייזען אין בערלין

נאָך זענען געווען עטלעכע מיינע נאָענטסטע שול־חברים, בתוכם — מישאַ טשעכאָוו און באָרים בערטעלס. זיי האָבן פאַרבאַרכט עטלעכע שעה ביי מיר, זיך נישט געקאָנט אָנלויבן אויף מיין היים און ווילטיק און נישט באַגריפן, אַז איך וואָלט זיין אַוועקגעשאָנקען אַלץ, וואָס זיי האָט אימפּאָנירט און דערוועקט אַפילו אַ מין קנאה־געפיל — פאַר צוויי וואָכן אַרבעט אויף דער בינע, נאָך וועלכער איז בין אויסגעגאַנגען אין בענקשאַפט, זיצנדיק שוין 16 חדשים ווי אין הינערפּלעט...

זייערע פאָרשטעלונגען זענען פאָרגעקומען אין בנין פון צירק. דאָרטן האָב איך געטראָפן בעליאַעוון.

ער האָט מיך באַקוקט פון קאָפּ ביז די פיס. איך האָב געטראָגן אַ פרעכטיקן זומער־מאַנטל און אַ העלן באָרזאַלינאָ־הוט מיט ברייטע ראַנדן...

— איר שיינט האָך ווי די זון אויף דער ריוויערא — זאָגט ער צו מיר, נישט אַרויסלאָזנדיק מיין האַנט פון זיינער: ווו שפּיעלט איר אצינד? פאַרוואָס זעט מען אייך נישט?

— ווו קאָנט איר מיך זען, יעווגעני אַבראַמאָוויטש?

— ס'טייטש — „ווו?“ אין אַ קאַפעהויז! אין אַ קלוב. ביי אַ ביליאַרד.

איך האָב געשוויגן... מסתמא — מיט אַ ביטערן שמייכל אויף די פאַרפרעסטע ליפּן...

— איר ווילט פאָרן צו מיר אויפן ווינטערסעזאָן?

צי „וויל איך“? אָבער איך האָב מורא געהאַט צו פרעגן: ווהין? טאָמער ווידער „פראָוואָזשיטעלסטוואָ“?

ביעליאַעוו האָט אָבער געלייענט מיינע רעיונות ווי פון אַן אָפן בוך.

— „יעקאַטערינאָסלאַוו“ — זאָגט ער — ס'איז אין דער „טשערטאַ אָסיעדלאָסטי“!, 75 רובל אַ חודש.

— פאַרוואָס נישט הונדערט, יעווגעני אַבראַמאָוויטש?

— מענטש איינער! הונדערט וועט מוזן קריגן דער, וואָס האָט נאָך נישט אַזאַ מאַנטל מיט אַזאַ הוט! נו אייער האַנט! אין אַ גוטער שעה!

די מוטער האָט אויפגענומען די בשורה מיט צופרידנהייט, ווייל זי האָט געוווּסט, אַז די בינע קאָן זיין די בעסטע רפואה פאַר די שווערע איבערלעבונגען, וואָס האָבן מיר פאַרסמט די טעג און די נעכט. מיטן האַרץ פון אַ מאַמען — און אַ טיפן מענטשלעכער דערביי — האָט זי אינטואיטיוו געפילט אַלע פעריפעטיעס, וואָס איך האָב יענע חדשים דורכגעלעבט; זי האָט געזען, נישט ווייסנדיק קיין פרטים, אַז איך צאַפּל זיך אין

פּלאָנטער פון נישט געלייזטע קאָליזיעס; זי האָט נישט איינמאָל מיך שטום געפאָרשט מיט אירע דורכדרינגענדיקע בליקן, אָבער מער ווי פאַרגליווערטע דאגות און ווייטיקן האָט זי פון מיר נישט אַרויסגעלייענט.

און דער אַנגאַזשעמענט צו ביעליאַיעוון האָט זיך איר באַוויזן ווי אַ דערלייזונג פון מיין פאַרצווייפלונג. זי איז געווען פולשטענדיק גערעכט.

אָבער ביזן אָנהייב פון ווינטער־סעזאָן זענען נאָך פאַרבליבן גאַנצע 10 וואָכן, און איך האָב באַשלאָסן אַוועקצופאָרן קיין בערלין... „זיך צעשפּרייטן“.

געפאָרן בין איך מיט מיין שוין אָפּט דערמאָנטן קוזען סאַשע גערמאַיזע. ווי לאַנג מיר האָבן אין בערלין פאַרבראַכט — געדענק איך נישט.

פון יענער נסיעה קיין בערלין זענען אין מיין געדענקבוך פאַרבליבן עטלעכע פאָרשטעלונגען אין ריינהאַרד'ס „דויטשן טעאַטער“, פון וועלכע איך האָב גענוי באַשריבן (אין צווייטן טייל פון ערשטן באַנד) באַסערמאַנען אין „אָטעללאָ“ און „האַמלעט“. נאָך זענען מיר פאַרבליבן פּרטים וועגן דעם ווי אַניוטקע איז אַוועקגעפאָרן פון מינסק. סאַשע האָט, וועגן דעם דערציילנדיק, געשילדערט עפּיזאָדן, וועלכע זענען, באַטראַכטנדיק גענויער, געווען אין סתירה איינער צו אַ צווייטן. דאָס זענען אַלץ געווען פּרטים פון דער פאַרשאָלטענער נ ע ץ, און מיר איז נישט געווען — און שפּעטער נישט געוואָרן — קלאָר: וואָס טראַכט מען אויס מיט דער ברידערלעכער כוונה מיך צו „טרייסטן“ און ווו איז מען אַליין פאַרפּלאָנטערט?

אָבער מיר איז געווען — ש ל ע כ ט: עפּעס כמו אַ יונגער שוואַכער בוים אַליין אין ווייסטן פעלד, אויסגעשטעלט אויף שטורעמווינטן פון פריאָנגעלאָפענעם האַרבסט.

אין אָנהויב סעפּטעמבער בין איך אַוועקגעפאָרן קיין יעקאַטערינאָסלאַוו, און דאָ האָט מיר באמת אָנגעהויבן שיינען אַ נייע זון.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייער קאַפּיטל: דער ערשטער קאַפּיטל — פון לעבן און שאַפן, דער ערשטער פלי פון פרייען פויגל.

איך האָב זיך באַזעצט אין אַ צימער ביי אַ יידישער משפּחה און פון דער ערשטער שעה זיך באַפריינדעט מיט אַ טאָכטער, וועלכע האָט געטראָגן דעם ראָמאַנטישן נאָמען: „ס ל אַ וו אַ“. דאָס הייסט אין רוסיש: „ר ו ם“. פאַר די ווייטערדיקע יאָרצענדליקער פון מיין לעבן, וואָס איז רייך געווען אין איינדרוקן, אויפטרייסלונגען, פריידן און דערגרייכונגען האָב איך קיינמאָל נישט פאַרגעסן די ערשטע וואָכן אין יעקאַטערינאָסלאַוו און סלאַוואַ צייטלינס ליכטיקע געשטאַלט. איך ווייס נישט וואָס איז געווען

די סיבה, צוליב וועלכער איך האָב די וווינונג פאַרלאָזט. עס איז נישט אויסגעשלאָסן, אַז די מוטער האָט איינגעפונען פאַר נויטיק פטור צו ווערן פון אַ שכן, וועלכן די טאָכטער האָט אויפגענומען מיט דער גאַנצער היץ פון איר יונגן האַרצן. פאַרלאָזן זיך אויף „יושר" פון דאָזיקן יונגן אַרטיסט איז משמעות, פאַרגעקומען נישט גענוג זיכער און סאָליד. איך האָב זיך געמוזט אָפּטראָגן און האָב זיך באַזעצט אין אַ דירה, אין וועלכער איך האָב שוין געוווינט ביזן סוף, הגם דאָ האָט געוואָלט פטור ווערן נישט אַ מוטער נאָר דער הער געמאַל. ער האָט געהאַט מער יסודות, אָבער דאָס איז אַ קאַפּיטל פאַר זיך.

XI. דער ערשטער בוקעט

יענעם סעזאָן האָב איך זיך ווייט אַוועקגערוקט פאָרויס אויף מיין סצענישן וועג. ביעליאַיעוו האָט צוזאַמענגעשטעלט אַ טרופּע, מיט וועלכער דער גראָדנער קאָלעקטיוו קאָן נישט פאַרגליכן ווערן אפילו ווען מען זאָל אים געבן אַ צען „אויגלעך" — פאָר; איך מוז דאָ פאַר מיין געוויסן אָנרופן און אָפּשילדערן אַ ריי שוישפּילער פון יעקאַטערינאָסלאַווער טעאַטער אין ווינטערסעזאָן 1912/13.

אַן אַקטיאָר פון גרויסן פאַרנעם איז געווען — שאָרשטיין, קאָנסטאַנטין אָסיפּאָוויטש. מיך האָט פון דער ערשטער באַקאַנטשאַפט איבערראַשט ווען ער האָט, אויסשטרעקנדיק זיין האַנט, אַרויסגעזאָגט זיין פאַמיליענאָמען מיטן דרוק אויף דער ע ר ש ט ע ר זילב: נישט „שאָר ש ט יי ן", ווי רוסישע מענטשן זאָגן געוויינלעך, נייערט — „ש אָ ר שטיין".

צווישן די פּרימיטיווע רענעגאַטן, די ציגנדליקער משומדים׳לעך, וועלכע האָבן מער ווי אויף אַ העלפט אָנגעפילט די טעאַטערן אין יידישן תחום המושב, און וועלכע פלעגן זייער יידישע אָפּשטאַמונג אין בעסטן פאַל פאַרשווייגן און אין ערגסטן טייל פאַלן — לייקענען, האָט „שאָר־שטיין" איבערראַשט מיט דער אָפענער כוונה נישט צו האַלטן זיין יידישן „חותם" אונטער אַ הילע. אָבער מיך האָט מען, משמעות, באַטראַכט ווי אַ מין קנאי פון „שאָוויניזם", ווייל... הגם איך האָב מיט קיין איין וואָרט נישט געגעבן קיין גרונט אַזוי צו טראַכטן וועגן מיר און מיין וועלטאָנשויאונג... דאָ האָט ווידער — אַזוי ווי אין דער טעאַטערשול — געווירקט מיין עקשנותדיקע אָנגעהעריקייט „צום גלויבן פון די אבות". מען איז נישט איינמאָל צו מיר צוגעשטאַנען מיט דער זעלביקער שאלה: „חיתכן? צוליב וואָס טראָגסטו דעם עול פון רעכטלאָזיקייט?".

מען האָט מיר דערמיט אַזוי הערעסן, אַז איינמאָל בין איך אַרויס פון די כלים און געמאָלדן: „טפּשים! מיין פאָטער וועט האָד מיך מעביר נחלה

זיין, אויב איך וועל ביטן מיין רעליגיע... ווער פון אייך וואָלט אַזוינס געטאָן, ווען עס דאַרף אים קאָסטן אַ 4-שטאָקיק הויז אין ווילנע?“.

מיין איינפאַל האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר הונדערט-פּראָצענטיק טרעפלעך. מען האָט מיך נישט נאָר אויפגעהערט צו פאַרפאָלגן מיט פראַגעס און עצות אויף דער טעמע, נאָר אָנגעהויבן אַכטן און שעצן פאַר מיין „פּראַקטישן חוש“ אין פראַגן פון ווירקלעכן לעבן.

אָבער שאָרשטיינס „יידישקייט“ איז ווייטער ווי דער ערשטער זילב פון זיין נאָמען נישט געגאַנגען. פּרינציפּיעל האָט ער זיך געהאַלטן פאַר איינעם פון די טויזנטער אַרום. עס איז געווען אַ צווייטער ייד, מיטן נאָמען — ניעראַטאָוו. דאָס איז געווען אַ רייכער סוחר פון ראָסטאָוו, מיט קאַפּריזן און אַספּיראַציעס פון אַ שוישפּילער... איך האָב ביז סוף סעזאָן נישט באַוויזן ענדגילטיק פעסטצושטעלן, וואָס אים האָט געפעלט: אַ טראָפּן „טאַלאַנט“? מינימאַלע אַקטיאָרישע פעיקייטן? אָדער אַ מינימום צוגרייטונג צו דער „מלאכה“, מיט וועלכער ער האָט באַשלאָסן זיך צו פאַרנעמען, איבערגעבנדיק זיין פאַבריק אין ראָסטאָוו אין די הענט פון זיין ברודער?

עס זענען געווען נאָך צוויי יידלעך... „יידלעך“, נישט יידן! מיר וועלן ווען עס איז קומען צו דעם פּראָבלעם אין זיין גאַנצער טראַגישער טיפקייט און פאַרנעם. מיר וועלן אויך דאָ קלייבן די צעריסענע און צעוואָרפענע פעדים פון אמת און וועלן זיי זוכן צווישן שונאים פונקט אַזוי פלייסיק און עקשנותדיק ווי צווישן פריינד... אין די ליכטער פון שייטערס, אין די רויכן פון גאַזקאַמערן וועלן פרטים אויסזען אַנדערש, ווי עס האָבן אויסגעזען די געשטאַלטן פון מיינע פּראַוואָסלאַוונע קאָלעגן מיט נעזער פון קליינשטעטלדיקע מלמדים, מיט מאַניערן פון אונטערשמשים אין קליינע בתי מדרשים'לעך... איינעם האָט מען גערופן לויטן פאָטערנאָמען (דעם ט ו י ף-פ אָ ט ע ר, פאַרשטייט זיך!) — „פּיאָדראָוויטש“. עס האָט אים געפּאַסט באמת — לויטן רוסישן ווערטל: „ווי אַ זאָטל אויף אַ קו“... און בעת ער פלעגט לויט זיין אמט און פליכט אין טעאַטער אָנהויבן „פירן די פּראָבע“, עפּעס לאָזן הערן וועגן די ענינים פון „קונסט“, „מחבר“, פלעגט מיר אַרומנעמען אַ לוסט אים אַוועקצוטרייבן פון דער בינע און אַ שפּיי טאָן אין רוקן. ער האָט עס געפילט, געוווּסט, פלעגט מיר אויף יעדן טריט און שריט טאָן להכעיס, און איינמאָל האָט ער געמאָלדן, אַז איך בין דער ערגסטער „יודאָפאָב“, וועלכן ער האָט געטראָפן אין זיין לעבן... אויפן אָרט האָט עס אַרויסגערופן אַ לוסטיקן געלעכטער, ווייל דאָס איז געווען

ק. ע. אָליגין

דער ערשטער און איינציקער פֿאַל, ווען דער דאָזיקער „פּעדאָראָוויטש“ האָט געזאָגט בקול רם, אַז ער האָט אַ שייכות צו ייִדן. די איידעלע און גוט דערצויגענע קאָלעגן פֿלעגן די פֿראַגע פֿון נאַציאָנאַלער אָנגעהעריקייט בכלל ניט באַהאַנדלען. דאָ זאָל דערלויבט זײַן צו באַמערקן, אַז פֿיל ניט־ייִדן גייט אָן דער גאַנצער ענין פֿון אַנטיסעמיטיזם ווי דער פֿאַראַיאָריקער שניי. זיי זענען אַבסאָלוט גלייכגילטיק צום ייִדן ווי צום ייִהודאַס און שטעלן זיך אין איינצלנע פֿאַלן אויף דער אָדער יענער זײַט, ניט אויס פּרינציפּיעלע, פֿאָרויסבאַשטימטע פּאָסטולאַטן, נייערט אויס זייער באַציונג צו די פּרטים פֿון געגעבענעם אינצידענט.

די פֿראַגע פֿון מײַן „פּעדאָראָוויטשעס“ ייִדישקייט איז קיינמאָל ענטפֿלעך ניט געשטאַנען, אָבער נאָכדעם, ווי ער האָט מיך אָנגערופֿן „ייִדאָפֿאָב“ און דערום האָט מען זיך צעלאַכט, איז אַנטשטאַנען אין דעם פּרט אַ נייע „ערע“ אין לעבן פֿון טעאַטער. מיך האָט מען אָנגעהויבן רופֿן: „אונדזער אַנטיסעמיט“, און שוין צוליב דעם זענען אונדזערע פּראַוואָסלאַווע ייִדיצלעך געוואָרן אַן אָביעקט פֿון חוזק איבער זיי. פֿאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע „פּלאָג פֿון טאָג“ פֿלעגט פֿאַרשווינדן אין די קורצע טעג, ווען עס פֿלעגט קומען פֿון ווילנע אונדזער דירעקטאָר ביעליאַיעוו. דאָס פֿלעגט טרעפֿן ניט ווייניקער ווי צוויי מאָל אין חודש: אין דער טרופּע האָט זיך באַטייליקט זײַן פֿרוי, יעקאַטערינאַ סערגעיעוונאַ פֿאָראַנטשאָוואַ. אים האָט „פּעדאָראָוויטש“ אָן ספֿק בפּרטיות דערציילט וועגן זײַנע צרות מיט מיר און ווי איך קאָן אָננעמען לויט געוויסע פֿאַקטן, האָט אים ביעליאַיעוו אָנגעזאָגט ער זאָל ניט שאַפֿן קיין פּרעצעדענסן און קאָנפֿליקטן מיט מיר.

איינער פֿון די נאָבלסטע געשטאַלטן יענעם סעזאָן איז געווען קאַרל עדואַרדאָוויטש אָליגין — אַ פּאָליאַק. זײַן פֿרוי איז געווען — באַריאַטינסקאַיאַ. איך פֿלעג מיך פּשוט פֿילן ווי אַ באַשטראַלטער אין זייער געזעלשאַפֿט. זיי האָבן זיך אַזוי אויסגעטיילט מיט זייער איידעלער באַציונג צו מענטשן — פֿון „קלענסטן“ ביז „גרעסטן“. אין טעאַטער האָט געאַרבעט אַלס שיקייִנגל — „אַברומקאַ“. דאָס איז געווען אַ בחור פֿון אַ יאָר 17, אפֿשר גאָר 15 — אין צעריסענע שיך מיט העלגרויע לאַטעס אויף די עלנבויגנס פֿון זײַן טונקלברוינער מאַרינאַרקע, מיט קרומע אויגן און קיינמאָל ניט אויסגעשנייצטער נאָז. ער האָט גערעדט אַזאַ „רוסיש“, אַז די ערשטע טעג פֿלעגן אַלע קייכן פֿון געלעכטער. מען פֿלעגט מיט אַ כּיוון פֿאַרפֿירן מיט אים געשפּרעכן, כּדי זיך איבער אים צו מאַכן לוסטיק. איינמאָל

אָבער האָט אבראַמקאַ אויף אַ ווענדונג צו אים מציד אַ פּראַוואָסלאַוונעם ייִדליק אַריינגעצויגן אין נאָז דעם אינהאַלט, וואָס האָט זיך געריסן אויף דרויסן, אַ קוק געטאָן מיט זיינע קרומע בליקן דעם „גאָספּאָדין אַרטיסט“ (קיין געמען האָט ער נישט געקענט און נישט באַמיט זיך צו קענען) אין די אויגן און געמאָלדן אויף זיין „רוסישן“ לשון, וועלכן פאַרשטיין האָבן געקאָנט נאָר ייִדן פון אַלע אמונות: „אויף קיין פראַגעס וועל איך אייך מער נישט ענטפערן, „פּאָטאָמו טשטאָ“ איר שטעלט זיי מיר נאָר כדי פון מיר אָפּצולאַכן. זאָגט קורץ: וואָס זאָל איך אייך ברענגען? אַ ציימונג? אַ בולקע? אַ פלאַש ביר?“.

דער אינצידענט האָט געמאַכט אַ קאָלאָסאַלן איינדרוק אויף אַלעמען און מער פלעגט אַברומקען קיינער נישט באַהאַנדלען אַנהערש, ווי מיט אמתער יראת הכבוד צו זיינע צעריסענע שיך און אַנדערע מיט אים פאַרבונדענע איינשאַפטן.

איינמאָל אין מיטן ספּעקטאַקל האָט אַברומקע אָפּגעשטעלט איינעם פון די פירנדיקע פיגורן, ווען יענער איז געגאַנגען פון זיין גאַרדעראָבע צום אויפטריט.

— אָ, „סליושיטי“! גוט וואָס איך האָב אייך געטראָפן, איך זוך אייך אַרום פון איבערפרי.

— וואָס האָט פּאַסירט? רעד גיכער! איך האָב צוויי מינוט צום אויפטריט.

— איר האָט מיר געגעבן אַ פּאָלטינניק, און איך האָב אייך קיין רעשט נישט געגעבן... פאַרוואָס האָט איר מיר נישט דערמאָנט? איך האָב גאָר פאַרגעסן! איצט קוק איך, פון וואַנען נעמט זיך ביי מיר 15 קאָפּיקעס?

יענער איז געבליבן שטיין ווי געפּלעפט, קוקנדיק אויף אברומקען מיט אויפגעריסענע אויגן... דער געהילף איז צוגעלאָפן און מיט אַ פאַרשטיקטן קול אַרויסגעפּליסטערט: — וואָס שטייט איר! איר פאַרשפּעטיקט דאָך צום אויפטריט!

ביידע זענען פייל פון בויגן אַנטלאָפן צו דער בינע. אברומקע איז געבליבן שטיין מיטן זילבערנעם גילדן אין זיין האַנט. אַז דער געהילפסרעזשיסער האָט אים אָפּגערופן און דערקלערט, אַז צוליב אים האָט געקאָנט קומען דערצו, אַז מען וואָלט מוזן אַראָפּלאָזן דעם פאָרהאַנג אין מיטן אַקט, האָט זיך אַברומקע, אפשר צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן,

פאַרטראַכט איבער דעם, אַז דעם פאָרהאַנג אַראָפּלאָזן קאָן מען נישט צוליב אַזאַ סיבה ווי זיין גילדן. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל, געזעסן ביזן סוף ספּעקטאַקל און דאַן אַריין צום „גאָסטפּאָדין אַרטיסט“ און גאַרדעראָבע און אַוועקגעלייגט דעם גילדן אויפן טיש, צוגעבנדיק:

— זשוויגיטע! איך האָב נישט געוווסט, אַז איך שטער אייך. ווייטער וועל איך אין מיטן שפּוקטאַקל צו קיינעם נישט צוגיין. אַ גוטע נאַכט.

איזף מאָרגן האָט וועגן דעם „שיעור נישט פאַרשפּעטיקטן אויפטריט“ גערעדט די גאַנצע טרופּע. ווער עס איז האָט איינגעהאַלטן געלאַכט פון אַברומקעם לשון, אָבער די מעשה האָט געהאַט אַן אומגעריכטן עפּילאָג.

אָליגין האָט, אויסהערנדיק די געשיכטע פון אָנהויב ביזן סוף, געמאָלדן מיט אַן ערנסטן אויסדרוק אויפן פּנים:

— דאָס איז אַלץ זייער שיין און פיין, מיינע הערן, אָבער עס דאַרף אונדז אַלעמען זיין קלאָר, אַז קיין גאַנצ'ע שיך וועט אַברומקע נישט האָבן אין דעקאַבער, ווי ער האָט זיי נישט היינט. מיר געגיסן אַלע פון זיין מי, מיר מוזן אים באַזאָרגן צום ווינטער!

עס איז אויפן אָרט געשאַפן געוואָרן אַ סכום און צוויי פון אונדזערע דאַמען האָבן אויף זיך גענומען צו קויפן פאַר אַברומקען אַ וואַטנמאַנטל און אַ פּאָר שיך. ס'האָט אויך געסטאַיעט מזומנים אויף 4 נאָזטיכלעך, און אין אַ וואָך אַרום איז אַברומקע אַרומגעגאַנגען ווי אַ מאַגנאַט. טמעצער האָט אים דערקלערט די מיסטעריע פון שנייצן די נאָז, וואַשן די הענט. אָבער רוסיש האָט ער גערעדט ווייטער אַזוי ווי פריער... מיט דער צייט האָט ער אָנגעהויבן רופן אַקטיאָרן ביי זייערע נעמען און נאָך ווייטער — ביי די נעמען און פאָטער-נעמען. עס איז ביי אים אַוועק גאָר אויף אַ דרך, נישט מער ביי צוויי פאָטער-נעמען פלעגט ער געשטרויכלט ווערן און ברעכן די ציין: „פּ ע אָ ד אָ ר אָ וו י ט ש“ און — באַשערט מיר אַזאַ עגמת נפש! — „וו ע נ י אַ מ י נ אָ וו י ט ש“...

נאָכדעם, ווי עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז אָט די צוויי פאָטער-נעמען קאַליעטשעט אַברומקע אָן רחמנות, האָט אָליגין געמאָלדן, אַז דער געפערלעכסטער אַנטיסעמיט אין טעאַטער איז — אַברומקע!

מיט מיר אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָבן יענעם סעזאָן געאַרבעט צוויי יונגע אַקטיאָרן, וועלכע זענען געוואָרן פירנדיקע קינסטלער אין נאָך-אָק-טאָבערישן סאָוויעטישן טעאַטער. אין דער באַרימטער פּיעסע (אָן ספק איי-

נער פון די בעסטע איינסן אין דער סאָוויעטישער קלאַסיק) — „ליובאָוו יאַראָוואַיאַ" האָט די ראָליע פון „יאַראָוואָיִ" אין מאָסקווער „מאַלי" טעאַטער געשפּילט — אַלכאָווסקי, וועלכער האָט אין יעקאַטערינאָסלאַוו מיט מיר ביי ביליאַעוון געמאַכט די ערשטע שריט אויף די בינעברעטער... געווען איז ער אַ פּלימעניק פון באַקאַנטן אַנטרעפּרענער ניקולין, וועלכן דער לייענער דאַרף געדענקען פון אונדזער קאַפּיטל — „אין רויך און פלאַם" — אין אונדזער ערשטן טייל. אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָט אויך געשפּילט יענעם סעזאָן — טערעכאָוו, גבריאל. ער איז געווען אַ שוואַכער מענטש מיט קראַנקע לונגען און מיר האָבן אַרום אים כסדר געזיפּצט... דער היפּוך פון געזונטן, לעבנספרעסערישן אַלכאָווסקי — מיט זיינע ברענענדיקע אויגן, פאַנאַנדערגעבלאָזענע נאָזלעכער און לייכטשאַפּטלעכע ליפּן — איז טערעכאָוו געווען —צאַרט, פאַרטרוימט, שטענדיק אין קעגנוואַרט פון זיין צאַרטער פרוי, וועלכע האָט איבער אים געציטערט ווי איבער אַ בלום אויפן פראָסט...

דער שלאַגער פון גאַנצן סעזאָן איז געווען — „עדיפּוס"... נישט סאָפאָקלעסעס, נייערט הוגאָ פאָן האָפמאַנסטאַלס, אָבער דער חילוק איז געווען פילבאַר בלויז פאַר ליטעראַטור־קענער. פאַרן ברייטן עולם, אפילו דעם זייער באַהאַוונטן אין די ענינים פון ליטעראַטור, איז עס געווען — דאָס זעלביקע בילד, וואָס מיר טראָגן אין אונדזערע הערצער און געמיטער — פון סאָפאָקלעסן.

האָפמאַנסטאַלס טראַגעדיע האָט ברייט פּאָפּולאַריזירט די פּרעכטיקע אויפפירונג, וועלכע עס האָט געמאַכט מאַקס ריינהאַרדט מיט אַלעקסאַנדער מאָאיססי אין דער טיטל־ראָלע. די דאָזיקע פאָרשטעלונג איז באַוויזן געוואָרן שיעור נישט אין אַלע הויפּטשטעט פון דער וועלט. יעדעם טעאַטער, וואָס האָט פּרעטענדירט אויף אָנזעעוודיקייט, האָט די פאָרשטעלונג געהאַלטן פאַר נייטיק איינצושליסן אין רעפּערטואַר. פאַרשטייט זיך, אַז ע ר ש ט ר אַ נ ג י ק ע רעזשיסערן האָבן זיך נישט געלאָזט אויפן עקספּערימענט נ אָ כ צ ו מ אַ כ ן ריינהאַרדטס רעזשי. טעאַטערן, פאַרקערט, פון הריטן ראַנג האָבן דערויף נישט פאַרמאָגט קיין מיטלען. אָבער אַזאַ אונטערנעמונג ווי ביעלאַיעווס אין יעקאַטערינאָסלאַוו (און ווילנע איז דערצו געווען נישט גענוג גרויס — די ב י נ ע!) האָט דאָס פאַרווירקלעכט, און דער דערפאָלג איז געווען אַ שלאָגנדיקער. דער הויפּט־אַקצענט פון דער אויפפירונג איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס דער ספּעקטאַקל איז געגאַנגען פון אָנהייב ביזן סוף אויף אַ טרעפּ... לויט איך געדענק 12 ביז

15 שטיפּן. אויבן אין געהעריקן סטיל פון פּאַלאַץ הייבט זיך אָן די פאָרשטעלונג. דער ערשטער אומפאַרגעסלעכער עפעקט איז דער המון, וועלכער שטייט אויף די 12 שטיפּן מיט אויסגעשטרעקטע הענט פון אויבן אַרויף צו עדיפוס, בעטנדיק רחמים און הילף. דאָס איז געווען ריינהאַרדס אויפטו און דאָס איז ביז קלענסטן ניואַנס באַוויזן געוואָרן אין אונדזער פאָרשטעלונג, וועלכע איז אין משך פון גאַנצן סעזאָן נישט אַראָפּ פון אַפיש. אונדזער „פעדאָראָוויטש" האָט נישט געדאַרפט זיין קיין מאַקס ריינהאַרדט, אַזוי גוט, ווי קיינער דאַרף נישט זיין קיין קאָלומבוס אַוועקצושטעלן אַן איי אויף דער אָנגעבראָכענער שאָלעכץ. ריינהאַרטס רעזשי האָט דערגרייכט צום צושיער פון יעקאַטערינאָסלאַווער טעאַטער... אָבער דאָס איז דאָך ערשט די ראַם פון ספעקטאַקל! צו ש פּ י ל ן האָט מען געמוזט האָבן אַ ק ט י אָ ר ן, וועלכע זאָלן זיין בכּוח דעם טעקסט דערלאַנגען מיט ז י י ע ר א י י ג ע נ ע ר באַגאַבונג, נ י ש ט אויסגעבאָרגטער ביי מאָאיסטין. די טיטל ראָלע האָט געשפּילט שאָרשטיין, און ווען ער באַווייזט אין משך פון סעזאָן נישט מער ווי זיי איין געשטאַלט, וואָלט איך אים געהאַט פאַרנאָטירט אין מיין רשימה טעאַטער־קינסטלער, מיט וועלכע איך האָב געהאַט די זכיה צו שטיין אויף די ברעטער פאַרן גאַנצן לעבן — פאַרן באַדייטנדסטן (אויסער מאַמאָנט ראַלסקי, פאַרשטייט זיך!). שאָרשטיין האָט נאָכן דערפאָלג אין יעקאַטערינאָסלאַוו אַריבערגעטראָגן דעם ספעקטאַקל „עדיפוס" קיין קיעוו, און האָט געהאַט אַ גאַנץ אומבאַדייטנדיקן בייפאַל, אויב נישט זאָגן: „דורכפאַל"... דאָס איז אַ מערקווירדיקער עפּיזאָד אין דער פּראַקטיק פון טעאַטער. דאָ לאָזט זיך באַטראַכטן, וויאַזוי דערשיינונגען האָבן פאַרשיידענע אָפּקלאַנגען — אין שייכות מיט פּרטים ביים אומפאַרענדערטן עיקר. שאָרשטיין האָט אין אונדזערע פאָרשטעלונגען אָן ספק געשאַפן דעם גרעסטן חלק פון שוישפּילערישן באַגאַזש, אימפּאָנירנדיקער סצענישער קראַפט און רייץ. דער עולם פלעגט ביים סוף מאַכן אַ שטורמישע אָוואַציע, ער פלעגט זי אויפנעמען אין פולן באַוווסטזיין, אַז אים געהערט דער לייבןחלק פון דער אַרומיקער התפעלות, און די מיטשפּילער אַרום זיך פלעגט ער בלויז אוים „דעמאָקראַטישע" פּרינציפּן פּ אַ ר ט ר אָ ג ן... לאָזט זיך אוים, אַז אָן דעם יעקאַטערינאָסלאַווער אַנטוראַזש האָט ער אין קיעוו אויפן צושויער קיין איינדרוק נישט געמאַכט... וועט מען זאָגן: „אַן אַנדער עולם"? אָבער ראַלסקי, אָרלעניעוו, אָדער אפילו פּאַוועל סאַמאָילאָוו און די ברידער אַדעלהיים זענען נישט געווען אָפּהענגיק פון „אַדרעס" און „אַדרע=

סאַט", ווייל דער עיקר אין זייער ספּעקטאַקל איז געווען זייער פּער=
זענלעכער יש.

"עדיפּוס" אין יעקאַטערינאָסלאַוו איז געווען אַ גאַנצקייט, אין וועלכער די טיטל=ראָלע איז געווען קלאָר ווי דער טאָג, דער „פּרימוס אינטער פּאַרעס" (ערשטער צווישן גלייכע). אָבער „ערשטער" אין להלוטין נישט — „איינציקער"! אין טעאַ=טער איז אָט דער אמת דער יסוד פון פאַר=העלטעניש צווישן זיינע טוער. דער, וואָס פאַרבייט די באַגריפן, בלייבט אָפט אין דער פּאָזיציע פון אַ נאַרישן בעל=גאווה.

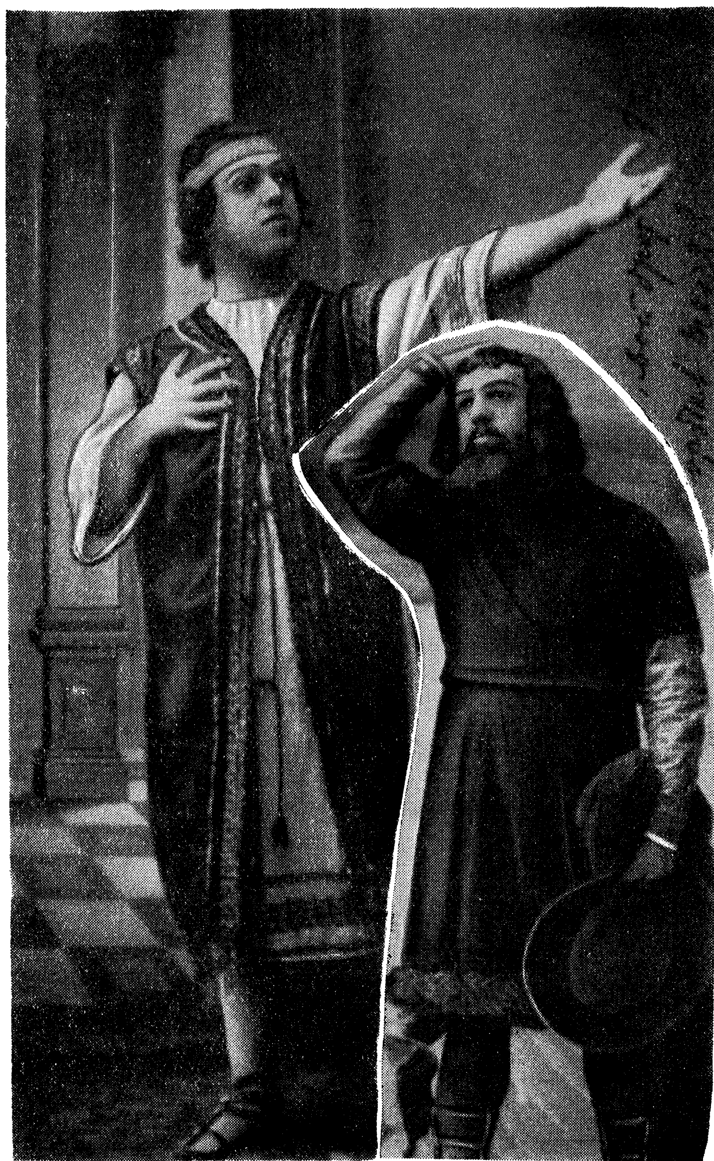
שאַרשטיין איז געווען זייער אַ באַגאַבטער אַקטיאָר, האָט באַוויזן אין אַ רייע אפילו קלאַסישע ראָלן מוסטערן פון סצעניש איינפאַל, און אוממיטלבאַרן טעמפּעראַמענט, ער איז געווען אָריגינעל אין זיין אינ=טערפּרעטאַציע, באַלויכטנדיק טעקסטן און סיטואַציעס מיט אייגנאַרטי=קער, נישט געבאָרגטער ביי קיינעם דערפינדלעכקייט. דאָס האָב איך פעסטגעשטעלט פון די ערשטע שריט מיט אים, אָבער זייער גיך האָב איך אויך דערפילט, אַז איך האָב צו טאָן מיט אַ פּערזאָן, וואָס איז אין זיך פאַרליבט און זעט נישט קיינעם און קיין זאַך אויסער זיך און נעבן זיך... דערפון איז שוין איין שריט צו דער אָנגעשפּיצטער אַמביציע פון קליינבירגערלעכער זעלבסטפאַרגעטערונג, וועגן אַ דענקער אין דער קונסט — ווי די געשטאַלטן פון דאַלמאַטאָוו, דאַלסקין — איז שוין קיין רייד נישטאָ, און צווישן אונדז האָט זיך אָן מיין ווילן איינ=געשטעלט אַן אָנגעשטרענגטע באַציונג, ווייל ער האָט נישט פאַרשטאַנען מיט וואָס צו דערקלערן מיין „קילע" באַציונג צו אים ביי דער פולער אָנערקענונג פון זיינע סצענישע לייסטונגען... חוץ דעם האָט זיך געמאַכט אַזוי, אַז ער האָט אין פאָרשטעלונגען, וווּ ער האָט געשפּילט די הויפּט=ראָלן, אויסגעהערט פון צושויער, וועמענס אָפּשאַצונג ער האָט געהאַלט=פאַר מאָסגעבנדיקע, מיינונגען וועגן דעם, אַז זיי האָט אימפּאָנירט אַ רייע ראָלן, וועלכע ער האָט געהאַלטן פאַר מינדערווערטיקע, און דאָ האָבן זיי זיך אַרויסגעשטעלט ווי „דאָמינירנדיקע", „צענטראַלע", וועלכע לאָזן זיך פאַרגעדענקען. די דאָזיקע ראָלן האָב איך געשפּילט, און ער האָט אָנגע=הויבן מיך טרעטירן, איגנאָרירן, גריזשען... איך האָב אפילו נישט גע=קאָנט צולאָזן דעם געדאַנק, אַז די סיבה פון זיין אומווילן איז דאָס, וואָס ער האָט דערזען אין מיר אַ „קאָנקורענט" פאַר זיין פּאָפּולאַריטעט ביים

עולם. הערביי האָט ער געהאַט די מידה צו וועקן זיין טעמפּעראַמענט פאַרן אויפטריט, „אויפשרויפן“ די נערוון דורך בכיוונדיק־צערייצטער רוגזה, כעס, גרימצאָרן. מען האָט שוין געוווּסט: היינט גייט „קין“, „אָקאָסטאַ“, „האַמלעט“ — וועט אומפאַרמיידלעך ווער עס איז פון די טעכנישע מיטאַרבעטער — דער קאָסטיומער (מען פלעגט דעמלט זאָגן פּראָסט־פּשוט: „שניידער“), דער גרימער („פּאַריקמאַכער“) אָדער עמיצער פון אָט דער שטופע אויף דער יעראַרכיע מוזן „פאַלן אַ קרבן“... אויב נישט כאַפּן אַ פּאָר קליעפּ, וועט לפּחות פליען אַ בענקל אין רוקן אָדער מינימום אַ שאַכטל מיט פּודער אין פּנים.

איך האָב שוין אַמאָל דערציילט, אַז איך האָב פון מיינע ערשטע שריט אין טעאַטער געהאַט די געוווינהייט זיך גרייטן צום אויפטריט אין קורצע מינוטן. דער געהילפס־רעזשיסער האָט געוווּסט, אַז איך קום אַריין אין גאַרדעראָב 15 — 20 מינוט פאַרן אָנהייבן, און דאָס איז שוין געוואָרן אָנגענומען און סאַנקציאָנירט פון הויפּט־רעזשיסער. מאַכט זיך, אַז עס גייט „האַמלעט“, איך שפּיל דעם „קיניג“. לויט דער אָנגענומענער אינסצעניזאַציע פלעגט מען די פאָרשטעלונג אָנהויבן פון צווייטן בילד — דעם קיניגס טראָנרעדע. אַ האַלבע שעה פאַרן אָנהויב, דערהערנדיק, אַז איך בין נאָך נישטאָ, האָט שאָרשטיין שוין געהאַלטן פאַר אומפאַרמיידלעך, אַז דער ספּעקטאַקל וועט זיך אָנהויבן מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון 10—15 מינוט... ער איז אויפריכטיק אַרויס פון די כלים אין, ווען איך האָב זיך באַוויזן, האָט ער מיך באַגעגנט מיט פויסטן און זלזולים — דאָס מאָל נישט קיין קינסטלעך אַרויסגעקוועטשטע לשם „טעמפּעראַמענט“, נייערט אויפריכטיק שטראָמענדיקע פון זיין פּאַרדרוס, וואָס אַ יונגער אַקטיאָר דערלויבט זיך צו שטערן די קאַנאָנען און ווייזט אַרויס אַזאַ גלייכגילט צו זיין אויפגאַבע אין אַ שעקספּיר־פאָרשטעלונג. אויף זיינע געביילטע פויסטן און קולות האָב איך מיט אַן אייז־קאַלטער רואיקייט געענטפערט:

— קאָנסטאַנטין אָסיפּאָוויטש! איר זענט אין אייער גרימצאָרן גערעכט אויף אַלע הונדערט פּראָצענט, אָבער אין ד ע ר מינוט איז וויכטיקער פון אייער גערעכטן גרימצאָרן — דער קאָסטיום און גרים, וועלכע איך דאַרף אין משך פון 15 מינוט ברענגען אין אָרדענונג און איך בעט אייך קיין איין מינוט ביי מיר נישט צונעמען.

מיט אַ טאָן פון אַבסאָלוטער רואיקייט האָט ער זיך געוואָנדן צום הויפּט־רעזשיסער:

„קרעאָן“ (אין „עדיפּוס“) גוננאַר (אין „גבורים פון צפון“ הענריך איבסענס)

— איך פאָדער צוויי טעג געהאַלט אָפּרעכענען פאַר יעדע פאַרשפּע־טיקטע מינוט!

— ד יר יי טעג פאַר יעדע סעקונדע — זאָג איך — אָבער איצט לאָזט מיך אַליין!

פּונקט 8 פלעגט מע הויבן דעם פאָרהאַנג. און פּונקט 8 איז ער אַרויסגעלאָפן פון זיין גאַרדעראָב מיט אַ דונער: „לאַנג וועלן מיר נאָך וואַרטן אויף דעם מנובל?“ אָבער דער געהילפרעזשיסער האָט אים גע־מאָלדן, אַז אַלע באַטייליקטע זענען אויף זייערע פלעצער...

— פאַרוואָס־זשע הויבט איר נישט אָן? ס'איז דאָך אַ מינוט נאָך 8?

— אָן אייך זאָל איך אָנהויבן, קאָנסטאַנטין אָסיפּאָוויטש? רעפּע־טירט האָבן מיר מיט אייך.

אין דער מינוט האָט זיך דערהערט דער סיגנאַל צו הויבן דעם פאָר־האַנג און, דערזעענדיק מיך אויפן טראָן, האָט ער האַסטיק פאַרנומען זיין אָרט נעבן טראָן לויטן מיזאַנץ, אַרויסמורמלענדיק מיט שוים אויף די ליפּן: „מיט אַזאַ קאַלטן לונג־און־לעבער גייט ער שפּילן שעקס־פּירן“... דער פאָרהאַנג האָט זיך געעפנט. איך האָב אָנגעהויבן: „ווי ליב ס'איז אונדז דער אָנדענק פון ברודער ערשט פאַרשטאָרבענעם“ — אָבער אין דער געשטאַלט אַריינלעבן זיך ווי נעבן דאַלסקין האָב איך דאָ נישט געקאָנט.

אין דער פאָרשטעלונג פון „עדיפּוס“ איז מיר אויסגעפאַלן איבער־צונעמען אויף זיך אַ טייל פון די אָוואַציעס. די פאָרשטעלונג פלעגט זיך פאַרענדיקן מיט דעם, ווי דער בלינדער עדיפּוס גייט אַראָפּ פון טרעפּ און לאָזט זיך דורכן צושויערזאַל צום אַרויסגאַנג. קרעאָן אויף זיין בקשה אים הערלויבן אוועקצוגיין, ענטפערט: „גיי און לאָז די קינדער איבער דאָ“.

און ער בלייבט מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט אויפן טרעפּ, אַזוי ווי באַגלייטנדיק עדיפּוסן און אים זעגענענדיק ביז ער פאַרשווינדט פון צושויערס אויג...

איך האָב געשפּילט קרעאָנען און שטייענדיק אויבן, פלעג איך נאָכ־קוקן דעם אָפּגייענדיקן עדיפּוס מיט אויגן, פון וועלכע עס האָט זיך גע־גאָסן איבערן פּנים אַ שטראָם טרערן.

אין דער רעצענזיע וועגן ספּעקטאַקל האָט שאָרשטיין נאָך אַ לויב־געזאַנג פאַר זיין לייסטונג איבערגעלייענט, אַז די שטורמישע אָוואַציע

וו. א. רײשקאָוו

פון עולם פאַר זיין פּרעכטיקע שפּיל האָט ער צו פאַרדאַנקען דעם יונגן אַרטיסט, וואָס האָט אַזוי הערלעך דערגענצט דעם איינדרוק מיטן לעצטן אַקאָרד פון וואונדערבאַרן ספּעקטאַקל. שאַרשטיין איז געוואָרן ווילד, געשריען, אַז דעם מחבר פון אַרטיקל וועט ער ממיתן, שלאָגן ווי אַ הונט, צעברעכן הענט און פיס. אָבער דאָס איז נאָך נישט געווען דער סוף פון זיינע „צרות". היות דער קריטיקער האָט מיר פאַרגעוואָרפן אַ געוויסן זשעסט לגבי עדיפוסן, האָב איך אין אַ קורצן בריוו אין רעדאַקציע אים אויפגעקלערט, אַז ער וואָלט געהאַט אַ גרונט צו האַלטן מיין באַוועגונג פאַר אומבאַגרינדעט, ווען מיר שפּילן סאָפאָקלעסן. מיר האָבן אָבער געשפּילט — האָפמאַנסטאַלן, און ביי האָפמאַנסטאַלן איז די באַוועגונג אָנגעוויזן אין אַ רעמאַרקע פון טעקסט... אַזוי, אַז דער פאָרוואורף — אויב ער איז באַרעכטיקט — דאַרף געמאַכט ווערן נישט דעם אַקטיאָר, נאָר דעם אויטאָר. מיטן אויטאָר פון דער רעצענזיע — וויאַטשעסלאַוו אַלעקסאַנדראָוויטש זאַרוביין — האָבן מיר זיך היים באַפריינדעט און אין טעאַטער האָט מען זיך צו מיר דורכגעדרונגען מיט „האָכאַכטונג" ווי מיט אַ פאַרשוין, מיט וועלכן „מען רעכנט זיך" אין רעדאַקציע. איך געדענק נישט ביי דעם אַלעם ווי די צייטונג האָט זיך גערופן. עס איז געווען אַ צווייטע צייטונג — „פּרידניעפּראָווסקי קראַי", אין וועלכער איך האָב שפּעטער אין פּעוראַל צו דאַלמאַטאָווס ערשטן יאָרצייט אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל און פּראָטעסטירט, וואָס פאַרן גאַנצן יאָר האָט מען נישט אַוועקגעשטעלט קיין מצבה אויף זיין קבר.

אַזוי האָט יענער ווינטער אַריינגעבראַכט אין מיין קוריקולום-וויטע אַ סך וווערטפולע עפּיזאָדן.

איך קאָן נישט פאַרביייגיין מיין באַקאַנטשאַפט מיטן דעמלט פאָפולערן דראַמאַטורג, וויקטאָר אַלעקסאַנדראָוויטש רייזשקאָוו, מיט וועלכן איך האָב זיך יאָרנלאַנג נאָכדעם דורכגעשריבן און זיינע בריוו זענען מיר תמיד געווען אַ פרייד אין מיינע נסיונות פון יענע יאָרן. אָנגעהויבן האָט זיך עס אין סאַמע אָנהויב פון סעזאָן. מען האָט געעפנט מיט זיין פּיעסע: „אָביוואַטעלי" (קלייןבירגער", נישט מישן מיט גאָרקיס „מעשטשאַניע"!), וועלכע איז יענע חדשים געווען דער שלאַגער אין פּעטערבורגער „אַלעקסאַנדרינקאַ". פאַר יעקאַטערינאָסלאַוו איז געווען אַ געשעעניש פון העכסטער מדרגה, וואָס דער פּאָפּולערער מחבר האָט ביי געוווינט די דערעפענונג פון סעזאָן, און ביעליאַיעוו האָט פאַרזיכערט ער זאָל פאַרבלייבן אויף דער פּרעמיערע פון זיין צווייטער פּיעסע. וועלכע

איז אויך דעמלט געשפּילט געוואָרן אין „אַלעקסאַנדרינסקי“ טעאַטער „דורכגייער“. ריישקאָוו איז פאַרבליבן, בייגעוווינט די פּראָבן, זיך אָנגעלאַכט פון אונדזער הויפּט־רעזשיסער; אַרומגעקוקט אויף די אַקטיאָרן; זיך דערוווּסט, אַז דאָ איז פאַראַן דאַלמאַטאָוו אַ תּלמיד און אים צו זיך דערנענטערט. אַז עמעצן הויבט אָן צו „גיין“, גיסט זיך דאָך בוימל פון אַ ליידיק פלעשל. אין דעם שטיק איז פאַראַן אַ ראָלע פון אַ יונגן גוטסבאַזיצער, וואָס דערשיינט אין אָנהויב און צום סוף. ער פאַרפירט אַ יונג מיידל, וועלכע ווערט נאָך איר ערשטער לעבנסדראַמע אַן אַקטריסע, איז זוכה צו ווערן באַרימט און אין לעצטן אַקט קומט זי אין הויז פון מאַמע־מאַמען און דערציילט איר יונגערער שוועסטער, וואָס זי איז אין לעבן אויסגעשטאַנען, און וואָרנט דאָס כמעט נאָך ק י נ ד צו פאַרהיטן איר האַרץ פון ד ו ר כ ג יי ע ר אין לעבן פון אַ פרוי... צו די לעצטע זאַצן פון איר דערציילונג באַווייזט זיך דער גוטסבאַזיצער, וועגן וועלכן זי רעדט, ער הערט אירע ווערטער וועגן „דורכגייער“, ער מאַכט צו איר אַ שריט, זי מורמלט אַרויס איר נאָמען, מיט פאַראַכטונג קוקט זי אים אָן און גייט אַוועק... דער פאָרהאַנג פאַלט. דאָס שטיק איז פאַרענדיקט.

אין פּעטערבורג האָבן זיך אין דער פיעסע באַטייליקט די גדולים פון „אַלעקסאַנדרינסקי“ טעאַטער, און געבן דאַווידאָוו, וואַרלאַמאָוו, מיטשוריגאַ, האָט דער אַקטיאָר קיענסקי אין דער ראָלע פון „דורכגייער“ נישט איבערגעלאָזט קיין שום איינדרוק.

אויף די פּראָבן בין איך צום סוף אפילו נישט אַרויס אויף דער בינע. מיר איז געוואָרן אָנגעזאָגט, אַז ביים סאַמע סוף פון אַקט דערשיין איך, און סאַראַנטשאָוואַ גיט אויף מיר אַ קוק און גייט אַוועק...

אָבער אויפן ספּעקטאַקל, דערהערנדיק די פראַזן וועגן דורכגייער, וואָס צעשטערט דאָס ערשטע געפיל פון אַ פרויען־האַרץ, האָט „מיין“ „גוטסבאַזיצער“ פּ אַ ר ש ט אַ נ ע ן אַזוינס, וואָס ביז דער מינוט איז אים אפילו אין קאָפּ נישט אַריין. און... אַז דער פאָרהאַנג איז געפאַלן, האָט מען אין עולם גערופן מיין נאָמען און דער אויטאָר איז צו מיר צוגעלאָפן מיט פלאַמענדיקע בליקן.

— טייערער מיינער — האָב איך דערהערט — ס׳איז דאָך אַ פּרעכטיקע ראָלע, דער „דורכגייער“. איך האָב געראַטעוועט דעם פינאַל! אין פּעטערבורג איז דערפון קיין שפּור נישטאָ. איך דאַנק אייך, איך ווייס נישט ווי אַזוי אייך מיין דאַנק אויסצודריקן.

אַ באַדייטנדיק בלאַט איז אין מיין טאָגבוך פאַרשריבן צוליב דער ראָל פון „גוננאַר“ אין איבסענס „די גבורים פון צפון“. דאָרטן זענען פאַראַן דריי געשטאַלטן פון דער סקאַנדינאַווישער מיטאָלאָגיע. עס האָבן זיי געשפּילט — שאָרשטיין, אָליגין און איך. פאַר מיר איז עס בלי ספק געווען אַן אויפגאַבע איבער אַלע פאָדערונגען, וועלכע מען האָט געקאָנט שטעלן אַ יונגן שוישפּילער אין צווייטן סעזאָן אויף די בינע-ברעטער. און איך האָב זיך אונטערן לאַסט פון דער ראָלע געבויגן אין דרייען, אָבער אַרויס מיטן כבוד, אָליגין האָט אָפן געמאָלדן, אַז איך האָב אים אַריבערגעשטיגן אין אַלע פּרטים... ער האָט דערביי צוגעגעבן, אַז דאָס איז נישט קיין סך, ווייל ער פילט זיך אין דעם רעפּערטואַר („העלדן“, קאָסטיום, פערז) ווי געפּענטעט, אָבער לויט זיין מיינונג בין איך נישט אָפּגעשטאַנען פון שאָרשטיינען אַליין. מיט דער זעלביקער מיינונג האָט זיך גאָכן ספּעקטאַקל געמאָלדן צו מיר ניעראַטאָוו. עס האָט אין דעם געשמעקט אַ היבשע דאָזע „שאָדנפרייד“ לגבי שאָרשטיינען, וועלכן קאָלעגן האָבן שוין באַוויזן נישט ליב צו באַקומען. איז דאָ געווען מער „שנאת המן“ לגבי אים ווי „אהבת מרדכי“ לגבי מיר, אָבער אַ שריט פאָרויס און גאָר אַ באַדייטנדיקן האָב איך יענעם אָוונט געהאַט צו פאַרנאָטירן, און דער סעזאָן איז אַוועק אונטערן צייכן פון כסדרדיקן פאַרמאַרש.

אין „קין“ האָט מיר דער רעזשיסער געגעבן אַ ראָלע, פון וועלכער אַקטיאָרן ווייכן ווי פון אַ בייזער קרענק: „לאָרד מעלוויל“, דעם שוואַרצן כאַראַקטער, וועלכן קין מישט אין דריטן אַקט אויס מיט בלאָטע. איך האָב אָנגעשריבן בעליאַיעוון אַ בריוו און געמאָלדן, אַז די שיקאַנירונגען מצד דער רעזשי לגבי מיר וועל איך לענגער נישט פאַרטראָגן און אויב די דירעקציע קאָן מיך נישט באַפרייען פון דעם, בעט איך מיך באַפרייען פון טעאַטער. נישט אויף דעם בין איך הריי יאָר געווען דאַלמאַטאָווס תלמיד, כדי צו ווערן אַן אָביעקט פון בייזוויליקע עם-הארצים. דער רעזולטאַט פון מיין ווענדונג איז געווען, אַז דער רעזשיסער איז געקומען זיך מיט מיר אויסטענהן און מיך פאַרזיכערט אין טיפסטער אַכטונג צו מיר און צו מיינע אַלע אַספּיראַציעס. פון דער ראָלע „לאָרד מעלוויל“ בין איך באַפרייט געוואָרן... איך האָב דאַן געמאָלדן, אַז איך וועל די ראָלע שפּילן, כדי נישט צו שאַפן קיין פּרעצעדענס פון נישט דיסציפּלינירטקייט. דאָס האָט שוין אַלעמען אַריינגעבראַכט אין אַ מצב כמעט פון פאַרלאָרנקייט: „וואָס זשע וויל ער?“ קומט אויס, אַז ער וויל טאָן נאָר קאַפּריזער, נאָר מיטן קאָפּ אַראָפּ!

אָבער דער פֿינאַל איז געווען גאָר שוין אַן אומגעריכטע סענסאַציע. שאַרשטיין איז אין „קין“ געווען פּרעכטיק. ער האָט אים געשפּילט מיט מער ראַפֿינירטקייט ווי דאַלסקי. די קריטיק האָט עס נישט גענוג פֿאַרשטאַנען אָפּצושאַצן און האָט אָנגעשריבן אַזאַ מין „לעבלעכע“ אָפּשאַצונג. און וועגן מיר אין „לאָרד מעלוויל“ (די ראָלע איז אין רעצענזיעס נאָך קיינמאָל איבערהויפּט נישט דערמאָנט געוואָרן) איז באַמערקט געוואָרן, אַז פֿון אַלע „אַריסטאָקראַטן“ האָט לאָרד מעלוויל דער איינציקער געמאַכט גלויבן, אַז מען האָט פֿאַר זיך אַן ענגלענדער פֿון העכער אָפּשטאַמונג... שאַרשטיין האָט פֿון דעמלט אָן שוין מיין נאָמען נישט געקאָנט הערן און זיך דערביי נישט אויפֿרעגן.

איך האָב יענעם ווינטער געשפּילט צוויי ראָלן, וואָס געהערן צו די שווערסטע אין רעפּערטואַר פֿון דראַמאַטישע אַקטיאָרן און כאַראַקטער-שפּילער: „מעטערניך“ אין ראָסטאַנס באַרימטן שטיק „דאָס אָדלערל“ און „סקאַלאָזוב“ אין פּערל פֿון דער רוסישער קלאַסיק — גריבאָיעדאָווס „די צרה פֿון שכל“. אין דער לעצטער ראָלע האָט מיר שטאַרק געשטערט מיין הייזעריקייט. איך האָב געהערט פֿון סקאַלאָזובס קעל אַרויס — נישט די טענער, וועלכע איך האָב געקאָנט אַרויסקריגן פֿון מיינע פֿאַרקאַטערטע שטימבענדער. איך בין אויף די פּראָבן אַרומגעגאַנגען אַ דערשלאָגענער און געטענהט, אַז איך דערהרגע די פֿאָרשטעלונג. משמעות, מיט דער כוונה מיך צו דערמונטערן האָט בילאַיעוו אין מיטן פּראָבע פֿון 2-טן אַקט נאָך מיין סצענע געמאָלדן איבערן גאַנצן טעאַטער: „זיין „צרה“ קומט נישט פֿון „שכל“ ווי ביי טשאַצקין, נייערט פֿון איינבילדונג. ווער האָט אים אַריינגעשלאָגן אין מוח, אַז ער איז „הייזעריק“? אַלע טענער, וועלכע די געשטאַלט פֿאָדערט, ברענגט ער פֿון זיין שוואַכער קעל אַרויס און שפּילט דערביי אַזוי, אַז מען קאָן אים מיט אַ רואיקן געוויסן אַריינרעכענען אין דער רשימה פֿון די בעסטע „סקאַלאָזובס“. נאָכן ספּעקטאַקל האָט שאַרשטיין ווידער געמייקירט מעשים. זאַרעצקי האָט פֿאַר אים זיין „טשאַצקין“ איינגעטיילט אַ היבשע דאָזע ליבגעזאַנג, ער האָט אָבער דערביי אים אויפֿמערקזאַם געמאַכט אויף אַ פּרט, וועלכן שאַרשטיין האָט פֿאַרזען: די אַלע אומצאָליקע באַפֿליגלטע ווערטלעך, זאַצן, פֿערזן, וועלכע זענען אַריין אין אומגאַנג פֿון רוסיש-רעדן, קלינגען ביי טשאַצקין נישט ווי ציטאַטן, פֿון ערגעץ גענומענע, נאָר ווי אַ פּראָדוקט פֿון זיין שפּילנדיקן געדאַנק און דער אַרטיסט דאַרף עס געדענקען... פֿאַר אַזאַ באַמערקונג וואָלט אַ קינ=

סטלער' געזאָלט דעם קריטיקער אַ קוש טאָן די האַנט. אין אונדזער פּאַל אָבער האָבן מיר דערהערט: „אויסוואורפן: מגובלים! נישט געשלאָגענע מאָרדעס! הענט און פיס דאַרף מען זיי אויסברעכן! זאָל ער נאָר אַרי־בערטרעטן די שוועל פון טעאַטער! צוריק וועט מען אים אַוועקטראָגן! איך גיב מיין ערן־וואָרט, אַז פאַר אַזאַ הוצפּה וועל איך אים צווינגען זיך צו אַנטשולדיקן! מ י ר, שאָרשטיינען, גייט ער לערנען ווי אַזוי טשאַצקי דאַרף רעדן!!“

האָט גאָט געמאַכט, אַז זאַרגיצין זאָל אַריינקומען אין פולן בריצן פון איידעלן גרימצאָרן... מיין ריטער אָן פּאָרוואורף און פחד איז אפילו נישט אַנטלאָפן דורך אַ צווייטער טיר. מיט אַ צוויבערהאַפטן שמייכל אויף די ליפּן האָט ער דעם רעצענזענט באַגריסט, זיך מיט פאַרגעניגנדיק.

אַ גרויס איבערלעבעניש איז פאַר מיר געווען די ראָלע פון „אַלטן שקאַלף“ אין זשילאַוסקיס „צראָס און פּסיכעע“. נאָכן בילד, וואָס פאַר־ענדיקט זיך מיטן אַלמנס גרויסן מאָנאָלאָג וועגן דער נייער עפּאָכע פון ליבע און קעגנזייטיקער הילף צווישן צווי מענטשן. (ביז הייגט וויברירט מיין גאַנצער גוף און גייסט פון לעצטן פערז:

ער ווישט די טרערן אין פאַרווייגטע אויגן
און טרייסט און פרייד פאַרשפּרייט ער פייל פון בויגן
ביי ליידנדיקע היילט ער וואונדן אויס

פון מויל צו מויל דער נאָמען שוועבט: „כ ר י ס ט אָ ס!“) —

פלעגט מען הייבן דעם פאָרהאַנג אַ מאָל צען... אונדזער סופלער, וואָס איז געווען שאָרשטיינס פאַרטרויאונגס־מאַן און איבערגעגעבענער ידיד, איז איינמאָל אַריין צו מיר נאָך דעם בילד מיט באַגריסונגען און קאָמפּלי־מענטן (זיין פאַטראָן איז אין דער פאָרשטעלונג נישט באַטייליקט געווען) און געזאָגט, אַז שאָרשטיין מוז אַ קוק טאָן די פאָרשטעלונג און זיין סקעפּטיציזם לגבי מיר וועט אָן ספק פאַרשווינדן. אָבער דער ליבער חבר האָט אַ טעות געהאַט: אונדזער פּרעמיער האָט די פאָרשטעלונג אַ קוק גע־טאָן און מיט אויסגעקרימטע ליפּן, קוועטשנדיק מיט די פּלייצעס, אויס־גערופן:

„איך פאַרשטיי נישט פאַרוואָס מען פאַלט דאָ אַריין אין התפּעלות — עולם־גולם!“.

ער האָט אַ סך געטרונקען בראָנפן נישט כדי צו פאַרגיסן דעם ווי־

טיק פון אַנטוישונג אין אייגענעם טאַלאַנט, ווייל טאַלאַנט האָט שאַרשטיין אָן ספק פאַרמאָגט און געשפּילט מיט פייער און אײנפאַל. פון וואַנען געמט זיך אין דעם פאַל די פאַרביטערטקייט, איז מיר עד היום נישט קלאָר. ביי מיין טיפער און אויפריכטיקער אָנערקענונג פאַר אים אַלס גרויסן אַקטיאָר, ביי וועלכן איך האָב זיך געלערנט און נישט קנאַפּ איבערגענומען (אין „קין“ די לעצטע פּאַוזע איידער קין לאָזט זיך גיין צו דער בינע — איז ביי מיר — פון שאַרשטיינס אָנצייכענונג) — איז פאַרבליבן דער ביטערער בייגעשמאַק פון ביליקער זעלבסטפאַרגעטערונג, פון זען אין ספּעקטאַקל א ו י ס ש ל י ס ל ע ך — ז י ך און פאַרפאָלגן אַלץ און פאַרניכטן אַלץ — אויסער דעם אייגענעם אינטערעס.

דאָס אַלץ האָט אין דער אָפּשיידס-פאַרשטעלונג זיך אָפּגעשפּילט אין אַן עפּיזאָד, וועגן וועלכן עס וואָלט זיך לאָזן זאָגן: „Si non é veraeben travata“ (אויב עס איז נישט אמת, איז עס גוט צוגעטראַכט), אָבער מיר ווילן דאָ ווידער דערמאָנען אונדזער כלל: קיין פאַקטן נישט „דיכטן“! דערציילן נאָר דאָס, וואָס איז געשען און געשען איז אַזוינס: דער פּראָגראַם פון לעצטן ספּעקטאַקל איז באַשטאַנען פון 4 פראַגמענטן פון רעפּערטואַר וואָס איז געשפּילט געוואָרן פאַרן גאַנצן סעזאָן. איך בין געווען באַטייליקט אין 2 פון די 4. דעם ערשטן, מעשה שטן, געדענק איך נישט, מיין צווייטער אויפטריט היינט אָוונט איז געווען — „סקאַלאָזוב“ אין 4-טן אַקט פון גריבאָיעדאָווס קאָמעדיע. סקאַלאָזוב דערשיינט נאָך דעם, ווי דער לאָקיי רופט אויס. „ק א ר ע ט א ס ק אַ ל אָ ז ו ב אַ!“. לויטן מיזאַנסצען און דער אויסשטאַטונג, גייט סקאַלאָזוב אַרויס אויפן טרעפּ, פון וועלכן ער גייט אַראָפּ אויף דער בינע און לאָזט זיך צום אַרויסגאַנג. ווי נאָר עס האָט אַרויסגעהילכט היער נאָמען, איז אין איבערפולטן זאַל אויסגעבראָכן אַ דונער אַפּלאָדיסמענטן, ביי וועלכע איך האָב זיך באַוויזן און וועלכער האָט אין אָנוואַקסנדיקער קראַפט געדויערט ביז עס האָט זיך באַוויזן „רעפּעטילאָוו“...

נאָכן סוף אַקט האָט מען דעם פאָרהאַנג געהויבן אומצאָליקע מאָל: דער יעקאַטערינאָסלאַווער עולם האָט זיך לאַנג נישט געוואָלט שיידן מיט אונדז.

ווען עס איז געפאַלן דער לעצטער פאָרהאַנג, האָב איך דערזען אויפן פאָדלאָגע אַ גרויסן בוקעט בלומען. איך האָב אים אויפגעהויבן און דערלאַנגט שאַרשטיינען...

— קאָנסטאַנטין אָסיפּאָוויטש! אַזאַ פּרעכטיקער בוקעט! אודאי פאַר אייך.

ער האָט אַ קוק געטאָן אויפן בוקעט און אים מיט אויסגעקרימטע ליפּן אַ שליידער געטאָן אין ווייטן ווינקל פון דער בינע. מיך האָט ממש אַרומגענומען אַ פיזישער ווייטיק...

— ווי קאָן עס אַ מענטש אַזוי אַוועקשליידערן בלומען? — האָב איך קוים אַרויסגעמורמלט מיט פייכטע אויגן...

איך האָב אויפגעהויבן דעם בוקעט, אים צוגעדריקט צום האַרצן און זע — אַ סטענגע און אַן אויפשריפט: „אַן אָפּשייהם־גרוס אונדזער ליבן מאַרעווסקין מיט די וווּנטשן פון לאַנגע יאָרן פרוכטבאַרער טעטיקייט אויף זיין אויסדערוויילטן וועג — ס ל א וו א!“. „סלאַוואַ“, הייסט אויף רוסיש: „ר ו ם“ און סלאַוואַ איז געווען דער נאָמען פון מיין יונגער האַרציקער באַלעבאָסטע אין מיין ערשטער דירה.

פאַרן האַלבן יאָר אין יעקאַטערינאָסלאַוו זענען רייף געוואָרן אַ סך, אַ סך קנאָספּן אין אָרגאַניזם פון „פרייען פויגל“. איך האָב באַקומען נייע דערפאַרונגען, דערזען נייע ווערטן. איך האָב אַריבערגעטראָטן די שוועל פון ליבן אונטערן צייכן פון פרייען ווילן, פון אומאָפּהענגיקייט.

דער בוקעט, וועלכער איז שיעור נישט געבליבן ליגן אין פינצטערן ווינקל צוליב דער ברוטאַליטעט פון גראָבהויטיקער שנאה, דאָס וואָרט: „סלאַוואַ“ און די ליבע געשטאַלט פונעם יונגן פרויענוועזן, וואָס האָט דעם נאָמען געטראָגן. —

דאָס אַלץ איז מיר געווען אַן אייגלייטונג אין די טויערן פון מיין ווייטערדיקן וועג

XII. די לעצטע אידיליעס

נאָכן ווינטער־סעזאָן אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָט איך צו פאַרצייכענען דעם זומער־סעזאָן 1913, וועלכער האָט מיך שוין אַוועקגעשטעלט אין דער סיטואַציע פון אַ פירנדיקער ערשטער פיגור, דעם אייגנטלעכן „פּרעמיער" פון דער טרופּע. דער גאַנצער ענין האָט געהאַט אַ באַזונדערן רייץ און באַדייטונג פאַר מיר צוליב צוויי גרונט־סיבות, פון וועלכע די ערשטע און די וויכטיקסטע איז געווען, וואָס אַ גרופּע פון אונדזערע שול־חברים האָבן זיך צונויפגענומען און באַשלאָסן צו גרינדן אַ טעאַטער און אָנרופן אים: „טעאַטער אויפן נאָמען פון דאַלמאַטאָוו". מען האָט געשלאָסן אַ קאָנטראַקט מיטן שטאָטראַט אין דער שטאָט „וויאַטקאַ", וועלכער האָט זיך באַצויגן צו דער גרופּע יונגע אידעאַליסטן באַזונדערס וואַרעם און כדי צו קומען צום ווינטערסעזאָן מיט דער געהעריקער צוגרייטונג, האָט מען באַשלאָסן די דריי זומער־חדשים צו שפּילן אין סאָראָקי דאָס איז געווען אַ שטעטל אין בעסאַראַביע אויפן ברעג פון דניעסטר... אויף מיין באַמערקונג, אַז דאָס איז אַ „לאָך" הינטער הרי חושך, וווּ קיינער שמעקט, מסתמא, אין טעאַטער נישט אַריין, האָב איך דערהערט, אַז דאָס איז אַ וויינטרויב־קוראָרט און פאַריקן זומער־סעזאָן האָט דאָרטן 4 חדשים כסדר געשפּילט — מ אַ ר י ו ס פּ ע ט י פּ אַ, וועלכן דער עולם האָט „געטראָגן אויף די הענט" — דאָס איז געווען פאַר מיר דער צווייטער רייץ.

אין קאָלעקטיוו פון טעאַטער זענען אַריין אַ ריי פון מיינע בעסטע פריינד פון דער שול, אָבער צום זומער־סעזאָן האָט זיך געמאָלדן נאָך אַ טייל, און עס איז געווען — וואַסיאַ איגנאַטאָוו.

איך האָב מיטאַמאָל באַקומען אַ לייכט זאָרגלאָז געמיט, געוואָרן אַ לוסטיקער אָפּטימיסט און אין דער שטימונג אָנגעקומען קיין סאָראָקי.

איך האָב זיך באַזעצט אין אַ דירה, וווּ ביי מיין פענצטער איז אויף אַ בוים געווען אַ נעסט פון אַ נאַכטיגאַל...דער „בחור" פלעגט נישט פרעגן

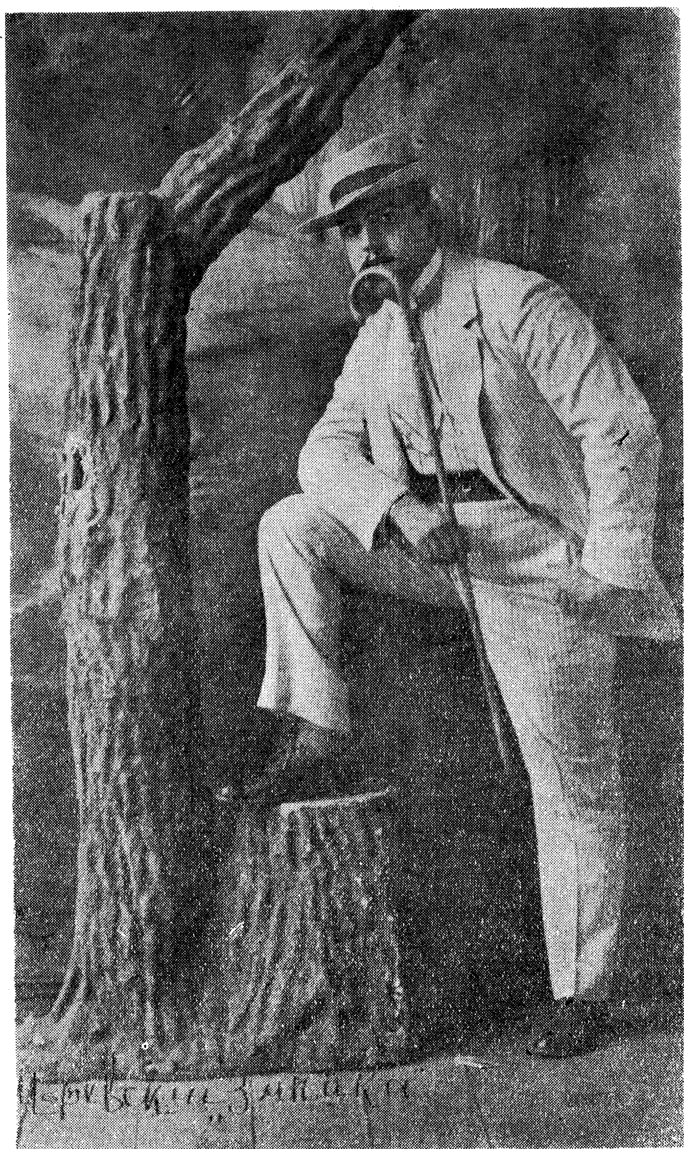
מיין הסכמה צו זינגען ווען אים גלוסט זיך און פלעגט אָפּט שטערן מיין מנוחה אָדער — נאָך ערגער — נישט לאָזן שטודירן מיינע ראָלן, אָבער איך מוז אים דערמאָנען בלויז צום גוטן, ווייל נישט איין סצענע אין מיין רעפּערטואַר האָט ער יענע חדשים מיט זיינע טרעלן אַזוי באַזאַפטיקט און באַשיינט, אַז שפּעטער, ווען איך האָב אים שוין מער נישט געהאַט, פלעג איך נאָך אים בענקען און אויפהערן אַרבעטן איבער מיינע טעקסטן...

אָפּגעשפּילט האָב איך די דריי־פיר חדשים ביז אַ 12 נייע ראָלן, צווישן דעם צום ערשטן מאָל אין לעבן — „קין אָדער גאוגות און צעלאָזנקייט", וועלכע איך האַלט, קוקנדיק צוריק אויף מיין שוישפּילערישן וועג, פאַר מיין ה ע כ ס ט ע ר סצענישער לייסטונג (די לעצטע 2 בילדער). יענעם סעזאָן האָב איך, פאַרשטייט זיך, נאָך קיין צענט־חלק נישט דערגרייכט פון דעם, וואָס איך האָב אין דער ראָלע בייגעטראָגן אין די יאָרן 1919—1930, ווען איך האָב זי געשפּילט אויף יידיש אין ביידע זייטן פון אַטלאַנטיק. דאָ מוז איך מיר דערלויבן צו דערציילן ביי וועלכע אומשטענדן דער ספּעקטאַקל איז אַריין אין רעפּערטואַר פון סעזאָן.

מיר האָבן דעם סעזאָן געעפנט מיט וויקטאָר ריישקאָווס פּרעכטיקער קאָמעדיע: „דאָס שלעגל". אויפן ערשטן שבת איז באַשטימט געוואָרן „אוריאל אַקאָסטאַ", וועלכן איך האָב, ווי דער לייענער דאַרף געדענקען, שוין יאָרנלאַנג געטראָגן אין האַרצן און מוח. אין קאַסע האָט זיך אָנגעהויבן דער פאָר־פאַרקויף. מיר האָבן דינסטיק טעלעגראַפיש אַרויסגעפאָדערט פון קיעוו קאָסטיומען און באַקומען אַ תשובה, אַז מיטוואָך פרי ווערט אַרויסגעשיקט דער גאַנצער קאָמפּלעט, אָבער דאָנערשטיק זאָגט צו מיר אינגאַטאָוו, וועלכער איז געווען דער פאַקטישער ווירטשאַפטלעכער דירעקטאָר: „הער זיך איין, אַבראַמולקאַ, די קאָסטיומען קאָנען ביז שבת יאָ אָנקומען און נישט אָנקומען אין צו פאַרזיכערן דעם קאָלעקטיוו ברויט אויף דער וואָך טאָרן מיר נישט ריזיקירן מיט דער איינגאַמע פון היינטיקן שבת. דערפון איז געדרונגען, אַז „אַקאָסטאַ" דאַרף מען אָפּלייגן אויף אַ וואָך אָדער צוויי און היינטיקן שבת שפּילן אַ פּיעסע, וואָס דער עולם זאָל אויפנעמען אַזוי גערן ווי „אַקאָסטאַ", נישט טראָגן די שוין פאַרקויפטע בילעטן צוריק אין דער קאַסע אַריין און אויסקויפן די פאַרבליבענע".

נישט באַגרייפנדיק וואָס ער מיינט, האָב איך אים אָנגעקוקט מיט אַ ביסל דערשראָקענע אויגן — און גאָרנישט געענטפערט.

— איז וואָס זשע שווייגסטו, מיין ליבהאַרציקער גולם? — הער איך

„זשאַק“ (אין וו. רײשקאָװס „דאָס שלענגל“)

יוייטערדיקע קלאָרע הבורים — איך צווייפל נישט, אַז דו האָסט אין דיינע קעשענעס געגוג קליינגעלד און קאָנסט אויסקומען אָן דער שבתדיקער איינ־נאַמע, אָבער איסער דיר דאַרפן די וואָך לעבן נאָך אַ 15 נפשות און ראַ־טעווען די סיטואַציע איז נאָר אין דיינע הענט... וואָס ווילסטו — דו! דו! און נישט קיין אַנדערער אין דער מדינה! — שפּילן הייַנטיקן שבת אָנשטאָט „אַ ק אָ ס ט אַ"?

— איך ווייס אַבסאָלוט נישט, וואָס דו פאַרלאַנגסט פון מיר — האָב איך זיך אָפּגערופן אין פולער פאַרלאָרנקייט.

— איך פאַרלאַנג פון דיר די מאַקסימאַלע אָנשטרענגונג פון דיינע פעיקייטן און כוחות כדי צו ראַטעווען די געשאַפענע סיטואַציע און פאַר־זיכערן אונדז אַלעמען דעם לעבנס־קיום אויף דער גאַנצסטער וואָך.

— לאָמיר אויפפירן „האַמלעט"! — זאָג איך...

— אַ קאָפּ ווי צעבער — צעלאַכט זיך מיין וואַסיאַ — אָבער מיט אַ לאָך אין הנאָ. פּקח מיינער! ראשית האָבן מיר צו „האַמלעט" אויך קיין קאָסטיומען נישט, והשנית וועלן די איבעריקע אין 3 טעג נישט פאַרטיק ווערן מיט זייערע ראָלן.

— אפשר — „די רויבער"?

— נישט שלעכט! אָבער ווידער קאָסטיומען און... „פראגין". אויב איך וועל אים מאַכן אין די פּאָר טעג, וועל איך דאָך אויסזען ווי אַ פּראָטאָ־דיאַקאָן אויף דער זיבעטער וואָך פון „וועליקע פּאָסט", און מיר וועלן דער־הרגענען אונדזער רעפּוטאַציע מיטן צווייטן ספּעקטאַקל... ניין, אַבראַשקאַ, ראַטעווען די סיטואַציע וועסטו, אויב דו וועסט דעם שבת אָפּשפּילן — „קין". איך ווייס אַלץ וואָס דו וועסט באַלד מיר אָנהויבן דערציילן, אָבער אָנשטאָט אונדזער שמועס, גיי נעם זיך פאַרן טעקסט — קאָנסט האָבן גאַנצע 4 פּראָבן!

און ער האָט אַרויסגענומען פון זיין טעקע דיומאַס פּיעסע...

אַ פּרט: איך האָב געדונגען אַ צווייפערדיקן עקיפּאַזש און אים גע־בעטן מיך פירן איבער די בערג און וועלדער אַרום שטאָט... דער ווינט און גערויש פון די צווייגן זענען געווען דער אַקאָמפּאַניאַמענט צו מיין צעשפּילטן געמיט און צעוויגטן טעמפּעראַמענט...

אין די שפּעטערדיקע יאָרן זענען געוואָרן פאַרפאָלקאָמט דעטאַלן, סצענעס, טעגער, אָבער דער יסוד פון מיין „קין"־געשטאַלט איז פאַר־

לייגט געוואָרן יענע דריי טעג אין צווייפעלהאַפטיקן געשפאַן, פליענדיק איבער די בערג, וועלדער און פעלדער ביים הניעסטר.

דאָס טעאַטער איז געווען געפּאַקט, דער עולם האָט געדונערט, די טרופּע — דערוואָרבן פּאָפּולאַריטעט. וועלכע האָט אָנגעהאַלטן אין פאַרלויף פון די דריי חדשים ביז סוף סעזאָן. פאַר די דריי חדשים האָבן מיר אויפגעפירט, דאַרף מען אָננעמען, ביז אַ 12 פּיעסן, פון וועלכע 5 זענען געגעבן געוואָרן צו 3—4 מאָל, די איבעריקע צו 2 און 3 פּיעסן צו איינמאָל. צו די „שלאַגערס" פון סעזאָן האָבן געהערט אויסער „קין", וועלכן מיר האָבן געשפּילט 4 מאָל ביי פולע הייזער און נאָך איין מאָל — עפּעס צו אַ וווילטעטיקן ספּעקטאַקל.

אויסער „קין" האָבן מיר מיט גרויס ביישפאַל געשפּילט און איבערגעזרט גאָרקיס „נאַ דניע" און זיינע „קינדער פון דער זון". אין „נאַ דניע" איז די ראָלע פון „אַקטיאָר" געווען איינע פון מיינע העכסטע דערגרייכונגען. מיר איז אין סאָראָקי געווען ליב און טייער איבערצולייענען אין דער אָרטיקער צייטונג אַן אָפּהאַנדלונג פון אָרטיקן אַדוואָקאַט, וווּ, אַנאַליזירנדיק דאָס ווערק און די אויפפירונג, האָט ער באַמערקט, אַז דעם ערשטן מאָל פאַר די יאָרן, וואָס ער קוקט גאָרקיס מייסטערשטיק, האָט די פיגור פון אַקטיאָר ביים ערשטן דערשיינען באַוויזן, אַז ער וועט פאַרענדיקן מיט זעלבסטמאָרד: אַזוי טראַגיש, אומבאַהאָלפן און אומבאַשיצט איז די געשטאַלט געווען פון ערשטן אָטעמצוג... אין מיינע ווייטערדיקע סעזאָנען בין איך אַלס „דראַמאַטישער העלד" געווען מחויב צו שפּילן „סאַטינען" אָדער „וואַסקאַ פּעפּעל", אָבער איך האָב דעם „אַקטיאָר" נישט אָפּגעטרעטן, הגם נישט איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צו צאָלן האַרבע שטראָף-געלטער פאַר אָפּטרעטן פון מיין דירעקטאָר התחיבות.

מיר האָבן דעם זומער אויפגעפירט מאַקס נאָרדאַוס דעמאָלט פּאָפּולערע פּיעסע: „דאָקטאָר קאָן".

אָבער איך וואָלט פאַרטאָטן מיין ליגיע, דער טבע פון די דאָזיקע „זכרונות", ווען איך באַגרענעץ זיך מיט דער באַשרייבונג פון מיין אַקטיאָרישער טעטיקייט יענע חדשים. דער דערפאָלג, די אָוואַציעס און טעאַטער, די פּאָפּולאַריטעט אין שטאָט האָט געבראַכט פאָלגן, וועלכע האָבן אין לעבן פון „פרייען פויגל" נישט געקאָנט פאַרבלייבן אָן ווירקונג. אין שטאָט איז געווען אַ פאָטאָגראַף. אויף דער הויפּט-גאַס האָט ער אַרויסגעשטעלט אַ וויטרינע מיט עטלעכע ראָלן, וועלכע איך האָב געשפּילט. האָט ער זיך

נאָכדעם געוויצלט, אַז פֿון די פֿאַרקויפֿטע פּאָסטקאַרטן וועט ער אויסבויען אַ „דאַטשע“.

עס האָבן זיך אויף מיר אַ שאָט געטאָן... ווי זאָל איך עס באַצייכענען? שאַנסן! אויף די ברעגן פֿון שטורמישן דניעסטר האָב איך דערזען און פֿאַרשטאַנען, אַז... רויזן דאַרפֿן נישט האָבן קיין פֿערזן און קיין גראַמען וועגן זייערע קאָלירן און גערוכן. רויזן ווילן אַראָפּגעריסן ווערן פֿון זייערע נאָדלדיקע צווייגלעך, אײַנשטעכן ביז בלוט די פֿינגער, וועלכע רייסן זיי, און — בליִען און וועלקן אונטער די הייסע אָטעמס פֿון געניסער...

איך בין געווען — און פֿאַרבליבן — אַ טרוימער, אַ „זינגער פֿון זײַן קומער“, אַ מין, זאָל מען מיר מוחל זײַן — „פּאָעט“ און אַז איך קוק מיך איצט אום אויף זיך אַליין און אויף מײַנע „שאַנסן“ אין יענע הדשים און לאַנגע יאָרן שפּעטער, ווערט מיר קלאָר, אַז איך האָב געמוזט דעם היב מענטשן — פֿרויען ווי מענער — אויסווייזן ווי אַ לאַ־יוצלח, אַ בטלן, אַ טויגעניכטס, אַ „בוידעמשטיבלטרוימער“... (דעם אויסדרוק האָב איך וועגן זיך דערהערט ערשט מיט אַ יאָר 25 שפּעטער — פֿון אַלעקסאַנדער גראַנאַך: מיר וועלן ווען עס איז קומען דערצו אויך...)

דעם זומער אין סאָראָקי איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז אין יעדן מענטש רעגט מיך איבער אַלעם, און צינדט אין רייצט — דאָס מ ע נ ט ש ל ע כ ע. דערזען אין וועמען עס איז אַן אָביעקט פֿון בלויזן געניס בין איך פּשוט נישט געווען פֿעיִק. און צענדליקער פֿאַלן, וועלכע יעדער אַנדערער אין די זעלביקע סיטואַציעס וואָלט פֿאַרצייכנט ווי „דערגרייכונגען“, זענען בײַ מיר פֿאַרבליבן — „דורכפֿאַלן“.

איך מוז שילדערן אַ פּאָר עפּיזאָדן.

איין העלן פֿרימאָרגן מעלדעט זיך צו מיר אַ יונג פֿון אַ יאָר 30, אָנגעטאָן אין אַ רוסישן ראָק, געשפּיליצט אין דער זײַט, אין לאַקיר־שטיוול, אין אַ היטל מיט אַ בלישטשענדיקן דאַשעק און מעלדעט מיר, אַז זײַן „באַרינע“ — ער רופֿט אָן דעם נאָמען, פֿאָרנאָמען און פֿאַמיליע־נאָמען — איז נעכטן געווען אין טעאַטער און וויל זיך מיט מיר באַקענען. אויף מײַן העפֿלעכער באַמערקונג, אַז איך בין זייער גליקלעך מיט דער געלעגנהייט, הער איך, אַז דרויסן וואַרט אַן עקיפּאַזש. און ער בעט מיך תיכּף פֿאָרן מיט אים אין „אימעניע“ אַ ווערסט צען הינטער סאָראָקי... איך קאָן דאָרטן פֿאַרבלײַבן אַזוי לאַנג ווי מיר וועט זיך גלוסטן.

איבעראַשט פֿון אומגעריכטן פֿאָרשלאַג, האָב איך געענטפֿערט, אַז איך דאַרף באַלד גיין צו פּראָבע אין טעאַטער, און דעם פֿאָרשלאַג קאָן איך

באין אופן נישט אָנגענומען... דער סוביעקט איז נישט נאָר נישט אָפּגע־מראָטן, ער האָט אָנגעהויבן ממש שיטן מיט פּילצוואָגנדיקע „גליקן“ און „געווינסן“, אויב איך וועל תיכף מיט אים צוזאַמען פאָרן. דערהערנדיק, אַז ער פאַרלירט בחינם זיין צייט, האָט ער געביטן דעם טאָן פון די „אונטער־האַנדלונגען“, מעלדנדיק, אַז די „באַרינגיע“ איז נישט געווינט צו באַקומען אַן אָפּזאָג אויף אירע ווונטשן און פאַרלאַנגען און ער עצה'ט מיר נישט אָפּצוּוואַרפן איר פאָרשלאַג — אויב נישט צוליב מיינע אייגענע אינטע־רעסן, איז צוליב די אינטערעסן פון טעאַטער, ווייל די באַרינגיע האַלט אין אירע הענט דעם איספּראַוונייק צוזאַמען מיט אַלע זיינע מיטאַרבעטער, און מיין עקשנות וועט זיך אָפּרופן אויפן גורל פון טעאַטער שנעלער ווי איך שטעל עס מיר פאָר.

— איך גיב אייך מיין וואָרט, אַז ביי דער ערשטער מעגלעכקייט וועל איך זיין אייער גאַסט האָב איך געפונען פאַר נויטיק צו מעלדן דעם פאַר־שוין, וועלכער האָט מיר אויסגעזען ווי אַ באַנדיט, פון וועלכן איך דאַרף מיך באַפרייען כדי צו קאָנען אַראַנזשירן שוין אויף ווייטער...

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן נאָענטסטן שטול און גענומען ווישן דעם שווייס פון קאָפּ און פון קאַרק...

— ווען איר קענט מיין באַרינגיע, וואָלט איר פאַרשטאַנען, אַז קומען מיט אַן אָפּזאָג צו איר קאָן איך נישט... העלפט מיר זיך אַרויסבאַקומען פון אַזאַ לאַגע.

— איך וועל צו איר אָנשרייבן עטלעכע ווערטער און דערקלערן, אַז היינט אָננעמען די איינלאַדונג קאָן איך נישט.

אָבער ער איז אומגעריכט אויפגעשפּרונגען פון אָרט און אַרויסגע־לאָפן פון צימער. איך האָב אין טעאַטער זיך דערוווּסט, אַז די באַרינגיע איז אַ שם־הבר. און ווער עס האָט „שכל“, קאָן אָנשיטן גאָלד... אַלט איז זי אַ יאָר 35 און מיט אַ יאָר 3 צוריק איז געשטאָרבן איר מאַן אין עלטער פון 55 און איר איבערגעלאָזן אַ קאָלאָסאַלע ירושה. מער האָט זי איר שליח צו מיר נישט געשיקט... קיין נקמה דורכן איספּראַוניק האָט זי אויך נישט געפּרוּווט נעמען, און איך האָב מיך נעבעך איבערצייגט, אַז זי האָט פאַרלוירן צו מיר יעדן שפּור פון אינטערעס.

דעם עפּיזאָד וואָלט איך נישט געבראַכט ווען ער וואָלט נישט געווען כאַראַקטעריסטיש פאַרן גאַנצן סכום „דערפאָלגן“ און „דורכפאַלן“ במשך ימי חיי.

דער בעל־בית פון מיין דירה (מיטן נאַכטיגאַל אונטערן פענצטער, ווי שוין דערציילט) — איז געווען אַ „לעסניטשי“ (וואַלדפאַרוואַלטער) איבערן גאַנצן אויעזד (קרייז). זיין פרוי, בעת איך האָב זיך ביי זיי באַזעצט, איז געלעגן אין קימפעט.

אַ טאָג 10 שפּעטער האָב איך זי דערזען, גייענדיק פאַרביי זייער וועראַנדע, און איך קאָן נישט פאַרגעסן דעם ערשטן איינדרוק פון איר געשטאַלט... זי איז געזעסן אָנגעשפּאַרט מיט ביידע הענט אויפן טיש און געהאַלטן ביי דער ברוסט דאָס זויגנדיקע קינד. צוויי קוילנשוואַרצע צעפּ זענען געלעגן פון ביידע זייטן פנים. אַז איך האָב זיך באַוויזן, האָט זי אויפגעהויבן דעם פנים פונעם קינד אויף מיר, און איך האָב דערזען אַ פּאָר אויגן, פון וועלכע אָפּרייסן מיינע בין איך נישט געווען בכוח. איר בליק מיטן אויסדרוק פון שרעק אין דער ערשטער רגע האָט אין דער צווייטער אויסגעדריקט אַ מין ליבלעכע איבערראַשונג, אויף וועלכער איך האָב אָפּגעענטפערט מיט אַ שטומער באַגריסונג און בין אַוועק ווייטער. דאָס זעלביקע האָט זיך איבערגעחזרט אין משך פון די נאָענטסטע עטלעכע טעג עטלעכע מאָל: אַ ליבלעכער שמייכל פון איר, אַ שטומע באַגריסונג פון מיר...

פון מיין צימער צו זייערע האָט געפירט אַ טיר, וועלכע איז געווען פאַרשלאָסן, און צוליב דער באַלעבאָסטעס צושטאַנד האָט דער באַלעבאָס מיר געמאָלדן דעם ערשטן טאָג, אַז צום באַדויערן וועל איך מוזן אין אַלע נויטיקע פאַלן גיין דורכן גאַס אין מייער: געניסן פון גאָרטן, ברענגען וואַסער און דאָסגלייכן.

נאָך די צוויי־דריי טעג שטומע בליקן און באַגריסונגען הער איך איינמאָל, אַז מען קלאַפּט שטיל אין דער פאַרשלאָסענער טיר. איבערראַשט פון אומגעריכטקייט, האָב איך זיך אַנטשולדיקט, וואָס איך בין אין נעגליזשע און צו מיין שטוינונג דערהערט דעם באַלעבאָס שטים.

— איך וויל אייך געבן דעם שליסל פון דער טיר. אונדזער סיניאָרינע איז שוין מער נישט קיין פאַציענטין און בעט אייך דורכגיין דורך די צימערן ווען איר דאַרפט. איך האָב אַ 2 טעג „געדאַרפט“ איין מאָל אין טאָג, אָבער שפּעטער האָבן מיר די טיר אויפגעהערט צו שליסן.

דאָס איז ווידער אַ מאָטיוו פאַר אַ נאָוועלע אין סטיל פון גאָגאָלס „אָוונטן אויפן כוטאָר נעבן דיקאַנקאַ“... מיין העלדין האָט ווי לויט אַ באַשטעלונג זיך גערופן: „מירגאָראָד“, און שיין איז זי געווען ווי ווען זי זאָל טראָגן דעם גאַנצן רייץ און חן פון אוקראַינע. דער „זיידע“ (אַזוי האָט זי גערופן דעם מאַן) פלעגט אַוועקפאָרן אין וואַלד אויף דער גאַנצער וואָך,

אומגעריכט קומען אויף עטלעכע שעה. איינמאָל איז ער אָנגעקומען אין מיטן העלן טאָג און געפֿונען מיך זיצן אין גרויסן צימער אויפֿן טאַפּטשאַן און זי איז געזעסן נעבן מיר און געהאַלטן דאָס זויגנדיקע קינד אויפֿן אָרעם.

ער איז געבליבן שטיין אין טיר און, נאָך נישט אויסטוענדיק זיין ווענטמאַנטל מיטן קאַפּיושאָן איבערן קאָפּ, אַרויסגענומען אַ נאַגאַן און אים אויסגעשטעלט אַזוי, ווי צילנדיק מיר אין שטערן.

— הער אויף מיט דיינע שפּאַסערייען, זיידע! — האָט אויסגערופֿן מיין מיטגאָראַר: אַ מענטש קאָן דאָך מיינען, אַז דו וועסט אויסשיסן.

— ער וועט אפֿשר גאָר קיין מעות נישט האָבן — זאָגט ער מיט פֿולן ערנסט.

איך בין געזעסן פֿאַרלייגנדיק אַ פֿוס אויף אַ פֿוס, מיט די הענט אויף די קני און נישט געמאַכט קיין שום באַוועגונג צו ענדערן מיין פּאָזע.

— נישט פֿון די שרעקעוודיקע, ווי איך זע — זאָגט דער „זיידע" ווייטער אין זעלביקן טאָן — נו, רעכט! זאָל דאָס מייניקע איבערגיין דאָס מאָל... אָבער זאָג אים, אַז ביי דיין ערשטער ווענדונג צו מיר נאָך שוץ וועט ער קריגן אַ קויל.

— וועסט לאַנג וואַרטן — זאָגט זי. ערשט דאַן האָט ער אַראָפּגעוואָרפֿן זיין ווענטמאַנטל. איבערן שטוב האָט זיך פֿאַרשפּרייט אַ רויך פֿון שטויב און ער האָט זיך לוסטיק צעלאַכט.

די טעג און אָוונטן מיט איר זענען געווען אַן אויסגעשפּראָכענע בלאַט פֿון אוקראַינישער ראָמאַנטיק.

אין די ערשטע טעג אויגוסט האָב איך פֿאַרלאָזט סאָראָקי. אויף האַלב וועקס פֿאַרטאָג איז געווען באַשטעלט מיין צוויי־שפּאַניקער עקיפּאַזש, וואָס פֿון „קין" אָן איז ער געווען מיין שטענדיקער „הויף־קוטשער" אין אַרום 6 האָב איך געזאָלט מיט אַ שיף איבערן דניעסטר זיך לאָזן קיין אַדעס. די לעצטע שעהן האָב איך פֿאַרבראַכט מיט מיין שיינהייט. דער לייענער וועט מיר נישט גלויבן, אַז איך קאָן מיר אַליין נישט אָפּגעבן קיין חשבון פֿון דעם וואָס אַזוינס דאָס איז געווען. אַ ליד וועגן צוויי זינגענדיקע פֿאַרליבטע הערצער, וואָס זענען צונויפֿגעגאָסן אין געמיינזאַמער תּפֿילה, צערטלעכקייט און ווייטיק, וואָס זיי מוזן זיך שיידן... אין הייסע טרערן פֿון איין זייט און טרייסט־ווערטער פֿון דער צווייטער, אַז מיר וועלן זיך אין גיכן ווידער זען. צו מיין גליק איז צוגעפֿאָרן דער קוטשער. ער האָט נישט באַוויזן אָנצוקלאַפּן אין מיין טיר, ווי מיר הערן: פֿון דער צווייטער זייט איז געקומען דער „זיידע". זי האָט זיך האַסטיק אַ וואָרף געטאָן אין איר

צימער. איך בין געבליבן פֿאַרשטיינערט וואַרטן וואָס וועט זיין ווייטער. איך האָב דערהערט פֿאַרשטיקטע טענער, עפּעס איז ווי אומגעשליידערט. איך האָב געמאַכט אַ שריט צום פֿאַרשטיקטן געטומל און זיך צוריקגע־צויגן, באַגרייפֿנדיק, אַז מיין דערשיינען קאָן ווערן אַ פּונק אין פּילווער־פֿאַס. מיין באַוווסטזיין, אַז זי איז קעגן אים אויף קיין איין האָר נישט פֿאַרזינדיקט, האָט מיך געהייסן — נישט רירן זיך פֿון אָרט...

און טיר האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקע קלאַפּעריי: מיין קוזשער האָט באַשלאָסן, אַז ער מוז מיך אויפֿוועקן, כּדי מיר זאָלן קומען צו דער אָפּ־גייענדיקער שיף כאָטש אַ פּאָר מינוט פֿאַרן אָפּגיין. איך בין אויף די שפּיץ פֿינגער אַרום פֿון צימער דער קוטשער האָט אַרויסגעשלעפּט מיין באַגאַזש, און איך בין אַוועקגעפֿאָרן, אָפּגעבנדיק דעם קוטשער די שליסלען.

חדשים שפּעטער האָב איך באַקומען פֿון איר אַ בריוו, אַז דער „זיי־דע“ איז געלעגן אין אַ שווערער היץ־קראַנקהייט; אַז זי איז געוואָרן אַזוי פֿאַרענדערט, אַז איך וואָלט זי נישט דערקענט; אַז וועגן מרעפֿן זיך קאָן שוין מער נישט זיין קיין רייד, אָבער זי וויל דורך די עטלעכע שורות זיך געזעגענען מיט מיר און מיט די קורצע טעג און נעכט, ווען זי האָט דערקענט וואָס אַזוינס איז האַרץ און פֿרייד.

וואָס איך האָב איר געענטפֿערט ווייס איך נישט, אָבער אָט די קורצע גאָוועלע מוז איך שליסן מיט דער באַמאָנונג, אַז פֿון תאוה און קערפּער־לעכקייט האָבן מיר פֿאַר די קנאַפּע דריי חדשים נישט געהאַט קיין איין סעקונדע.

וואָס — וויל אוודאי עמיצער פֿרעגן: וואָס האָט דאָס אַלץ פֿאַר אַ שייכות צום „אַהין“ און צום „צוריק“ פֿון מיין לעבנסוועג?

בעט איך ביים לייענער מיר שענקען אַ געוויסע מאָס געדולד און די פֿאַלן, ווען די אָרער יענע מאָטיוון זעען אים אויס ווי איבעריקע און פֿרעמדע.

מיר האַלטן דאָ אין שילדערן די פֿרידלעכע און זאָרגלאָזע וועלט פֿון יאָר 1913. מיר דערציילן די אידיליעס פֿון אירע שטילע נעכט, פֿון אירע זיפֿצן אונטערן אַקאָמפּאַניאַמענט פֿון נאַכטיגאַלס טרעלן... מיר באַשרייבן, ווי יעם האָט יענעם יאָר געלעבט אונדזער יונגער אַרטיסט, אַריינגאָטעמענ־דיק אין זיינע פֿרייע לונגען די פֿריידן פֿון יוגנט.

און זאָל דער לייענער נישט זיין צו שטרענג צו די ווייטערדיקע מאָ־מיון פֿון פֿרידלעכער ראָמאַנטיק: צו־לאַנג וועט עס נישט דויערן.

XIII. אויפֿן האָריזאָנט — איטאַליע

אין אָדעס האָב איך אויסגעפֿונען אַ פּאַנסיאָן אויף דער „קליינער פֿאָנטאַנקע“. דאָס איז געווען איינע פֿון די שענסטע פּראָספּעקטן אין אַריסטאָקראַטישן טייל פֿון שטאָט. איך מוז דאָ דערמאָנען, אַז געהערשט האָט דעמאָלט אין אָדעס דער טרויעריק באַרימטער גראַדאָנאַטשאַלניק טאָלמאַטשאָוו, וואָס (נעבן דומבאַדזע אין יאַלטע און דראַטשעווסקי — אין פּעטערבורג) איז געווען באַקאַנט איבערן גאַנצן לאַנד ווי אַ צורר יהודים און אַ תלין. און אָדעס איז געווען דורכגעווייקט מיט יידן־האַס.

איך בין אַריין אין קאָנטאָר פֿון פּאַנסיאָן, באַצאָלט פֿאַר 10 טעג פֿאָרויס, באַקומען דעם שליסל פֿון צימער, איבערגעטאָן זיך און אַוועק צום „טאַבל ד'אָט“ עסן פֿרישטיק.

איך האָב דערזען אַ לאַנגן טיש, געדעקט פֿאַר לערך 60 געסט, פֿון וועלכע אַלע זענען שוין געזעסן אויף זייערע ערטער. דער קעלנער האָט מיר אָנגעוויזן מיין אָרט ביים סאַמע ברעג טיש. איך בין צוגעגאַנגען און, האַלטנדיק מיין שטול אין האַנט, האָב איך זיך פֿאַרנייגט און באַגריסט די זיצנדיקע מיט אַ „ג ו ט מ אָ ר ג ן!“... קיין איין מענטש האָט זיך נישט אָפּגערופֿן אויף מיין באַגריסונג.

איך האָב דערזען פֿאַר זיך אַ קאָמפּאַניע פֿון בלוטיקע יוראָפּאָבן. דאָס בלוט איז מיר צוגעפֿלאָסן צום קאָפּ... איך האָב דערפֿילט, אַז דאָ איז איינער פֿון יענע פֿאַלן ווען אַראָפּשלינגען טאָר מען נישט... אָבער — וואָס קאָן מען אין דעם פֿאַל טאָן?

איך האָב געוואָלט זיך אויסדרייען מיטן רוקן און אַוועקגיין, אָבער איך האָב דערזען אויפֿן צווייטן עק טיש אַ דאַמע, וועלכע האָט, האַלטנדיק ביי אירע אויגן אַ גאָלדענע לאָרנעט, מיך באַטראַכט, און איבערן טיש האָט אַרויסגעהילכט אַזוי ווי דעמאָנסטראַטיוו איר אויסרוף: „ג ו ט מ אָ ר ג ן!“

איך האָב ווי עס איז אַראָפּגעשלונגען דעם פֿרישטיק, זיך אויפֿגע=

הויבן דער ערשטער פון טיש און אַוועק אין קאָנטאָר פּאָדערן צוריק די סומע, וואָס איך האָב איינגעצאָלט פאַר צען טעג... אַ גענטיקער טאָג! זיי ווילן אַפילו נישט הערן דערפון... פאַר די „פּאָליטישע איבערצייגונגען" פון זייערע געסט טראָגן זיי קיין אחריות נישט און פאַר זייער גוטער דער־ציאונג אוודאי נישט.

אין קעשענע איז מיר פאַרבליבן געציילטע עטלעכע רובל, און איך האָב קיין אַנדער ברירה נישט געהאַט ווי בלייבן זיצן די צען טעג אין פּאַנסיאָן.

צו מיטאָג בין איך געקומען דער ערשטער און ווי גרויס איז געווען מיין שטוינונג און פרייד, אַז איך האָב תיכף דערזען די האַמע מיט דער גאָלדענער לאָרגנעט. זי האָט גלייכציימיק מיט מיר פאַרנומען איר אָרט ביים טיש, איך האָב זי פון וויטן באַגריסט, און מיר האָט געענטפערט אַ ליבלעכער שמייכל.

נאָכן עסן האָב איך זיך געלאָזט איבערן פּאַרק אויפן הויכן ברעג פון ים. נאָך אַ קורצן וואַנדערן האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף אַ באַנק. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט, אָנגעשפּאַרט אויף איר אַלטן דעמב, וועלכער האָט די באַנק געטיילט אויף צוויי טיילן — אזוי, אַז פון איין טייל האָט מען דעם צווייטן כמעט נישט געזען. דער טאָג האָט געהאַלטן אין אויסלעשן זיך, די זון האָט זיך אָנגעהויבן טונקען אין די שפּילנדיקע כוואַליעס... שאָטנס האָבן אָנגעהויבן באַהערשן די וועלט, און אויסגעמאַטערטע מענטשן זענען גרייט געווען צו מיינען, אַז נאָכט אין שאָטנס זענען אַ געווינס פאַר זייערע מידע גייסטער און געמיטער נאָך דעם ווי די אויגוסט־שטראַלן האָבן זיי מיד געמאַכט...

זיצנדיק אַזוי פאַרטיפט אין רעיונות, האָב איך, מיינענדיק, אַז קיינער אויסער די כוואַליעס און שאָטנס הערט מיך נישט, אָנגעהויבן מיט פאַרפרעסטע ליפּן ציען אַ מאָטיוו, אַריבער אויף אַ צווייטן, די ליפּן האָבן זיך געעפנט, מיינע אימפּראָוויזאציעס זענען זיך צעוואַקסן... איך האָב שוין געזונגען אַריעס, ראָמאַנסן, פראַגמענטן פון קלאַסישע סימ־פאָניעס... געזונגען, געקוואָלן פון ים, פון ליכטן ווינט, פון שאָטנס, פון דער לבנה, וואָס האָט זיך באַוויזן און האָט מיר אויסגעזען, ווי זי וואָלט געקומען מיך טרייסטן אין מיין איינזאַמקייט...

און מיטאַמאָל, ווען איך האָב אויף אַ קורצע ווײַלע איבערגעריסן מיין קאָנצערט איבערצוכאַפּן דעם אָטעם, דערהער איך: „בראַוואָ! דאָס

איז איבער אַלע דערוואַרטונגען און שטייגט אַריבער יעדן קאָנצערט, וואָס וואָלט געקאָנט פאָרקומען לויט צוגרייטונג".

איך האָב זיך אויפגעהויבן פון דער באַנק און דערזען הינטערן דעמב די דאַמע, זי האָט געהאַלטן ביי די אויגן די שוין באַקאַנטע לאָרנעט און איר ליבער שמייכל האָט דאָס מאָל אין שיין פון דער לבנה געלויכטן נישט בלויז מיט העפלעכער גוטסקייט — אַ האַרציקייט פון נישט איינגעהאַלטענער וואַרעמקייט און אַנטציקונג האָט געלויכטן הינטער די גלעזער פון איר לאָרנעט.

— ווער זענט איר? פון וואַנען נעמט איר זיך? אַ זינגער? עפּעס זעט איר לויט אייער האַלטונג נישט אויס ווי אַ מענטש פון דער עסטראַדע. איך וואָלט געזאָגט: „אַן אַדוואָקאַט", אָבער אַ צו גרויסע דאָזע פּאָעזיע פאַר אַזאַ דעפיניציע. אפשר וועט איר באַווייליקן העלפן אויפקלערן די שאַראַדע?

איך האָב געשוויגן. מיר האָט זיך געוואָלט אַ קוש טאָן איר האַנט, אָבער רעדן האָב איך נישט געהאַט דעם מינדסטן חשק.

— מיין נאָמען איז מאָרעווסקי.

— דאָס ווייס איך שוין פון דער רשימה געסט אויפן וואַגט. און איך האָב באַשלאָסן, דאָס איז אַ פּסעוודאָנים... איך גלויב נישט, אַז עמעצער קאָן געבוירן ווערן מיט אַ אַזאַ מין נאָמען... זענט איר אַ דיכטער?

— אַן אַקטיאָר בין איך.

זי האָט אַראָפּגעלאָזט איר לאָרנעט און האָט מיך אָנגעקוקט מיט ברייט־צעעפנטע אויגן.

— וואַרט, וואַרט! איר האָט געלערנט אין סוואָרינס שול? איר האָט אין פּאָולאָווסק געשפּילט אין „איוואַן סוסאַנין" דעם אָנפירער פון די פּאַרטיזאַנער? איך האָב אייך געזען, איך בין געווען אויפן ספּעקטאַקל. און זייער אַ סך האָט מיר וועגן אייך דערציילט קאַטיאַ גאָריאַנינאַ, מיין חברטע נאָך פון אינסטיטוט... איר געדענקט זי?

— אַ פראַגע! זי איז איינע פון מיינע ליבסטע קאָלעגינס פון די שול־יאָרן.

עס איז קלאָר געווען, אַז איך האָב פאַר זיך עמעצן פון די פּעטער־בורגער הויכע ספערן, ווייל ערשטנס איז קאַטיע גאָריאַנינא געווען די טאָכטער פון גענעראַל דראַקע, (אַן אור־אור־איייניקל פון שוועדישן אַדמיראַל דרעיק, וועלכער האָט געבראַכט קיין יעוראָפּע די ערשטע

קאַרטאָפל). אָבער נאָך מער האָט עדות געזאָגט וועגן דער הויכער געזעלשאַפט פון מיין „האַמע מיט דער לאָרנעט" דער פאַקט, אַז זי האָט בייגעוווינט די פאָרשטעלונג אין פאַוולאָווסק, ווייל אהין האָט „אַבי-ווער" קיין צוטריט נישט געקאָנט האָבן.

— מערקווירדיק! פון ערשטן בליק אויף אייך ביים טיש האָב איך געטראַכט, אַז איך קען אייך, און מיר איז נישט איינגעפאַלן, אַז דאָס איז דער „פייער" פון „איוואַן סוסאַנין".

— מיט וועמען האָב איך דעם כבוד צו פירן אַזאַ וווּנדערבאַרן געשפּרעך און וועמען בין איך שולדיק די מינוט ביים טיש אינדערפרי?... איך דאַרף אייך נישט שילדערן וואָס מיר האָט געגעבן אייער „גוטמאָרגן" אין דער אַרומיקער אַטמאָספער.

— נו, אַ גרויסע דאגה האָט איר, ווי אַזוי עס פירן זיך אויף עטלעכע טאַמעס אין טאָלמאַטשאָווס אָדעס. צי רעדן זענט איר נישט העכער ווי אַזעלכע קלייניקייטן?

— מען קאָן נישט זיין „העכער" פון דער פליי, וואָס בייסט דעם רוקן... דאָס זענען בלויזע רייד.

זי האָט זיך אויפגעהויבן פון באַנק!

— לאָמיר זיך דורכגיין! איר האָט נישט דאַקעגן? גיט מיר אייער אָרעם!

זי האָט זיך פעסט אָנגעשפּאַרט אין מיין אָרעם, און מיר האָבן זיך לויפנדיק אַראָפּגעלאָזט צום סאַמע ברעג. איך ווייס נישט ווי לאַנג מיר האָבן שפּאַצירט ביי די כוואַליעס אונטער די שטראַלן פון דער לבנה. א צייט זענען מיר געזעסן אויף א פעלדז, גערעדט וועגן צענדליקער ענינים. איך האָב דערציילט און געהערט. זי האָט מיר עפּעס מיט היין א זאָג געטאָן וועגן דעם, אַז מיינע שילדערונגען און געדאַנקען „ווירקן ווי שטאַרקער וויין", איך האָב א נעם געטאָן איר האַנט אין א קוש געטאָן. נישט אַרויסנעמענדיק איר האַנט פון מיינער, האָט זי מיר שטיל געזאָגט:

— הערט אויס, מאָרעווסקי, איך ווייס פון קאַטיען, אַז איר זענט אַ פּאַרצייטיקער ריטער און אַזאַ מיינונג וועגן אייך האָב איך פון ערשטן בליק אויף אייך ביים טיש, ווען איר זענט געוואָרן רויט פון פאַרדראָס און צעשטראַלט פון אומגעריכטער מענטשלעכקייט. מיר וועלן זיין פריינד, אמתע פריינד. מיר וועלן זיך קיינמאָל נישט שיידן, אָבער... זי איז אַנטשוויגן געוואָרן.

— וועט זענט איר? איר האָט עס דאָך מיר נישט געזאָגט.

— רופט מיך: „שורא“, אַלעקסאַנדראַ איוואַנאָוונאַ“! מער דאַרפט איר נישט. דאָ וויז איך אונטער אַן אויסגעטראַכטן נאָמען. בייטאָג דאַרפן מיר זיך נישט טרעפן. קיין פרעמד אויג מאָר אונדז נישט זען צוזאַמען. איך בין די פרוי פון א הויכן מלוכה־מאַן, מיט וועלכן איך פיר א פּראָצעס וועגן שיידן זיך. איז צען טעג ארום שטייט פאָר אין הייליקן סינאָד די אַנטשיידונג פון מיין גורל און לעבן. איין אָנדייטונג, אז איך בין דער שולדיקער צד, קאָן מיך מאַכן פאַר א שקלאַפין פון מיין מאַנס ווילקיר, און מיר וועט בלייבן נאָר זעלבסטמאָרד, ווייל לעבן אַזוי ווי איך לעב שוין זעקס יאָר, קאָן איך נישט און וועל נישט. דאָס איז אַלץ, וואָס איך קאָן אייך זאָגן. איך האָב ווידער געקושט איר האַנט, אָבער דאָס זענען נישט געווען די געפילן צו מיין שוואַרץ קעפיקער מירגאָראָר אין סאָראָקי. אַלעקסאַנדראַ איוואַנאָוונא האָט נישט פאַרמאָגט קיין שפור פון יענערס רייץ און צויבער, אָבער איצט בין איך געווען באַהערשט פון אזא פלאַם איז אַלע אָדערן, אז איך האָב נישט געקאָנט איינהאַלטן די פונקען פון צעפלאַמטן האַרצן אין גענומען פליסטערן:

— איך בין נישט אַזוי לייכט צו ווערן אַ קרבן פון מיינע לייַדנשאַפטלעכע באַגערן! גלויבט עס מיר! דאָס, וואָס איך רעד צו אייך, הערט פון מיר איינע פון צענדליקער פרויען־וועזנס. אָבער איך קאָן נישט און איך וועל נישט פאַרבייגיין אין קאַלטער גלייכגילטיקייט צו אייך... איך האָב זי פעסט אַרומגענומען און באַשאָטן איר פּנים, מיט ברענענדיקע קושן. א פאַרלוירענע האָט זי זיך געבעטן:

— נישט היינט, נישט, איצט! מאָרעווסקי! טייערער. שוינט מיין פרייהייט! מיין צוקונפט! זי האָט זיך אַרויסגעריסן, געלאָזט לויפן באַרג־אַרויף און פאַרשוואונדן. אין א מינוט 20 אַרום האָב איך זי דערזען אין פאַרק.

— אין וועלכן פאַוויליאָן וווינט איר? האָט זי מיך שטיל א פרעג געטאָן

איך האָב איר געוויזן מיין פענצטער.

— און אָט זענען מיינע דריי פענצטער — זאָגט זי, אָנווייזנדיק אויף דריי פענצטער אויפן הויכן פאַרטער. מיר זענען זיך פונאַנדערגעגאַנגען. זי האָט מיר דערלאַנגט די האַנט און מיט אַן אויפגערעגטן פליסטער אַרויסגעמורמלט: „א גוטע נאַכט“, „צום ווידערזען“ האָב איך געענטפערט און בין אַוועק, פילנדיק, אַז זי קוקט מיר נאָך. איך האָב זיך אויסגעטאָן, אין שלאָף־פּיזשאַמע זיך געלייגט אויפן געלעגער, אָבער איך האָב דערפילט, אז וועגן שלאָף וועל איך די נאַכט אַפילו נישט

טראכטן. אין א וועלכער האַלבער שעה אַרום בין איך אַהיים אויפן הויף. אין אירע פענצטער האָבן געלויכטן די געדעמפטע שטראַלן פון א גרינגלעכן נאַכטלאָמפּ. איך בין צוגעגאַנגען צום פענצטער.

— איר שלאָפט, שורא? — האָב איך אַרויסגעפּליסטערט, קוים הערנדיק מיין אייגענעם קול: שורא!

דער נאַכטלאָמפּ איז אויסגעלאָשן געוואָרן. איך האָב זיך אויסגעדרייט אַוועקצוגיין און זע: דאָס גרינגע לעמפּל האָט צוריק אָנגעגאָסן דאָס צימער מיט א מילדן ליכט. איך האָב זיך אָנגעכאַפּט אין דער רינוו-רער, און אין צוויי שפּרונגען זיך אַריינבאַקומען אין צימער.

— איך שוין נישט מער מיין לעבן, און מיין צוקונפט! זאָל געשען, וואָס מיר איז באַשערט... איך בין שוין זעקס יאָר מיין מאַנס אָפיציעלע פרוי, אָבער איך בין היינט אַזאַ קינד ווי מיט זעקס יאָר צוריק. ער לעבט נישט מיט מיר אויס אייפערזוכט, כדי צו קאָנען מיך שטענדיק קאָנטראָלירן. דאָס גיט מיר די מעגלעכקייט פון אים זיך צו באַפרייען. און אויב די אונטערזוכונג אין סינאָד וועט באַשטעטיקן, אַז אַזוי איז עס, וועל איך זיין פריי...

איך האָב זי צוגעדריקט צום האַרצן. אין זיסן שלאָף האָב איך דערהערט:

— ריטער מיינער! דו מוזט אַוועקגיין צו זיך! קוק זיך אַרום, אויב קיינער איז נישטאָ אויפן הויף, אַז נישט וועט אונדזער קרבן גיין צום טייוול. גיי מיט גאָט, מיין איינציקער!

זי האָט געקושט מיין האַנט. איך האָב אַרויסגעקוקט דורכן פענצטער, קיינער איז נישט געווען אויפן הויף. בלויז אַ גרויסער הונט אויף אַ ריזיזער קייט האָט געדרימלט אין אַ צען שריט פון פּאַוויליאָן.

איך בין דורך דער טיר אַוועק צו זיך. דער הונט האָט אויפגעהויבן אַ „וויצעקו“. עס האָט זיך באַוויזן דער נאַכט-וועכטער. אָבער מיך האָט ער נישט דערזען: איך האָב באַוויזן זיך אַריינצובאַקומען צו זיך און בין געשלאָפן ביז נאָך פרישטיק.

די וויטערדיקע 10—12 טעג אין פּאַנסיאָן האָבן מיר זיך נישט געשיידט. די אָוונטן פלעגן מיר פאַרברענגען אין טעאַטער און קאַפעשאַנטאַנען. מיר זענען פאַרבליבן אויף יאָרן-לאַנג די קופּלעטן פון דעמלט באַרימטן עסטראַדע-מייסטער אובעיקאָ.

אונדזער בונד איז געוואָרן פאַרטיפט ביז די גרונטן פון אונדזערע הערצער.

איפן דריטן־פערטן טאָג האָב איך דערהערט אַ פאָרשלאָג בזה הלשון:

— צו וועלכע טייוולאָנים דאַרפסטו האָבן דיין עקזיסטענץ אָן ווינ־רעכט אין די סביבה, וווּ מען ענטפערט נישט אויף דיין באַגריסונג? לויט דיין פראַנצויזיש לשון גאַראַנטיר איך דיר, אַז אין איין האַלב יאָר וועסטו איטאַליעניש רעדן ווי דו רעדסט רוסיש. מיין מוטער וווינט נעבן מילאַן. מיר האָבן דאָרטן אַ ווילע און זעגען גוט סיטויִרט. זי וועט אונדז אויפ־נעמען מיט אָפענע אָרעמס. איך בין איר איינציקע טאָכטער און דיך וועט זי ליבן מער ווי מיך.

אויף מיין באַמערקונג, אַז איך וועל ביי זיך נישט פילן צו זיצן חדשים אויף קעסט, האָט זי אַריינגענומען מיין האַנט אין אירע ביידע הענט און לאַכנדיק געזאָגט:

— איך וועל שליסן מיט דיר אַ נאָטאַריאַלן אָפמאַך, אַז פופציק פראָ־צענט פון דיינע איינקונפטן געהערן מיר אַזוי לאַנג ביז דו וועסט דעקן די הוצאות פאַרן פעריאָד פון דיין צוגרייטונג.

מילאַן... איטאַליע... פילנדיק מיין אומבאַשלאָסנקייט, האָט שורא פאַרחידושט אָנגעהויבן אַנטוויקלען פאַר מיר די האָריזאָנטן פון מיין צו־קונפט.

— ווי קאָנסטו זיך וואַקלען? וואָס שטערט דיר צו פאַרשטיין, אַז דו האַלסט אין האַנט אַן אָבליגאַציע מיט אַ געזיכערטן גרויסן געווינס? וואָס בינדט דיך דאָ? אויב דיין סענטימענט פאַר דער רוסישער קונסט — דאָס קאָן איך פאַרשטיין: מיין פאָטער איז דאָך אויך געווען אַ רוס, הגם איך געדענק אים נישט — אָבער וואָס קאָן זיין פאַר דיר מער ווי מעגלעכקייט צו שאַפן אַ סינטעז פון שטשעפקינען מיט סאַלוויני? פון מאָטשאַלאָוון מיט ראָססי? דו רעדסט מיט היץ און ליבע וועגן דיין דאַלמאַטאָוון. איז ער דאָך אויך אַ האַלבער איטאַליענער! דאַלמאַציע איז נישט ווייניקער איטאַליעניש ווי סלאַוויש. און דו, מיין טרוימער, דו ביסט אַן איטאַליענער מיט אַלע דיינע פעדים און פונקען, און איטאַליע וועט זיין דיין אמתע היים — איר הימל, ווי איר קונסט! אירע וווּלקאַנען, ווי איר ליד!... איך באַגרייף נישט: פאַרוואָס טאַנצסטו נישט פאַר פרייד און גליק? וואָס שטערט דיר? איין זאַך וואָלט איך פאַרשטאַנען: אפשר ליבסטו מיך נישט גענוג צו קאָנען פאַרבינדן אונדזערע לעבנס? איז עס איינס מיטן אַנדערן אַבסאָלוט נישט פאַרקניפט. פריינד קאָנען מיר דאָך זיין. העלפן דיר ווערן אַן איטאַליענער אַקטיאָר קאָנסטו מיר דאָך נישט פאַרווערן.

דאָס איז אַלץ געווען אַזוי רייך אין פריידיקייט, אין אומבאַוואָלקנטן

געפיל פון מענטשלעכער גליקלעכקייט, אַז... מיין י י ד י ש האַרץ איז נישט מסוגל געווען עס אַריינצואָטעמען: דעמלט, צו 27 יאָר, האָב איך עס נישט פאַרשטאַנען, איך פאַרשטיי עס ערשט איצט — צו 72!

זאָל עס קלינגען ווי אַן אומגלויבלעכער און ווילדער פּאַראַדאָקס, אָבער איך וועל זאָגן, אַז ווען עס איז קלאָר, ווי אָפּשטויסנדיק פאַר יעדן מענטשן פון אמתער קולטור עס איז די געשאַלט פון אַ פאַרוועניו, יענער מוז זיך געבן די טרחה צו באַגרייפן, אַז צו „ווערן אַן איטאַליענער" האָט מיר געשטערט... מיין זיידע פון מיכאַלישאָק. ווען מיין פרעכטיקע פריינדין רעדט מיט מיר וועגן אַ רייזע קיין מילאַן אויף אַ „האַלב יאָר", וואָלט איך, משמעות, קיין רגע זיך נישט פאַרטראַכט... אָבער די פּערספּעקטיוו זיך אָפּצורייסן פון שורש האָט מיין ווילן — געפּענטעט, געשמידט, פאַראַנקערט: דאָס האָט אויסגעזען ווי אַן „אַהין" אָן אַ „צוריק" און האָט מיך נישט מיטגעריסן.

אָבער, ווי געזאָגט, האָס איז מיר דעמלט נישט קלאָר געווען. דעמלט האָב איך געמיינט, אַז איך בין געבונדן מיט מיינע פליכטן לגבי דעם ווינטער־סעזאָן אין וויאַטקע, וווּ די חברים זענען שוין געזעסן און געמאַכט די הכנות צו עפענען דאָס „טעאַטער אויפן נאָמען פון דאַלמאַטאָוו". איך האָב זיי געמאָלדן, אַז איך וועל נישט פאָרן אַזוי לאַנג, ווי איך האָב נישט אויפן האַנט די דערלויבעניש צו וווינען אין וויאַטקע. איגנאַטאָוו האָט לאַכנדיק געזאָגט, אַז „בכלל געשמועסט", בין איך אַ משוגענער און דאָס איז מיין „אידיי־פיקס", אָבער היות פּרינציפּיעל בין איך גערעכט און היות דאָס טעאַטער קאָן אָן מיר נישט אויסקומען און היות ער, אַלס רוסישער מענטש, איז מיטשולדיק אין דעם, וואָס איך בין אויף דעם פּונקט „צעדרייט", נעמט ער אויף זיך דעם ענין צו דערלעדיקן באַלד ווי ער וועט קומען קיין וויאַטקע.

דערווייל, זיצנדיק אין פּאַנסיאָן צווישן די שוואַרצמאַהגניקעס, האָב איך איינשטודירט די ראָלע פון „טשאַצקי", ווייל איגנאַטאָוו האָט מיר געזאָגט, אַז אויב איך וועל זיין פאַרטיק מיט דער ראָלע, וועט זיך דאָס טעאַטער עפענען מיט גריבאָיעדאָווס מייסטערשטיק. איך האָב פלייסיק געאַרבעט, ביסלעכווייז געלייענט פאַר שוראַן טשאַצקיס מאָנאָלאָגן, זי פלעגט האָרכן מיט איר לאָרנעט פאַר די אויגן און האָט איינמאָל געמאָלדן:

— ביסט אַ פאַרברעכער קעגן זיך, אויב דו וועסט בלייבן אין רוסלאַנד! אָפּגעזען פון דיין רעכטלאָזיקייט... ווען די פראַגע זאָל אפילו גע־

לייזט ווערן, וועסטו דאָ בלייבן פאַרשטעקט אין שאָטנווינקל... זאָל די מוזט זיך אַרויסבאַקומען אויף די שטחים פון דער גרויסער וועלט!

פון איגנאַטאָוו איז אָנגעקומען אַ בריוו, אַז ער האַלט דעם עניין מיט מיר פאַר פּאָזיטיוו דערליידיקט: דעם אָפּמאַך צווישן דער שטאָט-פאַרוואַלטונג מיט דער טרופּע האָט סאַנקציאָנירט דער גובערנאַטאָר און אַרויסגעלייגט אַ רעזאָלוציע: „מסכים, אָבער עס זאָל נישט זיין קיין יי ד ן"... טייטש מיין וואָסיע, אַז אויפן סמך פון אָט דער רעזאָלוציע טאָרן אין טעאַטער נישט זיין מער ווי א יי ן ייד, אָבער קעגן אַנגאַזשירן איין ייד האָט דער גובערנאַטאָר קיין וואָרט נישט געזאָגט.

אַזוי האָט געפּסקנט וואַסילי איגנאַטאָוו, אָבער איך האָב געהאַלטן אַנדערש.

שורע האָט זיך צעלאַכט איבער איגנאַטאָווס „ייִדישן" קאָפּ (דאָס איז אגב — אַ טיפּישע געשפּיצטקייט פון אַ רוסישן פּויער!) און געוועזן גליקלעך צו דערהערן, אַז מיר „פאָרן צו איר מוטער".

איר פּראָצעס אין סינאָד האָט געדאַרפט פאָרקומען אין די לעצטע טעג פון אויגוסט, זי איז אַוועקגעפאָרן קיין פּעטערבורג דעם 20-טן. קיין שום ספקות אין גינסטיקן אויסגאַנג האָט נישט געקאָנט זיין. מיר האָבן אָפּגערעדט דעם 5-טן סעפּטעמבער זיך טרעפן אין פּאַריז אָן שום בריוו-אויסטויש, ווייל דער קלענסטער סימן פון אַ דריטן פּאַרשוין האָט געקאָנט אַרויסרייסן דעם באָדן פון אונטער אירע פיס.

דעם 25 בין איך אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע.

איז דען נייטיק צו באַשרייבן דעם אונטערשיד צווישן דער שטימונג און מיין גאַנצן אויסזען און האַלטונג, אין וועלכן איך האָב איז מאַי פאַר-לאָזט פּאָטער-מוטער און דעם געמיט, אין וועלכן איך האָב איצט איבער-געטרעטן זייער שוועל?

איך וואָלט אפשר געדאַרפט דאָ קאָנדענסירט איבערחזרן אַלע מאָטיוון פון קאַפּיטל, ווען מיר האַלטן ביים פאַרענדיקן? אָבער איך וועל מיך באַ-גרענעצן מיט איין, זאָל זיין פּאַטעטישער, אָבער אין יענע געציילטע טעג פאַר מיין צושטאַנד און שטימונג דורכויס טרעפלעכער געשמאַלט: אויב אין יעקאַטערינאָסלאַוו מיט אַ יאָר צוריק האָבן מיר געהאַט פאַר זיך אַ „פרייען פויגל", און ער איז געוואָרן דורכגעווייטיקט מיט די ווינטן פון אוקראאינער סטעפּ, קאָנען מיר איצט זאָגן, אַז אין שטוב צו די עלטערן האָט זיך באַוויזן אַ יונגער באַרג-אָדלער... אַזאַ האָט אים די מוטער נאָך

קיינמאָל נישט געזען, אַזאַ איז ער — אויסער יענע קורצע טעג — ערגעץ מער נישט געווען!

דער טרוים וועגן איטאַליע האָט געלויכטן אין זייגע בליקן, דאָס געפיל פון דערגרייכטן שוועל צו שאַפן פריי, אומגעשטערט, אָנגעשפּאַרט אויף אַ האַנט פון אַ פרויענוועזן. וועלכע איז אין אים פאַרליבט און זעט איר גליק, איר לעבנס־זין אין אים — דאָס האָט אַרויסגעשטראַלט פון זיין זיכערן שמייכל, פון דער רואיקייט, מיט וועלכער ער האָט געענטפערט דער דערשטוינטער מאַמען אויף אירע פאַרזיכטיקע פראַגן וועגן ווייטערדיקע פּלענער... אַלץ האָט געשיינט צו זיין באַלויכטן מיטן ליכט פון „גוט און ווויל“, אָבער — דער פאָטער איז קראַנק! מען דאַרף אים פירן קיין אויסלאַנד! אין היידעלבערג איז פאַראַן אַ ספּעציאַליסט.

— מיר וועלן פארן צוזאַמען — זאָג איך: ווען קלייבט איר זיך?

— אין אַ חודש אַרום אומגעפער. די היגע דאָקטוירים האָבן פאַרארדנט אַ קוראַציע, וואָך מוז דורכגעפירט ווערן איידער מען קומט קיין היידעלבערג אין קליניק.

— אויב אַזוי וועל איך קיין היידעלבערג קומען צו אייך.

— און וווהין פאָרסטו?

— איצט קיין פּאַריז און פון דאָרטן קיין איטאַליע.

די מוטער האָט אויפגענומען די ידיעה שווייגנדיק. אונדזער געשפּרעך האָט זיך געצויגן אַ פּאָר שעה, און ענדלעך האָב איך זיך אויפגעהויבן און בין אריין אין מיין גרויסן קאַבינעט און זיך אַראָפּגעלאָזט אין פאָטעל ביים שרייב־טיש.

אויפן טיש איז אַלץ געלעגן לויט מיינע פּוליאַרקע געוווינהייטן. עס האָט זיך געפילט, אַז הדשים־לאַנג איז קיינער אַהער נישט צוגעקומען.

אָבער אויפן סאַמע מיטן טיש איז געלעגן אַ בריוו... וואָס איז עס אַזוינס? נישט צו מיר! צו דער מוטער... פון דער מומע ג ע נ ס!... פון רובעלן... ריגער שטראַנד. עפּעס אַ שווערע כמאַרע האָט מיך באַדעקט. איך האָב נישט באַוויזן צו זאָגן דער מוטער, אַז דאָ ליגט איר בריוו... איך האָב אים דורכגעלייענט: אַ צען־צוועלף שורות, נישט מער —

שוין אַ וואָך זעקס איז ענ (אַזוי האָבן זיי גערופן אַנגען) ביי זיי. זי זיצט גאַנצענע טעג אָפּ אַליין ביים ברעג, מיידט אוים מענטשן און ווייגט אָן אויפהער.

איטאַליע, מילאַן, מיין לעבן, מיין גליקלעכקייט, מיין פרייהייט איז

איינגעזוניקען געוואָרן אין די קורצע ציילן פון בריוו, וועלכן די מוטער האָט געפונען פאַר ניימיק אַוועקצולייגן אויף מיין טיש.

איך האָב אַרויסגעטראָגן דעם בריוו צו איר. מיט אַ קול, פון וועלכן עס איז פאַרשוווּנדן יעדער שפּור פון מעטאַל און קלאַנג, האָב איך אַרויסגערעדט:

— פאַר דעם, וואָס דו האָסט דעם בריוו מיר אונטערגעטראָגן, וועסטו ווען ס'איז שטאַרק חרטה האָבן.

די ליכטער פון מיינע זומער־חדשים 1913 זענען אויסגעלאָשן געוואָרן דעם 7 סעפּטעמבער האָב איך דערהאַלטן פון פּאַריז אין אַ פאַרמאַכטן קאָנווערט אַ קאַרטל מיט אַ גרויסן פראַגעצייכן: „?" כ'האָב נישט געענטפערט. קורצע וואָכן נאָכדעם איז מיין ערשטער פאַמיליע־ברוך ליקווידירט געוואָרן. מיר האָבן זיך צוגעוויגעטראָפן אין וואָראָניעזש... די קלאַנגען „מיילאַנד" האָבן איצט אין מיינע אויערן אָפּגעטרעטן פאַר אומהיימלעכע געשטאַלטן: „וואָראָן־יאָזש"...

XIV. טיטאַניק — טאַנגאָ

סוף 1913, אויף די באַלקאַנען איז שוין געגאַנגען די מלחמה, וועלכע איז מיט איין יאָר שפּעטער געוואָרן — „וועלט־קריג“, אָבער די וועלט האָט נאָך וועגן קריג נישט געטראַכט. אין היימען, אין הערצער, אין מוחות. אין געמיטער האָט נאָך געהערשט אַבסאָלוטער שלום. עס זענען, פֿאַרשטייט זיך, געווען דורכגעפֿוילט די יסודות פֿון דעם ווילטיק, וועלכער האָט אויסגעזען ווי אַן אומדערשיטערלעכער בנין פֿון דער בירגערלעכער וועלט, אָבער דער דאָזיקער פֿרידלעכער לעבנס־שטייגער האָט אין 1913 יאָר געבליט ווי אַ גרינער בוים.

ביי מיר אין זכרון איז פֿאַרבליבן אַזאַ בילד פֿון זיך דערנענטערנדן אונטערגאַנג!

אין 1913 יאָר איז פֿאָרגעקומען די טראַגעדיע מיט דער שיף „טיטאַניק“.

אויסגעבויט דורך די רייכסטע שיפֿס־געזעלשאַפֿטן פֿון „יונייטעד סטייטס“, האָט דער דאָזיקער טיטאַן — די גרעסטע, רייכסטע און בלי ספֿק — בעסטע שיף אין נאָרד־אַמעריקאַנער פּאַסאַזשירן־פּאַרקער — זיך געלאָזט אין איר ערשטן רייס און דעם ערשטן פֿרימאָרגן, נאָך גאָר נאָענט צו די ברעגעס פֿון די פֿאַראייניקטע שטאַטן, איז איר אַנטקעגן אַרויס פֿון דער נאַכט־אָפּלה אַ ריזיגער אייז־באַרג... דער טיטאַן איז פֿון צוזאַמענשטויס געוואָרן צעשפּאָלטן (איך דערצייל אַזוי ווי כ׳איז פֿאַרבליבן אין זכרון, נישט קאָנטראָלירנדיק די פּרטים) און אין משך פֿון כמעט — מינוטן, קוים אַ שעה, זענען די הונדערטער פּאַסאַזשירן אַראָפּ צום גרונט פֿון אַטלאַנטישן אָקעאַן.

מען דאַרף דאָ דערמאָנען דעם היינטיקן לייענער, אַז די פֿאַראייניקטע שטאַטן זענען צו יענער צייט געווען דער סינאָנים פֿון דעמאָקראַטישן אי־דעאַל, פֿון אַלגעמיינעם ווילטיק, פֿון בירגערלעכער פֿרייהייט. דער גורל פֿון

הונדערטער אַמעריקאַנער, וואָס זינקען אַראָפּ אין די אייז־קאַלטע כוואַליעס ביי די ערשטע שפּראָצן פון באַגינען — דאָס אַליין איז שוין געווען עפּעס אַזוינס, וואָס האָט געקאָנט דערשיטערן. אָבער דאָ זענען צוגעקומען פּרטים, וועלכע האָבן די טראַגעדיע פאַרגרעסערט. זעענדיק, אַז דער אומקום אין די כוואַליעס איז אומפאַרמיידלעך, האָבן די מענער אויף „טיטאַניק“ אין משך פון קורצע מינוטן אָרגאַניזירט אַ רעטונגס־אַקציע פאַר פרויען און קינדער. מען האָט זיי אַריינגעזעצט אין די פאַראַנענע רעטונגס־שיפלעך, וועלכע האָבן גענומען זיך דערווייטערן פון זינקענדיקן טיטאַן...

די איבערגעבליבענע האָבן זיך אַלע פאַרזאַמלט אויפן דאַך פון דער זינקענדיקער שיף און איבער די וואַסערן פון אַטלאַנטיק האָט זיך צעזונגען אַ כאָר פון הונדערטער שטימען, זינגענדיק פּסאַלמען און פאָכנדיק מיט טיכלעך צו זייערע געראַטעוועטע באַנענטע, וואָס האָבן זיך געהאַלטן אין דערווייטערן.

איך זאָג נאָך אַמאָל: היינט איז נאָרד־אַמעריקע נישט מער דאָס לאַנד פון גליק און פרייהייט און נישט אַלע פון דרויסן קוקן אויף אירע בירגער אַזוי, ווי מען האָט אויף זיי געקוקט בעת די פּאַסאַזשירן פון „טיטאַניק“ האָבן זינגענדיק תהילים זיך געזעגנט מיט זייערע ווייבער און קינדער און לאַנגזאַם געזונקען אין די אייז־וואַסערן.

אָבער — יעמלט!

יעמלט איז עס פאַר יעטוועדער עמפּינדלעך האַרץ געווען כמעט אַ פּער־זענלעכע טראַגעדיע, וואָס איז פאַרצענפאַכט געוואָרן צוליב דעם בילד פון ביישפּיללאָזער זעלבסט־אָפּפערדיקייט און ריטערלעכקייט ביי הונדערטער, וועלכע האָבן נישט באַשאַפן קיין שום פּאַניק, מהומה, היסטעריע. דאָס בילד פון מלאכישער גוטסקייט ביי מענטשן אין אָנבליק פון אומגעריכטן טראַגישן סוף — דאָס איז געווען אַזוי איבערמענטשלעך, אַזוי הויכמוטיק, אַז עס האָט נישט געקאָנט ווערן אויפגענומען און פאַר־בלייבן ווי עפּעס אַ „פאַל“, אַן „עפּיזאָד“... עס האָט אויסגעזען ווי אַ מין „אוווערטורע“, אַן אַריינפיר... אָבער וווהין עס פירט? וואָס קומט ווייטער?

— דאָס האָט קיינער, פאַרשטייט זיך, יעמלט נישט געוווּסט. ערשט שפּע־טער, ווען עס האָבן זיך שוין אָנגעזאַמלט קאַפּיטלען און בענדער פון די ווייטערדיקע בלוטיקע פּנקסן, האָט מען געקאָנט אויפנעמען דאָס בילד פון דער „טיטאַניק“־קאַטאַסטראָפע ווי אַן אומהיימלעכע פאָרשפּיל.

ביי מיין שוין אָפּט באַשריבענער עמפּינדלעכקייט און פאַרשאַרפטער פילבאַרקייט צו מוזיקאַלישע איינדרוקן — מוז איך דאָ צוגעבן,

אַז אין מיין זכרון איז געמיט האָט זיך די מעשה „טימאַניק“ צונויפגעפלאָכטן מיט אַ מוזיקאַלישן מאָטיוו פון יענער צייט — איך מיין, אַז אין אָנהייב 1914 — ווען אין אומגאַנג האָט זיך געלאָזט הערן דער מאָטיוו פון ערשטן „טאַנגאָ“...

און אַ נייער מוזיקאַלישער מאָטיוו אין אומגאַנג ווערט דאָך אַ טייל פון דער לופט, פון אָטעם, והגם מיט דריי טעג צוריק האָט מען געלעבט און געאָטעמט אָן אים. נייע מאָטיוון, מעלאָדיעס, נייע בילדער פון ריטם און קלאַנג שפּיגלען אָפּ די נייסטע לעבנס־פאַקטן, געשעענישן, פרייהן און ווייטיקן, וואָס די מענטשן־מאַסן טראָגן אויס: נייע עינויים — נייע טרייסטן

דער נייער טאַנגאָ־מאָטיוו איז אין משך פון געציילטע טעג געוואָרן די פּאָפּולערסטע מעלאָדיע. פאַר מיר האָט עס געטראָגן דעם גאַנצן אינהאַלט, דעם פולן ווי־רוף פון יענע טעג, און מער פאַר אַלץ און איבער אַלץ — דעם גורל פון דער זינקענדיקער „טימאַניק“... מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז אויף די קלאַנגען פון כאָראַל, וואָס האָט געזונגען תהילים, זינקענדיק מיט יעדער רגע טיפער אין אָפּגרונט אַריין, ענטפערט די ג אַ נ צ ע װ ע ל ט מיט די קלאַנגען. און וווהין גייט די וועלט? דערויף האָט יעדער געענטפערט אויף זיין אופן און שטייגער. אָבער געגאַנגען איז די וועלט — אַנטקעגן איר איבערקערעניש.

* * *

אין וואָראָניעזש האָבן מיר זיך צונויפגעטראָפן מיט „אַנטיקען“. די מאָטיוון פון אונדזער צוזאַמענזיין, שיידונג און ווידערבונד זענען פאַר זיך אַ טעמע פאַר אַן אָפּהאַנדלונג, וואָס קאָן נ י ש ט געפינען קיין אָפּשפּיגלונג אין די ראַמען פון אַ „נעבן־עפּיזאָד“. אָבער אין אונדזערע בענדער קאָן די טעמע נישט ווערן מער ווי אַזאַ פאַרבייאיקער מאָטיוו... און נ י ש ט צוליב דעם, וואָס זי האָט פאַרנומען ווייניק אָרט און צייט אין מיין לעבנס־לויף, נייערט צוליב דעם. וואָס מעמוארן האָבן נישט קיין רעכט און ק יי ן מעגלעכקייט צו באַהאַנדלען פאַקטן פון עמעצנס לעבן אויסער דעם איי גענעם.

קיין וואָראָניעזש איז זי געקומען פון אַן אַנדער שטאָט (אָדער שטעטל?), וווּ זי האָט געאַרבעט אין אַן אַפּטייק... אַזוי האָב איך עס אָנגענומען, ווייל אַזוי האָט זי מיר געזאָגט. און דאָ איז אַן אָרט צו באַטאָנען, אַז ביז מיין לערך 40־טן לעבנסיאָר איז אין מיין אופן פון באַנעמען די

אַרומיקע ווירקלעכקייט געווען איין אײנציקער פלאַך. צווישן דעם, וואָס איך האָב געהערט וועגן עפּעס, וואָס איך זע מיט מײַנע אייגענע אויגן און דעם „עפּעס“ גופא — האָב איך פון קיין חילוק נישט געוווסט. שפּעטער האָט אָנגעהויבן אָנוואַקסן אַ הייטל פון ספקות אין דעם, וואָס מענטשן דערציילן, און הײַנט צו טאָג טייל איך ש אַ ר ף אָפּ דרײַ גראַדאַציעס: איין זאַך איז דער פאַקט, אַ צווייטע זאַך איז דאָס, וואָס זײַן טרעגער, זײַן סוביעקט, דערציילט וועגן אים און אַ דריטע — די ה ו י פּ ט ז אַ ך — מ יי ן ב אַ צ י ו נ ג.

איך האָב געטראָפן מײַן לעבנס־פרײַנדין מיט דער צאַרטקייט אין האַרצן, וועלכע איך האָב צו איר געטראָגן פון דער פריער קינדהייט. דער לייענער געדענקט אפשר, אַז נישט איינמאָל האָב איך שוין איבער־געלעבט די וויטיקן פון ווערן אָפּגעשטויסן פון איר. מיך האָבן אויך איצט נישט געקימערט די מוראדיקע וואָכן פון די 2 זומערן, ווען איך האָב מאָמענטווײַז געמיינט, אַז איך וועל די יסורים נישט אַריבערטראָגן. האָט אַלץ איז פאַרשוווּנדן אָן אַ שפּור. איך האָב דערזען „מײַן חנהלען“, און דאָס וויכטיקסטע איז געווען דאָס, וואָס זי טראָגט אַן אָפּגעטראָגע־נעם מאַנטל, און דרויסן איז שוין ווינטער. איך געדענק מײַן פרייד, ווען איך האָב איר אין אַ גרויסן קליידער־געשעפט אויסגעזוכט אַ „יאַפּאַנישן“ ווינטער מאַנטל מיר האָבן זיך צעשיידט נאָך אויף אַ 2 חדשים. אין וואָראָניעזש זענען מיר געווען, משמעות, אין נאָוועמבער. זי איז צו מיר געקומען ערשט — אין פעווראַל.

אָט די חדשים — סוף 1913, אָנהויב 1914 — האָבן מער צו זאָגן אין בילד פון מײַנע איבערלעבונגען, קאָנפליקטן. פאַרדרוסן און טרייסטן, ווי די פאַקטן פון „פאַמיליענברוך און ווידערבונד“.

נאָכדעם ווי אויף מײַן האָריזאָנט איז אויסגעלאָשן געוואָרן דאָס ליכט פון איטאַליע, און וויאַטקע מיטן „טעאַטער אויפן נאָמען פון דאַל־מאַטאָוון“ איז אַוועק הינטער די פינצטערע בערג פון מײַן רעכטלאָזיקייט, בין איך געבליבן זיצן אין ווילנע ביי מײַן אַלטער קאָרעטע...

עס זענען געווען די חדשים פון טרויעריק־באַרימטן ביילים־פּראָצעס, און מײַנע טעג און נעכט זענען אויסגעפילט געוואָרן מיטן לייענען באַ־ריכטן, שטודירן די רעדעס פון פּראָקוראָר, פון ציוויל־מאָנער און באַשול־דיקונגס־עקספּערטן. אין דער פאַרטיידיקונג זענען אויפגעטרעטן די לויכטנדיקע שטערן פון דער רוסישער אַדוואָקאַטור: קאַראַבטשעווסקי, יאַרודני, מאַקלאַקאָוו, גריגאָראָוויטש־באַרסקי און גרוזענבערג. וועלכער

האלטנדיק זיין פאַרטיידיקונגס=רעדע, האָט זיך צעוויינט און אויסגערופן: „פאַרוואָס זיצט אויף דער באַשולדיקונגס=באַנק, ביילים? פאַרוואָס נישט איך?“ אויסער אָט די גרויסע מענער פון דער רוסישער אינטעליגענץ, האָבן זיך אין פּראָצעס באַטייליקט דער גרויסער שרייבער און אומבויגזאַמער קעמפער פאַר רעכט און הומאַניזם אין רוסישן לעבן — וולאַדימיר גאַלאַקטיאָנאָוויטש קאָראָלענקאָ און די געלערנטע פּאַוולאָוו און טראָאיצקי!

דאָס איז געווען באמת א „קראַנץ“ פון הומאַניסטישן געוויסן און געדאַנק, פון מענטשלעכער איידלקייט און ריטערלעכקייט... לייענען די אלע רעדעס, איבערלעבן די אַלע שטורמישע אויפברויזן פון פּראָטעסט קעגן ווילקיר, האָט פאַר מיר געהייסן געפינען א גרויסע טרייסט אין מיין דערשלאַגנקייט.

אָבער לאָמיר זיך אַריינקוקן אין דער טראַגעדיע פון יענעם 27 יעריקן יידן=אַקטיאָר, וואָס האָט שוין דורכגעמאַכט שבעה מידורי גיהנום; מיט זיינע ציין דורכגעביסן פעלזן אין שטיינער; שוין געהאַט דריי סעזאָנען און געקאָנט רעדן וועגן אָנערקענונג פון טייזנטער צושויער, וועגן פּאָפּולאַריטעט... און ווידער זיצט ער אין זיין — פּ ע ס ל; שטיקט ער זיך אין דער לופט פון די געטאָ=געסלעך, ווידער איז פינצטער און ביטער זיין קיום, זיין וועלט! —

הייַנט מעג איך מיך דערלויבן אָפן מודה צו זיין, אז לייענענדיק די באַריכטן וועגן ביילים=פּראָצעס, האָב איך נישט איינמאָל אַ טראַכט געטאָן, אַז קאָראָלענקאָ און קאַראַבטשעווסקי וואָלטן געמעגט אָפּגעבן א טייל פון זייערע כוחות פאַר דער גערעכטער זאַך... מ י ר; אַז איך בין אויך א קרבן פון אומרעכט און ווילקיר.

לאָזט זיך אויס: „אַ גאָט איז דאָ!“

אין זשורנאַל „טעאטער און קונסט“ האָט זיך באַוויזן א קאָרעספּאָנדענץ פון וויאַטקע, און דער גובערנאַטאָר האָט באַקומען די געהעריקע „פּאָרציע“ פאַרן נישט צולאָזן צו אַרבעטן אין דער טרופּע האַלטמאַנס א תלמיד, וואָס האָט געזאָלט אין „דער צרה“ פון שכל“ שפּילן „טשאַצקין“... אים האָט פאַרביטן אן אנדערער, און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז נאָכן ערשטן ספּעקטאַקל ביי אן אויספאַרקויפטן הויז איז אויף מאָרגן געווען פאַרקויפט א 20 בילעטן און אין א וואָך אַרום האָט דאָס טעאטער אויפגעהערט צו עקזיסטירן...

אין 2 טעג אַרום, נאָך דער קאָרעספּאָנדענץ, האָב איך דערהאַלטן;

א בריוו פון וויטעבסק, אין וועלכן דער דירעקטאָר פון שטאָט־טעאַטער האָט מיר פאָרגעלייגט צו קומען באַזעצן דאָס אַמפּלואַ פון ערשטן העלד", היות ביי אים איז דורכגעפאַלן אַן אַקטיאָר...

דאָס איז א קוואַל פון „טויזנט" לוסטיקע שילדערונגען... ווען מיר שרייבן נישט וועגן זיך.

דער „דורכגעפאַלענער" אַקטיאָר — זיין נאָמען איז געווען יוריעוו. (גײַסט יוריעוו פון אַלעקסאַנדרינסקי טעאַטער, פאַרשטייט זיך) — איז געווען א מענטש מיט זייער גוטע שוישפּילערישע מעגלעכקייטן — לכל הדעות איבערן דורכשניט, — אָבער פון מין בעלי־חלומות"... טעאַטער איז זייער א קאָנקרעטער, פּראָזאַאישער ענין. מען דאַרף זיך — מען זאָל זיך! — פאַרטראָגן אין די עולמות העליונים, אַרבעטנדיק אין טעאַטער, אָבער באַהיט זאָל מען ווערן צו פאַרגעסן, אַז זיין באַזע איז די ערד; אַז טעאַטער איז קודם כל — אַן עקזאַקטער מעכאַניזם און אַז אָטעמען אין טעאַטער קאָן מען אויסשליסלעך מיט דער לופט פון קאָנקרעטן אַרום. דער ליבער בעל־חלומות אין וויטעבסק איז געווען פאַרליבט אין... „עדיפּוס" און אויסער „עדיפּוס" און ווייטער ווי „עדיפּוס" האָט ער נישט געזוכט קיין זין און קיין ווילטיק... האָט ער אָפּגעשפּילט „עדיפּוס" אין — פאַרענדיקט זיין פאַרמאַרש אין וויטעבסקער שטאָט־טעאַטער. מער האָט ער נישט בלויז נישט „געקאָנט" — ער האָט אויך מער נישט געוואָלט — פאַר זיך דערהוערבן.

אז איך בין אריין (דעם 1־טן דעצעמבער 1913) אין וויטעבסקער טעאַטער, האָט מיך אין קאָרידאָר געטראָפן דער דירעקטאָר סוכאַדריאָוו, וועלכער איז געווען דער דיריגענט פון אָרקעסטער. אַז איך האָב אָנגערופן מיין נאָמען, האָט ער מיר דערלאַנגט די האַנט, לאַנג באַטראַכט מיט א פריינדלעכן שמייכל און לאַנגזאַם אַרויסגערעדט:

— איר זענט דאָך א גאַנץ שיינער מאַנסביל! א שיינע וווקס! א פּנים, וואָס לאָזט זיך גרימירן! מען האָט מיר גאַנץ אַנדערש באַשריבן אייער געשטאַלט! איך האָב אָנגענומען, אז איר זענט א מענטש מיט טאַלענט, אָבער מיט אַן אומדאַנקבאַרער אויסערלעכקייט

— וועט מיר אויסקומען אייך צו אַנטוישן אין מייגע טאַלענטן אויפן חשבון פון מיין וווקס! אפשר וועלן מיר זיך אויסגלייכן!

מיר זענען אריין אין „קאַבינעט" — צוויי צעבראָכענע שטולן

הינטער דער קאַסע. באַלד איז צוגעקומען דער הויפּט־רעזשיסער מיכאַיִל גיקאָלאַיעוויטש לאַווריגאָוויטש...

נאָך איידער ער האָט מיר דערלאַנגט זיין האַנט הער איך דעם זעלביקן פּזמון: „גאָרנישט קיין פּאַרזעניש“. איך האָב עמעצן צו פֿאַר־דאַנקען אָט די העכסט אָנגענעמע אויפֿנאַמע, ווייל נאָך דערוואַרטנדיק אַ פּאַרזעניש, האָבן זיי ביידע געקאָנט מיך מקבל פּנים זיין מיט אַזאַ התפּעלות פֿאַר מיין אויסערלעכקייט... איז גם זו לטובה!

און איצט האָב איך געהאַט איבערצוקומען אַ שווער פֿערטל שעה. אויף דער פֿראַגע: אין וועלכער פּיעסע האָב איך בדעה זיך צו באַווייזן פֿאַרן עולם, האָב איך גישט טראַכטנדיק געענטפֿערט: „אַקאָסטאַ!“

ביידע זענען געבליבן ווי געטראָפֿן מיט אַ קישן (איך זאָג נישט: „מיט אַ שטיין“!) אין קאָפּ.

— מיר האָבן שוין געהאַט אַ שווארצן סוף מיט דער קלאַסיק — זאָגט לאַווריגאָוויטש נאָך אַ לאַנגער פּויזע — זאָלט איר שוין אַזוי גוט זיין אונדז פֿון דער האַזיקער בייזער קרענק באַפֿרייען.

דער דירעקטאָר האָט צוגעגעבן:

— איר האָרפּט געדענקען, אַז וויטעבסק איז איין נאַכט רייזע פֿון פּעטערבורג. מיר האָבן דאָ כסדר גאַסטראָליאָרן: דאַלסקי, סאַמאָילאָוו, די אַדעלהייםס, אָרלענישוו... עס וואָלט געווען פּשוט אַן אומזין, בעת מיר דאַרפֿן ראַטעווען דעם סעזאָן נאָכן הורכפּאַל מיט איין אַקטיאָר, אַרויסלאָזן דעם צווייטן צו אַ פּאַרמעסט מיט אַזעלכע גיגאַנטן. ליגט פֿאַר עפּעס פֿון מאָדערנעם רעפּערטואַר, אַ נישט געשפּילטע זאַך, און לאָמיר אויסמיידן ריזיקאַלע גענג... וואָס קאָנט איר ג אָ ד אָנרופֿן?

— „קין“!

— „וואָס ווייטער אין וואלד, אַלץ מערער געהילץ“ — האָט זיך יסטיק צעלאַכט לאַווריגאָוויטש — נו, און נאָך?

— „די צרה פֿון שׂכל“!

— אַלץ — פּערזן! און פּשוט רעדן, ווי לעבעדיקע מענטשן, קאָנט איר נישט?

— רייזשקאָוום — „שלענגל“.

ביידע זענען ווי באַגאָסן געוואָרן מיט שטראַלן פֿון דער פֿרימאָרגן־זון.

— אָט דאָס איז סחורה! בראַוואָ! זונטיק — „דאָס שלענגל“! מירן אַרויסלאָזן אַ טאָפּלטן אַפֿיש: „צום ערשטן אויפֿטריט פֿונעם גיי־אַנגאַ־זשירטן“... ווי רופֿט איר זיך?

— אבראם וועניאמינאָוויטש!

— „פונעם ניי־אנגאַזשירטן א. וו. מאָרעווסקי“. בראוואָ! די סיטואַציע איז פולקום געראַטעוועט! די פּאָזיציע געזיכערט! די שלאַכט געוווּנען! דער זיג דערגרייכט! דאָס האָט מיט אמתן פּאַטאָס אַרויסדעקלאַמירט לאַווריגאָוויטש, הגם געווען איז ער אַ קאָמיקער — און עטלעכע מאָל מיך געקלאַפּט איבערן דער פּלייצע — וואָס מאַכט איר אַ זויערן פּנים?

— דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אייער זאך — זאָג איך צו זיי — און איר וועט טאָן אַזוי ווי איר געפינט פאַר נויטיק. אָבער איך וויל אייך וואָרענען: אין „שלענגל“ וועט איר האָבן צו באַווייזן אַן אַקטיאָר, וואָס איז ווערט נישט איין רובל מער, ווי ער קריגט ביי אייך געהאַלט.

— און אין „אקאסטא“ וועט איר דערשיטערן ווישעבסק און מען וועט פאַרגעסן סאַמאָילאָוון, וועלכער האָט מיט דריי וואָכן צוריק געשפּילט דריי ספּעקטאַקלען „אוריאלן“ ביי צוויי אַנשלאַגן?

— איך האָב נישט קיין כוונה צו מאַכן פאַרגעסן סאַמאָילאָוון... איך קאָן העכסטנס מאַכן, אַז מען זאָל דערמאָנען „אקאָסטאַ“. און איך ראָט אייך קאַטעגאָריש מיך אַרויסלאָזן אין „אַקאָסטאַ“. מיין געזשע וועל איך באַרעכטיקן לכל הדעות, און אפשר וועלן מיר עפּעס געווינען?

— איך וויל איר זאָלט זיין צופרידן — האָט זיך ענדלעך אָפּגערופן לאַווריגאָוויטש — און מיר וועלן אייך אַרויסלאָזן אין „אקאָסטאַ“ פרייטיק צו צוטריטלעכע פרייזן אָן אַ ספּעציעלן אַפיש, ס׳הייסט אָן אייער נאָמען אויפן אַפיש. און זונטיק אין „שלענגל“ מיטן גאַנצן פּאַראַד.

מיטוואָך, קומענדיק צו דער פּראָבע, האָב איך דערזען ווי דער צווייטער רעזשיסער, אַפּאָלאָנאָוו, שרייבט דעם פּלאַקאַט, כדי אים אָפּצושיקן אין דרוקעריי, איך האָב איבערגעלייענט: „פרייטיק דעם 5 דעצעמבער ביי צוטריטלעכע פּרייזן פון 20 קאָפּיקעס ביז 2 רובל (איך גאַראַנטיר נישט געניי פאַר די ציפערן) וועט געגעבן ווערן“ א. א. וו.

איך האָב געפרעגט דעם רעזשיסער צי קאָן ער דערלויבן, אַז דאָס יינגל, וואָס דאַרף אָוועקטראָגן דעם פּלאַקאַט, זאָל וואַרטן ביז מיר וועלן דורכגיין דעם ערשטן אַקט, ווייל איך וויל אָנשרייבן אַ פּאָסטקאַרטל, און אָפּהאַלטן דעם אָנהויב פון דער פּראָבע וואָלט איך נישט געוואָלט. דער רעזשיסער איז מסכים געווען און, אָפּגעבנדיק דעם שליח דעם אָנגעשריבענעם פּלאַקאַט, האָט ער אים געהייסן וואַרטן ביזן סוף פון ערשטן אַקט. די פּראָבע האָט זיך אָנגעהויבן. געפירט האָט מען זי אין האַלבע

טענער ווי פאַר אַ „צוטריטלעכן“ ספּעקטאַקל. איך בין אַרויס און אָנגע־הויבן „אוריאַלס“ טעקסט מיטן אינהאַלט פון מיין האַרצן און פאַרליבט־קייט אין יעדן אות און קלאַנג, אַזוי ווי איך האָב עס שוין נישט איינמאָל געשילדערט און אַזוי ווי אין מיין געמיט איז עס פאַרבליבן: צייט דער גענוי באַשריבענער פּראָבע מיט מאַמאָנט דאַלסקי.

אַז דער אַקט האָט זיך געענדיקט, האָט דער רעזשיסער צוגערופן דאָס שיק יינגל, צוגענומען ביי אים דעם אָנגעשריבענעם פּלאַקאַט און אוועק צום דירעקטאָר. ער האָט זיך אומגעקערט צוזאַמען מיט קאַוורי־גאָוויטשן און זיך אַוועקגעזעצט שרייבן אַ נייעם פּלאַקאַט: „מיטן אָנטייל פון דעם ניי־אַנגאַזשירטן אַרטיסט א. וו. מאָ־עווסקי די קלאַסישע טראַגעדיע“ א. א. וו.

אויף מאָרגן, דאָנערשטיק, — דאָס הייסט: ערב דער פאָרשטעלונג — האָט דער אַרטיסט גרעטשין געמאָלדן, אַז ער קאָן נישט אויסלערנען אין 2 טעג אַזאַ טעקסט ווי „דע־סילוואַ“. אַז דאָ שטעקט אַן אינטריגע איז נישט געווען קיין שום ספק. אויף דער פאַרצווייפלטער מעלדונג פון דער דירעקציע, אַז קיין אויסוועג איז נישטאָ, די פאָרשטעלונג מוז ווערן אָפּגערופן, האָב איך געמאָלדן, אַז די פאָרשטעלונג וועט גיין, אויב אפילו איך וועל אַליין אין פּראַק האַרפן לייענען די פּיעסע פון אַ ביז ת.

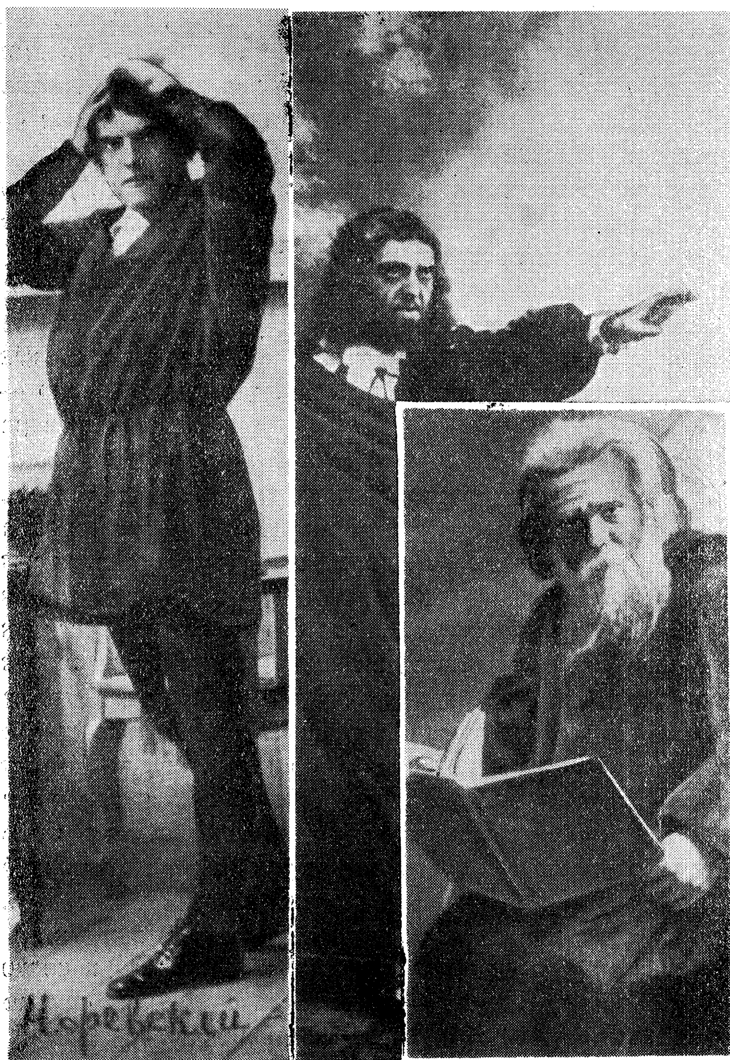
אָבער אַ יונגער אַקטיאָר — טרעגין — האָט אויף מיין פאָרשלאָג זיך אונטערנעמונגען אונטער מיין אויפזיכט צו מאַכן „דע־סילוואַן“ אין 2 טעג מיט אַ נאַכט...

איך וועל גאָרנישט דערציילן וועגן דער פאָרשטעלונג... מיינע פאַרטנערן האָב איך געזאָגט, אַז איך שפּיל די ראָלע שוין זייט יאָרן (איך האָב זי מיט אַ יאָר 10 צוריק איינשטודירט, אָבער געשפּילט צום ערשטן מאָל).

זונטיק איז געגאַנגען „דאָס שלענגל“ און קלאָר, אַז די רעפּוטאַציע, וואָס איך האָב סיי ביי די אַקטיאָרן אין טעאַטער, סיי אין שטאָט געוו־נען נאָך „אקאָסטאַ“ — האָב איך אין דיישקאָווס קאָמעדיע נישט געקאָנט באַפעסטיקן, אָבער צום נאָענטן „צוטריטלעכן“ איז געגעבן געוואָרן — „קין“.

דאָ האָב איך ווידער געפייערט אַ הילכיקן טריומף. אָבער דערציילן מוז איך נישט וועגן דער „קונסט“, נייערט וועגן די „שאָטנזייטן“.

די מעשה מיטן „גרויסן טאַלאַנט ביי אַן אויסערלעכקייט פון אַ

„קין“, „אַקאָסטא“ (V אַקט), „פֿאַוסט“

פאַרזעעניש“ און גרעטשישנס אָפּזאָג צו שפּילן „רע־סילוואַן“ האָבן באַ־וויזן, אַז קענען מיר וועט זיך וועבן אַ נעץ פון כסדרדיקע אינטריגעס... פאַרפאַלן! — „ווער פאַר וועלף האָט מורא, זאָל אין וואַלד נישט גיין“ — זאָגט אַן אַלט רוסיש ווערטל“.

אין „קין“ ווערט אין לעצטן אַקט געגעבן אַ סצענע פון אַ שעקספּיר־ווערק (לויט דיומאַס — „ראָמעאָ“, אָבער אָפטער שפּילן אַקטיאָרן אַ סצענע פון „האַמלעט“).

דאָס פלעגט לויט דער טראַדיציע באַצייכנט ווערן אויפן פּלאַקאַט מיט אַ צושריפט: די ראָלע פון „האַמלעט וועט אויספירן און דאָ איז געקומען דער נאָמען פון „קין“־שפּילער. אין ווימעבסק איז אַרויס דער פּלאַקאַט ווי געוויינלעך, אָבער... „די ראָלע פון „האַמלעט“ וועט אויספירן — ראָבראָוואָלסקי“ (איך בעט נישט פאַרמישן מיין אַמאָליקן ליבלינג פון ווילנע).

די מעשה איז, וואָס דאָס איז געווען אַ יונגער אַקטיאָר... וועגן זיינע „טאַלאַנטן“ וועלן מיר זיך דאָ נישט צעשפּרייטן, אָבער ער איז געווען אַ בן־בית ביים גובערנאַטאָר און איז נושא חן געווען ביי די דאַמען פון דריי דורות אין גובערנאַטאָרס משפּחה. טאָ גייט קריגט זיך מיט אים איבער דעם, וואָס דער „בעזגראַמאָטנער“ (אַנאַלפאַבעטישער) זעצער אין דרוק (אַזוי האָט געמאָלדן דער הויפּט־רעזשיסער אויף דער אָנפרעגע, צי האָט ער צוגעלייגט זיין האַנט צום „דרוקפעלער“) האָט דאָרט עפּעס אָנגעפּלאָנטערט. עס איז נאָך נישט צייט צו פאַרגעסן דעם לייענער מיט די פראַגן פון נידערטרעכטיקייט אין דער פּראַקטיק פון טעאַטער. דאָ זאָל נאָר געזאָגט ווערן, אַז אין דער קעל ביי ערלעכע מענטשן שטייט אָפט אַ קנויל פון נישט אַראָפּגעשלונגענעם פאַרדראָס, וואָס מען מוז אַפּטרעטן פאַר דער העסלעכקייט, אָדער פּשוט זיין אַ סקאַנדאַ־ליסט... שלינגט מען בלית ברירה דעם פאַרדראָס און מען האַסט זיך אַליין, און דאָס לעבן איז נישט ליב.

איך האָב מיר יענעם אָוונט געזאָגט, אַז קיין שום זאַך אויסער דעם טעקסט און דער געשטאַלט פון „עדמאָנד קין“ גייט מיך נישט אָן. היינט מוז איך שפּילן! מאָרגן וועל איך זוכן — „סאַטיספאַקציעס“.

האָט גאָט געמאַכט, אַז נאָכן צווייטן אַקט (ווען קין דערציילט פאַר אַננאַ דעמבי וועגן דעם, וואָס ער שטייט אויס אין טעאַטער פון זיינע שונאים) האָט דער גובערנאַטאָר אין זיין לאָזשע שטייענדיק אַפּלאָדירט און, זיך אַריבערבויגנדיק איבערן באַריער, גערופן מיין נאָמען.

איך האָב אין וויטעבסק געשפּילט טשאַצקין. איבערגעחזרט דעם ספּעקטאַקל האָט מען זונטיק בייטאָג. די אָוונטן שבת און זונטיק איז דער טעאַטער געווען פאַרדונגען פאַר אַ גרופּע פון פּעטערבורגער אָפּערן־זינגער, וואָס האָבן געגעבן „יעווגעני אָניעגין" און „די פּיק־דאַמע"... נאָך דער פאָרשטעלונג פון „די צרה פון שכל" זענען צו מיר אין גאַרדעראָבע אַריין עטלעכע פון די פּעטערבורגער געסט מיט טענות וואָס איך זיץ אין וויטעבסק, בעת אויף דער פּעטערבורגער בינע איז אַזאַ „טשאַצקי" נישטאָ. איך האָב אויסגעהערט די קאָמפּלימענטן און געשמייכלט אַ גליקלעכער.

— וואָס לאַכט איר צו אַלדי שוואַרצע יאָר? — האָט זיך צעשריגן אַ באַס מיט אַ כמורנע פּנים — מען דאַרף אייך שלאָגן פאַר אַזאַ באַציונג צו זיך און צום עולם. וואָס שיט איר פּערל פאַר חזירים?

— דער עולם איז אין ערגעץ נישט קיין חזירים — האָב איך זיך אָפּגערופן. און אין פּעטערבורג האָב איך נישט קיין פּראַוואָזשיטעלסטוואָ.

איינער פון דער חברה — מסתּמא, אַ משומד — האָט צוגעזשמורעט אַן אויג און אויסגעשטעלט אַן אויער. דער באַס האָט אויפגערעגט אויסגעשריגן:

— גייט צום טייוול מיט אייערע פוילע וויצן, „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ". קיין קליגערן תּירוץ האָט איר נישט געקאָנט צוטראַכטן? משמעות, אַז דאָ שטעקט אַ ספּאָדניצע, וועלכע האַלט אים פעסט ביים... ספּאָרעק ער האָט אַנדערש געזאָגט, אָבער דערציילן עס קאָן איך נישט.

אין וויטעבסק, קורץ פאַרן פאַרלאָזן די שטאָט, האָב איך איבערגעלעבט אַן עפּיזאָדע, וואָס האָט אויף מיר געמאַכט אַ טיפן רושם, אָבער איך האָב ד ע מ ל ט נאָך נישט אָפּגעשאַצט זיין טיפקייט און באַדייט.

צו מיר איז געקומען אַ גרופּע סטודענטן און האָט מיר פאָרגעלייגט זיך צו באַטייליקן אין אַ קאָנצערט, וואָס ווערט איינגעאָרדנט אין איינעם פון די שענסטע זאַלן. איך האָב איינגעשטימט. צו דער אָפּגערעדטער שעה איז צוגעפאָרן אַ פאַרמאַכטע קאַרעטע און איך בין אין פראַק, אין ווייסן זשילעט — אין דער געהעריקער „אַמוניציע" געקומען צום קאָנצערט. דער פּראָגראַם האָט זיך שוין אָנגעהויבן, מען האָט מיר פאָרגעלייגט דערווייל אַריינגיין אין בופעט. איך האָב געמאָלדן, אַז ביזן אויפטריט וויל איך בלייבן ווי ווייט מעגלעך איזאָלירט. מען איז מיר אַנטקעגנגעקומען, הגם איך האָב געפילט, אַז מיין פאַרלאַנג איז אויפגענומען

געוואָרן מיט אַ געוויסן „בייגעשמאַק“, ווי אַ גרינגשעצונג צו די באַלע־באַטים... דאָס האָט מיר ווי געטאָן, אָבער איך האָב עס געמוזט אַראָפּשלינגען בלית ברירה, ווייל מיין קאָנצענטראַציע האָט געהערט דעם אויפטריט און דעם ע ו ל ם.

און עולם איז געווען דער באַוווּסטער ציוניסטישער מיער דאָקטאָר ב ר ו ק. ער איז אַריין צו מיר, אָנגעטאָן אין אוניפאָרם פון אַ מיליטע־רישן דאָקטאָר אין ראַנג פון אַ פּולקאָווניק. איך האָב זיך פאַרנויגט און געבעטן מיר שענקען זיין אויפמערקזאַמקייט נאָך מיין אויפ־טריט...

אַזוינס האָט מען ביז האַן נאָך פון קיינעם נישט געהערט און נישט געזען. אין די אויבערשטע ספערן פון יענעם אָוונט איז מיין קאַרט געווען פאַרשפּילט: „ער קאַרמשעט פון זיך עפּעס אַ מין שאַליאַפּין אָדער קאַ־טשאַלאָוו“, האָט נישט קיין געפיל פון וואָג און מאָס: ב ר ו ק ן הייסט ער קומען שעפּטער!

ס'איז אָנגעקומען מיין אויפטריט. שוין נאָכן ערשטן נומער (ניע־קראַסאָוו) האָט דער עולם אַפּלאָדירט מיט היץ. נאָכן צווייטן (גאָרקיס „דער שטורעמפויגל“) האָט עס שוין אויסגעזען ווי אַ שטיקל „אָוואַציע“, וועלכע איז נאָך פּושקינס „א דערטרונקענער“ געוואָרן שטורמיש... איך בין אַרויס אַ 2—3 מאָל — אָן ספק מיט צעפּלאַטשטע אויגן און אַ צעוואַ־רעמטע האַרץ. אַראָפּגייענדיק האָב איך דערזען אין דער קוליסע דעם דאָק־טאָר ברוק מיט אויסגעשטרעקטע הענט. איך האָב דערפילט ווי שטייט ער דריקט מיין האַנט, אָבער רעאַגירן האָב איך ניט געקאָנט: דער זאַל האָט נאָך נישט אויפגעהערט צו שטורעמען, איך האָב נאָר אים גע־הערט. אַרויס צום עולם און, שטייענדיק אין האַלב פון זיין פלאַמיקער התפעלות, האָב איך, נישט טראַכטנדיק מיט איין מינוט צוריק, אַז ס'וועט אַזוינס געשען, אָנגעהויבן נאַדסאָנס ליד:

איך בין געוואַקסן פרעמד צו דיר, געררדפט פאָלק,
און נישט צו דיר געזונגען האָב איך אויף מיין לירע.
פון פיין, פאַרביטערטקייט און ספקות איז דיין עול
מיר פרעמד ווי פרעמד עס איז דיין תורה.

און ווי פאַרצייטנס ווען די שיינסטע אין רום און מאַכט,
און ווען די גאַנצע וועלט נישט רודפט דיך, נישט שילט,

מאָטיוון אַנדערע מיין סטרונע וואָלט געבראַכט
און ס'וואָלט מיין גרוס דאָ נישט געהילכט.

נאָר הייַנט צו טאָג, ווען דו ביסט פון רדיפות מיד;
ווען דיין געשטאַלט פאַרטרויערט איז, אָן הילף געבויגן,
אַ חרם־רוף עס איז דער בלויזער נאָמען: „ייִד“,
פאַרבלענדט מיט האַס מיליאָנען אויגן;

ווען דיינע שונאים רייסן שטיקערווייז דיין גוף,
צו שאַנד און שפּאָט אויף יעדן שריט דיך מאַכן,
איך בין מיט דיר צום העלדנקאַמף ביים רוף,
אָ, פאָלק אויף בלוט־פאַרפּלייצטע שליאַכן!

דאָקטאָר ברוק האָט מיך אין דער קוליסע צוגעדריקט צו זיין ברוסט. אַרום יענע געשטאַנען צענדליקער מענער און דאַמען. איך האָב געהערט זיי אַלעמען, איך האָב נישט דערנעענטערט זיך צו קיין איינעם פון זיי. איך בין אין דער קאַרעט אַוועק צו זיך אין איינזאַמקייט.

אין פינף יאָר אַרום, בעת איך האָב אין ווילנער צירק נאָך הירש־ביינס „דער לעצטער ייִד“ איבערגעלעבט מיין באַהעפטונג מיטן ייִדישן טעאַטער־עולם (מוצאי ראש־השנה תרע"ט), האָב איך זיך דערמאָנט אין יענעם ווימעבסקער קאָנצערט און כ'האָב פאַרשטאַנען, אַז יענעם אָוונט האָט דער ייִד — דער אַקטיאָר צום ערשטן מאָל געאָטעמט — אָן די געגנדזנפּיסלעד אויף „אַקטיאָר“ מצד אַקטיאָרן און אויף „ייִד“ — מצד דעם עולם. דאָ האָט פריי אַ שעה געאָטעמט — אַ ייִד — אַן אַקטיאָר.

אין טעאַטער האָבן אַלע אָן אויסנאַם אָנגענומען מיין נאָהסאָן־ליד, ווי אַ „קלוג געגנגל“ („ער וויים וו אָס און וו ו“)... קיין שפּור דערפון איז אין מיין אויפפירונג נישט געווען! און דעם דאָקטאָר ברוק האָב איך מער נישט געזען.

מיר האָבן אין וויטעבסקער געשפּילט צוויי פּיעסן, אין וועלכע איך האָב באַוויזן געשטאַלטן פון ייִדישן לעבן. איינע — פון דער דעמלט זייער פּאָפּולערער שריפטשטעלערין סאָפיאַ ווערביציקאַיאַס דראַמע: „די שליסלען פון גליק“. איך האָב געשפּילט די הויפּט־ראָלע — עפּעס

אַ ייִדישן „אינטעליגענט“ מיט אַ שוואַרצער באָרד. דאָס איז געווען איינע פֿון די אָפּטע אָפּקומענישן אין סעזאָן. די ראָלע האָב איך נישט געקאָנט און „געשוואומען אָן אַ רודער, אָן אַזעגל“... די צווייטע פּיעסע איז געווען אַ שווידער — פֿון אַן אַנדער מין. דער מחבר איז געווען אַ מקורב — שיעור נישט פֿערזענלעכער סעקרעטאַר — פֿון לעוו טאָלסטאָי. גערופֿן האָט ער זיך: טענעראָמאָ. און אָט דער טענעראָמאָ האָט אָנגעשריבן אַ דראַמע וועגן... אַ ב אָ ר ט — נישט מער און נישט ווייניקער. אַ פֿרוי וויל פּטור ווערן פֿון שוואַנגערשאַפֿט, אַ דאָקטאָר קומט איר צו הילף און זי... שטאַרבט פֿון דער אָפּעראַציע. קומט איר מאַן צום דאָקטאָר און שיט פֿעך און שוועבל אויפֿן קאָפּ פֿון די קאַריערעסמן, וואָס צוליב זייער אייגנוץ זענען פֿאַרבליבן פֿיצעלעך יתומים אויף גאָטס וועלט... טענעראָמאָ האָט זיין ווערק אַ נאָמען געגעבן: „קלאַראַ שטיינבערג“. אָבער מיין לאַווריגאָוויטש האָט דעם נאָמען געענדערט. ראשית, ווייל איך האָב זיך גערופֿן „שטיינבערג“ אין ווערביצקאַיאַס צווייפֿלהאַפֿטן מייסטערווערק, והשנית — ווייל מיין הויפּט־רעזשיסער האָט מיט רעכט באַשלאָסן, אַז אויב שוין יאָ „אַבאָרט“, דאַרף מען עס דעם עולם זאָגן קלאָר, אויפֿן אָפֿיש. גערעדט און געטאָן: דער אַפֿיש האָט אָנגעקינדיקט, אַז מען שפּילט „אַ קרבן פֿון אַבאָרט“... אַלע בילעטן זענען געווען אויספֿאַרקויפֿט. אָבער מיר איז אויסגעפֿאַלן אַ בייפֿאַל, ווי דער קרבן פֿון דאָקטאָרס נידערטרעכטיקייט וואָלט געווען נישט מיין אומגליקלעכע פֿרוי, נאָר איך אַליין. דער סעקרעט פֿון מיין דערפֿאָלג איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס, נישט געפֿינענדיק קיין שום אינהאַלט אין דער ראָלע פֿון פֿאַראומגליקטן פֿאָטער פֿון די פֿאַרבליבענע יתומים, האָב איך די ראָלע געשפּילט מיט אַ שטאַרקער באַפֿאַרבונג פֿון ייִדישן שטייגער. מיין מאָנאָלאָג האָט איך שטיינבערגס ליפּן געקלונגען נישט אַזוי ווי אַ שטורמישער פּראָטעסט קעגן קאַריעריסטן, נאָר קודם — ווי אַ שאַרפֿער אויסדריק פֿון אַבילות איבערן נאָך נישט אָפּגעקילטן גוף פֿון דער פֿאַרשניטענער יונגער מאַמען. דאָס איז געווען, פֿאַרשטייט זיך. מעלאָדראַמע פֿון בילי׳קסטן סאָרט, אָבער לכל הדעות — בילדלעך. און דער ייִדישער צושויער האָט ממש „געלעקט די פֿינגער“. איך בין געוואָרן אַ „ליבלינג“ ביים וויטעבסקער עולם, אָבער געניסן די פּירות פֿון פֿאַרזייטן „ווייגנאַרטן“ האָב איך נישט באַוויזן.

דעם 1־טן יאַנואַר 1914 איז די טרופּע אַריבערגעפֿאָרן פֿון וויטעבסק קיין דווינסק און דעם סעזאָן האָרט פֿאַרענדיקט סוף פֿעברואַר.

אין דווינסק האָב איך צו פֿאַרצייכענען אַ רײ דאַטעס פֿון שוישפּילערישן וווקס: איך האָב דאָרטן געשפּילט געטעס „פֿאַאוסט“ און פֿאַרגאַסירט אַ גרויסן דערפֿאָלג אין וויקטאָר הוגאָס „נאָטר דאַם“, שפּילנדיק דעם גלח קלאָד. דאָס שטיק האָט געהייסן אויפֿן פּלאַקאַט: „פֿיר מינים ליבשאַפֿט“.

איך בין צוגעגאַנגען צו דער דורכויס נעגאַטיווער געשטאַלט דורך דער פּריזמע פֿון זײַן אָפּגעשטויסענער ליבע. „אידעאָלאָגיש“ טאָר מען אַזוי נישט „אַנטשיידן די אויפֿגאַבע“: אין דער געשטאַלט פֿון „קלאָד“ וואָלט מען געמוזט אויפֿדעקן די פֿינצטערקייט פֿון קלער און באַווײַזן — דעם „שוואַרצן כאַראַקטער“. אָבער מײַן שיטה איז געווען און פֿאַרבליבן, אַז אַ קינסטלער איז בשום אופֿן נישט קיין קטיגור: דער מאָדוס בײַם קינסטלער איז — „הס, קטיגור וקח סניגור מקומו“. קלאָר ליבט עסמעראַלדען און זי שטויסט אים אָפּ, און איך האָב באַוויזן די לײַדן פֿון אָפּגעשטויסטן האַרצן און דערפֿירט דעם צושווער צום מיטגעפֿיל פֿאַר קלאָרן אַפֿילו אין דער סצענע, ווען עסמעראַלדע ווערט געפֿירט צום עשאַפֿאָט און ער גייט אין דער פּראָצעסיע... דאָס איז די טראַגעדיע פֿון אָפּגעשטויסנקייט!

די חדשים אין דווינסק האָבן אָבער איבערגעלאָזט טיפֿע שפּורן נישט צוליב די טעאַטראַלישע מאָמענטן אַליין.

קודם — דאָס באַגײַטע פֿאַמיליען־לעבן! מיר האָבן נאָך דער חתונה געלעבט ביזן „ברוך“ זיבן יאָר. פֿון „ווידערבונד“ ביזן ענדגילטיקן צעשיידן זיך איז אַוועק נאָך דרײַצן. דעם חילוק צווישן די ביידע פּעריאָדן פֿון מײַן פֿאַמיליע־לעבן האָב איך אין פֿולער טיפֿקייט פֿאַרשטאַנען, ווען איך בין אַלט געוואָרן 50 יאָר... צו די מענטשן און ווערטן פֿון מײַנע קינדער־יאָרן און יוגנט־יאָרן האָב איך הײַנט אַבסאָלוט די זעלביקע באַציִונג ווי מיט 55 און 60 יאָר צוריק. איך האָב זיך אין קיינעם און אין קיין זאַך נישט אַנטוישט: איך טראָג אין האַרצן און אין געמיט די זעלביקע צערטלעכקייט, וואָס איך האָב געטראָגן אַלס קינד און יונגלינג. אָבער הײַנט ווייס איך, אַז שוין אין דווינסק זענען מיר נישט געווען די „עהע־פּאַאַר“, וואָס איז דעם ערשטן דעצעמבער 1905 געפֿאָרן דורך אינסטערבורג און טילזיט קיין בערלין.

איך האָב געפּרוווט זיך עפּעס דערוויסן, געהאַט געשטעלט אַ פּאָר פֿראַגעס, דערהערט, אַז איך וועל וויסן „אַלץ, אַלץ“, אָבער — „נישט הײַנט. נישט איצט, ווען עס איז“ און — מער זיך צו מײַנע פֿראַגן נישט אומגעקערט... נישט אומגעקערט דורך ווערטער! אָבער אין די נערוון געטראָגן שווערע שטיינער. און דאָס — נ י ש ט אויס „אייפֿער־

זוכט“! די שטיינער האָבן זיך געזאַמלט צוליב נישט קאָנען פעסטשטעלן, צי אין די געשיכטע מיטן אַוועקפאָרן פון מינסק „נישט אַליין“ געווען בלויז אַ מיטל מיך צו באַרואיקן, אָדער צווישן אונדזער „נעבטן“ און „מאָרגן“ שטייט אַ שאָטן??

אין דווינסק האָב איך דערוואָרבן אַ סך פריינד, פאַרערער, „חסידים“. אויפן ערשטן ספּעקטאַקל — „די צרה פון שכל“ — האָט זיך געמאָלדן אין גאַרדעראָבע מיין יוגנט־פריינד מאַקס רובין — פון דער חברה אַמאַטאָרן, וועלכע האָבן מיך אַמאָל נישט דערלאָזט זיך באַטייליקן אין זייער פאָרשטעלונג אויף האַטשע. דער אַלטער טעאַטראַל איז געקומען צום ערשטן ספּעקטאַקל, נישט וויסנדיק, אַז איך בין שוין דעריקראָכן אַזש ביז „טשאַצקין“ און באמת גרויס איז ביי אונדז ביידן געווען די גדולה און פרייד. די אַפּלאָדיסמענטן צום סוף האָבן דערגרייכט „ביזן הימל“ און דער עולם איז אַרויס און צעטראָגן איבער דער שטאָט, אַז אַזאַ טרופּע האָט נאָך דווינסק נישט געהאַט און נישט געזען. און אַ סוד זאָל דאָ אַנטדעקט ווערן: געהעריקע רעקלאַמע האַלט זיך אין טעאַטער אויף — ג ו ז מ א און גוזמא איז א יש, אויב זי שפּראָצט פון אויפריכטיקער, נישט געקינצלטער התפעלות. אין דווינסק די קנאַפּע צוויי חדשים האָט אונדז דער עולם ממש „געטראָגן אויף די הענט“. די געגנלעך און אינפריגעלעך קענען מיר מצד אַ טייל קאָלעגן האָבן נאָך „קין“ אין וויטעבסק אויפגעהערט. דאָבראָוואָלסקי האָט אין דווינסק נעבעך נישט געהאַט דעם גובערנאַטאָרס משפחה (דווינסק איז געווען איינגעגלידערט אין וויטעבסקער גובערניע) און האָט אויפגעגעבן זיין פריערדיקע באַשטרעבונג צו זיין דער „פּרעמיער“. איינמאָל האָט זיך אָפּגעשפּילט אַן עפּיזאָד, וואָס האָט ענדגילטיק אויסגעוואָרצלט זיין פאַררעסנקייט.

אין אַ פרעכטיקן ווינטער־טאָג זענען מיר זאַלבעדריט אַרויס פון טעאַטער: אונדזער פּרעמיערשע קאָלאָסאָוואַ, איך און דאָבראָוואָלסקי. מיר האָבן געהאַט בדעה צו פאָרן אין שטאָט. ביים טעאַטער איז אָבער געשטאַנען נישט מער ווי איין שליטן. אונדזער דאַמע האָט זיך אַריינגעזעצט און אויסגעשטרעקט די האַנט, איינלאַדנדיק צו זעצן זיך נעבן איר. אָבער אין שליטן איז פאַרבליבן נאָר איין פּלאַץ... איך בין געווען אי עלטער ווי דאָבראָוואָלסקי אי מער אָנגעזען לויטן גאַנצן גאַנג פון דער טעאַטער־אַרבעט און עס איז געווען אויסער יעדן ספק, אַז אַריינזעצן זיך אין שליטן דאַרף איך... אָבער לאָזן אים שטיין און אַוועקפאָרן וואָלט געהייסן אונטערשטרייכן, אַז ער איז ווייניקער „יחסן“. דער יונג וואָלט עס „נישט אויס־

געהאַלטן": צו אָרעם אין גייסט און ווירדע איז ער געווען, נאָך אַ מינוט אויסוואַרטן האָב איך אים פאָרגעלייגט פאַרנעמען דעם אָרט אין שליטן... די דאַמע האָט אָנגעהויבן פּראָטעסטירן: „ער וועט באַלד קריגן אַ צווייטן שליטן! פאַרוואָס זאָלט איר בלייבן וואַרטן אָדער גיין צופוס?".

— איך וועל נישט וואַרטן און נישט גיין צופוס — זאָג איך — זעצט אייך אַריין, ס'איז קאַלט.

ער האָט זיך אַריינגעזעצט אין שליטן און איך האָט זיך פאַרקליבן צום פורמאַן, האָב אים אַרומגענומען און — הייידאַ!

איבער דער הויפּט־גאַס האָבן זיך דורכגייער פאַרקוקט אויף די דריי אַקטיאָרן, וואָס פליען אויף אַזאַ אָריגינעלן אופן איבערן שניי־טעפּיך.

דאָבראָוואָלסקי איז פון יענעם פאַל געוואָרן מיין „בעסטער פריינד" און ביי יעדער געלעגנהייט געטענהט, אַז איך בין דער סאַמע אינטעליגענטער מענטש אין דער טרופּע. איך וואָלט געקאָנט שילדערן נאָך אייניקע פון די כאַראַקטעריסטישע פיגורן אין אַנסאַמבל. געווען דאָניעצקי, אַ דאָנער קאָזאַק מיט צוויי קעפּ העכער פון מיר. פון דער ערשטער פּראָבע „אַקאָסטאַ" האָט ער געזוכט מיך צו איבערצייגן, אַז נעבן זיין וווקס און שטים־בענדער קאָן איך נישט פּרעטענדירן צו געווינען אָנזען ביים עולם... מיטן לויף פון די טעג האָט ער אָנגעהויבן זיך צוקוקן צו מיר אַלץ מער און אָפטער און נאָך אַ סצענע אין „צרה פון שכל", האָט ער מיר אין גאַרדעראָבע אויסגעשטרעקט די האַנט: „האָסט נישט מיינע אויסערלעכע גאָבן, אָבער אַז דו ביסט אַן אַקטיאָר, קאָן קיינער נישט לייקענען".

דער שוין דערמאָנטער רעזשיסער אַפּאָלאָנאָוו איז געווען אַ מענטש פון אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק מיט אַ שיינעם קאָפּ, מיט אַ געוויסער קולטור און בילדונג, אָבער — אַ שיכור און אייגער פון יענע אומגליקלעכע קרבנות פון זייער ליידנשאַפטלעכן דראַנג צו דער בינע, וועלכע האָבן זיך איבערצייגט, אַז זייער באַגאַבונג איז אין דיספּראָפּאָרץ מיט דער שטרעבונג. מענטשן טאַלאַנטלאָזע, טעמפּע, באַגרענעצטע פילן נישט זייער קאָליזיע אין זיצן אין רייטוואָגן מיט אויפגעהויבענע קעפּ אין דער איבערצייגונג, אַז זיי זענען „קינסטלער". אַזעלכע זענען פּשוט — אָפּשטויסנדיקע טיפּשים און אָפט — געפערלעכע עלעמענטן אין דער פּראַקטיק פון טעאַטער. אַפּאָלאָנאָוו האָט געהערט צו אַ גאַנץ אַנדער מין: דאָס זענען מענטשן, וואָס טראָגן אויף זייערע געמיטער דעם גיפט פון ביטערער אַנטוישונג. כל זמן זיי האָבן אַרום זיך מיטלמעסיקייטן, גייען זיי אין שפּאַן פון טאָג־טעגלעכן קיום און קוויקן זיך מיטן קיצלדיקן באַוווסטזיין, אַז אַנ=

דערע זענען טאַלאַנטלאָזער ווי זיי... אָבער ווי נאָר אין טעאַטער גיט אַ בליץ אַ פונק פון "feu sacré" — (פון הייליקן פייערל), נעמט זיי אַרום דער ווייטיק פון שאַרפער בענקשאַפט נאָכן פאַרלוירענעם אידעאַל און אַ ביטערע אַנטוישונג אין זייערע כוחות — דאָס איז אַ מ ו ר אַ ד י ק ע ר ר י ס אין האַרצן!

אַפּאָלאָנאָוו האָט עס געטראָגן אויף זיין צעפּלאָגטן געמיט און איין מיטל קען די יסורים איז געווען — דער כוס!

ער איז אין ניכטערן צושטאַנד געווען אַ ליבער רוסישער אינטעליגענט מיט אַ צעבערהאַפטן שמייכל אויפן שיינעם פּנים, אָבער נאָך דריי קעלישקעס בראָנפן פלעגט ער ווערן — געפערלעך, פּעיק אויף די ווילדסטע אויסברוכן פון באַנדיטיזם.

זיין צווייפּנימדיקע געשטאַלט האָט זיך אויפן שאַרפסטן אופן אַרויסגעוויזן קעגן מיר. אַ ניכטערער פלעגט ער מיט מיר אָפּזיצן שעהן אין געשפּרעכן וועגן די פּראָבלעמען פון אונדזער פאַך און באַרוף. ער איז געווען פון די געציילטע סוביעקטן אין די פּראָווינציאָנעלע טרופּעס, וואָס האָבן געזוכט פראַגעס און תשובות, און זיין נאָענטקייט איז מיר געווען ליב און געווונטשן. אָבער שיכורערהייט האָט ער זיך מיטאַמאָל אויף מיר אַ וואָרף געטאָן מיט אַ מעסער, און אַז מען האָט אים פאַרדרייט די הענט, האָט ער זיך אויפן קול צעוויינט און שליכצנדיק געטענהט, אַז ער וועט נישט געקומען קיין וויטעבסק, ווען ער וויס פריער, אַז ער וועט זיך אָנשטויסן אויף אַזאַ איינעם...

דער סעזאָן האָט זיך פאַרענדיקט מיט צוויי בענעפיסן: אַפּאָלאָנאָוו האָט אויפגעפירט געטעס — „פאַאוסט“ און געשפּילט — „מעפיסטאָפעלעס“ („פאַאוסטן“ האָב איך געשפּילט) און איך האָב צו מיין בענעפיס אויפגעפירט — „אוריאַל אַקאָסטאַ“...

צו מיין בענעפיס איז געקומען פון ווילנע קיין דווינסק מיין פריינד גאַדיע יעווגיאַ צוזאַמען מיט יואל קרעמער, וועלכע דער לייענער געדענקט אפשר פון מיין ערשטן טייל. דער ספּעקטאַקל איז געגאַנגען דעם 14 פעברואַר — צום צווייטן יאָר־טאָג פון דאַלמאַטאָווס טויט...

אין אונדזער סימפּאָניע הייבן זיך פון האַן אָן די אַקאָרדן פון אומקום און טרויער...

דאָס פרידלעכע לעבן איז געפלאָסן, וואָלט זיך געדאַכט, ווי רואיקע וואַסער. מען האָט געאַרבעט יעדער ביי זיין וואַרשטאַט, געבוירן קינדער, מקבר געווען מתים, געמשפּט פאַרברעכער, געשפּאַסט, געיאָמערט, גע־

זאָרגט און געזוכט טרייסט און געגנוסן. אָבער אויף די הימלען האָבן זיך געטראָגן וואָלקנס און זיי זענען געווען אָנגעלאָדן מיט גליענדיקע שטיינער. בלוט און פייער זענען געווען פאַרשטעקט אין די פאַלדן פון מדינות און מלוכות. קיין ווערטער אָנצורופן געניי די פאַקטאָרן פון אָנוואַקסנדיקן שטורעם האָט קיינער נישט געהאַט. פלעגט מען זיצן ביי מיטאָג אין רעסטאָראַן, נאָכן ספּעקטאַקל — ביים אָוונטברויט און אין די אויערן פלעגט הילכן די שפּאַנישע מעלאָדיע און אָפּט=אָפּט פלעגט זיך דוכטן, אַז פאַר די אויגן זינקט די שיף אין תהום אַריין, און אַ כאָר פון פסאַלמען=זינגער זאָגט אָן דער גאַנצער מענטשהייט דעם סוף פון וווילטיק, פון שלום.

פון דווינסק קיין ווילנע זענען מיר געקומען אַ טאָג אָדער צוויי נאָך דעם, ווי דער פאָטער האָט זיך אומגעקערט פון היידעלבערג. זיין קראַנקהייט האָט כסדר פּראָגרעסירט. אַז איך האָב אים דערזען, האָט זיך מיר אויף אַ קורצע רגע אויסגעדוכט, אַז... ער איז אַרומגערינגלט דורך די תהילים=זינגער אויף דער זינקענדיקער שיף... ער האָט געלעבט סך הכל נאָך נ יי ן חדשים. און די 9 חדשים זענען געווען די ל ע צ ט ע חדשים פון וועלט=שלום.

XV. שקיעה

דער הויפּט־רעזשיסער פון וויטעבסקער טעאַטער — מיכאַאיל ניקאָלאַיעוויטש לאַווריגאָוויטש — האָט אויפן זומער־סעזאָן אַרענדירט מיט אַ שותּף (מילאָווידאָוו) דעם בנין פון זומער־טעאַטער אין שטאָט־גאָרטן אין מעליטאָפּאָל.

פאַרשטייט זיך, אַז איך בין געוואָרן אַנגאַזשירט. אין וויטעבסק האָט נעבן דער שיינער יונגער קאָלאָסאָוואַ געפירט דעם רעפּערטואַר פון „העלדינעס“ די דאַמע, וועלכע האָט מיך בשעתו געהאַלטן אין באַצויבערן פאַר מיינע צוויי מעת לעת — אין באַטום. זי איז אויך געקומען קיין מעליטאָפּאָל. דאָ איז מיט מיר געווען מיין פרוי און דער נחת פון סעזאָן־שידוך האָט מיר אין די איצטיקע אומשטענדן נישט געדראָט. דעם זומער — פון מאַי ביז אויגוסט איז אין מיין ספר הזכרונות באמת רייך מיט עפּיזאָדן — סיי שעפערישע, סיי פערזענלעכע.

אַז איך בין געקומען, הער איך: דעם סעזאָן גייט מען עפענען מיט דער יעמלט פּאָפּולערער מעלאָדראַמע — „די צווייטע יוגנט“. אַ מעשה מיט אַ גימנאַזיסט, וועלכער דערשיסט זיין פאָטערס געליבטע. דער פאָרהאַנג אין דריטן אַקט פאַלט נאָכן שאָס ביי דער פראַזע: „פאַרן פאָטער, פאַר דער מוטער, פאַרן כבוד פון דער משפּחה!“... אַזאַ עקלהאַפטע באַנאַליטעט האָט די בינע ביז דאַן און נאָכדעם נישט געקענט, אָבער דער עולם פלעגט „קערן וועלטן“ פאַר התפּעלות און די ראָלע פון גימנאַזיסט („וויטאַלי“) איז געווען פון יענע, פאַר וועלכע אַקטיאָרן פלעגן ממש זיך שלאָגן.

אַז מיין דירעקטאָר מילאָווידאָוו האָט מיר מיט פרייד געמאָלדן, אַז מיין ערשטער אויפטריט וועט זיין אין — „וויטאַליען“, האָב איך אַן אַנטוישטער געזאָגט, אַז איך פאַרשטיי נישט צו וואָס דאַרף איך אויסזען ווי אַ צו־אָנגעפּרעסענער גימנאַזיסט, בעת איך קאָן דערשיינען ווי אַן עלעגאַנטער פאָטער זיינער?

דערהערנדיק, אַז איך זאָג זיך אָפּ פֿון „וויטאַליען“ און בין גרייט שפּילן די אומדאַנקבאַרע נעגאַטיווע ראָלע פֿון „גאַטאָוועצעון“ (דעם פּאָ־טער), האָט ער פֿאַרלוירן זיין פֿריידיקע שטימונג און נאָך אַ קורצן שווייגן מיר געמאָלדן, אַז הגם מען האָט אים געוואָרנט, אַז איך בין אַ „טשודאַק“ און ער איז גרייט צו אומגעריכטע סיורפּריזן פֿון מיר, אָבער אַזאַ גאַנג, ווי זיך אָפּזאָגן צו שפּילן „וויטאַליען“ — דאָס איז איבער אַלע זיינע פֿאָר־שטעלונגען וועגן אַקטיאָרישן שגעון, און ער וועט לשם פּרעסטיזש נישט דערלאָזן, אַז איך זאָל שפּילן „גאַטאָוועצעון“, בעת די דירעקציע האָט מיך באַשטימט צו שפּילן „וויטאַליען“. עס האָט זיך אַריינגעמישט לאַווריינאָ־וויטש. דער סוף איז געווען, אַז איך בין אין דער ערשטער פֿאַרשטעלונג נישט געווען באַטייליקט. פֿאַרן אָפּזאָגן זיך צו שפּילן די הויפּטראָלע בין איך באַשטראָפֿט געוואָרן, הוכט זיך: מיט צוויי טעג געהאַלט. אָבער דער רעזולטאַט איז געווען נאָר אַ ביטערער: דער אַקטיאָר, וואָס האָט געשפּילט „וויטאַליען“ (און האָט לויט אַלע סימנים געהאַט אַלע שאַנסן צו באַשאַפֿן זיך און דעם טעאַטער אַ סאָלידן דערפֿאָלג), האָט זיך אַרויסגעוויזן אַזוי אומבאַהאָלפֿן, אַז די דערעפֿענונג פֿון סעזאָן האָט פֿאַרצייכנט אַ ד ו ר כ־ פ אַ ל. אויף מאָרגן איז געגעבן געוואָרן אָסטראָווסקיס — „די אומשול־דיק־שולדיקע“, איך האָב געשפּילט די ראָלע פֿון „גרישקאַ ניעזנאַמאָוו“. אין דער סצענע פֿון זיין ערשטן באַזוך ביי קרוטשינינאַ האָב איך דער־גרייכט אַ שטורמישע אָוואַציע, אָבער די ווייטערדיקע סצענעס בין איך אַוועק באַרג־אַראָפּ, ווייל איך האָב פּשוט נישט באַוויזן אויסצולערנען זיך דעם טעקסט. איך האָב דאַן געגרייט אַ 4 נייע פּיעסן. די אָנפֿירונג האָט דעם צווייטן „יונגטלעכן ליבהאָבער“ נאָך זיין ביטערן בראָך אין ערשטן ספּעק־טאַקל פּשוט — אויסגעשלאָסן פֿון רעפּערטואַר און אַרויפֿגעוואָרפֿן די גאַנ־צע אַרבעט אויף מיר... איך האָב געוואָרנט, אַז דאָס וועט מיך איינברעכן און דערפֿירן צו אַ קאַטאַסטראָפֿע דאָס טעאַטער. אָבער עס האָט נישט גע־האָלפֿן. נאָך די „אומשולדיק־שולדיקע“ איז לאַווריינאָוויטש געקומען מיט טענות: — „אַבראַשינקאַ! איך קען דיך דאָך שוין ווי אַן אָפּגעשונדענעם. איך ווייס דאָך וו אָ ס ־דו קאָנסט, אַז דו ו י ל ס ט. טאָ וואָס איז דיר איינגעפֿאַלן צו אַלדי גוטע יאָר שפּילן אין „גרישקען“ — דעם אָ נ־ ה י ב? און דעם סוף באַגראָבן? וואָלסט שוין אויסגעלאָזט דיין פֿול־וועד־פּאַס אין ל ע צ ט ן אַקט!

איך האָב אים נישט איבערצייגט, טענהנדיק, אַז איך האָב דעם ערשטן ג ע ש פּ י ל ט, ווייל איך האָב באַוויזן אויסצולערנען אין

ווייטער נישט באַוויזן און פֿאַרשאַפֿן געוואָרן. ער האָט זיך געכאַפּט פֿאַרן קאָפּ... דעם ערשטן שבת האָט מען איבערגעחזרט „די צווייטע יוגנט“. אין טעאַטער איז געווען באַזעצט אַ האַלבער זאַל און די דירעקציע האָט געהאַלטן, אַז דער סעזאָן וועט זיך אָנשטאָט די אָנגעמערקטע צוויי אין אַ האַלבן חדשים ציען הלוואי אַ חודש. אָבער זונטיק איז געשען דער „נ ס“!

צו דער נייער פּיעסע איז געקומען אַ היבשער עולם — לערך אַן 80 פּראָצענט. מיר האָבן געשפּילט קאָסאָראָטאָווס: „דער פֿרילינגס־שטראָם“. דאָס שטיק איז אָנגעשריבן געוואָרן מיט אַ יאָר 8 צוריק, אָבער די מאָטיוון פֿון „פֿרילינגס־שטראָם“ זענען נישט געווען פֿאַרעלטערט. אין אָנהויב 1905 בעת דער ווילנער גענעראַל־גובערנאַטאָר, פֿירסט סוויאַטאָפּאָלק מירסקי (שפּעטער געוואָרן אינערן־מיניסטער נאָכן דערהרגעטן סאַטראַפּ פּלעווען) האָט אָנגעהויבן אַ פּאָליטיק פֿון „צוטרוי צו דער געזעלשאַפֿטלעכקייט“, האָט די פּיעסע געשלאָגן אין סאַמע פּינטל פֿון דער אַרומיקער אַלגעמיינער שטימונג. אין 1914 יאָר איז עס געווען אַ בלעטל געשיכטע, אָבער אָנגעזאָפּט מיט מאָטיוון, וואָס האָבן שטענדיק גערעדט צום געוויסן און האַרצן פֿון די פֿרייהייט־ליבנדיקע צושויער. און זיי זענען געווען די מערהייט. אויסער דעם איז אין דעם שטיק געווען אַ ראָל, וואָס איז יענע יאָרן געווען באַליבט ביי אַלע פֿירנדיקע שוישפּילער אין אַלע טעאַטערן פֿון גאַנצן לאַנד: „סערגעי כמאַרין“! אַן אינטעליגענט, וועלכער רייסט איבער זיינע באַציונגען מיטן עלטערן ברודער, דעם ביוראָקראַט און קומט אום, אַלס קרבן פֿון זיין טעמפּעראַמענט. דער מחבר פֿונעם שטיק קאָסאָראָטאָוו האָט שפּעטער אַליין זיך דערשאָסן ביי די זעלביקע אומשטענדן, ווי דער העלד פֿונעם שטיק...

דער ראָלע האָב איך אָפּגעגעבן מיין גאַנצע צייט און כוחות, און זונטיק איז דער ספּעקטאַקל אַדורך מיט אַזאַ שטורעמדיקן דערפֿאָלג, אַז מילאָווידאָוו און לאַווריניאָוויטש האָבן זיך געוואָרפֿן מיך קושן אין האַלדז. אין טרופּע איז געווען די אַלמנה פֿון באַרימטן אַקטיאָר גאַליצקי, וועלכן מיט צוויי יאָר צוריק האָט אַן אַרבעטער פֿון טעאַטער דערשאָסן פֿון הינטערן פֿאַרקאַן אויס אייפֿערזוכט צו זיין פֿרוי... מאַדאַם גאַליצקאַיאַ איז אויף דער צווייטער פּראָבע צוגעגאַנגען צו מיר און, זיך באַגיסנדיק מיט טרערן געזאָגט, אַז זי איז דערשיטערט צו זען, ווי געלונגען איך קאָפּיר איר מאַן אין דער ראָלע פֿון „סערגעי כמאַרין“. איך האָב אָבער גאַליצקין נישט אין ד ע ר ראָלע, נישט אין קיין שום אַנדערער נישט געזען... גאַליצקי איז יאָרלאַנג נישט געווען אַרויסגעפֿאָרן פֿון סאַראַטאָוו (אָדער

סאַמאַראַ?), און איך האָב די ביידע שטעט דערזען 27 יאָר נ אָ ך מיין
מעליטאָפּאָלער סעזאָן. פֿרוי גאַליצקאַיאַ האָט זיך געפֿילט טיף באַליידיקט,
וואָס איך שעם זיך צו אָנערקענען, אַז איך קאָפּיר אַ גרויסן אַקטיאָר, וועל=
כער איז געווען פֿאַררעכנט אַלס איינער פֿון די בעסטע „כמאַרינ׳ס“. בעת
דאָס שטיק איז געווען דער שלאָגער פֿון עטלעכע סעזאָנען. זי פֿלעגט מיר
פֿון דעמלט אָן קוים ענטפֿערן אויף מיינע באַגריסונגען... די ראָלע האָט
אָבער געהאַט נאָך איין „לוסטיקן“ עפּיזאָד. און לעצטן אַקט איז כמאַרין
קראַנק און איך האָב געבעטן אַ באַקאַנטן דאָקטאָר מיר באַווייזן אין שפּי=
טאָל אַזאַ פֿאַל. ער איז מסכים געווען, אָבער מיר האָבן נישט באַוויזן
פֿאַרן ספּעקטאַקל צו זיין אין שפּיטאָל. נאָכן ספּעקטאַקל איז מיין דאָקטאָר
אַריינגעפֿאַלן צו מיר מיט אויפֿגעריסענע אויגן און אויסגעדריקט באַוווּנ=
דערונג ווי גענוי און טריי צו די קלענסטע פּרטים איך האָב אָפּקאָפּירט
זיין פּאַציענט. דערהערנדיק, אַז איך בין אין שפּיטאָל ג י ש ט ג ע=
וו ע ן, האָט זיך מיין דאָקטאָר מיט אַן אָפֿענעם מויל, אָן לשון, אַראָפּגע=
לאָזט אויף אַ שטול און נאָך אַ לאַנגער פּאַוזע געמאָלדן: „איר מוזט מיט
מיר פֿאָרן אין שפּיטאָל אַ קוק טאָן אויפֿן קראַנקן“... איך האָב עס אָבער
געהאַלטן פֿאַר לחלוטין איבעריק... ותחילת, צו פֿאַרלייכטערן זיך מיין אויפֿ=
גאַבע, האָב איך מסכים געווען צו מאַכן דעם קאָמפּראָמיס מיט זיך און „קאָ=
פּירן דאָס לעבן“, אָבער נ אָ כ ן ספּעקטאַקל איז עס מיר געווען נישט
בלויז נישט נויטיק, נאָר אין פֿולער סתירה מיט מיין קרעדאָ. אַ בילד ביים
קינסטלער מוז אויסוואַקסן פֿון דעם פּ ר אָ ב ל ע ם, וואָס ער פֿירט אַרויס.
דער וואַקלענדיקער אופֿן פֿון באַוועגן זיך, די קאָנוווּלסיווע זשעסטן, איבער=
געהאַקטע זילבן — זענען געווען דעטאַלן פֿון דעם עצם ב י ל ד פֿון
צעטרייסלטן, אויסגעוואָרצלטן אַלטן „דעמיב“, וועלכן איך האָב מיך באַ=
מיט צו באַווייזן אין דער געשטאַלט פֿון סערגעי כמאַרין. דער חולה אין
שפּיטאָל איז אַ צ ו פֿ ע ל י ק ײ ט, און מיר איז לחלוטין נישט געגאַנ=
גען אין באַווייזן אַ נאַטוראַליסטיש בילד פֿון פּאַטאָלאָגיע... אָבער מיין
דאָקטאָר איז אַוועק קוועטשנדיק מיט די פּלייצעס.

אַ וויכטיק קאַפּיטל אין מיין לעבן זענען געווען יענעם זומער די
גאַסטראָלן פֿון ניקאָלאַי פּיעטראָוויטש ר אָ ס ס אָ וו.

די פֿיגור שטייט אין דער געשיכטע פֿון רוסישן טעאַטער אַזוי אָפּ=
געזונדערט פֿון אַלץ און אַלעמען אַרום און אַזוי איינציק און איינזאַם אין
דער גאַלעריי פֿון וועלט=אַקטיאָרן, אַז מיר האָבן געדאַרפֿט אים ווידמען
נישט אַ בלאַט אין אונדזערע בענדער, נייערט לפּחות אַ קאַפּיטל און, אויב

מיר טוען עס נישט — צוליב ריין־טעכנישע טעמים, טאַ לאָמיר ווײַ־ניקסטנס אָנהייבן אונדזער בלאַט וועגן ראָססאָוון מיט אַ פּראָזע, וואָס איך האָב אַמאָל אויסגעהערט וועגן אים פון אַן אָנגעזעענעם שוישפּילער אין אַ מינוט פון אויפריכטיקן חשבון הנפש: „ראָססאָוו — האָט ער געזאָגט: דאָס איז אונדזער אַלעמענס פאַרברעך!“

אויסשעפּן זײַן כאַראַקטעריסטיק קאָן מען מיט איין וואָרט: אַ ט ר ו י מ ע ר! אַן אײַדעלער, צאַרטער טרוימער פון טעאַטער... און ווײַבאַלד — „טרוימער“, איז דאָך שוין ממילא — ריטער, ממילא — גוט־מוטיקער, ממילא — אידעאַליסט.

אין מעליטאָפּאָל, ווען מיר האָבן זיך באַקענט, האָט ער געקאָנט אַלט זײַן העכסטנס אַ יאָר 38—40. אָבער מיר האָט ער אויסגעזען ווי אַ „קינד“, וואָס איז ערשט אַרויס פון זײַן קינדער־שטוב און מאַכט אין לעבן די ערשטע טריט — אַזוי אומדערפאַרן, נאַאיוו איז געווען זײַן יעדער רעאַקציע אויף מענטשלעכע האַנדלונגען אין לויף פון טאָג...

אַ טאָג אָדער צוויי נאָך זײַן ערשטן גאַסט־שפּיל זענען מיר אַרײַן אין אַ גרויסן קאָלאָניאַל־געשעפט, ווו ראָססאָוו האָט געקויפט אַ צען פלעשלעך מינעראַל־וואַסער. האָבנדיק אײַנגעצאָלט, האָט ער געהייסן פאַרפּאַקן די קניה און אָפּשיקן אין האָטעל אַרײַן.

דער פּריקאַזטשיק האָט געמאַכט אַ גרויסן פּאַקעט און צוגערוקט צום ראַנד פון טיש, קוקנדיק מיט אַ העפלעכן שמייכל אויפן קונה.

— איך האָב דאָך שוין געזאָגט: שיקט עס אָפּ אין האָטעל „מאָסקוואַ“!

— פאַר וועמען? פרעגט דער פּריקאַזטשיק מיט אַן איבערטריבענער העפלעכקייט — דאָס האָט איר נישט באַוויליקט צו זאָגן.

איך האָב תיכף דערפילט, אַז דער גאַסט־שפּילער וועט זיך פילן גע־טראָפן, וואָס נאָך עטלעכע טעג אין שטאָט קען אים נאָך נישט „קינד און קייט“ און כ'האָב געוואָלט ווי עס איז „פאַרטושירן“ די געשאַפענע אומ־היימלעכקייט. אָבער ראָססאָוו איז מיר פאָרויסגעלאָפן דעם וועג — און מיט אַ לוסטיקן געלעכטער געשמעלט דעם געזעל אַן אָפענע און האַרבע פראַגע:

— איך בין ראָססאָוו... איר דערקענט מיך נישט?

— איך האָב נישט דעם כבוד אייער הורכלויכט... נעמט נישט פאַר אומגוט: פון פרי ביז שפּעט אָוונט צוגעשמידט צו געשטעל...

— זענט איר נאָך אין טעאַטער נישט געווען? — זאָג מיין גאַסט מיט אַן ערנסטן פּנים, שטאַרק פאַרחידושט.

יעגער האָט זיך לוסטיק פאַנאַנדערגעלאַכט.

— וואָס פעלט אייך איין, אייער דורכלויכט! איך בין שוין פינף יאָר אַ באַוויבטער, צוויי זין און אַ טאָכטער. וועגן די נאַרישקייטן האָב איך שוין לאַנג פאַרגעסן. אַמאָל אין די יינגלשע צייטן פלעגט מען ווען נישט ווען אַריינכאַפּן, אָבער איצטער... גאָט איז מיט אייך!

מיר זענען אַרויס פון דער בודע. ראָססאָווס פּנים איז געווען בלייך און ערנסט. איך האָב געוואָלט געפינען ווערטער אָפּצווענדן זיינע מחשבות פון ביטערן עפּיזאָד, אָבער ער האָט שטיל, פאַרטיפט אין זיין אינערלעכן ווייטיק, אַרויסגערעדט:

— מענטשן האָבן אַ גערעדאַנג שטענדיק צו שפּילן געשטאַלטן, וואָס זיי טראַכטן אויס. דער יונגער מאַן איז נישט אַזאַ ציניקער ווי, ער האָט זיך באַמיט פאַר אונדז פאַרצושטעלן. מעגלעך, אַז אין טעאַטער איז ער נאָך נישט געווען, אָבער אַרום און אַרום איז עס אַלץ נישט אַזוי ווען מען וואָלט געקאָנט באַשליסן פון זיינע רייד. מענטשן זענען בכלל בעסער און שענער ווי מיר זעען זיי אין לויף פון זייער קאַמף פאַרן קיום.

דער עפּיזאָד איז שוין אַ געגוגנדיקער שפּיגל, אין וועלכן ראָססאָווס געשטאַלט און מהות דערשיינט אין פולער מאָס. אָבער איידער ער איז געקומען קיין מעליטאָפּאָל האָט ער זיך באַוויזן אין ליכט פון אַזאַ גרויס-מוטיקייט און איידלקייט, אַז איך האָב אויף אים געוואַרט מיט האַרצקלאַ-פּעניש.

דער סעזאָן האָט זיך געזאָלט פאַרענדיקן מיט זיינע גאַסטשפּילן אין משך פון צוויי וואָכן און האַרט פאַר זיינע גאַסטשפּילן איז געווען באַ-שטימט מיין בענעפיס, וועלכן איך האָב געהאַט בדעה צו פייערן אין „אוּ-ריאל אַקאָסטאַ“ — ווי פריער אין הווינסק. עס איז שוין געווען אָפּגע-הרוקט מיין אַפיש, בעת פון ראָססאָוון איז אָנגעקומען די רשימה פון זיין רעפּערטואַר, און איך האָב מיט עגמת נפש דערזען, אַז ער הויבט אָן זיינע גאַסטראָלן מיט... „אַקאָסטאַ“. אין שטאָט האָבן אַזוי אַרום געזאָלט הענגען איינער נעבן אַנדערן — צ וו יי אַפישן מיט „אַקאָסטאַ“: פריִיטיק — מיינער און — ז ו נ ט י ק ר אָ ס ס אָ ו ו' ס. דאָס איז געווען ראשית — חוצפּה... אַ יונגער שוישפּילער גייט זיך באַווייזן אין דער קלאַסישער ראָלע ע ר ב דעם אויפטריט פון גאַסטראָלער. און אויסער דעם, האָט עס גע-דראָט, אַז איך וועל שפּילן מיין בענעפיס ביי אַ ליידיקן זאַל. ווייל,

מ'שטיינס געזאָגט, וועט ער וועט גיין קוקן אויף מיך אין „אַקאָסטאַ", אויב איבערמאָרגן איז אָנגעקינדיקט אין דער ראָלע — ראָססאָוו!

אויף מיין בקשה האָט די דירעקציע אָנגעשריבן ראָססאָוון, אַז היות אין טרופּע געפינט זיך אַ יונגער אַקטיאָר, וועלכער איז געוווינט צו שפּילן קלאַסישע ראָלן און האָט באַשטימט „אַקאָסטאַ" צו זיין בענעפיס, וואָלט אפשר ניקאָלאַי פּיעטראָוויטש מסכים געווען איבערצוטראָגן ז י י ן „אַקאָסטאַ" — צום סוף פון זיינע גאַסטשפּילן? עס איז אָנגעקומען אַ תשובה, אַז ער נעמט „אַקאָסטאַ" אינגאַנצן אַראָפּ פון זיין רשימה... דאָס וואָלט אַפילו ווי אַ „זשעסט" געזאָגט עדות וועגן פיינפילנדיקייט און איידלקייט, אָבער ביי ראָססאָוון איז עס געווען נישט קיין „זשעסט", נייערט אַן אָרגאַנישער אויסדרוק פון זיין גאַנצער געשטאַלט און באַציונג צו מענטשן.

אויף מיין ספּעקטאַקל איז ער געזעסן אין זאַל. דער עולם האָט דאָס טעאַטער געהאַט אָנגעפילט ביזן לעצטן פּלאַץ. די פאָרשטעלונג איז פון ערשטן אָטעמצוג געגאַנגען מיט פונק און גלאַנץ (אַ פריילעכן עפּיזאָד וועגן דער אַמעראַצעם פון אַ ליבהאַרציקן קאָלעגע וועלן מיר באַלד דערהערן). אין ערשטן אַנטראַקט איז דער גאַסט אַריין צו מיר אין גאַרדעראָב, האָט אָנגענומען מיט זיין קליינעם און גראָבן פינגער פון דער לינקער האַנט מיין אויער און שטיל אַרויסגערעדט:

— אַן אויסגעצייכנטער מאַטעריאַל! אַלע מעגלעכקייטן אויסצוואַקסן אַ גרויסער און אָנגעזעענער אַרטיסט, אָבער היט זיך פאַרן איינפלוס פון אַלעקסעיעווס שיטה: איר רעדט שוין די פּערזן אַזוי ווי עס וואָלט געווען אָסטראָווסקי אָדער שפּאַזשינסקי... זאָל אייך גאָט איינהיטן דערפון! פּערזן דאַרף מען ז י נ ג ע ן! דעם צושויער פירן אין די הויכן פון דערלייטערטע וועלטן! און דאָ וויל מען אַלץ מאַכן „פּשוט" און „איינפאַך" ווי אַ חשבון אין בשמים־קראָם... דערויף לוינט נישט אָפּצוגעבן דאָס לעבן דער קונסט.

„אַלעקסעיעוו" איז געווען דער נאָמען פון קאָנסטאַנטין סערגעיעוויטש סטאַניסלאַווסקי, אין וועלכן ראָססאָוו און זיין דור האָבן אייגעזען נישט מער ווי אַ זון פון רייכן כאַרקאָווער צוקערפאַבריקאַנט אַלעקסעיעוו... דער טאַטע האָט אים געגעבן גענוג „טאַשנגעלט" און דער בענאָק מאַכט עקספּערימענטן איבערן לעבעדיקן אָרגאַניזם פון דער סצענישער קונסט... קיין גוטס (אַזוי האָט געמיינט ראָססאָוו און הונדערטער אַנדערע) וועט דערפון נישט אַרויסקומען. און דעם יונגן, לויט זיין מיינונג, „באַגאַבטן

אַקטיאָר" האָט ער יענעם פֿאַרנאַכט געוואָרנט, אַז דאָ שטעקט די סכּנה צו ווערן — גאַ מ ו ר א ל י ס ט י ש, ס׳הייסט ווערן אויס קינסטלער...

איך האָב זיך צו אים צוגעבונדן, מיר פֿלעגן צוזאַמען פֿאַרברענגען גאַנצע טעג. איך האָב אָפּגעשפּילט פֿאַר די צוויי וואָכן — „יאַגאָ" (אין „אָטעללאָ"), „מערקוציאָ" (ראָמעאָ און דזשוליעטטאַ"), „עדגאַר" (דער מלך ליר) „קאַרל מאָאָר" (שיללערס — „די רויבער") און אין „האַמ־לעט" — „אָסריק" — ווייל איך האָב שוין נישט געהאַט קיין כּוח אויסצו־לערנען די ראָלע פֿון „ערשטן אַקטיאָר" אין זיין איבערזעצונג, און שפּילן אין דער איבערזעצונג פֿון מיין פּראָפֿעסאָר פּ. פּ. גניעדיטש האָט פֿאַר ראָססאָון באַדייט ממש אַ חילול השם, מחמת גניעדיטש איז געווען נאָך מער אַפּיקורס אין הלכות „ראָמאַנטישקייט" ביים שפּילן שעקספּירן, ווי „אַלעקסעיעוו".

די גאַסטראָלן האָבן זיך פֿאַרענדיקט. מיט ראָססאָון האָבן מיר זיך געשיידט ווי צוויי ברידער. ער האָט געהאַט זייער באַגרענעצטע פֿינאַנסן, עס וואָלט אים קוים געסטאַיעט זיך צו דערשלעפּן ביז מאָסקווע. ער האָט געליען 25 רובל, וואָרענענדיק, אַז ער וועט עס אומקערן צו ניי־יאָר.

ווען סעזאָן זאָל דאָ דערציילט ווערן צוויי עפּיזאָדן... ווער ווייס: צי געהערן זיי צו דעם ציקל — „לוסטיקע", צי גראָד דער היפּוך?

די ראָלע פֿון „דע סאַנטאָס" אין „אַקאָסטאַ" איז געוואָרן אָנפֿאַר־טרויט אַן אַקטיאָר פֿון אַ יאָר 27, אַ גריך לויט דער נאַציאָנאַליטעט, אַ ווילער, שיינער, לוסטיקער יונג מיט אַ שטענדיק פֿריילעכן אויסדרוק אויפֿן פּנים. אַז איך האָב דערזען וואָס אין דער ראָלע איז אויסגעשטראָכן, איז מיר געוואָרן פֿינצטער אין די אויגן און איך האָב געזאָגט מיין גריך (גערופֿן האָט ער זיך: לאַרסקי), אַז אַזוי שפּילן דע־סאַנטאָסן קאָן מען בשום אופֿן נישט, מען מ ו ז אויפֿשטעלן לפּחות אַ העלפֿט פֿון אויס־געמעקטן טעקסט, לאַרסקי האָט שיעור נישט געוויינט, פּראָטעסטירט „גע־אַרבעט מעשים" און זיך באַרואיקט, ווען איך האָב צוגעזאָגט נאָכן ספּעק־טאַקל שטעלן וויין און טשעבורעקעס (אַזאַ ספּעציעלער קרימער מאכל: פּיראָגן מיט שעפּסנפֿלייש געפֿילט). אַלץ איז געגאַנגען ווי אויף גוט „באַ־שמירטע רעדער". אָבער מיט אַמאָל זענען ביי מיין גריך אַרויסגעקראָכן די אויגן אויפֿן שטערן:

— אָט־דאָ, זאָגט ער, — שטייט עפּעס אַן אויסלענדיש וואָרט, וואָס איך פֿאַרשטיי נישט און כ׳וועל עס נישט קאָנען אַרויסרעדן.

דע־סאַנטאָס פֿרעגט דע־סילוואַן, צי קאָן אַ מענטש, וואָס האָט אַזאַ

„ט ר אַ ק ט אַ ט“ פֿאַרפּאַסט, זיך האַלטן פֿאַר אַ יידן און טראַכטן וועגן חלק עולם הבא... איז — „טראַקטאַט“ פֿאַר מיין גריך אַ הינדערניש, וועלכע ער אַנטזאַגט זיך אַפֿילו צו פּרוּוון בייקומען. ער ווייס נישט קודם וואָס דאָס איז. דערהערנדיק, אַז דאָס איז אַזוי גוט ווי „בוך“, האָט ער זיך צעשטראַלט און געמאָלדן, אַז ער וועט זאָגן: „בוך“. אָבער איך בין נישט מסכים געווען, והיות דאָס וואָלט צעשטערט דעם פּערזן. נאָך לאַנגע פֿערטראַקטאַציעס איז ער איינגעגאַנגען מיטן תנאי, אַז דער סופֿליאָר זאָל אים אין אָוונט פֿון ביידל דאָס וואָרט דערלאַנגען הויך און דייטלעך. דערויף האָבן זיך פֿאַרענדיקט די לאַנגע און שווערע אונטערהאַנדלונגען אויף דער פּראָבע. אויפֿן ספּעקטאַקל האָט דער סופֿלער לויטן אָפּמאַך אַרויסגעשריגן פֿון ביידל: „ט ר א ק ט אַ ט“ און דער־סאַנטאָס האָט אויך הויך און דייטלעך, וועלנדיק באַווייזן, אַז ער קאָן אויסקומען אָן סופֿלער, אויסגעשריען: „ק אָ נ ט ר אַ ק ט“ צי קאָן אַקאָסטאַ מיט אַזאַ קאָנטראַקט וואַרטן אויף זיין חלק עולם הבא איז געבליבן נישט פֿאַרענטפֿערט.

דער צווייטער עפּיזאָד איז, דוכט מיר, שוין גאָר נישט קיין לוסטיקער.

ווי דערציילט, האָט די אָנפֿירונג אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף מיר דעם גאַנצן רעפּערטואַר און דעם צווייטן יונגטלעכן ליבהאָבער נישט צוגעלאָזט אַרבעטן.

דאָס איז געווען זייער אַ פֿעיקער יונגער שוישפּילער פֿון געזלאָבינס טעאַטער אין מאָסקווע, וועלכער איז ווי דאָס רוב אַקטיאָרן פֿון יינגסטן דור נישט געווען צוגעגרייט צו שנעלער אַרבעט (איך וויל דערמאָנען ראַלמאַטאָווס וואָרענונגען אין שול און זיין פּעסטן האַלטן זיך ביים פּרינציפּ פֿון פּ ר אַ ק ט י ש ע ר צוגרייטונג). נאָך אַ 6 וואָכן האָב איך, וואָס מען רופֿט, — „אַרויסגעשטעקט די צונג“ און אָנגעהויבן פֿאָדערן, אַז מען זאָל זשיגאַטשאָוו (אַזוי האָט ער געהייסן) לאָזן עפּעס שפּילן. דער אויסוואַל איז געפֿאַלן אויף דאָסטאָיעווסקים „אידיאָט“, וועלכער איז דעם ווינטער מיט דערפֿאָלג געשפּילט געוואָרן ביי נעזלאָבינען, און זשיגאַטשאָוו האָט זיך אונטערגענומען שפּילן די ראָלע פֿון „פֿירשט מישקין“. די דירעקציע איז איינגעגאַנגען מיטן תנאי, אַז איך זאָל שפּילן „ראָגאָזשינען“ און צוגעזאָגט, אַז אויב „מישקין“ וועט דורכגיין בשלום, וועט מען מיך דאַן פֿון צוויי, דריי פּיעסן באַפֿרייען. מיר האָבן אָפּגעשפּילט דעם ספּעקטאַקל. אין טעאַטער איז געווען דער דירעקטאָר פֿון אַלעקסאַנדראָווסקער טעאַטער, וועלכער האָט מיך אַ יאָר נאָך דעם אַנגאַזשירט צו זיך. אַראַנג

„ראָגאָזשינען“ (און נאָך אַ ראָלע, אין וועלכער ער האָט מיך געהאַט מיט 2 יאָר פֿריער געזען אין יעקאַטערינאָסלאַוו). אָבער אין מעליטאָפּאָל האָב איך איבערגעלעבט עטלעכע שווערע מינוטן ביינאַכט נאָכן ספּעקטאַקל ביי אָוונטברויט אין גאָרטן־רעסטאָראַן. זשינאַטשאָוו האָט געהאַט אין דער ראָלע אַ סאָלידן דערפֿאָלג ביים עולם, דער דירעקטאָר און לאַוורינאָוויטש האָבן אים גראַטולירט און געזאָגט, אַז זיי פֿאַרדריסט, וואָס מען האָט אים כמעט 2 חדשים „מאַריגירט“. איך האָב זיך געפֿרייט און מיר האָבן זיך געקושט. אָבער נאָך דעם, ווי מיין זשינאַטשאָוו האָט אויסגעטרונקען אַ גלאָז קרימער וויין, האָט ער זיך אומגעריכט צעשריען איבערן גאַנצן גאָרטן:

— וואָס בין איך, צו אַלדי שוואַרצע יאָר, שולדיק, וואָס דו האָסט נישט קיין וווינרעכט? פֿאָר קיין קיעוו, דער רוח זאָל דיך נעמען, און שפּיל ראָגאָזשינען דאָרטן! מיט דיין פּראַוואָזשיטעלסטוואָ קריכסטו אין טעאַטער און פֿאַרשטעלסט די לופֿט דאָ, וווּ אַנדערע דאַרפֿן אָטעמען... דער ספּעקטאַקל איז היינט געווען דיין „ראָגאָזשין“ און נישט מיין „מישקין“.

אָנהייב יולי איז דאָס טעאַטער אַריבערגעפֿאָרן קיין גענישעסק. אויפֿן ברעג פֿון אַזאָווישן ים. איך האָב געפֿונען אַ וווינונג ביים סאַמע ברעג פֿון ים. דאָס רוב אַקטיאָרן פֿלעגן זיך ביי מיר אין שטוב אויסטאָן און אַריינגיין אין וואַסער זיך באָדן. קיין באָד־קאָסטיומען זענען, משמעות, נאָך נישט געווען פֿאַרשפּרייט. איך געדענק גענוי, אַז מענער פֿלעגן זיך אַרומבינדן מיט האַנטוכער אָנשטאָט די הייזנטיקע באָד־הויזן און הורכן הויף אין פּליאַזשע גיין צום וואַסער. איך געדענק, אַז מען פֿלעגט אָנזאָגן, אַז מענער זאָלן אַ מינוט צען נישט וואגן זיך צובאַווייזן אויפֿן הויף, ווייל עס דאַרפֿן אַרויסגיין צום ים — דאַמען... און די גוטע זיטן פֿלעגן ווערן הייליק אָפּגעהיטן אין וואַסער פֿלעגט מען זיצן צוזאַמען, און אויב אַ דאַמע האָט באַשלאָסן אַוועק גיין אַהיים, איז גענוג געווען צו מעלדן, אַז מענער זאָלן זיך אויסדרייען מיט די רוקנס צום ברעג אויף אַ דריי מינוט ביז די דאַמע איז פֿאַרשוונדן.

געשפּילט האָט מען דעם מעליטאָפּאָלער רעפּערטואַר אַזוי, אַז פֿאַרן חודש איז נישט פֿאָרגעקומען קיין איין פּראָבע. געשפּייזט האָט מען זיך אַ געוויסע צייט אין אַזאַ מין „רעסטאָראַן“, אייגנטלעך — היימישע מיטאָגן ווייער בטעמטע און זאַטע.

אַזוי זענען געפֿלאָסן די טעג. שפּילן פֿלעגט מען נישט יעדן אָוונט, און די וואָכן דאַרפֿן פֿאַרצייכנט ווערן ווי אמתע אָפּרו־וואָכן. אונדז האָט באמת געפֿעלט בלויז — „פֿויגלמילך“. נישט מער די בריוו פֿון ווילנע

האָבן דערמאָנט, אַז דעם מענטשנסקינד איז נישט געגעבן צו זיין אויף דער ערד גליקלעך: אויפן פאָטער האָט געלויערט דער טויט: זיין קראַנקהייט האָט פּראָגרעסירט פון טאָג צו טאָג און אין יעדן בריוו האָט ער געפרעגט ווען איך טראַכט צו קומען אַהיים. איך האָב געענטפערט, אַז אָנהייב אויגוסט.

איך בין אָבער מיט שוועריקייטן געקומען ערשט אַרום 15 אויגוסט, ווייל די אייזנבאַן האָט שוין פונקציאָנירט נישט נאָרמאַל: דעם ערשטן האָט זיך אָנגעהויבן דער וועלט=קריג.

מיר האָבן געשפּילט נאָך 2 פאָרשטעלונגען: פּרייטיק איז באַשטימט געווען „אַקאָסטאַ“. אין קאַסע זענען פאַרקויפט געווען ד ר יי בילעטן. איך האָב זיך אָנגעטאָן און פאַרגרימירט. זשיגאַטשאָוו דאַקעגן איז געזעסן פאַרן שפּיגל, פאַרזונקען מיטן קאָפּ איןביידע הענט...

— וואָס זענט איר? אין די הימלען ערגעץ? וואָס פאַר אַן „אַקאָסטאַ“? איר הערט נישט וואָס דרויסן טוט זיך? אין אַמסטערדאַם זענט איר, צו אַלדי רוחות, צי איז געגיטשעסק נעבן באַן??

דער טעאַטער איז געשטאַנען האַרט ביי דער באַנליניע און פון פענצטער האָט זיך געטראָגן אַ יאָמערגעוויין פון הונדערטער ווייבער, וואָס האָבן באַגלייט זייערע מענער, ברידער, פאָטערס צו דער מלחמה...

אַ טאָג שפּעטער האָבן מיר געשפּילט דעם לעצטן ספּעקטאַקל. די דעמלט גאַנגבאַרע פּיעסע פון פּאָליאַקאָוו=ליטאָווצעוו: „דער פייער=רינג“. עס איז אַ טעמע, וואָס וואָלט פאַרדינט געווי צו ווערן באַהאַנדלט, אָבער אין מאָמענט, ביי וועלכן מיר האַלטן, מוז די טעמע אָפּטרעטן.

דאָס טעאַטער איז געווען איבערפולט ביזן לעצטן פּלאַץ. אין שטעטל האָט שוין געהערשט די מנוחה פון אַ בית עלמין. דער עולם האָט אונדז באַגלייט מיט אָוואַציעס און בערג בלומען.

אין אַ טאָג פיר אַרום בין איך געקומען קיין ווילנע, און קורצע וואָכן שפּעטער, אין דער נאַכט פון שמיני עצרת, איז נפטר געוואָרן מיין פאָטער.

XVI. זיינע אויסלעשנדיקע בליקן

מיר געבערט כסדר אַ געדאַנק, אַז דאָס בילד פון די באַשריבענע יאָרן און געשעענישן באַקומט זיך אין מיין שילדערונג מיט אַ טאָפּלטן מום: פון איין זייט — צו פּערזענלעך, קאָנצענטרירט אַרום די פאַקטן פון מיין אייגענעם טאָגבוך און פון דער צווייטער זייט, זעט עס אַלץ אפשר אויס — געקינצלט? צוגעשניטן לשם בעלעטריסטישער רונדקייט?

וויל איך דאָ נאָך אַ לאַנגער הפסקה ווידער באַטאָנען, אַז דער פּאַקטאָר פון „קאָמפּאָזיציע“, פון „פרייער פאַנטאַזיע“ איז מיינע בענדער און בלעטער פרעמד: איך טו מיך נאָר דערמאָנען און דערציילן, און אויסטראַכט קומט מיר נישט צוהילף קיין איין רגע... נאָר די דיאַלאָגן און געשפּרעכן זענען אָפטמאָל — נישט אויטענטיש, נייערט — כאַראַקטעריסטיש פאַר די, וואָס נעמען אָנטייל און פאַר די פאַרהעלטענישן צווישן די אָנטיילנעמער.

מיר זענען אַריין, לייענער אין דער תקופה פון ערשטן וועלט־קריג. דאָס בילד פון דער „מיטאַניק“ איז שוין איצט נישט מער ווי אַ ווייטע עלעגיע; די קלאַנגען פון כאָר, וואָס זינגט און זינקט, איז שוין אַ בילד, וואָס ווייטער אים דערמאָנען וואָלט הייסן קלאָגן איבער אַ קינדער־קראַנקהייט, בעת עס האָט אויסגעבראָכן אַ מגפה.

דער פאָטער איז נאָך געווען מיט אונדז, מיר האָבן נאָך געאָטעמט אין קרייז פון אַלע טאָג־געוווינהייטן, ווען איבערן שטאָט האָבן זיך באַוויזן די ערשטע דייטשע צעפּעלינען... מיט נייגיר פלעגן זיך עפּענען טויזנטער פענצטער און מען פלעגט הורך לאָרנעטן קוקן צום הימל אַזוי ווי אויף אַן עפּעקטפולן שלאָג־נומער אין צירק. אויף די אומרואיקע וואָרנענדיקע אייסרופן פון אַרום, אַז דאָ שטעקט אַ טויט־געפאַר, פלעגן פרויען (און מענער מיט שוואַכע נערוון) אָנהויבן פאַרשטעלן די אויגן ווי פון אַ שאַרפן שטראַל. באַגרייפן, קאָנקרעט באַנעמען, אַז טויט איז געוואָרן דער קאָעפיציענט פון אומגאַנג; אַז אומקום וואַרט אויף

יעדן שריט; אַז לעבן איז אַ צופעליקייט; אַז פ ר יי ד איז כמעט אַ פאַרברעך — דאָס אַלץ באַגרייפן און באַנעמען האָבן מענטשן אין די ערשטע טעג נאָך נישט געקאָנט. אַלץ האָט אויסגעזען אַזוי, ווי עס זעט אויס אין אָפענעם פעלד געוויקסן, זאַמד־קערנדלעך, בלומען און גרעזעלעך אין די ערשטע מינוטן פון אַנוואַקסנדיקן אומגעוויטער: עס טראָגט זיך, עס פליט, עס קוקט זיך נישט אום און עס אַנטלויפט פון אַנוואַקסנדיקער אומפאַרמיידלעכקייט... און אַנטלויפנדיק פאַלט עס אַריין אין די נעצן פון אומקום.

אַזוי האָט אויסגעזען דאָס פרידלעכע לעבן פון פרידלעכע מענטשן אין פרידלעכע היימען: פאַרמשפּט, דערשראָקן, אומבאַהאָלפן און בלינד...

ווי באַוווסט, האָט ווילהעלם אין ערשטן טאָג פון דער מלחמה געמאַכט א תל פון דער שטאָט קאַליש. דאָס איז געווען א שריט צו באַווייזן, אַז „מלחמה" איז נישט עפּעס סתם אַזאַ „וואָרט" און אַז דייטשלאַנד האָט נישט בדעה מיט זיינע שונאים צו פראַווען קאַטאָוועס: „גיט זיך אונטער, אָדער זייט גרייט צום טאָטאַלן א ו מ ק ו ם ! ! "

די פרידלעכע מענטשן אין די פרידלעכע היימען פון אַנדערע שטעט האָבן אויפגענומען די ידיעות וועגן דער צעשטערונג פון קאַליש נ י ש ט ווי אַ סכנה, וועלכע דראָט יעדער שטאָט און יעדן מענטשן: מען האָט נאָר גערעדט וועגן דער אכזריות, מען האָט זיך געערגערט, וואָס „דאָס פאָלק פון געטע און בעטהאָווען" האָט זיך אַרויסגעוויזן פעיק צו באַגיין אַזעלכע גוואַלד־מעשים... אָבער מען האָט נאָך געטרונקען טיי מיט צוקער; געגעסן זיסע זעמעלעך און פאַרטרונקען מיט ווייסער קאַווע; געפּיצט די שיך מיט פאַסטע און מיט סאַמעטענע טיכלעך — די יסודות פון לעבן זיינען נאָך געשטאַנען אומבאַרירט... בלויז — באַדראָט.

אַ קנאַפּן חודש לערך האָט דער פאָטער געלעבט אין אָט די אומשטענדן. מענטשן האָבן וואָס ווייטער אַלץ מער גערעדט, אַז מען מוז פון ווילנע אַנטלויפן טיפער אין רוסלאַנד. ער האָט מיט אימה אין זיינע גרויסע שיינע אויגן געקוקט אַרום זיך און געפרווט פּראָטעסטירן, אָבער מען האָט אים געזאָגט, אַז די דייטשן נעמען אַלע יונגע לייט אַוועק אויפן קריגס־פראָנט און דאַן איז ער מסכים געווען צו פאַרלאָזן ווילנע.

איין עפּיזאָד וועט דאָ אָפּשילדערן, ווי נאַיוו און אומבאַהאָלפן אין פאַרגלייך מיטן פאַרנעם פון דער אַרומיקער סכנה, זיינען געווען די „מיט־לען"זי אויסצומיידן. כדי אין דער גויטיקער מינוט צו קאָנען „תיכף"

זיך לאָזן אין וועג אַריין, נישט זוכן קיין בעל־עגלה (וועגן אייזנבאַן האָט מען! שוין אפילו נישט געטראַכט), איז באַשלאָסן געוואָרן — קויפן אַ פערד. ווו אָבער האַלט מען אים? ביי דעם מוטערס פעטער הירשע־איצע! (אַ לייבלעכער ברודער, הגם מיט אַ יאָר 20 יינגער פון דעם פעטער מאָטע־לייב: 2־טער טייל, 1־טער קאַפּיטל). דער פעטער הירשע־איצע האָט אָבער געוווינט הינטערן „גרינעם" בריק, אויף יענער זייט פון דער ווילִיע... די דייטשן וועלן, אָנקומענדיק, קודם כל אָפּשניידן די שטאָט פון יענעם טייל — „סניפּישאָק". מיר וועלן „אונדזער" פערד נישט קאָנען ארויסקריגן (קיין וואָגן אונז האָבן מיר נישט געהאַט!). אויף אָט די אַלע גערעכטע טע־נות האָב איך דערהערט פון פעטער אַ שטרענגן אויסרוף: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים קעפּ! הוויקא דורך סניפּישאָק מוזן די דיי־טשן אָנקומען? אפשר וועלן זיי גאָר קומען דורך זאַרעטשע?" — אָבער אַ פערד, אַז מען האָט אים שוין, איז דאָך גלייכער האַלטן דערביי! — זאָג איך — מיינעטוועגן שטעל אים אַריין צו דיר אין קאַביגעט, אויב ער וועט וועלן זיך מטריח זיין אויפן צווייטן גאָרן.

אַז איך האָב אין שבעה דערזען דעם פאָטערס בוך, ווו ער פלעגט שרייבן די הוצאות, בין איך פאַרגליווערט געוואָרן אין מיין אבלות און האַרצווייטיק: די ל ע צ ט ע שורה האָט פאַרצייכנט: „100 רובל — ס ו ס".

פון די ערשטע מינוטן, ווען איך בין אַריבערגעטראָטן די שוועל, קומענדיק פון געניטשעסק איז געווען קלאָר, אַז זיינע טעג זענען געציילטע. אָבער אין אַן אנדער צייט וואָלט ער אפשר געלעבט נאָך חדשים־לאַנג. דאָ האָט יעדער נייע איבערראַשונג אים געקירצט זיינע געציילטע טעג.

ער פלעגט אויפשטיין אינדערפרי פריער ווי אַלע. איינמאָל איז ער געשטאַנען און זיך געוואַשן אונטערן קראַן מיט קאַלטע וואַסער. פון גאַס איז געקומען צולויפן די משרתטע און געמאָלדן: „מען נעמט די בלויע בילעטן".

— פון וואַנען ווייסטו? — האָט ער קוים אַרויסגעפּליסטערט.

— אויפן גאַס הענגען בלויע בלעטלעך. אַלע רעדן וועגן דעם.

„בלויע בילעטן" האָט געמיינט די אַלע, וואָס געהערן צו דער ל ע צ־ט ע ר קאַטעגאָריע, וועלכע קאָן אַריינגעצויגן ווערן אין דער אַרמיי. דער פאָטער האָט געלעבט מיט דער האָפענונג, אַז זיין בן־יחיד איז נאָך דער־וויל דערפון געזיכערט. און די אומגעריכטע ידיעה, אַז די בלויע בילעטן

הענגען אויף דער וואַנט, האָט אים הערשלאָגן... ער איז בלייך ווי אַ טויט אַריינגעלאָפן צו דער מוטער און זי אויפגעוועקט: „באַשע־ריווע! שטייט אויף. אַן אומגליק האָט אונדז געטראָפן! אַבראַמען נעמט מען צו אויף מלחמה!“... און ער איז אַוועקגעפאַלן אויפן בעט.

ס'האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז אין גאַס זענען אויף בלויען פּאַפּיר געמאָלדן געוואָרן די נאָענטסטע יאָרגענג, וואָס באַלאַנגען צו דער מאָביליזאַציע. איך וואָלט דאָ נישט מטריח געווען דעם לייענער מיטן „אומגליק“, וואָס מיר האָט געדראָט יענעם פרימאָרגן, אָבער דאָ גייט וועגן די לעצטע זיפצן, וועלכע האָבן געריסן דאָס האַרץ, וואָס האָט זיך געשלאָגן אין ריטם פון פאַרגליווערונג.

די 3 וואָכן זענען פאַרווישט אין מיין זכרון. איך געדענק מיין ווייטיק פון אָפּשייד מיט אים. איך האָב אים אויסער יעדער מאָס געליבט. איך האָב יענע 3 וואָכן איבערגעלעבט אַלע י אָ ר ן פון מיינע קאַמפן — מיט אים. מיט זיינע קדושות, וועלכע איך האָב געטראָטן מיט די פיס. מיר האָבן שוין ערגעץ באַמערקט, אַז דער גרעסטער באַשטאַנדטייל פון גרויסער ליבע איז — רחמנות, מיטגעפיל. די ליידן פון איידעלן באַגערטן אָביעקט. אָט דאָס געפיל צום פאָטער האָט יענע וואָכן מיך באַהערשט און פאַרשוויינקט. עס איז אָנגעקומען ערב יום־כיפור. מיר זענען אַלע זאַלבעפערט געזעסן ביים טיש פאַר „כל נדרי“. אויפן טיש האָבן געברענט אין זילבערנע לייכטער 4 ליכט, די מוטער האָט אָקאָרשט געבענטשט ליכט. אַ פינפט גרויס ליכט איז געשטאַנען אין אַ טאָפּ מיט זאַמד. דער פאָטער איז געזעסן אין ווייסן קיטל מיט דער זיידענער יאַרמולקע. אַ בלייכקייט פון יענוועלטיקייט האָט באַדעקט זיין פנים. איך האָב געקוקט אויף אים און נישט געקאָנט אַרויסרעדן קיין וואָרט צו שטערן די שטילקייט, וואָס האָט מיר אויסגעזען ווי אַ מעלאָדיע פון נישט־זיין... איך האָב געוואָלט פאַרלענגערן דאָס ז יי ן, אָפּשטופּן די שאָטנס, וואָס לויערן, וואָס וועלן אונדז באַלד פאַרדעקן, פאַרשלינגען, פאַרניכטן.

מיר איז געווען טאָפּלט שווער, ווייל עפּעס האָב איך לעצטנס מיט אים געהאַט אַ חלוקי־דעה און אים נישט נאָכגעגעבן און זיך געפּלאָגט פון געוויסנסביסן — פאַר היינט, פאַר נעכטן, פאַרן יאָרצענדליק עינויים, וואָס איך האָב אים פאַרשאַפט און מקצר ימים ושנים געווען... גוואַלד! וואָס טוט מען? ווי אַזוי אים מאַכן לייכטער און ליכטיקער זיינע איבערגעבליבענע וואָכן, שעהן, מינוטן?

און ער וועט איצט פאַסטן? אַזוי צעבראָכן, אַזוי שוואַך, בלייך, די

הענט צימערן, די אויגן האַלב-געשלאָסן. ער וועט 27 שעה נישט דערקוויקן זיין נפש מיט אַ ביס? מיט אַ שלוק?

מיך האָט אַרומגענומען אַן אימה... נישט באַגרייפנדיק, אַז איך זאָג עפּעס, האָב איך מיט אַ פאַרשטיקטן קול אַרויסגעמורמלט:

— פּאַפּאַשעלע! אפשר וועסטו נישט פאַסטן?

איך בין אַנטשוויגן געוואָרן, דערזעענדיק דעם בליק פון זיינע מיט אַמאָל זיך ברייט געעפנטע אויגן.

— וו אָ ס האָסטו געזאָגט?

— אי... אי... איך וועל פאַר דיך פאַסטן!

— איך פרעג דיך נישט, צי וועסטו פאַסטן פאַר זיך, און מיך לאָז צורו מיט דיינע עצות.

מיר זענען אויפגעשטאַנען פון טיש... אַריין אין גרויסן קאַבינעט. אין מיטן צימער איז געשטאַנען מיין קופערט מיט די קאָסטיומען:

דער פאָטער האָט זיך פאַרקוקט אויפן קופערט און מיט אַמאָל א פרעג געטאָן:

— דיין טלית האָסטו נאָך ערגעץ?

איך האָב געעפנט מיין קופערט פון אויבן איז געלעגן דער קאָמפּלעט פון „אַקאָסטאַ“, וועלכער איז מיט עטלעכע טעג צוריק אין געניטשעסק געווען אין געברויך. איך האָב אַרויסגענומען דעם 4 אַקט: דעם קיטל און טלית.

— זע, באַשע-ריווע! ווי ער האַלט דעם טלית זיינעם! אין די זעלביקע קנייטשן, ווי אַ שפּאָגל בייער...

זיין פנים האָט זיך צעשטראַלט פון פרייד...

— און וואָס וואָלט דיך געהאַרט ווען זיין טלית וואָלט געווען אָפּגע-נוצט און צעריסן? — האָט זיך די מוטער געוויצלט.

ער האָט אַ ווייַלע געשוויגן און מיטאַמאָל שמייכלענדיק מיך אָנגע-נומען ביים אַרבל.

— נעם דעם טלית און קום מיט מיר צו כל נדרי.

— ניין, פּאַפּאַשינקע! דאָס בעט מיך נישט!

— פאַרוואָס?

— איך קאָן נישט טאָן דאָס, וואָס איז מיר נישט צום האַרצן... איך קאָן זיך נישט אַרויסגעבן פאַר אַ ייִדן פון בית מדרש.

— דו שפּילסט דאָך שטענדיק אַנדערע געשטאַלטן. שפּיל אָפּ דאָס מאָל פאַרמיינעמוועגן אַ ייִדן פון בית מדרש.

— איך שפּיל קיינמאָל נישט דאָס, וואָס פּליסט נישט פון אמת אַזוי ווי איך פיל אים און באַווייז אים...

ער האָט זיך אַרומגעקוקט אין צימער.

— נו, מיין קינד, האָב א גוטן געזונטן יאָר. זיי מצליח בדרכי חייך און זאָל דיך גאָט פירן אין די וועגן פון אמת און יושר. יידן זאָלן דיך נישט דאַרפן, חלילה, שילטן.

מיר האָבן זיך צעקושט. ער איז, באַגלייט פון דער מוטער, אַוועק אין משמרת־חולים צו כל נדרי.

איך טו אַ קוק: דער מוטערס מחזור איז געבליבן ליגן ביי מיר אויפן שרייבטיש. איך בין אַרויסגעלאָפן אויפן באַלקאָן. זיי האָבן מיך נישט דערזען און מיין רוף נישט דערהערט. בין איך אַוועק מיטן מחזור אין משמרת חולים. ביים אַריינגאַנג איז ער מיר אַרויס אַנטקעגן און — געבליבן שטיין פאַרחידושט...

— די מאַמע האָט פאַרגעסן דעם מחזור — זאָג איך צו אים — האָב איך אים געבראַכט.

אַזוי ווי אַ שכינה וואָלט באַלויכטן זיין געזיכט — —

— וואָס פאַר אַ גאָלדן קינד דו ביסט. כבוד אב ואם איז דאָך די שענסטע מידה. לאַנגע יאָרן זאָלסטו האָבן.

— איך האָב, טיף אויפגערודערט, אַ קוש געטאָן זיין האַנט.

— ביסט דאָך שוין איף די טרעפּ! קום אַריין צו כל נדרי!

איך בין האַסטיק אַוועק אַהיים.

אַריין אין עס־צימער, בין איך צוגעגאַנגען צום טיש מיט דער כוונה צו פאַרענדיקן די איבערגעריסענע סעודה, אָבער געבליבן שטיין מיטן פליגל פון עוף אין דער האַנט. „וואָס טוט זיך דאָ? ער וועט 27 שעה פאַסטן... און איך ביי זיין טיש וועל פרעסן די כפרה? די חלות? די פאַרפל? אפשר וועט ער מיך אַ פרעג טאָן צי האָב איך געפאסט? איך האָב אָפּגערוקט פון זיך די טעלער און אין משך פון די ווייטערדיקע 44 יאָר האָב איך ה יי נ ט י ק י אָ ר, ליגנדיק אין שפּיטאָל נאָך אַ האַרץ־אינפאַרקט, געפאַסט בלויז ביז 12 ביי טאָג. די פריערדיקע 43 יאָר האָב איך אין אַלע אומשטענדן געפאסט פון בין־השמשות ביז די ערשטע שטערן נאָך נעילה.

אַז פאָטער־מוטער זענען נאָך נעילה געקומען אַהיים, האָבן זיי געפונען די צימערן באַלויכטן בלויז דורכן ליכט אין טאָפּ מיטן זאַמד...

— פאַרוואָס אַזוי פינצטער? — האָט די מוטער אויסגערופן מיט פאָרוואורף, מיינענדיק, אַז איך האָב פאַרגעסן אָנצוצינדן די עלעקטרישע באַלויכטונג.

— קאַליע געוואָרן די עלעקטריציטעט.

— אוי ווי איז מיר געשען — האָט זי זיך אָפּגערופן.

— „מיסטיק“, „פאָראורטייל“, „פאָרגעפיל“ — לאָמיר עס רופן ווי וועמען עס גלוסט זיך... דאָס באַטרעטן דעם פינצטערן שוועל נאָכן תענית איז מיר פאָרגעקומען ווי אַן אָוווערטורע צום רעקוויעם — מיין פאָטער האָט געלעבט נאָך צען טעג.

ער האָט יום=כיפור געדאַוונט מנחה פאַרן עמוד און דאָס האָט אים אָן ספק אויך געקאָסט אַ היפש ביסל פון זיינע לעצטע כוחות...

ער איז שוין נישט אַראָפּ פון בעט און איך בין פון אים נישט אָפּגעטראָטן...

די עטלעכע טעג, זיצנדיק נעבן זיין בעט, האָב איך געזען פאַר מיינע אויגן אַ מענטשן, וואָס דערווייטערט זיך פון זיין אַרום, פאַרלירט שריט נאָך שריט איין פונקט פון זיין קיום נאָך אַ צווייטן און קוקט זיך צו צו נייע פרעמדע וועלטן, וואָס איבערראַשן אים, וואָס שרעקן אים... מיט אַמאָל בליצט אויף עפּעס וואָס, עפּעס ווער פון זיין אַמאָל, און זיין האַלב=פאַרלאָשן אויג קריגט אַ פונק פון פרייד און ווידער — איבערראַשונג, ווידער שרעק.

מיר האָט זיך אָנגעהויבן דוכטן, אַז ער דערווייטערט זיך פון אונדז — אויף אַ ש י ף און שטייענדיק אויפן דאַך פון אָט דער שיף, קוקט ער צום ברעג, וועלכער דערווייטערט זיך פון זיינע שוין האַלב=פאַרלאָשענע אויגן... און די אויגן זיינע, פאַרלירנדיק דאָס לעבן, געפינען עפּעס ווערטן. אמתן; דערווערבן, אַנטדעקן עפּעס סודות.

עס האָבן זיך ביי זיין בעט באַוויזן אומגעריכטע מבקרים, אויף וועלכע ער האָט נישט געוואַרט. ער האָט אַלעמען דערקענט, אָנגערופן זיי ביי די נעמען, כמו פאַרחידושט, וואָס מען פרעגט אים, צי ער דערקענט זיי... „יולינקע“? ווען ביסטו געקומען? וואָס מאַכן אַלע אין דאָרפאַט? מאַשע? עלקע=לאה׳ס?“

איך האָב מיט אים גאָרנישט גערעדט... געזעסן שעהן, טעג, נעבעט און געקוקט אין דער ווייטקייט, וווּ אים טראָגט אַוועק פון מיר אָט די אומזיכטבאַרע „שיף“...

איין מאָל האָט זיך ביי מיר אַזוי ווי אָן מיין ווילן אויז באַוווסטזיין אַרויסגעריסן:

— ביסט אויף מיר ברוגז, טאַטעלע, איך האָב מיך ווידער פאַר־שולדיקט?

אַ פּאָר וווּנדערבאַרע, קיינמאָל און אין ערגעץ אַזעלכע נישט געזעענע אויגן האָבן מיך לאַנג אָנגעקוקט און איך האָב דערהערט אַ שטים פון יענער שיף, וואָס שווימט אַנטקעגן דער אייביקייט:

— אויף דיר ברוגז? וואָס ביסטו שולדיק, מיין קינד?

און די אויגן האָבן זיך פאַרמאַכט און דער קאָפּ איז געפאַלן אויפן קישן. דאָס איז נישט געווען דער סוף. דער סוף איז געקומען דעם נאָענט־סטן פאַרטאָג...

די קראַנקן־שוועסטער האָט מיך אויפגעוועקט:

— גייט אַריין צום פאָטער!

איך בין אַריין. ער איז געלעגן רואיק מיט פאַרמאַכטע אויגן...

— וואָס איז מיט אים? זאָל מען שוין לויפן צו דאָקטאָר זאַלקינד!

נישט נייטיק דאָקטאָר זאַלקינד...

איך האָב זי אָנגעקוקט מיט שרעק...

— ער לעבט נישט — האָט זי געזאָגט: דאָקטוירים זענען מער נישט נייטיק.

איך האָב אָבער באַשטאַנען מען זאָל אַרויסרופן אַ דאָקטאָר. עס איז געקומען אַ יונגער מיליטערישער דאָקטאָר און באַשטעטיקט: „ער לעבט נישט“.

נעכטן האָט ער געפרעגט דעם דאָקטאָר זאַלקינד פאַרוואָס ער איז געקומען אָנשטאָט פיר, נאָך זיבן. יענער האָט דערקלערט, אַז דורך ווילנע איז דורכגעפאָרן דער קיסר און ער, זאַלקינד, איז געווען אין דער יידישער דעלעגאַציע.

— האָט איר גערעדט מיט אים? — האָט געפרעגט דער חולה — וואָס האָט ער געזאָגט? ווען וועט זיך ענדיקן די מלחמה?

און די מלחמה האָט זיך פאַר אים געענדיקט: ער האָט שוין דער־גרייכט צום ליכט פון אומגעשטערטן שלום.

אָבער מיר, די פאַרבליבענע, זענען מיט יעדן טאָג אַריין אַלץ טיפער אין דער אפלה פון צעשויבערטן לעבן.

צווייטער טייל

אין וועלט־קריג

I. מאָסקווער שנייען און פריידן

אין מיין שעפערישן (לאָמיר אפשר זאָגן פשוטער: פּראָפעסיאָנעלן) לעבן איז דער ווינטער 1914/15 געווען דער צווייטער פאַרלאָרענער ווינטער־סעזאָן, אָבער אויף די אָונטן פון 1911/12 און אויף די הדשים פון 1913 איז דער איצטיקער ווינטער נישט ענלעך געווען. די מלחמה האָט אָנגעפילט דאָס לעבן מיט אַן אינהאַלט, וואָס האָט אויסגעשלאָסן יענע שטימונגען פון דערשלאָגנקייט. דער געדאַנק, אַז איך זיץ אין ווילנע, כדי נישט צו לאָזן אַליין די מוטער, האָט אויך געשאַפן אַ געפיל פון צוועקמעסיקייט. אָבער אַזוי פאַרבלייבן אויף ש ט ע נ ד י ק איז געווען אומ־מעגלעך און אין אָנהויב פון „וועליקי פּאָסט“ האָב איך אָנגעהויבן זיך קלייבן קיין מאָסקווע זוכן אַן אַנגאַזשעמענט אויפן צוקונפטיקן ווינטער־סעזאָן. אין מאָסקווע בין איך געווען נישט לאַנג. שוין אויפן צווייטן אָדער דריטן טאָג בין איך אַנגאַזשירט געוואָרן קיין אַלעקסאַנדראָווסק. דעם אַנגאַזשעמענט האָב איך געהאַט צו פאַרדאַנקען די צוויי טעג, ווען אונדזער מעליטאָפּאָלער טרופּע האָט מיט אַ יאָר צוריק געשפּילט צוויי פאָרשטעלונגען אין אַלעקסאַנדראָווסק, און איך האָב אויסגענומען ביים עולם אין דער ראָלע פון „שטיינבערג“ (אין „קרבן פון אבאָרט“) און דער עיקר — אין „ראַגאָזשין“...

אָבער די נסיעה האָט געהאַט אויסערן אַנגאַזשעמענט שאַרפע מאָמענטן אין מיין לעבן, וועלכע זענען פאַרבליבן אין זכרון און אָנגעפילט די רעיונות מיט אַ שטאָף וואָס איז מער נישט אויסגעוועבט געוואָרן...

אויף דער 5 וואָך פון „וועליקי פּאָסט“ זענען זיך ווי אַלע יאָר, צונויפגעפאָרן אַ פּאָר טויזנט אַקטיאָרן פון גאַנצן לאַנד. זענען אין יענע טעג זיך צונויפגעקומען אויף אַ צוזאַמענפאָר די מיטגלידער פון דער אימפּעראַטאָרישער טעאַטער־געזעלשאַפט. אין בנין פון געזלאָבינס טעאַטער

האָבן זיך אַ געוויסן טאָג פֿאַרזאַמלט מיטגלידער לערך צוויי מאָל מער ווי דער בנין האָט געקאָנט אַרייננעמען. אויפֿן סדר היום זענען געשטאַנען עטלעכע פּונקטן, פֿון וועלכע דער ערשטער איז געווען: „די פֿראַגע וועגן אײַנפֿעמען דעם אַרטיסט פֿון אימפּעראַטאָרישן טעאַטער, דעם סאָליסט פֿון זײַן מאַיעסטעט פֿעאָדאָר איוואַנאָוויטש שאַליאַפּין, — פֿאַר אַן ערן־מיטגליד פֿון דער טעאַטער־געזעלשאַפֿט".

די פֿאָרזיצערין אויף דער דאָזיקער פֿייערלעכער זיצונג איז געווען נישט קיין אַנדערע ווי — מאַריאַ גאַוורילאָוונאַ ס אַ ו י נ אַ!

זי האָט איבערגעלייענט דעם פּונקט פֿון דער טאָג־אָרדענונג און מיט איר כאַראַקטעריסטישער אינטאָנאַציע אונטערן נאָז געזאָגט:

— ווער ס'איז קעגן דעם פֿאָרשלאָג ווערט געבעטן זיך אַרויסצוזאָגן פֿון דער טריבונע!

נאָך אַ מינוט שטילקייט זאָגט זי ווידער:

— קיינער מעלדעט זיך נישט צום וואָרט ק ע ג ן דעם פֿאָרשלאָג. איך נעם אָן, אַז פֿ אַ ר ן פֿאָרשלאָג וועט זיך עמיצער געפֿינען?

אין זאַל האָט אויסגעבראָכן אַן אַלגעמיין געלעכטער.

— וועט די פֿאַרזאַמלונג אפֿשר דערלויבן צוטרעטן צו דער אָפּשטימונג?

— ביטע! ביטע! אָפּשטימען! — האָט זיך דערהערט פֿון אַלע יאַרוסן און זײַטן.

— איך טרעט צו צו דער אָפּשטימונג. ווער איז קעגן דעם, אַז פֿעאָדאָר איוואַנאָוויטש שאַליאַפּין זאָל ווערן אויפֿגענומען פֿאַר אַן ערן־מיטגליד פֿון דער אימפּעראַטאָרישער טעאַטער־געזעלשאַפֿט, זאָל אויפֿהויבן זײַן רעכטע האַנט!

קיין איין האַנט האָט זיך נישט אויפֿגעהויבן.

— קעגן האָט קיינער נישט געשטימט! זאָגט סאַווינאַ.

אַ דונער אַפּלאָדיסמענטן איז געווען דערויף דער ענטפֿער.

סאַווינאַ האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿון איר פֿאָטעל.

— ווער עס איז פֿ אַ ר דעם, אַז פֿעאָדאָר איוואַנאָוויטש שאַליאַפּין זאָל ווערן אויפֿגענומען פֿאַר אַן ערן־מיטגליד פֿון דער אימפּעראַטאָרישער טעאַטער־געזעלשאַפֿט, זאָל אויפֿשטיין.

דער גאַנצער עולם, ווי איין מענטש, איז אויפֿגעשטאַנען.

— אָנגענומען איינשטימיק! — האָט סאַווינאַ געמאָלדן.

ווידער האָט אויסגעבראָכן אַ דונערנדיקער אַפּלאָדז.

אים האָט דורכגעשניטן אַ קול פֿון אויבערשטן יאַרוס:

— דאָ געפינען זיך הונדערטער, וואָס קאָנען נישט אויפשטיין, ווייל זיי זיצן נישט.

אַ געלעכטער אין זאַל.

— ווי באַלד זיי האָבן נישט געהויבן די הענט „קעגן“, זאָל זיין דערליבט אָנצונעמען, אַז זיי וואָלטן אויפגעשטאַנען — „פאַר“. זיי ווערן געבעטן אויפצוהויבן די רעכטע האַנט צוליבן בילד פון אַבסאָלוטער איינשטימיקייט.

אַ פּאָר הונדערט הענט זענען אויסגעוואַקסן אין פּאַרטער און אויף די יאַרוסן פון ריזיקן טעאַטער=בנין.

— דער אַרטיסט פון אימפּעראַטאָרישן טעאַטער, דער סאָליסט פון זיין מאַיעסטעט פעדאָר איוואַנאָוויטש שאַליאַפּין איז אויפגענומען געוואָרן פאַר אַן ערן=מיטגליד פון דער אימפּעראַטאָרישער טעאַטער=געזעלשאַפט.

אַפּלאָדיסמענטן גייען איבער אין אַ לאַנגער אָוואַציע.

סאַווינאַ וואַרט אויס עטלעכע מינוט. מאַכט אַ באַוועגונג מיט דער האַנט. די אָוואַציע ווערט איינגעהאַלטן און הערט אויף.

— איך בעט דעם סעקרעטאַר איבערלייענען דעם 2=טן פּונקט פון סדר היום.

עס שטייט אויף דער אַרטיסט וואַסטאַקאָוו. ער לייענט פון צעטל, וואָס ער האַלט אין האַנט:

„די פראַגע וועגן אויסשליסן פון דער אימפּעראַטאָרישער טעאַטער=געזעלשאַפט דעם סופלער (איך געדענק נישט דעם נאָמען — א. מ.), וועלכער שטייט אונטערן חשד פון גנבענען אַ זייגער.

עס ווערט געגעבן אַ מעגלעכקייט צוויי רעדנער: פ אַ ר ן פאַרשלאַג און ק ע ג ן פאַרשלאַג.

— ווער בעט אַ וואָרט — „פאַר“?

עס האָבן זיך אָפּגערופן עטלעכע רעדנער. ווי אַזוי דאָס פּרעזידיום האָט באַשטימט פון זיי איינעם, געדענק איך נישט.

— ווער איז ק ע ג ן דעם פאַרשלאַג?

איך ווייס נישט צו בין איך געווען איינער, אָדער עס זענען געווען נאָך קעגנער. איך ווייס, אַז איך האָב באַקומען דאָס וואָרט.

וואָס עס האָט גערעדט דער „פ אַ ר“=רעדנער ווייס איך נישט. איך האָב געוואַרט אויף מיין אויפטריט, ווי אין פיבער...

— צום באַגרינדן די קעגנערשאַפט איז דער פראַגע וועגן אויסשליסן דעם מיטגליד (פלוני) האָט דאָס וואָרט הער מאָרעוועסקי.

איך בין געגאַנגען צו דער טריבונע ביי אַ טויטער שטילקייט אין זאַל.

— מיינע דאַמען און הערן! איך בין נישט געוווינט צו רעדן פאַר אַזאַ אוידיטאָריע, אָבער מיר שטויסט זיך אַרויסצוזאָגן מיין געוויסן און איבערצייגונג, אַז דער חוב פון אַ מיטגליד פון אונדזער געזעלשאַפט איז אָנצוווייזן אויף די צוועקן פון דער געזעלשאַפט, וואָס קאָנען אין דעם פאַל ווערן פאַרלעצט און פאַרקריפּלט.

איר וועט מיר מוזן אַנטשולדיקן, וואָס איך וועל אָנהייבן רעדן נישט מיט אייגענע ווערטער, נייערט מיט אַ פּאָפּולערן מחבר, הגם — אַ סופלער...

עס האָט זיך דערהערט אין זאַל אַ לייכטער אויסדרוק פון הייטערקייט.

— איר וועט מיר מוזן אַנטשולדיקן, מיס, אויב די אויסערלעכע פאָרמע פון מיינע רייד וועלן נישט זיין אין איינקלאַנג מיט דער אינערלעכער זיבערקייט פון מיין כוונה...

— „דאָס איז פון „קין“, — „בראַוואָ„, „ווי שיין“ — האָבן זיך פון זאַל געטראָגן אויסרופן. אין פּרעזידיום האָט מען געלאָזט הערן דאָס גלעקל: „רואיק“, „נישט שטערן“.

— מיינע הערן! קאָלעגן! רוסישע אַקטיאָרן! צו וואָס עקזיסטירט אונדזער געזעלשאַפט, אויב נישט צו העלפן געפאַלענע? שטיצן געשטרויכלטע? אַרויספירן פאַרפלאָנטערטע אויפן וועג פון רואיקער אַנטוויקלונג? אָפּווישן טרערן און צוגעבן מוט די שוואַכע? דער מיטגליד, וועלכן עס דראָט צו ווערן אַרויסגעשטויסן פון אונדזערע רייען, שטייט נאָר בלויז אונטערן ח ש ד פון אַ באַגאַנגענעם שלעכטן שריט! ווער זשע זאָל אים העלפן אין זיין ביטערער מינוט, אויב נישט מיר? און וויפיל זענען אין אונדזערע רייען פאַראַן גליקלעכע, אין העמדלעך געבוירענע, וועלכע האָבן אין אָנפאַנג פון זייער וועג נישט געליטן קיין נויט? נישט געוווסט פון הדיפות? נישט געטראָגן דעם חשד פון פאַרברעכנס מצד זאַטע און גליקלעכע און ענגהאַרציקע? מיר האָבן היינט אָנגעהויבן אונדזער טאָג־אָרדענונג פון פריידיקן כבוד איינצושליסן אין אונדזערע רייען שאַליאַפּינען... אַ שאָד וואָס מיר האָבן אים נישט דאָ מיט אונדז! קענענדיק זיין שווערן וועג אויף די ערשטע עטאַפּן פון זיין איצט געקרוינטער און באַשטראַלטער טעטיקייט, וואָלטן מיר אים פרעגן: צי ער האָט נישט אַ וואָרט אין שוץ פון אונדזער היינטיקן אָביעקט? צי האָט מען אים נישט ווען חושד געווען אין גנבענען אַ זייגער?

ביי די ווערטער איז פאָרגעקומען אַזוינס, וואָס באַשרייבן בין איך נישט ביכולת, ווייל איך האָב זיך דערפילט אַזוי ווי איך וואָלט געשטאַנען אויפן וועזוווּ, בעת ער שפּייט מיט פייער און רויך.

איך ווייס נישט פון וואָס דער געפילדער האָט זיך אָנגעהויבן. איך האָב דערזעען, אַז סאַווינאַ האַלט זיך פאַרן קאָפּ אַזוי, ווי זי וואָלט געריסן אירע האָר און שרייט מיט ווילדע בליקן: „וואָס רעדט ער?“, וואָס וואַנט ער?“

און אין זאַל שטייט אַ הונער פון אַפּלאָדיסמענטן און אויסרופן: „בראַוואָ!“, „מאָלאָדיעץ!“ רעדן ווייטער קאָן איך נישט... און האָב נישט מער וואָס צו זאָגן. איך האָב מיינס געזאָגט.

איך בין געשטאַנען אויף דער טריבונע פאַרלוירן, צעשוויבערט און דערהערט — וואָסטאָקאָוו זאָגט צו מיר: „אונטערוואַרפט זיך דעם פאָרזיצער!“

— וואָס דאַרף איך טאָן?

— פאַרלאָזן די טריבינע.

איך בין אַראָפּ פון דער בינע אונטער הונדערטיקע אַפּלאָדיסמענטן און אויסרופן:

— „לאָזט אים ענדיקן!“ וואָס פאַר א ווילקיר איבערן רעדנער!“

צו מיר זענען צוגעקומען מענער, דאַמען, מען האָט מיר געדריקט די הענט, געזאָגט ווערטער פון באַגריסונג, געדאַנקט... איך האָב קיינעם און קיין זאַך נישט באַנומען... איך האָב זיך דערמאָנט, ווי אין שול מיט 5 יאָר צוריק האָט זי — סאַווינאַ — באַליידיקט דאַלמאַטאָוון, און איך האָב נישט קיין קוש געטאָן איר אויסגעשטרעקטע האַנט ביים אָפּשייד.

מיט וואָס דער פונקט וועגן אויסשליסן האָט זיך פאַרענדיקט האָב איך מורא צו פאַרזיכערן. מיר ד ו כ ט זיך, אַז אויסגעפירט האָט מיין שטאַנדפּונקט. עס וואָלט געווען אַ שווערע הלכה צו קריגן אַ מערהייט שטימען אויף דער פאַרזאַמלונג פ אַ ר ן אויסשליסן. און אַ קאָפּ אויף אירע פלייצעס האָט סאַווינאַ געהאַט און פאַרלירן די פּאָפּולאַריטעט ביים צוזאַמענפאָר האָט זי באַשטימט קיין חשק נישט געהאַט. איז וו אַ ר ש יי נ ל ע ך, אַז דער סופלער איז אַרויס פון דער מעשה אומגעשעדיקט.

איך בין פון דער פאַרזאַמלונג באַלד אַוועק.

אין מאָסקווע יענע טעג האָט זיך אָפּגעשפּילט נאָך א „טרויעריקע“ געשיכטע אַרום מיין אָרעמען קאָפּ.

מישאַ טשעכאָוו האָט חתונה געהאַט, און איך בין געקומען צו אים מיט אַ וויזיט. פון די שול־יאָרן האָב איך געקענט זיין מוטער, וועלכע פלעגט מיך אויפנעמען מיט דער ווארעמסטער גאַסטפריינדשאַפט אין אודעלגאַיאַ — הינטער פעטערבורג, וווהין איך פלעג צו זיי קומען זייער אָפט און אָפּזיצן צו עטלעכע טעג. מישאַ איז געווען אַ שטיפער און אַ ליץ און פלעגט כסדר מיר אָפּטאָן שפּיצלעך... אַזוי האָט ער אויף מיין פראַגע ביים ערשטן באַזוך ווי מען רופט זיין מוטער געענטפערט: „גאַטאַליאַ פיעטראָווגאַ" און יעדעס מאָל, ווען איך פלעג זיך צו איר ווענדן, פלעגט ער זיך האַלטן ביי די זייטן פון געלעכטער, ווייל איר נאָמען איז געווען... אַלעקסאַנדראַ איוואַנאָוונאַ. ער האָט מיר געהאַט דערציילט, אַז זי איז אַ ייִדיש קינד. איר פאָטער האָט זיך מיט זיין גאַנצער פאַמיליע געשמדט בעת אַלעקסאַנדער דעם דריטער האָט פאַרטריבן פון מאָסקווע טויזנטער ייִדן. דאָ האָט אָבער עפּעס נישט געשטימט... דער גירוש מאָסקווע איז פאָרגעקומען אין די אַכציקער יאָרן. לויט מישעס „רעוועלאַציע" איז זיין מוטער געטויפט געוואָרן אין עלטער פון ד ר יי יאָר. וואָלט זי בעת מיינע באַזוכן געדאַרפט אַלט זיין אַ יאָר 25. זי איז אָבער אַלט געווען אַרום 50. איז דערפון געדרונגען, אַז אָדער איר פאָטער האָט אָפּגעשמדט די משפחה 30 יאָר פאַרן גירוש, אָדער די גאַנצע מעשה מיט זיין מאַמעס „ייִדישער אָפּשטאַמונג" איז אויסגעזויגן פון פינגער לשם לצנות...

ווי עס זאָל נישט זיין איז מיר אַלעקסאַנדראַ איוואַנאָוונאַ טשעכאָוואַ געוואָרן סימפּאַטיש פון ערשטן בליק און איך פלעג מיט איר אָפּזיצן שעהן און דערציילן און האָרכן וועגן די לעבנס־פּראָבלעמען פון דער צייט. נישט איינמאָל האָב איך פון איר אויסגעהערט, אַז מישקאַ איז ייִנגער פון מיר סך הכל מיט אַ 3 יאָר און לויט זיין אַנטוויקלונג און לייכטזין זעט ער אויס ווי מיין זון... דערביי מוז באַטאָנט ווערן, אַז מישאַ טשעכאָוו איז געווען אַ טיפע, פאַרוויקלטע נשמה, געניגט צו מיסטיק און מעטאַפיזיק... זיין ווייטערדיקער וועג האָט עס בולט באַוויזן.

און ווי בין איך געוואָרן איבערראַשט, ווען, אַריינקומענדיק צום „חתונה־געהאַטן" מישאַ טשעכאָוון, האָב איך זיין מוטער געפונען אין קיך... זי איז געזעסן אין ווינקל ביים פענצטער. אויף מיין לוסטיקער הייסער באַגריסונג האָב איך דערזען אַ בלאַסן איינגעהאַלטענעם שמייכל אויפן בלייכן פנים. מיר האָט אָפּגעריסן דאָס האַרץ.

איך בין אַריין אין אויסגעפוצטן גאַסטצימער און דערזען מישאַן האַלטנדיק אונטערן אָרעם זיין פרוי, ביז איך געבליבן שטיין ווי באַצוי־

בערט: מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז איך האָב נאָך נישט געזען אַזאַ שיינקייט און רייץ.

ער האָט זי מיר פאָרגעשטעלט און איך בין געוואָרן איבערראַשט פון איר מעלדונג:

— איך קען מאָרעווסקין אָן דיינע מליצות!...

מיט אַ שטראַלנדיקן שמייכל האָט זי אויסגעשטרעקט איר האַנט און צוגעגעבן:

— איך בין אַ יעקאַטערינאָסלאַווער גימנאַזיסטקע, אייער הייסע פאַרערערין, פלעג לויפן אויף אַלע אייערע פאָרשטעלונגען. כסדר געשליידערט אייך בלומען אויף דער בינע, אָבער איר האָט קיינמאָל נישט באַוויליקט זיי אויפצוהייבן. זייער צופרידן צו קאָנען ענדלעך דריקן אייער האַנט.

איך מוז מודה זיין, אַז איך האָב פאַרגעסן אין דער אַלטער, הגם ביים האַרצן האָט מיך געזויגן אַ ווייטיק.

די יונגע שיינהייט איז געווען אַ לייבלעכע פלימעניצע פון אָלגאַ לעאָנאַרדאָוונאַ קניפער-טשעכאָוואַ. און זי האָט אויך געהייסן אָלגאַ קניפער און איצט אויך שוין — קניפער-טשעכאָוואַ, נאָר נישט „לעאָנאַרדאָוונאַ“ נייערט — קאָנסטאַנטינאָוונאַ!

זי האָט שפּעטער געמאַכט אַ גרויסע קאַריערע אין דייטשן פילם, איז געוואָרן איינע פון די אָנגעזעענסטע פיגורן. עס גייט דאָ נישט אַריין אין מיין אויפגאַבע צו שילדערן די זיגזאַגן פון דער דאָזיקער שיינהייטס קאַריערע. איך בין נאָר געצוווּנגען צו דערציילן, ווי נעבעכדיק עס איז געווען שוין דער ערשטער עטאַפּ פון אונדזער ווייטערדיקער באַקאַנטשאַפט, וועלכע האָט זיך אַזוי גלענצנדיק אָנגעהויבן.

דעם ערשטן אָוונט זענען מיר אַוועק אין טעאַטער. ווידער דער בנין, אין וועלכן איך האָב איבערגעלעבט דעם שטורעם אַרום מיין אַרויסטריט אויפן צוזאַמענפאָר. און ווידער אַ דורכפאַל... מען האָט געשפּילט „דער קעניג דאַגאָווער“ מיטן פאָפּולערן פּרעכטיקן שוישפּילער רודניצקי אין דער טיטל-ראָלע. קורץ און שאַרף: איך בין געזעסן נעבן מיין שיינהייט אין פערטער ריי פאַרטער און... געכראָפּעט. איך קען דאָך נישט אויספאַנטאַזירן קיין ראָמאַנטיק און קיין עסטעטיק און קיין קאָסמעטיק, וויבאַלד געשען איז אַ ז ו י און נישט אַנדערש. מיין שיינהייט וואָלט געדאַרפט זיך אויפהויבן און אַוועקפאָרן אַהיים. אפשר צוליב אירע פריערדיקע יעקאַטערינאָסלאַווער איינדרוקן, אפשר צוליב אַנדערע סיבות — איז זי אָפּגעזעסן ביזן סוף. און ווי ביטער איז, מסתמא, געווען איר ווייטערדיקע אַנ=

טוישונג, ווען, אַרויסגייענדיק פון טעאַטער, האָב איך זי אַריינגעזעצט אין אַ שליטן און געמאָלדן, אַז באַגלייטן זי קאָן איך נישט, ווייל דער זייגער איז קורץ פאַר 12 און איך מוז גלייך פאָרן צו סטרענקאָווסקין כדי נישט צו בלייבן אויפן גאַס.

אונדזער פריינדשאַפט און באַקאַנטשאַפט האָט זיך פאַרענדיקט און איז נישט באַנייט געוואָרן, ווען איך האָב זי יאָרן שפּעטער געטראָפן אין בערלין: אַ ז ע ל כ ע דאַמען פאַרגעסן נישט און שענקען נישט די „גלייכגילט" צו זייער צויבער. וועגן דעם, אַז עס שטייט אַ 30=גראַדיקער פראָסט, און אַז איך האָב נישט ווו זיך פון אים צו באַהאַלטן, האָט זי נישט געטראַכט און נישט געקאָנט טראַכטן. זי האָט געטראַכט, אז זי איז אַזוי שיין, און איך רעאַגיר נישט אויף איר שיינקייט.

זי איז אַוועקגעפאָרן אין איין זייט, איך אין אַ צווייטער און, צופאָרנדיק צום טויער, האָב איך דערהערט ווי דער שלאָס האָט מיט אַ קנאַק זיך איבערגעדרייט: איך בין געבליבן אויף דער גאַס!

טייער וואָלט איך איצט באַצאָלט פאַר קאָנען דריקן כאָטש אַ פינגער פון דער יונגער שיינער אָליאַ טשעכאָוואַ, וועלכע האָט מיך אַזוי האַרציק אויפגענומען און וועלכע איך האָב אַזוי אומגעלומפּערט, פשוט — טאַלאַנטלאָז פון זיך אָפּגעשטויסן. אָבער — פאַרפאַלן: דער יסוד פון פאַרלוירענעם וווילטיק איז — פאַרפאַסטער אויגנבליק, פאַרזעענער מאָמענט. דאָס קאָן מען נישט אומקערן...

איך בין געשטאַנען אין דער נאַכטיקער גאַס און נישט געוווּסט וואָס צו טאָן. געפּרוּווט אַ וואָרף טאָן אַ שניי=קנויל צו סטרענקאָווסקין אין פענצטער, אָבער דערלאַנגט אין צווייטן שטאָק. ער האָט געוווינט אויפן פערטן, און איבערחזרן דעם עקספּערימענט איז געווען אַ סכנה, ווייל איך וואָלט סוף כל סוף אַריינגעפאַלן אין פאָליציי=רעוויר...

האָב איך זיך געלאָזט גיין און, מיד ווערנדיק, האָב איך זיך מיישב געווען, אַז פונקט אַזוי „גוט" ווי איך גיי אָן אַ ציל און אָן אַ צוועק, קאָן איך פ אָ ר ן...

אָבער אַז איך האָב זיך אַריינגעזעצט אין ערשטן=בעסטן שליטן, האָט דער איזוואָזטשיק מיך איבעראַשט מיט אַן אומגעריכטן „וווהין?"

— וואָס האָסטו געזאָגט? — האָב איך אים איבערגעפרעגט, מאַכנדיק זיך האַלב פאַרשלאָפן, האַלב שיכור כדי צו געווינען אַ מינוט און אויסטראַכטן אַן אַדרעס.

— ווהין וועט איר באַפֿוילן צו פֿאָרן? איר האָט עס דאָך נישט גע־זאָגט! איך קאָן דאָך נישט פֿאָרן גלאַט אין דער וועלט אַריין. איך דאַרף דאָך האָבן אַ גאַס און אַ נומער. די סיטואַציע איז גראָטעסק: ער האָט מיר אָנגעזאָגט: — „גלאַט אין דער וועלט אַריין".

— איך געדענק נישט — זאָג איך — דעם נומער...

— און די גאַס?

— אָט־דאָ — זאָג איך: אויף אָט־דער גאַס!

מיר זענען געשטאַנען אויפֿן ראָג מווערסקאַיאַ און אָכאָטני ריאַד.

— אַרויף מווערסקאַיאַ: הײַדאַ! איך וועל דאָס הויז דיר אָנווייזן.

האָט ער אַ שמיץ געטאָן דאָס פֿערד און זיך אַ לאָז געטאָן אין טעמפּ און גאַלאָפּ.

— מאַמער נישט דײַן בהמהלע! איך האָב צײַט. איבעריקנס וועלן מײַנע באַלעבאַטים זאָ ווי זאָ נישט זײַן אינדערהיים. איצט איז דאָך ערשט האַלב אײנס.

אַז מיר זענען געקומען צום עק מווערסקאַיאַ, האָב איך זיך גע־לאָזט — „וואָכן" מײַן טויער און האָב זיך אומגעקערט מיט אַ זיפֿץ: נישטאָ!

— אַזאַ פֿאַרדראָס! — זאָגט מײַן „וואַנקאַ"...

— הער מיך אויס — פֿאָלט מיר אײַן אַ המצאה — וועסט קריגן „נאַ טשאַי". גיי קלינג אָן אין די לעצטע 4 טויערן און פֿרעג ווו וווינט — יעריאָמין? עס מוז זײַן אין אײנעם פֿון אָט די הײַזער!

מײַן „וואַנקע" איז אַרויסגעקראָכן פֿון שליטן און זיך געלאָזט גיין. מיט אַמאָל דרייט ער זיך אויס.

— און דו וועסט מיר, זאָל די שעה נישט זײַן, נישט אַוועקפֿירן דאָס פֿערד פֿון אונטערן נאָז?

— וואָס פֿאַלט דיר אײַן? גאָט איז מיט דיר!

— רעד וואָס דו ווילסט, אָבער עפּעס איז דאָ נישט גלאַטיק. עפּעס פּלאָנטערט דאָ דער רוח!

— און דו גלויבסט אין שדים? — טו איך אים אַ פֿרעג.

— שדים־נישט־שדים — זאָגט ער מיט אַ זיפֿץ: מענטשן טוען אַליין אָפּ אַזעלכעס און אַזויגס, אַז שדים האָבן שוין נישט וואָס צוצוגעבן.

קײַן יעריאָמין האָט זיך אין די פֿיר טויערן נישט געפֿונען (אַ גליק! וואָס טו איך, ווען ס'געפֿינט זיך אַזאַ אײנער?).

— וואָס זשע איז ווייטער? פֿרעגט מײַן וואַנקאַ.

— פאָר לאַנגזאַם צוריק. כ'וועל מיך צוקוקן צו די טויערן. איך מוז עם געפינען.

— ביסטו זיכער, אַז דאָס איז אויף טווערסקאַיאַ?

— וואַרט! ביסט גערעכט! לאָמיר פאָרן אויף ניקיטסקי בולוואַר...

מיר האָבן געמאַכט דעם שפּאַציר איבער ניקיטסקאַ ביז דער „זאָס-מאַוואַ". געקלונגען אין אַ צענדליק טויערן. קיין יעריאָמין — נישט געפי-נען. אין איינעם האָט דער סטאַראָזש אומצופרידן געמאָלדן:

— אויסגעשלאָפן זיך! יעריאָמין איז פון אָנהויב מלחמה אויפן פראָנט.

— און דער אַלטער?

— געשטאָרבן. נאָך מיט 2 יאָר צוריק.

— די פאַמיליע?

— זיין ווייב מיט ביידע קינדער אַוועק אין דאָרף.

— ס'איז פאָרט אויף טווערסקאַיאַ — זאָג איך — פאָר ווידער אַהין. לאָמיר פרווון...

אַנטקעגן סקאָבעלעווס דענקמאָל, וווּ הייגט שטייט דער „גאָרסאָוויעט" האָט אויפן פינפטן שטאָק אין אַ מאַנסאַרדע געוווינט מיין מעליטאָפּאָלער חבר זשיגאַטשאָוו.

נאָך אַ פּאָר שעה פרירן אין שליטן האָב איך באַשלאָסן גיין — „מיטן קאָפּ אין דער וואַנט". אויב ס'וועט זיך נישט איינגעבן, וועל איך אָנהויבן מיין „זוכן יעריאָמינען" מיט אַן אַנדער שליטמאַן...

— וואַרט! האָב איך אַ געשריי געטאָן, דערזעענדיק דעם דענק-מאָל — עס מוז זיין אָט דאָ אַנטקעגן. שטיי, וואַרט אַ פּאָר מינוט!

— דו לאָז מיך שוין אָפּ, באַפריי! פון זינד וואָס ווייטער, און פּטור — האָט דער איזוואָזטשיק זיך צעזונגען, קלאַפּנדיק מיט די הענט איבער זיינע שולטערן זיך צו דערוואַרעמען.

איך האָב אים דערלאַנגט אַ מטבע. ער האָט אַ שפּיי געטאָן אין האַנט און זיך איבערגעצלמט.

— ס'איז האָך מיין פּאַטשין.*). אויף מאָרגן! אַ חוזק? וואָס? נו! זיי געזונט! אַ פריץ באַטש קודאַ.. מעט שוין כאַבן א כוס פאַר דיין געזונט!

ער האָט אַ שמיץ געטאָן דאָס פערדל אין פייל פון בויגן אוועק צום אָכאָטני ריאַד. איך האָב זיך אָנגעגומען מיט דער אַנטשלאָסנקייט, וואָס איז דער ערשטער תנאי פון יעדער דרייסטער אַוואַנטורע.

---

*) ערשטע איינגאַמע.

כ׳האָב אָנגעקלונגען צום שווייצאַר. אין אַ מינוט אַרום האָט זיך געעפנט די טיר און ער האָט מיך באַלויכטן מיט אַן עלעקטרישן טאַשן־לאָמפּ.

— וואָס באַווילגט איר? צו וועמען?

— זאָגט מיר: זשיגאַטשאָוו איז אַליין?

— איך קאָן אייך נישט פאַרזיכערן... נאָכן שליסן די טיר האָט ער זיך נישט באַוויזן.

איך האָב אים דערלאַנגט אַ רובל און בין אַוועק, באַגלייט דורך זיין: „פּאָקאָרנייִשע בלאַגאָדאַריו, וואַשע סיאַטעלסטוואָ“.

אין צוויי מינוט אַרום האָב איך ווידער אָנגעקלונגען.

— הערט מיך אויס, מיין טייבל, איך פאָר אַרויף צו זשיגאַטשאָוון און בעט אייך וואַרטן אַ מינוט פינף. אויב אין פינף מינוט אַרום וועל איך מיך נישט אומקערן, קאָנט איר זיך רואיק לייגן שלאָפן. איך וועל בלייבן ביי אים ביז אַרום 12 ביי טאָג... ווען בייט איר דעם דיזשור?

— 9 אינדערפרי.

— וועל איך אייך מער נישט זען. פאָרט מיט מיר אַרויף אויבן און וואַרט דאָרטן.

זשיגאַטשאָוו האָט געעפנט נאָכן ערשטן קלונג —

— ביסט אַליין? קיין שיינעם געשלעכט האָסטו נישט הינטערן פאָרטיער?

— מאַריושאַ! פריינד! חבר! ציצעראָן! טאַלמאַ! פונוואַנען נעמסטו זיך? זיי באַגריסט אויפן שוועל פון מיין פרידלעכער היים! פריי מיך דיך צו זען. הגם אַן אומגעריכטן און נישט געבעטענעם...

— איך וועל בלייבן ביי זשיגאַטשאָוון — האָב איך געזאָגט דעם שווייצאַר, וועמענס פּנים עס האָט געשטראַלט מיט זשיגאַטשאָווס פרייד: דאָ האָט איר נאָך אַ הוספה פאַר אייער געשטערטער רו.

דער ליפט איז געזונקען. איך בין דערהויבן געוואָרן צו אַ געלעגער אין אַ געהייצטן צימער. נאָך די צוויי שעה אין שליטן איבער די שנייען איז עס געווען אַ געפיל פון אַבסאָלוטער פרייד!

— לאָז מיך דיך אַ קוש טאָן, — האָט מיין גאַסטפריינדלעכער באַלעבאָס געזאָגט, אויפהענגענדיק מיין מאַנטל — איך האָב מיך אויפן צוזאַמענפאָר נישט געקאָנט צו דיר דורכשטופן און נאָר באַוויזן צו דערציילן אַרום זיך, אַז דו קאָנסט נישט נאָר דרשענען פון דער טריבונע — איך שפּילן „ראָגאָזשינען“... דו זאָלסט זיך נישט איילן צו שרייבן קיין קאָנטראַקט. דיין אויפטריט אויפן צוזאַמענפאָר האָט דיך אַ הויב געטאָן צום

אויבערשטן שטאָק, ברודערקע, און די צימאַטע פון „קין“. קאָסט אַריינ־פאָרן אין אַן 800 רובל, פאַרפאַס עס נישט מיט דיין געווייגלעכער אומ־באַהאָלפנקייט אין די זאַכן.

— שוין פאַרפאַסט, איך האָב אונטערגעשריבן צו וואַיטאַלאָווסקין אויף 250.

— אַלעקסאַנדראָווסקי? ס'איז דאָך אַ זומער־טעאַטער!

— וואַיטאַלאָווסקי האָט אויסגעבויט אַ בנין אויפן ווינטערסעזאָן און לאָמיר וועגן דעם נישט רעדן!

— משוגענער: דיך וועט מיט ביידע הענט כאַפּן גאָוואָטשערקאַסק! ראָסטאָוו! אפילו — כאַרקאָוו!

— דריי מיר נישט דעם מוח! איך האָב נישט קיין פּראָוואָזשי־טעלסטוואָ.

ער איז געבליבן מיט אַן אָפענעם מויל און צוריקגעשטעלט אויפן טיש דאָס אָנגעגאָסענע גלאָז טיי.

— ווידער די דאָזיקע קללה!

— אין איצטיקער מינוט איז עס אַ ברכה! ווען איך האָב פּראָוואָזשי־טעלסטוואָ, וואָלט איך נישט געזעסן ביי דיר, נישט אויסגעהערט דיינע האַרציקע דיבורים, נישט געפרייט זיך, קוקנדיק אויף דיין ליכטיקער גע־שטאַלט.

אין צימער איז געשטאַנען אייזן בעט. ער האָט מיר פאַרגעלייגט זיך אַוועקלייגן און געגומען גרייטן פאַר זיך אַ צווייטן געלעגער אויפן גרויסן קופערט ביי דער וואַנט.

אָבער איך האָב אים געמאָלדן, אַז אויב ער וועט מיר נישט לאָזן ליגן אויפן קופערט, גיי איך תיכף אַוועק... ער האָט נאָכגעגעבן.

מיר האָבן זיך געשמאַק אויסגעשלאָפן ביז 12 און אַוועק אין ביוראָ.

די מענטשן־מאַסע איז געווען נישט אַזוי געדיכט, ווי אין דער 5־טער וואָך פון „וועליקי פּאָסט“. מען האָט זיך פאַרהעלטנישמעסיק פּ־יי באַ־וועגט איבערן גרויסן זאַל.

וואַיטאַלאָווסקי האָט מיך דערזען און געוואָרן אומאַנגענעם איבער־ראַשט...

— איר זענט נישט אַוועקגעפאָרן? וואָס האַלט אייך דאָ? ברעכן דעם קאָנטראַקט וועל איך אייך נישט דערלויבן!

איך האָב נאָך אויסגעהערט אַ פּאָר קאָמפּלעמענטן אין שייכות מיטן צוזאַמענפאָר. אָלגאַ פּאַוולאָוונאַ האָט מיר אַ זאָג געטאָן, אַז זי האָט מיך

תמיד געהאַלטן פאַר אַ „שטיל שעפעלע" און איז געוואָרן איבערראַשט פון מיין קאָפּשווינדלערישן פלי און דרייסטקייט...

— זייט פונדעסטוועגן פאָרזיכטיק, מיין יונגער פריינד! אַזאַ אופן פון שווימען פירט דאָס רוב אין אָפּגרונט אַריין...

עס האָט זיך יענעם פרימאָרגן אָפּגעשפּילט אויך אַ לוסטיקער עפּי-זאָד. איך האָב געטראָגן אַ ברוינעם אָנצוג פון פראַנצויזישן שטאָף, וועלכן קיין איין מענטש האָט נישט דורכגעלאָזט אָן אַ באַמערקונג.

מיט אַמאָל שטעלט מיך אָפּ אַ ריז מיט בלאָנדע האָר און בלויע לאַכנ-דיקע אויגן. ער האָט אַרויפגעלייגט זיין מעכטיקע רעכטע „לאַפּע" אויף מיין שולטער, האָט מיך אָפּגערוקט אויף אַ שריט פון זיך און, באַטראַכטנ-דיק פון קאָפּ ביז די פיס, אַ פרעג געטאָן: „וווּ האָסטו עס גענייט?"

— אין ווילנע!

— ביסט אַ ייד?

— יאָ!

— אַ ייד פון ווילנע מיט אַזאַ רוסיש-לשון! פונוואַנען נעמט זיך עס?

— אַ גאָט-זאַך! און געהאַט גוטע לערער!

— איך קען דיך שוין! געהערט וואָס לייט דערציילן. געווען אויפן צוזאַמענפאָר. ביסט אַ יונג מיט בייגער. אַזעלכע דאַרפן מיר האָבן. וועסט פאָרן צו מיר אין נאָוואָטשערקאַסק? איך בין ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש סטראָאיטעלעוו.

— זייער גערן, אָבער ערשטנס האָב איך שוין אונטערגעשריבן!

— וווהין?

— אַלעקסאַנדראָווסק.

אַ געלעכטער האָט זיך צעלייגט אונטער די געוועלבן פון ריזיקן זאַל.

— ביסט אַן אידיאָט, צי וואָס? קום צו אָלגאַ פּאַוולאָוונאַ! וועסט אונ-טערשרייבן. דיין דירעקטאָר וועל איך געבן אַ מער פּאַסיקן קאַנדידאַט. דיין פראַנצויזישער קאָסטיום און רוסיש לשון באַלאַנגט מער צו נאָוואָטשער-קאַסק ווי צו אַלעקסאַנדראָווסק... כאַ-כאַ-כאַ...

ער האָט זיך געלאָזט גיין, האַלטנדיק מיין האַנט אין זייגער. איך האָב זיך נישט גערירט פון אָרט.

— דאָס איז נאָך נישט אַלץ, ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש!

— וואָס נאָך? האָט ער אומצופרידן אויסגערופן, אַקצענטירנדיק — „וואָס".

— איך האָב נישט קיין ווין-רעכט!

— נאַרישקייטן! איך וועל דיך אָפּשמדן אין צוויי טעג!

— אין צוויי יאָר אויך נישט, ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש!

ערשט איצט האָט ער אַרויסגעלאָזט מיין האַנט און מיך אָנגעקוקט מיט אַן ערנסטן שטרענגן בליק.

— פאַרוואָס?

— דאָס וועלן מיר אַזוי לייכט און געשווינד נישט אויפקלערן, ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש.

— גיי צו אַלדי שוואַרצע יאָר, אויב אַזוי!

דעם זעלביקן אָוונט בין איך אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע.

די מוטער האָב איך געהאַט איבערגעלאָזט אין בעט מיט אַ שווערער אַנטצינדונג פון די געלענקען אין ביידע הענט. איך האָב יעדן טאָג געהאַט בריוו פון מיין פרוי וועגן דער מוטערס צושטאַנד און אין די בריוו געפילט אַז דאָרטן איז עפּעס נישט גלאַט...

אַז איך בין געקומען אַהיים און פאַרבליבן מיט דער מוטער אויג אויף אויג, האָט מיך דערשיטערט אַ קורצע, שטיל־אַרויסגעזאָגטע פראַזע אויף אירע ליפּן:

— מיין קינד, איך בעט דיך — לאָז מיך נישט מיט אַנגען אַליין! איך האָב מורא פאַר איר. דאָס איז אַן אָנהויב פון אַ טיפער מיסטעריע, וועלכע מיר וועלן א פ ש ר ווען עס איז נאָך פונאַנדערוויקלען. אויף דעם עטאַפּ פון אונדזער דערציילונג וויל איך נאָר צוגעבן, אַז די פראַזע אויף דער מוטערס בלאַסע ליפּן אין ליכט פון אויסגעמאַטערטן פּנים און האַלב־פאַר־לאָשענעם בליק — דאָס איז געווען פאַר מיר אַ צ וו יי ט ע ר אַקאָרד נאָכן פאַטערס: „וואָס ביסטו שולדיק, מיין קינד?“

איך האָב אָנגעהויבן טראָגן אין זיך מאָטיוון פון ווייטער פאַרגאַנגענהייט, אַריינטראַכטן אין געשעענישן, וואָס האָבן זיך אָפּגעשפּילט ווען איך בין נאָך אויף דער וועלט נישט געווען. איך האָב דערפילט לאַסטן פון פרי־ערדיקע יאָרצענדליקער. מיך האָט אָנגעהויבן פאַרפאָלגן דער פּסוק: האבות יאכלו בשר ושני הבנים תקהינה. מיין פון קינדהייט אָנגעוויטיקטע ליבע צו דער מוטער איז געוואָרן נאָך מער אָנגעווייטיקט...

און אַרום האָט די מלחמה אָנגעהויבן אַטאַקירן דאָס לעבן נישט בלויז פון די צייטונגס־שפּאַלטן און נישט דורך פּליטים פון אוממיטלבאַרע פראָנט־געביטן — ווילנע איז שוין געווען האַרט ביים פראָנט.

אין צווייטן האַלביאָר האָבן זיך שוין אָנגעהויבן שיטן אויף אונדזערע קעפּ די באַלקעס און ציגל פון אונדזערע היימען.

שבועות איז ווי אַ דונער פון קלאָרע הימלען אַראָפּגעפאַלן דער גירוש קאָוונע...

דאָס איז אַ שווידערלעכער קאַפּיטל פון ר ו ס י ש ע ר געשיכטע!

אין עצם ברען פון שונאס אָנגריף, בעת זיינע חיילות זענען אַריבער די רוסישע גרענעץ אין מזרח־פּרייסן און עס איז נויטיק געווען יעדער וואַגאָן, יעדע פּלאַטפאָרמע, גיט דער שטאַב פון אויבערשטן הויפּטקאָמאַנדיר אַרויס אַ פאַראָרדענונג, אַז אין משך פון 48 שעה זאָלן פון גאַנצן גרענעץ־געביט דערווייטערט ווערן אַ ל ע י י ד ן אָן אויסנאַם — פון זויגקינדער ביז זקנים פון טיפסטן עלטער!... מען וואַרפט אַרויס פון די וואַגאָנען אַמוניציע, פּראָוויאַנט, מעדיקאַמענטן... מען ציט אַרויס פון געברויך הונדערטער וואַגאָנען און מען פאַרנעמט די אייזנבאַן־ליניעס מיט טויזנטער־טויזנטער גירושים...

דאָס קלאַסישע לאַטייניש שפּריכוואָרט זאָגט: „קוועם דעאוס פּערדערע וואָלט, פּריאוס דעמענטאַט“... וועמען גאָט פאַרניכטן וויל, נעמט ער פריער אָפּ דעם שכל! די מעשה מיט די יידן פון גרענעץ־געביט איז אָן שום ספק געווען אַ סימפּטאָם פון אָפּגענומענעם שכל ביי דער מאַכט, וואָס האָט באַשטימט די גורלות פון רוסלאַנד.

II. מע וואָגלט, מע זינגט און — מע שפּילט

אַרויסגייענדיק אַרום עלף אינדערפרי דעם ערשטן טאָג שבועות אין גאַס, האָב איך דערזען, אַז צום באַן ציען זיך הונדערטער מענטשן — מייסטנס פרויען — מיט קאָשיקעס, זעק, פּלעשער, קריגלעך. דאָס האָט די יידישע באַפעלקערונג פון ווילנע געטראָגן שפּייז פאַר די אָנגעקומענע פון קאָוונע און אַרומיקע שטעטלעך. אויף די הינטערשטע באַן-ליניעס זענען געשטאַנען די עשעלאָנען, אָבער פון דאָרטן האָט מען שטרענג פאַרבאָטן עמעצן אַרויסצולאָזן אין שטאָט אַריין.

אין אָט די עשעלאָנען — האָב איך דערזען — נישט קיין בלאַט פון פּנקס, וואָס דאַרף פאַרשריבן ווערן אונטערן קעפּל: „גירוש קאָוונע תרפ״ה“ — נאָר אַן עטאַפּ פון צווייטויזנטיאָריקער וואָגלעניש, אַן „עשעלאָן“ — נישט פון קאָוונע קיין סמאָלענסק אָדער טווער! נאָך אַ וואַנדער-צוג — פון מצרים קיין אשור, פון בבל צום אין-סוף. היינט, אין ווילנע, ברענט איבער זייער צוג די זון און זיי לעשן דעם דורשט מיט קריגלעך מילך; ערגעץ-ווו און ערגעץ-ווען שיטן זיך איבער זייערע קעפּ שנייען פון צעבושעוועטע ווינטער-זאַווערוכעס און נאָך אַנדערש-ווו וועלן צעבייזער-טע הימלען אַראָפּלאָזן אויף זיי אַ מבול פון שטיינער און קיינער וועט זיך אויף זיי נישט אומקוקן. דאָס איז דער צוג פון — „אייביקן ייד“!

קאָוונער באַלעבאַטים זענען אויסגעוואָרצלט געוואָרן פון זייערע היימען... עס איז אַן עפּיזאָד פון דער מלחמה, עס איז אַ שטראָם, וואָס פליסט אַריין אין ים פון אירע טרערן און עינויים... אָבער אָן אַ ישיעור ברייטער, ווי אָט דער בראָד פון קאָוונער תושבים האָט מיר יענעם טאָג פון זמן מתן תורתינו אויסגעזען דאָס בילד פון יידישער פאַרוואָגלטקייט.

איך בין אַוועק פון באַן, טראַכטנדיק נישט וועגן — ז יי: איך האָב געטראַכט — וועגן א ו נ ד ז. מיך האָט פון די טיפסטע טיפענישן פון געוויסן ביז צו די פילבאַרסטע ווינקלען פון געהירן געעגבערט די שאלה: „ווער זענען מיר?“ מ י ר? מיר?

אין קורצע טעג אַרום האָט זיך פאַרשפּרייט א ידיעה, אַז די ווילנער ייִדן דערוואַרט דער זעלביקער גורל ווי די קאָוונער... אין שטאָט האָט זיך אָנגעהויבן א פּאַניק, אין די היימען א יללה... צום גובערנאַטאָר איז אַוועק א דעלעגאַציע: איך געדענק, אַז צוויי דעלעגאַטן זענען געווען: בונימאָוויטש און... בעליאיעוו...

דאָ מוז, — אַז מיר האַלטן דערביי — פאַרנאָטירט ווערן, די טיף מענטשלעכע האַלטונג, מיט וועלכער דער גובערנאַטאָר — ו ע ר י אָ וו־ק י ן — האָט די דעלעגאַציע אויפגענומען און אַרויסבאַגלייט. מיר האָבן די טבע ז יי ע ר פיל צו רעדן וועגן רישעות אַרום אונדז, און מיר באַטירן זייער קאַרג די פאַלן פון מענטשלעכקייט, וואָס אויפן פאָן פון צעיוישעטער בעסטיאַלישקייט מוז אוודאי פאַרנאָטירט ווערן, ווייל צווישן שייטער און קברים, צווישן רויכן און אומקום, לעבן די גאַנץ־געבליבענע אַדאַנק די פונקען און טראָפּנס פון ג ו ט ס, וואָס מענטשן טראָגן אויף זייערע געמיטער! און גוטס דאַרף מען געדענקען און וועגן גוטס דאַרף מען דערציילן...

וועריאָווקין האָט די ייִדישע דעלעגאַציע אויסגעהערט און געענטפערט, אַז אַזוי לאַנג ווי די מאַכט אין דער שטאָט געהערט אים, גאַראַנטירט ער פאַר יעדן, דאַך און היים. און אויב צוליב מיליטערישע סיבות וועט די מאַכט אַריבערגיין צום מיליטערישן קאָמענדאַנט, אויב דער שונא וועט זיך דערנעענטערן, דאַן...

— דאַן וועל איך זיין דער לעצטער אין עשעלאָן, וואָס וועט דערווייטערן ווילנער תושבים. אויף גאָטס באַראָט וועל איך מיינע ווילנער נישט איבערלאָזן, איך בעט אייך דאָס איבערגעבן דער ייִדישער באַפעלקערונג.

נישט איין זיפץ איז פון אַזאַ ענטפער געוואָרן פאַרלייכטערט.

דאָך האָט מען זיך אָנגעהויבן „גרייטן“. וואָס שייך — „גרייטן“? נישט בעסער ווי מען האָט זיך געגרייט מיט 10 חדשים צוריק, האָבנדיק געקויפט דעם „סוס“ און — נישט געטראַכט וועגן א וואָגן.

מיר האָבן געהאַט אין הויז א „דוואָרניק“. פאַר די עטלעכע חדשים נאָכן פאָטערס טויט, ווען דער דאָזיקער דוואָרניק האָט מיך באַטראַכט פאַרן באַלעבאָס, האָט מיר אימפּאָנירט די מענטשלעכע ווירדע, מיט וועלכער ער פלעגט זיך האַלטן, אַריינקומענדיק לויט זיינע פליכטן... דער אַרוואַלטער פלעגט מענהן, אז איך „צעלאָז“ אים, זאָגנדיק צו אים: „א י ר“ (נישט — „דו“), און איך האָב געהאַלטן, אָפּגעזען פון „פּרינציפּיעלע“ טעמים, אַז ער וועט זיינע עצם פליכטן אויספילן מיט מער פלייס און מער געוויסנהאַפט ביי אַ ז א באַציאונג צו אים. אָבער ווי אָפּשטויסנדיק האָט זיך אַרויסגעוויזן אָט־דער מענטש מיט מענטשלעכער ווירדע, ווען אַריינקומענדיק נאָכן גירוש קאָוונע און אויסהערנדיק אַ פאַראָרדענונג וועגן טאָג־עניגים, האָט ער מיטאַמאָל געמאָלדן מיט אַ שמייכל אויף די אויסגעקרימטע ליפּן.

— וואָס איז דאָ צו זאָרגן! וועגן די טאָג־עניגים! א טאָג פריער, א טאָג שפּעטער — אין די ווייכע פּאָטעלן וועל איך זיצן, נישט — איר!

— איר וועט אין די פּאָטעלן נ י ש ט זיצן, פּיאָטר!

דער „ליבער“ שמועס האָט זיך דערביי נישט פאַרענדיקט.

איך האָב פאַרבעטן מיין געוועזענעם לערער מאַרק מיכאַילאָוויטש שאַט, וועגן וועלכן איך האָב אין ערשטן טייל דעם לייענער דערציילט. ייִדן, וואָס האָבן צוליב די אָדער יענע סיבות געהאַט געביטן די רעליגיע, האָבן זיך אין יענע טעג אַרויסגעוויזן פאַר הייסע פאַרטיידיקער פון די געליטענע. איך האָב שאַטן אָפּגעגעבן די שליסלען פון אונדזער דירה און אויסגעהערט פון אים, אַז איך קאָן זיין רואיק: מיין אָנוועזנהייט וועט נישט זיין קיין סיבה פון צעשטערונג פאַרן האָב און גוטס...

אָבער דערצו איז נישט געקומען. הגם די דייטשע אַרמייען האָבן זיך מיט יעדן טאָג דערנענטערט, הגם עס איז שוין באַזעצט געוואָרן וואַרשע — האָט מען אין ווילנע דעם גירוש נישט דורכגעפירט...

ווען די עשעלאָנען זענען אַוועק ווייטער, איז אין בערנאַדינער גאָרטן דעם זעלביקן אָוונט פאָרגעקומען אַ קאָנצערט פון סימפאָנישן אָרקעס־טער... איך געדענק קלאָר, אַז דיריגירט האָט דער יעמלט נאָך גאָר יונגער דיריגענט — ווילעזשינסקי. אין פּראָגראַם זענען געווען עטלעכע נומערן פון — טשייקאָווסקין, צווישן אַנדערע — „א האַרבסט־ליד“ און „אַ ליד אָן ווערטער“. דער אָפּגעצוימטער קרייז פאַר דער גראָטע איז געווען אָנגעפילט אויף א העלפט, אָבער הינטערן צוים, ווו דער צוטריט איז געווען אן אומבאַצאָלטער, זענען געשטאַנען ייִדן אין יום־טובדיקע

בגדים... איך קאָן נישט זאָגן: צענדליקער אָדער הונדערטער. ציילן האָט זיך אין דער פינצטער נישט געלאָזט און כ'האָב אויך קיין חשק דערצו נישט געהאַט, ווייל מיך האָט איבעראַשט אין דערשיטערט א כ אָ ר א ל פ ו ן צ ע נ ד ל י ק ע ר ש ט י מ ע ן, וואָס האָט וווּנדערבאַר מוזיקאַליש מיטגעזונגען מיט די סטרונעס פון אָרקעסטער — טשייקאָווסקים מוזיק....

45 יאָר טיילט אָפּ יענע 10—15 מינוט פון היינטיקע טעג, אָבער אין יענע מינוטן איז מיין האַרץ אָנגעפילט געוואָרן מיט די ערשטע קערנער פון דער תשובה אויף דער פראַגע, וואָס מיך האָט געעגבערט אין די פרימאָרגנשעהן בעת איך האָב געקוקט אויפן צוג — פון אייביקן וואָגלער: וואָס איז עס „ייד“? ווער איז עס — „ייד“? נ יי ן! נישט געגוג צו זיצן אין עשעלאָן, וואָס גייט פון קאַווגע קיין טווער! נישט גענוג צו זיין א קרבן פון ווילדן ווילקיר! נישט גענוג צו געהערן צו די שיכטן פון פאַרמשפּטע! צו זיין יי ד י ש מוז מען קודם כל טראָגן אין האַרצן די פעדים און פלאַנצונגען פון געלייטערטער גייסטיקייט, דורך עינוּיים און רדיפות פון יאָרטויזנטער קריסטאַליזירטער.

אָט שטייען ז יי און זינגען טשייקאָווסקים ליד אָן ווערטער — אַזוי ווי נישט איבער ז יי ע ר ע קעפּ וואָלט העגגען די סכנה מאָרגן צו זיצן אין צוג פון אייביקער פאַרוואָגלטקייט; אַזוי ווי נישט אין זיי וואָלטן געצילט די פיילן און גיפטן פון רשעים און אכזרים... זיי זינגען און מיט זיי זינגט מיין תפילה צו דעם פאָלק פון ספר, פון ליד און פון פרייען געדאַנק!

איך ווייס: איך געהער צו דיין וואַנדערצוג. איך וועל זינגען דיין ליד! איך וועל זאָגן דיין שיר!

די צוויי חדשים ביז די דייטשן זענען צוגעקומען צו דער שטאָט זענען געווען פאַר מיר חדשים פון צעריסענעם, צעשפּאָלטענעם געמיט און קאַמף מיט זיך: פירן די קראַנקע מאַמען מיט זיך? בלייבן מיט איר? ד אָ ס הייסט אָפּרייסן זיך פון טעאַטער? ווייל „טעאַטער“ איז געווען פאַר מיר — ר ו ס י ש טעאַטער!

וועגן מיטנעמען זי האָבן מיר אויפגעהערט רעדן, קוקנדיק ווי אַזוי עס זעען אויס די צוגן... פראַכטוואַגאָנען, אָנגעשטאָפּטע מיט מענטשן ווי מיט הערינג... מען זיצט אויף די דעכער, מען פאָרט צווישן די וואַגאָנעם, אויף די טרעפּ...

די פראַגע שטייט: מ אַ מ ע אָ ד ע ר — בינע??

זי האָט געוויינט אין זאַקרעטער וואַלד... איך האָב געוואָלט זעען, צי זי וועט אויסהאַלטן וואַכן אַליין? אָבער א י ד האָב נישט געקאָנט נישט זען זי לענגער ווי צוויי טעג... פלעג איך כסדר לויפן צו איר. אויף קליין־פּאָהולאַנקע איז געשטאַנען דער בנין פון דער י ו נ ק ע ר־שולע. איך פלעג אָנטרעפן גרופּעס יונגע יונקערס, וואָס דאַרפן היינט־מאָרגן אַוועקגיין אויפן פראָנט און אין אויער האָט שטענדיק געקלונגען דאָס פּאָפּולערע יונקערליד:

„Спите орлы боевые"

(שלאָפט, ליבע אָדלערס פון שלאַכטפעלד,
באַשטראַלט אין אייביקן רום!
עס בליען די לאָרבער פון קריגסהעלד
אַרום אייער אייביקער רו.)

איך האָב נישט געהאַט קיין באַשלוס. געוואַרט אויף א „נס", אויף א „בת קול", אויף א לעצטן שטוים מן הצד. די מוטער איז אָבער אַריין צו מיר און מיט פעסטקייט געמאָלדן, אַז זי וויל דעם קרבן פאַר איר נישט אָננעמען. דערפון קאָן קיין גוטס נישט אַרויס קומען, ווייל ס'איז נישט קיין נאַטירלעכער אויסוועג. „דו מ ו ז ט געהערן ז י ך, מיין זון, נישט דער מאַמען" — האָט זי געזאָגט. „מיר קאָנסטו שענקען פון דיין לעבן ש ע ה ן אָבער נישט י אָ ר ן — פאַר געזונטערהייט און הער אויף אַנדערש צו טראַכטן".

האָב איך אויפגעהערט „אַנדערש צו טראַכטן" און אָנגעהויבן זיך מיט איר געזעגענען. מיר פלעגן אָפּזיצן גאַנצענע טעג פון פרי ביז נאַכט און קוקן זיך אין פּנים...

— דו פאָרסט אַוועק אויף א יאָר, מיין קינד! דאָך נישט ווייניקער?

— אַ יאָר נישט אויף דריי, מאַמינקע!

זי האָט באַהאַלטן איר קאָפּ אין די הענט.

איך האָב מיטגענומען א יונגן בחור, וועלכן זיין מוטער האָט מיר „אָנפאַרטרויט". איך האָב אים רעקאָמענדירט וואָיטאָלאָווסקין און באַקומען זיין הסכם אים אַריינצונעמען אין טרופּע... ער האָט זיך אָנגערופן — קאַמסקי, באָרים קאַמסקי! דעם 12 אויגוסט 1915 איז פון ווילנע אָפּגעגאַנגען דער ל ע צ ט ע ר רוסישער צוג.

אַריינגעקומען זיך אין וואַגאָן האָט מיר געהאָלפן א זשאַנדאַר־אָפיציר, וועלכן איך האָב באַוויזן מיין קאָנטראַקט מיט וואָיטאָלאָווסקי.

אַן אַקטיאָר פאָרט צום ווינטער־סעזאָן! ער האָט באַפוילן זיינע מענטשן מיך איינצואָרדענען איך זאָל קאָנען ליגן, זיצן, שטיין. די מוטער איז געשטאַנען מיט א לוסטיקן שמייכל אויפן פנים און אָבסערווירט ווי פריינדלעך מיר שמועסן מיטן זשאַנדאַרם, ווי ער שמאיעט אַרום מיך איינצואָרדענען. ווען אַלץ איז געווען ווי אמבעסטן. האָט ער מיר אויסגעשטרעקט די האַנט:

— צום ווידערזען! אין א רוסישער ווילנע — קלינגט מיר ביז היינט אין אויער זיין פראזע.

געקומען די מינוט אַרומצונעמען די מאַמען... דאָס באַשרייבן קאָן איך נישט!

— זעץ זיך אַריין, מיין קינד. אז דער צוג וועט זיך רירן פון אָרט וועסטו נישט קאָנען דערלאַנגען: ס'איז דאָך נישט קיין נאָרמאַלער וואַגאָן. נאָך א קוש. נאָך א קוש.

— נאָר צוזאַמען, קינדערלעך, אין גוט און פרייד! נישט שיידן זיך! די דריי יאָר האָבן מיר דער עצה געפאָלגט! הוכט זיך — די איינציקע דריי יאָר פאר אַלע יאָרן פון אונדזער „צוזאַמענלעבן“.

עס האָט זיך דערהערט דער קלאַנג פון צונויפגעשטויסטע וואַגאָנטיילן: די ערשטע וואַגאָנען האָבן זיך אָפּגעריסן פון פעראָן. איך בין אריינגעשפרונגען אין מיין וואַגאָן. אויפן פעראָן זענען קיין סך באַגלייטער נישט געווען... בלויז איינציקע... בלויז איינזאַמע... די מאַמע איז געשטאַנען מיט אן עפל אין דער לינקער האַנט און געפאָכעט מיט דער רעכטער. זי האָט שמייכלענדיק געשאָקלט מיטן קאָפּ. א געדיכטער רויך פון לאָקאָמאָטיוו האָט זי ווי מיט א פאָרהאַנג פון מיר באַדעקט.

מער וועל איך זי שוין נישט זען. מיך האָט פון איר אָפּגעריסן די זאַך פון מיין לעבן — רוסיש טעאַטער!

אין 3 יאָר אַרום וועט איר קבר מיך שיידן מיט איר...

דער צוג האָט זיך לאַנגזאַם געגליטשט פארביי דעם אין רויך פאַרהילטן פעראָן. איבערן שוואַרצן רויך האָב איך דערזען אויפן הימל רויטע וואָלקנס און פלאַמען, דאָס האָט געברענט דער בראָנפן־זאַוואָד.

— „מאָנאָפּאָלקאַ“ האָט עס דאָן געהייסן אין אומגאַנג — די אָפּטרעטנדיקע רוסישע מאַכט האָט אים אונטערגעצונדן.

איך פאָר קיין אוקראינע שפּילן טעאַטער.

III. אונטער אַ נייע פעל

אין אָנהויב יאָר 1921 דערהער איך אויף גזשיבאָוו אַן אויסגעשריי: „אַ ר ק אַ ד י וועניאמינאָוויטש!“ —

און צו מיר פליט אַ מענטש מיט אויסגעשפּרייטע אָרעמס...

— איר זייט פון אַלעקסאַנדראָווסק? — האָב איך אים געפרעגט.

— יאָ — ענטפערט ער, קוקנדיק אויף מיר מיט חידוש — פון אַלעקסאַנדראָווסק... פון וואַנען האָט איר עס אַזוי תיכף פעסטגעשטעלט?

— אַלעקסאַנדראָווסק איז די איינציקע שטאָט, וווּ מען האָט מיך גערופן: „אַרקאַדי“... אָבער לאָמיר דערציילן כסדר.

אַז דער רויך, וואָס האָט פון מיר פאַרדעקט מיין מוטער האָט זיך צעשפּרייט און איך האָב אַריינגעקוקט אין הינטן־געבליבענעם פעראָן, איז די מוטער שוין דאָרט נישט געווען, מיך האָט אַרומגענומען אַ שווידערלעכער געדאַנק, אַז איך וועל זי מער שוין ק יי נ מ אָ ל נישט הערן; אַז איך האָב בידים אָפּגעשטויסן פון האַרצן — נישט נאָר דאָס טייערסטע — דאָס א יי נ צ י ק ע, וואָס איך האָב; אַז איך האָב געבראַכט אַ קרבן אויף אַן אויסגעטראַכטן מזבח...

איך וויל ערלעך מודה זיין, אַז איך ווי יי ס נישט גענוי, צי בין איך געבליבן זיצן איינגעגראָבן דעם קאָפּ אין די הענט אָדער איך האָב איבערגעבראָכן די שטימונג פון יאוש און געבראָכנקייט און זיך געלאָזט — „לעבן ווייטער“. אָבער איך מוז דאָ אונטערשטרייכן, אַז בעת איך בין, מיט 11 חדשים צוריק דאָס ערשטע מאָל אַרויס אין גאַס, האָבנדיק אויפגעשטאַנען פון שבעה נאָכן פאָטער, (דאָס איז מיר הייַנט פריש אויף מיין געמיט אַזוי ווי יענעם טאָג מיט 45 יאָר צוריק) און בין געפאָרן אויף אַ דראָזשקע איבער „ברייטער“ גאַס, האָבן אַלע מיינע נערוון און פעדים געשפּילט מיט אַ געפיל פון ל ע ב ן; עפּעס אַ פרייד האָט מיך אַרומגענומען, פאַר וועלכער איך האָב זיך כמו געשעמט, אָבער זי האָט מיך באַהערשט פון אויבן ביז אַראָפּ...

איצט אין וואַגאָן האָב איך געזוכט א פּינטל אָנצושפּאַרן מיין ווייטערדיק לעבן און האָב אים נישט געקאָנט געפינען, ווייל אַלץ אין מיר איז געווען אויסגעווייקט אין ווייטיק פון ג ע ו ו י ס נ ס ב י ס ן, אַז איך האָב מיין קראַנקע מאַמען איבערגעלאָזט אויף גאָטס באַראָט, אַליין, שוצלאָז, הילפלאָז און — ערגעץ און קיין זאך וועט נישט געלינגען אָט דעם שריט אין לעבן צו באַרעכטיקן און אויסצוקייפן. די איינזאַמע געשטאַלט מיטן עפּל אין דער לינקער האַנט וועט מיר נאָכגיין אויף אַלע מיינע ווייטערדיקע וועגן, וועט שטיין פאַר מיינע אויגן און מיט פאָרוואורף דערמאָנען. אַז אויפן שייד־וועג האָב איך דער מאַמען אָפּגעשטויסן און באַגראָבן מ יי ן דראַנג צו דער ביגע. אָפּגעשטויסן דעם רוף: „אַל תשליכנו!“

דער עולם אין אונדזער וואַגאָן איז באַשטאַנען פון עלעמענטן, מיט וועלכע מיר איז נישט לייכט געווען צו געפינען א געמיינזאַמע שפּראַך. די מעשה איז דאָך, וואָס איך בין פאַר אַנדערע ו י ל נ ע ר תושבים נישט געווען קיין טיפּישער „ווילנער“ סיי מיין רוסיש־לשון, סיי מיין גאַנצער אופן באַנעמען זיך האָט נישט עדות געזאָגט, אַז איך בין א ווילנער קינד.

איך געדענק בולט א פּוילישן מיטרייזנדיקן אין וואַגאָן.

ער האָט זיך געהאַט צוגעקוקט צו דעם, ווי איך האָב זיך געזעגנט מיט דער מוטער, ער האָט געקוקט ווי איך האָב געדריקט די האַנט ביים זשאַנדאַרם און ער האָט נישט געקאָנט געפינען ביי זיך קיין ענטפער: ווער איז געהער איך? ווי אַזוי זאָל ער מיך טראַקטירן? איך האָב עס דערפילט פון ערשטער מינוט און האָב באַשלאָסן אים העלפער צו איגנאָ־רירן אויס געפיל פון פאָרזיכט און זעלבסטווירדע. עס האָט געדויערט אַ טאָג אָדער מער (דער וועג ביז קיעוו האָט געדויערט 10 מעת לעת). ביז מיט אַלעמען אַרום זענען שוין געווען איינגעשטעלט באַציונגען פון אַנט־קעגנקומען, העלפן איינער דעם אַנדערן... בלויז לגבי אים האָט נאָך אָנגע־האַלטן די קעלט.

אין צוויי וואַגאָנען פון אונדזערן האָט זיך פון צווייטן טאָג איינקוואַטירט אַן אָפּטיילונג פון טלעכע און דרייסיק סאָלדאַטן. אין אַ שעה אָדער 2 שפּעטער זענען מיר געקומען אויף אַ סטאַנציע, ווו די סאָלדאַטן פון אונדזער שכנותדיקן וואַגאָן זענען אַריין אין עשעלאָן, וואָס האָט געפירט צום פראָנט א גרויסן אָפּטייל. ביידע עשעלאָנען — אונדזע־רער און דער מיליטערישער — זענען געשטאַנען האַרט איינער נעבן

אַנדערן אין משך פֿון לאַנגע שעהן... חברה האָט דערפֿילט, אַז דאָ פּאַרט אַן אַקטיאָר, און די עטלעכע שעה זענען געווען פֿאַר מיר אַ פֿרייד, וואָס איך געדענק נישט קיין גלייכע... כ׳האָב פֿאַרגעלייענט פֿאַר זיי — פּושקין, לערמאָנטאָוו; ניעקראַסאָוו, קאָלצאָוו. אַוועק גיין ווייט פֿון עשעלאָן האָט מען נישט געקאָנט, ווייל יעדע סעקונדע האָט זיך דער צוג געקאָנט אָפּ־רייסן פֿון אָרט און פֿאָרן ווייטער. פֿלעג איך די „קאָנצערטן“ געבן ביי מיין וואַגאָן און די אַודיטאָריע האָט געקוקט און געהאָרכט פֿון די וואַגאָנעס... נאָכן קאָנצערט פֿלעגן די סאָלדאַטן פֿון אַלע וואַגאָנעס זיך אַרומזאַמלען אַרום מיר... איך וועל אין לעבן נישט פֿאַרגעסן די צע־שטראַלטע פּנימער, דעם אויסדרוק פֿון פֿרייד און גליק. דאָס האָט מיך אַרויסגעריסן פֿון מיין דערשלאָגנקייט. איך האָב יעמלט דערפֿילט מיין באַרוף, און די איינזאַמע מאַמע האָט מיר געוווּנקען און באַרויִקט.

שטיי איך, אַרומגערינגלט פֿון עטלעכע קאָזאַקן... צווישן די רעדער דרייען זיך הינער און קאַטשקעס... און איך רוף אויס:

— נישט געדאַכט זאָל זיי ווערן! שטערן דעם קאָנצערט מיט זייער קוויטשעריי און פּישטשעריי... וואָלט כאָטש איינע פֿון זיי געזאָגט אַ דאַנק און געלאָזט זיך אויפֿעסן! און — ווי פֿון מיין מויל איז גאָטס אויערן — כאַפּט אַ קאָזאַק אַרויס זיין שווערד און שמעכט זי אַריין אין אַ פּעטן האָן אונטערן וואַגאָן...

— אָט האָט איר אים, אייער ווילגעבוירן! עסט געזונטערהייט!

מיין ייִדיש האַרץ וואָלט עס נישט אויסגעהאַלטן, אָבער איך האָב נישט באַוויזן צו רעאַגירן אויפֿן „מאָרד“ אין מיטן העלן טאָג, ווי פֿון צווייטן זייט דערהער איך:

— וואָס מאַכסטו חוזק, הו ווילדער קאָפּ? וואָס וועט אונדזער אַרטיסט טאָן מיט דיין האָן אין פֿעדערן און פּוך? ווייז אַהער, הו, פּרא אָדם!

א צווייטער קאָזאַק פֿון אַ יאָר 20 האָט אַראָפּגענומען פֿון שווערד דעם האָן און אים אָנגעהויבן אַרומצופּן. די אָפּעראַציע האָט געדויערט אַ מינוט פֿינף. איך בין געשטאַנען, נישט וויסנדיק מיט וואָס דאָס וועט זיך ענדיקן. ביידע קאָזאַקן זענען פֿאַרשוווּנדן הינטערן וואַגאָן. איך בין אַריין אין מיינעם, האַלטנדיק, אַז דער עפּיזאָד איז פֿאַרענדיקט. אָבער אין אַ מינוט 10 אַרום האָבן זיי געבראַכט אַן אָפּגעבראָטענעם האָן, גע־שפּאָלטן אין צווייען — אָט האָט איר אים, אייער ווילגעבוירן! צוגע־

זאַלצט און אָפּגעבראָטן! אַ שאַשליק. וואָס וואָלט אין סאַמע טיפֿלים געמעגט ליגן אויפֿן טעלער. האָט נישט פֿאַריבל וואָס מיר האָבן נאָר אַ ליימענעם... פֿאַר אייער „יערמילאָ" וואָלט מען געדאַרפֿט אייך דערלאַנגען אַ כלי פֿון ריינעם גאָלד... נעמט שוין צו פֿון אונדז, וואָס גאָט האָט צוגעשיקט. פֿון האַרצן, אייער ווילגעבוירן! עסט געזונטערהייט!

איך האָב ביז האַן און אויך שפּעטער נישט געוווּסט פֿון אָפּיציעלע אויסצייכענונגען. מלוכה און מאַכט האָבן מײַנע 50 יאָר טעאַטער קיינמאָל נישט באַמערקט און נישט באַלוינט. אָבער פֿון עולם, פֿון דער מאַסע, האָב איך געהאַט אַזעלכע אויסדרוקן פֿון אָנערקענונג, אַז מער האָב איך נישט געדאַרפֿט און נישט געזוכט. דער האָן, וואָס מיר האָבן יענעם זוניקן אויגוסט-טאָג דערלאַנגט די צוויי קאָזאַקן אויפֿן ליימענעם טעלער צווישן די צוויי עשעלאָנען ערגעץ אויפֿן וועג צווישן באַכמאַטש און קיעוו — דאָס איז אַ בלעטל פֿון גליק און באַפֿרידיקונג אין מײַן בוך פֿון שווערע נסיונות.

עס איז איבעריק צו רעדן וועגן דעם, אַז צום קאָנצערט און צו דער געשעעניש מיטן פֿאַרשטאָרבענעם אָפּגעבראָטענעם האָן האָבן זיך צוגעקוקט פֿון אַלע זײַטן די מיטרײַזנדיקע און דאָס האָט אַרײַנגעבראַכט נישט קנאַפּ לוסטיקייט און מונטערקייט אין די דערשלאָגענע געמיטער... אומגעריכט האָט זיך צו מיר געוואָנדן דער פּוילישער פּאַסאַזשיר און מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם שמייכל שטיל געזאָגט:

— אַנטשולדיקט מײַן נײַגיר. איך מוז ליינען די רעטעניש. איר זענט אַ ווילנער, אָדער נישט?

— געבוירן, געוואַקסן אין ווילנע און ביז 17 יאָר פֿון ווילנע אין ערגעץ נישט אַוועק לענגער ווי אויף קורצע וואָכן.

— אַזוי האָב איך אָנגענומען, קוקנדיק אויף אייער מוטער, אָבער צווישן דעם אײַדרוק פֿון דער מוטער ביז אַלץ אויסער דער מוטער ליגט אַזאַ דיסטאַנץ, און איך האָב מיר נישט געקאָנט מאַכן קיין קלאָר בילד וועגן דעם — ווער מען איך האָב פֿאַר זיך. איצט הייבט מיר אָן ווערן פֿאַרשטענדלעך: איר זענט אַ שוישפּילער. איך וויל נישט זײַן באַנאַל, אָבער איך מוז זאָגן, אַז אייער פֿאָרטראַג פֿון די רוסישע קלאַסיקער שטייט ווייט איבערן דורכשניט... איר זענט אַן אָנגעזעענער שוישפּילער! ווי זשע קומט עס צו ווילנע? צו אייער מוטער? צו די ערשטע 17 לעבנסיאָרן אייערע?

אין אומבאַוווּסטזיין האָט זיך אָן שום ספֿק אַ צאַפּל געטאָן די טעמע

פון אונדזער ערשטן טייל, אָבער אין „בוכסאָרם“ איז די דאָזיקע טעמע אַרויסגעקומען אין...43 יאָר אַרום און וואָס צו ענטפערן מיין אומגעריכטן אויספרעגער האָב איך לחלוטין נישט געוווסט.

צו דער מיגוט האָט מיר דער קאָזאַק דערלאַנגט אויפן לײמענעם טעלער דעם האָן. זעענדיק, אַז איך שטיי אין אַ טאָפּלטער פאַרלעגנהייט, האָט דער פּאַסאַזשיר אַרויסגענומען אַ טאַשנמעסער, אים געעפנט און מיר דערלאַנגט.

איך האָב אָפּגעשניטן פון מיין האָן אַ „פּולקע“ און אויסגעשטרעקט דעם טעלער צו אים.

— וואָס וועט איך בלייבן, אויב איר וועט זיך אָנהייבן טיילן מיט די מיטרייזנדיקע?

— דאָס מיידעלע, וואָס די מאַדאַם האַלט אויף דער האַנט, איז אָן ספק אין ווילנע געבוירן און אין ווילנע געוואַקסן. דערלויבט מיר איך בעטן איר אָפּגעבן אַ שטיקל פון אָט דעם האָן אַלס צייכן פון איבערגעבנקייט פון אַ ווילנער צו אַ ווילנערקע.

דערלאַנגענדיק דעם קינד, דאָס שטיקל עוף האָט ער געזאָגט אויף פּויליש עטלעכע ווערטער, פון וועלכע איך האָב אויפגענומען די מ ו ז י ק און דעם ז י ן, נישט וויכטיק, אַז „ר אָ ד אַ ק“ באַטייט: „זעמליאַק“.

דאָס איז געווען די ערשטע פּוילישע פראַזע, וואָס איך, אין ווילנע געבוירן, אין ווילנע געוואַקסן — האָב דערהערט...

אויפן צווייטן טאָג איז אונדזער עשעלאָן מיט די ווילנער „ביעזשענצעס“ אָנגעקומען קיין קיעוו. ווי ווייט איך געדענק האָט מען אויפן פּעראָן געגומען „סאָרטירן“ גרופּן: וועמען וווהין צו טראַנספּאָרטירן. דאָס רוב האָט מען אפילו נישט אַריינגעלאָזט אין שטאָט, ווייל קיעוו איז געווען אָנגעשטאָפּט מיט ביעזשענצעס. איך האָב זיך געגרייט צו פּראָטעסטירן, אָבער ווי בין איך געווען גליקלעך, דערהערנדיק, אַז אויפן סמך פון מיין קאָנטראַקט מיטן טעאַטער אין אַלעקסאַנדראָווסק בין איך — „נישט קיין ביעזשענעץ“, בײערט אַ דורכפאָרער און... קאָן זיצן אין קיעוו אַזוי לאַנג, ווי מיין קאָנטראַקט דערלויבט מיר. איך געדענק דעם ברייטפּלייציקן איזוואָזטשיק מיטן פּאַראַדנעם עקיפּאַזש, וועלכער האָט מיר געמאָלדן, אַז ער איז גרייט מיך צופירן איבער אַלע האָטעלן פון שטאָט און ער וועט דערביי מיך טראַקטירן ווי אַ מלחמה־געליטענעם און נעמען אַ מינימאַלע באַלוינונג (איך האָב אַזאַ מין איזוואָזטשיק נישט פריער

נישט שפּעטער אין מיינע אויגן נישט געזען: דאָס איז די ברייטהאַרציקייט פון אַן אוקראַאינער מענטשן!), אָבער ער וואָרנט מיך, אַז קיין צימער אין האָטעל וועל איך נישט קריגן... און — כך הוה!

נאָך לאַנגע שעה'ן אַרומוואַנדערן איבערן שטאָט זענען מיר געשטאַנען ערגעץ אויף קרעשטשאַטיק קעגן פונדוקליעיעווסקאַיאַ און... נישט געוווּסט וווּהין צו ווענדן אונדזערע בליקן...

אויפן טראָטואַר האָט זיך אָפּגעשטעלט אַ מענטש. ער האָט זיך מיט בליקן פון טיפן נייגיר אָנגעהויבן אַריינקוקן אין אונדז און שטיל אַ פרעג געטאָן, פאַרוואָס מיר שטייען דאָ.

דער מענטש האָט אונדז פאָרגעלייגט פאָרן מיט אים און פאַרבלייבן ביי אים אַזוי לאַנג ווי מיר וועלן דאַרפן.

דאָס פאַנאַנדערצאָלן זיך מיטן איזוואָזטשיק איז ווערט — „גאָלד מיט זילבער“. ער האָט מיטאַמאָל פאַרלוירן זיין גוטסקייט און פלעגמאַטישקייט און זיך צעשריען, אַז איך וויל זיין נשמה פאַרפאַקן אויף אייביק אין גיהנום, רוקנדיק אים אין האַנט אַריין, עפּעס, הייסט זיך, צען רובל. אים קומט, האָט ער געליאַרעמט, פאַר דריי שעה... עפּעס 4 רובל מיט 50 קאָפּיקעס און מער וועט ער נישט נעמען... טפו, זאָל מיך גאָט שומר און מציל זיין פון אָנשיקענישן ביי טאָג און ביי נאַכט!“

מיך האָט שטאַרק וויי געטאָן, וואָס מיין טייערער אוקראַאינער מענטש יעט מיך פאַרלאָזן מלא רוגזה אויף מיר, אָבער מיין נייער גואל האָט ד אַריינגעמישט אין הערפּירט צו אַ פילשטענדיקער שלום ושלוה; „נו, באַרשטייט זיך, אַז אַ מענטש איז פון וועג אויסגעמאַטערט, ווייס ער נישט ווו איין און ווו אויס און רוקט צען קאַרבאָוואַנצעס אָן שום בייזע כוונות... זאָל אייך גאָט היטן און פירן צו אַלדעם גוטן... זייט געזונט“.

ער האָט אַ שמיץ געטאָן דאָס פערדל און פאַרשוווּנדן הינטערן ראָג פון דער קאַרג באַלויכטענער גאַס.

די טעג אין קיעוו אונטערן דאַך פון מלאכים אין געשטאַלט פון מענטשן, אָדער פון מ ע נ ט ש ן מיט הערצער און געוויסנס פון צדיקים האָבן פאַרלייגט ביי מיר אין האַרצן אַ כך שטאַרק, וואָס איז מיר אין די שפּעטערדיקע יאָרן צוניץ געקומען אונטער די קלעפּ פון שטיינערנע האַמערס איבער מיין קאָפּ און גייסט.

סוף אויגוסט בין איך אָנגעקומען קיין אַלעקסאַנדראָווסק. דאָ הייבט זיך אָן אַ „קאַפּיטל“ — אַ ריי קאַפּיטלעך — וואָס באַטראַכטנדיק זיי ווי אַן עטאַפּ פון טיפסטן און שאַרפסטן „אַהין“ אין פּלאָנטער פון מיינע

קאָנפליקטן מיט זיך און מיט מיין סביבה, מוז איך קומען צום אויספיר. אַז דער פעריאָד האָט מיך מער ווי אַנדערע עטאַפּן פון מיין לעבן געפירט, געמלעך — „צ ו ר י ק".

פאַר די דריי יאָר אין אַלעקסאַנדראָווסק האָבן זיך פערמאַנענט געזאַמלט פאַקטן, וואָס האָבן פאַרטיפט און באַפעסטיקט די יסודות פון מיין וועלטבאַנעם, פון וועלכן איך האָב ביז 1918 נישט חושד געווען, אַז ער וועט ווערן נישט בלויז מיין „קרעדאָ", מיין „אני מאמין", נאָר, אַז מיין בלוט-צירקולירונג וועט אָנהייבן ווערן אָפּהענגיק פון די דערגרייכונגען און אַנטוישונגען אין ליכט פון אָט דעם קרעדאָ.

אויסערלעך בין איך אין אַלעקסאַנדראָווסק געווען אויפן צווייטן פּאָליוס פון יענעם שטייגער, אין וועלכן איך בין אויסגעוואַקסן. פון פּעטערבורג — פאַר די יאָרן אין שול — און שפּעטער פון אַלע שטעט, וווּ איך האָב געשפּילט, פלעג איך צו די עלטערן שרייבן אָפטע בריוו, וועלכע האָבן אַרויסגערופן אַ געוויסע „התפעלות" אין די יידישע קולטור-קרייזן, און מען האָט געשטוינט און זיך גערוגזהט, וואָס דער מחבר פון „אַזעלכע בריוו" איז דערווייטערט פון דער יידישער קולטור-גאַס.

אין אַלעקסאַנדראָווסק האָב איך שוין מיט מיין יידישקייט נישט געהאַט קיין שום מגע-משא — אויסער מיין נאָמען: „אברהם" — „אַבראַם" בלע'ז — און אויך דעם נאָמען האָב איך דאָרטן... פאַרלוירן אין איין מינוט, אַזוי ווי איינער פאַרלירט אַ טאַשנטיכל אָדער אַ שפּילקע פון אויסבינדער.

מעשה שהיה, כך היה.

מיין דירעקטאָר, דער שוין עטלעכע מאָל דערמאָנטער יאַקאָוו אַנטאָנאָוויטש וואָיטאָלאָווסקי, ווי אויך דער הויפּט-רעזשיסער יאָסיף אַראָנאָוויטש זענען ביידע געווען יידן פון פּראַוואָסלאַוונעם גלויבן.

איידער איך זעץ פאָר דעם סיפור המעשה מוז איך דאָ באַטאָנען, אַז די באַציונג און אָפּשאַצונג פון עצם ענין „שמד" אין אונדזער ווייטערדיקן אומגאַנג צווישן מענטשן האָבן נישט קיין שום שייכות מיט יענער פּ ר י נ צ י פּ י ע ל ע ר שטעלונג צו מיין „בייטן די רעליגיע", וועלכע האָט פאַרנומען אַזוי פיל אָרט אין אונדזערע פריערדיקע קאַפּיטלען. אין אַלע טרופּעס זענען געווען אַ ז ע ל כ ע קאָלעגן און אונדזערע באַציונגען פלעגן באַשטימט ווערן דורך גאַנץ אַנדערע פאַקטאָרן.

אין אַלעקסאַנדראָווסק האָב איך געהאַט עטלעכע איבערגעגעבענע פריינד, פאַרערער, ביי וועלכע איך בין געווען אַן אָפטער בן בית, און

זייער „פּראַוואָסלאַוויע“ האָט אַבסאָלוט נישט געשטערט אַנדזער פרייַנדשאַפט און קעגנזייטיקע צוגעבונדנקייט.

דאָס זעלביקע וואָלט איך געזאָגט וועגן מייַנע באַציִונגען מיט וואָיטאָלאָווסקין און אַראָנאָוויטשן.

זענען אָבער אַרויסגעקראָכן געוויסע „שרצים׳לעך“ — פון אונטערדר׳ערד.

וואָיטאָלאָווסקי איז געווען אַ טיפּישער קליינשטעטלדיקער מלמד — הן אין אופן רעדן, הן לויט זייַנע מאַניערן, הן לויט זייַן גוטמוטיקן שמייכל אויף די ליפּן און אין זייַנע שוואַרצע, ווי צוויי קאַרשן, יידישע אויגן איז דער דאָזיקער טיפּישער יידישער „לופט-מענטש“ (מיר וועלן טאַקע שפּילן אַזאַ פּיעסע — שמעון יושקעוויטשעס און האָבן וואָס צו דערציילן) — געווען אַ „פּראַוואָסלאַווגער“. נישט מער האָט דערפון פאַרלוירן כנסת ישראל ווי געווונען האָט די גריכיש-ביזאַנטישע קירך... איך פלעג אָפּזיצן פאַרן אָנהויב סעזאָן אַלע אָוונטן ביי אים, געניסנדיק גאַסטפרייַנדשאַפט ביי זייַן ליבער פרוי, דער אָנגעזעענער און זייער סימפּאַטישער אָפּערעטן-זינגערין סאָקאָלאָווע.

אַ גאַנץ אַנדער סוביעקט איז געווען אַראָנאָוויטש!

דאָס איז איינער פון די ג ע צ יי ל ט ע פאַרשוינען אין משך פון מייַן ג אַ נ צ ן לעבן, וואָס דערמאָנענדיק זיי, פאַרליר איך פון פּנים און פון האַרצן די מעגלעכקייט צו באַהאַלטן אַ שמייכל: טונקל ווערט די וועלט אַרום!

זייַן טויף-פּאָטער איז געווען דער דעמלט טרויעריק-באַרימטער אין גאַנצן לאַנד סאַראַטאָווער יעפּיסקאָפּ גערמאָגען, וועמענס נאָמען איז געווען פאַרבונדן מיט פּאָגראָמען, רציחות און ווילקיר פון „סאָיוז רוסקאָוואָ נאַראָדאַ“, פון וועלכן גערמאָגען איז געווען דער הויפּט-אָנפירער.

וועגן דעם, אַז אים האָט געטויפט „גערמאָגען אַליין“, פלעגט מייַן הויפּט-רעזשיסער דערציילן ביי יעדער געלעגנהייט. איך בין נישט גענייגט צו זען קיין בייז אין אַ מענטשנס י ע ד ן קער, און „גערמאָגען“ האָט מיך געלאָזט גלייכגילטיק. מער ווי דעם „יחוס“ פון זייַן אַ פּראַוואָסלאַווגער האָב איך דאָ נישט איינגעזען, אָבער דער סוביעקט האָט שוין געהאַט אין אויג, אַז איך בין גלייכגילטיק צו זייַן אויסדערווײלטקייט.

דער צווייטער פּרט איז דער כאַראַקטעריסטיק פון דאָזיקן סוביעקט איז געווען, וואָס ער פלעגט פּראָטעסטירן מיט אַלע רמ״ח אברים, אַז

מען פלעגט זיך צום אים ווענדיק, זאָגן „הער אַראָנאָוויטש“... ווי מיט אַ בייטש אין באַק וואָלט איר אים דערלאַנגט!

„אַ ר אַ נ אָ וו י ט ש“! — מיטן טראָפּ אויף „ראַ“! אַז נישט איז — הימל עפן זיך! מיך האָט ער פיינט געקראָגן בתחלית שנאה שוין דערפאַר, וואָס איך האָב פון ווילנע נישט געבראַכט קיין שטאָף אויף אַ קלייד פאַר זיין פרוי.

די פרוי איז געווען אַ ליב רוסיש ווייבל פון סאַראַטאָוו, און איך האָב פון ערשטן געשפּרעך מיט איר אויפגעהערט צו פאַרשטיין ווי אַזוי זי קען לעבן מיט אים.

חוץ די אַלע מידות און מעלות זיינע, דערוויס איך זיך, אַז ער איז יאָרנלאַנג געווען מאַמאָנט דאַלסקיס סיפליער און הערט נישט אויף צו דערציילן וועגן דאַלסקין מעשים שלא היו ולא נבראו. און זיין גרעסטע דערגרייכונג איז... וואָס דאַלסקי פלעגט אים פאַר יעדער פאָרשטעלונג און נאָך יעדער פּראָבע... שלאָגן מכות רצח.

וואָס איך האָב צו דערציילן וועגן דאַלסקין וועט מיין לייענער געניי. דעם געשלאָגענעם היפּש־רעזשיסער און אַלעקסאַנדראָווסק האָב איך, הערנדיק זיינע „רעוועלאַציעס“ וועגן גרויסן אַרטיסט, נישט געזאָגט קיין איין וואָרט, נאָר דעם דירעקטאָר האָב איך באַוויזן דאַלסקיס פאָטאָ מיט דער אויפשריפט: „פון מיט־חבר“ און געזאָגט, אַז ער זאָל אַראָנאָוויטשן איינהאַלטן אין זיינע שטראָמען אויסגעלייטערטע מעשיות. דאַלסקי איז, פאַרשטייט זיך, אַ סקאַנדאַליסט, און אַראָנאָוויטשן שלאָגן האָט ער אָן ספק נישט געקאָרגט, אָבער נישט אין דעם איז דער אויפטו זיינער אין רוסישן טעאַטער.

אַראָנאָוויטש האָט מיר פון דער ערשטער פּראָבע ממש געסמט די לעבן, פאַרפאָלגט אויף יעדן שריט... צו דער אַרבעט אין דעם טעאַטער וועלן מיר נאָך קומען בשעתו.

דערוויילע האַלטן מיר ביי די ערשטע טריט אין שטאָט.

ביידע אָנפירער האָבן פון דער ערשטער פּראָבע מיך אָנגעהויבן אָנרופן מיט וועלכן נאָמען איר ווילט, אויסער מיינעם: „אַלעקסאַנדער“, „אַנאַטאָלי“, „אַנדרעי“, „אַריסטאַרך“, „אַלפרעד“, „אַדאָלף“... איך פלעג אָדער זיך נישט אָפּרופן, אָדער קוועטשן מיט די פּלייצעס. אָבער אַז איך האָב דערהערט: „וואַסיליעוויטש“, האָב איך, אָפּהאַקנדיק דעם גאַנג פון דער פּראָבע, געמאָלדן בקול רם: „הערט, יאָסיף געראַסימאָוויטש! איר פלאָנטערט כסדר מיין נאָמען. זאָל אייך זיין צו געזונט! אָבער מיין פאָ־

טערס נאָמען וועט איר אַזוי גוט זיין פּעסט פאַרגעדענקען: „ו ע נ י אַ מ י נ אָ ו י ט ש"!!! מיך קאָנט איר רופן: „אַנדראָניק" אָדער „אַמפּיטעאַטר", אויב דאָס מאַכט אייך אייער לעבן זיסער, אָבער אויב איר וועט מיין פאָטער נישט רופן „וועניאַמין", וועל איך זיך נישט אָפּרופן. האַקט עס אויס אויף אייער נאָז, וויקלט עס אַרום אויבן וואָנס און פאַרגעסט נישט: „ו ע נ י אַ מ י ן"!

אַ טאָג אָדער צוויי נאָך דער עפענונג פון סעזאָן, דעם ערשטן זונטיק 5 אַזייגער איז די גאַנצע טרופּע געווען אייגגעלאַדן אויף אַ „פייף-אָ-קלאָק" צו רעוועקאַ באָריסאָוונאַ קאַצען. דאָס איז געווען דער דירעקטאָר (אייגנטימער) פון אַ גרויסער פאַבריק, וואָס האָט אויסגעאַרבעט קריגס-פּראָדוקציע. דאָס הויז פון מאַדאַם קאַצען איז געווען דער צענטער פון קולטור, קונסט, פּעדאַגאָגיק אין די אומשטענדן פון אָרט און צייט...

וואַיטאַלאָווסקי האָט מיר אָנגעזאָגט, אַז זונטיק נאָך דער ביטאָג-פאָרשטעלונג זאָל איך זיך „אויספּוצן אין עסיק און אין האָניק", למען השם — אין אַ סמאָקינג, און לאַק-שיך און קומען פּינקטלעך, ווייל דאָרט וועט זיין — די „גאַנצע שטאָט": אַלע אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים, אָנגעזעענע כלל-טוער עט צעטעראַ, עט צעטעראַ.

אויסגעפּוצט ווי נאָר מיינע כוחות האָבן עס דערמעגלעכט, אָנגעזאַלבט אַלע „גלאַנצן" פון מיינע אַמאָליקע פּאַריזן, בערלינען, ווינען און פּעטערבורגן, האָב איך מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון 5—6 מינוט — וואָס האָט נאָך אָנגעשאַרפט דעם אַלגעמיינעם אינטערעס — אַריבערגעטרעטן די שוועל פון מאַדאַם קאַצענס סאַלאָן, ווו ביים טיש אין דער לענג פון ריזיקן זאַל זענען געזעסן אַ מאַן 80 דאַמען און הערן אין גאַלאַ.

אַז איך האָב זיך באַוויזן אויפן שוועל, איז אויפגעשטאַנען פון זיין אָרט מיין דירעקטאָר און פייערלעך געמאָלדן:

— אונדזער פּרעמיער אַ ר ק אַ ד י וועניאַמינאָוויטש מאָרעווסקי — איך בעט אים ליבן און שעצן!

ביים טיש איז אויסגעבראָכן אַן אָוואַציע. אַלע זענען אויפגעשטאַנען פון זייערע ערטער, מאַדאַם קאַצען האָט מיר אויסגעשטרעקט איר אָרעם און צוגעפירט צום אָרט אויבן אָן. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט, דער אַפּלאָז איז ביסלעכווייז אויסגעלאָשן געוואָרן און וואַיטאַלאָווסקי האָט מיט אַ צעשטראַלטן פּנים אויסגערופן:

— נו, ווי געפעלט עס דיר, אַרקאַשאַ, ביי אונדז אין אַלעקסאַנד-

ראָווסק? איצט ווערסטו שוין נישט פרווון אַנטלויפן צו סטראָאיטעלעווו קיין גאָוואָטשערקאַסק... ט אָ = אָ = ז ש ע! זנאַי נאַשיך!

קלאָר ווי אַ לאָדעזשיק סמעטענע, אַז איך בין שוין פאַרבליבן „אַר־קאַדי“, ווייל גיין פון איינעם צום אַנדערן איבער די פּאָמעלס „קאָרעגירן“ וואָיטאלאָווסקין האָב איך נישט געהאַט קיין מעגלעכקייט און אָפּרופן זיין מעלדונג בפרהסיה איז אויך געווען נישט פאַסיק.

איצט איז קלאָר פאַרוואָס איך האָב אין 6 יאָר אַרום אויף גזשיבאָוו אין וואַרשע תיכף פעסטגעשטעלט פון וואַנען עס שטאַמט דער ייד מיט די אויסגעשפּרייטע אָרעמס. וויבאַלד „אַרקאַדי“, קאָן עס זיין נאָר — אַלעק־סאַנדראָווסק.

IV. דער פּרייז פון לעבן

אין קורצע טעג נאָך מיין אָנקומען קיין אַלעקסאַנדראָווסק איז געקומען די ריי פאַר „לגאָטניקעס" פון ערשטן ראזריאד אַריינגעצויגן צו ווערן אין דער טעטיקער אַרמיי.

אָבער די מאָביליזאציע פון מיין יאָרגאַנג האָב איך אויסגעמיטן ווייל האָבנדיק אַן אַטעסטאַט פון אַפּטייקער-געהילף, בין איך פאַרבליבן אין הינטערלאַנד אַלס פאַרמאַצעווט. אין אַלעקסאַנדראָווסק האָט געהאַט אַן אַפּטייק א ברודער פון ווילנער אַדוואָקאַט דניאל אוצעכאָווסקי, און דער לעבעדיקער גרוס, וואָס איך האָב געבראַכט פון דער שוין אָפּגעריסענער ווילנע פון לייבלעכן ברודער, איז געווען גענוג, אַז איך זאָל ווערן אויפגענומען ווי אַן „אייגן קינד"... איך בין פאַרשריבן געוואָרן אין דער צאָל פון די געהילפן אין זיין אַפּטייק און ביזן סוף פון דער מלחמה געווען צוגעבונדן צו אַלעקסאַנדראָווסק, הגם מיט וואָיטאַלאָווסקין איז אַ ר אַגאָווימשן האָב איך נאָכן ערשטן סעזאָן אָן איבערגעריסן יעדע באַציִונג.

— איך וועל דאָס טעאַטער פאַרברענען, אָבער דעם דאָזיקן יידישן פּרצוף אויף די ברעטער ביי מיר וועל איך נישט אַרויפלאָזן — האָט וואָיטאַלאָווסקי געמאָלדן.

איך וועל באַלויכטן די פּראַקטיק פון מיין אַרבעט אין טעאַטער יענעם סעזאָן 1915—16 נישט אַזוי אונטערן רעפלעקטאָר פון אַרטיסטישן וווקס, אַנטוויקלונג, פאָרמאַרש, ווי אין ליכט פון דער אַ ט מ אָ ס פ ע ר און ר ע ז אָ נ אַ נ ס — סיי אין עולם, צווישן אַ טייל פון די אַקטיאָרן, סיי — פאַרקערט — ביי דער אָנפירונג פון טעאַטער.

וואָיטאַלאָווסקי, ווי דערציילט, האָט מיך אַנגאַזשירט אויפן סמך פון ד ר יי ראָלן, אין וועלכע ער האָט מיך געהאַט געזען. שוין מיט דריי יאָר צוריק אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָט אויף אים געמאַכט אַן איינדרוק און אַל. טאָלסטאָיס „דער טויט פון יאָהאַן דעם גרויזאַמען", מיין קורצער

אויפֿטריט אין דער ראָלע פֿון „באָיאַרין מאָראָזאָווו“, וועלכער ענדיקט די טראַגעדיע מיט אַ מאָנאָלאָג איבערן צאַרס טויטן קערפּער. נאָך דעם האָט ער מיך געזען שפּילן — „ראָגאָזשין“. אין מאָסקווע אין „בירוראָ“, האָט ער מיך אויפֿגענומען מיט ברייטע אָרעמס.

נאָך דעם אַלעם, זייענדיק אַזוי פֿעסט אַקרעדיטירט ביים דירעקטאָר פֿון טעאַטער, האָב איך נישט געטראַכט, אַז קענען מיר לייערן סכּנות פֿון ווערן אָנערקענט פֿאַר „אומפּעיק“, „אומבאַהאָלפֿן“ און דאָסגלייכן. מיר איז ביז דאַן, פֿון די ערשטע שריט אין אָדעם דורך אַלע ווייטערדיקע עטאַפּן, נישט אויסגעקומען אויף אַזוינס זיך אָנצושטויסן. אַרבאַטאָוו פֿלעגט אָפֿט זיין צו מיר שטרענגער ווי צו אַנדערע, בעת מיר פֿלעגן אַנטוויקלען דיסקוסיעס. איך פֿלעג זייער אָפֿט מיט ריקזיכטלאָזיקער גראָדליניקייט איבערקערן מיטן קאָפּ אַראָפּ זיינע טעזן. דער לייענער געדענקט, אפֿשר, אויך מיין ביטערן סוף אויף די פּראָבן פֿון „סוחר פֿון ווענעציע“ — מיט גגיע=דימשן. און ענדלעך — די טרערן אין גאַל אויף יאַנאָווס לעקציעס... איך האָב שוין דורכגעמאַכט נישט קנאַפּ ווייטיקן. אָבער דאָ האָב איך דערהערט, אַז... איך בין סתם אַ יונג מיט אַ פּראַקטישן יידישן קאָפּ און מיט זיידענע קראַוואַטן, אָבער... וו אָ ס ה אָ ב א י ך צ ו ט אָ ן מ י ט ד ע ר ב י נ ע?

דאָס איז געווען אראַנאָוויטשעס זאָאָלאָגישע שנאה צו מיר!

איך בין נאָך געווען צו יונג, אומבאַהאָוונט און ערלעך צו קאָנען באַגרייפֿן, אַז ער וויל למען השם זיך דערשלאָגן צו דריי מעטער שטאָף אויף אַ קלייד פֿאַר זיין פֿרוי און האַלט, אַז פֿאַר מיין עקשנות דאַרף ער מיך אָפּווישן פֿון דער ערד...

ער האָט דערצו נאָך געהאַט אַ „פּראָטעזשע“, וועלכן ער האָט פֿאַר יעדן פּרייז געוואָלט אַרויספֿירן אויפֿן ערשטן אָרט.

דער פּועל יוצא איז געווען, אַז אַ טאָג פֿאַר דער דערעפֿענונג פֿון סעזאָן האָט מיך וואָיטאָלאָווסקי אריינגערופֿן און געמאָלדן, אַז איך בין — „לאָזט זיך אויס — סתם נישט קיין אַקטיאָר“... איך בין געזעסן אַ דערשלאָגענער, ווייל די פּראָבן מיט אראַנאָוויטשן אַרום דער זייער פּאַראַנטוואָרטלעכער און קאָמפּליצירטער ראָלע פֿון „פּאַוועל דעמורין“ אין נעמיראָוויטש=דאַנטשענקאָס „דער פּרייז פֿון לעבן“, וואָס איז דאַן געווען איינע פֿון די גאַנגבאַרסטע פּיעסן אין רעפּערטואַר — זענען געווען נישט נאָר צייט=פֿאַרלוסט, נייערט דירעקטע בלוטצאַפּונג... איך בין אַרומגעגאַנגען בוכשטעבלעך ווי אַ האַלב=פֿאַרחלשטער.

— זאָגט איר אַליין אַ וואָרט — האָט זיך וואָיטאַלאָווסקי צעשריען, זעענדיק, אַז זיין לאַנגע טיראַדע פירט מיך נישט אַרויס פון מיין דערשלאָגנקייט.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגן? — האָב איך אויפגעהויבן אויף אים אַ פּאָר מוטנע אויגן: וואָס ווילט איר פון מיר?

— איר וועט ווי עס איז אָפּשפּילן דעם ספּעקטאַקל? אַן אַנדער אַקטיאָר האָב איך שוין אויסגעשריבן פון מאָסקווע... אָבער דעם ספּעקטאַקל נעמט איר זיך אונטער אָפּצושפּילן, אָדער אפשר אָפּרופן די דערעפענונג?

איך האָב אויף אים אַ קוק געטאָן און געשוויגן.

— אַ וואָרט מיך צו טרייסטן קאָנט איר אויך נישט געפינען?

— יאַקאָוו אַנטאָנימש, — האָב איך קיים אַרויסגערעדט — „פּאַוועל דעמורין“ איז אַ באַרג, איך מוז אים מאָרגן איבערגיין נאָך פּראָבן, וועלכע זענען קיין פּראָבן נישט, נאָר אַ זאַק מיט שטיינער אויפן האַלדז. איך קאָן אייך היינט גאָרנישט זאָגן. „זאָגן“ וועל איך פון דער בינע אויפן ספּעקטאַקל. און צי איר זאָלט אָפּרופן די דערעפענונג? דאָס איז אייער זאַך. אַראַנאָוויטש וואַרט נאָר אויף דעם, אָבער ווו איז אייער אויג און אייערע 25 יאָר טעאַטער? איר האָט דאָך מיך אַנגאַזשירט און געגעבן שפּילן „דעמורינען“ נאָך דריי פאַרשידנאַרטיקע ראָלן, אין וועלכע איר האָט מיך געזען.

אַראַנאָוויטש האָט נאָך אַזוי געריידט, אַז דעם סעזאָן האָט מען געעפנט מיט אַ ביטאָגיקער פּאָרשטעלונג... זיין פּראָטעזשע האָט געשפּילט די קלאַסישע ראָלע פון „זשאַדאָוו“ — (אָסטראָווסקיס „אַ שטעלע מיט רווחים“) — און איך האָב דאָרטן געשפּילט אַ ראָלע אין איין אַקט: „דאָסוזשעוו“. דאָס איז געווען אַ „גאַנג“ כדי אויסצופּאָמפּען פון מיר דאָס לעצטע ביסל כוחות און אַרויסלאָזן מיך אין „דעמורינען“ אַ צעטראָטענעם בעת די פּראָבן און ענדגילטיק אויסגעשעפּטן בייטאָג...

אינעם שטיק איז פאַראַן אַן אַקט, וואָס דויערט כמעט אַ שעה און באַשטייט אין איין איינציקן דיאַלאָג צווישן פּאַוועל דעמורין און זיין פרוי... היינט בין איך איבערצייגט, אַז דערעפענען דעם סעזאָן מיט אַט דער פּיעסע איז געווען מצד אַראַנאָוויטשן אַן אויסגערעכנטער שריט מיך אויפן ערשטן ספּעקטאַקל צו באַגראָבן און פאַרשיטן, ווייל לאַוי-

אַ יונגן אַקטיאָר שפּילן דעם אַקט מיטן אויסזיכט אויף דערפאָלג איז געווען אַן אומזין.

אָבער... אַרויסגעקומען איז עס — דער ה י פּ ו ך פון אראנאָוויטשעס אויסרעכענונגען!

איך האָב דערציילט בשעתו דעם עפּיזאָד מיטן „בליגרז באיאן“ אין דער שיל. אין אַלעקסאַנדראָווסק יענעם אָוונט איז פאָרגעקומען לערך דאָס זעלביקע...

דער פאָרהאַנג איז געגאַנגען אין דער הויך אַזוי פיל און אַזוי פיל מאָל.

וואָיטאלאָסקי איז געשטאַנען אין דער קוליסע און געשיינט.

אראנאָוויטש... אומפאַרשטענדלעכע מעטאַמאָרפאָזן שאַפט דער רבונו של עולם אין זיין בלויז פאַר אים קלאָרן רצון און כונה... אראנאָוויטש האָט אויך געשיינט אין דער קוליסע. אָבער אָן גאַל און בייזייקייט זיך באַגיין קאָן ער על פּי טבע נישט!

דערהער איך: „איר האָט געקאָנט קריגן נאָך אַ 6 פאָרהאַנגען מינימום. דאָס איז אַלץ אייער אומגעניטקייט!!!

איך האָב אויף אים אַ קוק געטאָן און — אַרויס פון טראַנס, פון גאָלדענעם נעפּל, אין וועלכן איך האָב, משמעות, געלעבט אויף דער בינע און... אפשר די לעצטע טעג?

וואָיטאלאָווסקי האָט מיט פאַרדראָס איבערגעהאַקט זיין „הויפּט־רעזשיסער“.

— לאָזט אָפּ מיט אייער „אומבאַהאָלפנקייט“... גענוג בלוט פאַרצאַפּט... נו, מאָריושאַ, זיי מוחל פאַר מיין געשפּרעך נעכטן און פאַר מיין גאַנצער האַנדלונג לגבי דיר. צי ביסטו אַן אַקטיאָר וועל איך שוין מער קיינמאָל נישט פרעגן. דאָס האָב איך געזען און געזאָגט בעת דיין מאָנאָלאָג: „אָט — דאָס איז צאַר איוואַן, פאַר וועלכן ס'האָט יאָרנלאַנג געציטערט רוס“, היינט זע איך און זאָג, אַז דו ביסט אַ ג ר ו י ס ע ר אַקטיאָר. און דאָס וועט זאָגן יעדער מענטש, וואָס האָט געזען דעם אַקט.

מיינט דאָך וועט עס איז, אַז עס האָבן זיך געענדיקט מיינע ציִנויים אין אַלעקסאַנדראָווסק. מוז איך דעם לייענער — אַנטוישן. מיינע עינויים אין אַלעקסאַנדראָווסק האָבן זיך ערשט אָ נ ג ע ה ו י ב ן!

די פאַקטאָרן, וואָס פאַרסמען דאָס לעבן פון שעפערישע מענטשן זענען דאָס רוב די מינדערווערטיקייטס־קאָמפּלעקסן פון יענע אַרום זיי, וואָס ציטערן פאַר זייער פּרעסטיזש און עצם קיום. אַזלעכע פאַרשוינען

זעען פאַר זיך „טויט-געפּאַרן" דאָ, ווו קיינער און קיין זאַך דראָט זיי נישט און זיי שטעלן אַרויס ווי קראָטעס זייערע נאָדליצן און זעלבסט-שוץ... דערביי גייט זיי נישט אַזוי אין באַווייזן זייער כּוח, זייער אויפטו, זייער דערגרייכונג (דאָס רובֿ שטעקט דער עיקר אומגליק אין דעם, וואָס זיי האָבן נישט קיין דערגרייכונג, קיין אויפטו און קיין כּוח), ווי מאַכן צונישט יענעמס אויטאָריטעט און פּרעסטיזש. אָט-די פּלאָג דויערט געוויינלעך אַזוי לאַנג, ווי דער קאַמף אַרום ערשטן אָרט גייט נאָך אָן. קוים איז ער דערגרייכט געוואָרן — הערן די פּראָצעסן אויף... איך האָב ביסלעכווייז געשילדערט עטלעכע עפּיזאָדן, וואָס קאָנען דינען ווי פּאַרבנרייכע אילוסטראַציעס צום אָקאָרשט אַנטוויקלטן געדאַנק... איך האָב אין מיינע ערשטע סעזאָנען געהאַט נישט ווייניק צו „זינגען און צו זאָגן" פאַר יעדן עטאַפּ אויף מיין וועג.

אין אַלעקסאַנדראָווסק האָט איך דעם גאַנצן כּוס ביטערניש און גאַל אויסגעטרונקען אויף די פּראָבן פון דער ערשטער אויפפירונג... צו דעם וועט מיר נאָך בלי ספק אויסקומען זיך אומצוקערן, ווייל דער אַלעקסאַנדראָווסקער „הויפט-רעזשיסער" איז געווען אַן אומגליק אין אַ סך אַ גרעסערער מאָס און מאַסשטאַב ווי אָט דער עטאַפּ.

אָבער דער טריומף נאָך דער באַרימטער סצענע איז געווען אַזוי אומדיסקוטאַבל; אין עולם און צווישן אַלע אָנטיילנעמער פון ספּעקטאַקל האָט געהערשט אַזאַ אַבסאָלוטע שטימונג פון דערגרייכטן דערפאָלג פאַרן טעאַטער און פאַרן סעזאָן, אַז מיין רעכט אויפן דאָמינירנדיקן אָרט אין דער טרופּע האָט זיך באַפעסטיקט אויף אַלע 100 פּראָצענט.

וואָס זשע איז ווייטער געשען?

צוויי צרות!

די ערשטע איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס מיין ליבער וואָיטאָלאָווסקי איז געווען אַן אַקטיאָר און האָט געהאַט חשק צו שפּילן. מילא, אדרבא: דיין טעאַטער, דיין ברירה — שפּיל געזונטערהייט. און אויב די פאָרשטעלונגען, ווו דו שפּילסט די פירנדיקע פיגור, וועט נישט געבן קיין אויספאַרקויפטע הייזער, וועט דיר אויך קיינער נישט שטערן זיי איבערצוחזרן: ביסט לחלוטין נישט מחויב צו שפּילן בעסער ווי אַנדערע 8 פון דיינע 10 ארטיסטן.

וויל דאָך אָבער דער דירעקטאָר, אַז ער שפּילט אין אייגענעם טעאַטער און עס קאָסט אים „בלוט" (ווייל קיין „סבאָרן" האָט ער נישט צו מאַכן) — האָבן לפּחות — כּבֿוד און גדולה! פּירט ער אויף — נישט מער

און נישט ווייניקער — אַלעקסיי טאָלסטאָיס טראַגעדיע אין שפּילט... *יאָהאַן* דעם גרויזאַמען“.

לויט אַלע פּרטים אין דער געגעבענער סיטואַציע האָב איך געדאַרפט שפּילן די ראָלע פון „באָריס גאָדונאָוו“. אָבער צוזאַמען מיטן הויפּט־רעזשיסער איז באַשלאָסן געוואָרן אין דעם ספּעקטאַקל מיך אָפּצורוקן וואָס ווייטער פון צענטרום. איך האָב נישט באַקומען אפילו „מאַראָזאָוון“. מיר איז אָנפאַרטרויט געוואָרן די זייער שווערע ראָלע פון פּוילישן שליח, *גאַראַבורדאַ*, וועלכער דערשיינט אויף דריי מינוט צו יאָהאַנס טראָן און וואַרפט דעם צאַר אין נאָמען פון פּוילישן קעניג סטעפאַן באַטאָרי אַ הענטשקע, רופנדיק אים אויף אַ צווייקאַמף אַנשטאָט צו פאַרגיסן דאָס בלוט פון ביידנס אונטערטאַנען.

וועגן דער געשטאַלט — „גאַראַבורדאַ“ וועל איך דאָ נישט רעדן.

אין טרופּע איז געווען אַ יונגע „העלדין“ עלעאָנאָראַ עלווינאָוואַ *אָראַדאָן* (קאָן זיין אַ קרובה פון דער שפּעטער באַרימטער גרויסמייסטערין פון דער פּוילישער עסטראַדע — האַנקאַ אָרדאָנוּוונאַ?). מיר זענען געווען זייער באַפריינדעט, אָבער נאָך דער פאָרשטעלונג איז זי אַריינגעלאָפן צו מיר אין דער גאַרדעראָבע מיט אַן אויפגערעגטן פּנים: „איר זענט אַ פּאָליאַק: פאַרוואָס האָט איר עס קיינמאָל נישט געזאָגט?“

וועגן דעם צי דאַרף אַן אַקטיאָר זיין אַ הויקער צו שפּילן אַ הויקער וועלן מיר נאָך רעדן נישט איינמאָל. דאָ זאָל געזאָגט ווערן קורץ און שאַרף: „*זיין*! באין שום אופן ואופן — *נישט*!!“ *זיין* און *שפּילן* — זענען צוויי אַנטיפּאָדן! דער עולם דאַרף *מיינען*, אַז אויף דער בינע *איז* אַ „הויקער“, אָבער דער הויקער מוז זיין אַ פּראָדוקט פון טיפן אַריינלעבן זיך אין דער סיטואַציע און *מייסטערשאַפט*.

אין געגעבענעם ספּעקטאַקל האָט פּאַסירט אַ ספּעציעלע געשעעניש: אין אַלעקסאַנדראָווסק אויף די פאַבריקן און אַרום שטאָט אין קאָלאָניעס האָבן געוווינט אַ סך פּאָליאַקן. אין טעאַטער פלעגן זיי גיין אָפט; עס איז געווען אַ שיכט פון די אינטעליגענטסטע צושויער. נאָך דער סצענע מיט דער הענטשקע פון סטעפאַן באַטאָרי דעם רוסישן צאַר, געשפּילט, משמעות, אין טענער און פאַרבן, וואָס האָט אימפּאָנירט דעם פּוילישן האַרצן און נאַציאָנאַלער ווירדע, איז גאַראַבורדאַ פון דער בינע אַוועק אונטער אַזאַ דונער פון אַפּלאָדיסמענטן, אַז מיין וואַטאַלאָווסקי האָט זיך פאַרלוירן

און נישט געווּסט: זאָל ער פֿאַרזעצן די געשטאַלט פֿון גרויזאַמען צאַר אין מצב פֿון גרימצאָרן, אָדער זאָל ער אַ ווײַלע אָפּכאַפּן דעם אָטעם און אויס־זען ווי אַ גוטמוטיקער מלמד, וואָס איז אַרײַנגעפֿאַלן ווי אַ „יון אין באָרשטש“, טראָגט אַ קרוין אויפֿן קאָפּ און אַ מלבוש פֿון ריינעם גאָלד — אָנשטאָט אַ טלית און אַ של ראש...

ס'איז נאָך נישט אַלץ, לייענער: אויף מאָרגן האָט דער איספּראַווניק אַרויסגערופֿן דעם דירעקטאָר און אים איינגעטיילט די געהעריקע פּאָרציע „מוסר“.

— וואָס איז עס אײַך אײַנגעפֿאַלן? אַנטי־רוסישע דעמאָנסטראַציעס אָרגאַניזירן אין טעאַטער? שונאים פֿון דער רוסישער קרוין, וואַרפֿן העגמשקעס אין פּנים דעם צאַר? און דער עולם אַפּלאָדירט זיי 5 מינוט?

מײַן אָרימער דירעקטאָר האָט באַוויזן דעם פּאָרשטייער פֿון דער מאַכט, אַז פֿון דער בינע איז נישט געפֿאַלן קיין איין וואָרט און קיין איין זשעסט, וואָס זאָל נישט פֿאָרגעשריבן ווערן דורכן מחבר, דעם באַרימטן סלאָוויאַנאָפֿיל אַלעקסיי טאָלסטאָי.

— אָבער קיין מאַניפֿעסטאַציע פֿון עולם האָט דאָך טאָלסטאָי נישט פֿאָרגעשריבן! — שרייט דער איספּראַווניק.

— דאָס איז שוין אַ פֿאַרזען פֿון דער אָנפֿירונג, שטימט נעבעך צו מײַן דירעקטאָר. נישט באַדאַרפֿט לאָזן מאָרעווסקין שפּילן „גאַראַבורדאַ“!

דאָס שטיק איז געשפּילט געוואָרן נאָך איין מאָל: אַראָפּגענומען זי תיכף וואָלט אויסגעזען, ווי מען האָט זיך דערשראָקן און שפּילן ווידער — האָט דער איספּראַווניק נישט געראָטן, און דער דירעקטאָר — נישט גע־וואָלט... הגם דאָס טעאַטער איז ביידע מאָל געווען פֿול.

אין צווייטן פֿאַל, ווען וואָיטאָלאָווסקי איז אויפֿגעטראָטן, איז די מע־טאַמאָרפֿאָזע אַרום זײַן כבוד און גדלות אַרויסגעקומען אַנדערש געהילט, אָבער אין תּוכן — די זעלביקע. געשפּילט האָט מען שמעון יושקעוויטשעס קאָמעדיע — „דער לופֿטמענטש“. וואָיטאָלאָווסקי האָט געשפּילט אַ גע־שטאַלט ווי פֿאַר אים געשניטן און געמאָסטן: אַ ייִדן, וואָס זוכט פּרנסה, גע־פֿינט זי נישט, קוקט מיט רחמנות־בליקן אַרום זיך... אַ מין געמיש פֿון שלום־עליכמס מנחם מענדלען מיט טוביה'ן. און מײַן דירעקטאָר האָט גע־וווּנען די סימפּאַטיע פֿון צושויער, און אַלץ וואָלט זיך פֿאַרענדיקט מיטן פֿײַנסטן „העפּי־ענד“. מײַן דירעקטאָר וואָלט פֿאַרצייכנט אַ שלאָגנדיקן דערפֿאָלג בײַם עולם...

אָבער קעגן „נישט באַשערט“ איז נישטאָ קיין סגולה.

דער לופטמענטש איז צווישן אַנדערע פּרנסות — אַ שדכן („עלי נאָלד“, דוכט זיך, האָט געהייסן די געשטאַלט). רעדט ער אַ שידוך איינעם אַ בן יחיד אין אַ רייך יידיש הויז (אין אָדעס שפּילט זיך אָפּ די מעשה). דער ראָזיקער חתן־בחור דערשיינט ערשט אין צווייטן אַקט און ווידער — אין פּערטן, רופן רופט מען אים — „מאָניטשקע“... געשפּילט האָבן די ראָלע אומעטום די ערשטע קאָמעדיאַנטן־אַקטיאָרן און באַוויזן אַ צעבאַלעוועטן סיבאַריט, ערשטקלאַסיק אָנגעטאָן, עלעגאַנט, גרויסשטעטיש, אימפּאָזאַנט לויט זיין האַלטונג.

איך האָב אויף דער ערשטער פּראָבע געמאָלדן, אַז דאָס איז אַ כאַראַקטער־ראָלע, גרויסשטעטיש איז נישט מער ווי זיין אָנצוג און קראַוואַט. און אַליין איז ער פון קאָפּ ביז די פּיס — אַ יידישער „מיטראָפאַן“ פון פאָן־וויזינס קלאַסישער קאָמעדיע „דער נישט־דערוואַקסענער“...

אויפן ספּעקטאַקל איז דער צווייטער און פערטער אַקט געווען דער „טשוואָק“. דאָס געלעכטער איז געווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט נישט געקאָנט שפּילן. וואָיטאַלאַווסקי, בטבע אַ כמורער מענטש, איז געשטאַנען אין די קוליסן און האָט זיך געהאַלטן ביי די זייטן...

אין שטאָט האָט מען אַלע צעבאַלעוועטע ייִנגלעך אָנגעהויבן רופן נישט אַנדערש ווי „מאָניטשקא“.

אינגיכן האָט מען אין טעאַטער אויפגעפירט די דעמלט פּאָפּולערע קאָמעדיע „פּאָטאַש און פּערלמוטער“. איך האָב געשפּילט „פּערלמוטער“ און „פּאָטאַשן“ האָט געדאַרפט שפּילן וואָיטאַלאָווסקי, אָבער ער האָט מיט אַ זיפץ אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט: „זאָלן שוין אַנדערע מיט אים שפּילן. דעם סעזאָן וועלן מיר, ווי עס איז דערשלעפּן און ווייטער וועט זיין פּוס מיין שוועל נישט באַטרעטן“...

צום אומגליק מיינעם האָט דער בייפאַל, וואָס האָט מיך באַגלייט אין יעדער נייער ראָל געהאַט ווי אויף צו להכעיס ספּעציעלע — אַזוי ווי אָרגאַניזירטע — פאָרמען: פאָרשטייער פון דער אָרטיקער אינטעליגענץ האָבן כסדר געזוכט די געלעגנהייט צו שליסן מיט מיר באַקאַנטשאַפט, פאַרבינדן פעדים פון פּערזענלעכע באַציונגען. איך בין בטבע אין דער היגזיכט אַ שלים־מזל פון די קינדערשע יאָרן און האָב אויך דאָ פון צענדליקער פאַלן איינגעשטעלט קאָנטאַקטן — מיט איינצלנע... דאָס האָט נאָך פאַרגרעסערט דעם אינטערעס צו מיר מצד די, וואָס האָבן נישט באַוויזן זיך צו דערנעענטערן, און אָז מיין ווילן און שולד איז מיין פּאָפּולאַריטעט אין שטאָט געוואַקסן. דערביי האָט מען מיך קיינמאָל נישט געזען אין קאָרטן־

מאָנטאַזש

„מאָניטשקאַ“ (אין ס. יושקעוויטשעס „דער לופט־מענטש“)

דער אַקטיאָר (אין גאָרקיס „נאַ דניע“)

„פערלמוטער“

דאָקטאָר סאַמועל (אין „דאָס נייע געטאָ“ — הערצל)

„דער וואָס קריגט די פעטש“ (II און III אַקט)

קליב, אין אַ נאַכט־לאָקאַל, און אַז איך האָב זיך אײנגעמאָל באַוויזן נאָכן ספּעקטאַקל צום אָוונטברויט אין רעסטאָראַן, בין איך געוואָרן דער צענטער פון אַלגעמיינער אויפמערקזאַמקייט און צום טיש, וועלכן איך האָב געוועסט פאַרנומען ואלבעפינפט, האָבן זיך אַרומגעזעצט א מאַן 25 מיט זייערע דאַמען... דאָס האָט איך מאָרגן געוווסט דער דירעקטאָר און דער הויפּט־רעזשיסער. פון איין זייט איז עס — „רעקלאַמע“ פאַר טעאַטער און קאָן דעם „געשעפט“ ברענגען בלויז פּראָפיט, אָבער ביי מיינע אָנפירער האָט די גאַל געפּלאַצט פון אייפערזוכט: „ווי אַזוי מ אַ כ ט ער זיך אַזוי פּאָפּולער?“

זאָל מיר אסור זיין, אויב איך האָב דערצו אַ קלאַפּ געטאָן אַ פינגער אָן פינגער. צווישן די געציילטע יחידים, מיט וועלכע איך האָב זיך דאָרטן באַפריינדעט און דערנעענטערט, איז געווען אַ מענטש, אויף וועלכן איך וועל זיך אָפּשטעלן צוליב טעמים, וואָס וועלן דעם לייענער ווערן קלאָר פון דער עצם דערציילונג אָן איבעריקע באַגרינדונגען.

ער האָט געהייסן — בעקטאַשעוו, קאָנסטאַנטין סערגעיעוויטש ב ע ק ט אַ ש ע ו ו און איז מיין ספר הזכרונות געהערט אים אַ בלאַט, וואָס איך וואָלט געוואָלט געוואָלט געשריבן מיט אותיות פון ריינעם גאָלד...

V. פּראָפעסאָר פּעטראַזשיצקיס אָפּגלאַנץ

דאָס טייערסטע און ווערטפולסטע, וואָס דאָס לעבן האָט איבערגעלאָזט אין האַרצן פאַר די דורות פון אונדזער יאָרהונדערט, זענען אָן שום ספק — געשטאַלטן פון מענטשן. ווען אַזאַ געשטאַלט בליצט אויף ווי אַ מעטעאָר אויף אַ קורצער רגע — לאָזט עס אויך איבער שפּורן. איך פאַרגעס נישט דעם „מענטש אין מונדור" — גענעראַל ליסאָגאָרסקי, איך טראָג אין האַרצן שטענדיק די ליכטיקע געשטאַלט פון ניקאָלאַ פּיעטראָוויטש ראָססאָוו.

אַ סך אַזעלכע געשטאַלטן קוקן צו מיר פון די נעפּלען און כמאַרעס!

„בעקטאַשעוו" — דאָס איז מער ווי אַ יאָר מענטשלעכע אויסשטראַלונג.

...עס האָבן זיך שוין אָנגעזאַמלט אַ פּאָר חדשים פון מיין אַלעקסאַנדראָווסקער פּראַקטיק, ווען צו מיר איז צוגעגאַנגען אין פּאָיע פון טעאַטער — בעת אַ פאָרשטעלונג אָן מיין באַטייליקונג — אַ יונגער אַקטיאָר אַ סטודענט — מאַרגאָוויצקי — און מיר געזאָגט, אַז מיט מיר וויל זיך באַקענען בעקטאַשעוו. דעם נאָמען האָב איך געהערט צום ערשטן מאָל און געפרעגט ווער דאָס איז. מיין קאָלעגע האָט מיט חידוש איבערגעפרעגט צי מאַד איך נישט פון אים חוזק: „בעקטאַשעוון קענט איר נישט? איך וועל אייך שפּעטער זאָגן גענוי, דערווייל קומט, ווייל ער וואַרט". —

און פאַרן אַרבל האָט ער מיך אַריבערגעפירט אויף דער אַנדערער זייט פון פּאָיע צו אַ גרופּע פון דריי פאַרשוין. וועלכער איז בעקטאַשעוו — האָב איך נישט געוווסט...

אָגרופּן, מיין נאָמען האָב איך נישט געהאַלטן פאַר נויטיק, יענע האָבן זיך אויך נישט אָנגערופן, און דער גאַנצער עפּיזאָד וואָלט זיך באַלד געענדיקט און אָן ספק פאַרגעסן געוואָרן. אָבער נאָך אַ פּאָר מינוט שווייגן זאָגט איינער אומגעריכט:

— איך בין געכטן געווען אין טעאַטער!

איך האָב דערזען אַ פּאָר לאַכנדיקע אויגן און צוויי רייען ציין ווי פּערל: ער האָט געשמייכלט. איז עס — חוזק, אָדער סימפּאַטיע? ווער ווייס אים!

— איר זענט היינט אויך אין טעאַטער — זאָג איך טרוקן.

ער האָט זיך צעלאַכט.

— גאַנץ ריכטיק — זאָגט ער: אָבער היינט שפּילט איר נישט!

— איז דאָס די סיבה פון אייער לוסטיקער שטימונג? — זאָג איך.

— איך האָב ארצעבאַשעוו „אייפערזוכט" דאָ נישט לאַנג געזען אין פּעטערבורג ביי גיעזלאָבינען — מיט יורעניעווא און רודניצקין... איר האָט דעם „מאַן" באַוויזן באַדייטנדיק טיפער און שאַרפער ווי רודניצקי.

מיר זיינען געוואָרן אַ ביסל אומהיימלעך.

— רודניצקי איז אַ גרויסער אַקטיאָר — זאָג איך.

— איר זענט יעדנפאַלס נישט קיין קלענערער.

איך האָב נישט געוווסט וואָס צו ענטפערן, ווי אַזוי צו רעאַגירן, ביז געשטאַנען ווי אַ גולם און געטראַכט: צו וואָסער גוטן יאָר האָט עס מיי־ אַהער אָנגעטראָגן?

מיטאַמאָל דערהער איך:

— ער איז פון דער בינע אַ סך אינטערעסאַנטער ווי אין לעבן!

דאָס האָט מיר אויסגעזען ווי אַן אומפּאַרדאָנאַבלע טאַקטלאָזיקייט. איך האָב דעם סוביעקט אָפּגעמאָסטן פון אויבן ביז אַראָפּ מיט אַ בליק פון גלייכגילט און, צולייגנדיק די האַנט צום שטערן ווי אין אַ מיליטערי־ שער באַגריסונג, האָב איך איבערגעלאָזט די גרופּע און בין אַוועק הינטער די קוליסן.

אין אַ מינוט אַרום איז אַריינגעפלויגן מיין סטודענט מיט פאָרוואורפן, אַז בעקטאַשעוון פאַרדריסט, וואָס ער האָט געבעטן אייך צופירן.

— דאָס איז אַ דיכטער, איינער פון די איינפלוסרייכסטע מענטשן אין שטאָט און אייער הייסער פאַרערער. איצט האָט איר אַליין פאַרברענט אַלע בריקן צו אים.

— מילא — זאָג איך: קען מזל גייט מען נישט!

אין אַ צוויי וואָכן אַרום איז געווען מיין בענעפיס (איך האָב אויפגע־

פירט ד"ר הערצלס „דאָס נייע געטאָ" — דאָס איז אַ באַזונדערע טעמע)
ביי אַ פּולגעפּאַקטן זאַל האָב איך באַקומען אַ צאָל מתנות. די שטימונג
אין טעאַטער איז געווען אַ געהויבענע. נאָך דער סצענע צווישן ד"ר סאַ־
מועל און ראַטמיסטער פאָן שראָם — סוף פון דריטן אַקט — זענען די
אָוואַציעס דערגאַנגען צו דער קולמינאַציע. איך בין אַריין צו זיך אין גאַר־
דעראָבע אין אויסגעשעפּטער און צוגלייך אַ צעפּלאַמטער. חברים און בי־
נע־אַרבעטער האָבן געבראַכט פון דער בינע מתנות, בלומען,
קרענץ. פון עולם זענען אַריין אַ צענדליק צושויער מיט באַגריסונגען...
צווישן זיי — דער הער מיט די לאַכנדיקע אויגן און פערלדיקע ציין... איך
האָב זיך פאַר אַלעמען אַנטשולדיקט און אָנגעהויבן מיך איבערטאָן צום
4־טן אַקט. אַלע האָבן זיך געזעגנט און אַוועק. איך זע: דער רירט זיך
נישט פון אָרט. אַז ער איז פעיק אויף טאַקטלאָזיקייט האָב איך שוין
געוווסט, אַז דאָס איז מיינער אַ „הייסער פאַרערער" און אַז זיין נאָמען
איז „בעקטאַשעוו" אויך געוווסט אָבער איבערטאָן מוז איך זיך דאָך! האָב
איך זיך אַנטשולדיקט, אויסגעדרייט זיך צו אים מיטן רוקן און אָנגעהויבן
טאָן מיין זאַך.

— אַ סך מתנות — הער איך און... שווייג.

— איך האָב געמיינט, אַז נאָר אַקטריסעס באַקומען ווערטפולע
מתנות... לאָזט זיך אויס — איך האָב אַ טעות געהאַט. פון וועמען איז
עס אַלץ?

— איך האָב נאָך נישט געהאַט ווען דאָס אַלץ דורכצוקוקן... איר
מוזט מיר אַנטשולדיקן, איך דאַרף זיך איבערגרימירן: מען ברענגט מיך
אין סוף אַקט אַ שווער פאַרוווּנדעטן.

ווי נישט אים מיינט מען עס: ער קוקט מיט זיינע לאַכנדיקע אויגן
און רירט זיך נישט פון אָרט.

— איך האָב נישט געצווייפלט, אַז די קונסט דאָמינירט ביי אייך
איבער אַלעם, אָבער נישט באַטראַכטן מתנות צוליבן גרים — דאָס איז
שוין עפּעס איבער מיין פאַרשטעלונג!

איך בין געזעסן מיטן רוקן צו אים און געשוויגן.

— סאַראַ שיינע שאַכטל! אירט דערלויבן אַריינקוקן?

— ביטע!

— אָ! אַ זילבערנער בלאָקנאָט! זעט נאָר: פערזן! זייער אינטערע־
סאַנט! ווער איז דער מחבר?

איך האָב זיך אומגעדרייט מיטן פּנים צו אים און דערזען: אַ שאַכטל מיט אַן אויפשריפט: „דעם טאַלאַנטפולן אַרטיסט פון אַ צושויער". אין שאַכטל — אַ זילבערנער בלאָקנאָט, און אויפן ערשטן בלאַט — אַ ליד.

עס זאָלן אויף הויכן די באַשטראַלטע
פון דיין דערוויילטן גרויסן וועג
אַפּלאָדיסמענטן און פּרעזענטן
פּוגעם המון, וואָס אַנטן שטעקט,
דיך קיינמאָל ערגעץ נישט באַצווינגען!
זיך טריי וועסטו דיין ליד אויסזינגען
און זיין אַליין פון זיך דער ריכטער
ווי פון קריטיק אין קאַלטע ליכטער
אַזוי אין לויב־געזאַנג און רום
און אַלע מאָל און אומעטום...
אַזוי זאָל זיין! און דאַך מיר גלוסט זיך
דיך שטאַרק אַרומנעמען, אַ קוש טאָן
און אויסדריקן מיין הייס געפיל
פאַר דיינע ראָלן, פאַר דיין שפּיל.
נאָר ס'האָט מיין קוש פאַר דיר קיין ווערט,
אויף ליפּן פון אַ מאַן ער ברענט,
נישט פון אַ פרוי: ס'איז חוזק, שפּאָט,
נעם צו דעם זילבערנעם בלאָקנאָט!

אַ צושויער

— וואָס איז עס פאַר אַ טיפּש? — זאָגט בעקטאַששעוו און זיינע אויגן לאַכן.

— הער בעקטאַששעוו. דאָס איז אַזאַ ליבער אויסדרוק צו מיר אויף מיין יום־טוב! איך...

— אַך, איר זענט פולשטענדיק גערעכט... זייט מוחל... א י ך בין אַ טיפּש. פאַרשטייט זיך. און ער איז אַרויס פון דער גאַרדעראָבע.

אַז דאָס איז געווען זיין מתנה, האָב איך זיך דערוווסט אין אַ צייט אַרום.

מיין בענעפיס איז געווען אין אָנהויב דעצעמבער און דער חודש איז געווען פאַר מיר אַ חודש פון רייכן שעפערישן שניט. איך האָב אין משך

פון 2—3 וואָכן געשפּילט צוויי פאָרשטעלונגען, וועלכע איך באַטראַכט ווי צוויי וויכטיקסטע עטאַפּן אויף מיין גאַנצן לעבן: „ה אַ מ ל ע ט" און לעאָניד אַנדרעיעווס — „דער, וואָס קריגט די פּעטש". דאָס „מזל" פון דיביידע אויפפירונגען איז פאַרשידן ווי פאַרשידן עס איז די געשטאַלט „שעקספיר" פון דער געשטאַלט „לעאָניד אַנדרעיעוו"... „האַמלעט" האָב איך — ווי דער לייענער דאַרף געדענקען — געשפּילט נאָך אויף דער שול־בינע. שוין דאַן איבערגעלעבט מינוטן פון אומפאַרגעסלעכער אויפרעגונג נאָכן צווייטן אַקט... נ אָ ד דער פּרעמיערע אין אַלעקסאַנדראָווסק האָב איך די ראָלע געשפּילט פאַרן גאַנצן לעבן געציילטע מאָל. אָבער דאָס איז אַ טייל פון מיין אָטעם, דאָס קלינגט ש ט ע נ ד י ק אויף די באַהאַלטענע סטרונעס פון מיין האַרץ און געמיט, דאָס האָט געוואַרט שטענדיק אויפן צופאַל צו קאָנען זיך צעזינגען, צעשפּילן, פאַרפלייצן מיך און אַלץ אַרום מיטן שטראָם פון אַקטיאָרישן אַ ב ס אָ ל י ו ט... דאָס לעבן איז אַוועק, דער מאָטיוו איז געבליבן אין די פאַלדן פון די נישט אַרויסגעהילכטע זיפצן... בלויז איינצלנע סעקונדעס האָב איך געהאַט די געלעגנהייט אַרויס־צושטראַלן מיט אַ מאָנאָלאָג, אַ פראַגמענט, אַ סצענע.

אין אַלעקסאַנדראָווסק פון ווייַנאַכטן ביז סוף פון סעזאָן, ס'הייסט פאַר אַ וואָך 6, האָב איך „האַמלעט" געשפּילט — פון ערשטן טאָוול ביזן צווייטן...

אַנדרעיעווס „פּעטש" האָב איך אין אַלעקסאַנדראָווסק אויפגעפירט און געשפּילט עטלעכע מאָל, אָבער אין קנאַפּע 5 יאָר אַרום האָב איך עס אין מיין איבערזעצונג אויפגעפירט ביי די „ווילנער" אין וואַרשע און נאָכ־דעם געשפּילט אין מיינע גאַסטשפּילן אויף ביידע זייטן אַטלאַנטיק.

די פּרטים פון אַריינגעמען אין רעפּערטואַר די ביידע פאָרשטעלונגען און זייער צוגרייטונג זענען בלעטער „טעאַטראָלאָגיע", אויף וועלכע אַן אַקטיאָר קאָן דערציילן ווי אַזוי עס קאָכט און עס קילט זיך זיין בלוט אין קעסל פון אַרומיקע תאוות.

אָבער מיר האַלטן ביי בעקטאַשעוון.

אַ מענטש קאָן אָפּלעבן 90 יאָר און נישט דערקענען דעם העכסטן פּונקט פון זיין גליק און מיינען, אַז ער איז „גליקלעך".

אַן אַקטיאָר קאָן דורכגיין זיין שעפערישן וועג און נישט האָבן קיין איינציק מאָל די געלעגנהייט אויף זיך א קוק צו טאָן מיט די אויגן פון א י ד ע אַ ל ן צושויער. ד אָ ס, וואָס בעקטאַשעוו האָט געזאָגט וועגן

זיינע איינדרוקן פון אַ ריי ראָלן אין מיין אויספירונג, האָב איך מער קיין איין מאָל נישט געהערט!

עס גייט נישט אין „שבחים“! שבחים האָב איך געהערט — אויב נישט ביז בעקטאַשעוון, איז לכל הדעות אין די ווייטערדיקע עטאַפּן — אַ סך „געדיכטערע“ ווי בעקטאַשעוו פלעגט לאָזן הערן...

בעקטאַשעוו פלעגט נאָך אַ ספּעקטאַקל לאָזן הערן אַזעלכע געדאַנקען, אַז איך פלעג דערזען די אָפּגעשפּיגלטע געשטאַלט; כ׳פלעג זי אָנטאַפּן; כ׳פלעג זי צודריקן צו מיין ברוסט; פאַרמאַכן די אויגן און קוקן און האָרכן ווי זי אָטעמט, ווי זי ווירקט אויפן צושויער...

איך האָב געפריידיקט און פריידיק עד היום, אַז די קונסט פון אמתן אַקטיאָר באַשטייט אין דעם, וואָס ער שיסט אין דער פינצטער און טרעפט אין ציל, וועלכן ער זעט נישט. ווען מיר האָבן געבן זיך אַזעלכע צושויער ווי בעקטאַשעוו, וואָלט די פינצטערניש, אין וועלכער מיר שפּילן, געוואָרן באַלויכטן מיט אַ מיין צווייבערליכט פון צעפלאַמטן געדאַנק... איך גיב מיר אָפּ אַ קלאָרן חשבון, אַז איך ברענג דאָ אַרויס שורות פון ריינער „מליצה“, און 99 פון 100 לייענער וועלן עס אַזוי מוזן אויפנעמען און אַנדערש קאָן עס נישט זיין, וויל זיי האָבן נישט געהערט, ווי אַזוי בעקטאַשעוו רעדט וועגן זיין איינדרוק פון נעכטיקן ספּעקטאַקל.

איך האָב עס יאָ געהערט און זאָג מיט אַ רואיקן געוויסן, אַז בעקטאַשעוו האָט פאַרצענפאַכט די טיפקייט און די וואָגיקייט פון מיינע סצענישע לייסטונגען אין משך פון יענעם יאָר, און ער האָט, פאַרשטייט זיך, — איבערגעלאָזט אין מיין שעפערישן אָרגאַניזם שפּורן, וועלכע זענען שוין נישט פאַרשוווּנדן. איך האָב די ווירקונג פון זיין בליק אין מיר דערפילט אויף די פּראָבן פון אַנדרעיעווס שטיק און זיין ווירקונג איז מיר נאָכגעגאַנגען אויף די פּראָבן סיי פון „עזריאלקע מיראָפּאָליער“, סיי פון „ראַנטאָנס טויט“, סיי פון „שטורעם“.

איך וועל מיר דערלויבן אַ קורצע ציטאַטע בעת איינעם פון מיינע ערשטע געשפּרעכן מיט אים...

— בעת דער סצענע צווישן „סערגיי פּיאָטראָוויטש“ מיט זיין פריינד (אין אַרציבאַשעווס „אייפערזוכט“) האָב איך מיך געכאַפּט, אַז איך פיל זיך נישט אין טעאַטער, נייערט אין אוניווערסיטעט אויף פּראָפעסאָר לעאָן פּיעטראַזשיצקים לעקציע וועגן דער פילאָזאָפיע פון רעכט... שטעלט אייך פאָר אַזאַ געפיל, אַז דעם לעקטאָרס מוח האָט זיך געעפנט און פון דער

קאַטעדרע איבער דער אוידיטאָריע שוועבט אַרום ווי אויף ווייסע פעדער-פליגלען דער מענטשלעכער געדאַנק...

„פריינדשאַפט“ איז אַבסאָלוט אַ גאָרנישט זאָגנדיק וואָרט, אויב איך זאָל וועלן באַצייכענען מיינע באַציונגען מיט בעקטאַשעוון. אַפילו „פאַרליבט“ שעפּט עס נישט אויס.

איך קאָן זאָגן, אַז זיין דערנענטערונג, ווען איך פלעג זען, ווי ער גייט, האָט אויף מיר געווירקט אַזוי, ווי עס ווירקט די דערנענטערונג פון אַ געליבט פרויענווענזן אין פעריאָד פון בלענדנדיקער פרייד און גליק.

דעם צווייטן סעזאָן האָט מיך וואָיטאַלאָווסקי נישט אַנגאַזשירט. איך האָב געלעבט פון דעם, וואָס מיין פרוי האָט פאַרדינט אין אַפטייק, אַלס פּראָוויזאָר. אַוועקפאָרן פון שטאָט, ווי שוין פריער באַמערקט, האָב איך נישט געקאָנט. בעקטאַשעוו איז געווען דער אינספּעקטאָר איבער מלוכה-שפּייערן: איין אָנדייטונג זיינע וואָלט געווען גענוג, אַז איך זאָל אַרבעטן אין טעאַטער, אויף וועלכן געהאַלט איך וואָלט באַשטימט... אָבער איך האָב וועגן דעם אפילו מיט קיין קלענסטער אָנדייטונג צו אים זיך נישט געוואָנדן... און ער האָט עס ז יי ע ר גוט געוווּסט און אָפּגעשאַצט.

עס האָט זיך אָפּגעשפּילט נאָך אַן עפּיזאָד.

אַלס איינער פון די פירנדיקע אָפיציעלע פערזענלעכקייטן אין די מאַכט-אָרגאַנען, איז ער געווען אַ מיטגליד אין דער קאָמיסיע, וואָס פלעגט באַטראַכטן די בקשות וועגן באַפרייען פון מיליטער צוליב קראַנקהייט.

איינמאָל איז געקומען צו מיר אַן עלטערע פרוי און דערציילט, אַז איר איינציקל דאַרף דעם חודש אַריינגעצויגן ווערן אין מיליטער. דער זון איז געשטאָרבן אין שפּיטאָל, און די שנור האָט זיך נישט באַשלאָסן צו קומען וועגן דעם בעטן.

— וואָס קאָן איך דאָ העלפן? — האָב איך געפרעגט פאַרחידושט.

— די זאַך ליגט אינגאַנצן אין בעקטאַשעווס הענט. מיין שנור זאָגט, אַז אויב איר וועט בעטן בעקטאַשעוון, וועט אונדזער סאַשע זיין פריי.

— און פאַרוואָס זאָל ער האָבן מער שאַנסן צו זיין פריי ווי אַנדערע אין דער זעלביקער לאַגע? מיט וועלכע מאָטיוון זאָל איך פאַר בעקטאַשעוון באַרעכטיקן די בקשה?

זי האָט אַ ווײַלע געשוויגן און ענדלעך אומבאַשלאָסן אַרויסגערעדט.

— הער מאָרעווסקי! די זאַכן ווערן דערלייזט מיט געלט-מיטלען. געלט מאַכט אַ שוואַכן פאַר אַ קראַנקן, אַ קרענקלעכן פאַר אַ געפערלעך קראַנקן. אונדזער סאַשאַ האָט שוואַכע לונגען: דאָס איז בלויז אַ שאַנס.

צו מאַכן דערפון אַ פעסטן באַדן דאַרף מען האָבן אַ פּאָר טויזנטער. מיר קאָנען האָבן אַ פּאָר הונדערטער.

— ווען איז דער לעצטער טערמין?

— עס קאָן זיין מאָרגן. מיר וואַרטן אויף דער אויפפאָדערונג זיך צו מעלדן... הער מאַרעווסקי, איר זענט אויך געווען ביי אייער מוטער איין קינד! ראַטעוועט אונדזער סאַשינקען. זאָגט מיר צו... ווען זאָל איך קומען נאָך אַ תשובה?

— צוזאָגן קאָן איך גאָרנישט. נאָך קיין תשובה קומען דאַרפט איר נישט... איך וועל מיט בעקטאַשעוון רעדן, אָבער אויב ווער עס איז אויסער אונדז וועט דערפון וויסן, דאַן איז דער ענין פאַרשפּילט.

זי האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט און אַרויסגענומען פון רידיקיול אַ קאָנווערט.

— דאָס איז דער מאַקסימום פון אונדזערע מעגלעכקייטן...

איך האָב געקוקט מיט ווילדע אויגן, נישט וו ע ל נ ד י ק באַגרייפן וואָס דאָ קומט פאָר.

— וואָס איז עס פאַר אַ קאָנווערט?

— 500 רובל! טוט דערמיט וואָס איר פאַרשטייט.

— נעמט צו דעם קאָנווערט און פאַרגעסט, אַז איר האָט זיך באַשלאָסן וועגן דעם צו רעדן מיט מיר. מיט בעקטאַשעוון וועל איך רעדן אין 2 שעה אַרום... מער קאָן איך אייך גאָרנישט זאָגן. גייט געזונטערהייט.

איך האָב נישט באַוויזן זיך אויסצוקוקן מיטן רוקן, ווי די אַלטע האָט אָנגעכאַפּט מיין האַנט, אַ קוש געטאָן און כליפּנדיק אַרויסגעגאַנגען.

איך בין באַלד אַוועק צו בעקטאַשעוון און נישט געטראָפן אים אינדערהיים. אין אַ ווײַלע אַרום איז ער אַריין אין צימער און מיך ווי באַטייבט מיט אַן אויסרוף:

— ביי דיר איז געווען אַ באָבע בעטן דו זאָלסט מיט מיר רעדן וועגן איר אייניקל?

ווי אַ געפּלעפּטער בין איך געשטאַנען פאַר אים מיט אַן אָפן מויל...

— געווען ביי דיר אַ באָבע?

— געווען.

— ווי איז זיין פאַמיליע?

איך האָב זיך ערשט געכאַפּט, אַז איך ווייס עס נישט.

— מען רופט אים „סאַשאַ“, ער האָט שוואַכע לונגען.

— „סאַשאַ“ רופט אים זיין באָבע, זיין מאַמע. זיין מומע. אין מעטריקע קאָן ער זיין אַזוי גוט ווי „אַלעקסאַנדער“,—„סענדער“, „מענדל“, צי „אייזיק“ איך האָב געשוויגן ווי אַ געליימטער.

— זי האָט דיר פאָרגעלייגט געלט?

— יאָ.

— וויפל?

— 500 רובל.

— האָסט געקאָנט נעמען 8.

— איך פאַרשטיי אייך נישט, קאָנסטאַנטין סערגעיעוויטש... איר מאַכט חוזק —?? אָדער איר ווילט איך זאָל פאַרגעסן, ווי מען רופט אייך?

— מיט אַמאָל — „איר“? דו האָסט צוגעזאָגט דיין מיטווירקונג ?

— איך האָב איר צוגעזאָגט, אַז איך וועל מיט אייך רעדן וועגן איר אייניקל

— נו, און וואָס נאָך?

— גאָרנישט מער... וואָס האָב איך נאָך געקאָנט איר זאָגן?

— און בלויז דערמיט איז זי אַוועק?

— זי האָט נאָך אַ קוש געטאָן מיין האַנט און זיך צעוויינט.

— הער מיך אויס, אַרקאַשאַ! די קאָמיסיע האַלט אָפּ זיצונגען איין מאָל אין חודש. דעם סאַשאַ, אָדער אייזיק, אָדער מאיר, אויב ער האָט שוואַכע לונגען, וועלן מיר באַפרייען. אין דער צוקונפט וועל איך טאָן פון מיין זייט אַלץ, וואָס איך וועל קאָנען פאַר יענע מיט שוואַכן געזונט, וואָס דו וועסט מיר אָנרופן, אָבער דו זיי נישט קיין דאָן קיכאָט, און אַז מען וועט דיר פאָרלייגן געלט, נעם צו און לייג אַריין אין קעשענע. וועסט זיין אַ רימער, אויב דו וועסט אומקערן אין די פאַלן, ווען זיי וועלן נישט באַפרייט ווערן.

— קאָנסטאַנטין סערגעאיטש! צו פיל און צו טיף זענען געווען אונדזערע געמיינזאַמע איבערלעבונגען איבער די פראַגן פון פילן און דענקען, אַז איך זאָל זיין בכוח אומצוקערן זיך מיט אַ פלייצע און אַוועקגיין. איך בין נישט קלוג צו באַגרייפן: איר פרווט מיך אויס, אָדער איר לאַכט מיך אויס?

אָבער אויף מיר האָבן שוין געקוקט זיינע לאַכנדיקע אויגן און פערלדיקע ציין.

— אַ מאָדנע בריאה! — זאָגט ער - קיין גמילות חסד נעמט ער

נישט; קיין ערלעכן כאַבאַר אָנערקענט ער נישט; צו וואָיטאָלאָווסקען פאַרלייגן זיין דינסט גייט ער נישט... און קוראָפּאַטקעס וואָלט ער פרעסן אַ מוץ אַ טאָג און נאָך מיט ווייַן פאַרטרינקען! פון וואַנען זשע זאָל זיך עס נעמען??

— פריער גאָט, נאָכדעם דער אַרמענישער פירשט — טאַשבעק, גערופן אויף דער איצטיקער וועלט — קאָסטיאַ בעקטאַשעוו! אוראַ!!

מיר האָבן זיך פעסט ארומגענומען און אָנגעהויבן טאַנצן איבערן גרויסן צימער.

דער קאַפּיטל „טאַש־בעק" האָט זיך איבערגעריסן אומגעריכט... אַזוי ווערט פאַרטיליקט און אָפּגעווישט אָן שפּור אַ רייטוואָגן, ארויסשפּרינגענדיק אין זיין זאָרגלאָזן געלויף אויף אַ צופעליקן פאַרלעגענער מינע אויפן וועג.

געשעעניש פון 1918. די וועלט האָט זיך ווידער געשפּאָלטן אויף צוויי — דאָס מאָל שוין לחלוטין נישט גלייכע — העלפטן. וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז מיר האָבן פון בעקטאַשעוון אָפּגעריסן אָט די ג ר ו י ס ע אויפטרייסלונגען. לא היה ולא נברא! אַ רייַנער, מיט קיין שום אַנדערע געווירצן נישט פאַרמישטער שעקספּיר־מאָטיוו: „דער מאָנסטער מיט די גרינע אויגן" — א יי פ ע ר ז ו כ ט ! !

אָבער דאָס איז געשען אין יוני 1918. מיר האַלטן ביים סוף 1915: „האַמלעט", „דער, וואָס קריגט די פעטש" — אין וואָיטאָלאָווסקים טעאַטער.

VI. אַ הונט וואָס בילט — בייסט נישט!

(אַרום „האַמלעט“)

וועגן אויפפירן „האַמלעט“ האָב איך מיט וואָיטאָלאָווסקין גערעדט נאָך אין מאָסקווע. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַ ביסל אַ דערשראָקענעם בליק און גאָרנישט געענטפערט. נאָכן דערפאָלג פון ערשטן אָוונט האָט ער מיר אַ זאָג געטאָן אין אַ פּאָר טעג אַרום: „וועגן דיין ווונטש צו שפּילן „האַמלעט“, אַרקאַדי, טראַכט איך, און אַרום נייַיאָר אין יום־טובדיקן רעפּערטואַר וועלן מיר עס נעמען אין אַכט. אָבער מיט אַלע כוחות האָט זיך קעגנגעשטעלט אַראָנאָוויטש: אַזוי לאַנג, ווי ער האָט אַ דעה, וועט אָט דער „רב אַבּרהם“ שעקספּירס טעקסט פון דער בינע נישט לאָזן הערן!

איך האָב אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן דעם.

טוט גאָט אַ נס, און די דירעקציע לייגט פאָר די 5—6, „צווייטראַנגיקע“ אַקטיאָרן, צווישן וועלכע עס זענען געווען 4 סטודענטן, אַ בענעפיס און בעט, זיי זאָלן אָנרופן אַ פּיעסע, וואָס זאָל ברענגען אַ פולע איינגאַמע און נישט פאַרשעמען דעם נאָמען „סטודענט“.

מאַכן די בחורים אַ זיצונג און באַשליסן אין משך פון קורצע מינוטן איינשטימיק: „האַמלעט“ מיט מאָרעווסקין!

אַז מען איז געקומען צום דירעקטאָר מיטן איינשטימיקן באַשלוס, האָט ער זיך צעלאַכט, און דער הויפּט־רעזשיסער האָט אַ פרעג געטאָן:

— וויפל האָט ער אייך גאַראַנטירט במזומנים? איר וועט דאָך פון אייער בענעפיס האָבן קדחת...

אָבער זייַן אַטאַקע איז געבליבן אַ פּוסטער שאָס.

אויפן אַפיש איז געשטאַנען: „רעזשי אַראָנאָוויטש־מאָרעווסקי“, ווייל אויסשליסן אים פון דעם ספּעקטאַקל וואָלט הייסן אים באַליידיקן. דאָס איז לחלוטין נישט געווען די כוונה פון די יונגע לייט און מיינע אַוודאי נישט, בעת איך האָב טריומפירט איבער דער גאַנצער ליגיע.

ווען ער וואָלט פאַרמאָגט אַ מינימאַלע דאָזע טאַקט און מענטשלעכן געוויסן, וואָלט ער געפונען אַ מאָדוס אָפּצוהיטן זיין פּרעסטיזש און לאָזן מיר זיך צוגרייטן צום ספּעקטאַקל. דע-פאַקטאָ איז עס אָבער געווען אַזאַ פּיינלעכע אָפּקומעניש, אַז איך וואָלט זיך אָפּגעזאָגט פון מיין גליק און כבוד צו שפּילן דעם ספּעקטאַקל, ווען... מיינע ליבע בענעפיציאַנטן וואָלטן נישט אויפגעהויבן אויף מיר זייערע בעטנדיקע בליקן ביי יעדן אויפברויז פון ווייטיק און יאוש.

אָבער דער אומפאַרמיידלעכער אויפרייס איז געקומען ע ר ב דער פאָרשטעלונג, איך האָב ווען „האַמלעטן" שוין געהאַט געשריבן נאָך אין עלטער פון 15 יאָר (עס איז דערציילט געוואָרן, שילדערנדיק מיין בר-מצוה); איך האָב אין שול-פעריאָד אים געפאָרשט און שטודירט; איך האָב די טעמע געטראָגן שטענדיק אין האַרצן; איך האָב זי ענדלעך בעת מיין „שפּאַציר דורך אייראָפּע" אַ סך מאָל דורכגענישטערט...

אָבער, שפּילנדיק דעם טעקסט, רופט זיך ביי אַ שוישפּילער אין יעדן שעקספּיר-מאָטיוו אָפּ זיין פאַנטאַזיע, געוויסן, געהירן, געמיט אומגעריכט — און איבעראַשט אים אַליין און רייסט מיט דעם צושויער צוזאַמען מיט דער א ו מ ג ע ר י כ ט ק י י ט! שפּילן אַ טראַגעדיע הייסט אומהויפהערלעך — א י מ פּ ר אָ ווי ז י ר ן! דאָס איז יענער „שאָס אין נישט געזעענעם ציל", וועגן וועלכן מיר האָבן פריער דערמאָנט. וועגן דעם באַדייט פון אימפּראָוויזאַציע אין דער קונסט פון עכטן טראַגיקער האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט, שילדערנדיק די געשטאַלט פון ד א ל מ א ט א ו ו ן.

אין דער סצענע פון אָפעליעס לויה שפּרינגט האַמלעט אַריין אין אָפעליעס קבר צו לאַערטעסן, עס ברעכט אויס אַ געראַנגל, מען נעמט זיי פונאַנדער, האַמלעט שרייט אויס:

„כ'האָב זי געליבט ווי פערציק טויזנט ברידער זי נישט קאָנען ליבן?" און מיטאַמאָל צו לאַערטעסן: „פאַרוואָס באַציסטו זיך אַזוי צו מיר? כ'האָב דיך האָך ליב!!"

און אָט דער אויסברוך פון גרענעצלאָזער האַרציקייט ווערט פלוצלונג אָפּגעהאַקט און דער צעפּייניקטער פּרינץ שרייט אויס:

„זאָל טאָן דער מענטש ווי אים זיך ווילט:
דער קאָטער קווישט, דער כלב-בילט"

שעקספּירס רעמאַרקע: ע ר אַ נ ט ל ו י פ ט

די ווייטערדיקע פראַזע געהערט דעם קיניג: „פאָלגט אים נאָך — צו

איז פון זין אראָפּ". איך קאָן איבער דעם לייענער צו אורטיילן צי בין איך געווען „באַרעכטיקט", צי ניט. דאָ איז נישט דאָס אָרט אויף דיסקוסיעס און קאָמענטאַרן פון שעקספּירס טעקסט. דאָ דערצייל איך בלויז.

נאָך דער פראזע: „דער קאַטער קווינטשט, דער כלב — בילט" בין איך אַרויסגעשפּרונגען פון קבר, ארומגענומען מיט בליקן פון אימה אַלץ און אַלעמען אַרום און... זיך צעבילט ווי א הונט און מיטן ווילדן געביל אַנטלאָפן פון דער בינע.

דער קיניג האָט, פאַרשטייט זיך, געהאַט א פולשטענדיקן יסוד צו זאָגן: „ער איז אַראָפּ פון זין". ער האָט אָבער זיין פראזע נישט באַוויזן צו זאָגן, ווייל דער הויפּט־רעזשיסער איז אויפגעשפּרונגען און מיט אַ ווילדן קול געמאָלדן, אז ער וועט אַזאַ מין פאַרלעצונג פון שעקספּירן נישט דערלאָזן: „נישט דערויף האָט ער יאָרנלאַנג געאַרבעט מיט האַלסקין, אַז"... און אַזוי ווייטער.

איך האָב באַוויזן אַרויסצוגיין פון טראַנס. מיך האָבן אַרומגערינגלט מיינע סטודענטן און אַנדערע חברים. מען האָט מיך אונטער די אָרעמס אַוועקגעפירט אין גאַרדעראָבע, עס איז געקומען וואָיטאָלאָווסקי. איך געדענק נישט קיין איינצלהייטן. איך האָב געמאָלדן, אַז צו שעקספּירן און צו האַלסקין האָב איך מער שייכות ווי „אַרנאָ־ווליטש" מיטן יעפּים־קאָפּ געדאַרמאָגען אינאיינעם און, אויב מען קאָן אים נישט אַנווייזן זיין אָרט און גרענעץ, טרעט איך אָפּ די קרוין און דעם טראָן: שפּילן די סצענע, באַרעכטיקן דעם קיניגס ווייטערדיקע פראזע — קאָן איך נאָר דערפילנדיק אין מיינע נערוון דעם בילנדיקן כלב. אַנדערש וועל איך די סצענע נישט שפּילן און דאָס, וואָס אַלע ביז היינט האָבן עס אַזוי נישט געשפּילט — בין איך נישט שולדיק.

איך בין אַוועק פון טעאַטער. וואָס מיט מיר האָט זיך געטאָן, אַז איך בין געקומען אַהיים — פאַרשפּאַר איך צו דערציילן. אין א שעה אַרום האָב איך דערהערט, אַז דער אַפּיש פון מאָרגנדיקן בענעפיס איז פאַר־קלעפּט.

איך בין געבליבן ליגן ווי אין אַ פּאַראָקסיזם פון קאָנוווּלסיע... איך בין איינגעשלאָפן. שפּעט אין אָוונט האָבן מיך אויפגעוועקט מיינע 6 בענעפיציאַנטן.

— אַרקאַדי וועניאַמינאָוויטש, דער דירעקטאָר האָט געבעטן, אַז איר זאָלט קומען אין טעאַטער. עס איז באַשטימט אַ נאַכט־פּראָבע פון 5־טן אַקט „האַמלעט" יאַקאָוו אַנטאָנאָוויטש מיינט, אַז מאָרגן דאַרפט איר זיך אויסרוען צו קאָנען שפּילן.

דעם עפּיזאָד מיט „האַמלעט" ביי אַראַנאָוויטשעס „הויפּט־רעזשי" וואָלט מען אויף דעם געקאָנט פאַרענדיקן. אָבער, היות מיר שרייבן דאָ זכרונות נישט פון ז יי ן לעבן, מוז דערציילט ווערן, אַז געשפּילט האָב איך דעם סוף פון 4 אַקט — נ י ש ט אַזוי, ווי איך האָב אויף פּראָבע אָנגעמערקט. דער אינצידענט צווישן מיר מיט אַראַנאָוויטשן האָט זיך אָן ספק צעטראָגן איבערן שטאָט; דער באַשלוס אָפּצורופן די פאָר־שטעלונג האָט אויסגעזען ווי אַ סיגנאַל צו אַ סקאַנדאַל; און איבערפילטן צושויער־זאַל האָבן צענדליקער געוואַרט מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם אויף דער סצענע אין קבר (די סטודענטן האָבן, אָן ספק, אין שטאָט דערציילט די פּרטים פון קאָנפליקט), אָבער, אָפּגעזען פון מיינע שוישפּילערישע אי־בערלעבונגען, האָב איך מיך איצט געפילט ווי אייגער, וואָס האָט אין צווייקאַמף אָוועקגעלייגט דעם קעגנער אויף דר'ערד און דאַרף צודריקן מיטן קני דעם באַזיגטנס ברוסט... און ד אָ ס ק אָ ן איך נ י ש ט!

„שעקספּיר", „האַמלעט", „ראָלע" — אַלץ פונקטן פון שעפערישן קיום, פון אַרטיזם, פון פילאָסאָפישן אויסלעבן זיך, פון עמאָציאָנעלן אויפ־שטייג, פאַרטיפונג, דערהויבנקייט... אָבער וואָס איז דאָס אַלץ ווערט, אויב עס קאָסט עמעצן דערגעבן אַ שטראָם פאַרשטיקטע טרערן, אַראָפּגעשלונ־גענע גאַל... וואָלט איך נאָך געהאַט פאַר זיך אַ קעגנער, וואָס איז דער־יואַקסן צו באַגרייפן, אַז דאָ שפּילט דער אמת פון שעפערישן אויפבליץ ן אַז ער דער קעגנער טרעט אָפּ פאַרן כוח פון צעשפּילטער פאַנטאַזיע — און פון געשלאָגענער אַמביציע זאָל ביי אים קיין שפּור נישט זיין!

איך האָב, ווען די סצענע אין קבר איז אָנגעקומען, נ י ש ט ג ע־ק אָ נ ט טאָן דאָס, וואָס האָט אים אַזוי אויפגעבראַכט... „נישט גע־קאָנט", ווייל...נ ע ק אָ נ ט; ווייל אַלע שטערונגען זענען געווען אָפּגע־רוימט פון וועג; ווייל ער איז געזעסן ערגעץ אין אַ פאַרשטעקטן ווינקל און זיך געקאָרטשעט פון צענגאָסענעם גאַל און מאַכטלאָזן כעס. ווי אַ ז וי איך האָב די סצענע אָפּגעשפּילט — לאָמיר דאָ נישט רעדן. אַרויס־געקומען איז עס דער שוואַכסטער מאָמענט אין משך פון גאַנצן אָוונט. דאָס רוב פון די, וועלכע האָבן געזען די פּראָבע, האָבן אָנגענומען, אַז איך האָב אויפן ספּעקטאַקל נישט געהאַט די געהעריקע „שטימונג" אי־

גערױבער איז די סצענע אַרױסגעקומען אַזױ בלײך. דער גרונט פֿון דער „בלײכקײט“ איז אָבער געװען אַן אַנדערער: איך האָב אין דעם מאָמענט אױפֿגעהערט „האַמלעטן“ צו שפּילן. איך בין אַלײן אַ „האַמלעט“ געװאָרן און האָב אָנגעהױבן — „נקמה נעמען — נישט מיט בלוט, — מיט ט ר ע ר ן“ („האַמלעט“ — 3 אַקט, סצענע מיט דער מוטער).

ביז סוף סעזאָן, װי דערצײלט, איז די פֿאָרשטעלונג געגאַנגען עטלעכע מאָל בײַ אױספֿאַרקױפֿטע הײַזער. אָן אָנדענק איז מיר פֿאַרבליבן אַ נ י ש ט ג ע ל ו נ ג ע נ ע (װײַל איז אײלעניש געמאַכטע) פֿאָטאָגראַפֿיע, װוּ דער פּאַרוק זיצט אױפֿן קאָפּ אין אַ זײַט — די דאָזיקע אױפֿנאַמע גיט אַ פֿאַלשן בילד פֿון מײַן פּאַקטישער האַמלעט־געשטאַלט אין יאָר 1915, אָבער זי װעט עדות זאָגן װעגן די פֿאַרקריפּלטע אומשטענדן, אין װעלכע אונדזער בעל דבר האָט זיך געדראַפּעט אױף זײַנע װעגן צו די הױכן פֿון זײַן לעבנס־ציל.

נאָך צװײ פּרטים װעגן דעם ספּעקטאַקל: אױף דער פּרעמיערע האָט מען מיר דערלאַנגט אַ קויש בליענדיקע רױזן... איך האָב עס געװאָלט אָפּגעבן מײַנע ליבע בענעפֿיציאַנטן, האָבן זײ זיך ענטזאָגט עס פֿון מיר אַװעקצונעמען: „האַלט, ליבער חבר מאָרעװסקי, אַז דאָס איז פֿון אונדז“. איך בין געװען טיף גערירט, אָבער אין דער גאַרדעראָב בין איך געװאָרן אױפֿגערודערט ביזן גרונט פֿון מײַן נפֿש: אין קױש איז געלעגן אַ װיזיט־קאַרטע מיט אַן אױפֿשריפֿט — „דעם הײַנטיקן „פּרינץ פֿון דענעמאַרק“, נעכטיקן „גאַראַבורדאַ“ פֿון אַ גרופּע צושױער, װאָס באַװוּנדערן זײַן יעדע לײסטונג און פֿילן זיך דערהױבן פֿון זײַן דערפֿאָלג און אומשטערבלעכן שעקספּיר־װערק... בראַװאָ! װיװאַט!“. נאָכן ספּעקטאַקל זענען אַרײַן אין גאַרדעראָב אַ גרופּע פּױלישע מענער און צװײ דאַמען אין דער באַגלײטונג פֿון יעלענע עלװינאָװנאַ אָהראָן. איך בין געװען צערודערט און צעטראָגן. נישט געװוּסט אױף װאָסער װעלט איך בין, געשמײכלט, געדריקט אױסגעשטרעקטע הענט און דערהערט װי יעלענאַ עלװינאָװנאַ זאָגט צו די הערן, רעדנדיק מיט זײ פּױליש: „ר אָ ה אַ ק !“

אױפֿן פּלאַקאַט פֿון יומטובדיקן רעפּערטואַר (25 דעקאַבער 1915 — 6 יאַנואַר 1916) איז „האַמלעט“ געװען אַנאָנסירט 2 מאָל. מען האָט געשפּילט צו צװײ פֿאָרשטעלונגען אַ טאָג. אײן טאָג האָב איך געשפּילט 2 ראָלן: 1. — האַמלעט און 2. — „יאַאיטשניצא“ אין גאָגאָלס „ אַ שידוך“ (זשעניטבאַ) — די האָלע פּלעגן שפּילן אױסגעשפּראָכענע בופֿאָנאַדע־קאָמיקער... עס איז געװען אײנע פֿון װ אַ ר ל אַ מ אָ װ ס קרױן־ראָלן.

אין אַלעקסאַנדראָווסק האָב איך עס געשפּילט צוליב צוויי טעמים: ראשית, ווייל איך בין געווען אין באַזיץ פון אַ פעטלייביקער קאָרפּאָלענץ, וועלכע די געשטאַלט פאָדערט און, והשנית — האָט אראָנאָוויטש געזאָגט, אַז מען דאַרף מיר אַרויסשלאָגן פון קאָפּ די מחשבה, אַז איך בין אַ „טראַגיקער“: „ער וועט דאָך טאַקע מיינען, אַז ער איז — ראַלסקי!“

„האַמלעט“

VII. „קאָנסועללאַ“ הייסט שפּאַניש: „טרייסט“

(לעאָניד אַנדרעיעוו און זיין „דער“)

לעאָניד אַנדרעיעוו איז איינע פון יענע דערשיינונגען אין דער רוסישער ליטעראַטור פון דער פאַר-רעוואָלוציאָנערער תקופה, וועלכע זענען אין מבול פון די געשעענישן אַראָפּגעשווינקט געוואָרן, און דער דור, פאַרטאָן אין די דאגות, צרות און ליידן פון די ווייטערדיקע יאָרצענדליקער, — האָט אים פאַרגעסן...

רעדנדיק היינט וועגן לעאָניד אַנדרעיעוון אין שייכות מיט אונדזערע מאָטיוון, מוז איך קודם כל אַקצענטירן אַ פּונקט, וואָס וועט אין די ווייטערדיקע בלעטער און בענדער אַלץ אָפטער אַרויסטויכן.

דער דאָזיקער פּונקט איז — ל י ט ע ר א ט ו ר!

פאַרשטייט זיך, אַז לעאָניד אַנדרעיעוו איז אַ קאַפּיטל פון ליטעראַטור. אָבער, רעדנדיק וועגן לעאָניד אַנדרעיעוון, האָב איך אַ גענויע פאַרשטעלונג וועגן דעם, וואָס אַזוינס איז „לעאָניד אַנדרעיעוו“, אָבער איך ווייס לגמרי נישט — וואָס איז אַזוינס „ליטעראַטור“?

„ליטעראַטור“ בכלל, אַלס ס כ ו ם, אונטערליגט נישט קיין שום ספק און דיסקוסיע. אָבער ווו הויבט זיך אָן די קוואַליטעט פון געשריבענעם וואָרט, וואָס זאָל עס מאַכן אָ ב י ע ק ט י ו פאַר אַ ווערק פון ליטעראַטור?

אמאָל, אין אָנהויב פון מיין באַוווסטזיניקן לעבן, האָב איך געמיינט, אַז איך האָב אויף אָט דער שאלה אַ קלאָרע תשובה.

שפּעטער — אין די צוואַנציקער יאָרן, אין קעסל פון יידישן קולטור-לעבן — האָב איך דערזען, אַז די דערגרייכונגען אין ווערטן, וואָס דאַרפן געקרוינט ווערן מיט לאָרבערס פון אומשטערבלעכקייט, האָבן נישט לויט די ט אָ נ ג ע ב ע ר פון אונדזער ליטעראַטור-קריטיק קיין ליטעראַרישע ווערט.

האָב איך מיר געזאָגט, אַז מהיום והלאה האָב איך מיט „ליטעראַטור“ קיין מגע ומשא נישט, און... איך זוך זי נישט.

ש ע ק ס פּ י ר, כּדומה למשל, איז פֿאַר מיר — נ י ש ט „ליטעראַטור“, און עס ליגט מיר זייער צו דער האַנט, וואָס לעוו טאָלסטאָי (וואָס איז, פֿאַרשטייט זיך, יאָ — ליטעראַטור, דורכויס ליטעראַטור), „האַלט נישט, פֿון שעקספּירן.

לעאָניד אַנדרעיעוו האָט אין אָנהויב יאָרהונדערט באַהערשט די הערצער און מוחות פֿון מיליאָנען אויף אַזאַ אופֿן, אַז מאַקסים גאָרקי איז געבליבן הינטער זיין פּאָפּולאַריטעט. דערביי האָט טאָלסטאָי וועגן אַנדרעיעוון געזאָגט: „ער שרעקט מיך און איך האָב קיין מורא נישט“ אָבער גאָרקי האָט זיך געהאַט אויסגעדריקט, אַז ער וואָלט וועלן האָבן זיין, אַנדרעיעווס, טאַלאַנט.

לעאָניד אַנדרעיעוו איז נישט געווען בלויז פּאָפּולערע לעקטור. ער האָט געהערשט אין די געמיטער אַזוי ווי עס הערשט אַ פּאָפּולערער מוזיקאַלישער מאָטיוו. ער פֿלעגט אַרויסרופֿן אַ פֿרייִדיקן שמייכל אויף פֿאַרהאַגהטע פּנימער; ער פֿלעגט אויסלאָזן זיפֿצן פֿון פֿאַרקלעמטע הערצער; און ליפּן, פֿאַרפּרעסטע אין רוגזה, פֿלעגט ער געבן דעם פּאַטאָס פֿון אויפֿוואַקסנדיקן פּראָטעסט. ער האָט אָנגעשריבן: „שטיי אויף, דו ערד! באַגאַרטל מיט שווערד, דו מענטש! עס וועט נישט זיין קיין שלום צווישן דיר און הימל!“

דאָס הילכיקסטע, דאָס אומפֿאַרגלייכבאַרע און נישט איבערגעשטיגענע ליד פֿון טעאַטער-דור, — איז געווען די פּיעסע: „דער, וואָס קריגט די פּעטש“. ער האָט זי אָנגעהויבן שרייבן האַרט פֿאַרן אויסברוך פֿון דער וועלט-מלחמה. דער אַריינמאַרש פֿון דייטשישן חיל אין בעלגיען; די שטורמישע אויפֿרעגונג פֿון יעדן מענטשנס געוויסן קעגן אָט דעם באַרבאַרישן שריט פֿון פּרייסישן יונקערטום, וואָס האָט צעטראָטן מיט זיין שטיוול דעם ביז דאַן פֿעסטן באַגריף פֿון רעכט און פֿרייהייט; די דערשיטערנדיקע ווענדונג פֿון בעלגישן קיניג אַלבערט צו ווילהעלמען: „ווען מלכים וואָלט דערלויבט געווען צו טראָגן געווער, וואָלט מיין ערשטע קויל אַריין אין דיר“ — דאָס אַלץ האָט אָפּגעריסן לעאָניד אַנדרעיעוון פֿון אָנגעהויבענעם טעאַטער-שטיק און ער האָט דעם אייגנאַרטיקן פֿאַר אים פּאַטאָס און קראַפֿט אָנגעשריבן דאָס שטיק: „קיניג, געזעץ און פֿרייהייט“, וואָס איז אין ערשטן פּעריאָד פֿון דער מלחמה געשפּילט געוואָרן אין דער מערהייט טעאַטער פֿון גאַנצן לאַנד. צום אָנהויב פֿון ווינטער-סעזאָן 15/16 האָט ער פֿאַרע-

דיקט „דער, וואָס קריגט די פּעטש“... דאָס שטיק („אַ פֿאָרשטעלונג אין 4 אַקטן“ האָט עס געהייסן אויפֿן פּלאַקאַט) איז אויפֿגעפֿירט געוואָרן אין מאָסקווע אין „סוכאָדאָלסקיס דראַמאַטישן טעאַטער“ און... האָט ג י ש ט אויסגענומען, אויב מיר זאָלן נישט וועלן זאָגן: „דורכגעפֿאַלן“.

דער צושויער האָט נישט דערפֿילט דעם הויפּט=מאָטיוו פֿון ווערק און אָנגענומען זײַנע אויסערלעכע קאָלאָריטן פֿאַרן „יש“. אַנדרעיעווס פּריערדיקע פּרוון אויף די געביטן פֿון טעאַטראַלן עקספּערימענטאַליזם („דעם מענטשנס לעבן“ אין „קונסט=טעאַטער“ און ביי קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ איז געווען דער מערקווירדיקסטער עטאַפּ אין די עקספּערימענטן מיט סימבאָליזם) האָבן אין דעם פֿאַל שטאַרק געשטערט. דער „חטא“ האָט אָפּגעווישט זײַנע אויפֿטוען און דערגרייכונגען, אין וועלכע ער האָט זיך אַרויסגעוויזן אַלס שטרענגער און קאָנסעקווענטער רעאַליסט, וואָס זײַן מוזע רעאַגירט אויף די צאַפּלדיקע טעמעס פֿון טאָג און באַהאַנדלט זיי מיט דער שאַרפֿקייט פֿון אַ פֿלאַמענדיקן פּובליציסט. מען האָט פֿאַרגעסן דעם מחבר פֿון „זיבן געהאָנגענע“, פֿון „רויטן געלעכטער“, פֿון „די טעג פֿון אונדזער לעבן“, פֿון „דער תהום“ (בעזדנאַ) און צענדליקער אַנדערע קלענערע און גרעסערע ווערק. מען האָט געזען „סימבאָלישע“ מאַנעקענען און מען האָט זיך פֿון זיי מיט גלייכגילט אָפּגעקערט. און ווער ווייס, צי וואָלט די „פֿאָרשטעלונג“ נישט אַראָפּ פֿון פּלאַקאַט נאָך עטלעכע פֿאָרשטעלונגען, ווען אין טעאַטער פּאַסירט נישט אַ נס:

דער דאָזיקער „נ ס“ איז געווען דער וווּנדערבאַרער אַקטיאָר ניקאָליי ראַדין — אין דער ראָלע פֿון גראַף מאַנטשיני... די ראָלע איז אַ שעדעוור פֿון דראַמאַטורגישער המצאה ביים מחבר, און דאָ האָט פּאַסירט יענע גליקלעכע צוזאַמענפּאָרונג, ווען מחבר און שוישפּילער שאַפֿן אַ ווערק, אין וועלכן עס איז אָפּגעווישט די גרענעץ צווישן צוויי געניאַליטעטן. דער מאָסקווער עולם האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט אויף די „סימבאָלישע אומזיניקייטן און פּלאָנטערנישן“ פֿון דעם עצם שטיק און האָט אָנגעהויבן אָנפּילן דאָס טעאַטער, כּדי צו געניסן דעם תענוג פֿון ראַדינען אין דער ראָלע פֿון פֿאַלשן „גראַף“, וועלכער רוימט איין דעם קלאָון אַ סוד, אַז — „די מאַנטשיניס זענען שוין 300 יאָר קינדערלאָז“.

קוקנדיק אויף ראַדינען אין „מאַנטשיני“, האָט מען אָנגעהויבן — ז ע ע ן און ה ע ר ן — פּיעזאָן אין „דערן“ און אָנגעהויבן באַגרײַפֿן — וו אָ ס אַזוינס קומט פֿאָר אַרום און אַרום. מען האָט דערזען, אַז אין געפֿלעכט פֿון שוועבנדיקע סטענגעס פֿון סעראַפּאַנטין און קאָנפֿעטי,

הינטער אַ געדיכטער נעץ פֿון צירק־פּלאָנטער, אָטעמען לעבעדיקע געשטאַלטן פֿון רעאַלע מענטשן. און דער גאַנצער „לייוונט" איז רעאַליזם פֿון ריינסטן מין... אָבער ווער האָט עס געפּסקנט, אַז „רעאַליזם" באַדייט — פֿאָרמלאָזיקייט? פֿאַרקערט! פֿאַרביקייט, וואָס דערגרייכט ערטערווייז צו פֿאַרבלענדערישער בונטקייט, ליניעס, אויסגעקרימטע אין זיגזאַגן, קלאַנגען, וואָס שווימען אַרויס פֿון קלאַסישער ליטורגיע און אַנטוויקלען זיך אין דיסאָנאַנסן פֿון דזשאַז, כּדי זיך אומצוקערן צו האַרפֿן־סטרונעס און זינגען מאָטיוון פֿון צאַרטסטער ליריק און קאָמערפֿולער עלעגיע — אָט דאָס איז די אַטמאָספֿער, דער סטיל פֿון אַנדרעיעווס ווערק, נישט אָנגענומענעם ביי די ערשטע איינדרוקן און בוכשטעבלעך אַלגעמיין — באַליבטן שפּעטער.

וועגן דעם שטיק האָבן די אָנגעזעענסטע ליטעראַטור־קענער געלייענט לעקציעס און רעפֿעראַטן איבערן גאַנצן שטח פֿון לאַנד. מען האָט זיך געאַמפּערט און דיסקוטירט אין קרייזלעך: סטודענטן פֿלעגן פֿאַרגעסן צו גיין אויף לעקציעס פֿון זייערע פּראָפֿעסאָרן. דאָס האָט געדויערט... געדויערט אַזוי לאַנג ביז די וועלט האָט זיך געשטעלט אויפֿן קאָפּ, און אין לעבן פֿון טעאַטער, פֿון קונסט, פֿון וויסן האָבן אָנגעהויבן רודערן — פֿיס, הענט, און קלאַנגען פֿון פֿאַרשטיקטע העלדזער האָבן אָנגעפֿילט דאָס לעבן און די לופֿט... יעמאָלט איז לעאָניד אַנדרעיעוו פֿאַרשוווּנדן, „אַראָפּ פֿון מאַרק", געוואָרן אַן אינהאַלט פֿון נעכטיקן, אָפּגעווישטן טאָג.

(„די פּעטש" האָבן זיך אין רעפּערטואַר געהאַלטן נאָך לאַנגע יאָרן)

לערך סוף נאָוועמבער האָב איך באַקומען פֿון מיין שול־חבר סעריאָזשאַ סטרענקאָווסקי, וועלכער האָט אין מאָסקווע ביי סוכאָדאָלסקין געאַרבעט אַלס געהילף־רעזשיסער, אַ בריוו. ער האָט געשריבן וועגן לעאָניד־אַנדרעיעווס נייסטער פּיעסע מיטן „משוגענעם נאָמען" „דער, וועלכער באַקומט פּעטש", אַז קיינער פֿאַרשטייט נישט וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן, אָבער אַדאַנק ראַדינען גייט דער עולם געשמאַק קוקן די פֿאָרשטעלונג און מען מוז זאָגן, אַז אַ גרויסן איינדרוק מאַכט פּיעווצאָוו אין דער טיטלראָלע (מען זאָגט: „ד ע ר ן" שרייבט סטרענקאָווסקי פֿאַרחושט. מען זאָגט נ י ש ט: „ד ע ם" ווייל „ד ע ר" גילט דאָ ווי אַ נאָמען). ער ראָט מיר זיך מיט דער פּיעסע פֿאַראינטערעסירן, ווייל לויט מיינע פֿון לאַנג אַלגעמיין באַקאַנטע נטיות צו אומגעריכטע מעטאַמאָרפֿאָזן, נעמט ער אָן, אַז פֿאַר מיר איז דאָ אַ פֿעלד צו טראַכטן און צו פֿילן.

ער האָט מיר דערביי צוגעשיקט אַ צענדליק שקיצן פון די קאָסטיומען און גרימען, ווייל אויסערלעך, אין הלכות אויסשטאַטונג — האָט ער צוגעגעבן — איז די פאָרשטעלונג אַ משוגעים-הויז.

איך האָב דעם בריוו איבערגעלייענט און וועגן דעם נישט געטראַכט, ווייל מיט וואָיטאָלאָווסקין האָב איך גערעדט וועגן „האַמלעט"; קיין הסכמה נישט פאָרויסגעזען; געווען פאַרביטערט און צעטראָגן, און אויפהויבן אַ געשפּרעך וועגן אַן עקספּערימענט מיט אַנדרעיעוום אַ „צעדרייטער" פּיעסע, האָט נישט געהאַט קיין שום זין.

אין איינעם אַ שבת, סוף נאָוועמבער רופט מיך וואָיטאָלאָווסקי צו זיך אין קאַבינעט... קיין בשורה טובה האָב איך נישט דערוואַרט, הגם ער האָט מיך אָנגערופן „מאָנימשקאַ", און בין אַריין, גרייט אויסצוהערן עפּעס, וואָס מיר וויל נישט זאָגן אַראָגאָוויטש...

— איך האָב באַקומען אַ נייע פּיעסע — לעאָניד אַנדרעיעווס „דער, וועלכער באַקומט פּעטש"... אַ נייס, וואָס גייט איז מאָסקווע, ווילט זיך אויפפירן, אָבער איך האָב די פּיעסע אָנגעהויבן לייענען און אויפגעהערט אויף דער דריטער זייט... משוגעת אָן מינימאַלסטן צומיש פון קלאָרן שכל. אַלע זיינע ביז-איצטיקע סימבאָלישע פּלאָנטערס זענען קעגן דעם זויגקינדער. די ראָלע וועט קיינער זיך נישט אונטערנעמען שפּילן, און איך וועל עס קיינעם נישט פאָרלייגן. איז אויב דו האָסט חשק זיך דערמיט צו פאַרנעמען, זאָל דיר גאָט מצליח זיין. שפּילן עס דאַרף מען דאָנערשטיק. פּראָבן צוויי.

— אפשר פרייטיק?

— פרייטיק איז ביי אונדז דער טאָג פון בענעפיסן. הייַנטיקן פרייטיק — דיאַנינאַ. אויב זי וועט מסכים זיין אויף דאָנערשטיק (איר זייט דאָך גרויסע פריינד), וועלן מיר דאָס שפּילן פרייטיק.

איך האָב גענומען פון זיינע הענט דעם מאַנוסקריפּט און בין אַוועק אַהיים. מיין פרוי איז יענע נאַכט געווען אויף דיזשור אין אַפּטייק, און איך האָב זיך גענומען לייענען...

איך מוז דאָ זאָגן, אַז לייענען — דער עצם פּראָצעס: ל יי ע נ ע ן!
— איז פאַר מיר אַן אָפּקומעניש, וועלכע איבערווינדן גיט זיך מיר איין מיט אומגעהויערער אָנשטרענגונג אין איין פאַל פון צען, און למען השם — אויב איך האָב אַ וועלכן עס איז רייצנדיקן פאַקטאָר מחוץ דעם עצם אָביעקט. אַזאַ פאַקטאָר איז דאָס מאָל געווען סטרענקאָווסקיס בריוו, וועלכן עס האָט נאָך פאַרשטאַרקט וואָיטאָלאָווסקיס „אַריינפירוואָרט".

איך האָב זיך אַוועקגעזעצט, געעפנט דאָס שער־בלעטל און... נישט געריהרט זיך פון אָרט ביזן לעצטן זאַץ. מיך האָט באַהערשט אַ מין צ ו י־ ב ע ר, וועלכן איך האָב ביים לייענען נישט פריער, נישט שפּעטער נאָך נ י ש ט איבערגעלעבט...

זונטיק פרי בין איך אין טעאַטער געקומען צו לויפן... דער פּראַקטי־שער חשבון האָט מיר אונטערגעזאָגט, אַז איך זאָל מייַן התפעלות נישט אַרויסווייזן; אויב נישט וואָיטאָלאָווסקי, וועט אַראָנאָוויטש מיר פאַרסמען די פרייד און אפשר צעשטערן די אויפפירונג... אָבער איך וואָלט געמוזט זיין פון אַן אַנדער טייג געקנאָטן צו קאָנען טראַכטן וועגן מאָטיוון הויך דעם, וואָס האָט אָנגעפילט מיין נפש.

מיט פלאַמענדיקע אויגן האָב איך געמאָלדן וואָיטאָלאָווסקין:

— יאַקאָוו אַנטאָנאָוויטש! דאָס איז די גרעסטע סצעניש־ע דערגריי־כונג פון יאָרהונדערט! די ראָלע אין מאָדערנעם רעפּערטואַר האָט נישט קיין גלייכע... דאָס איז די מדרגה פון „האַמלעט" פון „מאַקבעט"!... אַקטיאָרן וועלן עס שפּילן מיט די אימפּולסן, וואָס מיר טראָגן אין „קין", אָבער פילאָזאָפיש און דראַמאַטורגיש איז „קין" קעגן דעם אַ קינדערשפּיל. „קין" איז דאָך נ י ש ט מער ווי אַ ראָלע... דאָס איז אַ פּראָבלעם, ווי געטעס „פאוסט", אַ ווערק ווי „דאָן קישאָט"... דאָס טראָגט מאָטיוון פון אונדזער הייַנטצייטיקער צעשפּאָלטנקייט.

— שוין קלאָר ווי דער טאָג, — רופט זיך אָפּ דער דירעקטאָר — אַז מער ווי איין מאָל וועט עס נישט קאָנען גיין, ווייל דער עולם וועט אויסזיצן אָנדערטהאַלבן אַקטן. איך ווייס נישט צו לוינט צו פאַרלירן צוויי פּראָבן.

— פּראָבן מוז זיין ד ר יי! — האָב איך אויסגעשריען.

וואָיטאָלאָווסקי האָט געהאַט דאָס, וואָס אין אומגאַנג רופט מען: „גאָט אין האַרצן".

— איך האָב דיר פון סאַמע אָנהויב געמאָלדן, אַז איך בוי אין דעם פאַל אויף דעם, וואָס דו ביסט אַ צעדרייטער, קאָן איך דאָך נישט פאָ־דערן פון דיר קיין נאָרמאַלע באַציאונג. איך זאָג, אַז מיר קאָנען צוליב דעם קאָפּדרייעניש נישט פאַרלירן קיין צוויי פּראָבן, שרייסטו ווי אַ באַנומענער: „דריי!"

איך בין געזעסן ווי איינער, וואָס וואַרט אויף דער אַמפּוטאַציע פון ביידע פיס. אין קאַבינעט איז אַריין אַראָנאָוויטש.

— נו? דורכגעלייענט?

— אַלץ איז אָרדענונג — האָט אים איבערגעריסן דער דירעקטאָר: אָבער די פֿאָרשטעלונג דאַרף האָבן דריי פּראָבן.

— אויב דיאַנינאַ וועט דעם בענעפֿיס מאַכן אין 2, קאָנען מיר דער פּיעסע געבן 3. אָבער די ערשטע מוז גיין מאָרגן, מאָנטיק. מען וועט מוזן די ראָלן שרייבן די גאַנצע נאַכט.

מיר איז איינגעפֿאַלן, אַז אַראַנאָוויטש וועט מיט אַ כּיוון מאַכן, אַז די ראָלן זאָלן ביז מאָרגן נישט ווערן פֿאַרטיק.

— איך וועל שפּילן ביי אַלע אומשטענדן — זאָג איך — זאָל נאָר מיין ראָלע זיין איבערגעשריבן היינט ביז אַרום פֿיר בייטאָג. מאָרגן קום איך צו דער ערשטער פּראָבע.

די סיטואַציע האָט געראַטעוועט מיין פֿריינד דינאַ וואַסילעוונאַ דיאַנינאַ. דאָס איז געווען איינע פֿון די ליכטיקסטע געשטאַלטן אויף מיין גאַנצן טעאַטער־וועג. אַ פֿרוי פֿון אַ יאָר 42, אין עכטן „באַלזאַק־עלטער“, האָט זי נישט געהאַט קיין סימן פֿון אַ פּראָווינציעלער אַקטריסע — נישט אין איר פּסיכיק, נישט אין האַלטונג, נישט אין באַציאונג צום אַרום. אַ געזעלשאַפֿטלעכע טוערין, אַ מענטש מיט ראַדיקאַלע איבער־צייגונגען, האָט זי שטענדיק אונטערגעשטיצט אַלץ, וואָס שטאַמט פֿון ערלעכע אַרטיסטישע אינטענצן. צווישן אונדז האָבן זיך איינגעשטעלט באַציונגען פֿון בעסטן מין חברשאַפֿט און פֿריינדשאַפֿט באַלד אין אָנהויב סעזאָן, און מיין טריאומף אין דער ערשטער פֿאָרשטעלונג האָט זי אויפֿגענומען ווי איר אייגענעם.

צו איר איז שוין דערגאַנגען, אַז איך וויל זי בעטן מאַכן איר בענעפֿיס דאָנערשטיק אָנשטאָט פֿרייטיק, און זי האָט מיר נישט געלאָזט אויסרעדן מיין פֿאָרשלאַג און געמאָלדן:

— אַרקאַדי וועניאַמינאָוויטש! — איך בין גרייט אייך אַנטקעגן צו קומען, הגם איר ווייסט, אַז פֿרייטיק איז אַ בעסערער טאָג און די אייננאַמע איז אַ געזיכערטע בעת דאָנערשטיק הענגט אינגאַנצן אָפּ פֿון דעם, וואָס פֿאַר אַ פּיעסע איך וועל האָבן. איז מיין בקשה צו אייך: העלפֿט געפֿינען אַ פּיעסע, וואָס זאָל זיכערן דאָנערשטיק די איינגאַמע.

מיר איז איינגעפֿאַלן אַ דרייסטער פּלאַן: בעטן ביי וואָיטאָלאָווסקין „די פּעטש“ צום בענעפֿיס.

איז די מעשה, וואָס די צענטראַלע פֿרויען־ראָלע איז אַ י ו נ ג ט־ ל ע ב ע: „קאָנסועללאַ“, אַ צירקרייטערין.

— טאַ וואָס קאָן איך שפּילן צום בענעפיס? אַבי וואָס קאָן איך דאָך נישט שפּילן דעם אָוונט, ביי מיין בעסטן ווונטש אייך צו העלפן.

— „אַבי־וואָס“ איז עס נישט, דינאַ וואַסיליעוונאַ! — עס איז נישט די צענטראַלע פיגור, אָבער א פּרעכטיקע ראָלע: א דרעסירערין פון לייבן און טיגערס, אין עפעקטפולן אונגאַרישן קאָסטיום... אין מאָס־קווע שפּילט ער זשיכאַרעווא: *)

— איז דאָך נישטאָ וואָס צו רעדן. מיר גייען צו וואָיטאָלאָווסקין!

— ניין. אַז מיר וועלן קומען ביידע, וועט אָרגאַנאָוויטש אויסטראַכטן 22 תירוצים נישט צו דערלאָזן. גייט אַליין און בעט בלויז די פּיעסע פאַר אייער בענעפיס. דאָס איז אייער רעכט.

אין דירעקציע האָט מען גלייך געמאָלדן, אַז „דאָס איז אַרקאַשעס אויפטו“, אָרגאַנאָוויטש האָט אָנגעהויבן אַגיטירן, אַז אַן אַקטריסע דאַרף זיין משוגע צו שפּילן אין בענעפיס א ראָלע פון צווייטן פּלאַן, אָבער... עס איז דורך, און אויף אזא אופן האָב איך געשאַפן 2 האָזן: געוווּנען אן איבעריקן טאָג און נאָך א פּראָבע. וואָיטאָלאָווסקי האָט באַשלאָסן דאָנערשטיק איבערצוחזרן א געשפּילטע פּיעסע און מיר האָבן געהאַט גאַנצע 4 פּראָבן.

אן איבערגעשריבענע ראָלע האָב איך באַקומען אַרום 6 און בין אַוועק שטודירן... צוויי מיט א האַלבער שעה האָב איך געזוכט ווי אַזוי צו זאָגן די ערשטע פראַזע, מיט וועלכע „ד ע ר“ ווענדעט זיך צום דירעקטאָר, אַריבערטרעטנדיק די שוועל:

„א י ך ה אָ ב ד ע ם כ ב ו ד צ ו ז ע ן ד ע ם ה ע ר ן ד י ר ע ק ט אָ ר?“

די רעמאַרקע זאָגט, אַז עס באַווייזט זיך א מענטש מיט אן אינטע־רעסאַנטן אָבער זייער מיאוסן פּנים אין פלעקן.

פריער ווייזט אָן דער מחבר, אַז די האַנדלונג קומט פאָר אין איינער פון די שטעט אין דרום־פראַנקרייך... אין ווייטערדיקן גאַנג פון דער האַנדלונג הערן מיר, אז דער מענטש רופט נישט אָן זיין נאָמען פאַרן דירעקטאָר — אַזוי ווי דער מחבר רופט דעם נאָמען נישט אָן אין פּראָג־ראַם... בעת נאָך לאַנגן וואַקלען זיך דערלאַנגט ער דעם דירעקטאָר זיין וויזיט־קאַרטע און דער דירעקטאָר שפּרינגט אויף, אויסרופנדיק: „זעגט

*) דאָס איז אַן אומפּונקטלעכקייט: די באַרימטע אַקטריסע זשיכאַרעוואַ האָט די ראָלע געשפּילט, אָבער נישט אין מאָסקווע.

איר פון דאָרטן?", ענטפערט ער: „פאַרגעסט עס! עס איז אַוועק! עס איז מער נישטאָ!"

ווער זשע איז די דאָזיקע געשטאַלט — מיטן „זייער אינטערעסאַנטן און מיאוסן פּנים?"

סימבאָליק איז שוואַרצע כשוף־מאַכעריי!

און וואָס עפּעס „דרום־פראַנקרייך", אויב סימבאָליק? ניין, ניין: סימבאָ־ליש קאָן זיין דער זין, דער אויספיר, די פאַראַלגעמיינערטע אידעע פון ווערק, אָבער די געשטאַלטן אירע און אַלע קאָנפליקטן, צוזאַמענשטויסן, געשעענישן זענען — רעאַלע. און רעאַל מוז זיין די געשטאַלט פון דעם מענטשן, וואָס פרעגט צי האָט ער דעם כבוד צו זען דעם הערן דירעקטאָר...

נאָך דעם, ווי איך האָב די פראַזע איבערגעחזרט אַ 200 מאָל אויף פאַרשידענע אופנים מיט פאַרשידענע מאָדולאַציעס, אין מעגער — פון ברוסט, פון גאָרגל, פאַלצעט, מיט העפלעכן צוטרוי, מיט פאַרכמורעטער רוגזה, מיט האָפענונג, מיט פאַרצווייפלונג און נאָך מיט צענדליקער אַנדערע ניואַנסן, האָב איך דערפילט אַ געשטאַלט, וואָס ווייס, אַז אַרום קוקט מען אויף זיין מיאוסן פּנים און ער רופט אַרויס צו זיך חוזק און בטול. דאָס איז זיין שטענדיקער קרייז מיט וועלכן ער באַוועגט זיך צווישן מענטשן. דערביי האָט ער די טבע צו שטיין צו אַלע מענטשן בלויז מיטן ברוסט און קיין מאָל צו קיינעם נישט — מיטן רוקן...

ווער איז ער?

אַן אַריסטאָקראַט אין דער וועלט, ווו אַריסטאָקראַטן האָבן זייער אויסדערוויילטקייט פאַרלאָרן, אָבער ער טראָגט אויף זיין האַרצן און געוויסן די פליכטן פון א ריטער. „דרום־פראַנקרייך", ווייל אין 1915 יאָר איז פראַנקרייך געווען אין אייראָפּע די איינציקע מדינה, ווו אַזעלכע אַריסטאָקראַטן זענען געווען רעאַלע גע־שטאַלטן פון אַנטקרוינטע „דורכלייכטן", אָבער אַנדרעיעוו האָט נישט געמיינט צו גלאָריפיצירן די קאַסטע, דעם שטאַנד: „גראַף מאַנטשיני" און „באַראָן דעגיאר" זענען באַוויזן אין אַן אַנדער ליכט. דער אַריסטאָ־קראַט אָן א נאָמען איז רעאַל א מענטש פון אַנטקרוינטן שטאַנד, אָבער ער סימבאָליזירט דעם גאון, וואָס איז פאַרוואָגלט אין דער וועלט פון הערשנדיקער מיטלמעסיקייט און געפינט נישט זיין אָרט, זיין ווינקל.

זיין תקון, זיין ביסן, זיין לופט... אַ „תושב פון אָלימפּ“ אין מאָל געזונקען, „אַ גאָט“, אַראָפּ צו שטערבלעכע און געבעכדיקע.

— וואָס קאָנסטו? — גאָרנישט!

דאָס איז א שטיק פון איידעלן מעטאַל! אָן ליגאַטור, אָן צומיש פון אייזן, פון מיסט — קאָן עס אין טעכנישן געברויך נישט צוניץ קומען...

איז עס די טראַגעדיע פון צופּאַסונג! פון — קאָמפּראָמיס!

נישט וועגן איינעם צווישן מיליאָנען גייט עס דאָ!

עס גייט וועגן יעדן איינעם, וועמען ס'איז געגעבן צו טראָגן אין זיין האַרצן די שטראַלן פון גרויסע אידעאַלן און ווער עס קען דעם ווייטיק פון אָפּטרעטן פאַרן כוח פון די פינצטערע שאָטנס, וואָס יעדן אידעאַל באַדראָען און צעשטערן... אויפן ראַנד צווישן די וועלטן פון נעכטן און פון מאָרגן איז עס די טראַגעדיע פון געלייטערטער אינדיווידואַליטעט — צווישן די גראַפן, וואָס „זענען שוין 300 יאָר קינדערלאָז“, „באַראָנען“, וואָס זייער כוח האַלט זיך אויפן רעכט פון דערוואָרבונג — דאָס זענען די סימבאָלן פון פעאָדאַליזם און בירגערטום און צווישן זיי דער סימבאָל פון דערהויבענעם מענטש, וואָס זיין שטראַל און קראַפט און קרייץ איז זיין געניאַליטעט און וואָס זיין גורל איז — פּעטש!!

„גראַף מאַנטשיני“ האַנדלט מיט דער שיינער קאָנסועללא („קאָנסועללא“ באַדייט אויף שפּאַניש טרייסט“ זאָגט ער) און באַראָן רעניאַר קויפט זי אָפּ פאַר געלט: ער זעט אין אַלץ — אייגנטום... דער פאַרסמט זי און זיך: דעם אייגנטימער וועט ער דעם אידעאַל, די טרייסט, די שיינקייט — נישט אָפּטרעטן!

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז שוין דער מאָטיוו פון לעאָניד אַנדרעיעווס וועלטשטירצנדיקן פּאַטאָס...

אָבער לאָמיר נישט פרווון העלפן אַנדרעיעווס מוזע איינקויפן זיך אין יתום פון וועלטשטירצונג. די קאָנקרעטע געשעענישן פון דער רעוואָלוציע האָבן אים פון איר ריימוואָגן אַראָפּגעשטויסן און עס איז גאָר נישט צייט (און נישט דאָ לכל הדעות איז דאָס אָרט) צו קעמפן פאַר זיין פּלאַץ אין פּאַנטעאָן פון פרייהייט־דיכטער אין קעמפער. „דער וואָס קריגט די פּעטש“ איז אָבער א פּערל אין דער קונסט פון פאַרמל־חמהדיקן עטאַפּ. רעדן וועגן דעם פּערל בלויז אין די ראַמען פון מי־

טאָג=בוך לאָזט מיך נישט מיין געוויסן, וואָס האָט געהאַט דורכצוטראָגן די ווערטן פון אונדזערע דורות דורך די געוויטערן פון יאָרהונדערט.

דער ספּעקטאַקל איז געגעבן געוואָרן דעם 5 דעקאַבער 1915.

איך וועל נישט באַשרייבן קיין פּרטים. מיר וועלן זיך צו דער טעמע און צו מיין אַרבעט איבער דעם שעדעוור אומקערן אין 1920 יאָר. פון יענעם אָוונט אין אַלעקסאַנדראָווסק זענען מיר פאַרבליבן איינצלנע מאָמענטן.

ערשטער: אין שטאָט זענען זיך שוין געווען צונויפגעפאָרן אויף די קאַניקולן סטודענטן פון מאָסקווע, פּעטערבורג, קיעוו, אָדעס און כאַרקאָוו. ביי מיר אין גאַרדעראָב האָבן זיך פאַרזאַמלט אַ גרופּע פון אַ מאַן 12 און מען האָט גערעדט וועגן די אויספירער פון „דערן“... דאָס שטיק צו יענער צייט האָט שוין געדונערט איבערן גאַנצן לאַנד. מיינע יונגע צושויער פון די דערמאָנטע הויפּט=שטעט האָבן, שילדערנדיק ווי אַזוי עס האָבן אַ ריי סצענעס געשפּילט די מאָהיקאַנער פון די גרעסטע טעאַטערן, איינער דעם צווייטן באַוויזן, וואָס דאַרט האָט געפעלט אין פאַרגלייך מיט דעם, וואָס זיי האָבן היינט דערזען...

איך האָב זיך יעמלט נישט אָפּגעגעבן קיין קלאָרן חשבון פון דעם, ווי וויכט מיר איז געלונגען אריינצודרינגען אין זיין פונעם ווערק. די התפּעלות פון מיינע יונגע פאַרערער האָב איך, פאַרשטייט זיך, געהאַלטן פאַר איבערטריבן און קוים באַגרינדעט. אָבער איך בין געוואָרן דערשיטערט ווען איינער פון די סטודענטן, וואָס האָט כמעט נישט אָנטייל גענומען אין די באַשרייבונגען פון ספּעקטאַקל אין יענע שטעט, האָט זיך דערנענטערט צו מיר, אַריינגעקוקט מיר אין פּנים און שטיל אַרויסגערעדט:

— פּיעווצאָוו איז אין דער ראָלע גרויס און אויב נאָך צוויי מאָל זען די פאָרשטעלונג אין מאָסקווע האָב איך זי היינט געקוקט מיט אַ וואַקסנדיקן אינטערעס און פאַרכאַפּטן אָטעם און וועל קומען אויף אַלע ווייטערדיקע פאָרשטעלונגען אייך אָנקוקן, איז, מסתמא, אין אייער „דערן“ פאַרהאַן עפּעס פון גרויסן ווערט, אָבער איין זאַך טראַכט איך און מוז זאָגן: אַזוי ווי איר האָט היינט געשפּילט וועט איר מער נישט שפּילן! איך האָב, ווי שוין דערציילט, די ראָלע געשפּילט שפּעטער הונדערטער מאָל, אָבער אַזוי ווי יענעם אָוונט אין אַלעקסאַנדראָווסק האָב איך זי אפשר ערגעץ מער נישט געשפּילט... דער סטודענט איז, דוכט מיר, געווען גערעכט.

פאַרבליבן איז מיר פון יענער אויפפירונג אן אָנדענק, דאָס וואָס געננוג אָפּשאַצן קאָן איך נישט און פרווו נישט: בעקטאשעווס וואַלס אין 2־טן אַקט.

דער צווייטער און פערטער אקט זענען געגאַנגען אונטערן אַקאָמ־פּאַנעמענט פון מוזיק. (דער פּראָגראַם און צירק גייט און יעדער נומער ווערט באַגלייט דורכן אָרקעסטער) די קלאַנגען פון שוין פילמאָל דער־מאָנטן שפּאַנישן טאַנגאָ, בעקטאַשעווס וואַלס און א פראגמענט פון רימ־סקי־קאָרסאַקאָווס „שעכערעזאַדע" זענען פאַרבליבן ביי מיר אויפן גאַנצן לעבן ווי אן אינטעגראלער טייל פון מיינע איבערלעבונגען אין יענע ווײ־טע, אָבער קיינמאָל נישט אָפּגעבלאקעוועטע טעג... און ענדליך — אַ פרויען־געשטאַלט!

לערנענדיק דעם טעקסט פון א נייער ראָלע, פלעג איך מוזן האָבן ווער עס זאָל האַלטן דעם העפט און מיך אויסהערן.

יענע טעג האָט עס געטאָן די 18־יאָריקע טאָכטער פון מיינע באַלע־באַטים... זיי האָבן געהייסן — צירינסקי: פּ אָ ל י א צירינסקי מיט אַ פּאָר בלויע אויגן אויפן פּנים מיט זינדיקע ליפּן האָט די עטלעכע טעג געדינט מיט געדולד און וואַרעמער איבערגעבנקייט דער אויפגאַבע... איך פלעג א געשריי טאָן: „קאָנסועללא אויף דער אַרענע און זי פלעגט אַליין אוועק־וואַרפן און זיך אַנידערזעצן מיטן העפט... און איך פלעג זיך אַוועקלאָזן אין יענע וועלטן...

ווי איך דערמאָן די ווייסקייט פון שניי, די פרייד פון די זונענ־שטראַלן, וואָס האָבן אָנגעפילט מיין געמיט יענע וואָך אויפן שוועל פון מיין ערשטן „דער'ן" — אַזוי מוז איך דאָ דערמאָנען דעם נאָמען — „פּאָלע צירינסקי", אייגנעוויקלט אין די אַקאָרדן פון בעקטאשעווס וואַלס.

* *
*

די צוויי אויפפירונגען — „דער, וואָס קריגט די פעטש" און „האַמ־לעט" זענען, פאַרשטייט זיך, נישט געווען קיין דורכשניטלעכע געשעעני־שן אין לעבן פון אונדזער טעאטער. אין שטאָט האָט מען וועגן ביידע פאָרשטעלונגען גערעדט מער און לענגער און אַנדערש ווי וועגן אַלע אַנ־דערע. אַזוי אַרום — האָבנדיק אין אכט מיין בענעפיס און די אויפפירונג פון „נייעם געטאָ", וואָס האָט געמאַכט אַ באַזונדערס שטאַרקן איינדרוק אין די יידישע קרייזן — איז שוין מיין פּאָפּולאַריטעט געוואָרן אזא, אַז

איך האָב זי געפילט אויף יעדן שריט — אין גאַס, אויף פּאָסט, אין יעדער קלייט...

איך פלעג קריגן בריוו מיט באַגריסונגען, דאַנק־זאָגונגען, אָפּטער אָנפּראַגעס...

איין בריוו אַזאַ האָט מיך שטאַרק פאַראינטריגירט. אויף א בלייך־בלויען בויגעלע פּאַפּיר מיט א גאָלדענער ראַם, געשריבן מיט קליינע רונדע אותיות, אין א קאָנווערט פון זעלביקן קאָליר, האָט דער בריוו נישט געלאָזט צווייפלען, אַז אים האָט געשריבן אַ פרוי. אָבער... ווער איז זי?

די שורות האָבן גערעדט וועגן בלאַסן פּאַרטרייערטן פּרינץ, וואָס לעבט שוין יאָרהונדערטער אין די הערצער פון אַלע קולטור־מענטשן, וועלכע קענען אים, ליבן אים, ווענדן צו אים זייערע בליקן אויף פאַרשיידענע לעבנס־עטאַפּן, אָבער דאָס איז דאָך — ערגעץ אין ביכערשראַנק, לעקטור, אַבסטראַקציע... און מיטאַמאָל האָבן מיר אים דערזען אַזוי נאָענט, הארט ביי אונדזער ברוסט, און עס האָט דריי שעה דאָס האַרץ געקלאַפּט מיט א פאַרשטאַרקטן ריטם... „האַמלעט" איז געווען נישט „ע ר ג ע צ־ו ו", נישט הינטער ווייטע קולטור־געשיכטלעכע בענדער, נישט אין „רענעסאַנס" און נישט אין „הומאַניזם", נייערט אָט דאָ אין אַלעקסאַנדראָווסקי אויפן הניעפּר. זיין הייסער אָטעם האָט באַהויכט אונדזערע פּנימער, זיינע קומערפולע אויגן האָבן אַריינגעקוקט אין אונדז, זיין איידעלע געשטאַלט האָט זיך דערנענטערט צו אונדז און אָנגעפילט מיט אינהאַלט אונדזערע טעג און... נעכט. מיר זעען אים אויפן וואָר, ער זיצט מיט אונדז ביים טיש, מיר חלומען וועגן אים און מיר ט ר ו י־מ ע ן, אַז אָט וועט ער זיך באַווייזן אויפן שוועל און בלייבן מיט אונדז.

„איז דען מעגלעך, אַז דאָס איז געווען נישט מער ווי אַן א י ל ו־ז י ע, פון גרויסער קונסט? און מיטן פאַלן פון פאָרהאַנג האָט עס אויפגעהערט צו זיין?"

איך בין עטלעכע טעג אַרומגעגאַנגען ווי א צעמישטער פון אָט די שורות. נאָך אין שול האָב איך אויסגעהערט פון חברים און פריינד, אַז „מיין" האַמלעט איז א געשטאַלט, וואָס קומט נישט פון ווייטע צייטן און קאַנטן, נאָר פון נאָענטן, און ער איז אן „אייגענער מענטש", אַ „ברודער", אַ „חבר", א „קרוב", הגם אַ „פּרינץ". דער סוד פון איינדרוק האָט בלי ספק געשטעקט אין דער פ ש ט ו ת פון ט אָ ן און געסט, וועלכע האָט בשעתו אַזוי אויפגערודערט אוסאַטשאָוון...

אָבער דער בריוו פון אַלעקסאַנדראָווסקער צושויער האָט מיך אויפ־

נערהערט, און איך האָב נישט פאַרשטאַנען פאַרוואָס דער בריוו איז אַן אנאָנים.

די ווייטערדיקע געשעענישן האָבן עס דערקלערט: די אויטאָרין האָט זיך אין האַמלעטן פשוט פאַרליבט... און וועלכע פאַרליבטע פרוי איז עס פעיק צו קומען און זאָגן: „איך וויל אָטעמען נעבן דיר, מאַן!"?

2½ יאָר פון מיין לעבן האָט די אויטאָרין פון בריוו אָנגעפילט מיט אַלע אינהאַלטן פון פרייד און תענוג: פון אָנהויב 1916 ביז אויגוסט 1918, ווען איך האָב פאַרלאָזט אַלעקסאַנדראָווסק, אָבער מיט בריוו אין בענקענדיקן האַרצן, נישט ווייסנדיק ווי אָנצוהויבן זוכן דעם מחבר, בין איך אַרומגעגאַנגען לאַנג... איך ווייס נישט: וואָכן אָדער טעג?

איינמאָל נאָכן ספּעקטאַקל האָבן מיר זיך זאַלבעפינפט איינגעקליבן גיין אין רעסטאָראַן עסן אָוונטברויט. איך בין געווען זיכער, אַז אין א שעה אַרום וועל איך ליגן אין בעט. אָבער (איך האָב עס שוין דערציילט) ביי אונדזער טיש האָבן זיך אַרומגעזעצט א מאַן 25־הערן און דאַמען, און ס'איז אַוועק א נאַכט פון פרעס און טרינק און טאַנץ און לאַך. אויסער „טאַנץ" האָב איך אַלץ מיט התמדה און גרויס קענטעניש מיט־געמאַכט — דער עיקר — „פרעס" און „לאַך", מחמת „זויפן" בין איך געווען א קנאַפּער ספּעציאַליסט כל ימי. איך פלעג גיסן „עמערס", אָבער... מינעראַל־וואַסער און אויבסט־משקאות — נישט ווייטער.

מיך האָט איבערראַשט, וואָס איינע פון די דאַמען האָט אויפגענומען מיט א נישט באַהאַלטענעם עגמת נפש מיין מעלדונג, אַז איך טאַנץ נישט. זי האָט געמאָלדן, אַז מען זאָל זי נישט אַנגאַזשירן: זי וועט היינט נישט טאַנצן... סיידן — זאָגט זי — און קוקט מיר אין די אויגן: סיידן האַמלעט, דער פּרינץ פון דענעמאַרק. וועט זי פאָרלייגן צו טאַנצן אָ טאַנגאָ אָדער א וואַלס... אָט דעם וואַלס, וואָס ווערט געשפּילט אין צירק אויף „די פעמש".

אָבער עס האָט איר נישט געהאָלפן. הגם בעקטאַשעוו איז צוגעגאַנגען צום קלאַוויר און אויפגעשפּילט דעם וואַלס; הגם דער עולם האָט אים געמאַכט אַן אָוואַציע ווען איך האָב געמאָלדן, אַז דעם וואַלס שפּילט דאָ זיין אויטאָר; הגם די שטימונג איז געוואָרן אָנגעזאַפּט מיט — „ווייַן, ווייב און געזאַנג". אָבער — איך טאַנץ נישט. די דאַמע האָט עפּעס אַריינגערוימט בעקטאַשעוון אין אויער, און ער האָט פאָרגעלייגט — שפּילן אין „פליענדיקער פּאָסט". דער פאָרשלאַג איז געוואָרן אָנגע־

נומען, און אין עטלעכע מינוט אַרום האָב איך באַקומען א בריוו אַז דערזען די האַנטשריפט פון מיין געגאַרטן אַגאָנים...

— ווער איז דער אויטאָר פון אָט דעם בריוו? האָט איך, איבער־רייסנדיק דאָס שפּיל, אויסגערופן.

אַרום האָבן זיך אָנגעהויבן פּראָטעסטן וואָס איך שטער שפּילן... עמעצער האָט שטרענג באַמערקט, אַז דאָס שפּיל איז אַגאָנים און דער אויטאָר טאָר זיך נישט אָנרופן.

— פאַר איין מור פון וואָלס בין איך גרייט אייך צו זאָגן ווער עס איז דער אויטאָר — דאָס האָט אויסגערופן די דאַמע, וואָס האָט געוואָלט טאַנצן, אָדער מיט מיר אָדער מיטן פּרינץ פון דענעמארק —

אַזוי האָט זיך יענע נאַכט אָנגעהויבן אַ קאַפּיטל — פון פריינדשאַפט, פאַרליבטקייט און פרייד.

און געווען איז עס אַלץ — די זיסע פּירות פון דערפאָלג.

VIII. די רעוואָלוציע

מיר וועלן פאַר די צוויי מיט אַ האַלב יאָר, וואָס מיר איז פאַרבליבן ביז מיין אומקערן זיך קיין ווילנע, אמווייניקסטן האָבן צו טאָן מיט טעאַטער. ביז׳ן סוף פון ערשטן סעזאָן זענען שוין פאַרבליבן קורצע וואָכן, און דאָס בילד, וואָס מיר האָבן ביז איצט אַנטוויקלט, האָט זיך שוין דורך קיינע שום עפּיזאָדן נישט געענדערט. אין זכרון איז מיר פאַרבליבן דער „אָוונט צום אָנדענק פון ראַלמאַטאָוון", וועלכן איך האָב איינגעאָרדנט אין איינעם פון די גרעסטע זאַלן און אויסגעפילט אַליין איבער 3 שעה...

דאָס איז געווען אַ דרייסטקייט פון אומבאַרעכנטקייט: איך האָב באמת געקאָנט ברעכן האַלדז און נאַקן... און נישט איינמאָל, נאָר דריי מאָל. אויפן פּלאַקאַט איז געווען געמאָלדן: 1 — א רעפעראַט א. ה. ט. „טעאַטער, אַקטיאָרן און עולם" מיט 12 טעזן, וואָס האָט געקאָנט אָפּשטויסן דעם איבערגעגעבנסטן פאַרערער; 2 — א וואָרט וועגן ראַלמאַטאָוון און 3 — פאָרלעזונגען און מאָנאָלאָגן, באַלאַדעס, לידער.

דער ערשטער בראָך האָט געקאָנט זיין — א ליידיקער זאַל... האָט אָבער בעקמאַשעוו געדעקט די הוצאות פון רעקלאַמע און די סכנה איז פאַרביי.

דער צווייטער בראָך האָט געדראָט דעם רעפערענט דורך דעם, וואָס די פאַרזאַמלטע פריינד (ווייל קומען וועלן דאָך נאָר פריינד, א מאַן 50, 70 — כו) וועלן ביי זייער בעסטן ווילן נישט אויסזיצן לענגער ווי אַ האַלבע שעה... און דער מאַטעריאַל איז אויף 2 שעה. און דער דריטער בראָך איז שוין א פועל יוצא פון צווייטן: פאַר וועמען זשע וועט דער בעל הבר האַלטן זיין וואָרט „וועגן ראַלמאַטאָוון"? ווער וועט ביי זיין אויפן דאָזיקן געדענק־אָוונט?

אָבער קענען אַלע וואָרענונגען און קענען מיינע אייגענע בייטערע דערוואַרטונגען איז דער זאַל געווען אויף ¾ פול; דער רעפעראַט איז געוואָרן

אויסגעהערט און אויפגענומען מיט באַגייסטערונג (הגם דאָס איז געווען מיין ערשטער פּרוּוו פון דעם מין, און איך האָב געלייענט פון העפט).

און נאָך אזא גליקלעכן אָנהויב איז שוין קלאָר, אַז די צווייטע העלפט איז געגאַנגען אונטערן באַגלייט פון אַפּלאָדיסמענטן, וועלכע האָבן דערגרייכט צום אַפּאָגיי אין קינסטלערישן טייל.

אין טעאַטער איז יענעם אָוונט געווען לייזיק און דאָס האָט וואַיטאַלאָווסקין ענדגילטיק דערפירט צום באַשלוס מיך נישט צו אַנגאַזשירן אויפן צווייטן ווינטער.

לאָמיר זשע באַטראַכטן די סביבה און ארייַנקוקן אין זיך אַליין פאַר די איבער צוויי יאָר, במשך פון וועלכע עס זענען פאָרגעקומען געשעענישן, וואָס מאַכן יענע יאָרן פאַר אַן עטאַפּ אין דער געשיכטע — פון רוסלאַנד, פון אייראָפּע, פון דער גאַנצער וועלט.

*   *
*

ארום ניי־יאָר 1917 — האָרט פאַר ווייַנאַכטן 1916 הייסט עס — איז געקומען צו מיר א „דעלעגאַציע" פון עולם (אָדער פון דער טעאַטער־דירעקציע? — דאָס איז מיר נישט קלאָר געווען) מיט אַן אָנפראַגע, צי וואָלט איך נישט מסכים געווען אין די טעג פון שוואכן באַזוך פאַר יום־טוב אויפטרעטן אין טעאַטער אַלס גאַסט און אָפּשפּילן א צוויי פאָרשטעלונגען „דער, וואָס קריגט די פּעטש".

איך האָב עס תחילת אָנגענומען פאַר א שלעכטן וויץ, אָבער די דעלעגאַציע איז באַשטאַנען פון מיינע בעסטע פריינד, צווישן אַנדערע דאָקטאָר יאָסיף סערגעיעוויטש ארנשטיין, ביי וועלכן איך בין געווען א בן־בית און וועלכער האָט געהערט צו מיינע „חסידים".

מיר איז געזאָגט געוואָרן — „צווישן אונדז זאָל עס דערווייל בלייבן" — אַז וואַיטאַלאָווסקי האָט בדעה אין יום־טובדיקן רעפּערטואַר איינצושליסן „האַמלעט", אויב „די פּעטש" וועלן ערב יום־טוב דורכגיין מיט דערפאָלג... און אין דעם האָט די דעלעגאַציע נישט געצווייפלט.

איך האָב פערטראַקטירט א מעת־לעת. איינגעשטימט. אין שטאָט האָבן זיך — דוכט זיך מיר — באַוויזן אַפישן. ס'איז באַשטימט געוואָרן די ערשטע פּראָבע און... איך האָב זיך אָוועקגעלייגט מיט אַן אַנגינע,

וועלכע האָט זיך געצויגן 10 טעג, און, היות מען האָט זי געיאָגט זי זאָל אַרויס אויפן דריטן, איז זי אַריין אין... זייגערוו. איך האָב באַקומען אַ מוראדיקן אָנפאַל פון אישיאַס, אָפּגעלעגן אַ חודש אין דער היים און סוף יאַנואַר האָט מען מיך אַריינגעלייגט אין שפּיטאָל, פון וועלכן אַרויס בין איך — אין מערץ. די ערשטע טעג פון דער רעוואָלוציע האָב איך אַזוי אַרום איבערגעלעבט, ליגנדיק אין יסורים אויפן שפּיטאָל-בעט. עס איז לחלוטין אויסער די ראַמען פון אונדזער אויפגאַבע צו שילדערן אָביעקטיוו די טעג פון 27 פעברואַר ביזן 2 מערץ, ווען ניקאָלאַי האָט זיך אָפּגעזאָגט פון זיין קרוין. און איך האָב זיי נישט געזען! איך האָב געלייענט די פּע־טערסבורגער צייטונגען; איך בין כמעט בוכשטעבלעך „אויף אַלע פיר" געקראָכן צום פענצטער אַ קוק טאָן אויף די אומאויפהערלעכע טויזנטקע־פּיקע צוגן פון אָקאָרשט באַפרייטן פאָלק...

קורצע טעג נאָך דעם, ווי איך בין אַרויס פון שפּיטאָל, אין אַ פּאַר־נאַכטיקער שעה פון סוף מערץ, ציט זיך איבערן פּראָספּעקט אַ צוג דע־מאָנסטראַנטן. דאָס באַפרייטע פאָלק יובלט זיין נצחון איבער די פינצטערע כוחות פון פאַרזונקענעם רעזשים. אורה וששון ושמחה ויקר!

איך בין מיטגעגאַנגען און געזונגען די מאַרסעליעזע.

מיטאַמאָל זע איך פון אַ זייטיק געסל באַווייזט זיך אַ מענטש פון אַ יאָר 50. איינגעהויקערט, בלייך, אַזוי ווי דערשראָקן. און טראָגט אַ שילד פון אַ געוועזענעם „אָקאָלאָראָטשניק" — אָ ן פּ אָ ג אָ נ ע ס.

פאַלט מיר איין, אַז דאָס איז אַ געוועזענער אָקאָלאָראָטשניק, וואָס האָט נישט מיט וואָס צו קויפן אַ נייעם מאַנטל און היות אים איז קאַלט, ער איז שוין נישט יונג, דרויסן איז קיל, גייט ער אַרום אין זיין פריערדיקן שינעל, וועלכער איז אָ ן פּ אָ ג אָ נ ע ס, דאָך נישט קיין פּאָליציי־אישער אוניפאָרם נייערט סתם אַ גרויער אויבערבגד.

און ער שטייט און קוקט אויפן יובלדיקן המון — אַ ביסל דערשראָקן, פאַרשטויסן... גיי איך אַרויס פון דער שערענגע, וואָס זינגט די מאַרסע־ליעזע, גיי צו צום מענטשן אין שינעל אָן פּאָגאָנעס, שטעק אַריין מיין האַנט אונטער זיין אָרעם און זאָג צו אים:

„קום, בירגער! וואָס שטייסטו אַזוי אָפּגעזונדערט? קום, פייער מיט אַלעמען צוזאַמען דעם יום־טוב פון פאָלק און לאַנד. ביסט אַמאָל געווען אַ פּאָליציאַנט, הייַנט איז קיין פּאָליציי מער נישטאָ!

מערקווירדיק איז, וואָס אין המון האָט מען זיך אָפּגערופן מיט גוט־ווינטשנדיקע אויסגעשרייען, און איך בין מיט אים צוזאַמען אַריין אין

אַלגעמיינעם שטראָם, אָבער אין א מינוט אַרום איז צוגעקומען א בירגער און האָט מיין געוועזענעם פּאָליציאַנט אויסגעפאָדערט זיך אָפּצוטראָגן...

— איר, גאָספּאָדין אַרטיסט, רעגירט דאָרטן ביי אייך אויף דער סצענע. אויפן גאַס לאָזט אַנדערע האַלטן אָרדענונג...

אין מאי האָבן געזאָלט פאָרקומען די וואַלן אין נייעם קרייזראַט.

געגאַנגען צו די וואַלן זענען פינף פּאַרטייען: די „פּאַרטיי פון פאָלקס־פרייהייט" (אַזוי האָט זיך לשם צוטריטלעכקייט אָנגערופן די „קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי"), צו וועלכער דעמאָלט זענען צוגעשטאַנען אַלע פריערדיקע רעכטערע עלעמענטן, און דאָס האָט אין א גרויסער מאָס צעשמעטערט איר ברייטע פּאָפּולאַריטעט ביי דער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ. פּלעכאַנאָוו האָט צוליב דער וואַקלדיקער שטעלונג פון דער דאָזיקער פּאַרטיי אין דער פראַגע: „מאָנאַרכיע־רעפּובליק" געמאָלדן, אַז זי דאַרף זיך רופן: „פּאַרטיי פון האַלבער פאָלקס־פרייהייט".

די אַנדערע פּאַרטייען זענען געווען: סאָציאַל־דעמאָקראַטן, סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, „אַרבעטס־גרופּע" און — „פאָלקס־סאָציאַליסטן".

געטריבן פון זייערע נויטן און ווייטיקן, פלעגן מענטשן פון דער מאַסע האָרכן מיט אָפענע מיילער די טויזנטער רעדנער אויף די צופעליקע טריבונעס און זענען געגאַנגען — נאָך די שטראָמען און ווינטן.

אין מאי האָבן שוין אָנגעהויבן זיך דורכזאַפּן די ערשטע זאַפטן פון לענינס ווירקונג אויפן גאַנג פון די געשעענישן.

די 12 אַפּריל־טעזיסן זענען אויפגענומען געוואָרן דורך זיינע קעגנער ווי אויף שפּיזן... לענין האָט אָנגעהויבן און ביזן סוף דערפירט דעם פּראָצעס פון קאָנצענטרירן די פּראָלעטאַרישע עלעמענטן אין איין לאַגער... אין 1917 יאָר, אין תוהו ובוהו פון דער מלחמהדיקער פאַרווירונג און פאַרוויסטונג — זענען לענינס אַפּריל־טעזן געווען דער איינציקער קלאָרער און פעסטער שיינוואַרפער, אַרום וועלכן עס האָבן אָנגעהויבן זיך זאַמלען מיליאָנען.

אָבער עס האָבן געמוזט אַוועקגיין לאַנגע חדשים ביז די לענין־פאָן האָט אָנגעהויבן פלאַטערן איבער די צעוואָרפענע שטחים פון ריזיקן לאַנד.

* *

*

עס איז, פאַרשטייט זיך, געוואָרן נישט מעגלעך צו פאַרבלייבן אין אַפּטייק אין דער לאַגע פון א פיקטיוון מיטאַרבעטער. דעם אייגנטימער אוצעכאָווסקים בן־יחיד איז אַוועק אין מיליטער, אַלס אַרצט, מיין פרוי

איז אַריבער אַרבעטן אין אַ צווייטער אַפּטייק; אין פּערסאָנאַל האָט מען אָנגעהויבן קוקן קרום אויף מיר, און איך אַליין האָב איצט געהאַלטן, אַז אין פרייען רוסלאַנד קאָן מען נישט געניסן פון אַזעלכע פּיקציעס און מען דאַרף גיין מיטן גלייכן וועג.

אָבער וואָס טוט מען מיטן אישיאַס? דער שאַרפער צושטאַנד פון די ווינטער=חדשים איז אַריבער, אָבער איך האָב זיך דעם גאַנצן זומער קורירט און איך בין געווען פעיק נישט מער ווי צו — ב אַ וו ע ג ן זיך... וועגן מיליטערישער דינסט, קאָזאַרמע=רעזשים, — ווער רעדט נאָך: וועגן פ ר אָ נ ט — האָט קיין רייד נישט געקאָנט זיין.

מיינע באַקאַנטע דאָקטוירים האָבן אַלע און איין קול געטענהט, אַז א קאָמיסיע וועט מיך באַפרייען, אָבער אישיאַס איז א ספּעציעל קאָמפּליצירטער פאַל, ווייל אין 9 פאַלן פון 10 האָט מען דאָ צו טאָן מיט סימוליאַנטן, וועלכע עס איז גישט מעגלעך אויפצודעקן, נישט האַלטנדיק דעם חולה אין שפּיטאָל אונטער אַ לענגערער אָבסערוואַציע. אין מיין פאַל וואָלט מען מיך יאָ באַפרייט: דאָס רוב היגע דאָקטוירים אין דער שטאָטישער קאָמיסיע קענען מיך פערזענלעך, אָבער אין דער קאָמיסיע זיצט דאָקטאָר ט ו ט ש א, און ער וועט מיך אָן שום ספק נישט אָנערקענען פאַר א חולה: אישיאַס? הערצו נאָך א ייד? סימולאַציע — אויסער יעדן צווייפל! (ער האָט זיין אייגענעם בן=יחיד אָפּגעשיקט אויפן פראָנט אין לעצטן סטאַדיום טובערקולאָז, צו להכעיס דער מיינונג פון אַנדערע מיטגלידער פון דער קאָמיסיע).

קיין אַנדער ברירה איז נישט געווען: איך האָב זיך געשטעלט צו דער שטאָטישער קאָמיסיע און נאָך שווערע ספקות איז טושאַ איינגעגאַנגען אויפן פאָרשלאַג מיך אָפּצושיקן אויף מיינע אחריות (אין הוצאות) אויף אָבסערוואַציע אין שפּיטאָל פון מיליטערישן קרייז: דאָס האָט געהייסן — פאָרן קיין כאַרקאָוו. ווי ווייט איך געדענק, האָט די ג אַ נ צ ע ק אָ מ י ס י ע שריפטלעך גאַראַנטירט, אַז איך וועל נישט דעזערטירן (ווייל איך בין שוין געווען פאַקטיש=מאָביליזירט).

דאָס איז געווען אין אויגוסט. די טעג פון קאָרנילאָוו=אויפשטאַנד. נאָך דעם ווי קערענסקי האָט דערהדריקט דעם יולי=פרוו פון די באָלשעוויקעס צו נעמען די מאַכט.

אין כאַרקאָוו בין איך, פאַרשטייט זיך, פון באַן אַוועק אין שפּיטאָל. און דאָ פאַר די — ווי ווייט איך געדענק — 10 טעג, וואָס איך בין

דאָרטן אָפּגעלעגן, האָבן זיך פאַר מיר אַנטוויקלט בילדער, וואָס האָבן געדינט ווי אַ סעריע לעקציעס וועגן דעם, וואָס אַרום קומט פאָר.

עס איז געווען נאָכן באַרימטן מאַרש פון דער אַרמיי אויפן גאַליציאַנער פראָנט. דאָס לאַנד איז געווען אונטערן איינדרוק פון קערענסקיס כּוח־הדיבור: ער האָט מיט זיינע רעדעס אויפן פראָנט געהאַט אַריינגעגאָסן אין די צענדליקער טויזנטער הערצער מוט און ווילן צו קעמפן „ביזן זיגרייכן סוף“... די אַרמייען האָבן זיך אַ ריס געטאָן פאָרויס, אָבער מיטאַמאָל (איך געדענק נישט גענויער די פאַקטן) האָט דער פראָנט געפּלאַצט ווי אַ הייס גלאָז אונטער אַ קאַלטן שפּריץ... עס איז פאָרגעקומען די צעשמעטערונג פון טאַרנאָפּאָל, אין וועלכן די צוריקלויפנדיקע אַרמיי האָט געמאַכט אַ שווינדלעכן פּאָגראָם איבער דער פרידלעכער באַפעלקערונג פון שטאָט און האָט די שטאָט ממש אָפּגעווישט פון אויבערפלאַך... באַרים סאַווינקאָוו האָט דעמלט אויפגעשטעלט צוריק טויט־שטראָף אין די מיליטערישע פעלד־געריכטן.

אין כאַרקאָווער שפּיטאָל האָט ביי מיין בעט איז געלעגן אַ סאָלדאַט, וואָס איז געווען פאַרוווּנדעט (אַ שראַפּנעל אין קאָפּ) ביי טאַרנאָפּאָל. דעם ערשטן מעת־לעת איז ער געווען פאַרבאַנדאַזשירט, כמעט נישט געקאָנט האַלטן אָפן די אויגן און איך האָב אים עטלעכע מאָל צוגעדינט דורך גאַנץ אומבאַהאָלפנדיקע באַמיונגען פון מיין זייט — געמישט דעם צוקער אין טיי, פאַרריכט די קישן אונטערן קאָפּ און אַ פּאָר מאָל דערלאַנגט די כלי פון אונטערן בעט. מיך האָט געוווּנדערט, וואָס ער האָט קיין איין מאָל נישט געזאָגט: „אַ דאַנק“, אָבער איך האָב זיך וועגן דעם טיפער נישט פאַרטראַכט...

אויפן צווייטן טאָג, אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפּט און געעפנט די אויגן, נישט באַגרייפנדיק, קאָן זיין, אַ פּאָר מינוט ווו איך געפין זיך, האָב איך דערזען מיין שכן זיצנדיק אויפן בעטל אָן אַ באַנדאַזש אַרום קאָפּ, בלויז פאַרבונדן דעם שטערן. און מיך האָבן איבערראַשט זיינע אויגן: גרויסע, בלויע, אָנגעגאָסענע מיט עפּעס אַ מין שרעק. ער האָט געקוקט אויף מיר אַזוי ווי ער וואָלט נישט געגלויבט זיינע גרויסע אויגן.

איך האָב לחלוטין נישט אָנגעהויבן חושד זיין, אַז צום אויסדרוק פון זיינע אויגן האָב איך אַ שייכות, און נאָך אַ פּאָר מינוט קוקנדיק אויף אים מיט מיינע, מסתּמא, פאַרשלאָפענע אויגן האָב איך מיט אַ געגעץ אַ זאָג געטאָן:

— גוט מאָרגן!

ער האָט נישט געענטפערט... אַ מין נישטווילנדיקער שאָקל מיטן קאָפּ, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ באַשטעטיקונג, אַז ער הערט וואָס איך רעד צו אים. אָבער קיין ענטפער אויף מיין באַגריסונג האָב איך נישט באַקומען.

איך ווייס נישט וויפל שעהן עס זענען אַריבער אין אַבסאָלוטן שווייגן. מיין הילף האָט ער נישט באַדאַרפט צו האָבן. איך האָב זיך דערפילט זייער אומהיימלעך, האָבנדיק אָנגענומען, אַז איך האָב צו טאָן מיט אַן אויסדרוק פון שאַרפן „קלאַסנקאַמף“... דעם אמת זאָגנדיק — האָט זיך צעשפילט מיין פאַנטאַזיע און איך האָב באַשלאָסן, אַז דאָס וועט האָבן אַ שלעכטע ווירקונג אויפן אויסגאַנג פון דער אָבסערוואַציע, צוליב וועלכער איך ליג דאָ אויפן בעטל נעבן מיין אומגעריכטן „קלאַסנשונא“... מיר וועלן זיך איבערצייגן, אַז מיין פאַנטאַזיע איז גאָרנישט אַזוי „משוגע“ אָדער „שכור“, הגם די מעשה האָט זיך אַנטוויקלט אין אַן אַ נ ד ע ר ריכטונג, ווי מיין פאַנטאַזיע האָט תחילת געמיינט.

IX. קירילאָוו

איך בין געלעגן און געקוקט צום באַלקן אַרויף, אַרומגענומען פון א מחנה אומרואיקע מחשבות און מיטאַמאָל דערהער איך:

— דו... טאוואָ... ביסט א מיליטער־מענטש?

איך האָב נישט תיכף באַנומען, אַז ער רעדט צו מיר, און אויסגע־דרייט צו אים מיין קאָפּ, נישט ווייסנדיק: ענטפערן אָדער נישט?

— וואָס זשע ענטפערסטו מיר נישט?

— וואָס פרעגסטו?

— אָט א מאָדנע בריאה! — האָט זיך מיין שונא צעשטראַלט, באַ־ווייזנדיק צוויי רייען ציינער ווי ווייסע פערל: איך פרעג דיך — א סאָלדאַט ביסטו צי נישט?... און דו האָסט אַ מויל מיט וואַסער אָנגענומען און ענטפערסט נישט... נעכטן געווען אַזאַ באַשבראַט און היינט מיטאַמאָל... ווי א דייטש אין געפאַנגענשאַפט... טי טשעוואָ?

שנאה איז שוין דאָ נישט געווען קיין שפּור און ממילא, איז פאַר־שוווּנדן דער „קלאַסנקאַמף“ און סתם וועלכער עס איז „קאַמף“: חברים אין גוטע זענען געלעגן און געשמועסט. איך האָב זיך, פאַרשטייט זיך, דערפילט ווי א נייגעבוירענער.

— נישט קיין דייטש בין איך און נישט קיין געפאַנגענער... דו האָסט מיר אויף מיין „גוט־מאָרגן“ נישט געענטפערט, האָב איך באַשלאָסן, אַז דו ביסט ברוגז אויף מיר. שווייג איך.

— טוט נאָר א קוק סאַראַ טאַנצקלאַסן ער פירט דאָ איין — האָט זיך מיין חבר אין גוטן צעלאַכט איבער דער גאַנצער פּאַלאַטע: אויף זיין „גוט־מאָרגן“ אים נישט געענטפערט, איז א סוף צו דיפּלאָמאַטיע! מלחמה ביזן זיגרייכן סוף!

מיר האָט אָנגעשטעקט זיין האַרציקער געזונטער געלעכטער און איך האָב זיך אויך פונאַנדערגעלאַכט.

— טאַטאַ־וואַט — זאָגט ער: לאַכסט. איז אַלץ אין אָרדענונג! ביסט אַן אונדזעריקער! אָבער זאָג מיר סוף כּל סוף: ביסט א סאָלדאַט?

— ניין — זאָג איך: נישט קיין סאָלדאַט!

— טאָ וואָס זשע טוסטו דאָ? — האָט ער א פרעג געטאָן מיט חי־דוש, און זיינע אויגן האָבן באַקומען דעם פריערדיקן אויסדרוק פון שרעק,

— געקומען צו דער קאָמיסיע אויף אָבסערוואַציע.

— אָבער פאַרוואָס אין סאָלדאַטסקע פאַלאַטע?

איך האָב זיין פראַגע נישט פאַרשטאַנען.

— איך בין דאָך א סאָלדאַט, אויב איך בין פעיק לויט מיין געזונט־צושטאַנד.

— נישט קיין אָפיציר? נישט קיין יונקער? ביסט דאָך א הוואָריאַנין! א! פאַרגעסן! נישטאָ שוין קיין דוואָריאַנעס. אָבער א באַרין ביסטו דאָך... א בורזשוי!

— איך בין אַן אַקטיאָר, טאָוואַרישטש, (דאָס וואָרט האָט אָנגעהויבן אַריינגיין אין געברויך). קיין הוואָריאַנין און קיין אָפיציר וואָלט איך נישט געווען, ווייל איך בין א ייד.

— א ייד ביסטו? — האָט ער קוים אַרויסגעמורמלט מיט דערשראָ־קענע אויגן: טאַטע־פאָטער! עס זענען פאַראַן יידן אַן בערד און לאַנגע לאַפסערדאַקעס? אין ראָטע האָב איך געזען אַזעלכע, זענען זיי דאָך סאָל־דאַטן! און זיי האָבן אַנדערש גערעדט ווי דו. מיר פלעגן אָפט לאַכן פון זיי, אָבער יאַטן זענען זיי געווען האַרציקע, גוטע, פלעגן זיך טיילן מיטן לעצטן ביסן. איינער איז געפאַלן פון א קויל און האַרץ נעבן מיר אין פעלד. איך האָב אים אויפגעהויבן א שווער פאַרווּנדעטן, אָבער ער איז באַלד געשטאָרבן. ביסטו א ייד? אָדער דו לאַכסט פון מיר? אַרטיסטישע שטיק? אויפן פראָנט איז געווען א קאָנצערט! האָט אַן אַרטיסט אַזוי באַ־וויזן און אַלטן פויער, אַז איך האָב געמיינט, ער האָט געקענט מיין זיידן! יעי באָגו! אַט האָסטו כריסטוס!

ער האָט זיך דריי מאָל איבערגעצלמט. א ווײַלע האָט ער געשוויגן.

— און וואָס איז דיין קראַנקהייט?

— אישיאַס.

ער האָט זיך שטיל ווי אין זיך צעלאַכט און צוגעשמורעט אַן אויג...

— די קראַנקהייט איז אונדז באַקאַנט... א סך זענען איר אַזעלכע... דער

טיזול אַליין וועט דאָ נישט דערגיין דעם אמת. נו, וועסט אָפּליגן אַ האַלב יאָר און דאָרטן איז אַ סוף צו דער מלחמה.

— ווי רופט מען דיך? — פרעג איך אים.

— קירילאָוו, פעאָדאָר מאַטוועיעוו... און דיך?

איך האָב אים געזאָגט לויט נוסח אַלעקסאַנדראָווסקי און פאַרגעסן, אַז אויפן ברעטל ביי מיין בעט שטייט געשריבן אויף ה״ס: „אבראַם בעניאַמינאָוויטש מענאַקער“.

באַשלאָסן אים תיכף צו דערקלערן די סתירה. ער האָט עס אײַנגעהערט מיט דערשראָקענע אויגן, אָפּגענעם מויל און שאָקלענדיק מיטן קאָפּ, ווי ער וואָלט נישט באַנומען וואָס ער הערט און זעט.

מיר האָבן זיך, ווי ברידער, דערנענטערט. אָבער אומגעריכט פלעגט אַרויסקריכן פון אונטער זיין פעל אַזאַ בייזע, צעדרייטע, אויפגערעגטע חיה, אַז מיר פלעגט ווערן אומהיימלעך צו ליגן נעבן אים. איך פלעג זיך אויסקוועטשן אויפן בעט מיט אַ געפיל, אַז באַלד וועל איך מיך מוזן לאָזן לויפן... ער האָט מיך דערשיטערט און באַרוישט מיט אַ געמיש פון ווילדע סתירות אין זיינע אָפּשאַצונגען פון איינצלנע פאַקטן. איך האָב זיך געהאַלטן פאַר אַ „ווילדן“ אין פּאָליטישע אָפּשאַצונגען, נישט געוואָלט וויסן פון קיין שום „קאַטעכיזיס“, פון קיין שום „קאָנסעקווענטע“ אויספירונגען. אין אָט דער פראַגע בין איך אַ „באָלשעוויק“, אין אַ צווייטער — אַ „קאַדעט“. און אַ דריטער האַלט איך... מיט „מאַהאָמעטן“.

אָבער מיין פעדיאַ קירילאָוו האָט מיך פשוט דערשראָקן מיט זיינע מיינונגען און אָפּשאַצונגען. קערענסקין האָט ער פיינט געהאַט ווי אַן אָנשיקעניש אויפן מיליטערישן אָרגאַניזם. גערופן האָט ער אים „קאָטיעלאָק“ און דאָס וואָרט פלעגט ער באַגלייטן מיט אַ דרייגאָרנדיקער „ברכה“ אויפן קלאַסישן רוסישן אופן.

וועגן דער רעוואָלוציע האָט ער קורץ און בינדיק דערקלערט: מען וועט געבן די פויערים ערד — איז רעכט. וועט מען האַלטן דרשות אויף די מיטינגען און זיך אַרומדרייסן צוליב פּאַרטיי אַהער, פּאַרטיי אַהין, וועלן מיר אין אַ העלן טאָג זיי אַלעמען אָפּווישן פון דער ערד אַזוי, ווי מיר האָבן אָפּגעווישט טאַרנאָפּאָל מיט אַלע ספּעקולאַנטן און זשוליקעס און אַלע אַנדערע זשידעס...

דער טאַרנאָפּאָלער פּאָגראָם איז האַן געווען. דער סיגנאָנים פון ווילדקייט, פון צעפּוילטקייט. פון אַלטן פאַרהאַסטן רעזשים, וואָס האָט אין דעם

פאַל באַוויזן, אַז ער לעבט נאָך און זיינע פינצטערע כוחות זענען גענוג גרויס סיי אין צאָל, סיי אין פאַרביסנקייט צו שטערן דער אַנטוויקלונג פון נייעם סדר.

און מיטאַמאָל הער איך: אַ סאָלדאַט, לויט אַלע פּרטים פון זיין דענקען און רעדן, אַ „באָלשעוויק" (ערד — פאָדערט ער! קערענסקי'ן — האַסט ער: טאָ-ווער זשע איז ער?) — אַ סאָלדאַט, אַ פויער אין שינעל רעדט וועגן טאַרנאָפּאָל, ווי וועגן אַן „אויפטו", וואָס דאַרף זיין אַ מוסטער אויף די ווייטערדיקע עטאַפּן פון קאַמף... פאַר וואָס? פאַר ערד? פאַר פרייהייט??

איך האָב נישט באַוויזן צו זאָגן, אַז טאַרנאָפּאָל איז אַ שאַנדפלעק אויף דער פאָן פון פרייהייט, ווי קירילאָוו איז אויפגעשפרונגען מיט אויוי-אָנגעפילטע מיט ווּט...

— „פ ר יי ה יי ט"?? (אַ דרייגאָרנדיקע) פרייהייט? (צוויי דריי-גאָרנדיקע)... דער צאַר האָט טויטשטראָף פאַר סאָלדאַטן אָפּגעשאַפט און די קאָטיעלקי (אַ דרייגאָרנדיקע) האָבן צוריק איינגעפירט... און ווען עס האָט געשווינט די דייטשע קויל אין פעלד, האָט אַ רוסישע געטראָפן אין טיל! דאָס איז — די פרייהייט?

ער האָט זיך צעכליפעט... איך האָב געוואָלט אים באַרואיקן.

— נישט רעדן! — האָט ער זיך צעשריגן, אויפהויבנדיק זיין קישן איבערן קאָפּ: שוויג, אַז נישט פלעט איך דיר דעם מוח! „פרייהייט!"

— טויט-שטראָף האָט איינגעפירט סאַווינקאָוו, וועלכער האָט אַ האַלב לעבן געפוילט אין צאַרישע תפיסות, כדי אויסצוקעמפן ערד פאַרן האָרע-פּאַשנעם רוסישן פויערטום — האָב איך באַוויזן אַרויסצורעדן.

— אַ קאָטיעלאָק איז דיין סאַווינקאָוו — (אַ דרייגאָרנדיקע). געזעסן צוליבן פויערטום, און אַז די רוסישע פויערים האָבן אויסגעהונגערטע, פאַרלייזיקטע, אויסגייענדיק איך בלוט, געוואָלט זיך אָנעסן און אַרומוואַשן, האָט ער טייזנטער דורך זיינע פרייצישע פעלדגעריכטן צעשאָסן ווי ווילדע הינט... „פרייהייט" (אַ דרייגאָרנדיקע).

— פעדיאַ, גאָט איז מיט דיר! אין טאַרנאָפּאָל האָט מען דאָך מאַסנ-וויַז פאַרגוואַלדיקט פרויען, צעראַבירט ווינקעלערס, געשאָכטן פרידלעכע איינוווינער...

— איי-איי-איי, שטאָ זאַ סטראַסטי — נאַפּאַסטי! אַ מיידל אַ קוש געטאָן! דערפאַר אַ קויל אין ברוסט! אַ טרונק בראָנפן געכאַפּט — אַ קויל

אין קאָפּ! דאָס איז „פרייהייט“?... סאַווינקאָווס פּריצישע פרייהייט איז
עס! און דו, אַן אַרטיסט, אַ פרײַנד פון פאָלק, וואַגסט מיר אַזוינס צו
פּרעדיקן? ביסט געווען אין אָקאָפּ? האָסט געשמעקט פולווער? ביסט גע=
לעגן אין לייז אַ נאַכט אַ שווער=פאַרווונדעטער? איבער דיין וווּנד זענען גע=
שפּרונגען זשאַבעס?... רעד נישט דאָס, וואָס די צייטונגען שרייבן! ביסט
אַ מענטש מיט אַ קלאָרן מוח, מיט אַן ערלעך האַרץ, מיט אַ ריינעם געוויסן
— טאָ הער וואָס איך זאָג דיר און ענטפער נישט: „סאַווינקאָוו“. איך בין
פאַרווונדעט געוואָרן איידער דער ריקצוג הינטער טאַרנאָפּאָל. האָט זיך
אָנגעהויבן. מען האָט מיך אַוועקגעפירט אין אומבאַוווסטזיין אין טיל.
אָבער איך זאָג דיר ערלעך: ווען איך בין נישט פאַרווונדעט, וואָלט איך
אין טאַרנאָפּאָל געטרונקען בראָנפן, געקושט מיידלעך און אַריינגעשטאָכן
מיין שפּיז אין אַ ציטערדיק ספּעקולאַנטן, וואָס וואָלטן געפרווט מיר שטערן,
אַזוי ווי דאָס האָבן געטאָן טויזנטער פויערים מיינס גלייכן. און ווער עס
דערציילט מעשיות וועגן „רעוואָלוציע“ און „פרייהייט“ און „סאַווינקאָוו“
און אַלע אַנדערע קאָטיעלקי (אַ דרייגאָרנדיקע), דער זאָל וויסן, אַז ער
וועט קריגן דעם שפּיז אין ברוסט פון פויערישער האַנט. בעסער ווי
דער צאַר זענען זיי נישט און אַ סוף צו זיי וועט קומען, וויבאַלד עס
האָט געשלאָגן די שעה פון מאַכן אַ סוף צו די יאָרהונדערטער פויערישע
יסורים.

דאָ מוז איך באַטאָנען, אַז מיין פעאָדאָר קירילאָווס געשטאַלט באַ=
קומט זיך אין מיין דערציילונג אין אַ גרויסער מאָס בעלעטריסטיש אויס-
געפוצט, ווייל... זיין רוסיש=לשון גייט דאָ לאיבוד.

איך דערקען אים דאָ, ווייל איך האָב אים געהערט, געזען, געגלויבט
און... אַריינגענומען זיין געשטאַלט אין האַרצן און — געוויסן. איבערגעבן
עס דעם לייענער פאַרמאָג איך נישט קיין פּאַחב, קיין כוח, קיין טאַלאַנט...

אויפן דריטן טאָג איז געקומען אַ יונגע בילד=שיינע פרוי — מיין
דאָקטאָר.

פון דער ערשטער פראַזע האָב איך געמוזט זיך זאָגן, אַז מיט מיין
ענין איז ביטער, וואָס ביטערער קאָן גאָרנישט זיין. אויף קירילאָוון האָט זי
אַ קוק געטאָן מיט פאַרליבטע אויגן. און דאָס זענען געווען די געפילן פון
אַן ערלעכער פּאַטריאָטין צו אַ פּאַרטייידיקער פון פאָטערלאַנד! ווען האָט
יי געזאָלט, געקאָנט זען אין מיר? 31 יאָר! אויפן פראָנט — נישט געווען!
ערשט איצט אַריינגעצויגן אין דער אַרמיי! אויף אָבסערוואַציע! דיאַג=

גאַנצע פון דער שטאָטישער קאָמיסיע? אישיאַס! 95% אויף הונדערט — אַ סימולאַנט!

זאָל דערלויבט זיין אַ פרט: קירילאָוו האָט געהאַט אַ קערפּער ווי אַלעבאַסטער: קלאָר, זויבער ווי אַ שטראָם פון אייזבאַרג. איך בין... אַ באַוואָקסענער; און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס פרויען־וועזן האַלט קוים איין איר עקל, צולייגנדיק איר שיינעם קאָפּ צו מיין האָריקער ברוסט... איך האָב נישט געוווּסט ווו צו באַהאַלטן מיין פאַרצווייפלונג... איך בין גרייט געווען צו מעלדן, אַז... איך בין געזונט, אַז איך בין גרייט צו גיין אין קאַזאַרמע, אָבער דאָס ווייסן נאָר יענע, וועמען עס איז באַקאַנט דער „טעם" פון אישיאַס — יעדע שאַרפערע באַוועגונג מיטן פוס איז — „הימל עפן זיך!"

אויפן צווייטן, דריטן טאָג האָט זיך די באַציונג צו מיר מצד דער דאָקטאָרין קענטיק געענדערט צום גוטן. זי האָט מיט אַ ליבן שמייכל מיך אַ פרעג געטאָן: „איר זענט אַן אַקטיאָר?" איך האָב געענטפערט, אַז דאַלמאַטאָוו איז שילער, באַוויזן אַ פּאָר אויפנאַמעס... אין „דערן", אין „האַמלעט", און „מאַנישקען".

— „דאָס האָב איך אַלץ געזען. „מאַנישקע" איז ביי אונדז געווען אַ גאַנץ אַנדער געשטאַלט... זייער אינטערעסאַנט... דערלויבט מיר עס באַווייזן אונדזער הויפּט־אַרצט, דאָקטאָר מיכאַילאָוו".

איך האָב דערהערט דעם נאָמען, איז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן...

* *
*

קירילאָוו איז נאָך אַ 2־שעהדיקער אָפּוועזנהייט געקומען צו לויפן אַ צעשטראַלטער.

— נו, אבראַשאַ, גליקלעך איז דיין גאָט. אַזוי ווי דו ביסט נישט קיין סימולאַנט, וועט דיך דאָקטאָר מיכאַילאָוו באַפרייען נאָך 2 אָדער 3 אונטערזוכונגען... דו ביסט דאָך נישט קיין סימולאַנט! אַן ערלעכע נשמה ביסטו! מיט אַ האַרץ פון אַ פויער, אַזאַ ווי ביי מיר, ווי ביי מיין זיידן. ביסט אַפילו ענלעך צו מיין זיידן. האָסט זיינע אויגן און זיין שמייכל. אָבער זאָג נישט, אַז דו ביסט אַ ייד!

— ווער זשע בין איך?

— אַ רוסישער מענטש, אַזאַ ווי איך, ווי דער זיידע מײַנער יעריאָם יעפּרעמייטש קיריליאָוו... „אַ ייִד“ גאָר! ייִדן זענען יענע מיט די קאַפּאָטעס, וועלכע מיר פּלעגן אין די צענדליקער אויפהייבן אויף די פּיקעס... וואָס איז מיט דיר?

ער איז אויפגעשפּרונגען פון זײַן בעטל און מיך אָנגעכאַפּט פאַר ביידע הענט. איך האָב מיט כּוח מײַנע הענט אַרויסגעריסן און אַרויסגעלאָפן פון פּאַלאַטע.

אַוועק בין איך אין ווײַטסטן ווינקל פון פינצטערן קאָרידאָר, זיך אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט און, דורכגענומען פון אַ טיפן שוידער, געשטאַנען מיט פאַרמאַכטע אויגן. איך געדענק נישט ווי לאַנג. איך ווייס נישט ווער און ווי אַזוי מע האָט מיך אַרײַנגעפירט צוריק אין פּאַלאַטע.

אין אַ טאָג (אפשר צוויי) אַרום האָט זיך קיריליאָוו אַוועקגעזעצט בײַ מיר צופוסנס און אין טענער, וועלכע איך בין נישט פעיק צו באַשרײַבן און וועלכע איך וואָלט נישט פעיק געווען צו לאָזן הערן פון דער בינע, האָט ער שטיל אָנגעהויבן:

— הער מיך אויס, אַבראַם, אָבער זײַ פריער מיר מוחל, אויב איך וועל דיר פאַרשאַפן ווייטיק. איך וועל זיך מיט דיר נישט שיידן איידער איך וועל נישט דערהערן, אַז דו ביסט מיר מוחל די ווייטיקן, וואָס איך האָב דיר פאַרשאַפט. טאָ הער מיך אויס און זאָג מיר אויף אַ פאַרשטענדלעכן רוסישן לשון: „מלחמה“ איז דאָך — אַ שפּיז אין ברוסט, אַ קויל אין קאָפּ... אָדער איך שיק עס, אָדער איך קריג עס, און דו וועסט דאָך מיר נישט זאָגן, אַז איך בין מחויב עס צו קריגן און טאָר עס נישט שיקן... טאָ פאַרוואָס ביסטו אַזוי אויפגעשפּרונגען, דערהערנדיק, אַז מיר האָבן געשטאָכן מאַסנווײַז אונדזערע פאַרביטערטע שונאים אין טאַרנאָפּאָל?

איך האָב פאַרמאַכט די אויגן און אָפּגעקערט דעם קאָפּ.

— איך וועל נישט אָפּטרעטן — זאָגט ער שטיל און פעסט: דו מוזט מיר געבן צו פאַרשטיין: פאַרוואָס האָב איך אַנדערע שונאים געמעגט שיסן און שטעכן און אָט די געזאָלט שאַנעווען?

איך האָב געשוויגן... געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן... ער האָט אָנגענומען מײַן האַנט און גענומען גלעטן צווישן זײַנע ביידע.

— קומט אויס לויט דײַן מיינונג, אַז איך בין אַ גזלן? אַ פּשוטער מערדער? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך בין אין טאַרנאָפּאָל נישט געווען צוליב מײַן שראַפּנעל אין שטערן, אָבער איך וויל פאַרשטיין דײַן אויפרעגונג און שוידער.

איך האָב אַרויסגעצויגן מיין האַנט פון זיינע. ער איז געזעסן מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ. לענגער שווייגן האָב איך נישט געקאָנט.

— פאַרפירן געשפּרעכן וועגן דעם אומטערשיד צווישן געשלעג, טויט, מאָרד אויפן שלאַכטפעלד, און אויפהייבן שפּיז אומבאַוואָפנטע מענטשן האַלט איך פאַר איבעריק, אויב דו גיסט זיך אַליין נישט אָפּ קיין חשבון פון דעם.

— זיי זענען אַלע געווען עסטרייכישע שפּיאָנען... זיי פלעגן ביינאַכט געבן ליכט־סיגנאַלן פאַר די אויסשפּירער פון שונא!

— „אַ ל ע“ זענען זיי עסטרייכישע פּאַטריאָטן! — האָב איך אויפגערעגט זיך אָפּגערופן — שפּיאָנען — איז געווען איינער פון טויזנט. און געשאָכטן האָבן זיי קאָזאַקן מאַסנווייז, ווייל דאָ האָט אין הערצער געקאָכט שנאה צו יי ד ן!

— וואָס גייט דיר אַזוי אָן דער גורל פון עסטרייכישע פּאַטריאָטן, אויב אַזוי? — האָט ער אַ זאָג געטאָן, צומאַכנדיק אויף אַ רגע זיינע אויגן און מיט אַן אָנגעשפּיצטן אויער.

— איך בין אַ ייד! אַזאַ ווי זיי, הגם אָן אַ קאַפּאָטע און אַ באָרד!

ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַן אויסגעקרימטן שמייכל.

— אָבער קיין עסטרייכישער שפּיאָן ביסטו דאָך נישט! — האָט ער אויסגערופן און זיך איבערגעזעצט אויף זיין בעטל.

דאָס געשפּרעך האָט זיך אָפּגעריסן און איך האָב זיך געכאַפּט, אַז דאָס קאָן האָבן אַ פּאַטאַלע ווירקונג אויפן אויסגאַנג פון דער אָבסערוואַציע. קרילאָוו אינפאָרמאַציעס וועגן מיר האָבן אַ סך צו זאָגן, און די ענדערונג מצד דער שיינער דאָקטאָרין האָט געשמעקט אין קרילאָווס איינפלוס... איצט ביי זיין גראַדליניקייט און עכט־רוסישער פּשטות קאָן ער אין מיר זען, אַן „עסטרייכישן פּאַטריאָט“ און מיין ענין איז דערלייזיקט... דערצו נאָך — מ י כ אַ י ל אָ װ !

X. — און מיכאַילאָוו

ה י ר ש ל ע ק ע ר ט!

איז דען דאָ אין דער רשימה פון יידישער מאַרטירער פון דער רוסישער פרייהייט־באַוועגונג אַ שענערע געשטאַלט ווי אָט דער שוסטער־יונג, וואָס האָט געהערט צו די רייען פון ווילנער „בונד“ און, נישט פרעגנדיק ביי דער פּאַרטיי, אויף אייגענער אַחריות אַריינגעשאָסן אַ קויל אין ווילנער גובערנאַטאָר פאָן־וואַל, געטראָפן בלויז אין פוס און באַצאָלט מיטן לעבן...

ספּעציאַליסטן פון טרעפן אין „צ י ל“ האָבן חוזק געמאַכט פון אומגעלונגענעם שיסער, אַנהענגער פון אינדיווידועלן טעראָר איבער צאַרישע באַטראַפּן, האָבן פון פאַרדראָס געבייליט די פויסטן, געקריצט מיט די ציין: „אַ קאָמפּראָמיטירטער טעראָר־אַקט!“ אָבער ווי שטראַלנדיק איז די שיין אַרום הירש לעקערטס קאָפּ און אָנדענק, ווען מען באַגרייפט, אַז מיט זיין האַנט און ווילן האָט אָנגעפירט בלויז דאָס געפיל פון באַליידיקטער מענטשלעכער ווירדע, אַז ער האָט געהאַט נאָר איין כוונה: באַווייזן, אַז דער יידישער אַרבעטער וועט נישט אַראָפּשלינגען שטומערהייט די באַציִונג צו אים ווי צו אַ מינדערווערטיקער בריאה!

ער האָט געהויבן זיין האַנט — ווייל נישט פאַרבויגן זיין קאָפּ!

און אויפן סניפּישקער פּלאַץ, אין אַ טריבן פרימאָרגן, שטייענדיק אויפן בריקל אונטער דער תליה, ווען צו אים איז צוגעגאַנגען דער „קאַזיאָנער רב“ געמזער און פאָרגעלייגט צו זאָגן מיט אים ווידוי, האָט ער אָפּגעווענדט זיין שטאָלצן קאָפּ, מיט דער האַנט אָנגעטאָן די תליה אויפן האַלדז און איבערגעקערט מיטן פוס דאָס בענקל. „ה י ר ש ל ע ק ע ר ט — דאָס איז די עמבלעמע פון ליכט און מענטשלעכער ווירדע אין יענע טעג.

און דער ה י פ ו ד איז אין יענע טעג געווען — ד אָ ק ט אָ ר מ י כ אַ י ל אָ וו.

„פּאָן־וואַל“ איז גאָרנישט, דאָס איז נישט מער ווי אַ קאַפּיטל. פּאָן וואַלס זענען געווען אין די הונדערטער... „מ י כ אַ י ל אָ וו“ איז א געשטאַלט, אַ „פּערזענלעכקייט“.

וואָס איז געשען?

די אַרבעטער־דעמאָנסטראַציע פון 1־טן מאַי (איך שרייב פון זכרון און האָב מיר געשטעלט פאַר א כלל ואין יוצא — נ י ש ט צו באַנוצן זיך מיט קיין שום נאָטיצן אָדער אַנדערע קוואַלן פון ידיעות: מיינע טעותים זענען אַן אָרגאַנישער פּרט פון דאָזיקן ווערק. איך גאָטיר דאָ די דאַטע, נישט געדענקענדיק געגוי דאָס יאָר: עס דאַרף זיין 1902, 1903 אָ ד ע ר 1904... דאָ קוק איך דורכן גלאָז פון מיין לעבנסבוך) — דער יום־טוב פון אַלוועלטלעכן פּראָלעטאַריאַט איז אויסגעפאַלן — ש ב ת.

בעת קאָזאַקן און פערד־פּאָליציי האָבן געטריבן די דעמאָנסטראַנטן, און מען איז זיך צעלאָפן פון די אַרבעטער־רייען אונטער דער ווירקונג פון לעדערנע נאַהייקעס (מ י ט ב ל יי ב יי ם ס ו ף) ביי די רייטער און פיקעס ביי די קאָזאַקן, האָבן זיך די לויפנדיקע צעמישט מיטן המון, וואָס איז געגאַנגען נאָכן דאַווענען צום טשאָלנט. אַזאַ המון איז אין ווילנע באַשטאַנען פון א פּאָר טויזנט מענטשן, און צווישן זיי הונדערטער יונגעלייט, וואָס האָבן צו „רעוואָלוציע“ און „דעמאָנסטראַציע“ קיין שייכות נישט געהאַט. דער פּאָליצמייסטער (מעיער. דוכט זיך) האָט געבעטן די גבאים און רבנים זיי זאָלן אים העלפן אָפּקלייבן די קראַמאָלניקעס פון מתפּללים...

האָט עמעצער פון די שאַרפע קעפּ און „פרומע“ הערצער געזאָגט, אַז מען זאָל קודם באַפרייען אַלע, וועלכע טראָגן ציצית... די איבעריקע האָט ער אָפּגעקליבן לויט געוויסע אויסערלעכע סימנים: זיידענע קראַוואַטן, ענגלישע שטאָפן, לאַקירטע שיך — אָפּגעלאָזן אַהיים. אין אַרבעטער־בלוזן — פאַרהאַלטן און פיל פון זיי באַפוילן — ש מ יי ס ן!!!

האָט מען עטלעכע צענדליק אַרבעטער אַוועקגעלייגט אויף בענקלעך, אַנטבלויזט זייערע רוקנס און מיט אויסגעווייקטע ריטער געגעבן שמיץ אויף בערן ווייכן קערפּערטייל... די דעמלטיקע מיטמענטשן האָבן גאָר נישט געוווּסט פון טייהאַנקעס, און פּאָגאַרעס, פון גאַזקאַמערן, פון קאָנצענטראַציע־לאַגערן — האָט אַ שווער פון אויפגעטרייסלטן געוויסן באַהערשט יעדן מענטשן אין שטאָט, אַז עקל צו די עקזעקוטאָרס און אַ הייסער שטראָם פון מיטלייד צו די געליטענע.

ביי דער עקזעקוציע איז געשטאַנען דער שטאָטישער דאָקטער, געהאַלטן דעם פולס פון באַשטראָפטן און אָנגעוויזן: דער וועט אויסהאַלטן די

באַשטימטע צאָל שמיץ; דעם מוז מען לאָזן איבערכאַפּן דעם אָטעם און דעם — אָפּלאָזן...

אין עטלעכע טעג אַרום איז דער שטאָטישער דאָקטאָר געוואָרן פאַר־בעטן צו באַזוכן אַ חולה הינטערן שטאָט אין רוזעלע. אַ פּריוואַטער וויזיט. באַדונגען זיך, אַז ער וועט באַקומען כּד וכּך באַצאָלט. אין דרויסן האָט גע־וואַרט אַ דראָזשקע. מען האָט זיך אַריינגעזעצט און געקומען קיין רוזעלע. דער דאָקטאָר איז אַריין אין שטוב, אויסגעטאָן דעם מאַנטל, געפרעגט: „וווּ איז דער פּאַציענט?“

האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז דער „פּאַציענט“ איז ער אַליין. מיט דער הילף פון עטלעכע יונגעלייט האָט ער זיך אַנידערגעלייגט און אויפן צוגעגרייטן בענקל און באַקומען אין ווייכן קערפּערטייל אַ באַשטימטע צאָל שמיץ... מען האָט געהאַלטן זיין פּולס, געזאָגט, אַז ער וועט נאָך אויסהאַלטן, אים גע־לאָזט איבערכאַפּן דעם אָטעם און נאָך אַזאַ און אַזאַ צאָל געזאָגט: גענוג און אים פאַרגעלייגט די אָפּגערעדטע סומע פאַרן וויזיט. ווי אַזוי דאָס איז פאָרגעקומען האָט מיר אויף מאָרגן דערציילט מיט אַלע פּרטים מיין לערער לעווי זאַקהיים, אַ טיכטיקער בונדאָוויעץ, דעמלט אַ סטודענט פון דער כע־מיש־מעכנישער שול...

ווי אַזוי דער פּאַציענט האָט רעאַגירט אויף דער גאַנצער מעשה — געדענק איך נישט און האָב עס, דוכט מיר, קיינמאָל נישט געוווּסט, זאַק־הייםען האָט מען פון דער שול שפּעטער אויסגעשלאָסן, אָבער נישט פאַר דער מעשה מיטן שטאָטישן דאָקטאָר: ער האָט געהאַט אַ סך אַנדערע מעשים טובים אויף זיין קאָנדויט.

דער דאָזיקער שטאָטישער דאָקטאָר האָט געהייסן — מ י כ א י ל אָ וו...

דעם לייענער וועט איצט שוין זיין קלאָר, פאַרוואָס מיר איז געוואָרן „פינצטער אין די אויגן“ ווען איך האָב דערהערט, אַז דער הויפּט־דאָקטאָר אין כאַרקאָווער שפּיטאָל איז — מיכאַילאָוו.

נאָך דעם, ווי קירילאָוו האַלט מיך פאַר אַן „עסטרייכישן פּאַטריאָט“, האָבן די שאַנסן צו ווערן באַפרייט אויסגעזען זייער נישטיק: „אונטערן זע־ראָ“, ווי מען רופט עס. איך האָב רק נאָך געטראַכט: „אפשר“? אפשר איז עס אַן אַנדער „דאָקטאָר מיכאַילאָוו“? מיט קירילאָוון האָב איך זיך ווייניק פאַרנומען. איך האָב נישט געוואָלט ער זאָל מיינען, אַז איך צי צוריק עפּעס פון דעם, וואָס איך האָב געהאַט געזאָגט, און גלייכצייטיק האָט מיר ווי גע־

מאָן, וואָס ער האָט אָנגענומען, אַז איך האָב זיך צו אים געטשעפּעט. אַזוי זענען אַוועק עטלעכע טעג.

די כמאַרע צווישן אונדז איז פאַרשוווּנדן אַדאַנק דעם, וואָס צו מיר האָט זיך געוואָנדן אַ פאַרווונדעטער סאָלדאַט און געבעטן אָנשרייבן פאַר אים אַ בריוו צו זיין פאַמיליע, ווייל די רעכטע האַנט איז אים פאַרבאַנדאַזשירט. איך האָב געבעטן באַווייזן, וואָס מען שרייבט צו אים און, האָבנדיק איבערגעלייענט דעם בריוו, אָנגעשריבן אַ בריוו, פון וועלכן דער יונג איז ממש געוואָרן צעמישט, ווי אַ געווינס וואָלט אים אויסגעפאַלן... ער האָט דעם בריוו אַרומגעטראָגן ווייזן איבער דער פּאַלאַטע און געקומען צו מיר מיט אַ פאָרשלאָג איך זאָל אָנשרייבן אַ צעטל בריוו.

— די יאַטן (רעביאַטאַ) — האָט ער געזאָגט — וועלן גערן באַצאָלן צו רובל און 2 רובל אַ בריוו. איך קאָן פאַרדינען אַ 50 קערבלעך... אַז איך האָב אים שטרענג געהייסן אויפהערן צו רעדן וועגן דעם, איז ער אַוועק ווי אַ אָפּגעשמיסענער, נאָר פון וועג זיך אומגעקערט: „דו זיי נישט בייז אויף מיר... איך האָב געמיינט דיין טובה“.

— לאַדנאָ, לאַדנאָ — זאָג איך צו אים: איך בין נישט בייז, און ווער עס דאַרף האָבן, זאָל קומען. לויט מיינע מעגלעכקייטן וועל איך יעדן העלפן, אָבער לייג מיר נישט פאָר צונעמען ביי פאַרווונדעטע פאַרטיידיקער פון פאָטערלאַנד זייער מאַכאָרקע, די נאַרישער קאָפּ. האָסט אוודאי פיינט ספּעקולאַנטן און מיך ווילסטו מאַכן פאַר אַ ספּעקולאַנט אין פּאַלאַטע...

ער האָט זיך צעהירזשעט ווי אַ יונג לאָשעקל און אַוועק צו זיך.

דאָ האָט מיין קירילאָוו נישט אויסגעהאַלטן און אַרויס מיט לשון:

— איך האָב דיך שוין צעביסן. פאַרשטאַנען וואָס דו ביסט פאַר אַ מין שטיק מענטש (טשעלאָוועטשינאַ)... אַ באַרין ביסטו, ד ע ר י ט ע ב י א גאָ ר אָ י! פאַראַן אויף דער וועלט אַזעלכע טשעלאָוועטשינעס... שעדלעכע נשמות! צוליב דיר קאָן אונדזערס אַ מענטש אַמאָל שענקען הונדערט אויסוואַרפן זייערע פאַרברעכנס איבער פויערישע רוקנס. אָבער דו ביסט עפּעס פאָרט נישט קיין באַרין. אַ באַרין, אַז ער טוט גוטס, קוקט ער באַלד, ווי אַזוי עס אָפּצונעמען טאָפּלט... אונדזער פאָמיעשטשיק האָט געהאַט אַ גוטן זון... אַ סטודענט. אַלע האָבן אים אין דאָרף געליבט און געגלויבט אין אים, ווי אין גאָט. האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז דעם סטאַראָסטעס אייניקל — פעלאַגעיושקא — האָט זיך, אַז ער איז אַוועקגעפאָרן, אַריינגעוואָרפן אין ברונעם... ניין! דו ביסט אַ באַרין פון עפּעס אַן אַנדער פאַ-

ראָדע. איך גיב מיין קאָפּ, אַז דו וואָלסט פּעלאַגעיען נישט דערפירט צום ברוגעס.

אין אַן אומגעריכטן אויסברוך פון צעשפּילטער הארציקייט האָבן מיר זיך אַרומגענומען און צעקושט.

— טאַטאַ־זשע! — האָט ער זיך צעשריגן — און זיינע ציינער האָבן זיך צעשיינט: אַרומגעגאַנגען אין אָנגעבלאָזענער ווי א וואָלקן אונטערן הייליקן מיכאַל... וואָס האָב איך געטאָן? כ'האָב דאָך האָרטן נישט אַריינגעשמעקט אַפילו אין פאַרשאָלטענעם טאַרנאָפּאָל דיגעם.

— פאַרוואָס „מיינעם" מיטאַמאָל?

— ווייס איך? זאָגסט דאָך, אַז די קאַפּאָטעס זענען דיינע ברידער!

— דאָס האָב איך, לאָמיר אָננעמען, נ י ש ט געזאָגט, און אַז איך בין אַן „עסטרייכישער פּאַטריאָט" — האָסטו געזאָגט.

— גאָט זאָל מיך היטן און באַגנעדיקן! — האָט ער זיך צעשריגן, אויסגלאָצנדיק מיט שרעק זיינע גרויסע אויגן... וואָס טראכסטו אויס? נישט געשטויגן — נישט געפלויגן! און מיט א גזלנישער רציחה: איך האָב דיר געזאָגט, אַז דו ביסט א רוסישער פויער ווי מיין זיידע יעריאם יעפּריעמאָוו... געזאָגט אָדער נישט?

א מאָפּלטע דרייגאָרגדיקע האָט זיך צעשאָטן ווי א רוגער אונטער די הויכע געוועלבן.

— דו זאָג מיר: דער זיידע דיינער שיט אויך כסדר מיט אַזעלכע ברכות?

— וואָסער אומזין! אין לעבן נישט געהערט אַזעלכעס פון זיין מויל... דאָס האָט אַלץ די מלחמה געמאַכט, די יאָרן אין אָקאָפּעס —

און א דרייגאָרנדיקע האָט זיך צעלייגט אויף זיינע ליפּן און שטילער לירישער פאַרדראָסלעכקייט איבער זיך אַליין.

איך בין געלעגן אויף דער באַנק ביים הויפּט־דאָקטאָר און געוואַרט: יעדע מינוט דאַרף אַריינקומען מיכאַילאָוו... י ע נ ע ר? אפשר — אַן אַנדערער??

ער איז אַריינגעקומען. אַ ריז מיט אַ רויטן קאָפּ: ע ר! נ י ש ט ק י י ן צ ו ו י י ט ע ר!

ער איז צוגעגאַנגען צום ברעטל, וואָס די קראַנקן־שוועסטער האָט אָקאָרשט אויפגעהאַנגען איבער מיין באַנק.

— ווי אַלט?

— 31.

— פון וואַנען זענט איר?

ער האָט מיר באַקוקט פון קאָפּ ביז די קנעכלעך —

— פון ווילנע.

— ווי לאַנג קרענקט איר אויף דער קראַנקהייט?

— פון פאר נייַיאָר.

— וועלכע פוס טוט אייך וויי?

— די לינקע.

ער האָט האַסטיק א ריס געטאָן די לינקע פוס.

— פאַרוואָס רעאַגירט איר נישט?

— איך האָב גאָרנישט געפילט.

ער האָט א ריס געטאָן די רעכטע. איך האָב זיך א צאַפּל געטאָן און אויסגעשריגן פון א שאַרפן ווייטיק.

— איר זאָגט דאָך: די לינקע טוט וויי! וואָס שרייט איר, אַז איך רייס די רעכטע?

איך האָב געווישט פון שטערן א געדיכטן שווייס.

— איך ווייס נישט. פריער האָט נישט וויי געטאָן. און איצט — שרעקלעך...

— זעצט זיך!

איך האָב אָבער נישט געקאָנט זיך זעצן: דער ווייטיק איז נישט אַוועק. איך האָב געפרווט, און זיך געכאַפּט פאַרן קראַנקן פוס — לינקס פון זיצנערוו.

מיכאַילאָוו האָט נאָכגעפאָלגט אַלע מיינע באַוועגונגען.

— איך וועל אייך נאָכאַמאָל אונטערזוכן אין א פּאָר טעג אַרום. איצט קאָנט איר גיין. העלפט אים, שוועסטער!

אָנגעשפאַרט אויף דער שוועסטער, בין איך אַרויס פון קאַבינעט, נישט קאָנענדיק איינהאַלטן שטילע קרעכצן.

די האָקטאָרין איז געקומען און געמאָלדן, אז איך וועל אינגיכן פאָרן אהיים.

דריי טעג שפּעטער בין איך געווען אין אַלעקסאַנדראָווסק.

XI. „שטיוול איז העכער ווי שעקספּיר“

צום ווינטער=סעזאָן 1917/18 האָט מיך וואָיטאַלאָווסקי אַנגאַזשירט. געשען איז עס — נישט פּשוט, נישט „פון גאַנצן האַרצן“... ער האָט געהאַט אַנגאַזשירט אַן אַקטיאָר אויף מיין אמפּלוא — לויט זיין מיינונג — אָבער „געבראָכן דעם קאָפּ“. די ערשטע — „פירנדיקע“ — פיגור האָט, לויט זיין כוונה, געזאָלט זיין אַ שוישפּילער אויפן אמפּלוא פון „נעוראַסטעניקער“. פאָרפירי ניקאָלאַיטש זווערעוו. זייער אַ טיכטיקער רוטינירטער אַקטיאָר מיט א קאַנטיקער מאָס פון פּעטערבורגער איינפלוסן (ער איז געווען לויט זיין נאַציאָנאַליטעט — א פין). ביי א געשיקטער אָנפירונג וואָלט מען אפשר געקאָנט דורכשטופן א האַלבן סעזאָן, מאַסקירנדיק די בלויז, אָן א „דראַמאַטישן העלד“. אָבער „געשיקטע אָנפירונג“ איז אַן אונ פּאַר זיך אַ „גאָט=זאַך“, וואָס לאו כל אדם זוכה. איז די נאָדל פון זאַק אַרויסגעקראָכן שוין צו דער ערשטער פאָרשטעלונג.

זווערעוו האָט אויסגעדריקט דעם ווונטש צו באַווייזן זיך אין דער ראָל פון „פירשט מישקין“ (דאָסטאָיעווסקים — „א י ד י אָ ט“). איז באַשלאָסן געוואָרן מיט דעם שטיק עפענען דעם ווינטער=סעזאָן. גערעדט און געטאָן: דער „העלד“ (וויסאַריאָן ניקאָלאַיטש גורקא — האָט ער זיך גערופן) וועט אין דער ראָל פון „ראָגאָזשין“ מישקינען נישט אָפּרוקן אויפן צווייטן אָרט, און האָס איז אין דעם פאַל ווי אָנגענומען, ווייל די כוונה איז געווען אַרויסצופירן זווערעוון אין סאַמע „אויבנאָן“.

לאָזט זיך אָבער אויס פון דער ערשטער פּראָבע, אַז דער „העלד“ — אונדזער ליבהאַרציקער וויסאַריאָן ניקאָלאַיטש — איז פון „ראַגאָזשינען“ אויף אַזאַ מהלך, אַז זווערעוו אַליין הייבט אָן מורא צו האָבן פאַרן גורל פון ערשטן ספּעקטאַקל... און מיך אין „ראָגאָזשינען“, ווי דער לייענער דאַרף געדענקען, האָט וואָיטאַלאָווסקי געזען און... אָנערקענט. געשען! איך בין אין פערסאָנאַל. צי איז זווערעוו אַרויס אויפן „סאַמע“ אויבנאָן, ווייס איך נישט. „מישקינען“ האָט ער באַוויזן מיט א סך אינערלעכער איבער=

ציינונג. דער צושויער האָט אויפגענומען דאָסטאָיעווסקיס געשטאַלט און געלעבט מיט איר דעם גאַנצן ספּעקטאַקל. זווערייעוו האָט זיך באַוויזן פאַר א שוישפּילער, וועלכן דער צושויער דאַרף אויפנעמען און ליב קריגן, אָבער אַליין באַהערשן דעם עולם (ווי עס האָט זיך געוואָלט דער אָנפירונג און ווי ער האָט זיך פאַרמאָסטן) האָט זיך אים נישט איינגעגעבן. מיין פּאָפּולאַריטעט איז נאָך נישט געווען אָפּגעקילט, און די געשיכטע מיט די אַנגאָנסירטע און צוליב מיין קראַנקהייט אָפּגערופענע גאַסטראָלן ערב ניי־יאָר האָט דערהפירט דערצו, אז מיין דערשיינען אויף די ברעטער האָט דער פולגעפּאַקטער זאַל אויפגענומען מיט אַן אָוואַציע אויף עטלעכע מינוט... וואָיטאַלאַווסקי האָט לגבי מיין טריומף שוין נישט איינמאָל אַרויסגעוויזן זיין „געשפּאָלטנקייט": פון איין זייט פאַרדראָס און א היפּשע דאָזע אייפערזוכט, פון דער צווייטער — עפּעס פון וואַרעמען האַרצן אין דירעקטאָרישן געפיל, וואָס ביי אים אין טעאַטער איז די לופט אָנגעגליט... אין באַשריבענעם ספּעקטאַקל האָט זיך נאָך אָפּגעשפּילט אַן עפּיזאָד, וואָס איז, ווי מען רופט עס: „ווערט געלד"... א מעשה מיט א פּאָר שטיוול, אָבער וואָס פאַר אַן אוצר קאָלאָריט עס איז אין דער דאָזיקער מעשה פאַרשטעקט!

„ראַגאָזשין" טראָגט א פּאָר הויכע שטיוול. ער איז א מיליאָנער, אָנגעטאָן אַזוי ווי יענע מיליאָנערן פלעגן זיך אָנטאָן: אין א טונקל־גראַנאַטאָווען רוסישן „אַרמיאַק" איבערן הימל־בלויען העמדל, ברייטע „שאַראַוואַרן" איבער הויכע שטיוול. אין האַנט א יענער־רוט, אויפן קאָפּ — א רוסיש היטל מיט א בלישטשעדיקן דאַשעק...

אַרויסגיין אויף דער בינע אָן דעם געהעריקן קאָסטיום וואָלט געהייסן די געשטאַלט פון ערשטן מאָמענט פאַרטונקלען. און „ראַגאָזשין" טאָר פון „טונקלקייט", פון „שאָטן", פון קיין שום „צווייטן סאָרט" מיט זיך נישט אַריינברענגען. „ראַגאָזשין" איז — פלאַם און גלאַנץ. שוין בעת דער ערשטער פּראָבע האָב איך געבעטן מיר באַווייזן דעם קאָסטיום. דער קאָסטיומער אין טעאַטער — אַן אַלטער גוטער פריינד, וואָס האָט געוווסט, אַז מיר „אָפּפּטרן אַבי ווי" קאָן מען נישט, האָט מיך באַרואיקט: צו דער צווייטער פּראָבע וועט אַלץ זיין צוגעגרייט ביזן לעצטן פּאָדעם. נאָר קיין הויכע שטיוול זענען נישטאָ!

איך האָב תיכף געמאָלדן דעם דירעקטאָר און געוואָרנט, אַז איך וועל אין פּראָסטע שטיוול אויף דער בינע נישט אַרויסגיין.

— איך ווייס מיט וועמען איך האָב צו טאָן — דערהער איך — און איך פאַרזיכער דיך, אַרקאַשאַ, אַז דו וועסט האָבן הויכע שטיוול...

נאָך דער צווייטער פּראָבע, דערהערנדיק, אַז קיין שטיוול יענען נישטאָ, בין איך ווידער אַוועק צו וואָיטאַלאָווסקין...

— ס'וועלן זיין שטיוול — האָט ער מיר געמאָלדן: שלאָף רויק.

איידער איך בין אַוועק „שלאָפן רויק" האָב איך באַשטעלט אַ פּאָר שטיוול ביי אַ באַקאַנטן שוסטער.

ער האָט באַשאַפן אַזאַ מייסטערשטיק, אַז איך האָב מורא, צי דאַרף איך נישט פאַרשרייבן אַ 30% פון עולמס אָוואַציע ביי מיין דערשיינען אויף דער בינע אויפן חשבון פון „ראָגאָזשינס" שטיוול...

דער לייענער פון די עמודים, אַזוי גוט ווי דער אומבאַהאַוונטער אין די פּרטים פון יענער זייט קוליסן ברייטער עולם — גיט זיך דאָך אָפּ ז י י ע ר אַ קנאַפּן חשבון פון דעם, וועלכע „צ אָ ל ן" און „צ י פ ע ר ס" שטעלן צוזאַמען דעם ס כ ו ם, וואָס רופט זיך „ד ע ר פ אָ ל ג"...

און ווער וועט זיך אונטערנעמען צו זאָגן מיט פולער זיכער־קייט, אַז, פּאַטשנדיק מיט צעפלאַמטע הערצער און בליקן בעת די בינע האָט באַטראָטן דער געגעבענער אַקטיאָר, האָבן פון 10 צושויער 3 זיך דערמאָנט — אין „האַמלעטן", 3 — אין „דערן", 2 — אין די חדשים פון זיין אַרבעטלאָזיקייט און שפּיטאָל און בלויז די לעצטע 2 האָט אַריינגעבראַכט אין היציקער התפעלות — די פּאָר הויכע שטיוול?

און אפשר — פאַרקערט? די שטיוול האָבן אַפּלאָדירט 7 פון 10! און בלויז דריי האָבן זיך דערמאָנט אין די מינוטן, וועלכע אָט דער אַקטיאָר האָט זיי פאַרשאַפט אין משך פון די פאַרלאָפענע חדשים אין יאָרן?

אָבער וואָיטאַלאָווסקי איז געקומען אַ צעשטראַלטער —

— נו, איך האָב אייך געזאָגט, אַז איר וועט האָבן הויכע שטיוול? אַ פּראַכט, אַ ברכה צו מאַכן ווי איר זעט אויס!

איך האָב אויסגעגלאָצט די אויגן.

— יאַקאָוו אַנטאָנייטש! — זאָג איך: די שטיוול האָב איך דאָך אַליין געשאַפן! די דירעקציע האָט דאָך אַ פינגער נישט אין קלאַפּ געטאָן!

— שוטהלע דו אומהיילבאַרער — זאָגט מיין דירעקטאָר מיט אַ ליבן

שמייכל און גלעט מיך איבער ראָגאָזשינס פּאַרוק: צו וועלכע מישטשע כּפּרות דאַרף די דירעקציע קלאַפּן אירע פינגער, אַז זי ווייס מיט וועמען זי האָט אין דעם פאַל צו טאָן? מאָרעווסקי וועט דאָך נישט אַרויסגיין, שפּילנדיק „ראָגאָזשינען“ אין אַבי וועלכע גראָבע שטיוול... בין איך געשלאָפֿן רואיק...

אַרום האָט מען זיך צעלאַכט. דער שמועס וואָלט אפשר באַקומען נאָך עטלעכע ניואַנסן, אָבער עס האָט זיך דערהערט דער סיגנאַל אָנצוהייבן דעם ווייטערדיקן אַקט.

א צווייטער עפּיזאָד אַרום דעם זעלביקן ספּעקטאַקל.

וויסאַריאָן ניקאָלאַיטש גורקא האָט זיך נישט גענומען צום האַרצן, וואָס מען האָט ביי אים צוגענומען די ראָל אויף דער ערשטער פּראָבע: „נישט מיין זאַך איז עס — איך בין נישט קיין „דראַמאַטישער העלד“... א „פּאַט“ בין איך“.

אין דער פאָרשטעלונג איז פאַראַן אַ געשטאַלט: „ג א נ ק א“, אַ פּריאַקזשטשיק, וועלכן ראָגאָזשין לייגט פאָר אין גאַנג פון דער האַנדלונג אַרויסצושלעפּן פון ברענענדיקן אויוון אַ פּעקל אַסיגנאַציעס — מיטן תּנאַי, אַז גאַנקא זאָל ביז דעם אויוון הורכגיין דאָס גאַנצע צימער — אויף די קני. ביי גאַנקען קריכן די אויגן אַרויף צום שטערן, ער קריכט... עמעצער זאָגט אַז ער וועט נישט אויסהאַלטן... „ד אָ פּ אָ ל ז י אָ ט!“ — זאָגט ראָגאָזשין („ער וועט דערקריכן“) — דאָס איז איינע פון די קולמינאַציעס — סיי אין עצם ווערק, סיי אין ראָגאָזשינס כאַראַקטעריסטיק...

„גאַנקא“ איז אַ צווייטראַנגיקע ראָל. אָבער אין דער באַשריבענער סצענע האַלט ער די איניציאַטיוו, און דער אַקטיאָר, וואָס האָט רעפּעטירט די ראָל, האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר צו שוואַך... די דירעקציע האָט פאָרגעלייגט גורקאָן שפּילן „גאַנקאַ“. מיט אַ קאַלט פּנים האָט דער אַרטיסט געמאָלדן, אַז מחויב איז ער נישט: „גאַנקאַ“ איז נישט קיין ערשטראַנגיקע ראָל, קיין חשק האָט ער אויך נישט אין ערשטן ספּעקטאַקל, זייענדיק אַנגאַזשירט אַלס איינער פון די הויפּט־פיגורן, צו שפּילן אַזאַ נעגאַטיווע ראָל, אָבער... אויב די דירעקציע וועט עקסטרא משלם זיין, וועט ער אַ טראַכט טאָן...

ווי לאַנג ער האָט זיך געדונגען — געדענק איך נישט, וויפל באַקומען — ווייס איך נישט. ער האָט „גאַנקען“ געשפּילט, און בעת ער איז

אין דער סצענע געקראָכן אויף אַלע פיר צום ברענענדיקן אויוון נאָך די=
אַסיגנאַציעס, און איך האָב געזאָגט: „דאָפּאָלזיאָט!“, האָב איך פאַרלוירן
די גרענעץ צווישן „ראָגאָזשין“ — מאָרעווסקי און „גאַנקאַ“ — גורקאַ.

דעם עפּיזאָד בפּרטיות האָב איך געבראַכט, ווייל גורקא וועט פאַר=
געמען דעם אויבנאָן אין די געשעענישן, וואָס וועלן אינגיכן אָנקומען
און פאַרשוועכן אַלץ...

דער גאָרמאַלער מצב אין טעאַטער האָט געדויערט ביז די כוואַ=
ליעס פון דער אָקטאָבער=רעוואָלוציע האָבן דערגרייכט צום דניעפּר.

אין וואָיטאַלאָווסקיס דירעקציע האָב איך באַוויזן צו פאַרנאָטירן
2 נייע פּאָזיציעס אין מיין שוישפּילערישן „קוריקולום וויטע“, און ביידע
פאַלן זענען געווען נישט סתם אַקטיאָרישע עפּיזאָדן, נייערט פאַרביקע
אילוסטראַציעס צום קאַמף פון די אַלטע און אומהיילבאַרע „אינדיק=
אַמביציעס“: די „האָלדער=באָלדער“=מאָטיוון פון אונדזער ע ר ש ט ן
קאַפּיטל האָבן הילכיק אָפּגעקלונגען אין ל ע צ ט ן, אַזוי ווי אין אַ
ספּעציעל=קאָמפּאָנירטער סימפאָניע טויכט אַרויס אין סוף דער מאָטיוו
פון דער התחלה צו לאָזן דעם צוהערער אונטער זיין רושם...

נישטאָ וואָס צו מאַכן: אַזוי איז עס געשען!

פ. נ. זוויעריעוו, ווי שוין באַטאָנט, איז געווען ז יי ע ר אַ גוטער
שוישפּילער; ביים עולם האָט ער געהאַט אַ סאָלידן און כשר=פאַרדינטן
דערפאָלג, און פון מיר, אויסער טיפער אַכטונג און אויפריכטיקער אָנער=
קענונג, האָט ער אין משך פון די ערשטע חדשים נישט געזען קיין שריט,
וואָס זאָל מיין בעסטע באַציונג צו אים פאַרטונקלען, און מיין באַצי=
אונג צו אים איז געווען נאָך קלאָרער און פאַרגלייך מיט מיין באַציונג
צו גורקאָן, וועלכע איז פון דער מעשה מיט „גאַנקאַ“ פאַר אַ ספּעציעלן
געהאַלט געווען אַזאַ, ווי זי האָט געקאָנט זיין ביי מיין אומפאַרהילטער
אַנטיפּאַטיע צו אַלץ, וואָס אין טעאַטער האָט דעם טעם און ריח
פון מסחר.

מיטאַמאָל הער איך, אַז אין רעפּערטואַר איז איינגעשלאָסן גרי=
באָיעדאָווס „די צרה פון שכל“ און „טשאַצקין“ שפּילט — זוועריעוו...
איך האָב אָפּגעשפּילט „אַקאָסטאַ“, עס איז באַגייט געוואָרן „דער, וואָס
קריגט די פּעטש“ און „האַמלעט“ (סקאָרפּיאָנען און בייזע פליגן פון
אַראָנאָוויטשן האָבן מיך נישט געשויגט, אָבער איך מיין לייענער וויל
שווינען)... צונעמען ביי מיר די ראָל פון „טשאַצקי“ איז געווען פּשוט

אַ ימין „פּראָוואָקאַציע“. אָבער איך האָב באַשלאָסן נישט צו רעאַגירן. לאָזט זיך אָבער אויס: מיר איז באַשטימט — „מאָלטשאַלין“! דאָס האָט שוין אויסגעזען ווי אַ דירעקטע דעגראַדאַציע! איך בין אַוועק צום דירעקטאָר און געמאָלדן, אַז אין דעם שטיק אויסער „טשאַצקין“ קאָן איך שפּילן — „סקאַלאָזובן“ (געשפּילט אין יעקאַטערינאָסלאַוו), „רעפּעטילאָוון, „פּלאַטאָן מיכאַילאָוויטשן“ (געשפּילט אין גראָדנע) און ענדלעך — „פאַמוסאָוון“, אָבער „מאָלטשאַלינען“ שפּילן קאָן איך נישט!

איך האָב אָבער אין יענעם ספּעקטאַקל „מאָלטשאַלינען“ — יאָ געשפּילט... וועגן די יסודות, וואָס האָבן באַוועגט די אָנפירונג אַ ז ו י מיך צו באַלויכטן, וועל איך דאָ נישט רעדן... אין דער רעצענזיע וועגן דער אויפפירונג האָבן מיר איבערגעלייענט אַ ציטאַט פון טעקסט: „צו וואָס האָט טשאַצקין גאָט אַהער געבראַכט?“ (די צרה פון שכל“ — 2-טער אַקט). קיין פרישע לאָרבערס האָט געבעך זווערעוו אין ד ע ם ספּעקטאַקל נישט געהאַט צו פאַרצייכענען.

אָבער אַן ערגערן אָפּשניט האָט ער געכאַפּט ביי זיין צווייטער פאַרמעסטונג צו פאַנגען גאָלדענע פישלעך פון אַ פרעמדן אַקוואַריום.

צום בעגעפים פון צווייטן רעזשיסער, וועלכער איז געווען אַ ספּעציאַליסט פון אויסשטאַטונג (פאַרגעסן זיין נאָמען!) איז באַשטימט געוואָרן געהאַרדט האַופּטמאַנס „דער פאַרזונקענער גלאָק“. און זווערעוו איז אָנפאַרטרויט געוואָרן די ראָל פון „מייסטער הייגריך“!... דאָס איז געווען אַ לאַפּסוס, אַן אומזין, און אומדערלאָזבאַר-פאַלשער גאַנג — וואָס האָט נישט געקאָנט זיין באַרעכטיקט און אפילו דערקלערט מיט קיין שום מאָטיוו פון קלאָרן שכל. זווערעוו איז געווען אַ קליין-וואוקסיקער מענטש מיט אויסגעשפּראָכענע לירישע טענער, אַ ביסל נערוון, היסטעריש, צעשויבערט... און „הייגריך“ איז אַ געשטאַלט פון אַ תושב אין די בערג, אַ ריז, אַ האַלב-פאַבלהאַפטע פיגור...

זווערעוו האָט פון דער ערשטער מינוט געזען, אַז ער וועט עס נישט — און קאָן עס נישט — שפּילן!

אָבער ער האָט די ראָל גענומען און פון די 5 פּראָבן, וואָס זענען געווען באַשטימט צו דער (זייער קאָמפּליצירטער) אויפפירונג, האָט ער ד ר יי פּראָבן פאַרצערט. מיר האָט מען געגעבן שפּילן דעם „פּאַסטאָר“... אין סוף פון דריטן אַקט איז דאָ אַ סצענע צווישן „הייגריך“ מיטן „פּאַסטאָר“, וועלכע הייגריך פאַרענדיקט מיט אַ מעכטיקן מאָנאָלאָג

שוין אונטערן פאַלנדיקן פאָרהאַנג. איך האָב געוווּסט, אַז דעם מאָנאָלאָג וועט זווריעוו באַין אויפן נישט קאָנען זאָגן און געוואַרט: ווי אַזוי וועט ער זיך אַרויסבאַקומען פון דער סיטואַציע? ער פלעגט פירן די פראָבע ביז ד ע ם מאָנאָלאָג און מעלדן, אַז ער וועט באַווייזן צו פאַרענדיקן דעם אַקט מאָרגן...

2 טעג פאַרן ספּעקטאַקל רופט מיך וואָיטאַלאָווסקי און כמעט מיט טרערן אין די אויגן בעט ער איך זאָל ראַטעווען דאָס טעאַטער, דעם בענעפיס, די איינגאַמע און מאַכן די ראָל אין 2 טעג... איך האָב עס באַוויזן; געמאַכט!

וואָס איז די סיבה פון זווריעווס אַנטלויפן פון שלאַכטפעלד?
א ־ ן א ו ת: „ל“!

ביי די תושבים פון פעטערבורג (מיר שיינט, אַז דאָס נעמט זיך פון קאַרעלאָ־פינישע איינפלוסן, אָבער איך באַשטיי נישט אויף דער דאָזיקער באַהויפּטונג מיט אַבסאָלוטער זיכערקייט) איז פאַראַן אַזאַ מין פעלערהאַפטע מאַניער אַרויסצורעדן דעם דאָזיקן אות עפּעס ווי צעשוווימען: עס הערט זיך נישט קיין „ל“ — נייערט: „ואַ“... „ואַווקאַ“ (אַ באַנק), „ואָשאַד“ (אַ פערד), „ואָווקאָ“ (פלינק). דעם דאָזיקן „מום“ האָב איך פעסטגעשטעלט ביי אַ סך יונגטלעכע — מענער און פרויען — נאָך אין מײַנע שול־יאָרן, און עס איז געוואָרן ביי מיר אַ תנאי... פון מײַנע סימפּאַטיעס צו פעטערבורגער פריינד, ווייל דאָס איז נישט געווען קיין א ו י ס נ אַ מ ־ פ אַ ל ן, נייערט אַ כלל מיט זייער זעלטענע אויסנאַמען. נאָטאַ בענע: דאָס זעלביקע מוז געזאָגט ווערן וועגן וואַרשעווער יונגטלעכע: מיך האָט איבערראַשט ווען איך האָב דערהערט ווי אָרלעסקאַ האָט געזאָגט וועגן דער אַקטריסע בירנבוים (זשעליאַזעם פרוי): „אָנאַ יעסט באַרדזאָ ואַדנאַ קאָביעטאַ, אַלע ניעמאַ טאַלענטו“. איך האָב דאַן אויפמערקזאַם געמאַכט אויפן דאָזיקן פּרט, וועלכער האָט מיר דערמאָנט אין פעטערבורג, און מיר שיינט, אַז אָרלעסקאַ האָט זיך שפּעטער פון דעם „מום“ באַפרייט.

ביי זווריעוון איז דער „ל“ געווען אַ מטושטשער אויף אַלע הונדערט %. אָבער אין משך פון גאַנצן סעזאָן איז קיינעם נישט איינגעפאַלן וועגן דעם צו טראַכטן און „מאָנען“. עס האָט געהערט צו יענעם מין חסרונות ביי אַן אַקטיאָר, וועלכע דער עולם נעמט אויף ווי אַ „חן־שפּרינקל“ אויפן פּנים, בעת די באַציונג צו אים איז אײַנגעשטעלט און

ער איז אַקרעדיטירט... ווי קאָמיש דאָס וועט נישט קלינגען, קאָן איך דערציילן, אַז אין די זומער־חדשים, בעת מיין כראָנישע הייזעריקייט פלעגט אָפּלאָזן, פלעגט מען אָפט הערן אין עולם: „ער איז נישט הייזעריק, און דאָס נעמט אָפּ אַ גרויסע מאָס פון זיין ווירקונג...“

האָט זווערעוו לאַנגע חדשים געשפּילט און באַווירקט און געכאַפּט אָן אַ „ל“ און אַלץ איז געווען גוט און ווויל...

אין מאָנאָלאָג, וואָס פאַרענדיקט דעם דריטן אַקט פון „פאַרזונקענעם גלאָק“ איז אָבער פאַראַן אַזאַ זאַץ:

„אי קאַלאַקאָלאַ זוואָן סאָ דנאַ ראַזדאַסטסאַ מאָשטשנים זוווקאָם
אי זאַגלושיט אָן וסיע קאָלאָקאָלאַ וואָקרוג“

(פון גלאָק דער קלאַנג מיט כוח וועט אַרויסהילכן פון אָפּגרונט
און וועט פאַרהילכן אַלע גלאָקן אין אַרום)

אַדרבא, ליבער לייענער: פּרוּווט זיין אַ בריה און זאָגט די פּראַזע, פאַרבייטנדיק די 5 „ל“ אין רוסישן טעקסט (אין יידישן — 6) מיט 5 מאָל „אוּאַ“!

זאָגט במקום „קאָלאָקאָל“ — קאָואָקאָו“, במקום „קאָלאָקאָלאַ“ — זאָגט קאָאואָקאָאואַ“!!

אַז דער אַקטיאָר וועט טראָגן אויף זיינע שולטערן צען קעפּ, וועט דער פאָרהאַנג פאַלן ביי אַ האָמערישן געלעכטער אין זאַל.

איך האָב עס קלאָר געוווּסט פון סאַמע ערשטער פּראָבע. זווערעוו האָט זיך געכאַפּט ביי דער צווייטער... אָבער צוויי פּראָבן האָט ער געשוויגן... לאָמיר נישט פאָרשן דעם ענין טיפער: „האָלדער־באָלדער“!

איך האָב פאַרצייכנט אַ נייעם טריומף, וועלכער האָט אויסגעזען ווי אַ מין „בייזוווּנדער“, ווען קומענדיק אויף מאָרגן צו דער פּראָבע, האָב איך דעם סופלער געהייסן צומאַכן דאָס ביכל און „מיר נישט שטערן“. וואָיטאלאָווסקי האָט געזאָגט, אַז איך בין געווען זיכער אויף אַלע הונדערט פּראָצענט, אַז איך וועל שפּילן די ראָל און האָב זיך געגרייט די גאַנצע וואָך; אַנדערע האָבן געהאַלטן, אַז די ראָל האָב איך געהאַט פאַרטיק... דער אמתער אמת איז אָבער געווען, אַז די „גאַנצע וואָך“ (פאַקטיש 4 טעג) בין איך אַרומגעגאַנגען אַ צעווייטיקטער; פון פריער די ראָל האָב איך נ י ש ט געהאַט צוגעגרייט. דעם ריזיקן (עט־

לעבע בויגנס?) טעקסט הויפּטמאָמענטן פֿערזן האָב איך אויסגעלערנט אין משך פֿון איין מעת לעת...

דאָ וואָלט אפשר אויפֿן אָרט געווען צו רעדן וועגן די שעפּערישע פּראָצעסן אין י ע נ ע אַרבעטס־באַדינגונגען, וועגן וועלכע מיר האָבן שוין געהאַט אָנגעהויבן רעדן אגב אורחא... אָבער אויף דעם טעמפּ קאָ־ נען מיר זיך אויך נישט פֿאַרגינען אַוועקצוגיין אין אַ זייט פֿון אונדזער שליאַך: מיר האַלטן ביים סוף 1917 יאָר! די טעמע „טעאַטער" מוז אויפֿהערן צו דאָמינירן אויף אונדזערע עמודים. זי מוז אָפּטרעטן פֿאַר דער טעמע: „רעוואָלוציע"!

XII. סעמעטשקעס

דער עפּיזאָד מיט „הייגריכן“ האָט געשלאָסן נישט נאָר די רשימה פון מײַנע שווישפּילערישע דערגרייכונגען אין אַלעקסאַנדראָווסק... לערך צו יענער צײַט איז געקומען אַ סוף צו וואָיטאַלאָווסקיס דירעקציע: די אינסטיטוציע איז געוואָרן אַ קאָלעקטיווע אונטערנעמונג, פון וועלכער בראָש האָט זיך געפונען וויסאַריאָן ניקאָלאַיעוויטש גורקאָ!

איך האָב געמיינט, אַז אונטערן רושם פון די קאָלאָסאַלע ענדערונגען, וואָס זענען פאָרגעקומען אין מאָסקווע; אין שטראָם פון אַזאַ איבערקערעניש; אונטערן לאָזונג: „סאָציאַלע רעוואָלוציע“ — וועלן בײַ די מענטשן, וואָס ווירקן און פירן און איר נאָמען, דאָמינירן כוונות פון אַלגעמיינעם אינטערעס, און ענגהאַרציקע אַמביציעס, חשבונות, אויסזיכטן וועלן אָפּטרעטן, פאַרשווינדן...

מײַן טיפע און ביטערע אַנטוישונג האָט פאַרסמט דאָס האַרץ און געמיט שוין אויפן צווייטן טאָג, אויב נישט אין דער ערשטער שעה...

וואָיטאַלאָווסקי איז געווען אַ טיפּ פון אַ פּראָווינציעלן אונטערנעמער, וואָס האָט קיין שום „אידעאָלאָגיעס“ נישט געהאַט און נישט געזוכט עמעצן צו פאַרזיכערן, אַז ער האָט זיי. זײַן קאָמערציעלע „מאָראַל“ וועט ווערן קלאָר דעם לייענער פון דעם, ווי אַזוי ער האָט אויסגעבויט דעם בנין, אין וועלכן מיר האָבן די דרײַ יאָר געשפּילט: ער האָט אויף קרעדיט גענומען אַלע מאַטעריאַלן, וואָס זענען נייטיק געווען צו בויען דאָס טעאַטער, אַרויסגעגעבן וועקסלען, שטיצנדיק דעם קרעדיט אויפן צוקונפטיקן בנין און עצם טעאַטער־אונטערנעמונג, פון וועלכער, פאַרשטייט זיך, ער און נישט קיין אַנדערער וועט זײַן דער דירעקטאָר. דאָס איז אַלץ געווען אין סאַמע אָנהייב פון דער מלחמה. זומער 1915 איז דאָס טעאַטער פאַרטיק געוואָרן און מען האָט געדאַרפט צוטרעטן אָרגאַניזירן דעם סעזאָן... מעלדעט דער דירעקטאָר, אַז ער איז מאָביליזירט אין דער אַרמיי... די קרעדיטאָרן קומען צו לויפן מיט אַרויסגע=

שטרעקטע צינגער... דער דירעקטאָר זיצט ווי אַן אבל, אין די אויגן אַ טרער: אַלץ אַוועק מיט ווינט און רויך... אָבער ער וויל נישט זיין קיין בייזוויליקער באַנקראָט, הגם צווינגען אים צאָלן קאָן קיינער נישט... לייגט ער פאָר — „רעגולירן" די חובות, און אַלע זענען מסכים אויף אַ קליינער פּאַרגיטיקונג (עפּעס 15, דוכט זיך, אָדער 20 קאָפּיקעס פאַרן רובל). די וועקסלען צערייסט ער אין אַלעמענס קעגנוואַרט, אַלע זענען געריהרט, האָבנדיק אַרויסגעראַטעוועט אַ קליינעם „יש מאין"... אויף מאָרגן לאָזט זיך אויס: לויט זיין געזונט־צושטאַנד וועט ער נישט מאָ־ביליזירט און טרעט צו צו אָרגאַניזירן דעם סעזאָן... קומען יענע צולויפן: „סטייטש? גזלן!" אָבערי די וועקסלען זענען צעריסן!

ווי צי וועלן מיר זיך שטאַרק אָננעמען פאַר דער עוולה פון די עטלעכע סוחרים, מלווהס, וואָס וואָיטאַלאָווסקי האָט אויסגעבויט מיט „זייער" געלט אַ בנין, אין וועלכן ער האָט אין אַלעקסאַנדראָווסק געטאָן דאָס, וואָס מיר האָבן באַוויזן צו באַשרייבן?

באמת איז ער אַ קינד פון זיין סביבה און האָט אויף זיין אָרט זיך אַרויסגעשטעלט מצד היותר טוב.

וואָס האָבן מיר דערזען ביי די ערשטע אָטעמצוגן פון גורקאָס הערשאַפט?

גענוג צו זאָגן, אַז דער רעפּערטואַר איז אונטערגעוואָרפן געוואָרן דער מעגלעכקייט פון דאָזיקן באַגרענעצטן, קליינקעפּלדיקן אַקטיאָר, אָרעמען אין גייסט, אָן מינדסטן פאַרנעם... ווי עס זענען פאַראַן — „פּרוּוען פון לייכטער אופפירונג", אַזוי זענען פאַראַן — „אַקטיאָרן פון לייכטער אויפפירונג", און אַ טיפּישער עקזעמפּליאַר פון אַט דעם מין איז געווען אונדזער „הויפּט" נאָך דער איבערקערעניש.

איך האָב אָפן און דייטלעך געמאָלדן, אַז צונעמען ביי וואָיטאַלאָווסקין די דעה הייסט נישט מער ווי מאַכן אַ שאַרפע, הילכיקע דעמאָנסטראַציע, וועלכע האָט, מעגלעך, איר פּאָליטישע באַדייטונג... אָבער דאָס איז ווייניק צו קאָנען ווייטער עקזיסטירן און פירן דעם סעזאָן.

עס האָט נישט געהאָלפן: די אָנפירונג איז צעבראָכן געוואָרן (אַראָנאָוויטשעס נאָמען האָט קיינעם נישט אימפּאָנירט), און די פּאָלגן דער פון האָבן זיך געלאָזט פילן שוין אין קורצע טעג נאָך דער ענדערונג... עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ פולשטענדיקע אַנאַרכיע, און דאָס ערגסטע און שרעקלעכסטע איז געווען דאָס, וואָס גורקאָ האָט אָנגעהויבן שפּילן

בלויז זיין רעפּערטואַר, וועלכער איז באַשטאַנען פון פּריוואָלע לייכטזיניקע פּאַרסן („מיט איבערטאָן זיך“ — פלעגט עס אָפטמאָל הייסן): „דער קאָנטראָלער פון שלאָף־וואַגאָנען“, „דער וועג צום גיהנום“, „מיין ווייבס מאַן“ און נאָך „מייסטערווערק“ פון דעם ווערט און מין.

איך מיין, אַז מיר דאַרפן דאָ נישט פאַרלירן קיין רייד צו דערקלערן, וואָס פאַר אַ „שייכות“ אַזאַ רעפּערטואַר האָט געהאַט צו דער ציים און צום עולם, צום „נייעם צושויער“, וועלכן דאָס טעאַטער האָט געזאָלט אַריינציען אין זייגע ווענט. איך מייד אויס צו רעדן וועגן דעם, ווי אַזוי עס האָט אויסגעזען די פּרעקווענץ... די כראָנאָלאָגישע אויסגעהאַלטנקייט אין יענע חדשים הערט דאָ אויף מיך צו פאַרפליכטן; אין כאַאָס, וואָס האָט זיך געצויגן פון דעצעמבער 1917 ביז אַפּריל 1918, געדענק איך נישט קיין באַזונדערע דאַטעס. מען פלעגט שפּילן פון 5—6 נאָכמיטאָג ביז 9 אָוונט. איך בין אין די פאַרסן נישט געווען באַטייליקט. צי איז עס געווען גורקאָס איניציאַטיוו, צי מיינע — געדענק איך נישט, און דאָס איז נישט וויכטיק. די אינטעליגענץ איז געווען — דערשלאָגן, דעפּרימירט. ווער עס האָט באַזוכט די פּריוואָלע פאַרסן און ווי אַזוי גורקאָס „קונסט“ איז געוואָרן אויפגענומען און אָפּגעשאַצט, וועל איך דאָ נישט פּרוון גענויער באַהאַנדלען. באַמערקן מוז איך איין פּרט: מען פלעגט, רוימענדיק דעם זאַל, אַרויסטראָגן זעק מיט „סעמעטשקעס“, וועלכע דער הויפּטקאָנטינגענט פון עולם פלעגט אין גאַנג פון ספּעקטאַקל אויסשפּייען אויף די פּאָטעלן און פּאָדלאָגע.

נאָך עטלעכע וואָכן פון אָט דער ווירקלעכקייט האָב איך געזאָגט צו אונדזער „הויפּט“, אַז עס וואָלט אפשר נישט געשאַט צו באַווייזן די רויטגוואַרדייער אַ ספּעקטאַקל פון אַן אַנדער אינהאַלט.

מיט אַ שמייכל אויף די ליפּן האָט דער ניכטערער ציניקער אַ פרעג געטאָן:

— „האַמלעט“?

— ניין — זאָג איך: „אַקאָסטאַ“!

— גוט ענטפערט ער: מיר וועלן אייך לאָזן שפּילן „אַקאָסטאַ“! אָבער קודם זייט גרייט, אַז אין מיטן פערטן אַקט וועט זיך אַראָפּלאָזן דער פאָרהאַנג, ווייל 10 מינוט פאַר 9 מוזן מיר דעם עולם אַרויסלאָזן פון טעאַטער: דאָס איז אַ פאָרשריפט פון קאָמענדאַנט. און,

צווייטנס, האַלט איך פאַר מיין חברישן חוב אייך צו וואָרענען אויס אַכטונג צו אייך, אַז דער עולם וועט די פּעחזן אויפנעמען אַזוי, אַז ער וועט קוים אויסהאַלטן 2 אַקטן. מער ווי דריי, איבעריקנס, וועט איר נישט באַוויין אָפּצושפּילן.

איך האָב זיך באַשלאָסן צו שפּילן די פאָרשטעלונג אָן אַנטראַקטן: 1-טער, 3-טער און 4-טער אַקט — אין קאָלאָנאַדן-זאַל, וועלכער איז געהאָנגען און פלעגט זיך אַראָפּלאָזן אין משך פון איין מינוט; 2-טער און 5-טער אַקט — אין „מנשה וואַנדערסטראַטענס גאָרטן" — אויף אַ גרינעם הינטערגרונט, וואָס איז אויך געהאָנגען... אַזוי איז די פאָרשטעלונג געגאַנגען קנאַפּע 3 שעה, און דער עולם האָט אַרום האַלב 9 געקאָנט פאַרלאָזן דאָס טעאַטער. גורקאָס פּעסימיזם לגבי דעם עולם האָט זיך אויך אַרויסגעוויזן פאַר אַ נישט-ווייטזיכטיקער פּראָגנאָזע: דער פּויער אין זעלבערישן שינעל איז נישט נאָר געזעסן ביזן סוף, נישט נאָר אויסגעהערט די פּעחזן: ער האָט זיך באַמיט נישט אָטעמען צו הויך און, לויט דער פעסטשטעלונג און הידוש פון די „אובאָרשטשיצעס", איז אויף די פּאָטעלן און פּאָדלאָגעס נאָך „אַקאָסטאַ" כמעט נישט פאַרבליבן קיין שפּורן פון... סעמעטשקעס: דער עולם האָט דאָס מאָל נישט געקייט און נישט געשפּיגן, נייערט — געהאָרכט און געוויינט.

אויפן ספּעקטאַקל פון „אוריאל אַקאָסטאַ" האָבן די פּרימיטיווע מענטשן נישט באַגריפן אין וואָס דאָ גייט. זיי האָבן אָבער מיט זייערע הערצער אויפגענומען דעם קאַמף פון פרייהייט קעגן אירע באַצווינגער, און זיי האָבן מיט אַלע פּעדעם פון זייער טיפער מענטשלעכקייט מיטגעפילט מיט די טרערן און ליידן, וועלכע זענען צו זיי דערגאַנגען פון דער בינע, און די פלאַם-פייערדיקע מאָנאָלאָגן און דער אין זאַפטן פון ריינעם האַרצן אויסגעוויינטער לירים האָט זיי מיטגעריסן און באַצויבערט.

קיינער האָט נישט אַפּלאָדירט!... אַפּלאָדירן איז ביי זיי — אָנגריף! דאָ איז געווען אַ קורצער עטאַפּ און פּראָצעס, וועלכן מיכאַיל איוואַנאָוויטש קאַלינין האָט אָנגעמערקט, זאָגנדיק, אַז „קונסט דאַרף פאַרבייטן רעליגיע".

שטילערהייט, פּאַרטיפּט אין זיך זענען די עטלעכע הונדערט רויטגוואַרדייער זיך צעגאַנגען פון טעאַטער.

איך האָב געהאַלטן פאַר איבעריק צו קומען צו גורקאָן און זאָגן:

„אַהאַ! וואָס וועט איר איצט זאָגן?“ אָבער ער האָט מיר געמאָלדן, אַז דער עקספּערימענט מיט דער קלאַסיק דאַרף אָנערקענט ווערן פֿאַר געלונגען און מען דאַרף אים איבערהחזרן. ער וואָלט אָבער געראַטן אַ טעמע, וואָס זאָל צום צושויער דערגיין, ער זאָל עס קאָנען איבערדערציילן...

ער איז געווען אַבסאָלוט גערעכט... איך האָב פֿאָרגעלייגט — „ווילהעלם טעל“, „די וועבער“. האָט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט, אַז די טרופּע דאַרף האָבן ערנסטע פּראָבן. האָב איך פֿאָרגעלייגט וויקטאָריען סאַרדוס: „דאָס פֿאָטערלאַנד“ („גראַף דע ריזאָאָר“). דאָס איז אַ העראָישע דראַמע אויפֿן פּאָן פֿון פֿלאַמאַנדישן פֿרייהייטס-קאַמף קעגן דעם וו י ל ק י ר פֿון שפּאַנישער הערשאַפֿט.

דאָס מאָל איז דער ספּעקטאַקל געגאַנגען אונטער אומאויפֿהערלעכע אַפּלאָדיסמענטן: דעם „הערצאָג אַלבאַ“ האָט מען אויסגעפֿייפֿט ביי זיין יעדן אויפֿטריט; „קאַרלאָ“ איז אויפֿגענומען געוואָרן — ווי אַן „אייגענער מענטש“ און איבער דער גאַנצער מעשה מיט דער אומגליקלעכער ליבע, „ריזאָאָרס“ דראַמע, די ליידן פֿון „דאָלאָרעס“ — האָט מען אין אַ היפּשער מאָס געחוזקט... און אויך דאָ וואָלטן מיר געהאַט נישט ווייניק צו לערנען וועגן דעם אמת פֿון פֿ אָ ר ם און אינ ה אַ ל ט, וועלכע די רעוואָלוציע האָט געזאָלט אין איר זיגרייכן פֿאַרמאַרש ענדערן און אָפּרייניקן פֿון פֿעלשונגען.

דאָס לעבן פֿון טעאַטער, זיין אַרבעט און טעטיקייט וואָלטן אפשר אַריין אין אַ פּעריאָד פֿון רעגולערער עקזיסטענץ, הגם די פֿאָרשטעלונגען פֿלעגן גיין ביי אַבסאָלוט-אומנאָרמאַלע באַדינגונגען; אָבער — „רעגולערע עקזיסטענץ“ איז געווען בכלל אַ מין „ק וו אַ ד ר אַ ט ו ר פֿ ו ן ק ר יי ז“ צו יענער צייט אין יענע ערטער...

די שטאָט האָט זיך אין משך פֿון לערך 5 חדשים געפֿונען אונטער דער הערשאַפֿט פֿון עטלעכע ר ו י ב ע ר-ב אַ נ ד ע ס, וועלכע פֿלעגן זיך ביטן, אַרויסשטויסנדיק איינע די אַנדערע... נאָך עטלעכע האַרמאַט-זאַלפּן פֿלעגט זיך אויפֿן וואַנט ביים שטאָטראַט (ביז אָנהייב דעצעמבער — אַ „מענשעוויסטישער“) באַווייזן אַ פּלאַקאַט: „לויטן ווילן פֿון רעוואָלוציאָנערן פֿאָלק האָב איך איבערגענומען די מאַכט איבער דער שטאָט אַלעקסאַנדראָווסק“... און — „עס ווערט פֿאַראָרדנט“, „עס ווערט באַפֿוילן“, „עס ווערט פֿאַרבאָטן“. אין דער געשיכטע פֿון יענע טעג אויפֿן שטח פֿון אוקראַינע זענען באַקאַנט די נעמען: „מאַכנאָ“, „בולאַק-באַלאַכאָוויטש“, „גריגאָריעוו“...

מיר האָבן געהאַט צו טאָן — מיט רוצחים פון א סך א קלענער מאַסשטאַב און באַטייט. אָבער, משמעות, אַז נישט קלענער איז געווען זייער בלוטגיריקייט, אכזריות און ריקזיכטלאָזער ווילקיר.

צוויי נעמען האָבן דאָמינירט: מאַרוסיא ניקיפאָראָווא און מאַטראָס מאָקראָוס! „מאַרוסיא“ פלעגט אַרומפליען איבערן שטאָט אין אָן אָפענעם אויטאָ... נישט זעלטן אויך רייטנדיק אויף א גיוערריק פערדל (ווי זאָגקענער האָבן פארזיכערט — סיבירער פּאָראָדע). זי האָט געהאַט א שוואכקייט אויפצוטרעטן אויף מיטינגען פאר א גרויסן עולם... אָבער נאָך דעם, ווי זי האָט דערקלערט, אַז אָנהייבן צו פארטיליקן די בורזשואזיע דאַרף מען פון די קליינע קינדער, איז זיך די מאַסע צוהערער שטיל צעגאַנגען און מארוסיע האָט געמאָלדן, אַז די שטאָט איז דאָ פארפעסטעט פון בורזשואזע עלעמענטן און די רעוואָלוציאָנערע מאַכט וועט זיך מוזן שנעל אָן עצה געבן ווי אַזוי צו ראַטעווען דאָ די רעוואָלוציע... אויף מאָרגן איז אַרויס א פאראָרדענונג, אַז בורזשואזע קינדער זאָלן אין די שולן נישט קומען און זיצן אין דער היים ביז א ווייטערדיקער פאַראָרדענונג. מארוסיען האָט מען געהאַלטן פאר אַן אויסגעשפּראָכענער סאַדיסטקע... מען האָט דערציילט וועגן פאַלן פון סעקסועלער פּאַטאָלאָגיע. אין שטאָט איז געשטאַנען א יאָמער און א פּאַניק אין דערוואַרטונג פון דער ווייטערדיקער פאַראָרדענונג בנוגע „בורזשואזע קינדער“... און — ווער איז עס אין דעם פאַל — „בורזשואזיע“? צי געהערן, כדומה, קינדער פון דאָקטוירים, אדוואָקאַטן, איגזשעניערן צו דער גרופּע, וואָס דאַרף אויסגעראָטן ווערן?

געדויערט האָט אָט דער שוידערהאַפטער צושטאַנד 2 טעג מיט 1 נאַכט. אויף דער צווייטער נאַכט האָבן זיך דערהערט זאַלפּן עס האָט אָפּגעהילכט א האַרמאַט און פּאַרטאָג איז געקאָגען א מעלדונג, אַז לויטן ווילן פון רעוואָלוציאָנערן פאָלק נעמט איבער די מאַכט דער מאַטראָס מאָקראָאוס... אַלע שול־קינדער זענען אַוועק אויף די לעקציעס און די רעוואָלוציע אין אַלעקסאַנדראָווסק איז אַריין אין א נייעם עטאַפּ.

איך האָב שוין באַמערקט, אַז די כראָנאָלאָגיע פון יענע חדשים איז ביי מיר א געפּלאָנטערטע. דאָ מוז ווערן צוגעגעבן, אַז די מעשה מיט „פארניכטן די בורזשואזע קינדער“ געהער צו מאַרוסיעס לעצטן קאַפּיטל אין אַלעקסאַנדראָווסק. אָבער די שטאָט אונטער איר „סוווערענער הערשאַפט“ האָט זיך געפונען נישט איין מאָל: ווי געזאָגט, פלעגן זיך די מאַכטהאָבער אָפט בייטן.

XIII. די לעצטע רוסישע שינעלן

אָנגעהויבן האָט זיך אָט די וואַקכאַנאַליע, ווי ווייט מיך פאַרפירט נישט מיין זכרון, דעם 2 דעצעמבער. און די געשעענישן שטעלן דאָ פאָר אַ בלעטל פון מיין פערזענלעכן טאָגבוך.

איך האָב געוווינט אויף דער הויפּטגאַס אין א ווינקלהויז, און מיינע פענצטער האָבן זיך געפונען פונקט אַנטקעגן אַריינגאַנג און פאַסאַד פון שטאָטראַט, וועלכער איז געווען א מ ע נ ש ע וו י ס ט י ש ע ר. אין סעפּטעמבער בעת די פענצטער זענען געווען אָפן, פלעגט מען, זיצנדיק ביי מיר, נאָכפאָלגן דעם גאַנג פון די זיצונגען... און בכלל האָב איך זיך געפילט שיער נישט פאַר א „מיטגליד“ פון ראַט, אַדאַנק דעם אומאויפהערלעכן וויזיאָנעלן און אַקוסטישן קאָנטאַקט מיט דער אינסטיטוציע. פאַר די ווינטער=חדשים האָט דער קאָנטאַקט זיך איבערגעריסן, אָבער אים האָבן באַנייט די — „ג ע אָ ג ר א פ י ש ע“ באַדינגונגען: נאָך עטלעכע שעה אַרטילערישע פאָרבאַרייטונגען זענען אין שטאָט אַריין „די באָלשעוויקעס“ (אַזוי האָבן מיר אַלע דעמלט אָנגערופן), און אין די פריע אָוונט=שעהן איז א קליינער אָפּטייל אַריין צו מיר אין הויז און געמאָלדן, אַז איך זאָל דאָס הויז פאַרלאָזן, ווייל מיינע פענצטער זענען די הויפּטבאַזע פאַר דער רעוואָלוציאָנערער מיליטער=אָפּטיילונג צו אַטאַקירן דעם קאָנטררעוואָלוציאָנערן שטאָטראַט.

איך האָב גישט באַוויזן צו נעמען א טשעמאָדאַן אין האַנט (וועגן עפּעס אין טשעמאָדאַן פאַרשפאָרן מיר צו רעדן), ווי די אַטאַקע האָט זיך אָנגעהויבן און... פאַרענדיקט, ווייל קיין שום ווידערשטאַנד האָט דער שטאָטראַט נישט געשטעלט. געקעמפט האָט, משמעות, א מיליטערישע אָפּטיילונג. דאָס בין איך משער, ווייל שפּעט אין אָוונט האָב איך אונטערגעהערט א פאָר מינוט די אונטערהאַנדלונגען, וואָס זענען געפירט געוואָרן צווישן שטאָט=קאָמענדאַנט מיטן מאַטראָס מאָקראָאוס. איך האָב אַליין געהערט פון מאָקראָאוסעס ליפּן אַזאַ מעלדונג: „איך גיב אייך צייט ביז

האַלבער נאַכט. פון מיין זייט ווערן אַלע קריגס־אַקציעס אָפּגעשטעלט. איך וועל ענטפערן נאָר אויף אַן אָנפאַל פון שונא. רופט עס: „וואָפנשטיל־שטאַנד“, אויב עס געפעלט אייך. אָבער — אויב 24 דעם זייגער וועל איך נישט האָבן אין האַנט אַ געחתמעטע קאַפּיטולאַציע און די שליסלען פון אַלע שטאָטישע אינסטיטוציעס — איך דאַרף זיי נישט אויסרעכענען בפרטיות — וועל איך 10 מינוט נאָך 24 אָנהייבן די אַרטילערישע קאַנאָנאַדע. אויף דעם האַלט איך די אונטערהאַנדלונגען פאַר פאַרענדיקט. איך וועל צוגעבן, אַז פאַר דער פולשטענדיקער זיכערקייט און ווילשטאַנד פון דער פרידלעכער באַפעלקערונג פון אַלע שיכטן נעם איך איבער די פולע אחריות. קיינעם הראָען נישט קיין שום רעפּרעסיעס און סכנות, ווער עס וועט באַגעגענען די רעוואָלוציאָנערע מאַכט פרידלעך און לאָיאַל“.

איך מוז זאָגן, אַז די דאָזיקע טיראַדע פון מאַטראָס מאָקראָאוס, וועמענס נאָמען עס איז שוין געוואָרן אַ קוואַל פון שרעק אין שטאָט, האָט געווירקט ווי אַ גוטע דאָזע בראָם...

צו קיין קאַנאָנאַדע איז נישט געקומען. און דעם 2־טן דעצעמבער 1917 איז אויף אַזאַ אופן אין אַלעקסאַנדראָווסק אַנטשטאַנען די ערע פון דער „סאָוויעט־רעגירונג“.

אָבער עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעשטעלט, אַז צו דער אמתער ס אָ וו י ע ט ־ רעגירונג האָבן די אַלע עלעמענטן אַפילו קיין מינימאַלע שייכות נישט געהאַט. פאַר די עטלעכע שעה, בעת וועלכע ביידע צדדים האָבן אין שטאָט געקעמפט, האָב איך איבערגעלעבט די שאַרפסטע סכנות נפשות, וועלכע מיר איז אויסגעקומען איבערצולעבן פאַר אַ ל ע אַנדערע קריגס־יאָרן.

ווען מיר האָבן לויט דער אויפפאָדערונג פאַרלאָזן אונדזער הויז און זענען אַרויס אויף דער גאַס, זענען לענגאויס דער גאַס געפלויגן קוילן פון ביידע זייטן. דער אינסטינקט האָט מיר געהייסן זיך אַריינבאַקומען אין נאָענטסטן טויער — און אַ 100 שריט פון מיין טיר, וועלכע איז שוין געווען הינטער מיין רוקן. מיר האָט אַ בליץ געטאָן דער געדאַנק, אַז ל ו י פ ן איז אַן אומזין, ווייל אַ קויל לויפט גיכער ווי איך... בין איך מיט רואיקע טריט צוגעגאַנגען צום טויער, וועלכער איז געווען פאַרמאַכט... בין איך געבליבן צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט... ווי לאַנג מיר זענען אַזוי צווישן פליענדיקע קוילן געשטאַנען ביי דער וואַנט, געדענק איך נישט. איך געדענק ווי מיר גייען שוין איבער אַ צווייטער גאַס און אַן אומבאַקאַנטער

בירגער זאָגט צו מיר מיט פאָרוואורף: „הער מאַרעווסקי! וואָס איז עס פאַר אַן איינפאַל אַזוי אַרומצושפּאַצירן צווישן פליענדיקע קוילן איבערן גאַס? קומט די מינוט אַריין אין טויער. איך וועל מיך פרייען צו האָבן אייך פאַר מיין גאַסט ביז די שיסעריי וועט אויפהערן און איר וועט קאָנען אַוועקגיין צו זיך.

דערהערנדיק, אַז „צו זיך" אַוועקגיין איז פאַר מיר אין די נאָענטסטע טעג, משמעות, זייער פּראָבלעמאַטיש, ווייל מיין דירה איז א „באַזע", האָט זיך מיין גאַסטפריינדלעכער נייער באַקאַנטער דערפרייט: „וועט איר ביי אונדז פאַרבלייבן אַזוי לאַנג ווי דאָס וועט זיין נייטיק. איך פאַרזיכער אייך, אַז דאָס איז פאַר מיר און מיין פאַמיליע נישט נאָר א כבוד, נאָר אויך א פרייד... ווען קאָן זיך עס נאָך מאַכן א געלעגנהייט צו האָבן ביי זיך אַזאַ „אורח"?

מיר זענען אַריין אין שטוב. און איך האָב נישט גענוג פאַרב אָפּצו־מאָלן ווי אַזוי מיר האָבן זיך דערפילט אין דער אַרומיקער אַטמאָספער נאָך דער שעה צווישן קוילן און אַבסאָלוטער האַלאַזיקייט. עס איז געווען, פאַרשטייט זיך, נישט איין שטוב, ווו מען וואָלט אונדז אויפגענומען מיט אויסגעשפּרייטע אָרעמס, אָבער... מען דאַרף דאָך ד ע ר ג יי ן! און דאָ האָבן זיך געעפנט טירן — אַזוי ברייט און נאָענט און אומגעריכט.

איך געדענק באַזונדערס קלאָר, ווי מיך האָט „אָפּגעקויפט" די מעל־דונג פון דער באַלעבאָסטע אין דער ערשטער מינוט: „הער מאַרעווסקי! איך לייג אייך גאָרנישט פאָר — קיין טיי, קיין צובייסן.. איך בעט אייך געדענקען: איר זענט ביי זיך אינדערהיים, און אויב איר וועט עפּעס פאַר־לאַנגען און נישט מעלדן אַזוי, ווי איר מעלדעט עס אינדערהיים — וועט איר אונדז פאַרשאַפן פאַרדרוס אָנשטאָט דער גרויסער פרייד, וואָס מיר האָבן פון אייער אָנוועזנהייט... איך נעם ביי אייך א וואָרט, אַז איר פילט זיך און וועט זיך ביי אונדז אויפפירן, ווי ב יי ז י ך א י נ ד ע ר ה יי ם!

באמת: איידעלער און קליגער קאָן גאַסטפריינדשאַפט נישט אויסזען.

זיצנדיק אין יענער שטוב, האָב איך געזען ווי זעלנער — מענטשן אין עלטער פון 30 ביז 35, 40 יאָר — אין די זעלביקע גרויע שינעלן פון רוסישע אַרמייער האָבן געשאָסן איינער צום צווייטן, לויערנדיק פון הינ־טער א שפּייכלער, אַ בוים, א מיסטקאַסטן...

פון יענער שטוב האָבן מיר אין די פריע אָוונט־שעהן, אראָפּנעמענדיק דאָס טרייבל פון טעלעפאָן, דערהערט די אונטערהאַנדלונגען צווישן מאַט־

ראָס מאָקראָאוס מיטן קאָמענדאַנט און אָנגעהויבן מיט א קלאַפּנדיק האַרץ וואַרטן אויף האַלבער נאַכט: „קאַנאָנאַדע, אָדער די ראַטנמאַכט?“ — וואָס דערוואַרט אונדז?

מאָקראָאוס, ווי שוין באַטאָנט, איז געווען איינער פון יענעם מין מאַכטהאָבער, ווי אַנדערע אַטאַמאַנען; אָבער, משמעות, דער מענטשלעכ־סטער, באַוווסטזיניקסטער און אמת־ייסטן — ר ע וו אָ ל ו צ י אָ נ ע ר ע ר... געהאַנדלט האָט ער לויט אַלע סימנים — על דעת עצמו; קיין שום קאָנ־טאַקט מיט מאָסקווע האָט ער, פאַרשטייט זיך, נישט געקאָנט אין יענע אומשטענדן האָבן, אָבער זיינע האַנדלונגען האָבן נישט געטראָגן קיין חותם פון פערזענלעכן ווילקיר. ער איז געווען־ברוטאַל, אָבער — פון רע־וואַלוציאָנערער נאַטור, נישט פון רויב אָנפאַל.

מיר איז באַשערט געווען א גרויסע און עפעקטפולע איבערלעבונג.

נאָך דער תקופה פון לייכטע פארסן, וועלכע האָט געדויערט א 3 וואָכן, האָבן מיר אַרום 20 דעצעמבער געשפּילט „אַקאָסטאַ“, און איך בין אַריין אין דער ראָד פון טעטיקייט, דערהפילט דעם נייעם צושויער און זיך דורכגעדרונגען מיטן פריידיקן באַוווסטזיין, אז מיין אַרבעט טראָגט אַריין ליכט און געדאַנק אין די מוחות און הערצער, וואָס זענען אויסגע־ווייקט געווען אין יאוש. איך האָב אויף אַלע עטאַפּן פון מיין לעבן געטראָגן אין האַרצן און געפּריידיקט, אַז יעדעס געפיל פון גוטס און ליכט טראָגט אַריין פחייר, צופרידנקייט און ממילא — גוטס. דאָס אומגליק באַשטייט אין דעם, וואָס רשעות, בייזקייט, שנאה — זענען ביליקע אַרטיקלען, און מענטשן באַזיצן עס אין ריזיקע קוואַנטומס, אַזוי ווי וואַסער, אַזוי ווי זאַמד, און זיי שיטן עס און זיי שפּרייטן עס אַרום זיך, נישט ציילנדיק און נישט טראַכטנדיק, בעת גוטס, דאַקעגן, איז אַן אַרטיקל, וואָס פעלט אויס.

קונסט איז — גוטס! קונסט איז שטראַל! די פאַרטומלטע, און אין שנאה אויסגעווייקטע מוחות און הערצער, וואָס זענען געזעסן 2 מאָל צו 3 שעה און האָבן מיטגעלעבט די עמאָציעס פון די פאָרשטעלונגען, וואָס מיר האָבן פאַר זיי אַנטפּלעקט — האָבן פון יענע שעהן אָנגעהויבן טראָגן אין זיך נייע זוימען... טרעפנדיק זיי אין גאַס (די שטאָט איז א קליינע, דאָס לעבן, דער הויפּטפּאַרקער איז געווען קאָנצענטרירט אין דער הויפּטגאַס: פאַר־געסן דעם נאָמען), פלעג איך זיך דערפילן ממש גליקלעך פון זייערע צעשטראַלטע שמייכלס און אָפּגעריסענע ווענדונגען, פּונקט אַזוי נאַיווע ווי האַרציקע.

נישט איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צו לויפן פון טעאַטער אַהיים מיט א געוויסער פאַרשפּעטיקונג און די פּאַטרולן, דערקענענדיק מיך, פלעגן מיך באַרואיקן און פירן פון איין ראָג גאַס ביזן צווייטן און איבערגעבן דעם צווייטן פּאַטרול.

ענדלעך האָב איך באַקומען פון שטאַטראַט א נאַכט־פּאַסיר־צעטל און פלעג שוין זאָרגלאָז אַרומגיין איבערן שטאָט אַפילו אין האַלבער נאַכט. אָבער דאָ האָט פּאַסירט אַן אומגעריכטער פאַל, וואָס האָט ביי יענע אומשטענדן אויסגעזען ווי א געפאַר.

איינמאָל אַרום 12 ביינאַכט, ווען איך בין שוין געשטאַנען ביי מיין טיר, איז פון הינטערן ווינקל ווי פון דר'ערד אויסגעוואַקסן פאַר מיינע אויגן אַ רייטער. אונטערן שטראָל פון דער לאַמטערנע אויפן ראָג גאַס האָב איך דערזען אַ געשטאַלט, וועלכע האָט אָנגעוואָרפן אַן אימה: אויף אַ נידעריק סיבירער פערדל איז געזעסן אַ מענטש פון קליינעם וווּקס אין אַ פּויעריש פעלצל, אין שטיוול פון ווייסן פעלץ מיט אַ פּאַפּאַכע, וואָס האָט אויסגעזען צו זיין דריי מאָל לענגער ווי זיין פּנים און אַנשטאָט אויגן — אַ בליץ פון כעס...

— אייער פּראָפּוסק!

ער איז געווען בטוח, אַז קיין פּראָפּוסק וועל איך אים נישט באַווייזן און האָט איז אַ גרונט מיך צו אַרעסטירן.

אַז איך האָב אים דעם פּראָפּוסק באַוויזן, האָט ער אים, נישט באַטראַכטנדיק, צעריסן און די שטיקלעך אַ וואָרף געטאָן אויפן טראָטואַר. ביי מיין פּראַוו זיי אויפצוהייבן, האָט ער זיך אַ כאַפּ געטאָן צום קאַבור פון זיין נאַגאַן און אַ געשריי געטאָן:

— איר שטעלט אַ ווידערשטאַנד דער ראַטנמאַכט!

אין מיטאַמאָל, דערזעענדיק אַ גרופּע פון צוויי־דריי פאַרשוין אין אַ 200 שריט פון אונדז, האָט ער אויסגעדרייט דאָס פערדל און אין גאַלאָפּ אַוועקגעפלויגן.

אויף מאָרגן בין איך אַוועק אין גאָרסאָוויעט און דערציילט מיין ביינאַכטיקן צופאַל. אינמיטן פון מיינע טענות צום דיזשורנעם, וועלכער האָט מיך אויפגענומען אין פרייַנדלעך אויסגעהערט, איז אין צימער אַריינגעקומען מיין ביינאַכטיקער אַגרעסאָר. דערהערנדיק אין וואָס עס גייט, האָט ער שטרענג אַ פרעג געטאָן:

— ווער איז דער בירגער? און ווי אַזוי וועט ער באַווייזן, אַז ער האָט געהאַט אַ פּראָפּוסק? און ווער האָט זיין פּראָפּוסק צעריסן? און

וואָס איז עס פאַר אַן אופן אַזוי צו וואַרפן זיך מיט פּראָפּוסקן און איינ־טיילן זיי יעדן קלאַסנשונאַ?

איך האָב געשוויגן.

— אַז דער חבר האָט געהאַט אַ פּראָפּוסק, קאָן איך אַליין באַשטע־טיקן — האָט צו מיין גרויסער פרייד געמאָלדן דער דיזשורנער.

— טאָ וועך זשע, אויב אַזוי, האָט דעם פּראָפּוסק צעריסן? און פאַרוואָס? דער בירגער האָט געמוזט מיט זיין פּראָפּוסק מיסברויכן, אַז עמעצער פון אונדז זאָל אים צונעמען.

דאָ האָב איך שוין נישט אויסגעהאַלטן:

— דעם פּראָפּוסק צעריסן האָט איר מיט אייערע הענט! אָט דאָ אַנטקעגן פענצטער אין דעם מאָמענט, ווען איך האָב געעפנט די טיר, האָבנדיק געקומען פון טעאַטער נאָך דער פּראָבע...

מיין בעל־הבית האָט באַוויזן צו ווערן רויט און גרין און ווידער בלייך, ווען ער האָט דערהערט: „טעאַטער", „פּראָבע".

— זענט איר אַן אַרטיסט? — דערהער איך: דאָס האָט איר געזאָלט מעלדן, אַרויסנעמענדיק אייער פּראָפּוסק פון קעשענע... לאַדנאָ! גיט אים אַרויס אַן אַנדער פּראָפּוסק!

— דאָס איז איצט וויכטיק, חבר — בין איך אַרויס מיט לשון.

ער האָט אַ בליק געטאָן מיט זיינע קליינע גרינע אויגן.

— וואָס־זשע נאָך ווילט זיך אייך?

— אין טעלעפאָן טעג אַהום איז מיין בענעפיס! איך פיר אויס שי־לערס „די רויבער". גיט מיר די מעגלעכקייט צו שפילן די פאָרשטעלונג נישט פון 5 ביז 9, נייערט פון 8 ביז 12. איך האָב באַשלאָסן די גאַלעריע (150 פּלעצער) צו פאַרטיילן אין די רויטגוואַרדייאישע אָפּטיילונגען אומ־זיסט, אָבער איך וואָלט געוואָלט, אַז דעם אָוונט צוליבן קלאַסישן ווערק, צוליב שילערן, זאָל דער גאַנצער עולם זיך פילן יום־טובדיק און פאַרברענ־גען דעם אָוונט אין טעאַטער אַזוי ווי אין די צייטן פון פרידן און פרייד. פון 5 ביז 9 קאָן אין טעאַטער קיין נאָרמאַלע שטימונג נישט הערשן... ווי־באַלד מיר איז שוין באַשערט געווען מיט אייך זיך צו טרעפן און דעם ענין אַרומרעדן, זייט שוין אַזוי גוט און לאָזט מיין בענעפיס אַראַנזשירן אויף אַ געהעריקן פייערלעכן אופן.

— וואָס דאַרפן מיר טאָן פאַר אייך? מיר איז עס נישט קלאָר!

— אָפּשאַפן אויף דעם אָוונט דעם פאַרבאָט צו גיין אין גאַס ביז 15 מינוט נאָך 12.

— עד, באַטיעגקאַ! דאָס איז אַ ביסל צופיל פאַרלאַנגט... דאָס וואָלט געהייסן אַראָפּנעמען דעם אויסנאַם־צושטאַנד אויף 4 שעה! און איר ווייסט קאווירן, אַז דער קלאַסן־שונא וועט פאַר די 4 שעה נישט מאַכן צו נישט אַלע דערגרייכונגען פון דער רעוואָלוציע? ניין, ניין! דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אַן אומזין...

עס איז אַנטשטאַנען אַ פּאָר מינוט פון אומהיימלעכער שטילקייט. איך האָב געפילט, אַז מיט „גאָרנישט“ וועט מען מיך נישט אַוועקלאָזן, אָבער וואָס צו פאַרלאַנגען האָב איך נישט געוווסט.

איבערגעריסן דאָס שווייגן האָט דער דיזשורנער.

— מיר וועלן אייך דערלויבן מעלדן דעם עולם, אַז די בילעטן אויף אייער בענעפיס זענען גילטיק ווי פּאַסיר־צעטלעך אין דעם אָוונט ביז 12 מיט 15 מינוט... דאָס, מיין איך, וועט אייך פולשטענדיק באַפרידיקן?

איך האָב נישט געגלייבט מיינע אויערן!

— צופרידן? — זאָגט מיין נעכטיקער אָנפאַלער.

— איך האָב קיין ווערטער נישט אייך צו דאַנקען, חברים: קודם וועלן מיר קאָנען די פאָרשטעלונג שפּילן מיט נאָרמאַלע אַנטראַקטן... דאָס הייסט: ווי געהעריק אויסשטאַטן. צווייטנס, וועט דער עולם רואיק זיצן און האָרכן און קוקן... מיט איין וואָרט — הוראַ! מיר ווילט זיך אייך אַ קוש טאָן, חברים!

— זעט נאָר סאַראַ הייסבלוטיקער בירגער — האָט זיך האַרציק צעלאַכט דער נעכטיקער בעל־עוולה — נו, לאַדנאָ, דאַנקט מיר, וואָס איך האָב נעכטן אייער פּראָפּוסק צעריסן. דאָס האָט געבראַכט גוטע רעזולטאַטן ווי מיר זעען.

אין טעאַטער האָט מיין נייעס אַרויסגערופן אַן אמתע סענסאַציע. גורקאָ האָט באַשלאָסן, אַז מען דאַרף פאַרקויפן אַ טאָפּלטע צאָל בילעטן, ווייל דער עולם וועט גערן באַצאָלן פאַרן אַרומשפּאַצירן פראַנק און פריי איבער די גאַסן.

איך האָב אָבער קאַטעגאָריש געמאָלדן, אַז אויף קיין שום מאַכינאַציעס און מיסברויכן וועל איך נישט איינגיין און די אויפשריפט, אַז דער בילעט איז גלייכצייטיק אַ פּאַסיר־צעטל וועל איך מאַכן — אויפן בילעט און מעלדן אין פּראָגראַם! כדי דער עולם זאָל רואיק קוקן די פאָרשטעלונג. אויפן אַפיש איז נאָר געשטאַנען, אַז די פאָרשטעלונג וועט מיט דער דערלויבעניש פון דער מאַכט גיין — פון 8 ביז 12.

דער בענעפיס־אָוונט איז אַרויסגעקומען זייער אַ פייערלעכער. די פּאָר־שטייער פון גאָרסאָוויעט זענען געזעסן אין דער „דירעקטאָר־לאָזשע“.

מיין „בעל־עוולה“ (איצט שוין אין גענדזנפיסלעך למען השם!) איז, מעשה הויכגעשטעלטער פאַרשוין, געקומען צו מיר אין גאַרדעראָבע און מיט תקיפות געזאָגט, אַז „די רויבער“ האָט ער לעצטנס געזען אין... „בּי־דאָזשעסטוועני טעאַטער“ (זיי זענען דאָרט קיינמאָל נישט געשפּילט גע־וואָרן) און מיר שפּילן דאָ אין אַלעקסאַנדראָווסק לחלוטין נישט ערגער.

אויף די 150 בילעטן פאַר די רויטגוואַרדייער זענען געקומען איבער 200 מאַן. נאָך דער סצענע מיט די רינגען פאַרן "פאַטער" איז מען גע־קומען און געמאָלדן, אַז די גאַנצע ראָטע האָט געבעטן מיך אַרומנעמען און אַ קוש טאָן... אַז עס האָט געלוינט צו ליגן יאָרן אין די אָקאָפּעס און דערלעבן היינטיקן טאָג... אַז איך ווייס אַליין נישט וואָס איך האָב אויפגע־טאָן פאַר די גוואַרדייער...

דער פאַל מיט מיין בענעפיס, דער אופן ווי אַזוי אַ גאַנצער אָפּטייל רויטגוואַרדייער האָט אויפגענומען שילערן, די פייערלעכע דעמאָנסטראַציע ביי מיר אין דער גאַרדעראָב — דאָס זענען געווען טענער פון דער ר ע־וו אָ ל ו צ י ע און עס איז געוואָרן לייכטער צו אָטעמען און צו טראָגן די שווערע נסיונות פון אַלטאָג און קיום.

* *

*

דער לערד „ליבעראַלער“ פעריאָד פון מאָקראָאוסעס ממשלה אין שטאָט האָט זיך פאַרענדיקט. עס איז אָנגעקומען מאַרוסיע און אַ קורצער פעריאָד פון טויט־שרעק. אין גאַס האָט מען שוין געקאָנט אַרויסגיין בלויז ביז 5 ביינאַכט. אַרום האַלב 6 פלעגן זיך באַווייזן זעלנער און שפּייען קוילן אַרום זיך פון קוילנוואַרפער. אָנהויב אַפּריל זענען געקו־מען דייטשן און בעת עס האָבן זיך דערהערט די קלאַנגען פון אָרקעסטער „וואַכט אַם רהיין“ און בעת אין אַ טייל פון שטאָט האָבן זיך באַוויזן די אָפּטיילונגען פון ווילהעלם דעם 2־טנס אַרמיי, האָבן זיך אויף דער הויפּט־גאַס געשלעפּט אויף האַלב־געפּגרטע פערדלעך די לעצטע פורן פון דער אַנטלויפנדיקער מאַרוסיע ניקיפאָראָווס „מאַכט“...

איך בין געשטאַנען ביים פענצטער אין דער וווינונג פון דר. יאָסיף סערגעיעוויטש אַרנשטיין צוזאַמען מיט דעם דאָקטאָרס פרוי — מאַריאַ פעאָדאָראָוונאַ. זי איז געווען אַ טאָכטער פון אַ הויכן אָפיציר פון קייזער־לעכן פלאָט.

— מאַריאַ פּעאָדאָראָוונאַ! דאָס זענען די לעצטע רוסישע סאָלדאַטן! קוקט אָן זייערע שינעלן! זייערע פּאַפּאַכעס! מיר וועלן מער זיי נישט האָבן פאַר אונדזערע אויגן, און ווער ווייסט צי וועט די בענקשאַפט נאָך זיי זיין לײַכטער ווי די פּײַנען, וואָס זיי האָבן אונדז פאַרשאַפט.

— הערט אויף מיט אײַערע סענטימענטן, אַרקאַדי וועניאַמינאָוויטש

— איך בין געבוירן און זיך אויסגעהאָדעוועט אין דער לופט פון פּאַטריאָטיזם און פאַרגעטערונג פאַרן אָפיצירישן מונדיר, און מיר איז באמת מער ווי נישט צום האַרצן צו הערן פון אײַך לעקציעס וועגן פּאַטריאָטיזם... אויב מאַרוסיאַ ניקיפאָראָוונאַ איז בײַ אײַך „פרײַהייט" און איר באַנדע — „רוסישער אַרמיי", האָבן מיר נישט קיין געמיינזאַמע שפּראַך אין די ענינים. און איך בעט אײַך מײַנע אויערן באַפרײַען פון אַזעלכע טיראַדעס!

אויף יענער זײַט גאַס איז געהאָנגען אַ ווײַטרינע מיט פאָטאָגראַפיעס.

אויף איינער פון זיי — אַ רויטגוואַרדייער מיט זײַן סימפּאַטיע. און פון לעצטן פורל — משמעות, מיט אַ כוונה צו פאַרגיכטן די שפּורן פון איר נאָענטקייט צו אים און ריטערלעך צו פאַרזיכערן איר אומבאַרירלעכקייט — האָט דער גוואַרדייער אַ שלײַדער געטאָן אַ גראַנאַט אין דער ווײַטרינע...

דאָס גלאָז האָט זיך צעשאָטן... די פאָטאָגראַפיעס, ווי אויף צו להכעיס, געבליבן גאַנץ.

דאָס איז געווען — דער לעצטער אַקאָרד... קורצע מינוטן. נאָך דעם האָבן זיך באַוויזן דײַטשע רײַטער.

XIV. סאַמאָסטיינאַ אוקראַינאַ

אין אַ שעה אַרום זענען אויף די ווענט געהאָנגען מעלדונגען וועגן דער אַנטשטייונג פֿון דער „פֿרייער אוקראַינע“. עס זענען אָנגעקינדיקט געוואָרן — „אמתע דעמאָקראַטישע פֿרייהייטן“, „גלייכבאַרעכטיקונג פֿאַר בירגער — אָן אויסנאַם פֿון אַלע שיכטן, גלויבנס און וועלטאָנשויונגען“. דערביי זענען אָנגעוויזן געוואָרן עטלעכע כּללים פֿון אומגאַנג צווישן בירגער. און 2 פֿון אָט די כּללים האָבן אויף מיר געמאַכט אַ באַזונדערן רושם.

א) מען טאָר נישט עסן קיין סעמעטשקעס און שפּייען די שאָלעכץ אונטער זיך.

ב) עס איז פֿאַרבאָטן זיך צו זידלען אין רוסישן לשון:
Зброняется лайка на российской мови

אין טעאַטער האָט מען זיך געגרייט באַנייען די פֿאָרשטעלונגען, וואָס זענען די לעצטע וואָכן געוואָרן איבערגעריסן, ווייל ביז 5 ענדיקן אַ ספּעקטאַקל איז געווען אוממעגלעך.

אין פּולער הערשאַפֿט איז אויפֿגעשטעלט געוואָרן וואַיטאַלאָווסקי און אויף דער ערשטער אַלגעמיינער פֿאַרזאַמלונג האָט אויסגעבראָכן אַ סקאַנדאַל, פֿון וועלכן איך בין געווען די סיבה...

כּדי אָנצוהייבן שפּילן ת י כ ף — (די טרופּע איז וואָכנלאַנג געזעסן אָן ברויט) איז באַשלאָסן געוואָרן צו עפֿענען די פֿאָרשטעלונגען מיט איינעם פֿון גורקאָס פּאַרסן.

ביי מיר איז ממש דאָס גאַנצע בלוט צוגעפֿלאָסן צום קאָפּ.

— 4 חדשים איז די רוסישע אינטעליגענץ געלעגן ווי אין פֿינצטערע קעלערן! בין איך אויפֿגעשפּרונגען ווי מיך וואָלט אַ שלאַנג אַ ביס געטאָן — און איצט, ווען רוסלאַנד ליגט געשלאָגן און גייט אויס אין בלוט, אין אייטער, און די בינע־ברעטער איז דאָס איינציקע אָרט, פֿון וואַנען עס קאָ־

נען אָפּהילכן קלאַנגען פון דער רוסישער שפּראַך, טענער פון רוסישן ליד, זיפצן פון רוסישן האַרצן —

איצט וועלן רוסישע אַקטיאָרן אויסטאָן אויף דער בינע די פּלודערן אין רייצן ביי אימפּאָטענטן זייער לעבנסגענוס און קיצלען אַלטע ווייבער ביי די פּיאַטקעס —

אייב אַזוי פאַרשטייען אַלע זייער הייגטיקע אויפגאַבע, האָב איך דאָ נישט וואָס צו טאָן!

— מיר וועלן אייך אייער חלק נישט אויסצאָלן — האָט געמאָלדן גורקאַ: קיין גאַראַנטירטע געהאַלט וועט די דירעקציע נישט צאָלן ביז די ווירטשאַפטלעכע לאַגע וועט נישט קלאָר ווערן.

— וואָס לייגט איר פאָר אויסצופירן דעם ערשטן אָוונט? — פרעגט מען פון אַלע זייטן.

— טשעכאָווס „קאַרשנגאָרטן“!

— משוגע! מען דאַרף האָבן אַ וואָך פּראָבן.

— 4 טעג צו 2 פּראָבן — זאָג איך...

— ס'וועלן קומען 50 צושויער.

— קאַווירט, אַז אויף „מיין ווייבס מאַן“ וועלן קומען 51!

— איך לייג פאָר אויסקלייבן אַ קאָמיסיע צו באַשטימען דעם רעפּער־טואַר פון די ערשטע 10 פאָרשטעלונגען — האָט געמאָלדן גורקאַ.

— קלייבט קאָמיסיעס, באַשטימט דעם רעפּערטואַר! איך וועל די אַר־בעט מיטמאַכן, אויב דאָס טעאַטער וועט זיך פאַרנעמען אין דער ריכטונג. וואָס אַנטשפּרעכט דער ערנסטקייט פון די טעג, וואָס מיר לעבן איבער.

— איר האָט אַ ווייב, וואָס האַלט אייך אויס...

איך בין אַוועק פון דער פאַרזאַמלונג.

אין 2 שעה אַרום זענען מיר צוגעטראָטן צו די פּראָבן פון „אַ קאַרשנ־גאָרטן“ — אין מיין רעזשי (איך האָב פריער געהאַט געשטעלט „די דריי שוועסטער“ און דער ספּעקטאַקל איז פאַררעכנט געוואָרן צו איינעם פון די „בעסטע“ פאַר די דריי יאָר).

דאָ וואָלט איך גערן אַ שמועס געטאָן אויף דער שוין פריער באַריר־טער און איבערגעהזרטער טעמע פון שעפערישע באַמיונגען און דערגריי־כונגען אין קורצטערמיניקע פאָרבאַרייטונגען, אָבער די דינאַמיק פון יענע טעג, די שפּאַנונג פון די שוועבנדיקע געשעענישן און איינדרוקן שליסן אויס יעדן פרווו אָפּצוטרעטן פון דער עיקר־טעמע: די ווירקלעכקייט, די פאַרהעלטענישן, די באַציונגען צווישן מענטשן אין יענע אַפּריל־טעג 1918.

דאָס טעאַטער איז געווען איבערפֿילט. דער ספּעקטאַקל איז געגאַנגען, באַגלייט פֿון כסדרדיקע אָוואַציעס.

איך האָב געשפּילט — „טראָפֿימאָוון".

נאָכן 2-טן אַקט האָט מען עטלעכע מאָל געהויבן דעם פֿאָרהאַנג.

* *
*

טיפֿע ווונדן מיין צעווייטיקט האַרץ האָבן געבראַכט די לעצטע דריי חדשים — אין אוקראַיִנע.

דעם סעזאָן האָט מען באַשלאָסן צו פֿאַרענדיקן מיט דער אויפֿפֿירונג פֿון „אָטעללאָ" צו מיין בענעפֿיס, געבנדיק מיר 50 פּראָצענט פֿון דער איינגאַמע.

איך געדענק נישט — ווי באַטאָנט — די כראָנאָלאָגיע און אַנדערע פּרטים. משמעות, אַז *ווירטשאַפֿטלעך* איז די אונטערנעמונג געווען אַ קאָלעקטיווע, און וואָיטאַלאָווסקי איז געווען דער קינסטלערישער און „מאָראַלישער" דעה-זאָגער. איך געדענק, אַז אויף מיין מעלדונג, אַז איך האָב „אָטעללאָ" נישט אין מיין רעפּערטואַר, האָב איך דערהערט אַ האָגל פֿאָרווורפֿן: „היינריכן" און „גלאָק" געמאַכט אין איין מעת-לעת!" אַנדרעיעוום „דער" גערעדט אויסנווייניק אויף דער 2-טער פּראָבע, — דרייט ער דעם מוח מיט „שעקספּירס טעקסט", און וויל נישט פֿאַר חברים זיך מטריח זיין מאַכן „אָטעללאָ".

— ס'איז דאָך שעקספּיר!

— וועט מען דיך באַפֿרייען 4 אָוונטן און געבן נאָכדעם 4 פּראָבן! האָסט 8 טעג צייט.

איך האָב צוגעשטימט. אַוועק אַהיים, געקראָכן פֿון הויט אַ 3 מעת-לעת און — זיך אַנטזאָגט.

דער אמת איז (כ'האָב עס שוין פֿריער באַטאָנט): *דאַלסקים* „אָטעללאָ" איז געזעסן אין אַלע נערוון, און איך האָב *נישט געקאָנט* געפֿינען קיין אייגענעם אָנשפּאַר-פּונקט אין זיך.

די טרופּע איז געווען אויפֿגעבראַכט ביז גאָר. דער חבר פּ. האָט געמאָלדן, אַז ער מאַכט „אָטעללאָ" — פֿאַר 25%, אָבער דעם סעזאָן האָט מען געשלאָסן מיט אַ געמישטן פּראָגראַם פֿון באַזונדערע אַקטן: איך האָב געשפּילט אַ סצענע פֿון „דער" און פֿון „ראָגאָזשין" (הוכט זיך?).

איין אַקטיאָר, סטעפּאַנאָוו, אַן אומהיילבאַרער אַלקאָהאָליקער, איז צו מיר צוגעגאַנגען, אָנגעקוקט מיך מיט פֿאַרנעפּלטע אויגן און געמאָלדן:

— נעם אויף מיין געביקטע ברכה, אַרקאַדי! 50% איז אַ מיזינטער, און דו האָסט זיך אָפּגעזאָגט שפּילן „אָמעללאָ“... איצט האָב איך פאַרשטאַנען וואָס הייסט: „יידיש פאָלק“!

איך האָב אים אָנגעקוקט פאַרחידושט.

„יידיש פאָלק“? „יעווריעסקי נאַראָד“! — דאָס איז געווען אַן אויסדרוק, וועלכער האָט אָפּגעקלונגען פאַרן אויער ווי אַ לירישער מאָטיוו אויף די סטרונעס פון די ליבזראַלע פידלען און וויאָלאָנטשעלן — אין חודשזשורנאַל „וואָסכאָד“. אין פרונס לידער, ערגעץ איין מאָל אין אַ יובל אויף אַ שפּאַלט פון דער ליבעראַלער צייטונג „נאָוואָסטי“ — נאָך אַן אויסברוך פון ווילדן יידן־האַס, נאָך אַ פּאָגראָם אָדער אַן אויסערסט שאַרפן אַרטיקל אין „נאָוואָיע ווערעמיאַ“.

דאָס מאָל אויף די ליפּן פון מיין שכורן קאָלעגע האָט מיר דער אויסדרוק געטראָפן ווי אַן אומגעריכטער קנאַל איבערן מוח... „יעווריעסקי נאַראָד“? וואָס האָט דער עפּיזאָד מיט „אָמעללאָ“ פאַר אַ שייכות צו „יעווריעסקי נאַראָד“?

איך האָב שוין מיט אַ יאָר צוריק בעת דעם דערפאָלג פון דער קאָמעדיע „פּאָטאַש און פּערלמוטער“ אויסגעהערט פון אַ ריי צושויער, אַז אין דער געשטאַלט פון „פּערלמוטער“ האָב איך אַריינגעטראָגן די „גאַנצע גוטמוטיקייט, געדולדיקייט און חן פון אַ יידישן פאָלקס־מענטש“ און פאַרטיפט דעם אינהאַלט פון פּאָפּולערן, אייגנטלעך אויבערפלעכלעכן פאַרס“... האָב איך די קאָמפּלימענטן אויסגעהערט און — פאַרגעסן אין דעם... איך האָב אויך נישט געטראַכט וועגן „פּרינציפּיעל־נאַציאָנאַלע“ גרונטן, בעת איך האָב צו מיין בענעפיס מיט קנאַפּע 3 יאָר צוריק אויפגעפירט טעאָדאָר הערצלס „דאָס נייע געטאָ“. פאַר מיר איז מיין יידישקייט געווען נישט קיין „פּאָליטישע פּלאַטפאָרמע“, נישט קיין „טיפע איבערצייגונג“, אַזוי גוט — נישט קיין „פּאַרדינסט“, ווי נישט קיין „חטא“ — נייערט אַזאַ פּאַקט ולא יעבור, וועלכער איז במילא נישט שוואַכער ווי אַ „חוק ולא יעבור“.

מיט טאַטע־מאַמען האָב איך געפירט אַ מלחמה, געשפּרונגען פון זייערע געשפּאַנען, געוואָלט איבערקערן זייער וועלט מיטן קאָפּ אַראָפּ.. און צוליב מיינע ביטערע קאַמפן מיט זיי האָב איך טאַטע־מאַמען שמערצלעך געליבט. מיין יידישקייט האָב איך נישט געליבט און נישט געהאַסט, ווי קיינער ליבט נישט און האַסט נישט זיינע לונגען, זיינע פינגער, זיינ׳ נאָזלעכער...

סטעפּאַנאָװ ,,יעװרעיסקי נאַראָד" האָט אָפּגעקלונגען אין מײַן אױסגעפּאַמפּעטן האַרצן אַזױ װי אַן אומגעריכטער קלאַנג אונטער געװעלבן פֿון אַ פּוסטן פּאַלאַץ, װוּ דאָס לעבן איז אױסגעגנישטערט און װעט אױס צו זײַן פֿאַרשװוּנדן אױף שטענדיק און אײביק.

און די טעג זענען געפֿלאָסן, און יעדער פֿון זײ האָט געשלאָגן דאָס באַװוּסטזײַן מיט נײַע שאלות און נײַע תשובות.

בײַ בעקטאַשעװן האָב איך זיך אַמאָל באַקענט מיט אײנעם פֿון די אָנגעזעענסטע אַהװאָקאַטן אין שטאָט — פֿעאָדאָר איװאַנאָװיטש מאַקאָשענקאָ. מיר זענען זאַלבעדריט נישט אײנמאָל געזעסן אין אָפּגעזונדערטע קאַבינעטן פֿון רעסטאָראַן, פֿירנדיק הײסע געשפּרעכן. האָט ער מיך אײנמאָל אין אַ שמועס איבערראַשט מיט אַן אױסרוף: ,,איר זענט אין אמתן אַ ייִד, אַרקאַדי װעניאַמינאָװיטש? דאָס איז אָדער אַן אױסטראַכט, אָדער מען מוז איבערקוקן אַ סך באַגריפֿן, װאָס איך האָב געהאַלטן פֿאַר אַקסיאָמען ביז מײַן באַקאַנטשאַפֿט מיט אײַך"...

איך האָב אױף אים געקוקט פֿאַרחידושט און געשװיגן, נישט פֿאַרשטײענדיק — צי ער װיצלט זיך, צי ער מײנט עס ערנסט, אָבער בעקטאַשעװ האָט, אַרומנעמענדיק אים מיט אײן האַנט, לאַכנדיק געמאָלדן:

— פֿעאָדאָר איװאַנאָװיטש איז דער פֿאָרזיצער פֿון דער שטאָטישער אָפּטײלונג פֿון ,,פֿאַרבאַנד אמתדיק-רוסישע לײַט".

דעם לײענער הײַנט-צו-טאָג מוז מען דאָ צוגעבן, אַז דער דאָזיקער ,,פֿאַרבאַנד" איז געװען דער עקסטרעמסטער פֿיליאַל פֿון ,,פֿאַרבאַנד פֿון רוסישן פֿאָלק": אָפֿענע פּאָגראָם-פּראָפּאַגאַנדע און אָרגאַניזירונג פֿון רױב און מאָרד איבער ייִדישע הײמען איז געװען דער ערשטער פּונקט פֿון זײַן פּראָגראַם.

פֿאַר די יאָרן, װאָס איך האָב פֿאַרבראַכט אין אַלעקסאַנדראָװסק, זענען קײן פֿאַלן פֿון ,,פּראַקטישער טעטיקײט" פֿון ,,פֿאַרבאַנד" — נ י ש ט פֿאָרגעקומען, אָבער, דערהערנדיק בעקטאַשעװס מעלדונג, האָב איך, מסתמא, אױסגעגלאָצט די אױגן און זיך אַ רוק געטאָן פֿון אָרט מיט דער פּלײצע פֿאָרױס... מאַקושענקאָ האָט זיך פֿאַררױטלט, און בעקטאַשעװ האָט האַסטיק צוגעגעבן:

— איך האָב עס דיר קײנמאָל פֿריער נישט געזאָגט, װײַל איך קען דײַן איבערטריבענע פֿילבאַרקײט אין דער פֿראַגע און װײַל פֿעאָדאָר איװאַנאָװיטש איז אַ פֿאָרזיצער, װעלכער האָט די ,,טעטיקײט" פֿון דער

היגער אָפּטיילונג געפירט אין אַ גאַנץ אַנדערן גייסט און ריכטונג, ווי ער וואָלט עס געזאָלט פירן לויט זיין אמת.

איך האָב נישט באַוויזן צו קומען צו זיך פון איבערראַשונג: „סאָיוז איסטינאָ־רוסקיך ליודעי" איז געווען שטאַרקער ווי די עטלעכע בעקטאַשעווס ווערטער, און עס איז נישט אויסגעשלאָסן, אַז איך וואָלט אין קורצע מינוטן אַרום אַרויסגעלאָפן פון קאַבינעט.

אָבער מאַקושענקאָ האָט מיך אַרויסגעפירט פון דער פיינלעכע סיטואַציע.

ער האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט און געמאָלדן:

— ווי ווייט איך קען אייך און פיל אייך, געהערט איר נישט צו ק ײ ן שום פּאָליטישער אָרגאַניזאַציע, און אייער טיפע אויפגערעגטקייט — איך בין אַן אַדוואָקאַט מיט 25 יאָר פּראַקטיק און לייען אויף אַ פּנים אַלץ, וואָס עס טוט זיך אין האַרצן — מוז איך אויפנעמען נישט ווי אַ באַציונג צו מיין פּאַרטיי פון אַן אַנדער פּאַרטיי, וועלכע וואָלט מיך נישט אויף אַ האָר געקימערט, נייערט ווי אַ באַציונג פון אייך פּערזענלעך צו מיר פּערזענלעך. צי האָט הער אַרטיסט מאָרעווסקי אַ גרונט צו האַסן דעם אַדוואָקאַט מאַקושענקאָ איז נישט דאָ אַן אָרט צו פאָרשן, אָבי אַנטוואָרפן אים מיין אָנוועזנהייט בין איך אַבסאָלוט נישט אויסגעלייגט. איך האָב דעם כבוד מיך צו פּאַרגעזעגענען, קאָנסטאַנטין סערגעיעוויטש!

ער האָט אַראָפּגענומען זיין הוט פון הענגער אויף דער וואַנט און אויסגעשטרעקט בעקטאַשעוון די האַנט.

בעקטאַשעוו האָט, נישט אַרויסלאָזנדיק זיין האַנט, מיט דערשראָקענע אויגן זיך געוואָנדן צו מיר:

— אַרקאַדי! דו וועסט דאָך נישט אַוועקלאָזן פונדאַנען פעאָדאָר איוואַנאָוויטשן אין אַזאַ מאָמענט, אין אַזאַ שטימונג! איך דערקלער דיר קאַטעגאָריש, אַז צו אַלעם דעם, וואָס דיר קאָן וויי טאָן, האָט דער מענטש קיין מינימאַלסטע שייכות נישט.

— קאָנסטאַנטין סערגעיעוויטש! ערשטנס, זענט איר נישט קיין אַדוואָקאַט, הגם אַ יוריסט און פּיעטראָזשיצקיס אַ סטודענט! און צווייטנס — דאָס איז דאָ דער עיקר! — בין איך נישט אויף דער באַשולדיקונגס־באַנק! פאַר מיר איז מאָרעווסקי ביז איצט געווען אַ פאַרקערפּערונג פון אַלעם שענסטע און בעסטע מאָטיוון, וואָס מיר באַצייכענען מיטן באַגריף: „רוסישע אינטעליגענץ". איך האָב צו טיף איבערגעלעבט מיט אים צוזאַמען דאָסטאָיעווסקין, טשעכאָוון, ביידע טאָלסטאָיס, אַז איך זאָל טראַכטן ווענ־

אים אַנדערש. איצט דאָ, לאָזט זיך אויס, איז מאָרעוווסקי אַ פאַרביטערטער שונא! פ ר ע ג ט ז י ך: ווען? אויב רוסלאַנדס, איז נישט דאָ דאָס אָרט צו קעמפן; אויב מיין פערזענלעכער, איז עס אַ פראַגע פון זיין געוויסן און... איך וועל אים נישט בעטן זיך מרחם זיין איבער מיר און פאַרגעבן מיינע פאַרברעכנס פאַר די עוולות, וואָס איך בין קעגן אים באַגאַנגען.

ער איז אַוועק צום אַרויסגאַנג, אָבער גלייכצייטיק האָט זיך אַרויסגעריסן ביי מיר און ביי בעקמאַשעוון: „פ ע אָ ד אָ ר א י וו אַ נ אָ וו י ט ש!!“.

ווי אַזוי יענער אָוונט אין רעסטאָראַן האָט זיך פאַרענדיקט, איז דאָ אויך נישט וויכטיק: איך האָב אויסגעהערט די פּרטים פון זיין זיידנס ירידה; ער האָט אויפגענומען די מאָטיוון פון מיין פ ע ר ז ע נ ל ע כ ן — נישט בלויז פּאָליטישן — שווידער פאַרן באַגריף: „טשאָרנאַיאַ סאָטניאַ“.

אָבער צוליב וואָס איז דאָס אַלץ אַזוי בפּרטיות דערציילט געוואָרן? קורץ נאָכדעם, ווי עס האָט זיך אָנגעהויבן די „ע ר ע“ פון סקאָראָפּאַדסקיס „סאַמאָסטיינער אוקראַינאַ“ און איבער די גאַסן זענען אַרומגעגאַנגען „אַטאַמאַנען“, וואָס האָבן געמאַכט דעם איינדרוק, אַז אין טעאַטער זענען זיך צעלאָפן פון פראָבע איבערן שטאָט עטלעכע „מאַלאָרוסישע“ כאָריסטן אין די קאָסטיומען פון קאַרפּענקאָ־קאַריס אָדער סאַקסאַגאַנסקיס אַן אויפפירונג — האָט זיך באַוויזן אַז אפילו, אַז קיין אַלעקסאַנדראָווסק קומט פּלעוויצקאַיאַ, די באַרימטע זינגערין פון רוסישע פאָלקס־לידער און ציגיינער־ראָמאַנסן. אין דער צייט פון „זבאָראָגיאַיעטסיאַ לאַיקאַ וו ראַסייסקאָם מאָווי“ האָט פּלעוויצקאַיאַ קאָנצערט אויסגעזען ווי אַ באַזונדערע גדולה... גיי איך איבערן גאס און אַנטקעגן קומט מיר אָן מאַקושענקאָ. מיר באַגריסן זיך פריינדלעך, ער זעט מיר עפּעס אויס ווי ער וואָלט געהאַט אַן עגמת־נפש... אומצופרידן... אָנגעבלאָזן... אפשר דוכט זיך מיר?

— מיר טרעפן זיך מאָרגן אויפן קאָנצערט, פעאָדאָר איוואַנאָוויטש?

אויף וו ע ל כ ן קאָנצערט? — פרעגט ער מיט אַן אונטערגעשטראָכענעם אויסדרוק פון חידוש.

— פּלעוויצקאַיאַ — זאָג איך, אויפריכטיק דערשטוינט וואָס ער ווייסט נאָך נישט וועגן דער „גדולה“.

— יאקאַ טאַקאַ פּלעוויצקאַיאַ? — קוועטשט ער אומפּרייגדלעך מיט די שולטערן.

— פּלעוויצקאַיאַ קענט איר נישט? די בעסטע אויספירערין פון רו־סישן פאָלקס־ליד! איר לאַכט פון מיר פעדאָר איוואַנאָוויטש!

— ראשית, רופט מיך נישט „פעדאָר“, נייערט — „באָכדאַן“, און, צווייטנס, גיי איך נישט אויף קאַצאַפּישע קאָנצערטן און פאַרטראָג נישט קיין קאַצאַפּישע לידער.

וועגן די „קאַצאַפּעס“ — דאָסטאָיעווסקי, טשעכאָוו און די בײדע טאָלסטאָיס האָב איך דעם ביז נישט לאַנג פאָרזיצער פון „פאַרבאַנד פון אמתדיק רוסישע לײט“ נישט באַוויזן צו פרעגן...

אַזוי האָט אין אַלעקסאַנדראָווסק אויסגעזען דער זכר פון דער רו־סישער אימפּעריע.

איכה ישבה בדד!

XV. אָן „ויצמח פּורקני!“

סטעפּאַנאָווס „יעוורעיסקי נאַראָד“ האָט מיך פאַרפאָלגט לאַנגע טעג. איך דאַרף נישט מאריך בדברים זיין צו דערקלערן, אַז פאַר 50% פון דער אָוונט־קאַסע (נאָך אַלעם דעם, וואָס מיר האָבן פאַרן לייענער שוין באַוויזן צו ברענגען וועגן אונדזער בעל־דברם איבערלעבונגען, שטרעבונגען — און געוויסע דערגרייכונגען — אין שעקספּירן) — אַרויסגיין אויף דער בינע אין „אָטעלאָ“, נישט זייענדיק דערצו דער־וואַקסן און צוגעגרייט, איז פאַר מיר געווען אַ שריט, וואָס איך וואָלט זיך קיינמאָל נישט געשאָנקען; און קיין שאָטן, קיין סימן, קיין שפּור פון „אידעאַליזם“ האָב איך דאָ נישט איינגעזען און אוודאי און אוודאי נישט געמיינט צו „באַוויזן“ עמעצן כלפּי חוץ... פאַר מיר איז עס געווען אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט!

אָבער פאַר מיין חבר סטעפּאַנאָוו איז אָט די ז ע ל ב ס ט פ אַ ר־ש ט ע נ ד ל ע כ ק ײ ט — אַ שטריך צו דער כאַראַקטעריסטיק — נישט בלויז מיינער, פּערזענלעכער: ער האָט דערזען אין דעם פאַל די געשטאַלט — פון פ אָ ל ק.

אויף מיר האָט עס אין יענע אומשטענדן געמאַכט אַן אומגעהויער טיפן איינדרוק: „יידיש פאָלק“! איך האָב זיך דערמאָנט אין דעם אָוונט אין ווילנע מיט 3 יאָר צוריק, ווי די עטלעכע צענדליק צוהערער האָבן שבועות אינאָוונט מיטגעזונגען מיטן סימפאָנישן אָרקעסטער טשייקאָוו־סקים מאָטיוון; איך האָב דערפילט מיין דעמלטיקן זיפץ: „איך זאָג דיין שיר, איך זינג דיין ליד!“

אָבער — „פאָלק“?

— ווו איז עס? דורך וועלכן שליאַך, געסל, טויער — זאָל איך קו־מען צו אים?

מיט אַ יאָר 10—12 פריער וואָלט געווען גענוג צו זאָגן די עלטערן,

אַז איך וויל ערנסט און אויפריכטיק ווערן אַ סוחר, און די שאלה וועגן מיין אָנגעהעריקייט צום כלל ישראל וואָלט פאַרעגטפערט געוואָרן נאָך איידער זי איז אַנטשטאַנען.

אָבער — איצט!

איך בין אַ ייד — בכל נפשי ובכל לבבי, בעת איך דערזע נעבן זיך דעם ראש „פון אמתדיק־רוסישע מענטשן", אָבער בעת איך דערהער, אַז ער אַנטלויפט פון „קאַצאַפּישן" קאָנצערט און וויל זיך רופן „באָבראַן" — דאַן בין איך — אַ „רוסישער מענטש!".

עס איז באמת אַ ווילדע מעטאַמאָרפאָזע: אין האַרצן איז פּוסט, ליידיק; אַ וויסטעניש! און אין דער ליידיקייט — אַ פלאָנטער!

אַ האַלבער שוץ נולן האָבן זיך אָנגעזאַמלט אין אויסגעליידיקטן נעץ־מיט און — נישטאָ קיין ציפער נעבן זיי!

איז „יידיש פאָלק" — אין מיין ווירקלעכקייט, אין די געגעבענע, קאָנקרעטע אומשטענדן — נאָך איין „0" אָדער... דאָס איז דער צ י־פ ע ר, וואָס וועט די 6 מאָל „גאָרנישט" פאַרוואַנדלען אין — מיליאָנען?

איך האָב עס נישט געוווסט.

גערעדט און געטענהט האָבן פאַקטן!

לערך סוף יונני איז געקומען דורך אומוועגן אַ ידיעה פון ווילנע: מיט 10—11 חדשים צוריק איז געשטאָרבן מיין מוטער...

איבערגעגעבן די ידיעה האָט מיר פערזענלעך חנהלע, און מיר קלינגט אין די אויערן די לעצטע פראַזע פון איר קורצן באַריכט:

— „איך האָב עס געדאַרפט זיין די, וואָס האָט דיר די נאַבריכט געבראַכט"...

איך האָב זיך דערמאָנט דער מאַמעס טרערן און איר טרייסט, ווען זי האָט אין שטוביקן מנין בעת די שבעה־טעג נאָכן טאַטער זיך צוגעהערט פון צווייטן חדר ווי איך זאָג קדיש.—

קיין סך פרייד פון איר בן־יחיד, קיין פיל שכר פאַר אירע חבלי לידה און פאַר די שווערע טראַגישע נסיונות פון איר מוטער־וועג האָט זי פון מיר נישט געהאַט, און הערן ווי איך זאָג מיט האַרץ און דבקות קדיש איז געווען, אויב נישט איר איינציקער נחת פאַר 20 יאָר — איז די גרעסטע גדולה פאַר די לעצטע 15 יאָר.

אָבער פֿאַר זיך קיין קדיש האָט זי — די אשת חיל, די גערעטעניש, די יידענע מיטן ווילן און פֿייער פֿון אַ מאַרעאַדאָר (די געשטאַלט ווערט דאָ איבער־געחזרט!) — נישט באַזאָרגט! — 10 חדשים האָט זי קיינער נישט מזכיר געווען.

בין איך אַוועקגעלאָפֿן אין בית־מדרש... מען האָט מיר אָנגעוויזן דעם וועג, דאָס געסל... רעיונות! מחשבות! ספֿקות! הוכט זיך, אַז אַ חודש פֿאַרן יאָרצייט זאָגט מען קיין קדיש נישט? און מיין קדיש וועט זיין — פּסול, אַ ברכה לבטלה, אפֿשר אַ חילול?

אָבער — דאָס זענען האָך סוף כל סוף פּרטים! דער עיקר — זאָל אין ים פֿון אבֿלות אַריינפֿליסן דער טרויער־טראָפּן איבער מיין מאַמען — דער פֿאַרוואָרלאָזטער, פֿאַרשטויסענער, צווישן מיליאָנען אויפֿן עולם אמת — געקומענע איינער אַליין — אָן מלווים... דער לייענער וועט זיך נאָך דערוויסן ווי עס האָבן אויסגעזען די פּאַקטן... דערווייל זענען עס בלויז שטימונגען פֿון מיין געמיט.

איך האָב געבעטן מאַכן אַ הזכרה נאָך איר. דער בעל־תפֿילה האָט צוויי מאָל צעפּלאָנטערט דעם ייחוס נאָמען „בעבור שבנה“... איידער איך האָב באַוויזן אונטערצוזאָגן: „אברהם בר' בנימין“, האָט דער רוח אונטער־געדריקט אַ יונגן מאַן, וואָס האָט פֿון צווייטן עק (אין פּאָליש) אויסגערופֿן:

„אַרקאַדי בר' בנימין“. און דער שמש האָט, קוקנדיק אַ היין און צוריק, נישט געוווסט ווי אַזוי צו פֿאָרן ווייטער...

מיך האָט אַ קאַלטער שווייס באַדעקט. מיר האָט זיך געדוכט, אַז עמעצער פֿון המון שטויסט מיין מאַמען, וואָס וואַרט ביים כסא הכבוד אויפֿן חלק עולם הבא...

אָבער מיין בעכער פֿון צער און ווייטיק איז נאָך דערווייל געשטאַ־נען אַ פֿולער.

געגאָסן פֿון אים — און שיעור זיך נישט דערשטיקט — האָב איך בעתן קדיש־זאָגן.

זיי זענען — חסידים!

איך בין — אַ מתנגד!

אַז איך האָב אָנגעהויבן: „יתגדל, ויתקדש“, האָב איך דערפֿילט אַרום זיך — אומוויילן: זיי דאַרפֿן האָבן: „יתגדל, ויתקדש“.

און אַז איך בין געקומען צום „וימליך מלכותי“ און אַוועק ווייטער אָן „ויצמח פּורקני“, איז געוואָרן אַזאַ קלאַפּעריי אין די שטענדערס און טישן, אַז...

איך האָב דעם קריש אָפּגעהאַקט און — אַרויסגעלאָפן פון קלויז...
וואָס דאָרטן איז געוואָרן — ווייס איך נישט!
וואָס נאָך צו דערציילן — האָב איך נישט!
ד אָ ס ג ע ס ל האָט מיך צום „כלל ישראל" — נישט געפירט.

* *
*

אויב די ברואים, וואָס „ויצמח פורקני" איז זיי וויכטיק, און די הייסע טרערן פון אַ יונגן „מתנגד" אין דער אבלות נאָך זיין מאַמען לאָזט זיי גלייכגילטיק — אויב זיי זענען „גאָטספאַרכטיקע ייִדן", טאָ ווער דאַרף האָבן זייער „יראת שמים"?

אַרויסגעשטויסן פון זייערע מניגים, בין איך אַרומגעגאַנגען, ווי מיך וואָלט מען מיט שטעקנס געשלאָגן איבערן האַרץ.

די געשטאַלט פון מיין מאַמען מיטן עפּל אין האַנט, וועלכע דער רויך פון לאָקאָמאָטיוו האָט פון מיר פאַרשטעלט אויפן פעראָן פון ווילנער באַנהויף, איז שוין איצט פאַרשוואונדן... מיך האָט אומעטום און אָן אויפהער פאַרפאָלגט אַ געשטאַלט אין תכריכים... זי איז געשטאַנען אַליין אונטער אַ בוים אויף בעקלינס טויטנאינדזל... אַרום איז אַלץ געווען רואיק, פאַרגליווערט אין אומגעשטערטקייט... בלויז איבער דער ווייסקייט פון אירע תכריכים האָבן זיך פון די אויגנלעכער און פון האַרצן געשלענגלט צוויי טונקעלע פעדעמלעך: פון די אויגן — טרערן, פון האַרצן — בלוט...

מען האָט זי פון לעבן פאַרטריבן! מען האָט זי אין פריצייטיקן קבר אַראָפּגעשטויסן — דאָס האָב איך איצט געפילט מיט אַלע פיבערס, אין דער ווייטיק, וואָס איך האָב דערפילט אין וואַגאָן דעם 12 אויגוסט 1915, האָט איצטער אָנגעהויבן פיקן מיין האַרץ און פאַרטרייבן פון מיינע אויגן דעם שלאָף. איך וואָלט אָן ספק געוואָרן נערוועז קראַנק... האַלוצינאַציעס וואָלטן אָנגעהויבן וועקן מיין ווירקלעכקייט. דער געדאַנק, אַז איך קאָן דער מאַמען נישט טריי זיין אפילו דורך 3 קדישים אין טאָג, האָט מיך פשוט פאַרפאָלגט. איך האָב געטראַכט, צי זאָל איך נישט מייז קאָפּ מיט אַש באַשיטן און זיך לאָזן איבערן שטאָט, אַז מענטשן זאָלן פרעגן וואָס דאָס באַדייט און דערהערן עפּעס וועגן מיין מאַמען, און אַזוי אַרום איר זכר דערמאָנען? איך וואָלט אפשר אַזוי געטאָן, ווען נישט דער געדאַנק, אַז מענטשן וועלן אין דעם איינזען קודם כל „אַן עפעקטפולע אינסצעניזאַציע פון אבלות" און צוגעבן, אַז איך בין קאָנסעקווענט אין מיין טעאַטראַלישקייט...

האָב איך אַרומגעוואַנדערט איבער גאַסן, גערטנער און וועלדער — אַ צעמישטער, אַ צעפּייניקטער — אַ צ ע ד ר יי ט ע ר... האַלב־משוגע.

איז געקומען קיין אַלעקסאַנדראָווסק (אויף אַ פּאָר וואָכן, דוכט זיך?) — ק ל אַ ר אַ י ו נ ג! מיר איז שוין אויסגעקומען צו באַטאָנען, אַז נאָכן „שפּאַציר דורך אייראָפּע" מייד איך אויס אויף מיינע דפּים צו שילדערן גענויע פּאָרטרעטן פון שוישפּילער — אפילו די גרעסטע — און זייערע לייסטונגען.

קלאַראַ יונג און ר ו ד אָ ל ף זאַסלאַווסקי (אַ ז ו י ה אָ ט ע ר ג ע ה יי ס ן א ו י פ ן אַ פ י ש) — געהערן צו דער משפּחה פון די גרעסטע אַקטיאָרן אין וועלט־מאַסשטאַב. דערביי מוז איך צוגעבן, אַז זאַסלאַווסקי איז געווען אויסגעוויקלט אין דער קולטור־לאָזיקייט פון דעם, וואָס האָט אויף דער יידישער גאַס זיך גערופן: „טעאַטער"... אַז איך האָב אים דערזען דעם ערשטן מאָל, האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז איך שטיי אין פּאָליש, און אַרום מיר פּויקן טישן און שטענדערס און מנינים שרייען: „ויצמח פּורקניה!" — אין זיין ספּעקטאַקל איז געווען „ק י נ ס ט" נישט מער, ווי אין פּאָליש איז געווען ת פ י ל ה...

אָבער ער מיט זיך האָט פון דער בינע געשפּריט פונקען און שטראַלן פון הויכער שעפערישער וונדערקייט און טיפסטער ליטורגיע, וואָס פירט ביים ערשטן אָטעמצוג אַוועק צו איבערערדישע הויכן.

מיר וועלן זיך נאָך גיך צו אים אומקערן, לייענער!

אויף די דפּים פון אונדזערע לויפנדיקע פּ אַ ק ט ן, וואָס האָבן געוועבט די תּשובֿות אויף מיינע אָנגעפּלאָסענע שאלות און צוגעשטעלט דעם „ציפער" צו מיינ׳ע „גולן" — איז אַרויסגעשוואומען דער שטראָם פון מיין לעבן און תּיקון איז — לעבן.

מיר האָבן פאַר זיך ווידער — ט ע אַ ט ע ר!

דאָס מאָל — יי ד י ש ט ע אַ ט ע ר!

און די וויסטעניש איז פאַרשוונדן! און גרינע באָדנס האָבן זיך געשפּרייט אונטער מיינע ווייטערדיקע שריט, און פּאַלמען האָבן געבליט.

קלאַראַ יונג — להיפּוך צו זאַסלאַווסקין — איז געווען — ראַפינירטע סצענישע קולטור און ס פּ ע ק ט אַ ק ל — פון ערשטן ביזן לעצטן אות און קלאַנג.

אַ ריי ערשטקלאַסיקע שוישפּילער, הגם נישט אייגנהייטלעכע לויט זייער סטיל און אופן, אָבער — פּובליקום־באַגאַבטע; אַן אויסגעצייכנטער אָרקעסטער אונטער דער אָנפירונג פון אַ רוטינירטן, הויכבאַגאַבטן דירי־

געגנט; אַ כאָר — נישט קיין גרויסער, אָבער שטרענג־דיסציפּלינירטער — דאָס אַלץ צוזאַמען האָט אַריינגעפירט אין דער אַטמאָספער פון אַ גאַנץ טעאַטער, און איך האָב בוכשטעבלעך דערפילט אַ צופלוס פון פרישער, מחיהדיקער לופט אין מיינע איינגעשרומפּטע לונגען.

און — אַן אומגלויבלעכער פּאַראַדאָקס!

די פאָרשטעלונגען, נישט געקוקט אויפן „לייכטן זשאַנער", האָבן געווירקט ווי אַ פאַקטאָר, וואָס האָט געלויטערט און גערייניקט די געמיטער.

דער שלאַגער פון די גאַסטראָלן איז געווען די אָפּערעטע: „דזשייקע־לע בלאָפער". און דער פּאָפּולערער מאָטיוו, וועלכן אַלע אין שטאָט (וואָס פאַרמאָגן אויערן, פאַרשטייט זיך) האָבן אָנגעהויבן זינגען — אָט דער קאַסקאַדיאָר, לוסטיקער, בראַוועד מאָטיוו איז פאַר מיר געוואָרן דאָס, וואָס מיט 5 יאָר צוריק — נאָך דעם אומקום פון „טיטאַניק" איז געווען — דער ערשטער „טאַנגאָ".

איך האָב, משמעות, האָבנדיק געענדערט דעם מאַזשאָרן־שליסל אויף מינאָר און, אפשר מיט וועלכע עס איז אַנדערש קלינגענדיקע ניואַנסן — געזונגען די מעלאָדיע כסדר, אָן אויפהער און אויסגעלעבט אין דער מע־לאָדיע מיין טרויער און יאוש נאָך מיין מאַמען...

זאָלן די „ויצמח־פורקני׳דיקע" יראי־שמים קיין פאַריבל נישט האָבן: מנחם־אבל זיין איז אָן ספק אַ גרויסע מצווה און אַ טיף־יידישע מידה לגבי מיר אין יענע שווער טרויעריקע טעג אויף מיין לעבנסוועג האָבן אָט די מצווה און מידה מתקן געווען — קלאַראַ יאָנג און אירע פרעכטיקע מיטשפּילער.

איך האָב אָפּגעלעבט!

און... דערווייל נאָך נישט וויסנדיק, אַז אַזוינס איז געשען מיט מיר, בין איך אַרויס אויפן שליאַך, וואָס האָט געפירט און מיך געבראַכט צור „י ע וו ר ע י ס ק י ג אַ ר אָ ד".

די הימלען האָבן זיך אָנגעהויבן אויסלייטערן איבער מיינע ווייטער דיקע האָריזאָנטן. לאָמיך זיך פאַרגינען אַ ביסל שפּאַס און הוזק...

ביי קלאַראַ יאָנג אין אַנסאַמבל האָט געשפּילט — זילבערבערג, אַ גע־וועזענער מיטגליד פון פּרץ הירשביינס טרופּע, האָט ער פון יעקב בן־עמי, פון לאַזאַר פריד, מיט וועלכע איך בין שוין פון לאַנגע יאָרן פריער געווען באַקאַנט און באַפריינדעט, וועגן מיר געהאַט געהערט... אין יענע קרייזן בין איך דאַן געווען אַ מין „בייז ווונדער": „סוואָרינגס טעאַטער־שול"

קלאַראַ יאָנג

„געשפּילט פאַרן קיסר“, „לעבט אָן לעבנסרעכט“, „אַ נגידישער זון“ און „אַלץ געוואָרפן צוליב טעאַטער“ — עפּעס נ י ש ט מיט מענטשן צו־גלייך! האָבן מיר זיך מיט זילבערבערגן באַקענט און פון צווייטן טאָג זיך געטראָפן ווי מיר וואָלטן זיך געהאַט צונויפגעלעבט פון יאָרן. דערהערנ־דיק, אַז פון ספּעקטאַקל, בפרט פון קלאַרען, בין איך אין הימלישער התפּעלות, האָט ער מיך אַריינגעפירט צו איר, זייענדיק, בטוח, אַז איך וועל תיכּף אַרויסשיטן דעם גאַנצן זאַק קאָמפּלימענטן. זי האָט מיך געטראָפן מיט אַ צוביבערנדיקן שמייכל, האָבנדיק פון זילבערבערגן שוין פריער אויס־געהערט, אַז ער וועט ברענגען אַן „אינטערעסאַנטן טיפּ“ (אין שטאָט האָבן זיי, מסתמא, געהערט, אַז קיין קאַליקע אויף די ברעטער איז דער „טיפּ“ אויך נישט)...

איך האָב אַ קוש געטאָן ביי דער „וואונדער־פרוי“ איר אויסגעבריליאַנ־טעוועטע האַנט און געשוויגן ווי אַ מת. די ערשטע מינוט האָט עס אויסגע־זען ווי אַ גוט־געשפּילטער אויסדרוק פון באַוואונדערונג („נישטאָ קיין ווער־טער“!), די צווייטע מינוט איז געווען אומהיימלעך, די דריטע — פּיינלעך. זי האָט זיך אויסגעדרייט צום שפּיגל מיטן רוקן צו מיר און, דערהערנדיק דעם סיגנאַל צום אָנהייב אַקט, איז זי אַוועק פון דער גאַרדעראָבע, נישט צוואַרפנדיק אפילו אַ בליק אין מיין זייט.

זילבערבערג איז געשטאַנען ווי אַ געליימטער; איך — ווי אַ גולם...

— פאַרוואָס האָסטו איר קיין וואָרט נישט געזאָגט? — האָט ער קוים אַרויסגעמורמלט.

— איך קען קיין ענגליש נישט און האָב מורא געהאַט צו רעדן מיט איר פראַנצויזיש, אפשר קען זי נישט?

— משוגע צי חסר דעה ביסטו? וואָסער ענגליש? וואָסער פראַנצוי־זיש? הו רעדסט האָך אַזאַ פרעכטיקן יידיש מיט מיר!

איך האָב אויסגעגלאָצט מיינע אויגן.

— יי ד י ש? מיר איז נישט איינגעפאַלן, אַז מיט אַזאַ דאַמע קאָן מען רעדן — יידיש!

אָט פון דעם פּונקט, לייענער, הייבן מיר אָן אונזער מהלך — צום יידישן פאָלק!

XVI. פֿאַקטן פֿירן און שטויסן

קורץ נאָך קלאַרא יאָנג איז קיין אַלעקסאַנדראָווסק געקומען ר אַ ו ב ן ז אַ ס ל אַ וו ס ק י. אויפֿן אַפֿיש, ווי שוין באַמערקט, האָט ער זיך גערופֿן — „ר ו ד אָ ל ף“. און דאָס האָט אויסגעזען דעם רוסישן אַקטיאָר „אַרקאַדי מאָרעווסקי“ פֿאַר אַזאַ מין שטיק „ו י ל ד פ ל יי ש“ ווי „באָכראַן“ — ביים נעכטיקן „פּיאָהאָר“... מיט דריי יאָר צוריק, אַז וואָיטאלאָווסקי און „אַראָנאָוויטש“ פֿלעגן זיך צו מיר ווענדן: „אַלעקסאַנדר!“, „אַנאַטאָלי“, „אַלפֿרעד“ — איז עס מיר אויסגעקומען — קאָמיש, לעכערלעך, מעשה חוזק... עפּעס אַזוי ווי עמעצער וואָלט געפּרוווט מיר איבערפֿאַרבן מיין שוועליורע, אָבער קיין פּ ר י נ צ י פּ י ע ל ן פֿאַרדראָס האָט עס אין מיר נישט אַרויסגערופֿן. איצט ביי זאַסלאַווסקין האָט מיך „רודאָלף“ פֿאַרדראָסן, שאָקירט, כמעט — באַליידיקט!

אַרויסזאָגן עס האָב איך נישט געקאָנט, האָבנדיק אַליין מיין „אַברהם“ באַהאַלטן אין „בוזעם־קעשענע“, אָבער איך האָב דערפֿילט, אַז זאַסלאַווסקיס „רודאָלף“ איז מיר אַ שלעכטער ציגל אין בנין, וואָס איך וויל ערשט אָנהייבן בויען. איך האָב נישט געהאַט קיין שום קאָנקרעטע פּלענער, אַפֿילו נישט קיין ווונטשן, קיין כוונות, אָבער... „פֿאַרוואָס „ר ו ד אָ ל ף“? פֿאַרוואָס נישט — „ר אַ ו ב ן“? — מיר איז קלאָר געווען נאָר אָט די שאלה און — מיין שטילער פֿאַרדראָס.

איך געדענק נישט אין וויפֿל און אין וועלכע פּיעסן איך האָב זאַסלאַווסקין אין אַלעקסאַנדראָווסק דעמאָלט געזען; מיר שיינט, אַז איך האָב אים בכלל מער נישט געזען, אָבער דער רושם, וואָס ער האָט אויף מיר געמאַכט אין א יי ן ספּעקטאַקל, איז געווען אַזאַ, אַז ער איז פֿאַרבליבן אין מיין לעבן ווי אַ ווענדעפּונקט, אַן ע ט אַ פּ...

איך מוז דאָ דעם לייענער דערמאָנען, אַז מיט 11 יאָר צוריק איז מיין גורל באַשלאָסן געוואָרן אין ווילנע בעת די גאַסטראָלן פֿון אַ גרופּע פּע־

שערבורגער אַקטיאָרן מיט דאַלמאַטאָוון בראש... מוצאי־שביעות האָבן זיי אין שטאָט־זאַל געשפּילט אָסיפּ דימאָווס „שמע ישראל“, און דאַלמאַטאָוו אין דער ראָל פון „אהרן שיפּער“ האָט מיך געפאַנגען און באַשטימט מיין וועג — צו דער רוסישער בינע.

אין אַלעקסאַנדראָווסק אין די גאַסטשפּילן 1918 האָט זאַסלאַווסקי אויך געשפּילט „שמע ישראל“...

איך האָב אין קאַפּיטל וועגן מיין גייסטיקן איבערברוך אין יאָר 1907 באַטאָנט, אַז „שיפּער“ האָט נישט געהערט צו דאַלמאַטאָווס גרויסע לייסטונגען (וועגן וועלכע מיר האָבן אויף אַן אַנדער אָרט גערעדט בפרטיות) און געווירקט האָבן דאָ גאַנץ אַנדערע פאַקטאָרן. זאַסלאַווסקיס „אהרן שיפּער“ איז געווען אַ סצענישע געשטאַלט, וועלכע האָט דאַלמאַטאָווס „שיפּער“ געלאָזט הינטער זיך ערגעץ אויף אַ טיפן הינטערגרונט. דאָס אַליין („דעקן דאַלמאַטאָוון“!) איז שוין געווען אַ מאָמענט, וואָס האָט מיך איבערראַשט, אָבער זאַסלאַווסקי האָט מיך באַצויבערט — אומאָפּהענגיק פון דער קאָנקרעטער געשטאַלט פון „אהרן שיפּער“: איך האָב דערזען פאַר זיך אַן אַקטיאָר פון אַזאַ מין מאָס טיפקייט, אויפריכטיקייט, צאַרטקייט, פאַרביקייט און הונדערטפּראָצענטיקער מוזיקאַלישקייט, אַז איך האָב מיך אַוועקגעטראָגן פון אַלעקסאַנדראָווסק ביים דניעפּר — צו די ברעגעס פון דער שפּרעע, פון דער סענע, און געוואָרן מיט 10 יאָר יינגער, געוואָרן „אויס“ — אַקטיאָר און פאַרגעסן מיינע „האַמלעטן“, מיינע „ראַגאַזשינס“, מיינע טויזנטער צושויער און לאָרבערס און געוואָרן — אַ צושויער, וואָס קוקט און קוויקט זיך... וואָס לערנט זיך — — —

אין אַ 4 חדשים אַרום האָב איך „שיפּערן“ געשפּילט אין ווילנע אויף ייִדיש, און אויב דער שוישפּילער אין זיין גאַנצן מהות איז געווען דאַלמאַטאָווס אַ תלמיד, איז די געשטאַלט פון „אהרן שיפּער“ געוואַקסן אָנגעהויבט דורך ראובן זאַסלאַווסקיס טאָן, אופן און שטימונג. איך האָב עס יאָרן שפּעטער ביי אַ געלעגנהייט אים געזאָגט, ער האָט עס אויפגענומען מיט דער באַשיידנקייט, וואָס איז די מידה פון יעדן אמתן טאַלאַנט, הגם נישט אין אַלע אומשטענדן און לעבנספאַלן געלינגט עס מענטשן אפילו מיט טאַלאַנט די מידה איינצוהאַלטן: דאָס איז שוין אַ פראַגע פון קולטור, ערשטנס, און צווייטנס (דער עיקר!) — פון דער סביבה, אין וועלכער עס לאָזט זיך די אייגענע קולטור טראָגן און — אויסהאַלטן.

זאַסלאַווסקי איז געווען אַ מענטש מיט אַ טיפֿן טאַלאַנט, אָבער פֿון פֿערזענלעכער קולטור איז ער געווען ווייט, ווי ווייט אַ באַרגשפּיץ איז — פֿון ברעג ים...

אַן אויסערלעכקייט האָט ער געהאַט: ביי אַ פּאָר טיפֿע וווּנדערבאַרע אויגן און צאַרטן אָוואַל פֿון בלייכן פּנים — צוויי אויבערשטע ציינער, וואָס האָבן זיך געריסן פֿון די ליפּן און האָבן זיין געזיכט דעפֿאָרמירט. דער איינדרוק פֿלעגט שנעל ווערן נייטראַליזירט, אַדאַנק זיינע סאַמעטענע אויגן, און ער איז געווען ממש צויבערהאַפֿט ווען ער האָט געשמייכלט, אָבער מערסטנטייל, ווען ער פֿלעגט עמעצן אָנקוקן, האָט אין בליק און אין דער גאַנצער האַלטונג געשפּילט דער שטומער אויסרוף: „ווער ביסטו? און ווער בין איך?? און פֿאַרגעס נישט דעם חילוק און שטיי פֿון ווייטן!!“... אָט די לאַנגיאָריקע רעאַקציע אויפֿן אַ ר ו ם האָבן געלייגט אויף זיין אָנבליק אַ חותם, וואָס איז פֿאַר זיין טיפֿער באַגאַבטקייט נישט געווען קיין געהעריקע ראַם.

מיר איז פֿאַר די עטלעכע צוזאַמען פֿאַרבראַכטע טעג אויסגעקומען אים צו זען אין פֿאַרשידענע סיטואַציעס, און איין מאָמענט איז מיר פֿאַרבליבן ווי אַ נישט־פֿאַרהיילטער ראַץ אויף מיין איינדרוק וועגן אים.

ער האָט געהאַט אַ פֿרוי. זי האָט געשטאַמט פֿון ווילנער אינטעליגענטישע קרייזן, איר ברודער — ווי ווייט מיך פֿאַרפֿירט נישט מיין זכרון: אבראַשאַ לעווין — איז געווען איינער פֿון די פּילצאָליקע טעאַטראַלן, שפּעטער יונגע אַקטיאָרן, וואָס האָבן זיך געדרייט אַרום אונדזערע קרייזן. דאָס איז געווען די סיבה, וואָס פֿרוי זאַסלאַווסקי האָט מיך אויפֿגענומען ווי אַ „אַלטן באַקאַנטן“, הגם איך האָב זי געזען צום ערשטן מאָל. איך מוז דאָ אונטערשטרייכן: קיין מינדסטן גרונט צו מיינען, אַז איך האָב איר פֿרייד צו האָבן מיך געטראָפֿן געהאַט בדעה צו פֿאָרסירן, אויסנוצן — האָב איך נישט געגעבן; קיין איין שריט, באַוועגונג, מינע, שמייכל, וואָס זאָלן באַרעכטיקן „אייפֿערזוכט“, האָב איך נישט געמאַכט. אָבער איך האָב אין אַ טאָג־צוויי אַרום באַמערקט, אַז ער ווערט בלאַס, קריגט כלערליי קאָלירן אויפֿן פּנים בעת זי קומט אָן... מעגלעך, אַז די סיבה איז געווען אַן אַנדערע, און איך האָב דערצו גאָר קיין שייכות נישט, אָבער איך האָב מיך אָנגעהויבן פֿילן אומהיימלעד, פּשוט — ש ל ע כ ט — אין זייער קעגנוואַרט און זיך באַמיט אויסצומיידן צו טרעפֿן זיך זאַלבעדריט...

דאָס איז געווען אפֿשר דער ערשטער פֿאַל, ווען איך האָב דערזען אַזוי בולט דאָס בילד פֿון „פֿאַמיליענלעבן“, אויסגעדרייט מיטן אונטערשלאַק

צום הרויסן... (וועגן דעם וועט נאָך מיין לייענער אויך האָבן אַ דף רעיונות!). זאַסלאַווסקי האָט, פאַרשטייט זיך, ווי האָט רוב קאָמפּליצירטע קינסטלער־נאַטורן, נישט געקאָנט געהערן צום מין „לייכטע" מענטשן... זאַסלאַווסקי איז געווען אַ ש ו ו ע ר ע ר מ ע נ ט ש, און אַריינברענגען אים אין מצב פון ווילדסטן גרימצאָרן האָט געקאָנט זייער אָפּט אַ גאַנץ אומשולדיקער גאַנג פון עמעצן, וואָס האָט אפילו נישט געטראַכט, אַז דער גאַנג האָט צו אים אַ שייכות... און פרוי לעווין האָט — העכסט וואַרשיינלעך — צום פאַל געהאַט נישט מער שייכות ווי אַלע אַנדערע אַרום, אָבער...

אויף איינעם פון די פאָרשטעלונגען — מיר הוכט זיך מאַקע פון „שמע ישראל" — בין איך, אַריינקומענדיק בעתן אַנטראַקט הינטער די קוליסן, געבליבן שטיין אָן לשון: זאַסלאַווסקי איז געלעגן אין קאָרידאָר אויפן דיל פון אַספאַלט און זיך געצאַפּלט אַזוי ווי אין אַ פּאַראָקסיזם פון עפּילעפּסיע מיטן גאַנצן גוף... און נעבן איז נישט געווען קיין איין מענטש!
אויף מיין פאַרצווייפלטן אויסגעשריי האָב איך דערהערט: „לאָזט אים ליגן, אַז נישט וועט זיין ערגער!"

איך האָב מיך צוריקגעצויגן, אַוועק אין אַ זייט און געבליבן שטיין, האַלטנדיק אים אויפן אויג. אין אַ 2—3 מינוט אַרום האָט ער זיך אויפגעהויבן און אַוועק אין גאַרדעראָבע, אין אַ מינוט 10 אַרום איז דער ספּעקטאַקל אַוועק ווי ס'וואָלט גאָרנישט געשען...

איך האָב פון לאַנגאָן שוין געוווסט וועגן פּאַטאָלאָגישע אויסברוכן ביי אַ ריי אַקטיאָרן. איוואַנאָוו־קאָזעלסקי האָט אין אַנפאַל פון גרימצאָרן צעריסן ביי זיין פרוי איר מויל, דאַלסקי זאָל איבער דער גרעפין סטענבאָק־פערמאָר — זיין „געזעצלעכער" פרוי — האָבן באַגאַנגען פאַרברעכנס, צוליב וועלכע אַן אַנדערער וואָלט פאַרפוילט געוואָרן אין תפיסה. אָבער דאָס זענען דאָך אַלץ פאַרהעלטענישן אין די סביבות פון פאַרשכורטע קעפּ, צעלאָזענע מענטאַליטעטן, פּאַטאָלאָגישע ווילנס פון פריצים, וועמענס זיידעס, אויב נישט טאַטעס, זענען געווען לייבקנעכט־באַזיצער און האָבן געשמיסן מיט אויסגעווייקטע ריטלעך איבער נאַקעטע לייבער פון מענטשן!

אָבער דאָ האָבן מיר דאָך פאַר זיך אַ געוועזענעם ישיבה־בחור! זיין זיפץ אין דער געשטאַלט פון „אהרן שיפער" זאָגט דאָך עדות וועגן געבראָכענעם האַרצן — ווי קומט אַהער עפּעס פון יאָהאַן דעם גרויזאַמען?
איז די תשובה אַ קלאָרע און פּשוטע: האָט ער מאַקע ק יי נ ע ם

קיין שלעכטס נישט געטאָן! ער האָט זיך אַליין געשלאָגן דעם קאָפּ אין אַספֿאַלט און אַזוי אַרום אויסגעלעבט אין עפּילעפּסנשפּיל זיין אָנגעזאַמלטן ווייטיק און — אַוועק אויף דער בינע שפּילן אַן אַנדער דראַמאַטישע סיטואַציע...

אַרום האָט ער אַרויסגערופֿן גרינגשעצונג, כמעט פֿאַראַכטונג צו זיין „אַקטיאָרעריי", מיר איז ער פֿון יענעם אינצידענט געבליבן אין האַרצן ווי אַ מאַרטירער אין זיין איינזאַמקייט און אָנגעווייטיקטן געמיט.

אָבער אין דער רשימה פֿון מיינע צעשטערטע מזבחות, צעבראָכענע ווערטן, צעפֿאַלענע פֿעסטונגען איז אַריינגעטראָגן געוואָרן נאָך איין חורבה: „משפּחה"...

דער ערשטער און מעכטיקסטער פֿאַקטאָר פֿון פֿאַמיליען־גאַנצקייט איז ביי אונדזערע זיידעס געווען — ט ה ר ת ה מ ש פּ ח ה.

מיין לייענער ווייסט שוין וואָס ביי מיר איז דערפֿון געבליבן נאָכן קאַפּיטל: „פֿאַמיליע־ברוך"... דאָ וואָלט געווען נישט אויפֿן אָרט צו אַקצענטירן דאָס, וואָס בשעתו איז דערציילט געווען.

דאָ איז אָבער יאָ אויפֿן אָרט צו זאָגן, אַז טהרת המשפּחה איז געווען אַ דערהייבענע מידה און אַ גרויסער ווערט אין די אומשטענדן און פֿאַרהעלטענישן פֿון יענע צייטן און דורות, און איז לחלוטין — נישט קיין „תנאי קודם למעשה" — אין די באַדינגונגען און באַציונגען פֿון אונדזערע דורות.

איך האָב בשעתו באַטאָנט, אַז ביי מיר אין האַרצן איז פֿאַרבליבן אַ פּינטל, וואָס האָט ווי געטאָן, אָבער קיין שום ענדערונג אין מיין באַציונג צו מיין פֿרוי און פֿריינד האָט דאָס פּינטל נישט אַריינגעבראַכט. מיר האָבן נאָך דווינסק שוין אָפּגעלעבט צוזאַמען 4 מיט אַ האַלב יאָר, און פֿאַר אָט די 4 מיט אַ האַלב יאָר איז אונדזער פֿאַמיליע־לעבן געווען לכל הדעות נישט ווייניקער שלימותדיק ווי פֿאַרן „ערשטן חורבן"... איך מוז צוגעבן, אַז קוקנדיק אויף זיך דורך די ברילן פֿון ווייטערדיקער דערפֿאַרונג, זע איך, אַז איך בין בכלל געווען אַן אומדערטרעגלעכע בריאה לגבי מיין לעבנס־באַגלייטערין, און איך פֿאַרשטיי נישט ווי אַזוי זי האָט אויסגעהאַלטן נעבן מיר כמעט 7 יאָר. וואָס אמת איז: מיר זענען פֿאַר די ערשטע 7 יאָר געווען צ ו ז אַ מ ע ן — אָ פּ ש י ד ר יי...

און אָט דאָ, לייענער, ליגט דער שליסל צו לעזן די מיסטעריע פֿון אונדזערע פֿעדעם, קניפּלעך און... לויזן בונד.

איך האָב אין אָנהייב זיך געהאַט אויסגעדריקט, אַז דאָס, וואָס מיר האָבן געהאַלטן פאַר „פרייהייט“ אין אונדזער צוזאַמענלעבן, איז געווען פרעמדקייט!

אָט די פרעמדקייט איז געווען אַ באָדן, אויף וועלכן עס האָבן זיך געזאַמלט איינער נאָכן צווייטן — פאַקטן. און פאַקטן, אַמאָל (איך ווייס נישט ווען... אפשר אַ סך פריער ווי איך האָב גע־מיינט) — איינער, נאָכדעם — אַ צווייטער און אַ דריטער און אַ צענ־טער: פאַקטן פון פרעמדקייט, פון אַבסאָלוטער אומאָפּהענגיקייט — פאַקטן האָבן זיך געזאַמלט, אָנגעזאַמלט און עס איז אויסגעוואַקסן אַ וואַנט, הינטער וועלכער אונדזער צובונד האָט זיך שוין נישט געקאָנט דורכבאַקומען: דאָס לעבן, די אָנגעזאַמלטע פאַקטן האָבן זיך אַרויסגעוויזן שטאַרקער...

אָט די פאַקטן, לייענער, וועל איך איינעם נאָכן אַנדערן באַווייזן — ווידער אָן דעם צומיש פון פאַנטאַזיע — אַזוי ווי זיי זענען אויס אין מיין געהעכעניש.

אין אַלעקסאַנדראָווסק זומער 1918, נאָך דעם, ווי די שטאָט איז באַזעצט געוואָרן דורך די עסטרייכער און עס איז אָנגעקומען די עפּאָכע פון סקאָראָפּאַדסקיס „סאַמאָסטייגער אוקראַינע“ — האָבן מיר געוווינט אויף פאַרשיידענע דירות אין פאַרשיידענע עקן פון שטאָט.

איך וויל תיכף דאָ אַוועקשטעלן די „נקודות אויף די אותיות“. יעדן קלאָרן קאָפּ מוז זיך דאָ לייגן אויפן שכל, אַז איך האָב געדאַרפט האָבן אַ באַזונדערע דירה צוליב מיין „פרייהייט“, כדי צו לעבן אומגעשטערט און געניסן די פּירות פון מיין דערפאָלג ביי מענער און... ווייבער?

ניין, לייענער!

איך האָב קלאָר דערציילט וועגן בריוו נאָך „האַמלעט“ און נישט באַהאַלטן, אַז אין מיין אומגאַנג איז אַריין אַ פרויענווערן.

און דאָס איז געווען אַ פאַמיליע, וווּ איך בין געוואָרן אויפגענומען און וווּ איך האָב געפונען מיין היים... דאָס האָט געדויערט מער ווי צוויי יאָר. און נישט נאָר איך בעצמי! אַלץ, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו מיר, איז געוואָרן אין דער פאַמיליע אויפגענומען מיט ברייטע אָרעמס. איז געקומען אַ קרובה צו גאַסט, האָט זי לאַנגע וואָכן געוווינט אין אָט דער פאַמיליע. דער „פאַטער פאַמיליע“ האָט אַלע יאָרן געהאַט צו מיר און צו אַלץ, וואָס מיט מיר איז געווען פאַרבונדן, די זעלביקע באַציִונג, ווי זיין פרוי.

אין דער פאַמיליע זענען געווען צוויי טעכטער: אַ 14־יאָריקע און אַ 7־יאָריקע. די עלטערע איז געווען ענלעך צום פאָטער, די קליינע האָט געהאַט בלאָנדע געקרייזלטע האָר, בלויע אויגן און האָט דערמאָנט ראַפּעלס מלאכל פון דער „מאַדאָננאַ סיקסטאַ". זי איז געשטאָרבן פון אַ קינדער־קראַנקהייט, און איך בין עטלעכע וואָכן נישט אָפּגעטראָטן פון דער פאַרטרויערטער מוטער, איינמאָל, זיצנדיק מיט איר אין יענע שרויערמיט און רעדנדיק וועגן ביידע מיידלעך, האָב איך באַמערקט, אַז די עלטערע איז ענלעך אויפן פאָטער און די יינגערע איז נישט געווען ענלעך — „אויף קיינעם נישט". מאַריאַ פעדאָראָוונאַ האָט אַ שמייכל געטאָן:

— ווי אַזוי קאָן עס אַ מענטש אויף „קיינעם" נישט זיין ענלעך! איר רעדט נאַרישקייטן! ליליניקאַ איז אויך ענלעך געווען אויף איר פאָטער!

מיין אַננאַ נאַטאַנאָוונאַ האָט זיך אין דער פאַמיליע אויך געפילט ווי „גאָט אין אָדעם". קיין שאלות האָט זי מיר נישט געשטעלט אַזוי גוט, ווי איך האָב זי געלאָזט צורו מיט מיין יענעם „פינטל", אויף וועלכן זי איז מיר שולדיק געווען אַן ענטפער און דעם חוב נישט געצאָלט.

האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה: „עסטרייכער"...

עס איז פון שטענדיק געווען אַן „אָפן הויז": געסט, אויפנאַמען, אימפּראָוויזירטע קאָנצערטן... דערביי קיין שפור פון קאָרטנשפּיל! (איך וואָלט אַנטלאָפן ביים ערשטן פאַל). זענען אויף דער צווייטער וואָך געווען פאַרבעטן צו מיטאָג דריי אָפיצערן.

איך געדענק ווי היינט, ווי אַ הויכער שלאַנקער מאַן אין אַ פענצנע און אַ שוואַרצן קורצן מונדיר מיט גאָלדענע שליפעס און אַ קרומער ווייסער זעבל מיט זיידענע ווייסע פרענדזן שטרעקט מיר אויס די האַנט און איך דערהער: „דוואָרזשאַק יעסטעם"... אַז „יעסטעם" איז פּויליש האָב איך דאַן נישט געוווּסט, צי עס איז אויף טשעכיש, צי סערביש — ווייס איך עד היום נישט, אָבער איבערראַשט האָט מיך: „ד וו אָ ר ז ש אַ ק" — דער נאָמען פון באַקאַנטן קאָמפּאָזיטאָר. אויף מיין פראַגע האָב איך דערהערט, אַז דער קאַפּיטאַן איז אַ קוזען. פון „מלחמה" איז שוין, פאַרשטייט זיך, פאַרשוווּנדן יעדער שפור.

עס פלעגן שפּעטער קומען 4 אָפיצערן און איסער דוואָרזשאַקן געדענק איך — צוויי פון זיי: אַ מאַיאָר, צו וועלכן די איבעריקע דריי האָבן זיך

פֿאַרהאַלטן מיט קענטיקן אָפּשיי — משמעות — צוליב מיליטערישער סובאָרדינאַציע, און אַ קאַפּיטאַן.

דער קאַפּיטאַן האָט געהייסן — ראַטנער (ווי ווייט איך האָב קיין טעות נישט) און האָט אונדז אַלעמען איממפּאָנירט אין אַן אומפֿאַרגלייכלעך־גרע־סערער מאָס ווי יענע דריי. געווען איז ער אַ ייִד — פֿון באָסניע. אַז אין באָסניע געפֿינען זיך צענטערס פֿון ייִדישער קולטור — חסידישער, משׂכּי־לישער און וועלטלעכער — האָב איך האַן נישט געהאַט קיין אַנונג — אַזוי גוט ווי איך האָב קיין באַגריף נישט געהאַט וועגן אַזאַ מין קולטור — אין ווילנע...

איך קאָן היינט ביי מיין בעסטן ווילן נישט זאָגן — וויאַזוי איך האָב זיך דערוווסט, אַז קאַפּיטאַן ראַטנער איז אַ ייִד. די טעמע — „ייִד — נישט־ייִד“ איז נישט געווען קיין טעמע אין אומקרייז פֿון אונדזערע מענטשן. אין היים הויז, וועלכן מיר שילדערן דאָ, איז די דאָזיקע טעמע געווען אַ „קיצלדיקע“. ווייל דער באַלעבאָס איז געווען אַ ייִד, וועלכער האָט זיך מיט אַ יאָר 20 צוריק געטויפֿט (אָנגעקומען אין אוניווערסיטעט אָדער התונה צו האָבן מיט מאַריאַ פּעדעראָווגאַ?). מיר פֿלעגן אין דעם הויז „אָפּריכטן סדרים“ של פּסח און מאַריאַ פּעדעראָווגאַ פֿלעגט מאַכן קניידלעך, אַז מיין באָבע האָדעס־מיכלע האָט זיך געמעגט ביי איר לערנען... מיין „ייִדישער מהות“ איז אָפּט אין אינטימע שמועסן געווען די טעמע פֿון לאַנגע ווינטער־אָוונטן (בפֿרט בעת דעם פּעריאָד, ווען מען פֿלעגט זיצן פֿאַרשפּאַרט פֿון 5 דעם זייגער אָן). אָבער מיט די עסטרייכישע אָפֿיצערן האָט מען אויף דער טעמע קיין געשפּרעכן נישט געפֿירט.

מאַריאַ פּעדעראָווגאַ איז געווען אַ גרויסמייסטערין פֿון דעם, וואָס מען רופֿט: „לייכטער פֿלירט“... קיין טאַשן־וואָג האָט זי מיט זיך נישט געטראָגן און אַז אירע פֿלירטן זענען תמיד געווען פֿון דער זעלביקער לייכט קייט, קאָן איך נישט גאַראַנטירן. אַז איך האָב איר איינמאָל אויפֿמערק־זאַם געמאַכט, אַז מיר געפֿעלט נישט ווי אַזוי מיין קאָלעגע גורקאָ פֿאַר־האַלט זיך מיט איר, האָט זי מיר קורץ און שאַרף געמאָלדן בזה הלשון:

— אַרקאַדי וויעניאַמינאָוויטש! ווי אַזוי איך באַצי זיך צו אייך, האָט איר געגוג באַוויזן אָן מיינע פֿאַרזיכערונגען. אין די באַציִונג צו אייך — סיי מיין פֿערזענלעכע, סיי אונדזער אַלעמענס ביי מיר אין הויז — קאָן זיך נישט אין וועט זיך נישט ענדערן... ווען איר זאָלט אפֿילו גנבֿענען יאָסיפּס גאָלדענעם כראָנאָמעטער אָדער פֿאַרפֿירן מיין 14־יאָריקע טאָכטער („ביי־דע זאַכן זענען אין אַ גלייכער מאָס אומוואַרשיינלעך“ — האָט זי צוגעגעבן

מיט אַ געלעכטער) — איר זענט אַ מאַרמאָר־זייל אין אונדזער לעבן און אומגאַנג, אָבער אויב אייך געפֿעלט עפּעס נישט ביי אונדז — איך בין אַ טייל פֿון „אונדז“ — האָט איר איין ברירה: זיך צוריקציען! צונעמען ביי מיר איין פֿאַרעם פֿון מיין פֿרייען ווילן דערלויב איך קיינעם נישט און וועל קיין אויסנאַם נישט מאַכן א פ י ל ו פֿאַר אייך, מיין בעסטער און פֿרעכטיקער... „פֿריגץ, וואָס קריגט פֿעטש“ און פֿאַרדינט גאָלדענע לאָרבערם... מכוח גירקא לאָזט אייך זאָגן, אַז איר זענט אַ שוטה, אַזאַ ווי אַלע מענער אָן אויסנאַם, ווען זיי ווערן אייפֿערזיכטיק.

קלאָר, אַז מיט די עסטרייכער האָט זי זיך געפֿילט ווי אַ פֿיש אין וואַסער... און אַז איך האָב איר איינמאָל אוועקגעשטעלט די האַרביע שאלה: וועלכער פֿון די אַלע 4 איז איר אַמליבסטן און אַמנאָענטסטן, האָט זי נישט טראַכטנדיק געענטפֿערט: „דער, וואָס שטייט נאָענט און האָט מער אינציאַטיוו“.

אַננאַ נאַטאַנאָוונאַ פֿלעגט אין אירע פֿרייע אָוונטן פֿאַרברענגען מיט אונדז אַלעמען. זי האָט גערעדט אַ פּרעכטיקן דייטש. זי איז געווען אַ פֿרייענווען פֿון אומבאַשרייבלעכן שאַרם אין אייפֿן פֿאָן פֿון אוקראַיִנישן שטעטל איז זי פֿאַר די לעבנסלוסטיקע ווינער — יעדער עסטרייכער איז דאָך געווען אַ ווינער, און וועלכער אָפֿיצער איז נישט געווען קיין „באָנוויוואַן“? — געווען, פֿאַרשטייט זיך, אַן אָביעקט פֿון אָפֿן־אויסגעשפּראָכענער פֿאַרערונג.

און איך געדענק, אַז מיר איז אויסגעקומען — טאַקע לויט דער אויסגעהערטער עצה — זיך אָפּצוטראָגן, בעת איך האָב איינמאָל געפֿונען דריי אָפֿיצערן — ראַטנער איז נ י ש ט געווען — און 2 פֿרעמדע דאַמען, מיט מאַריאַ פֿעאָדאָראָוונאַ, אַ דריטע — אין אַ דערוואַרעמטן צושטאַנד מיט אָנגעפֿילטע באָקאַלן און אויסגעליידיקטע פֿלעשער... די חבֿרה האָט מיך געטראָפֿן מיט לוסטיקע באַגריסונגען און פֿאַרגעלייגט אַ כּוס. אָבער מאַריאַ פֿעדאָראָוונאַ האָט לאַכנדיק געמאָלדן: „מאָרעוווסקי טרינקט נאָר — 4 כּוסות צום סדר און אויסנאַמסווייזע פֿאַר מיר אַ באָקאַל אויף פּאַסכאַ, אויף כריסטוס־געבורט און ניי־יאָר־נאַכט... פֿון אַ פּאָרציע „דאַמע“ וואָלט ער זיך באַשטימט נישט אָפּגעזאָגט. אָבער אַזוי ווי קיין פֿערטע איז דאָ נישטאָ און די געסט וועלן פֿון זייערע דריי נישט אָפּטרעטן, וועט איך זיך מיט אייך, אַז ער וועט באַלד אַנטלויפֿן...

מיך האָט אָנגעהויבן שאָקירן דער מאַיאָר! זיינע שמאַלציקע בליקן, זיין שלעכט־באַהאַלטענע אומצופֿרידנקייט, ווען ער פֿלעגט דערזען אַ צווייטן

מאַנספאַרשוין אַריינקומען בעת ער זיצט מיט אַ דאַמע. ער האָט — אַזוי האָט זיך מיר אויסגעוויזן — אָנגעהויבן ווער פרעך...

איך האָב געמאָלדן מאַריאַ פעאָדאָראָוונאַ, אַז מיט אים צוזאַמען וועל איך זיך אין הויז נישט מעלדן, און איך בעט זי זאָגן, אַז ער זאָל נישט האָבן די געלעגנהייט צו „מאַכן דעם הויף“, — פשוט: צו פאַרפירן אַ פלירט — מיט אַננאַ נאַטאַנאָוונאַ.

— ווידער אַ מוסטער פון שטות אויפן באָרן פון אייפערזוכט — האָב איך דערהערט: איז, ערשטנס, נעם איך אויף זיך אַבסאָלוט נישט די מיסיע אָפּצוהיטן אייער פרויס טרייקייט צו אייך נאָכדעם ווי אייער טרייקייט צו איר איז מיר נישט געלונגען אָפּצוהיטן, צווייטנס, איז עס אַן אומדאַנקבאַרע אויפגאַבע אָנצוווייזן אַננאַ נאַטאַנאָוונאַן מיט וועמען זי זאָל פאַרפירן אַ פלירט און פון וועמען זי זאָל וויכן...

— דער מאַיאָר איז אַ פּריוואָלער, אויסגעלאַסענער ווייבערניק — אָן גייסט, אָן האַרץ און אָ ן אינהאַלט. אין מיר רעדט דאַ נישט די מענערישע אייפערזוכט, נאָר די זאָרג פון איר נאָענטסטן מענטשן, וואָס מוז זי אָפּהיטן פון קלעפּיקן שמוץ, פון באַנאַליטעט, פון לייכטזין און אומזין.

— דאָ זענט איר אפשר גערעכט. אָבער איך פאַרזיכער אייך, אַז אַננאַ נאַטאַנאָוונאַ האָט אין נאָגל מער געפיל פון פרויענווירדע און מער פאַרשטענדעניש פאַר דעם, וואָס זי דאַרף אָפּשטויסן און צו וואָס זי קאָן זיך דערנענטערן, ווי מיר ביידע האָבן צוזאַמען אין קאָפּ... איך האָב אָבסערווירט ווי אַזוי זי פאַרהאַלט זיך מיט יעדן פון זיי און בין פשוט באַצויבערט פון איר טאַקט. איך פאַרזיכער אייך, אַז דער מאַיאָר וועט דער העלד פון איר ראָמאַן נישט ווערן... אויב דאָס שרעקט אייך, קאָנט איר שלאָפן רואיק.

בין איך געשלאָפן רואיק און אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן מאַיאָר און וועגן דער „סכנה“, וואָס קאָן דראָען פון אים מיין פרוי, אָבער צו די פאַקטן, וואָס האָבן זיך געזאַמלט אין גאַנג פון חדשים און יאָרן צווישן אונדז און פאַרגרעסערט און באַפעסטיקט אונדזער פרעמדקייט, זענען אין משך פון יענע זומערוואָכן צוגעקומען טעג, אָוונטן, שעהן, וואָס האָבן געווירקט אויף מיר ווי פלאַסטן אייז אויף מיין אויסגעלייריקטן געמיט און פאַרצווייפלט האַרץ...

דער קאַפּיטאַן ראַטנער (איך זאָג נאָך אַמאָל : מעגלעך, אַז איך רוף האָ אָן אַ פאַלשן נאָמען, אפשר גאָר: „וואַלטער“?) איז עטלעכע מאָל געווען ביי אונדז אין דער היים... דאָ ווו מיר האָבן פריער געוווינט צוזאַמען.

איך האָב מיט אים פאַרבראַכט נישט איין שעה און שמועסן וועגן קינסט... ער האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַ מענטשן מיט ערודיציע. מיר האָט אימ־פּאָנירט די געשטאַלט פון אַ יידן אין אָפיצערישן מונדיר, ביי וועלכן איך האָב מיך אָנגעשטויסן אין אויפריכטיקן פּאַטריאָטיזם פון עסטרייכישן אָפיציר פּאַראַלעל צו טיפן יידישן באַוווסטזיין... איך וואָלט זיך צו אים צוגעבונדן מיט מיין גאַנצער הייניקייט... איז אָבער פאָרגעקומען אַנדערש! דאָס אַלטע פראַנצויזישע וואָרט: „די פריינד פון אונדזערע פריינד, זענען אונדזערע פריינד" — האָט זיך אין דעם פאַל געלאָזט פילן און אַן איבער־געקערטער שפּיל. דער קאַפּיטאַן האָט אָנגעהויבן אַרויסווייזן לגבי מיר סימנים פון פ ר ע מ ד ק יי ט, און געוויסן אומווילן.

איך האָב זיך איינמאָל דערמאָנט אין זאַסלאַווסקים עפּילעפּסיע־שפּיל... איך האָב מיך אויפן אַספאַלט מיטן קאָפּ, חלילה, נישט געשלאָגן, אָבער נאָך איין צעשמעטערטער מזבח איז אויף מיינע וועגן געלעגן, הגם איך האָב מיך נישט געפילט באַרעכטיקט צו האָבן צו עמעצן פּרעטענזיעס: אַלץ — כּדרך הטבע.

אין אָנהייב פון דעם אָפּשניט וועגן מיין „לעבן אָן לעבנסרעכט", אין ערשטן פון אָט די קאַפּיטלען, האָב איך דעם לייענער דערציילט ווי גרויס עס איז געווען אויף מיר דער איינפלוס פון מ ו ז י ק. וואָס פאַר אַ ווירקונג עס האָט אויף מיר געהאַט,בעת מיינע ערשטע געשפּרעכן מיט מיין ערשטן דירעקטאָר, דער סימפאָנישער אָרקעסטער אין מאָנטאַרגהאָף אויפן ברעג פון באַלטיק.

איך האָב זיך געהאַט אָפּגעשטעלט אויף דעם. ווי אַזוי די קלאַנגען פון ערשטן שפּאַנישן טאַנגאָ האָבן אין מיינע איבערלעבונגען פון ערב דער וועלט־מלחמה אָפּגערוקט די טראַגעדיע פון דער פאַרזינקענער „טיטאַ־ניק"...

די דריי יאָר אין אַלעקסאַנדראָווסק זענען פאַר מיר פאַרבונדן מיט די איבערלעבונגען פון אַנדרעיעווס „דער, וואָס קריגט די פעטש" און די מו־זיקאַלישע מאָטיוון, וואָס האָבן באַגלייט די פאָרשטעלונג. און דאָ קלינגען ווידער די אַקאָרדן פון יענעם טאַנגאָ אין דעם וואונדערבאַרן וואַלס, וועלכן עס האָט באַשאַפן בעקטאַשעוו.

נאָך די פאָרשטעלונגען פון קלאַראַ יאָנג און דעם מאָטיוו פון „הוזשיי־קעלע בלאָפער" ביי די אַלע געשעענישן, וואָס פילן אָן אָט דעם „סוף פון די יאָרן", ביים צושטאַנד פון „אויסגעפּאָמפּטן געמיט", וועלכן איך האָב שוין באַשריבן גענוג ברייט, האָב איך געלעבט און געאָטעמט מיט אָט די

עטלעכע מעלאָדיעס און צווישן די לעבעדיקע מענטשן אַרום מיר האָב איך געהאַט אַזאַ ליבע און נאָענטע געשטאַלט ווי דער מחבר פון צאַרטן וואַלס. מיר פלעגן זיך שרייבן בריוו, ער פלעגט ענטפערן נישט פּינקטלעך, אָבער דער קאָנטאַקט צווישן אונדז האָט אָנגעהאַלטן אין דער פולער מאָס. אָבער עס איז געווען, משמעות, אַ פעריאָד פון צעשטערונג אויף מיין לעבנסוועג! און אַוועקפירן פון אוקראַינע אין האַרצן בעקטאַשעוון איז מיר אויך געווען — נישט באַשערט!

הערט אַ מעשה —

XVII. דער גריך און די שיך

מיין אישיאַס האָט מיך נישט אויפגעהערט צו מאַטערן. הגם נישט אַזוי שאַרף ווי מיט אַ יאָר־אַנדערהאַלבן צוריק, אָבער — געמאַטערט. און בעת איך האָב אָנגעהויבן זיך קלייבן קיין ווילנע (דאָס איז געוואָרן מעגלעך, ווייל דער גאַנצער שטח פון דניעפּר ביז דער וויליע איז געווען באַזעצט דורכן דייטשן מיליטער) האָבן אַלע אַרום מיך אָנגעהויבן צורעדן, אַז איך זאָל פאָרן קיין אָדעס אויפן לימאַן אויסקורירן זיך ראַדיקאַל. מען פאָרט פון דער גאַנצער וועלט געניסן פון דער לימאַנער „בלאָטע“, און דאָ איז אַ 12 — 15 שעה רייזע!

באַשלאָסן פאָרן קיין אָדעס. פון ווילנע האָב איך צו דער צייט שוין געהאַט בריוו, און מיין פריינד פון די קינדער־יאָרן — איידל פרענקעל, די עלטסטע טאָכטער פון דער „מומע גאַליע“, נאַדיאַ יעווניגאַס שוועסטער — האָט מיר צוגעשיקט אַ סכום מזומנים צו פאָרן אויפן לימאַן. פון בעקטאַשעוון איז אָנגעקומען אַ ברייטהאַרציקער „ברוך הבא“, און איך האָב זיך געלאָזט קיין אָדעס.

אָדעס איז פאַר מיר געווען און פאַרבליבן דאָס אָרט פון מיין ערשטן יוגנטלעכן אויפשוווּנג. די שוואַרצע כמאַרעס פון פאָגראָם, די ווייטיקן פון דער אַנטוישונג זענען מיט די יאָרן פאַרשוווּנדן. איצט אין 1918 האָבן מיר די גאַסן און בולוואַרן דערמאָנט גאַנץ אַנדערע מאָטיוון: איך האָב געטראַכט וועגן מיין... „מילאַן“ און געמאָסטן דעם מהלך פון מילאַן ביז אַלעקסאַנדראָווסק און געטראַכט וועגן די פאַלמען אין איטאַליע און די ווילדגראָזן אַרום מיר און די וויסטענישן אין מיר, און איצט האָב איך איבערגעלעבט אַזאַ מין „פאָפּורי“ פון אַלע מיינע פריערדיקע איינדרוקן, האָפענונגען און אַנטוישונגען אונטער אָט די הימלען. איך פלעג אָפּזיצן שעהן אויפן לאַנזשעראָן און פילן כמו פון ביידע זייטן זיצט גאָפּענקאַ... אָבער נייע און זייער באַדייטונגספולע טעג און אָוונטן האָט מיר דאָס מאָל

געבראַכט די דערנענטערונג מיטן ליבלינג פון אָדעסער טעאַטער־עולם, דעם זייער טאַלאַנטירטן שוישפּילער כ אַ ר ל אַ מ אָ װ, װעלכער איז אָנערקענט געװען פאַרן בעסטן אױספירער פון „ד ע ר ן" (מיט אַ באַ־װאָרענונג, אַז פּיעװוצאָװן אין מאָסקװע האָט מען געהאַלטן פאַר — „נישט איבערגעשטיגן").

באַקענט מיט כאַרלאַמאָװן האָט מיך די שױשפּעלערין פּעאַדאָראָװאַ, מיט װעלכער איך האָב צוזאַמען געאַרבעט אין יעקאַטערינאָסלאַװ ביי ביע־ליאַיעװן, װו זי האָט געשפּילט אַ ריי אָנגעזעענע ראָלן, װי „אַקאַסטאַס מו־טער", די „קעניגין" אין „האַמלעט", „יאָקאַסטאַ" אין „עדיפּוס" א. א.

מיט כאַרלאַמאָװן האָבן מיר עטלעכע טעג און נעכט ביז פּאַרטאָג פאַרבראַכט אין שמועסן װעגן אַנדרעיעװס פּיעסע און דער געשטאַלט פון „דער"... איך האָב דערביי איבערגעלעבט מינוטן פון טיפער צופרידנקייט צוליב דעם, װאָס אַזאַ גרױסער אַקטיאָר, האָבנדיק אָפּגעשפּילט „דערן" שױן אַ סך צענדליקער פאָרשטעלונגען, האָט מיר געזאָגט, אַז אונדזערע שמועסן האָבן אים „געעפנט די אױגן" אױף אַ ריי פּרטים, װעלכע האָבן אָן ספק אַ דעצידירנדיקע באַדייטונג אין דער באַלייכטונג פון דער גע־שטאַלט... און איינמאָל, נאָך אַ נאַכט, װאָס איז אױסגעפילט געװען מיט מאָנאָלאָגן און פראַגמענטן פונעם װערק, האָט ער מיך אױפגעװעקט פון זיסן דרימל מיט אַן אױסרוף: „איך דאַנק פונדעסטװעגן גאָט, מאַרעװסקי, װאָס איך האָב אייך געטראָפן און אױסגעהערט אייערע טיראַדעס װעגן „דערן" — נישט פריער... איך װאָלט זיך נישט באַשלאָסן צו שפּילן די ראָל מיט מיין אױסערלעכקייט!"

די אָפנהאַרציקייט פונעם אַרטיסט, װעלכער האָט אין דער ראָל ד ע ר ש י ט ע ר ט, האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ שטימונג פון טיפער דערשלאָגנקייט... איך האָב עפּעס געפּרװוט אַנטװיקלען אַ „טעאָריע" װעגן דעם, אַז אין קונסט באַשליסן נישט די פאַקטאָרן פון שכל הישר און פון הױכן װוּקס, אָבער ער האָט מיך אָפּגעהאַקט, אױסרופנדיק מיט אַ דאָזע נישט־באַהאַלטענער פאַרביטערונג:

— אַלץ שײן און פיין און ריכטיק װי גאָלד, אָבער בעסער דאָס אַלץ װייסן און פריידיקן, האָבנדיק אַ געהעריקן װוּקס און פּנים אײדער זיך טרייסטן דערמיט...

ער איז נאָך געקומען אױף מיין קאָנצערט, װאָס איך האָב געהאַט געגעבן פאַר אַן אױדיטאָריע פון עטלעכע הונדערט פאַרװוּנדעטע קריגס־העלדן אין אַ מיליטערישן שפּיטאָל. ער האָט מיר נאָכן קאָנצערט געזאָגט

עטלעכע וואַרעמע ווערטער אין דעם זין, אַז איך האָב פּאַקטיש אים אויך נישט אַנטוישט... און מער האָב איך אים נישט געזען. די אויסזיכטן אויף אַרבעט אין אָדעס אויפן ווינטער־סעזאָן, וועגן וועלכע פּעאָדאָראָוואַ האָט מיר געמאָלדן נאָך מיין ערשטן באַזוך ביי כאַרלאַמאָוון, זענען צערונען געוואָרן...

דער עפּיזאָד „כאַרלאַמאָוו" איז געווען מיין לעצטע בלאַט אין באַנד וועגן רוסיש טעאַטער... איך האָב דערנאָך געשפּילט אין אַלעקסאַנדראָווסק איין ספּעקטאַקל, וואָס האָט מיר פאַרשאַפט אַ טיפן שעפערישן גענוס, אָבער דאָס איז שוין געווען אַ „שוואַנענליד": דער באַנד וועגן רוסישער קונסט איז שוין פאַרענדיקט. דער אַלטאַר, אויף וועלכן איך האָב פאַרברענט מיין מוטערס לעצטע צוויי לעבנסיאָרן, איז געלעגן אַ צעשאָטענער און מיין ווייטערדיקן וועג האָב איך געזאָלט אָנהייבן, טרעטנדיק איבער די ווערטן און אידעאַלן, וואָס זענען געוואָרן אַש און שטויב.

און, אַרומשפּאַצירנדיק איבער די בולוואַרן, האָב איך רק אָפטער און רק מערער געטראַכט וועגן דעם, אַז אָט דאָ האָב איך מיך אַמאָל באַקענט מיט אסתר רחל קאַמינסקאַ...

אויף די האָריזאָנטן פון די פאַרגאַנגענע יאָרן האָבן אָנגעהויבן אויסוואַקסן און מיך אַלץ מער פאַסצינירן — די געשטאַלטן פון י י ד י ש ע אַרטיסטן. אין 1905 יאָר האָב איך נאָך אַ פאָרשטעלונג פון „מירעלע אפרת" — אויך אויף די ברעטער פון דאָליגאָווס „רוסקי טעאַטער" — ווי איך האָב געמאַכט מיינע ערשטע שריט — זיך באַקענט מיט אסתר־רחלען. איך וואָלט גרייט געווען צו באַהויפּטן, אַז דאָס איז געווען נישט אין 1905, נייערט אין 1913. אָבער אין האָטעל (אויפן פּלאַץ וויז־אַ־ווי פון טעאַטער) זענען א ו י ף ן ט י ש געזעסן צוויי מיידעלעך... עופּהלעך פון אַ יאָר 4 און 6 אָדער 7. דאָס זענען אָן ספק געווען רעגינע און אידאַ. היות מיר שרייבן נישט קיין פּאָעטישע „היסטאָריע פון טעאַטער", נייערט אייגענע זכרונות וועגן געשעענישן, וועלכע מיר האָבן בעינים געהאַט געזען, זאָל דאָ געבראַכט ווערן אַ פּרט, וואָס מוז אויסשליסן די השערה, אַז דאָס איז געווען שפּעטער ווי אין 1905: דאָס קלענערע עופּהלע האָט באַשאַפן אַ נויטווענדיקייט, אַז די „יידישע דוזע" זאָל איבערייסן דאָס געשפּרעך וועגן דערהויבענע ענינים, וואָס מיר האָבן בלי ספק געפירט, און זיך פאַרנעמען מיטן טיש און מיט דער 5־יאָריקער טאָכטער, וועלכע האָט אומגעריכט פאַרוואַנדלט די יבשה אין אַ טייך.

איך מוז זאָגן, אַז אָט די סצענע איז מיר פאַרבליבן איינגעשניטן אין

זכרון און געמיט נישט ווייניקער, ווי דער סעפּטאַקל מיט אַ טאָג, צוויי פריער...

און נאָך אַ פּרט: אַז קאַמינסקאַיאַ איז אַוועקגעפאָרן (איך געדענק נישט ווהין, איך געדענקט דעם פּעראָן אין אָוונטליכט) בין איך געקומען צום צוג מיט אַ גרויסן בוקעט פרישע רויטע רויזן... איך האָב לאַנג אַרומ־געזוכט דעם וואַגאָן מיט דער אַרטיסטין און זי נישט געפונען. גייענדיק אַן אַנטוישטער צוריק אין דער איבערצייגונג, אַז זי פאָרט נישט, האָב איך דערהערט: „הער מאַרעוווסקי!" און צו מיין איבעראַשונג און פאַרדראָס דערזען די גרויסע קינסטלערין אין פענצטער פון דריטן קלאַס... איך האָב זי אַרומגעזוכט אין צווייטן און, נישט געפינענדיק, אַוועק זוכן — אין ע ר ש ט ן: עס איז דאָך — „ד ו ז ע"... געוואָלד געשריגן: דוזע פאָרט אין דריטן קלאַס!!

איך בין געבליבן שטיין פאַרן פענצטער ווי אַ געליימטער.

— וועמען באַגלייט איר עס מיט אַזאַ פּרעכטיקן בוקעט? איך בין ממש איינפערזיכטיק — זאָגט קאַמינסקאַיאַ מיט אַ צויבערהאַפטן שמייכל, צו וועלכן קיין גלייכן האָב איך, ווי מיר האָט זיך באַוויזן, קיינמאָל נאָך נישט געזען...

— אייך, מאַדאַם קאַמינסקאַיאַ!

— טאָ פאַרוואָס אַזוי שפּעט? עס איז שוין געווען דער ערשטער קלונג!

— איך האָב אייך געזוכט אין ערשטן און צווייטן קלאַס — האָב איך פאַרשעמט אַרויסגעמורמלט.

זי איז אַרויס פון וואַגאָן. איך האָב איר דערלאַנגט דעם בוקעט. אַ מינוט פאַרלעגנהייט. זי האָט מיר אויסגעשטרעקט די האַנט. מיר האָט זיך באַוויזן, אַז זי איז אויפריכטיק געררירט און איך האָב אין מיטן איינ־רעגונג אַ קוש געטאָן איר האַנט. עס האָט אָפּגעקלונגען דער צווייטער קלונג. זי האָט זיך אַ ריס געטאָן צום טרעפּל פון וואַגאָן, און אומגעריכט זיך אומגעדרייט אין מיין זייט.

— עס איז פון אייער זייט באמת אַ מין שריט פון אַלטן ריטער־טום... ווייסט איר וואָס: איר זענט נישט צו יונג, איך נישט אַזוי אַלט. און קאָלעגן זענען מיר אויך. איך מיין, אַז מיר דאַרפן און קאָנען זיך צום אָפּשייד צעקושן.

*   *

*

לייענער! אין קורצע וואָכן אַרום האָב איך אָנגעהויבן פון דער ביינע רעדן דאָס לשון פון מיין מאַמען. ביז יענער געשעעניש האָב איך נאָך עפּעס צו דערציילן — פון חזיק און פון זיפץ.

אָבער באַהעפט מיט יידישער קונסט האָב איך זיך שוין מיט 13 יאָר צוריק, באַגלייטנדיק אונדזער דוזע... און אין 13 יאָר אַרום האָב איך, אַרומגייענדיק איבער די בולוואַרן, זיך אין דעם דערמאָנט... ניין: נישט — „דערמאָנט", גייערט דערפילט, אַז מיט דער פאָרנעמער פרימאַדאָנע דאַרף איך אָנהייבן רעדן דאָס לשון פון מיין מאַמען און אַז מיך ביינדט מיט איר אָנדענק, מיט איר וועלט, מיט איר געשטאַלט — נישט דער קדיש אין פּאָליש מיטן „ויצמח פורקני" אָדער אָן דעם „ויצמח פורקני", גייערט די זאַך פון מיין גאַנץ לעבן: טעאַטער!

אָבער טעאַטער נישט פאַר „פעאַדאָרן", וואָס וויל נישט זיין „פעאָדאָר" און טעאַטער — נישט דורך אַראָנאָוויטשן, וואָס וויל זיין „אראַ'נאָוויטש"... טעאַטער פאַר דער מאַסע, וואָס זינגט טשייקאָווסקין, קוקנדיק אויפן וואָגל-צוג, טעאַטער פאַרן „יעווריעיסקי נאַראָד", אין וועלכן סטעפּאַנאָוו זעט דעם טרעגער פון אייביקן אידעאַליזם אויף די צעוואָרפענע שליאַכן פון זיינע יאָרטויזנטער... ווו איז אָט דער צושויער?

דאָס איז נישט געווען קיין פאָרמולירטע פראַגע — דאָס איז געוואָרן אַ צושטאַנד פון געמיט, דאָס איז געווען אַ בליק פון פאַרקימערטן אויג אין אַרום, אין דער צוקונפט אַריין. און די צוקונפט האָט אָנגעהויבן מיט יעדן טאָג, מיט יעדער שעה — וועבן דעם ענטפער... נישט מיטאַמאָל, נישט אויף אַ זילבערנעם טעלערל, נישט פאַרבלענדנדיק מיט מאָמענטן פון זיסלעכער באַפרידיקונג, אָבער דערנענטערנדיק צו יענער שוועל, וועלכע, האָבנדיק אַריבערגעטראָטן, איך האָב זיך געקאָנט זאָגן: „יגע-תי — מצאתי!"

לאַנג און שווער איז געווען דער וועג צו יענער שוועל... זיי גרויס און ווי פריידיק אַזוי קורץ איז געווען די שעה פון גליקלעכן באַוווסטזיין... עס האָט אויפגעבליצט און אַוועק צוריק אין די שאָטנס, איז די טיפענישן אָבער מיט דעם צושויער, מיט דער מאַסע, אין די טיפענישן פון דעם פאָלק — האָב איך דערגרייכט צום שפּיץ פון מיין לעבנס-אידעאַל און דערקענט דעם גענוס פון שעפערישן גליק...

אין 1918 יאָר אין אָדעס האָב איך ערשט אָנגעהויבן טרוימען און טראַכטן וועגן האָריזאָנטן, וואָס זענען געווען „נייע" לגבי דעם אַלעם, וואָס איז אין מיר און אַרום מיר געוואָרן אַלט און אָפּגעלעבט, אָבער גע-

צויגן האָבן זיך אָט די כלומרשט „נייע“ האָריזאָנטן — צום אַ ל ט ן עבר מיינעם: צו דער קינדהייט און צו דער מאַמען... און איר ק ב ר איז איצט געוואָרן דער פונקט פון מיינע שטרעמונגען און באַמיונגען, און אַלץ האָט מיר אויסגעזעען ווי אַ רוף — אַ ה י ן: קיין ווילנע!

אָבער קיין רוסיש ווילנע איז נישטאָ! פון זשאַנדאַר איז קיין זכר נישט פאַרבליבן! און מיך ציט קיין ווילנע — דער ב י ת־ע ו ל ם!

איך בין אַרומגעגאַנגען איבער אָדעס פאַרזונקען אין זכרונות וועגן אַמאָל און אויפגערעגט פון טרוימען וועגן — צוקונפט, פון וועלכע איך האָב אפילו נאָך נישט געהאַט פאַר זיך קיין געפּלדיקע קאָנטורן.

און מיך האָט געטראָפן אַ שווערער און ביטערער קלאַפּ.

* *
*

ביי בעקטאַשעוון אין זיין היים בין איך געוואָרן אויפגענומען ווי אַ געליבטער ברודער און די איניציאַטיוו האָט געהערט הויפּטזעכלעך אירינען. זיין פריערדיקער „שפחה“ און איצט — זיין פרוי און מוטער פון זיין קינד... נישט קיין וווּנדער: קאָנסטאַנטין סערגעיעוויטש איז ביז אַזייגער 3 — 4 געווען פאַרנומען אין זיין קאַנצעלאַריע, און זי האָט געפירט די באַלעבאַטישקייט — מעשה פאַקטישע באַלעבאָסטע. איך האָב זיך פון ערשטן מאָמענט, האָבנדיק אַריבערגעטראָטן זייער שוועל, צו איר באַצויגן ווי צו דער פאַקטישער באַלעבאָסטע, ביי וועלכער איך וועל זיין אַ גאַסט אין משך פון עטלעכע טעג.

גייענדיק איבער דעריבאַסאָווסקער, האָב איך דערזען אַ שטיוול־פּוצער און געלאָזט אויספּוצן מיינע שיך. ער האָט עס געמאַכט מיט אַזאַ מערקווירדיקער פולקאָמענהייט, אַז איך האָב אים פאָרגעלייגט קומען צו מיר אַהיים און נעמען איבערפאַרבן מיינע שיך פון רויט אויף ברוין. ער האָט פאַרשריבן בעקטאַשעווס אַדרעס און צוגעזאָגט קומען מאָרגן אינדערפרי.

— אָבער קום נישט שפּעטער ווי 11, ווייל שפּעטער וועל איך אַוועקגיין און נאָכמיטאָג פאָר איך שוין פון דאָרטן אַוועק.

— איך וועל קומען 9 און 12 וועסטו באַקומען ברוינע שיך. — האָט מיר פאַרזיכערט מיין גריך.

איך האָב זיך אַרומגעדרייט איבערן שטאָט, געקומען אַהיים אַן אויס־געמאַטערטער און באַשלאָסן זיך לייגן שלאָפן, היות אירינאַ האָט געמאָלדן, אַז קאָסטיאַ האָט היינט אַ פאַרזאַמלונג און וועט קומען אַהיים שפּעט.

איך האָב מיט איר אַ ווײַלע געפּלוידערט איבער פאַרשידענע קלייני־קייטן און אַוועק צו זיך אין גרויסן צימער.

מײַנע שיך האָב איך אויסגעטאָן און געבעטן אירינען זי זאָל צונעמען און אינדערפרי אָפּגעבן דעם גריד, וועלכער דאַרף קומען אַרום 9. זי האָט צוגענומען מײַנע שיך, און אינגיכן בין איך אײַנגעשלאָפן ווי אַ גע־הרגעטער.

בעקמאַשעוו איז אַהיים געקומען ווייט נאָך האַלבער נאַכט, און אי־רינאַ איז אויך פעסט אײַנגעשלאָפן און נישט געהערט זײַן קלינגען... איז ער אָפּגעשטאַנען איבער אַ שעה אונטן בײַ דער טיר ביז אים האָט גע־עפנט אַ שכן, וואָס האָט געהאַט אַ שליסל. אַז ער איז אַן אויפגערעגטער אַרײַנגעלאָפן אין פאַרערצימער און געעפנט אירינעס טיר, האָט ער דער־זען בײַ איר בעט מײַנע שיך...

אַז זי שלאָפט ווי אַ טויטע — איז קיין שום באַווײַז נישט!... מען קאָן זיך מאַכן „שלאָפנדיק"... אַז אין ברען פון פאַרעטערישער תאווה, דערהערנדיק זײַן קלונג, וואָלט די פאַרעטערין געלאָפן „פייל פין בויגן" עפענען די טיר — דאָס האָט ער אויך נישט באַנומען. „קלאָר" איז אים געוואָרן, אַז מײַן באַציונג צו איר איז אַ פועל־יוצא פון פלאַמיקער לייד־נשאַפט און וואָס דאַרף מען האָבן פאַר נאָך באַווײַזן, אַז... בײַ איר גע־לעגער שטייען „ז יי נ ע" (ס'הייסט: מײַנע!) — שיך.

באַשרײַבן די עטלעכע שעה פון יענער אויגוסט־נאַכט בין איך נישט בכוח און נישט אויפגעלייגט אויפן געגעבענעם עטאַפּ פון אונדזער דער־ציילונג.

איך פאַרטראָג נישט אין שלאָף קיין ליכט פון אויבן. בעקמאַשעוו האָט עס געוווּסט, און אַז ער האָט אָנגעצונדן דעם לאָמפּ פון הענגענדיקן זשיראַנדאָל און איך האָב זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ קלאַפּ איבערן קאָפּ, האָב איך נאָך האַלב ווי אין שלאָף אויפגענומען, אַז ער איז אין כעס... אין 2 מינוטן (אפשר סעקונדעס?) אַרום האָב איך דערזען: ער איז א יי פ ע ר ז י כ ט י ק!

ווײַטער האָב איך דערזען: ער איז בלינד! ער איז טויב! ער איז אַן אידיאָט! אַ רונדער אידיאָט!

אָבער זאָגן אים, אַז ער האָט קיין גרונט נישט צו אײַפֿערזוכטשן װאָלט הייסן אין זײַן איבערגעדרייטן מוח, אַז איך בין „אַרײַנגעפֿאַלן אין זאַק": „פֿון װאַנען נעמט איר, אַז איך בין אײַפֿערזיכטיק?" אַהאַ! אויפֿן גנבֿ ברענט דאָס היטל, גיין! איך מוז — „נישט האָבן קיין אַנונג", אַז ער איז אײַפֿערזיכטיק.

ער האָט אויסגעזען װי אַ געחלשטער. איך בין אַװעק אין אַפּטייק... זיך אַרומגעדרייט אַ שעה. געקומען צוריק. ער איז געזעסן אײַנגעבראָכן דעם קאָפּ אין די פֿויסטן, איך האָב זיך באַמיט װירקן אויף זײַטיקע טעמעס — נישט פֿון אָרט! שנאה! אַן אויסדרוק פֿון פּאַטאָלאָגישן פֿאַראַכט צו מײַן אָנװעזנהייט.

מיט די ערשטע שטראַלן פֿון פֿאַרטאָג בין איך אײַנגעשלאָפֿן, זיצנדיק אין פֿאָטעל. איך האָב זיך אויפֿגעכאַפּט. געעפֿנט די אויגן: אין צימער איז קיינער נישטאָ.

איך האָב גענומען פּאַקן מײַנע זאַכן. ער איז אַרײַן אין צימער.

— אירענע מיטן קינד איז אַװעק! אפֿשר — זיך טרינקען? איך װײס?...

איך בין אַרײַן צו איר. מײַנע שיך זענען געשטאַנען אומגערירט. דער גריך איז נישט געקומען.

פֿאַרפּאַקט מײַן טשעמאָדאַן, בין איך אַרויס אין פֿאָדערצימער און אין טיר, האַלב אויסגעדרייט צו אים געזאָגט:

— דאָ דאַרף קומען אַ גריך נעמען מײַנע שיך. איך האָב אים באַשטעלט. לאָז איך איבער אויפֿן טיש מײַן אַדרעס.

ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט װילדע אויגן.

— װעלכער גריך? װעלכע שיך?

— איך האָב באַשטעלט אַ שטיװלפּוצער איבערפֿאַרבן מײַנע שיך. געבעטן אירינען ז"י אָפּגעבן, אַז ער װעט קומען. אָבער ער איז נישט געקומען: די שיך שטייען אין איר צימער.

— אַרקאַשאַ! װאַרט! װוּהין לויפֿסטו?

איך האָב דערזען „מײַן" בעקטאַשעװס לויכטנדיקן שמייכל: דער קאָשמאַר האָט זיך פֿון אים אָפּגעטאָן.

אַזאַ אויפֿן רעאַגירן אויפֿן װייטיק פֿון אײגענעם האַרצן בין איך שוין נישט פֿעיִק געװען צו פֿאַרגעבן.

נישט גערעדט װעגן דעם, אַז אַזוי צו טראַכטן װעגן מיר האָט פֿאַר מיר געהייסן אין דעם פֿאַל, אַז ער האַלט מיך פֿאַר פֿעיִק צו באַגיין אַ גנבֿה.

די טעמע — „אייפערזוכט“, „פרעמדע פרוי“ — וועט נאָך אַרויסשווימען אין אונזערע לעבנסשטראָמען —

דאָ באַצייכן איך, אַז בעקמאַשעווס חשד קעגן יענע נאַכט האָט פאַרברענט דעם לעצטן פאָרעם פון מיינע פריידן און צעשמערט דעם לעצטן שטיין פון מיין פריער געפּלאַסטערטן וועג.

איך האָב זיך פון אָדעס — נאָך אַ 6-וואָכיקער געלונגענער קוראַציע — אומגעקערט קיין אַלעקסאַנדראָווסק.

געשפּילט, ווי דערמאָנט, איין ספּעקטאַקל: „די אייזערנע מאַסקע“, אַ פראַנצויזישע מעלאָדראַמע (כ׳געדענק נישט דעם מחבר) אויפן מאָטיוו פון היסטאָרישן פאַקט וועגן לודוויק דעם XV-טנס צווילינג-ברודער, וואָס איז געשילדערט אויך ביי דיומאַסן אין די „דריי מושקעטירן“. די ראָל האָט מיר פאַרשאַפט אַן אָוונט פון שוישפּילערישער פרייד. און דאָס איז געווען דער סוף פון מיין 13-יאָריקן דראַנג אַ ה י ן.

אָנהייב אויגוסט האָב איך זיך געלאָזט — קיין ווילנע: צ ו ר י ק!

דריטער טייל

די אמתן און זייערע סתירות

„אין סתירות ווערט געבוירן דער אמת“

(אַ רוסיש פֿאָלקס־ווערטל)

„דיאַלעקטיק — דאָס איז דער קאַמף פֿון סתירות,

אין עצם תּוכן פֿון קעגנשטאַנדן“.

וו. אי. לענין

I. דורכן שטעטיקן דראַט

דער וועג קיין ווילנע דורך גאַנץ אוקראַינע האָט פֿאַרגעשטעלט מיט זיך אַזאַ קאַליידאָסקאָפּ פֿון פֿאַרשיידענע, קעגנגעשטעלטע איינדרוקן, אַז איצט, קוקנדיק רעטראָספּעקטיוו אויף די פּאָר וואָכן אין דער צווייטער דעקאַדע פֿון חודש אויגוסט 1918, וועל איך מיך בלית ברירה מוזן באַגרענעצן מיט סומירונגען, מיט אויספֿירונגען. אין דאָס זענען אָן ספֿק שוין נישט קיין אָביעקטיווע פֿאַקטן, נייערט אין אַ גרעסערער מאָס — אָפּשאַצונגען פֿון פֿאַקטן.

די בילדער און געשעענישן פֿון אַלטאָג האָבן אין מיר אַרויסגערופֿן אַ טאָפּלטע און סתירותדיקע רעאַקציע: פֿון איין זייט, האָב איך געמוזט און אויפֿגענומען דעם פּראָצעס פֿון דערוואַכונג אין דער אוקראַאינישער מאַסע, וועלכע האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון אונטערן צאַרישן יאָך. אָבער דער אויסערלעכער אויסדרוק איז געווען אַזאַ, אַז אויך נישט-אוקראַינער מענטשן האָט ער געמוזט ווירקן ווי עפּעס... נישט ערנסטעס, עפּעס פֿון בכוונהדיקער „פּאָזע“. מיר האָבן אויך קורץ באַמערקט, אַז נאָך אין אַלעקסאַנדראָווסק פּלעגט אָפֿט זיך אָפּדאַכטן, אַז פֿון טעאַטער האָבן זיך פֿון אַ פּראָבע אַרויסגעריסן עטלעכע כאָריסטן און אויפֿן גאַס שפּילן זיך אָפּ סצענעס פֿון „נאַטאַלקאַ פּאָלטאַווקאַ“ אָדער „אָי, נע כאָדי, הריציו, טאַי נאַ וועטשערניציו!“

דער „לעדעניעץ“ אויף דער פּאָטילניצע, דער קרומער שווערד ביי די פּיס, דער אויף יעדן שריט הילכנדיקער אויסרוף: „כיי זשיווע!“, אַרויסגעזאָגט מיט אַזעלכע טיפֿע ברוסט-טענער — דאָס אַלץ זענען געווען יענע אויסדרוקן פֿון דער אָקאָרשט געבוירענער „סאַמאָסטיינאַ אוקראַינאַ“, וואָס האָבן די לופֿט אָנגעפֿילט אַזוי, ווי די ערשטע קוויטשערייען פֿון אַ ניי-געבוירענעם עופֿהלע, וואָס איז אַרויס פֿון דער ענגשאַפֿט פֿון דער מאַמעס אינגעווייד און דערפֿילט די פֿרייע גרויסע וועלט.

אָבער מענטשן פֿון נישט אוקראַינישער אָפּשטאַמונג האָבן אָנגעהויבן פֿילן, אַז אין אוקראַינישן נאַציאָנאַליזם שטעקן נאָדלען און שפּיזן פֿון פֿינצטערער רעאַקציע...

דאָ טרעטן מיר אָפּ פֿון היסטאָרישע באַטראַכטונגען און ווענדן דעם לייענער דערציילן וואָס איז פֿאָרגעקומען מיט אונדזער „העלד"...

איך האָב זיך געפֿרייט, וואָס די אוקראַינער האָבן דערוואָרבן פֿרייהייט: מיין פֿרייד איז געווען אַ געבאָט פֿון יאָרצענדליקער, אַ פּונקט פֿון דער רוסישער פֿרייהייטס־באַוועגונג. די רעוואָלוציע האָט געזיגט, דאָ פֿלאַטערט איינע פֿון אירע פֿענער: „פֿרייע אוקראַינע", שעווטשענקאָ אַן קיימן...

אָבער עס האָבן זיך אָנגעהויבן שטערונגען פֿון גאָר אַן אומגעריכטן ווינקל. פֿון געבריוו זענען פֿאַרשוונדן רוסישע באַצייכענונגען פֿון באַגריפֿן, מבֿשירים, ווערטער און ווערטן, וועלכע מען מוז געברויכן אויף יעדן שריט. „גאָסילשטשיק", „בילעט", „קאַלאַשי", „קאָפּעיקאַ", „פּיערטשאַטקאַ", „שנורקי" — זענען געוואָרן פֿאַרבאָטענע אויסדרוקן. די „סאַמאָסטויגאָסט" האָט פֿאַראָרדנט, אַז אין דער עפֿנטלעכקייט זאָל מען געברויכן די אוקראַינישע שפּראַך. יעדער מענטש האָט עס געקאָנט פֿאַרשטיין, אָבער אַז אויף יעדן שריט האָט מען אָנגעהויבן זיך אָנשטויסן אויף בייזע פּנימער, וועלכע רעאַגירן ברוטאַל אויף דער ווענדונג צו זיי מיט אַ פֿראַגע — ווו געפֿינט זיך אַ גאַס; ווען די שנאה צום צאַרישן רעזשים האָט אָנגעהויבן זיך פֿאַנאַנדערגיסן איבער דער שפּראַך פֿון פּושקינען און טורגעניעוון; ווען די קאָמישע „כאָריסטן" זענען געוואָרן די ממשותדיקע רעהזאַגער אין אומגאַנג, האָב איך ביסלעכווייז אָנגעהויבן פֿאַרלירן מיין גדולה און פֿרייד און דערפֿילט, אַז דאָ איז עפּעס נישט גלאַט מיט דער „פֿרייהייט". מיר איז געוואָרן ע נ ג די לופֿט פֿון „מאַקראַסטופּיי". און מיינע אויערן האָבן אָנגעהויבן „וועלקן" פֿון אומאויפֿהערלעכן „כ יי ז ש יוו ע!" און אַז איך האָב אויף אַ מיטינג אין יעקאַטערינאָסלאַוו דערהערט: „ה אָ ל אָ ד ר אַ נ צ י, סאַ אוסיעהאַ סווייטו זביערייטעסאַ דאָ קופּיי!", און איך האָב אויסגעשריגן אויף מיין פּרעכטיקן רוסיש־לשון: „פּראָלעטאַריי וסיעך סטראַן, סאָיעדיניאַיטעס!"... איז פֿאָרגעקומען עפּעס אַזוינס, וואָס דערציילן בפּרטיות וועל איך נישט. אַז איך בין אַרויס מיט אַ גאַנצן קאָפּ און צוויי גאַנצע פֿיס איז גאָר אַ צופֿעליקייט. פֿאַרבליבן איז מיר אָבער צוויי פּרטים — און ווידער ה י פּ ו כ ד י ק ע, קענגעשטעלטע:

אַ סאַמאָסטייניקע מיט בלוטיקע אויגן, מיט שוים אויף די ליפּן האָט געקווטשעט: „ז ש י ד אָ װ ס ק אַ י אַ מ אָ ר ד אַ!" און זיך גע־קליבן צו מאַכן אַ סוף מיט מיר אויפן אָרט — דאָס איז איין פּרט.

און דער צווייטער פּרט: איך האָב מיט אַלע איבערן פון הארצן, מיט אַלע פעדעם פון געוויסן דערפילט אַ ווייטיק פאַרן צערטעגעם און צע־טראָטענעם ר ו ס ל אַ נ ד...

מיר זענען דורכגעפאָרן קיעוו, מיטן הניעפּער געשווימען ביז האַמעל. אין דער ווייט האָט געזעפן דער מאַמעס קבר, די בענקשאַפט נאָך ווילנע, די חושים און סענטימענטן פון די קינדער־יאָרן, און אין הארצן האָט זיך, פאָרגעדיק איבער די שמחים פון אוקראַינע, צעזונגען און צעפלאַקערט — מיין צווייטע מאַמע: ר ו ס ל אַ נ ד!

אַזוי זענען מיר אָנגעקומען קיין מינסק.

* *

*

דער „פּאַסירשיין", אַרויסגעגעבן פון די דייטשישע מאַכטאָרגאַנען אין אוקראַינע, איז געווען גילטיק ביז מינסק. דאָ האָט זיך געענדיקט דער געביט פון דער „גייער באַזעצונג" און כדי צו פאָרן ווייטער האָט מען גע־מוזט אַרויסבאַקומען אַ ספּעציעלע דערלויבעניש.

נאָך קורצע שעהן האָב איך זיך אָריענטירט, אַז דער ענין שטעקט אין די הענט פון אַ חברה „ספּעציאַליסטן", וועלכע האָבן אַ צוטריט צו די אַגטשפּרעכנדיקע אַמטן און קאַנצעלאַריעס און האָבן פעסט אָפּגעשניטן יעדן צוטריט אַהין.

דאָס זענען געווען יי ד י ש ע „מאַכערס", און אַז איך האָב זוכה געווען צו פאַרפירן דעם ערשטן קורצן שמועס מיט איינעם פון זיי, האָב איך דערהערט, אַז אָן אַ גרונט, וואָס זאָל זיין איבערהצייגנדיק, אַז איך דאַרף זיך אַריינבאַקומען קיין ווילנע — ערשטנס, און אָן אַ באַוויז, אַז איך פיר נישט קיין מאַטעריאַלן פון רעוואָלוציאָנערער אַגיטאַציע — צווייטנס, קאָן איך קיין שאַנסן צו קריגן אַ דערלויבעניש נישט האָבן.

אין פולן בטחון, אַז איך שים ביידע האָזן מיט איין קויל, האָב איך, נישט טראַכטנדיק געמאָלדן, אַז אין ווילנע איז מיט אַ יאָר צוריק גע־שטאָרבן מיין מוטער, זי האָט איבערגעלאָזט אַן אומבאַוועגלעך גוטס, איך בין דער איינציקער יורש...

דער „ספּעציאַליסט“ האָט מיך אויפמערקזאַם באַטראַכט, אַ פּאָר מינוט געשוויגן און געמאָלדן, אַז אויב איך וועל אין מינסק נישט געפינען קיין פּאַרטרייהנגסווערטע עדות, אַז איך זאָג אמת, וועט דער ענין אַוועק קיין ווילנע צו ווערן אויסגעפאָרשט און באַשטעטיקט. דאָס וועט דויערן ביז אַ צוויי וואָכן. און אויב די תשובה וועט אָנקומען אַ גינסטיקע, וועט די מאַכט וואַרשיינלעך דערלויבן צו פאָרן, אויב דאָ וועל איך קריגן צוויי גאַראַנטן, וועלכע האָבן דעם צוטרוי פון דער מיליטערישער מאַכט.

איך האָב דערזען פאַר די אויגן אַ „באַרג“.

נישט וואַרטנדיק אויף דעם, וואָס איך וועל זאָגן, האָט מיר גיין אינפאָרמאַטאָר גנעדיק געוואָרנט, אַז די שאַנסן צו דערגרייכן מיין ציל זענען נישט קיין זיכערע און לכל הדעות מוז איך האָבן אַ סאָלידע סומע מזומן געלט. אָן דעם איז אַ שאָד יעדע שעה, וואָס איך פאַרליר, זיצנדיק אין מינסק...

איך וויל נישט אַריינלאָזן זיך אין אַ טיפער חקירה וועגן דעם וואָס וואָלט געווען, ווען איך האָב די „סאָלידע סומע מזומן געלט“... איך האָב געהאַט קוים־קוים צו קאָנען זיך אומקערן קיין קיעוו און, דאַנקענדיק דעם ספּעציאַליסט פאַר זיינע גענויע אינפאָרמאַציעס, האָב איך זיך מיט אַ געדריקטן געמיט געלאָזט גיין... וווּהין?

דאָס ווייס איך נישט. אָבער איך געדענק קלאָר, אַז איך האָב געהאַט פאַר זיך דעם באַשלוס צו פאָרן — נ י ש ט „קיין קיעוו“...

בין איך געזעסן אויף אַ באַנק אין סקווער, פונקט אַנטקעגן דעם אַריינגאַנג אין „האַאופּטקאָמאַנדאָ“ און געקוקט: ווער גייט אַהין? אפשר זיך ווענדן צו וועמען פון די מיליטערלייט, וואָס גייען אַהער און אַהין?

נאָך אַ פופצן־צוואַנציק מינוט אָבסערוואַציע האָב איך נישט געזען קיין איין צווילע פּערזאָן, וואָס זאָל אַריינקומען אין טיר.

איך האָב זיך אויפגעהויבן פון מיין באַנק און אָנגעהויבן אַרומשפּאַצירן אַזוי, אַז דער זעלנער אויפן פּאָסטן זאָל מיך מוזן באַמערקן. און בעת ביי מיר איז קיין ספק נישט פאַרבליבן, אַז ער האָט מיך שוין געזען און פאַרגעדענקט, בין איך, פאַרקערעווענדיק אונטער אַ ווינקל פון 90 גראַד און קוקנדיק אויף מיין האַנטזייגער, דירעקט צוגעגאַנגען צו אים און געפרעגט:

— וואָ גימט הער אָבערלויטנאַנט שמידט אַאוף?

— דאַפאָן קאָנען זי זיך בלאָז אָבען ערקונדיקן.

— דאַנקע שען — זאָג איך און לאָז מיך צום אַרײַנגאַנג.

— איר פּאַסירשײַן? — דערהער איך שוין הינטער זיך, שטײענדיק אויפֿן טרעפּל.

— דען װיל איך נעמלעך ערװערבן.

מײַן אױסשפּראַך, די זיכערקײט און מײַן האַלטונג און מײַן אױסזען בכלל האָט אים אימפּאָנירט. קײן געשפּרעך אױפֿן פּאָסטן איז ניִשט דערלױבט צו פֿירן, און דער זעלנער האָט מיך דורכגעלאָזט...

אָבער מײַן נסיון האָט זיך ערשט אָנגעהױבן. איך שטײ אין װעסטיביול פֿון אַ מיליטערישער אינסטיטוציע אָן אַ דערלױבעניש און די ערשטע פֿראַגע: „װער ביסטו"? דראָט מיט סכּנה. מיך קאָן פֿון דער סכּנה אַרױספֿירן נאָר מײַן אָנגריף: א י ך דאַרף דער ערשטער אָנהײבן רעדן, פֿרעגן, פֿאָדערן... אָבער — צו װ ע מ ע ן רעדן? קײנער איז ניִשטאָ דאַנעבן! און דער, װאָס װעט זיך מעלדן, קאָן מיר שױן „פֿרעגן"... איך האָב טיף אין פֿינצטערן קאָרידאָר דערבליקט אַ סילועט פֿון אַ לעבעדיקן מענטשן און אױף די העכסטע טענער צו אים זיך געװאָנדן:

— איך ביטע אום פערצײַאונג! װאָלן זי די גיטע האבן מיר צי זאגן: װאָ װערדן פּאַסירשײַנע צום נױגעביטע ערטײַלט?

— צװײַ טרעפּן לינקס.

— דאַנקע בעסטנס.

איך האָב זיך געלאָזט אױפֿן צװײטן שטאָק, זיך אָנגעשטױסן אױף צװײ יונגע אָפֿיצירן: — „װאָס זוכן זי?" — האָט פֿאַסיר־אַמט".

— „אײנע טרעפּע העהער" — צװײטע טיר לינקס.

איך שטײ בײַ דער טיר. איך קלאַפּ אומדרײסט. קײן ענטפֿער. איך קלאַפּ שטאַרקער און דערהער אַ בײזן אױסגעשרײ:

— אבער קאָמען זי דאָך הינײַן, דאָנערװעטער! װי לאַנגע נאָך װערדן זי די טיר מיט אירן פֿאַוסטן באָמבאַרדירן?

דער אָנהײב געפֿעלט מיר.

בײַם טיש זיצט אַ יונגער מאַן, פֿון אַ יאָר 30 אין פּענסנע.

איך גײ אַרײַן, איך מאַך צו די טיר. איך זאָג אומדרײסט: „גיטן מאָרגן".

— זינט זי טאױב אָדער װאָס? איך רופֿע װידערהאָלט: „הערײַן!" און זי קלאַפּן װידערמאָל.

— איך בִּיטע עֶרגעבּליך אוּם פֿערצייאוּנג! איך האַבּע אירן רוּף ניכט געהערט! זאָנסט ווערע איך דאָך אָהנע ווייטערעס איינגעטרעטן.

— אבּער רעדן זי דאָך ניכט זאָפּיל! וואַס וואָלען זי?

— אייער פּאַסירשיין נאָך ווילנאַ הער לוּיטנאַנט!

— „אָ ב ע ר ל ו י ט נ אַ נ ט“ — פֿאָר אַללען דינגען! נאַ, יאַ! זי זינט קיין דויטשער און מיססען זיך אין דיזן דעטאַלס ניכט אָריענטירן. אבּער ווי פֿעלט איהנען איין, דאַס זי זאָ לייכט דען פּאַסירשיין צוּם ניגע־ביטע בעקאַמען? וואַן זינט זי דען וועק?

— אַם 12 אויגוסט 1915.

— אַלזאָ דירעקט פֿאָר דעם הערייַנמאַרשירן דעם דויטשען הערעס אַאוסגעריקט. און יעצט „בּיטע פּאַסירשיין!“ אַאוסגעשלאָסן! קיינע רעדע דאַפֿאָן!

— איך בין שאַאוּשפּילער, הער אָבערלויטנאַנט! האַבּע מיינען פּערטראַג צו דער ווינטערסעזאָן 1915—16 נאָך אין מערץ געשלאָסן און בין מיט דעם לעצטן צוּגע נאָך אַלעקסאַנדראָווסק געפֿאַרן, ווייל איך פריער מיינע איינזאַמע מוטער ניכט פערלאַסן וואָלטע.

ער האָט אַראָפּגענומען זיין פּענסנע און מיך אָנגעקוקט מיט קורצ־זיכטיקע, זייער צוטרוילעכע אויגן...

— שאַאוּשפּילער? — הער איך: ווינטערסעזאָן? האַבּען זי וועלכע בעווייזע?

— בּיטע העפֿליכסט! מיין פּערטראַג!

איך האָב אים אַוועקגעלייגט פֿאַר זיינע אויגן. ער האָט אָנגעטאָן דעם פּענסנע און אַריינגעקוקט.

— רוּסיש? דאַס קאַן מיר אַלס גרוּנד דען פּאַסירשיין צו ערטיילן ניכט גילטן. האַבּען זי נאָך וועלכע דאָקומענטע?

— לײדער, הער אָבערלויטנאַנט!

— פּאַס?

— בּיטע.

— א ו ק ר א י נ י ש! אַאוּך קיין פֿאָלווערטיגעס דאָקומענט... וואַס פירט זי אייגענטליך צוריק?

— מיינע מוטער איזט זייט פֿאָריגעס יאַר טאָט. איך בין דער איינצי־גע ערבע דעם צוריקגעבּליבענעס גרונדשטיקעס. אוּנד נון מעכטע איך איר גראַבּן אירגענדווי מיט איינעם דענקמאַלע בעזאָרגען...

— פֿאַרען זי אַלײן?

— מיט מײנער עהעפֿראַו, — האָט ער זיך פֿאַראַנטװאָרטלעך!

— אַלזאָ: צװײ פּאַסאַזשירן, איז איר אױך נאָך אײנער שפּיגל?

— נײן, האָט ער אָבערלײטנאַנט: זי איז פּאַרמאַצעװטין.

ער האָט אָנגעדריקט אַ עלעקטריש גלעקל. אין טיר האָט זיך באַװיזן אַ אונטעראָפֿיציר.

— נעמען זי פֿאַם הערן שאַאושפּילער זײנע פּערזאָנאַליען און די זײנער פֿראַו געמאַלין — און מאַכען זי צװײ פּאַסירשײנע נאָך װילנאַ פֿערטיג. װאַן מעכטן זי פֿאַרן?

— נ אָ ך ה ױ ט ע װ ע ן מ ע ג ל י ך.

— אַבער זעלבסטפֿערשטענדליך, װען עס איגען ליב איזט... נעמען זי דאָך, ביטע, פּלאַץ און שרײבען זי אירן פֿאָר- אונד נאַכנאַמע אױף, װאַז, װאָ געבאָרן?

— זאָל איך עס מיט גאָטישער שריפֿט שרײבן אָדער לאַטײנישער?

— גאַנץ עגאַל!

דער אונטעראָפֿיציר איז אַרױס מיט מײן צעטל, איך האָב זיך געלאָזט גײן נאָך אים, אָבער דער אָבערלײטנאַנט האָט מיך אָפּגעהאַלטן.

איך בין געזעסן אַ מינוט 5 בײַ זײן טיש. ער האָט געשװיגן און מיטאַמאָל אַ פֿרעג געטאָן:

— װאָהער קאָמט עס, דאַס זי אײן צימליך גוטעם דױטש שפּרעכן?

— איך האַבע צימליך לאַנגע אין דױטשלאַנד געװאָהנט... מערערע מאַל אין בערלין... האַבע פֿילע דױטשע שאַושפּילער געזעהען אין בעװונדערט.

— אַך זאָ? איך פֿרױע מיך דאַן װירקליך די געלעגנהײט איהנען צו דינען צו האַבן... װער פֿאָן אונזערער שאַושפּילער איזט איהנען אַם ליבסטען?

איך האָב אָנגערופֿן די נעמען, װעלכע מײן לײענער דאַרף קענען פֿון „שפּאַציר דורך אײראָפּע“.

דער אונטעראָפֿיציר האָט געבראַכט די צװײ פּאַסירשײנען.

דער אָבערלײטנאַנט האָט זײ געחתמעט, אָפּגעשטעמפּלט און מיר דערלאַנגט.

— גליקליכע רייזע, הער... מאַרעווסקי — האָט ער שמייכלענדיק אַרייַנגעקוקט אין צעטל.

איך בין געשטאַנען און... געשוויגן.

— אַלזאָ? האָבען זי גאָר וועלכן ווּנש? וואָס פעלט איהנען?

— ווארטע, הער אָבערלויטנאַנט! וואַרטע מייַנען דאַנק אַאוסצודריקן.

ער האָט אויסגעשטרעקט זייַן האַנט, און דערפילנדיק ווי שטאַרק איך דריק זי, זאָגט ער מיטאַמאָל:

— וואָרטן זי מאַל! זי האָבען, גלאַאובע זיך, קייַנען פּאַסירשיין צו מיר? נייַן? זי האָבען וואַרהאַפּטיק גליקליך געשפּילט אונד געוואָנען... אַבער דאַמיט איהנען דאָס גליקליכע ענדע אירעס שפּילעס צו גאַראַנטירען, נעהמען זי דען פּאַסירשיין אום דאָס האאוז גליקליך צו פערלאַסן...

ער האָט מיר דערלאַנגט אַ פּירקאַנטיק צעטל פון זייַן טיש.

* *
*

דער צוג איז באַשטאַנען פון עטלעכע וואַגאָנען, וואָס האָבן דערמאָנט מייַן רייזע פון אינסטערבורג קיין טילזיט... מייַנע ערשטע איינדריקן פון „מערב".

און אומפאַרגעסלעך איז די מינוט, ווען איך האָב דערזען דורכן פענצטער די דייטשישע אויפשריפט: „ו י ל נ ע".

ערשט איצט האָב איך דערפילט דעם ווייטיק פון דעם, וואָס פאַר די דריי יאָר — פון 15 אויגוסט 1915 ביזן אויגוסט־טאָג (איך געדענק נישט — וועלכן) 1918 — איז אַוועק פון מיר אויף אייביק:

איך האָב דעמלט איבערגעלאָזט מייַן מאַמען צוליב רוסישן טעאַטער...

נישט די מאַמען און נישט רוסיש טעאַטער האָב איך מער.

פון רוסיש טעאַטער איז פאַרבליבן אַ רים אין האַרצן, און פון דער מאַמען — א י ר ק ב ר!

און איך בין פון באַן נישט אַוועק אין דער פאַרבליבענער היים אַריין, וואָס איז געווען אין 5 מינוט גאַנג.

איך האָב גענומען אַ דראָזשקע און בין אַוועקגעפאָרן — א ו י פ ן ב י ת־ע ו ל ם.

דער ווילנער בית=עולם „ארויף אַזערעטשע“, וואָס איז געווען אַ פאַריידישטע פאָרמע פון „ווערכניעיע זאַרעטשיע“ — איז געווען אַ ווינקל פון שטומער עלעגיע, פון בליענדיקער פּאָעזיע... די שטימונגען פון טרייסטלאָזער אבלות, פון שטילע, זיפצן, זענען געווען אייגגעהילט אין די טויזנטער מצבות, צעלאַרייכע אוהלים, צווישן וועלכע ביימער און גרינע גראָזן האָבן, פון שטילע ווינטלעד באַוועגט, אָנגעהויכט אויף יעדן מענטשן רעיונות, וואָס פאַרגעסן האָט מען יאָרנלאַנג נישט געקאָנט. אין מיינע זכרונות איז דער ווילנער בית=עולם פאַרבליבן פון 10=יאָריקן עלטער, ווען צו דער קבורה איז געקומען דער „זיידע יאַנקל“, און מיך האָבן איבעראַשט די שקצימלעך, וואָס האָבן נאָכגעקרימט די וויינענדיקע קלאָגווייבער, וועלכע זענען געגאַנגען נאָכן ארון...

אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָט אויף מיר געמאַכט אַן אומפאַרגעסלעכן רושם דער הויכער זאַמדבאַרג פון דער לינקער זייט ביים לעצטן ראָג, בעת דער ארון האָט זיך שוין פאַרקערעוועט צום טויער... אויפן באַרג איז נישט געווען קיין איינציק גרעזל, און ער האָט אויסגעזען ווי אַ ריזיקער קבר, וואָס איז אָפן פאַר טויזנטער און טויזנטער — פאַר אַ ל ע מ ע ן. און תיכף נאָכן באַרג עפענען זיך ברייט די צוויי שוואַרצע טירן פון אייזערנעם טויער, און דער ארון שוועבט אַריין אין עולם=האמת, אין דער וועלט פון מנוחה.

האָבנדיק געוואַנדערט איבער אַ וועלט מדינות און שטעט, פלעג איך אין יעדער שטאָט, וווהין מיך האָט פאַרטראָגן כאָטש אויף איין מעת=לעת, פאַרלירן אַ פּאָר שעה צו זיין צווישן קברים...

אַלטע מיט מאָך פאַרוואַקסענע מצבות אין לובלין, די דענקמאָלן פון שוואַרצן מירמלשטיין — אין וואַרשע און לאָדזש אויף די פאָדערשטע אַלייען, און די אָרעמע שטיינער — אויף די הינטערשטע... דער וועלטבאַרימטער פרידהויף פ ע ר ל אַ ש ע ז אין פּאַריז, איבער וועלכן איך פלעג אַרומוואַנדערן גאַנצענע טעג, אָפּשטייענדיק שעהנלאַנג ביי דער „וואַנט פון די קאָמונאַרן“... די צמענטאַרס אין דער לאַטייניש אַמעריקע, וואָס זעען אויס ווי קונסט=זאַמלונגען פון בלויזע שטיינער און צעמענט, ווו עס איז נישטאָ קיין סימן פון רויער ע ר ד, פון ווייכן ז אַ מ ד, און ס'דוכט זיך, אַז די פאַרלאָשענע מענטשלעכע גייסטער זענען געוואָרן — ש ט יי נ ע ר, און אָנשטאָט דעם געפיל פון אייביקער מנוחה נעמט דיך אַרום אַ שוידער... די געשטאַלט פון ט ו י ט ווערט אָפּגעשטויסן דורך אַ געשטאַלט פון אַן א כ ז ר — אַ ת ל י ן, וואָס

דערלאָזט נישט קיין אַקאָרדן פון רעקוויעם. וואָס איז טייב צו פינעבערמאַרשן; וואָס די שלוכצן פון אַבלים און זיפצן פון אַלמנות און יתומים שליידערט ער אָפּ פון פרישע קברים און לאָזט זיי נישט דערגרייכן צום פאַרשוויגן געוואָרענעם טאַטן, שפייזער, לעבנספריינד...

האָבנדיק אָנגעזאַמלט אין משך פון יאָרצענדליקער אָט די אַלע איינדרוקן פון דער גאָרער וועלט, האָב איך דעם ווילנער בית־עולם „אַרויף אזערעטשע" — געפינען פאַרן ש ע נ ס ט ן, פאַרן מ נ ו ח ה ד י ק ס ט ן, פאַרן שטילסטן און א יי ד ל ס ט ן פון אַלע אַנדערע אין דער וועלט...

די דראָזשקע איז געפאָרן איבער די גאַסן, און די שטאָט האָט זיך מיר אויסגעוויזן ווי א ו י ס ג ע ש ט אָ ר ב ן... דער „ווילנער בית־עולם אַרויף אזערעטשע" איז אין מיין פאָרשטעלונג געוואָרן אַ וו י נ ק ל פון אַ ריזיקן „בית־עולם"... יעדעס פינטל, יעדער שריט האָט דערמאָנט מאָמענטן פון אַמאָליקן לעבן... יאָרצענדליקער האָבן זיך געצויגן פאַר מיינע אויגן ווי אַ פילם־לענטע, און די אויערן האָבן געקלונגען רייד, לידער, טענער — און אַרום איז געווען אַ שטילקייט פון אומגעשטערטן שלאָף.

די דראָזשקע האָט דערגרייכט צום בריק איבער דער ווילייקע... אירע וואַסערן זענען געווען די ערשטע און איינציקע לעבעדיק־פאַרבליבענע עדות פון אַמאָליקער ווילנער ברויזנדיקער ווירקלעכקייט... איך פאָר באַרג־אַרויף איבער דער ברייטער גאַס, געקומען צו דער שמאָלער... דערגרייכט צום „אָפענעם קבר"... און אָט איז דער שוואַרצער אייזערנער טויער... אַריין אין פורטקע פון רעכטס, באַטראָטן דעם טראָטואַר און גיי אַלץ ווייטער און העכער... אָט איז לינקס דער ברודער־קבר פון די געפאַלענע העלדן אין די אָקטאָבער־טעג 1905... איצט — ווען די שורות ווערן געשריבן — איז ער אין זכרון און געמיט צונויפגעגאָסן מיט די געפאַלענע רעוואָלוציאָנערן חדשים שפעטער פון דער וורואָניער־גאַס... דעמלט האָב איך זיך ביים קבר אָפּגעשטעלט און געטראַכט וועגן „בונד", וועגן מיינע לערער, וועגן ווייטערן, וועלכער איז אין אויגוסט 1918, ווי איך האָב געמיינט, נאָך געווען אין סיביר...

איך גיי ווייטער: דער אוהל פון אסתר־דבורהן! די אויסגעשטאָרבענע שטאָט איז דאָ אַ לעבעדיקע און בליט ווי אַמאָל אין די טויזנטער סטענגעס און פילפאַרביקע שמאַטקעס, וואָס מאַסן באַזוכער בינדן אָן אויפן אוהל, בעטנדיק אסתר־דבורהן זי זאָל זיין פאַר זיי אַ מליץ־יושר ביים רבונו־של־עולם און זיי שיצן פון נויט און דחקות אַזוי ווי זי האָט עס גע־

די טויטע מוטער

טאָן ביים לעבן, האָבנדיק באַשאַפן אַ הלוואה־קאַסע, ווו אָרעמע בעלי־מלאכות און מאַרק־ווייבער פלעגן קריגן גמילות־חסדים אָן פּראָצענט און זענען פּטור געוואָרן פון די נעגל פון וווכערער, פּראָצענטניקעס. אחתר־רבורה איז אַ קאַפּיטל פון ווילנער הומאַניזם און פּאָלקסטימלעכקייט. דער אוהל אירער איז אַ סימפּאָניע פון ווילנער טרערן און טרייסט פון די יידישע געסלעך.

איך בין מינוטנלאַנג געשטאַנען און געלעבט מיטן „אַמאָל". מיט די יאָרן, ווען איך האָב מיט אַלע כוחות געריסן פון דעם אַלעמען — אַוועק, אַ ה י ן.

איצט בין איך געבראַכט געוואָרן דורך די שטורעמדיקע שטראָמען פון דער זיך איבערקערנדיקער וועלט — צ ו ר י ק!

בין איך געשטאַנען און... דערזען די געמויערטע צוים, וואָס טיילט אָפּ דעם בית־עולם — פון די אַ נ ט אָ ק אָ ל י ע ר וועלדלעך... אָט דאָ האָב איך מיט 18 יאָר צוריק פון אַ הויכן בוים פאַר עטלעכע גימנאַזיסטן געלייענט דאָס „ליד וועגן שטורעם־פויגל"... אין איינעם פון אָט די הייזער איז געווען דער ספּעקטאַקל, ווו מען האָט מיך נישט צוגעלאָזט שפּילן, אין צווייטן — האָב איך צום ערשטן מאָל פון ברעטער, צוגויפגעשלעפּט פון שפּייכלערס, געלייענט אין גרים אַ לאַנגן שווערן מאָנאָלאָג...

איך לאָז מיך גיין צו דער צוים און דערזע רעכטס — צוויי קברים: אויף איינעם קיין שום אויפשריפט, אויפן צווייטן אַ צעפּילט ברעטל: „בתיה רבקה מנקר, נפטרה כ' — אין אות אָפּגעשווענקט — „באב תרעה".

„איך בין דאָ, מאַמינקע, איך האָב זיך אומגעקערט... איך בין געבליבן גאַנץ אין די געווויטערן און איך וועל אויף מיינע ווייטערדיקע וועגן טראָגן דיין זכר, דיין געשטאַלט... „ויצמח פּורקני" וועל איך נישט זאָגן, אָבער דעם זיידן מרדכים, — דיין טאַטנס, ווערטן — וועל איך אָפּהיטן, און לויט מייטע נוסחאות וועל איך ביז מיין לעצטער שעה שפּינען דעם פאָדעם פון יאָרטויזנטיקער יידישקייט.

לערך אין אַ חודש אַרום האָב איך אָנגעהויבן רעדן פון דער בינע איר לשון.

II. דער לענדלאָרד

אַ גוטבאַזיצער רופט מען אין ענגלאַנד „לענדלאָרד“. דאָס, וואָס אין רוסיש רופט זיך: „פּאָמיעשטשיק“...

דאָ זעט עס אויס ווי אַ טראָפּן בעלעטריסטיש געווירץ, אָבער אין תוכן איז עס געווען — דער נאַקעטער אמת פון מיין גייעם לעבנס-עטאַפּ. אַזוי האָט אויסגעטראָגן מיין ביטערע גורל: נאָך אַ 15 יאָר, אין משך פון וועלכע איך האָב מיך געריסן איבערצוהאַקן אַלע פעדעם מיט מיין בוחרישן קיום, מיט דער אַטמאָספער פון קליינבירגערלעכע באַגריפן; ווען מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז מיינע לונגען זענען פריי פון יעדן שפּור, וואָס זאָל דער-מאָנען די לופט פון דער וועלט, וואָס איז מיר פון די ערשטע באַוווסטזיניקע שריט אין לעבן געווען פרעמד און פאַרהאַסט — נעמלעך איצט, ווען די-אָ וועלט איז געוואָרן געשטירצט אין שטורעם פון אָקטאָבער; ווען אַלץ, וואָס דענקט און פילט דורך קאַטעגאָריעס פון סאָציאַלן פּראָגרעס, האָט אויף דער פאַרמשפּטער און געשטירצטער וועלט געקוקט מיט האַס און פאַראַכטונג —

איז מיר אויסגעפאַלן צו ווערן דע-יורע און דע פאַקטאָ — אַ גוטבאַזוצער! אַ „לענדלאָרד“.

וואָס פאַר אַ מין שווערער קרייץ דאָס איז געווען יענע חדשים אין ווילנע — וועלן מיר זען ווייטער אין לויף פון די געשעענישן. גרילץ און חוזק האָבן זיך צונויפגעפלאָכטן אין איין קנויל איבער מיין אָרעמען קאָפּ, האָבן פאַרסמט מיינע טעג, פאַרביטערט מיינע חדשים און האָבן ביי מיר אָפּגעווערט די מעגלעכקייט צו זיין אין דער לופט פון דער רעוואָלו-ציע, דער, וואָס איך בין געווען פריער: אַ מענטש פון קונסט!

דאָ קומען צענדליקער, הונדערטער קלייניקייטן פון אומ-גאַנג, פון אַלטעגלעכע צוזאַמענשטויסן אויף יעדן שריט, און נעמלעך אין אָט די פּרטים שטעקן די נאָדלען און די שפּיזן, וואָס לאָזן ניט אָטעמען.

אָפּגעזען פון נויאַנסן, פון דער אָדער יענער אָפּשאַצונג פאַר איינצלנע פאַקטן און פאַלן אין דער ווירקלעכקייט, בין איך פעסט געשטאַנען אויפן באָדן פון אָקטאָבער. שוין אין מאַי 1917 האָב איך אויף אַ מיטינג אַרויסגעזאָגט די איבערצייגונג, אַז ווי ווייט די מאַסן קאָנען נישט האָבן קיין צוטרוי צו די פּראָפעסאָרן פון מאָסקווער אוניווערסיטעט, בלייבט אָפן איין און איינציקער וועג: מיט לענינען! און אַז איך האָב אָט די איבערצייגונג אַרויסגעזאָגט איצט אין ווילנע, האָב איך געדאַרפט אויסהערן — נישט מער און נישט ווייניקער, אַז —

„האָבנדיק געירשנט פון דער מאַמען אַזאַ פירשטאָקיק הייזל, קאָן מען זיך פאַרגינען צו זיין אַ באָלשעוויק“...

אַ סך ערגער איז געווען אָנצוטרעפן ביי צענדליקער „געלט-זעק“ די אויסדרוקן פון חשיבות צו מיר, ווי צו „זייערס אַ מענטשן“. דער נאָמען פון אָנגעזעענעם שוישפּילער און זיין פּאָפּולאַריטעט אין די ברייטע קרייזן — דאָס איז געווען בלויז אַ „ראַם“, א „ציגאָב“, אַ פּיקאַנטער „סאָוס“ צו עצם „עיקר“: „הויזבאַזיצער“!

איך האָב מיך ממש געשטיקט.

אָבער דאָס איז נישט געווען דאָס ערגסטע!

24 דירות, דאָס איז לערך אַ 200 לעבעדיקע מענטשן. ווי מען רופט זיי מען, האָב איך נישט געוווסט, צו וועלכער משפּחה ווער געהערט — אַוודאי נישט. און מיר פלעגט אויסקומען מיט איבערגעטריבענער העפלעכקייט צו ענטפערן אויף איבערגעטריבן-העפלעכע באַגריסונגען פון מענטשן, וועלכע איך האָב נישט געקענט. מען לאָזט מיך דורך פאָרויס, מען טרעט מיר אָפּ דעם וועג, מען מיידט אויס צו שטיין צו מיר מיטן רוקן: „דער באַלעבאָס!“

איינמאָל האָט פּאַסירט, אַז אַ מענטש פון א יאָר 45, האָבנדיק מיך דערזען אויף די טרעפּ הינטער אים, האָט זיך האַסטיק אויסגעדרייט, כדי מיך דורכצולאָזן. איך האָב אָנגעהויבן פּראָטעסטירן, בשום אופן נישט געוואָלט דורכגיין...

— איך בין דאָך יינגער פון אייך! — האָב איך נישט אויסגעהאַלטן.

— אָבער געכטן אויף דער בינע זענט איר געווען עלטער — דערהער איך — און איך וויל אייך נישט נאָר אָפּטרעטן דעם וועג, נאָר אויך אויסנוצן דעם צופאַל צו קאָנען דריקן אייער האַנט פאַרן גענוס, פאַר דער פרייד, וואָס איך האָב געכטן געהאַט אין טעאַטער.

לאָזט זיך אויס: ער איז ערשט מיט דריי טעג צוריק געקומען קיין ווילנע, און זיין באַציונג לגבי מיר האָט אַבסאָלוט נישט צו טאָן מיטן „באַלעבאָס"...

דער פאַל האָט אויף מיר געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק, און איך האָב אָנגעהויבן זיך פאַרטראַכטן איבער דעם קנויל פון גרילצן און חזק, וואָס פאַרביטערן מיינע טעג. מען דאַרף אָנהייבן זיך באַפרייען פון דעם צ ו ־ פ ע ל י ק ן שפּינוועבס: אָנהייבן זיך פילן און באַטראַכטן ווי דער, וואָס איך ב י ן!

נישט לייכט איז עס געווען, און דער שווערסטער שטיין אויף מיין וועג איז געווען דער פאַקט, וואָס צווישן די פּאָר הונדערט פאַרשוין, וועלכע פלעגן מיר אָפּגעבן כבוד, מעשה „לענדלאָרד", זענען געווען אַ פּאָר צענדליק, וואָס פלעגן מיך אָנקוקן מיט בליקן פון טיפע ליידן אין זייערע פאַרזאָרגטע אויגן: „ד י ר ה ־ג ע ל ט". לייענער! דאָס איז דער ביטערסטער פונקט אין דאגת פרנסה! מען קאָן זיך באַגרענעצן, בלית ברירה, אין עסן, אין אָנטועכץ; מען טראָגט אין פראָסט און פייכטקייט דורכגעלעכערטע שיך, אָבער דעם דאַך איבערן קאָפּ — מ ו ז מ ע ן ד אָ ד ה אָ ב ן!!

און אויב מען וועט צו דער צייט נישט באַצאָלן דעם באַלעבאָס די עטלעכע צענדליק רובל דירה־געלט, קאָן ער דעם דאַך פון איבערן קאָפּ אַ וו ע ק נ ע מ ע ן!

קוקן אַזעלכע אויגן... און זיי פרעגן... און זיי ב ע ט ן... אין אויס־האַלטן אַזעלכע בליקן — איז אַ ז אַ מין נסיון, אַז דערציילן עס וואָלט געווען בלויז מליצה, ליטעראַטור.

אין דער לאַגע פון לענדלאָרד איז מיר אויסגעקומען צו שטיין גאַנ־צע 13 יאָר — ביז 1932. אָבער אויף דעם עטאַפּ, ביי וועלכן מיר האַלטן, וועלן מיר דעם לייענער מיט אָט דעם מאָטיוו מער נישט באַלעסטיקן. מיר וועלן זיך צו דעם אומקערן דאַן, ווען די פּאָזיציע האָט אונדזער העלד גע־זאָלט שאַפן בלויזע גדולות און ווילטיק, און ער האָט זיך געקליגט ערשט דאַן צו ליגן אין געהאַקטע וונדן, ווייל אויך דאָ האָבן געיושעט די ווילדע ווידערשפּרוכן, מיט וועלכע עס זענען דורכגעפלאָכטן אַלע פאַקטן פון זיין לעבן, פילן און דענקען: די „אַהינען" און „צוריקן" — און אַלץ, וואָס ער ווייסט צו דערציילן.

דאָ זאָל דערלויבט זיין זיך אָפּצושטעלן אויף איין עפּיזאָד.

אין סוטעריינע אויפן הויף האָט געוווינט אַ שוסטער. מאַכט זיך, אַז

מיר געבן אים אָפּ צו פֿאַרריכטן צוויי פּאָר שיך. גייט אַוועק אַ טאָג 10, און מיין רב פּיוול ברענגט נישט אָפּ די אַרבעט. איז דער באַלעבאָס נישט פֿויל און פֿאַרקלייבט זיך אין דער סוטערינע אַריין...

— סטייטש, רב פּיוול, היתכן: אַזוי לאַנג?!

זאָגט רב פּיוול: „אייך קומט דאָך פֿאַר דריי חדשים דירה־געלט“!

— איז וואָס פֿאַר אַ סמיכות הפּרשה? — פֿרעג איך אים.

זאָגט ער: „איך וועל אויספֿאַרענדיקן נאָך איין באַשטעלונג, וועל איך אָפּטראָגן אייערע שיך מיטן דירה־געלט אינאיינעם“.

אָבער עס האָט זיך אויפֿגעקלערט, אַז היות לעדער איז איצטער בראַנד־טייער, פֿעלט צום סכום דירה־געלט פֿאַר דריי חדשים סך־הכּל אַ צענערל.

— וועל איך אייך געבן א דריטע פּאָר שיך צו לייגן אַ קנאַפּל, רב פּיוול!... קוויט?

— וואָס רעדט איר, אַ געזונט אין אייך? מיר וועט דאָך זײַן אייך קומען נאָך אַ דרייסיק קאַרבן!

אַזוי האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דער לענדלאָרד ליגט מיר אין דר׳ערד, און אין „גאָלד גייט“ רב פּיוול דער שוסטער... אַ גליק, וואָס איך האָב אויך געהאַט נאָך אַ פּאָר.

און לאָמיר זיך צו מיין פֿאַך אומקערן, לייענער!

* *

*

די געשילדערטע פֿאַלן פֿון „קולטורעלער“ באַציונג מצד דער אָקופּאַציע־מאַכט צו דער באַפֿעלקערונג האָבן ביי מיר באַשאַפֿן אַ פֿ אַ ל ש ן איינדרוק וועגן דער ווירקלעכקייט, און מיין אָפּשאַצונג איז געווען אַ ס וּ ב י ע ק ט י וו ע. עס איז געווען גענוג צו באַטראַכטן די שטאָט און די מענטשן אין משך פֿון געציילטע מינוטן — אָפּגערעדט וועגן אַ פּאָר שעה — כּדי צו קומען צו דער פֿעסטער איבערצייגונג, אַז, אָ ב י ע ק ט י וו גענומען, איז ווילנע צ ע ט ר אָ ט ן געוואָרן אונטערן שטיוול פֿון פּרייסישן אָקופּאַנט... דאָס אַלגעמיינע בילד אָרום און אַרום איז געווען אַ בילד פֿון פֿאַרוויסטונג, און אַז מען האָט זיך אָנגעהויבן דערוויסן וועגן איינצלנע פֿאַקטן, האָט אַ שווערער אַרומגענומען יעדן איינעם, וואָס האָט נאָך נישט פֿאַרלוירן די מאָסן און וואָגן פֿון „הומאַניטאַרע“ כּללים אין אימגאַנג

צווישן מענטשן. אין אונדזערע יאָרן קאָן עס נאָר אַרויסרופן אַ ביטערן שמייכל אויף די ליפּן, אָבער אין 1916 יאָר, איז מען געוואָרן דערצימערט, אַז דעם דאָקטאָר יעקב וויגאָדסקי האָט דער דייטשישער שטאָט־קאָמענדאַנט פון זיין קאַנצעלאַריע פאַרשיקט קיין דאַכאַו.

וויגאָדסקי איז דעמלט אַלט געווען אַ יאָר 65. ער איז אַרויסגערופן געוואָרן צום קאָמענדאַנט אַלס פאָרשטייער פון דער יידישער געמיינדע. און אָנשטאָט צו הערן וואָס דער קאָמענדאַנט וועט א י ם זאָגן, האָט ער מיט אַן אויפגערעגטן טאָן אָנגעהויבן פאָדערן, אַז די מאַכט זאָל אָנהייבן זאָרגן וועגן סאַניטאַרן צושטאַנד פון דער שטאָט: אָפּרוימען די טויטע גופים פון די גאַסן. אויפן קאָמענדאַנטס באַמערקונג, אַז „מיר זענען אַהער נישט געקומען זאָרגן וועגן דער שיינקייט פון אייערע גאַסן", האָט דער דאָקטאָר אויסגערופן:

— אונדז קימערט אַמווייניקסטן נאָך וואָס איר זענט געקומען: „ווּיר האַבן זי אַלערדינגס ניכט הערגערופן".

דער קאָמענדאַנט האָט אָנגעדריקט אַן עלעקטריש קנעפּל און געמאָלדן:

— דירעקט נאָך דאַכאַאו!

אין זיין בוך „סמבטיון" האָט וויגאָדסקי שפּעטער באַשריבן יענע געשעענישן —

דאָס איז אַ פּ ר ט פון יענע יאָרן און פאַרהעלטענישן.

צו מיר איז אין קורצע טעג דערגאַנגען דאָס טרויעריקע בילד פון מיין מאַמעס לעצטע חדשים. געשטאָרבן איז זי — פון אַ שטיקל דייטשיש ברויט פון טייג געמישט מיט צעפּוילטער שטרוי. זי האָט באַקומען אַ שווערע מאָגן־קראַנקהייט, דאָקטאָר דעמבאָווסקי האָט זי אָפּערירט, אויפן דריטן טאָג געזאָגט, אַז די סכנה איז פאַרביי, אָבער מען זאָל זי נישט איבערלאָזן אַליין און זען, אַז זי זאָל נישט אַראָפּלאָזן די פיס פון הויכן בעט. ביידע פּלימעניצעס, וואָס האָבן דיזשורירט ביי איר בעט, האָבן זי איבערגעלאָזן אַליין... זי האָט אין שלאָף אַראָפּגעלאָזן די פיס, דער אייטער האָט זיך צעגאָסן איבער דער וווּנד, און זי איז אומגעקומען.

פאַר מיין געוויסן האָט עס געהייסן, אַז מען האָט זי א ו מ ג ע ב ר אַ כ ט, ווייל איר לעבן איז קיינעם נישט געווען נייטיק, קיינעם — טייער... איך האָב זי מיט דריי יאָר צוריק איבערגעלאָזט אויף גאָטס באַראָט. איר געזונט און עלטער האָב איך אָנפאַרטרויט איר שוועסטערס עלטערע טאָכטער, עטעלע און איר מאַן עליען, וועלכע דער לייענער דאַרף

קענען פון מיינע קינדער־יאָרן, עטעלע איז פון די די קינדער־יאָרן געווען ביי אונדז ווי אַ קינד אין שטוב.

איצט האָב איך זיך דערוווסט, אַז יענע פּאַטאַלע נאַכט האָט זי עטעלע איבערגעלאָזט אָן אויפזיכט און אַז דעם לעצטן יאָר האָט עליע איר אַזוי פאַרפאָלגט און פאַרביטערט אירע טעג און נעכט, אַז זי האָט אים פּשוט אַרויסגעטריבן פון שטוב...

עך האָט געקריגן אַ רייכע ירושה פון אַ געשטאָרבענעם קרוב, געוואָרן אַ גביר, אַ תקיף. אַז איך האָב מיך אומגעקערט קיין ווילנע, איז ער מיר פאָרגעקומען ווי אַ לעבעדיקער סימבאָל פון דער אויפן קאָפּ זיך געשטעלטער וועלט. דאָס איז געווען איינע פון די שווידערלעכסטע איבערלעבונגען, וואָס מיר האָבן געטראָפן אין דער פאַרוויסטער, איידעלער ווילנע.

פּרטים וועגן מיין מאַמעס לעצטע חדשים האָב איך זיך דערוויסט ביי קרובים, ביי שכנים. פון די לעצטע האָט מיר איינע, מאַדאַם פייגענבערג, די פרוי פון אַ באַנקיר, וואָס האָט 20 יאָר געוווינט אויף די זעלביקע טרעפּ, מיט וועמענס טעכטער איך בין געווען אינטים באַפריינדעט, מיר געבראַכט אַ פּעקל דריירובלדיקע אַסיגנאַציעס: הונדערט שטיק...

— די מוטער האָט, אַוועקגייענדיק אין שפּיטאָל, געבעטן אייך איבערגעבן דאָס געלט...

דאַרף מען רעדן וועגן דעם, וואָס איך האָב איבערגעלעבט, האַלטנדיק אין האַנט דאָס פּעקל מזומנים?

זי האָט געקליבן די דריירובלשטיק, געשפּאָרט יעדן ביסן, געהונגערט, געזעסן אין שלעכט־באַהייצטע שטובן... ווען זי נעמט אַראָפּ פאַר זיך דערפון אַ שטיק און קויפט ברויט, וואָלט זי נאָך געלעבט!...

זי איז אַוועק פאַרשטויסן אין פּריצייטיקן קבר אַריין, אַזוי ווי עמעצנס בייזער עלנבויגן וואָלט זי פון דער וועלט פאַרטריבן.

און דער לעצטער פּרט: צו איר לוויה, ווען עס איז אָנגעקומען דער אָרון, האָבן זיך די הימלען צעגאָסן מיט אַזעלכע שטראָמען, אַז צוליבן שלאַקסרעגן האָבן זיך די פּאָר צענדליק מענטשן, וואָס האָבן געוואַרט אויפן אָרון, באַהאַלטן אין די טויערן און דער אָרון איז איבער די גאַסן — ווי אין טייכן — ביינאָם געלאָפן צום בית־עולם...

איך האָב זיך דערמאָנט מיין קדיש אין אַלעקסאַנדראָווסק — אָן דעם „ויצמח פורקני" און דעם „יזכור" מיטן „בת רב מתתיהו" אַנשטאָט „רב מרדכי" און דעם „בעבור שבנה „א ר ק אַ ד י", אָנשטאָט „אברהם", און אַלץ אַרום האָט מיך פאַרפאָלגט ווי א המן פון

פינצטערע שאָטנס, נעפּלען, אָנדייטונגען, אין וועלכע פּשוטע קלאָרע פאַקטן זענען פאַרוויקלט און פאַרפּלאָנטערט. דאָס לעבן, די ווירקלעכקייט איז נ י ש ט די קאָנקרעטע, אַרום אונדז זיך ציענדיקע קייט פון קליינע, צופעליקע פאַקטן און געשעענישן — דאָס זענען בלויז ש אָ ט נ ס! דאָס אמתע, גרויסע לעבן איז ערגעץ פאַרשטעקט. ווו א י ז ע ס?

איך בין אַרומגעגאַנגען פאַרטרויערט, פאַרטראַכט, מיט שווערע לאַסטן פון בענקשאַפט נאָך די פאַרלוירענע פּאָזיציעס און מיט אַ וווּנד אין האַרצן און אויפן געווויסן: דער מאַמעס פינצטערער סוף!

און ווי פון איר קבר אַרויס האָט אַרויסגעשפּראָצט מיין ווידערגעבוירט: איר לשון אויף די בינעברעטער.

* *
*

איך האָב אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל דערציילט וועגן זאַסלאַווסקין און קלאַרע יאָנג... דער לייענער וועט זיך דערמאָנען אין דעם טיפן איינדרוק, וואָס מיר איז געבליבן פון מיינע באַגעגענישן מיט אסתר רחל קאַמינסקאַ — סיי פון אירע פאָרשטעלונגען, סיי פון איר פּערזענלעכן צויבער...

דאָ איז צייט צו צאָלן דעם חוב, וואָס איך האָב געמאַכט, שרייבנדיק אין ערשטן באַנד וועגן דעם איינפלוס פון ר ו ס י ש ן טעאַטער אויף מיין אַנטוויקלונג. איך האָב דאַן באַמערקט, אַז מיט דער צייט וועלן מיר זיך מוזן אומקערן צו די פאָרשטעלונגען פון דער יידישער טרופּע (ספּיוואַקאָווסקי און פישזאָן) אין בנין פון ז ו מ ע ר־ט ע אַ ט ע ר....

דאָס האָט געמוזט פאָרקומען אין יאָר 1898. איך געדענק קלאָר די שפּורן פון שניי אויף די דעכער פון שפּייכלערס און ביידלעך אין „באָטאַנישן" גאָרטן, וווהין מען פלעגט מיך פון די פריע קינדער־יאָרן פירן אויף די קאָנצערטן פון מיליטערישן אָרקעסטער, און איך פלעג צו 7—8 יאָר שטיין פאַר דער גראָטע און „דיריזשירן".

דעם נייעם בנין פון זומער־טעאַטער האָט מען יענעם יאָר ערשט אויסגעבויט, און פאַר דעמלטיקע מאָסן און פאָדערונגען האָט דער בנין אויסגעזען ווי אַ „פּאַלאַץ".

אין מאַי האָט געזאָלט אָנהייבן דעם סעזאָן אַן אָפּערעטן־טרופּע אין יולי — אַן אָפּערע, (וואָס האָט עטלעכע יאָר אויפגעטרעטן מיט די

בעסטע זינגער פון רוסלאַנד: דאָס איז אַ רייכער קאַפּיטל פון ווילנער טעאַטער־פּנקס), און ביזן אָנהייב פון זומער־סעזאָן זענען געוואָרן אַנאָנ־סירט די פאָרשטעלונגען פון... „י ד י ש ע ר י ט ש ן" אַנסאַמבל אונ־טער דער אָנפירונג פון — ס פּ י וואַ קאָ ווס ק י און פּ י ש ז אָ ן.

איך געדענק, אַז אין טעאַטער — דער בנין איז געווען — אַ ה י ל־צ ע ר נ ע ר — איז געווען אַ ביטערע קעלט, און דער עולם, וואָס האָט אָנגעפילט דעם זאַל (אַ 600 פּלעצער) האָט זיך געטרייסלט און געקאָר־טשעט. דאָס האָט אויף מיר איבערגעלאָזט אַן איינדרוק — נישט אין אַ קלענערער מאָס ווי די בינע. אויך געדענק איך, ווי פאַרן אָנהייב פון דער פאָרשטעלונג האָט אַן אָפּיצער, צוקומענדיק צו זיין אָרט אין פּאַרטער, אָנגעטראָפן אַן אַנדערן צושויער... יענער האָט אים אָן שום מינ־טן ווי־דערשטאַנד אָפּגעטראָטן, אָבער דער אָפּיצער האָט אויפן גאַנצן זאַל אויס־געשריגן, אַז אין יידישן טעאַטער קאָן מען אָן יידישע שפּיצלעך זיך נישט באַגיין...

איך בין אַלט געווען 12 יאָר. קיין „סטאַזש" פון אַ באַהאַוונטן צו־שויער, קיין „פאָדערונגען" צו זיך און צו אַנדערע האָב איך נאָך נישט געקאָנט אַרויסשטעלן, אָבער דעם צושטאַנד פון וו אַ ר ט ן אויפן אָנ־הייב פון דער פאָרשטעלונג האָב איך שוין געקענט... איך האָב מיך שוין געפילט אַזוי ווי אויף דער שוועל פון אַ פאַרמאַכטער טיר, וואָס באַלד וועט זי זיך עפענען און איך וועל ווערן אַוועקגעטראָגן אין אַן אַ נ ד ע ר וועלט, און די אַלע צופעליקע ווירקונגען וועלן פאַרשווינדן, איינזינקען; ווערן צונישט...

די שניי־שפּורן און קאַלוזשעס אין גאָרטן, די אָרקעסטער־גראָטע, אַ פאַרוואָרלאָזטע און אויסגעקילטע נאָך די ווינטער־חדשים און די עצם קעלט אין טעאַטער — דאָס אַלץ האָט איינגעפּאַסט מיין שטימונג אין אַ ראַם פון אויסערגעוויינלעכקייט, און מיין צושטאַנד פון וו אַ ר ט ; האָט באַקומען עפּעס אַ מין אַ נ ד ע ר ן פריער מיר נישט באַקאַנטן קאָלאָריט איך האָב ג ע ש וו ע ב ט... געשווומען אין בלויע וואָלקנס, אין פאַר־ביקע רעגנבויגנס... איך בין געווען גליקלעך, באַהעפט מיט ט ע אַ ט ע ר. און געוואַרט אויף זיין כשוף... און —

דער עפּיזאָד מיטן אָפּיצער און זיין אויסגעשריי וועגן „יידישע שפּיצ־לעך" האָבן מיר אַזוי ווי אַ שליידער געטאָן אין דער פאַרוויסטער ווינ־טער־גראָטע.

אַ שווערער קנויל פון נישט אַראָפּגעשלונגענעם ווייטיק האָט מיך אָנגעהויבן שטיקן... מיינע בלויע וואָלקנס, מיינע פאַרביקע רעגנבויגנס זענען געוואָרן פינצטער, מיין געפיל פון וואַרטן ביי דער טיר צו דער וועלט פון צויבער און שיינקייט איז געוואָרן יצעטראָטן — — —

און פלוצלינג!

אין אָרקעסטער האָט זיך באַוויזן „לייבקע אלוקשטערם" — דעם חזן שלאָסבערגס — זון. מיר האָט אַ שיין געטאָן די פרייד פון מיינע אַמאָליקע יאָרן. איך האָב נישט באַוויזן זיך צו זאָגן: „ווי שיין ער זעט אויס, יצחק שלאָסבערג, אין פראַק, מיטן שוואַרצן קאָפּ און עלעגאַנטע וואָנצעלעד!", און האָב נישט באַוויזן צו פאַרגעסן אין די ווייטיקן פון די לעצטע מינוטן —

מיך האָט אָפּגעריסן פון אַלץ אַרום די אוווערטורע!
גאָלדפאַדען! „בר=כוכבא"!

איך וועל דאָ נישט מאַכן קיין פּרווו צו אַנאַליזירן די ווערק פון דער וועלט=מוזיק און וועל מיך נישט אַריינלאָזן אין פּאַרגלייכן.

די אוווערטורע פון „קאַרמען" געהערט צו די אָנערקענטע שעדעווערען פון אָפּערן=מוזיק (בשעתו האָט איר שפּעטער איבערגעלעבט די בימערקייט פון דורכפאַל!); אַ שעדעווער איז די אוווערטורע פון „רוסלאַן און לודמילע".

ווי ווייט גאָלדפאַדען איז אָריגינעל אָדער נישט; ווי ווייט זיינע קאָמפּאָזיציעס זענען נישט דערוואָקסן צו די הויכן און מאָסן פון גלינקא און ביזע — בין איך אַבסאָלוט נישט קאָמפּעטענט צו רעדן.

אָבער איך קאָן נישט פאַרשווייגן, אַז דער רושם פון מיליטערישן מאַרש אין „בר=כוכבא" (מיט וועלכן די אוווערטורע הייבט זיך אָן) איז ביי מיר יענעם אָוונט נישט געווען קיין קלענערער ווי שפּעטער — „קאַרמען" אין פּאַריזער אָפּעראַ קאָמיק און נאָך שפּעטער „רוסלאַן" אין פּעטערבורגער „מאַרינסקי טעאַטער".

אין יענעם אָוונט זענען אין מיין האַרצן, געמיט און שעפעריש געוויכן געפאַלן די ערשטע זוימען — פון יידישן טעאַטער!

און ריבאַלסקי (בר=כוכבא), און זאַסלאַווסקאַיאַ (דינה), און ליבערט (פּאַפּוס), און בראַגינסקאַיאַ האָבן זיך פעסט אַריינגעקומען אין מיין טעאַטער=וועלט און זענען דאָרטן פאַרבליבן אויף שטענדיק אַזוי ווי די בעסטע טרעגער פון יענע ווערטן ביי ניעזלאָבינען.

אויף מיר דעם 12=יאָריקן — האָט יענעם אָוונט *נישט* גע=מאַכט קיין איינדרוק דער אַלטער פּישזאָן, וואָס האָט געשפּילט „רבי אליעזר“.

אָבער אויף מאָרגן אין „ווילנע דוואָשע פאָרט קיין אַמעריקע“ האָט ער אַרויסגערופן דוגערן און איז געוואָרן דער ליבלינג פון עולם.

מיר איז פאַרבליבן אויפן גאַנצן לעבן דער איינדרוק פון „קוני=לעמל“ (ספּיוואַקאָווסקי —„מאַקס“, פּישזאָן — „קוני=לעמל“, ליבערט — „רב פּנחסל“).

נאָך „שולמית“ בין איך אַרומגעגאַנגען ווי אַ פאַרכישופטער וואָכנלאַנג...

אין די שפּעטערדיקע יאָרן — שוין אַ דערוואָקסענער „טעאַטראַל“ מיט אַן אַנטוויקלטן געשמאַק און פעסטגעשטעלטע פאָדערונגען צו „ספּעק=טאַקל“, צו דעם, וואָס איז „ערגער“ און וואָס — „בעסער“, וואָס — „גוט“ און וואָס — „שלעכט“ און וואָס — „אומדערלאָזבאַר“ — האָב איך אויף די טעאַטער=ברעטער געזען פאָרשטעלונגען, וואָס האָבן באַשאַפן די איבערצייגונג, אַז אין יידישן טעאַטער=לעבן פעלט — *אַטמאָספער*, פעלט *לופט*, זענען נישטאָ קיין *אַספּיראַציעס* פון העכער *אידעאָלאָגיע*. און אפילו דאָ, וו עס האָט זיך געפילט די איידע=לע לופט פון ריינסטן *אידעאַליזם* (אַזאַ טעאַטער איז געווען *פּרץ הירשבײנס* היסטאָרישער פּרוּוו), איז איבער דעם נישט געווען קיין באַרגשפּיץ, קיין הימלגעוועלב פון גרויסע *אידעען*.. און טעאַטער איז קודם=כל — *אַ וועלטאַנשויונג*, טעאַטער איז אַ *פילאָזאָפישע שיטה*. לאָמיר זיך פאַרגינען אויף דעם אָרט צו ציטירן דעם גרויסן זון פון רוסישן פאָלק, דעם געלייטערטן באַל=שעוויק—*מיכאַיל איוואַנאָוויטש קאַלינין*. „*קונסט*“ — האָט ער געזאָגט: „*מוז פאַרבייטן רעליגיע*!“

און פון אַלע קונסטן איז צו רעליגיע די נאָענטסטע — *טעאַטער*, ווייל אויסגעטאָן פון די עלעמענטן פון יצפלאַמטן און דערהויבענעם *גייסט*; איינגעפּאַסט אין די בלויזע רעקוויזיטן פון ספּעקטאַקל, פאַר=לירט ער זיין איינגנטלעכן זין און ווערט. אין יידישן טעאַטער — ווי אָפט און ווי פלייסיק איך האָב אים שטודירט — איז געווען צו פאַרצייכענען גאָר הויכע דערגרייכונגען, געווען בלעטער, אפשר בענדער — פון ביישפיל=לאָזן אידעאַליזם. אָבער באַזירט האָט עס גאַנץ אָפט אויף דער שפּיל פון

פערזענלעכע אַמביציעס! („א י ד וועל „ז יי“ ב אַ וו יי ז ן!“)‚ דערצו זענען נאָך צוגעקומען נישט ווייניק פֿאַלן פֿון אויפֿגעבלאָזענע פֿאַל־סיפֿיקאַטן פֿון „קולטור“ און „קונסט“.

פֿאַר די יאָרן, וואָס איך פֿלעג האָבן די געלעגנהייט צו קוקן פֿאָר־שטעלונגען פֿון יידישען טעאַטער, האָב איך מיך איינמאָל געקוויקט, דריי מאָל געשטיקט, אָבער ערגעץ און קיינמאָל נישט געוואָרן מיטגעריסן אין אַ וועלט פֿון איינדרוקן און געדאַנקען, וואָס זאָלן דערהייבן העכער פֿון דעם באַגריף: „גוט געשפּילט“, „געמאַכט אַ דעקאָראַציע — אויף לייטן געזאָגט„, „אויפֿגעפֿירט אַ ווערק פֿון דער וועלטקלאַסיק“. דאַקעגן אָוונטן, ווען איך פֿלעג זיצנדיק אין זאַל זיך קייכן פֿון געלעכטער און אַוועקגיין בייזנדיק די פּויסטן מיט קללות אויף די ליפּן — אַזעלכע האָב איך צו נאַטירן עד בלי די. איך געדענק אַ „ספּעקטאַקל“ אין ווילנער צירק: ג ו ז י ק האָט געשפּילט — „כלעסטאַקאָוו“. אָבער גערופֿן האָט זיך אָט דער כלעסטאַקאָוו — „פּייפּערמאַן“... נאָך איצט, קוקנדיק אין יענעם ווינקל, דערפֿיל איך אַ מין קנויל פֿון כעס אין האַלדז. און דאָ איז להלוטין נישט וויכטיק — ווי אַ ז ו י האָט גוזיק „געשפּילט, פֿון וועלכער קוואַליטעט איז געווען זיין אַקטיאָרישע לייסטונג. איך נעם אָן, אַז ער איז געווען אַ גוטער, אפשר אַן אויסגעצייכנטער אַקטיאָר.

אָבער דער ש וו ע ר פּ ו נ ק ט איז נישט אין דעם, אָדער אַ צווייטן יחיד, אין דעם אָדער אַנדערן „א ו י פֿ ט ו“. דער שווערפּונקט איז אין דעם, וואָס אַלץ בסך הכל איז געווען — א ו י ס ע ר ן „אַ־ב“ — פֿון אַ וועלכן עס איז קולטור־ניוואָ. מיט די טיפֿע שטראָמען פֿון דער אַל־טער קולטור, פֿון דעם ז יי ד נ ס קולטור, האָט יידיש טעאַטער נישט געהאַט צו טאָן, פֿון די פֿרעמדע, „ג ו י א י ש ע“ איינפֿלוסן האָבן די שעפּער בלויז גענאַשט און האָבן זיי נאָכגעקרימט. ועל כולם האָט דאָמי־נירט דער פֿאַקטאָר פֿון פּערזענלעכן קאַפּריז און ווילקיר. האָט גאָט צו־געשיקט אַן אברהם גאָלדפֿאַדען, האָבן גלייכצייטיק מיט די פּאַטשערקעס געשיינט אין ספּעקטאַקל די פֿונקען און בליצן פֿון פּילזייטיק—באַגאַבטן מענטשן. איז די בינע באַשטראַלט געוואָרן מיט אַזעלכע פּערלען אין די־מענטן ווי „שולמית“, ווי די „כשופֿמאַכערין“. האָט זיך דער ציפֿאַל אַ קער געטאָן מיטן — במחילה — אחור צו דער קונסט און עסטעטיק און עס פֿלעגט זיך אויף דער בינע באַווייזן אַ בת־חמישים מיט גראָבע קרומע פּיס און שמאַלציקע ליפּן און דער עולם פֿלעגט אויפֿנעמען די פּרעכטיקע מאָטיוון פֿון „שולמית“ דורך איר אינטערפּרעטאַציע. צום „גליק“ האָט

איר גאַט געשאָנקען אַז אויסגעצייכנטן שטים־מאַטעריאַל, און, זיצנדיק מיט פאַרמאַכטע אויגן, האָט מען פון איר „שולמית“ געקאָנט האָבן גרויס געניס... אָבער — שולמית מיט קרומע פיס??

ס'איז יידיש טעאַטער, לייענער! די דעה האָט דאָ געהאַט דער דירעק־טאָר און מיר האָבן פאַר זיך געהאַט זיין פּרוּי!

אַראָפּ אַלע טענות!

* *
*

אין ווילנע סוף זומער 1918 האָט געשפּילט אַ יידישע טרופּע בראש מיט לעאָניד סאָקאָלאָוו. די פאָרשטעלונגען זענען געגאַנגען אין בנין פון צירק. איך האָב דערזען אויפן אפיש — „קין“... איך מוז אָפן זאָגן, אַז אין מיר האָבן זיך צעשפּילט פאַרטויבטע ווייטיקן... איך האָב זיך דערמאָנט אין די בערג אויפן דניעסטר, אין די אָוונטן אין וויטעבסק, אין די צרות ביי וואָיטאָלאָווסקין... ווענן גיין אַ קוק טאָן די פאָרשטעלונג האָט אין מיין מצב פון אומטרייסטבאַרער אבלות נאָך דער מוטער ביי די באַשריבענע פּרטים, נישט געקאָנט זיין קיין רייד איך האָב אַ פּאָר מאָל ביי מיטאָג אין רעסטאָראַן „ס. ט. זשאַרזש“ געטראָפן סאָקאָלאָוון. אויף מיר האָט געמאַכט אַ גוטן איינדרוק זיין שיינע געשטאַלט, אָבער מיר האָבן זיך נישט באַקענט. פאַר אים בין איך, מסתמא, געווען אַ „רוסי־שער אַקטיאָר“, וואָס געפינט אפילו נישט פאַר נייטיק צו קומען אַ קוק טאָן אַ פאָרשטעלונג... איך בין געווען דערשלאָגן און געשפּאָלטן.

איך ווייס נישט ווי לאַנג וואָלט זיך געצויגן מיין צושטאַנד פון ניר־וואַנע. אַרויסגעשלעפּט האָט מיך — אַליאָשאַ שטיין.

דאָס איז געווען אַ יונגער אַקטיאָר. דעם נאָמען האָב איך געהערט נאָך איידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אוקראַינע: איינער פון די יונגע יידן, וואָס האָבן מיטגעאַרבעט אין טעאַטער ביי בעליאַעוון. אַלס סטאַ־טיסט, אָדער פון צייט צו צייט זאָגאַר אויך קליינע ראָלן...

ווי אַזוי שטיין איז צו מיר געקומען, געדענק איך נישט און אויך נישט די פּרטים פון ערשטן געשפּרעך. אָבער איך ווייס גענוי, אַז ער האָט פאַרוואָרפן אין מיין געמיט די ערשטע זוימען וועגן פּראַקטישער טעטיקייט אויף דער יידישער בינע.

מיר האָבן גערעדט רוסיש... (אַגדערש רעדן וועגן ענגים פון טעאַטער איז דעמלט אין מיין פּסיכיק גאָרנישט געווען מעגלעך); ער

האָט מיר דערציילט פּרטים וועגן דער טרופּע „פּאַדאָ“, וואָס איז אַוועק קיין וואַרשע און וואָס איז לויט זיין מיינונג אַן ערנסטער פּרוּוו אויפן וועג פון טעאַטער...

ער האָט דערביי מיט בענקשאַפט גערעדט וועגן זיין אַרבעט ביי ביע־ליאַיעוון און מיך האָט איבעריכטיק גערירט, ווען ער האָט מיט אַ זיפץ געזאָגט:

— רעדנדיק מיט אייך, פיל איך מיך אַזוי ווי אין דער קעגנוואַרט פון איגנאַטי מיכאַילאָוויטש פּאַולאָווסקי. ער פלעגט וועגן טעאַטער און אַקטיאָר רעדן אין אַזעלכע טענער. ביי אונדז אין צירק הערט מען עם נישט...

פּאַולאָווסקי איז געווען דער הויפּט־רעזשיסער ביי ביעליאַיעוון. אַ פּאָליאַק לויט זיין אָפּשטאַמונג, איז ער געווען אַ פּרעכטיקער אַקטיאָר אין רוסישן טעאַטער. צו זיינע בעסטע דערגרייכונגען האָט אַגב געהערט די ראָל פון „יאָהאַן“ אין טאָלסטאָיס טרילאָגיע.

פון די עטלעכע באַגעגענישן מיט אַליאָשאַ שטיין געדענק איך אַזאַ עפּיזאָד:

איינמאָל אין רעכטן ברען האָב איך אים איבערגעשלאָגן אין מיטן פון זאַץ און געזאָגט צו אים:

— אַלעקסיי באָריסאָוויטש! איך וואָלט געוואָלט, אַז מיר זאָלן אונ־דזער געשפּרעך פאַרענדיקן אויף יידיש!

ער האָט מיך אָנגעקוקט פאַרחידושט: „וואָס עפּעס מיטאַמאָל אַזאַ איינפאַל“?

— נו, איך בעט אייך... זאָגט מיר איבער דעם אינהאַלט פון די לעצטע 5 מינוט אויף יידיש!

ער האָט זיך געפילט כמו איך מאַך איבער אים אַן עקספּערימענט, און ער האָט זיך אומצופרידן פון מיין איינפאַל אָפּגעזאָגט.

— נו, זאָגט אויף יידיש: „יאַ וואַס ליובליו“.

— א י ך ל י ב א י י ך!

— איז עס נישט דייטש? — זאָג איך צו אים: וואָלט נישט בעסער געווען צו זאָגן: „איך האָב אייך האָלט!“?

דעם לייענער קאָן פאָרקומען פרעמד און ג אַ ר י ש יענער עפּיזאָד. די מעשה איז אָבער די, וואָס אָנהייבן ש פּ י ל ן יידיש האָט באַטייט נישט נאָר אָנהייבן איבערגעבן די צאָל אַרויסגערעדטע וו ע ר ט ע ר אויף יידיש: זאָגן „טיש“ אַנשטאָט „סטאָל“, „שוטה“ אַנשטאָט „דוראַק“,

„שמחה“ אַנשטאָט „ראַדאָסט“ — דאָס הייסט נאָך נישט ש פּ י ל ן יידיש. ש פּ י ל ן יידיש האָט געהייסן איבערשמעלצן דעם גאַנצן קאָסמאָס, וואָס פּילט אָן דאָס וועזן פֿון שוישפּילער, וואָס מאַכט ציטערן זיין האַרץ, וויברירן זיין געוויסן, וואָס פּילט אוים זיין פֿאַנטאַזיע און לעבן — דאָס אַלץ איבערשמעלצן אין פֿלאַמען פֿון נייע אינהאַלטן.

ש פּ י ל ן יידיש האָט באַטייט: פֿון הייגט אָן להבא נישט אָפּטרעטן אויף א שריט פֿון דער מאַמעס קבר. פּסיכיש בין איך שוין דערצו רייף געווען. עס האָט בלויז געפעלט דער פּאַקטאָר פֿון דרויסן. ער איז געקומען: נ ח ו ם ל י פּ אָ ו ס ק י!

נחום ליפאַווסקי

III. נאַום סאַוויעלעוויטש ליפּאָווסקי

אויפֿן לאַנגן פּילגעפּרוועמן שליאַך פֿון יידישן טעאַטער: אין זיינע קעלערן און בוידעמער, פֿערד-שטאַלן, היי-שפּייכלערס, הינטער-הייפֿן און מיסטגריבער — ווו אים איז אויסגעקומען אויפֿצושטעלן זיינע צעלטן און סוכות, איז אָן ספֿק דער פֿאַרביקסטער קאַפּיטל — די גאַלעריע פֿון זיינע דירעקטאָרן.

און הגם שלום-עליכם האָט אין די „בלאָנדזשענדע שטערן" אויסגע-מאָלט אַ פּאָרטרעט, וואָס קיין פּענדזל און פּעדער וועט נישט געלינגען צו פֿאַרטונקלען, וואַרט נאָך דער פּנקס פֿון יידישן טעאַטער אויף אַזאַ בלאַט, ווו די אָפּבילדונגען פֿון אַזעלכע געשטאַלטן, ווי עס זענען געווען — לאָמיר וויט נישט זוכן: אַדאָלף קאָמפּאַניעיעץ, גענפֿער, אברהם יצחק קאַ-מינסקי און נאָך אַ האַלב טוץ, אָדער אַ גאַנץ צענדליק אַזעלכע — זאָלן דערשיינען אין זייער פֿולן דראַמאַטישן תוך — ביי דעם אומפֿאַרמייד-לעכן און אומברחמנותדיקן טראַגיקאָמיזם פֿון דער סיטואַציע, אין וועלכער זיי האָבן געלעבט און געווירקט...

מיר האָבן פֿאַר זיך — איינעם פֿון די אָן צווייפֿל סאַמע דראַסטי-שע מוסטערן.

דעם נאָמען „ליפּאָווסקי" האָב איך געהערט נאָך מיט יאָרן צוריק, אין געשפּרעכן מיט די חברים פֿון פּרץ-הירשביינס טרופּע, ווען מען פֿלעגט מיר אַנטוויקלען די האָריזאָנטן פֿון אַ יידישן טעאַטער — מיט וועלט-קלאַסיק. מיט ברייטע פּלענער פֿון מאָדערנער רעזשי. מיך פֿלעגט עס דאַן צווינגען צו פֿאַרטראַכטן זיך איבער אַ ריי פֿראַגן, אויף וועלכע ריכטיקע תשובות זענען אַנטשטאַנען נישט מיטאַמאָל, נייערט אין לויף פֿון יאָרן....

ההיינו: „ווערט גיין אין יידישן טעאַטער קוקן די וועלט-קלאַסיק?"

עסתער ליפּאָווסקי

די יעניקע, וואָס פילן אויסן דעם בנין פון צירק, קוקנדיק אויף גוזיקס „פייפערמאַן“, דאַרפן נישט קיין „וועלט־קלאַסיק“. און יענע צוקוקער, וואָס קוויקן זיך מיט וועלט־קלאַסיק און מיט מאָדערנער רעזשי אין רוסישן טעאַטער, קומען אין יידישן טעאַטער גאָר צוליב זיין ספּעציפיק... היינט ווי אַזוי קאָן דאָ קומען די „קאַץ איבערן וואַסער?“

עס איז אַרויסגעזאָגט געוואָרן אַ געדאַנק, אַז דעם תהום פאַרשיטן קאָן דאָ געלינגען נאָר דאַן, ווען אויף די יידישע ברעטער וועט זיך מעלדן דער אַקטיאָר, וואָס וועט זיך ציען צום שפּילן „וועלט־קלאַסיק“, און ער וועט אַריינציִען אין זאַל אַן עולם, וועלכער וועט אין אים געפינען דעם אָפּקלאַנג פון העכערע פּראָבלעמען און מאָטיוון... די ברייטע יידישע אינטעליגענץ האָט ביז דאַן קיין עכאָ פון אירע מענטשלעכע פאָדערונגען צו קונסט נישט געפונען אין יידישן ספּעקטאַקל. דערפאַר איז איר יידיש טעאַטער נישט קיין שפּייז פאַר אירע גייסטיקע געברויכן.

אין געשפּרעכן מיט שטיינען האָב איך מיך אָנגעהויבן אומקערן צו אָט די פּראָבלעמען, און ער האָט מיר איינמאָל אַ זאָג געטאָן:

— איך מוז צו אייך ברענגען ליפּאָווסקין. ער האָט אַלנפאַלס די אַמביציע עפּעס אויפצוטאָן, און איר דאַרפט מיט אים זיך טרעפן.

פון דעם וואָס איך האָב פון אַמאָל וועגן ליפּאָווסקין געהאַט געהערט, האָב איך נישט געקאָנט שעפּן קיין ערנסטע זיכערקייט, אַז מיר וועלן זיך צו עפּעס דערעדן... מען פלעגט מיר דערציילן, אַז ער גייט אַרום איבער דער שטאָט מיט אַ שנירל מעדאַלן, קרייצן, אויסצייכענונגען איבער זיין גאַנצער ברוסט: אַז ער האַלט כסדר אין איין דערציילן „נסים“ וועגן זיין פריינדשאַפט מיט עטלעכע מזרח־הערשער. ווי „לעגענדעס“ פלעגן קלינגען די מעשיות וועגן זיינע איינפאַלן ביים אַרומגיין און אויסמיידן די הונדערטער שטערונגען, וועלכע די צארישע מאַכט פלעגט שטעלן אויפן וועג פון „ווילנער יידישן פאָלקס־טעאַטער“, וואָס ליפּאָווסקי איז געווען זיין דירעקטאָר אין משך פון לאַנגע יאָרן. „היסטאָריש“ איז זיין המצאה אין 1915 יאָר. דער מיליטערישער שטאָט־קאָמענדאַנט קניאַז טומאַנאָוו האָט ליפּאָווסקין פאַרבאָטן צו שפּילן, ווייל יידיש איז לויטן פירשט טומאַנאָוו אַ „דייטשישער דיאַלעקט“, און עס באַליידיקט די פּאַטריאָטישע געפילן.

בלית ברירה נעמט ליפּאָווסקי צוזאַמען זיין „טעאַטער“, קאָנקרעט: זיין ווייב אסתר, זיין פּלימעניצע זלאַטקע און די ביבליאָטעק, דעם רעק־

וויזיט, די קאָסטיומען און די פּאַרוקן, דינגט (אפשר קויפט?) אַ פּראַכט־וואַגאָן — (40 פּאַרשוין אָדער 8 פערד) — און לאָזט זיך אין ווייטן וועג אַריין — קיין קראַסנאָיאַרסק: דאָרטן איז פון מלחמה קיין סימן נ״שט... דערהערן יידישע אַקטיאָרן, אַז ליפּאָווסקי „פאָרט" מיטן פּאָלקס־טעאַטער אין אַן אייגענעם וואַגאָן, הייבט מען אָן צושטיין, רחמים בעטן: „זיי אַ פּאָטער, ראַטעווע, נעם מיך מיט!". איז אַ ייד נישט קיין גזלן... מינסק, באָברויסק, האָמעל, באַכמאַטש, בריסק. ביי דער גרענעץ־סטאַציע צווישן אייראָפּעיִשן און אַזיאַטישן רוסלאַנד זיצן שוין ביי ליפּאָווסקין אין וואַגאָן אַ מאַן 12, 15. אויף יעדער סטאַציע פלעגט דער וואַגאָן אָפּשטיין אויף אַ פאַרוואָרפענעם געלייז וואָכנלאַנג ביז עס פלעגט געלונגען צוצושטעפּן אים צו אַ פּראַכטצוג און פאָרן ווייטער.

אַזוי שטייט דער וואַגאָן אויך אויף דער לעצטער אייראָפּעיִשער סטאַציע, און ביי די פּאַסאַזשירן זענען אַרויסגעקראָכן די אויגן פון קאָפּ: ווען וועט מען שוין אַ ריר טאָן זיך פון אָרט? — נאָך א י י ן סטאַציע, און מען איז פּטור פון מאָביליזאַציע, פון מלחמה און פון אַלע צרות, וואָס שיטן זיך אויף יידישע קעפּ.

מיטאַמאָל שיקט אָן דער רוח אַן אוריאַדניק אויפן פאַרוואָרפענעם געלייז, וווּ ליפּאָווסקיס וואַגאָן שטייט שוין ווער ווייס פון ווען אָן:

— וואָס זענען עס פאַר אַ מענטשן, עפּעס אַלע פון אמתן זעלנערישן עלטער און אַלע — ציוויל!

— אַרטיסטן פון מיין טעאַטער! — מעלדעט ליפּאָווסקי מיט אַן אימפּאָנירנדיקן טאָן ווי עס פּאַסט פאַר אַ דירעקטאָר.

אָבער דער קליינשטעטלדיקער פּאָליציאַנט איז נישט פּילבאַר צום דירעקטאָרס אויטאָריטעט. ער פאָדערט — ד אָ ק ו מ ע נ ט ן. ליפּאָווסקי מאַכט פון אים חוזק: „אַך, דו דאָרפישער קאָפּ! ביי אַרטיסטן פאָדערסטו דאָקומענטן? זעסט נישט, אַז דער וואַגאָן איז דורכגעפאָרן פון סאַמע ווילנע ביז אַהער?!

אָבער דער „דאָרפישער קאָפּ" פאָדערט דעם דירעקטאָר צום איספּראַווניק, און דער לעצטער באַפעלט קאַטעגאָריש: מאָרגן פרי צושטעלן 12 (15?) שריפטלעכע באַווייזן מיט נעמען און פאַרנעמען...

— אָדער אַלע מענער פון 20—40 יאָר ווערן אָפּגעשיקט אין רשות פון דער אויעזדנער מיליטער־מאַכט. 12 דעם זייגער ברענגט איר דאָקומענטן. איינס דעם זייגער ווערן זיי אַלע פאַרבעטן אַהער.

פונקט 12 האָט ליפּאָווסקי אָנגעקלאַפּט אין מיר.

דער איספּראַווניק האָט אים אויפגענומען מיט אַ ברייטן „גוט מאָרגן!“

— דאָס זענט איר, הער דירעקטאָר? וואָס ווילט איר זאָגן גוטס?

— געבראַכט אַלע נויטיקע פּאַפּירן, אייער וווילגעבוירן,

און ער האָט אַוועקגעלייגט פאַרן איספּראַווניק 12 געדרוקטע פּאַ־פּירלעך...

יענער האָט אָנגעטאָן די ברילן, אַריינגעקוקט, אויפגעהויבן דעם קאָפּ און קוקט אויפן דירעקטאָר מיט אויסגעגלאָצטע אויגן.

— איר זענט משוגע, צי וואָס? דאָס זענען דאָך קוויטונגען פון דער וועשעריי!

— אָבער אַלע מיט נעמען און פאַמיליע־נעמען, אייער וווילגעבוירן!!

— וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס צו דאָקומענטן? — שרייט דער איספּראַווניק.

— איר האָט געפאָדערט אַ באַשטעטיקונג פון די 12 פּערזאָן: זייערע נעמען... ווער וועט צווייפלען, אַז אַן אָרעמער אַקטיאָר, אָפּגעבנדיק זיין לעצטע העמד, וועט דערביי אויפגעבן זיין נאָמען, נ י ש ט קיין פאַלשן? אויב דאָס איז נישט קיין זיכערע גאַראַנטיע, מוזט איר מיר אָנווייזן ווי אַזוי און ווו זאָל איך אין משך פון שעהן שאַפן אַ מער זיכערן דאָקומענט.

דער וואַגאָן מיטן „ווילנער פאָלקס־טעאַטער“ איז אַוועק קיין קראַס־נאָיאַרסק.

אויסער זיין דירעקטאָרישער טעטיקייט האָט ליפּאָווסקי געהאַט אַ צווייטן באַרוף, וואָס האָט אים דערוואָרבן גרויס אָנזען: ער פלעגט האַלטן פאַרן עולם סעאַנסן פון מנעמאָנישע עקספּערימענטן, דעמאָנסטרירנדיק זיין זכרון. אויף אַ צעטל, וואָס איז פאַרשריבן אין דריי שפּאַלטן אין האָט לערך 45 קענגשטאַנדן מיט נומערן, פלעגט ער אַ קוק טאָן, און פון דעם קוק ענטפערן וועלכער קענגשטאַנד געפינט זיך קעגן אָנגערופענעם נומער. איך האָב נאָך טעלעכע אַזעלכע פּרוון מיט אים באַשלאָסן, אַז דאָ איז אַ פאַל פון אַן איבערדורכשניטלעכן וויזיאָנעלן זכרון, ווייל זיין אַלגעמיינע „אינטעליגענץ“ (לאָמיר עס אַזוי אָנרופן) איז געשטאַנען אויף אַזאַ נישט הויכער מדרגה, אַז די שמועסן מיט אים וועגן ענינים פון קונסט, ליטעראַ־טור און ענלעכע „הויכע מאַטעריעס“ פלעגן געבן מאַטעריאַל פאַר אומ־צאָליקע אַנעקדאָטן וועגן אים... זיין אופן רעדן בכלל — און בפרט — זיין

„רוסיש“ — פלעגן צווינגען צו לאַכן. מען פלעגט אויסטראַכטן אַ תירוץ און ער פלעגט מיטלאַכן.

מיר וועלן נאָך האָבן נישט איין געלעגנהייט און נויטווענדיקייט צו שטודירן אָט די פיגור, און די פאַקטן וועלן שאַפן דעם אורטייל וועגן זיינע „מעלות“ און „חסרונות“. דאָ מוז איך זאָגן, אַז אין מיין ספר הזכרונות איז נחום ליפּאָווסקי אַריין, ווי דער פּראַקטישער טעאַטער־טוער, וועלכער האָט מיך באַהעפט מיטן יידישן טעאַטער, און יענע טעג פון סוף אויגוסט 1918, איז ער פאַר מיר געווען, — ד ע ר, וואָס האָט מיך פון מיין מאַמעס קבר פאַר דער האַנט אַוועקגעפירט צום שוועל פון מיין נ יי ע ם ה י כ ל.

די פּרטים וועלן מיר באַלד דערהערן, דערזען, אָפּשאַצן... און מיר וועלן מ ו ז ן ל אַ כ ן, (אַז אָך און ווי צום דאָזיקן געלעכטער!), און מיר וועלן קריצן מיט די ציין און בייסן די ליפּן און ביילן די פויסטן, אָבער פּרטים זענען סוף כל סוף — נישט מער ווי פּרטים, און דער כלל איז: פאַר אַ יידישן שוישפּילער האָט מיך געמאַכט נחום ליפּאָווסקי... מיר פלעגן אין אומגאַנג רעדן רוסיש, און ער האָט געהייסן: „נ אַ ו ם ס אַ ו ע ל י ע װ י ט ש“. די דייטשישע מאַכט האָט אָן שום הינדערנישן אים אַרויסגעגעבן אַ קאָנצעסיע צו באַגייען זיין „ווילנער יידישן פאָלקס־טעאַטער“, וועלכן פאַרבאָטן האָט די רוסישע מאַכט, און ער האָט פאָרגעלייגט סאָקאָלאָוון צו פאַראייניקן זיך מיטן פּערסאָנאַל, וועלכן ער וועט צונויפשטעלן.

אסתר ליפּאָווסקאַ איז געווען לכל־הדעות אַ געווינס: אַן אַקטריסע מיט אַ נאָמען, אַ פרוי — דעמלט פון אַ יאָר 40 — נישט קיין „שיינהייט“, אָבער מיט אַ פּאָר אויסדרוקספולע שיינע אויגן, אין פולן בלי, טעמפּעראַמענטפול, עקספּרעסיוו.

די „טויז“ ביי ליפּאָסקין איז געווען, פאַרשטייט זיך, דער רוסישער אַקטיאָר, אַ ווילנער בן־עיר, מט אַ רעפּוטאַציע פון אַ פּעטערבורגער שול, אַ „פירנדיקע פיגור“ נאָך מיט 7 יאָר צוריק ביי בעליאַעוון און איצט אַן אַקטיאָר, וואָס שפּילט באַזונדערס גערן קלאַסיקער... בקיצור: גערן אָדער אומגערן האָט מען געמוזט אים אויפנעמען מיט אָפענע אָרעמס.

די פּראַקטישע אונטערהאַנדלונגען מיט ליפּאָווסקין האָבן געדויערט כמעט מ י נ ו ט ן: ער האָט מיר געמאָלדן, אַז אַ געהאַלט וועט ער מיר געבן אַזאַ, וואָס די פּראַקטיק פון יידישער טעאַטער־ווירטשאַפט האָט ביז

דאָן גישט געקענט: 2.500 אָסטמאַרק א חודש! (אָסטרובל — 1.250).
מיין לעצטער געהאַלט ביי וואָיטאַלאָווסקין איז געווען — 600... איך האָב נאָך כמעט 10־יאָריקער טעטיקייט אויף די בינע־ברעטער צום ערשטן מאָל דערזען פאַר מיינע אויגן אַן אָפּשאַצונג פון מיין אַרבעט, וואָס זאָל שטיין אין געהעריקער פּראָפּאָרץ מיט דעם, וואָס איך טו אויף די ברעטער; איך זאָג נישט: „ווי אַזוי איך טו"! אפשר בין איך ווערט געווען אַ צעבראָכע־נע פּרוטה, אָבער איך האָב געשפּילט — שעקספּירן און שילערן, גריבאָיע־דאָוון און גאָרקין, אָסטראָווסקין און גאָגאָלן, און געהאַלט האָב איך באַקומען ווי אַן אַקטיאָר פון צווייטן ראַנג, ווייל כ'בין אָפּגעשאַצט געוואָרן לויט די ענגע צוואַנגען פון דעם ל ע ב נ ס־ר ע כ ט, וועלכן איך האָב נישט געהאַט.

און דאָ מיטאַמאָל!

איך מוז צוגעבן, אַז מיין „לענדלאָרדעריי" האָט מיינע שיסלען מיט קיין געבראָטענע עופות נישט אָנגעפילט... דעם מאָטיוו וועלן מיר לעת־עתה נישט פּרוון ברייט אַנטוויקלען. אין זיין צייט, אויף זיין אָרט וועלן מיר אין די דאָזיקע טונקעלע ווינקלען פון אונדזער קיום מוזן אַריינפירן דעם לייענער. דאָ לאָמיר זאָגן בקיצור, אַז צו עקזיסטירן אָן טעאַטער־אַרבעט האָב איך נישט געקאָנט אפילו טראַכטן, און ליפּאָווסקיס פאַרשלאַג האָב איך שוין צוליב דעם אַליין געזאָלט „כאַפּן" מיט ביידע הענט. אָבער נאָך די קורצע פּראַקטישע פּערטראַקטאַציעס זענען אַוועק אַ פּאָר וואָכן ביז דער אַנגאַזשעמענט איז געוואָרן אַ געשעענער פאַקט. איך האָב זיך גע־קווינקלט, געוואַקלט, געצווייפלט... איך בין געווען אויף אַ צוויי־דריי פאַר־שטעלונגען, נאָך וועלכע איך האָב געזאָגט ליפּאָווסקין, אַז איך וועל אַנט־לויפן פון אַ פּראָבע און, אויב איך וועל די פּראָבן אויסהאַלטן, וועל איך אַנטלויפן אין מיטן אַן אַקט — צוליבן רעקוויזיטאָר, צוליבן פריזירער, צוליב אַ צושויער, וואָס וועט אַריינקומען אין מיטן אַקט און קריכן דווקא אין ערשטער ריי.

ליפּקאָווסקי פלעגט האָרכן, שווייגן, קוקן מיט אַ באַהאַלטענעם שמייכל און הויך־בליק פון אונטער זיינע שטעכיקע ברעמען. איינמאָל זאָגט ער צו מיר:

— אַלע אייערע ספקות פאַרשאַפן מיר פרייד. איך זע איצט ווי ווייט עס זענען געווען גערעכט מיט יאָרן צוריק איסאַק וויינער און בן־עמי, רעדנדיק וועגן אייך און פאַרזיכערנדיק, אַז בלויז מיט אייער פאַנאַטיזם

קאָן געלונגען איבערצײַקערן די ווירקלעכקייט און אָנהייבן אַ נייעם וועג. די זאַך איז, וואָס מ אָ ר ג ן ווערט אין מאַגיסטראַט באַהאַנדלט די פֿראַגע וועגן אַ סובסידיע פֿאַרן פֿאָלקס־טעאַטער. איך האָב ביז איצט מיך אָפּגעהאַלטן פֿון מאַכן מיט אײַך אַן אָפֿיציעלן אָפּמאַך, ווײַל פֿון די בעסטע אײַננאַמעס קאָן איך אײַך די פֿאָרגעלייגטע געהאַלט נישט גאַראַנ־טירן. אויב די סובסידיע פֿאַר דעם טעאַטער וועט ווערן באַשטעטיקט, דאַן שרייבן מיר דעם זעלביקן טאָג אונטער דעם קאָנטראַקט.

איך האָב זיך דאַן אַרומגעזען, אַז נישט נאָר איך צי אָפּ דעם ענין: ליפּאָווסקי האָט זיך אויך נישט שטאַרק געאײַלט, און איך האָב מיך דער־פֿילט ווי אויף אַ צעבראָכן שיפֿל אינמיטן טײַך... „סובסידיע", „מאַגיס־טראַט" — עפּעס שמעקט עס מיט מאַכינאַציעס.

— מאָרגן מוז איך טעלעגראַפֿירן קיין קיעוו, אַז איך פֿאָר אַרויס צום סעזאָן. עס איז שוין די צווייטע העלפֿט אויגוסט.

— מיר טרעפֿן זיך 12 אַזייגער אין קאַפֿע „קוויסיסאַנא" אויפֿן ראָג ווילנער און געאָרגיעווסקי פּראָספּעקט — זאָגט ליפּאָווסקי.

פּונקט 12 בין איך געקומען און אים שוין געפֿונען זיצן.

— דער פּונקט „סובסידיע" איז אויפֿן סדר־היום פֿון דער הײַנטיקער זיצונג — זאָגט ער — שפּעטסטנס דרײַ דעם זייגער וועט דער ענין באַ־שלאָסן ווערן. עס קאָן זײַן, אַז פֿריער... איר ווילט וואַרטן דאָ?

— וואָס וועל איך טון דרײַ שעה אַליין אין קאַפֿע? און דרײַ איז שוין שפּעט צו טעלעגראַפֿירן קיין קיעוו. די טעלעגראַם וועט שוין הײַנט נישט אָנקומען. און איך קאָן בלײַבן אָן אַן אַנגאַזשעמענט אויפֿן ווינטער־סעזאָן, נאָך סאָוועליעוויטש. אַלזאָ: איך וואַרט ביז האַלב צוויי.

— אַזוי ווייניק אינטערעס האָט איר פֿאַר אונדזער גאַנצן ענין, אַז נאָך איין שעה ווילט איר נישט אײַנשטעלן אין קאָן?

— איך בין סתם שטאַרק מסופּק, צי דער מאַגיסטראַט וועט נאָכקו־מען אייער ווונטש.

ער האָט מיך דורכגענומען מיט אַ שאַרפֿן בליק און געשוויגן.

— ביז דרײַ? — זאָגט ער.

— נו, רעכנט: ביז צוויי — זאָג איך.

— אַז עקשן וואָס איר זענט! זאָגט מיר: אין וויפֿל איז 15280363 געכפֿלט אויף 19345777?

איך האָב זיך צעשמייכלט: כּפֿלן אַכטצאָליקע ציפֿערס נישט פּראַכטנ-
דיק איז געווען איינער פֿון זײַנע עפֿעקטפֿולע נומערן אויף די מנעמאָנישע
סעאַנסן.

— וועל איך אײַך זאָגן!

און ער האָט אָנגערופֿן אַ ציפֿער פֿון כך וכך ביליאָנען.

— און וויאַזוי וועט איר באַווײַזן, אַז ס'איז ריכטיק?

באַווײַזט איר מיר, אַז ס'איז פֿאַלש!

ער האָט אַרויסגעשלעפּט פֿון קעשענע אַ בויגן פּאַפּיר און בלײַשטיפֿט.

— באַרעכנט! צווישן צוויי און דרײַ בין איך דאָ.

— צוויי, צוויי, נאַאום סאַוועלעוויטש.

ער איז אַרויס פֿון קאָפּ. איך האָב זיך גענומען כּפֿלען...

— ווי האַלט עס? — הער איך, זיצנדיק אײַנגעבויגן אין דרײַען אי-
בערן געדיכט מיט ציפֿערן באַדעקטן בויגן.

איך הויב אויף דעם קאָפּ: ליפּאָווסקי!

— נאָך נישט באַרעכנט? — זאָגט ער — דער זייגער איז דאָך
האַלב 4!

איך בין אויפֿגעשפּרונגען פֿון אָרט.

— וווהין פֿליט איר? קיין קיעוו פֿאָרט איר נישט! די סובסידיע איז באַשטעטיקט! מזל טוב! אין אַ גוטער שעה! איר האָט, משמעות, אַ גליק-לעכע האַנט, מאָרעווסקי! און לאָמיר קיין צײַט מער נישט פֿאַרלירן. עס איז פֿאַרבליבן עטלעכע טעג ביז ראש השנה. מוצאי ראש השנה דאַרפֿן מיר אָנהייבן דעם סעזאָן!

ער האָט באַשלאָסן, אַז אין ערשטן ספּעקטאַקל זאָלן אויפֿטרעטן ב ל ו י ז די פֿריש-אַנגאַזשירטע מיטגלידער. דערצו האָט ער פֿאָרגע-לייגט אַ שטיק, וואָס האַלט זיך אויף פּ י ר פּערסאָנאַזשן: פּרץ הירש-ביינס „דער לעצטער“. עס האָבן געשפּילט: אסתר ליפּאָווסקאַ, יערמאָלי-נאַ-ווײַסמאַן, דער אין ווילנע פּאָפּולערער אַמאַטאָר מאָלסקי און — מאָ-רעווסקי.

איך געדענק ווייניק צו דערציילן וועגן גאַנג פֿון די פּראָבן. איך גע-דענק, אַז מיר האָט אימפּאָנירט יערמאָלינאַ-ווײַסמאַן מיט איר מאַיעס-טעטישן אויסזען און באַצווינגענדיקער אויפֿריכטיקייט פֿון איר טאָן, הגם מיך האָט זייער שאָקירט איר דיאַלעקט, וואָס האָט מיר אויסגעזען — „ווילד“ און „אַנטיסצעניש“.

אָבער מיך האָט בעת דער פֿאָרשטעלונג דערוואַרט אַ סורפּריז, וואָס וואָלט מיך פֿאַריאָגט פֿון טעאַטער ווי „דער פֿעפֿער וואַקסט“, ווען איך וויים פֿריער, אַז אַזוינס וועט געשען.

איך האָב געלאָזט וויסן, אַז מען זאָל מיר פֿאַרן ספּעקטאַקל נישט ווינטשן, נישט גראַטולירן, ווייל דאָס איז אין מיין קרייז געווען — „אָפּגעהיט זאָל מען ווערן“.

אַז איך בין געווען גרייט צום אָנפֿאַנג, איז אַריין ליפּאָווסקי און זאָגט:

— אַ גוט יאָר, אַ כתיבה וחתימה טובה מעג איך אייך ווינטשן?

מיר האָבן זיך שטאַרק אַרומגענומען און צעקושט. ער האָט אַ סעקונדע מיר אַריינגעקוקט אין די אויגן און איז אַרויס פֿון דער גאַרדעראָבע.

אַז איך בין אַרויס אויף דער בינע און געוואָלט הייסן אָנהייבן, הער איך: ליפּאָווסקי שטייט פֿאַרן פֿאָרהאַנג און רעדט. מיך האָט עס שטאַרק פֿאַרדראָסן, אָבער — פֿאַרפֿאַלן. איך האָב זיך דערמאָנט, אַז, זייענדיק אַמאָל אין לאָנדאָן, האָב איך געהערט, אַז דער באַרימטער דזשייקאָב אַדלער האַלט כסדר „דרשות“ — „ספּיטשעס“ רופֿט זיך עס — פֿאַרן פֿאָרהאַנג. מעג דאָך ליפּאָווסקי נאָכטאָן די דאָזיקע טראַדיציע.

ליפּאָווסקי האָט אָנגעהויבן פֿון דעם, אַז אויף הייַנטיקן אַפּיש איז פֿאַראַן אַ פֿאַרדריסלעכער טעות, וועלכן ער וויל אויסבעסערן. דער נייאַנגאַזשירטער שוישפּילער אברהם מאָרעווסקי שפּילט הייַנט — ג י ש ט ר ע ם „ל ע צ ט ן יי ד“, ווי עס מעלדעט דער אַפּיש נייערט — דעם ע ר ש ט ן ייד, ווייל ביז הייַנט האָט ער געשפּילט אויף דער ייִדישער בינע — בלויז „גוים“; פֿון הייַנט אָן הייבט ער אָן שפּילן — ייִדן...

דער עולם איז זאַל האָט דעם וויץ אויפֿגענומען זייער וואַרעם, און ווען אויף דעם ענדיקט זיך דער „ספּיטש“, וואָלט געווען — גוט און ווויל. אָבער ליפּאָווסקי האָט נאָך צוגעגעבן, אַז ער ווינטשט דעם עולם לכבוד ראש השנה א כתיבה וחתימה טובה, א גוט געזונט יאָר און אַלדאָס גוטס... דאָס האָט שוין געשמעקט מיט עפּעס פֿון נישט געשמאַקער ספּעציפֿיק, אָבער איך האָב נישט באַוויזן צו דערפֿילן דעם „טעם“ פֿון ד ע ם, ווי מיר איז געוואָרן פֿינצטער אין די אויגן: דעם גליקווונטש צום נייעם יאָר האָט ליפּאָווסקי פֿאַרענדיקט: „פֿון מיר, פֿון גאַנצן „פֿאַלקסטעאַטער“, פֿון אונדזער נייעם חשבון מיטגליד און פֿון אַלע אייַנוווינער אין מנקרס הויז אויף שאָפּען גאַס, ווייל מאָרעווסקי דאָס איז נישט קיין אַנדערער ווי אונדזער ווילנער תושב בנימין מנקר׳ס זון“...

וואָס מיט מיר איז געוואָרן, אַז איך האָב דערהערט אָט דעם „פּזמון“, איז מיר שווער צו זאָגן, ווייל... ווערטער זענען דאָ צו שוואַכע פאַרמיטלער. איך האָב בוכשטעבלעך דערפילט אין מיינע פויסטן די גווילדיקייט אָנצונעמען דעם שענדער פאַרן קאַרק און אַרויסוואַרפן פון די קוליסן. די ביטערקייט פון מיין לענדלאָר־סיטואַציע האָט זיך צעגאָסן איבער מיין קעל, און איך האָב מיך אָנגעהויבן שטיקן פון אויפרעגונג. אָבער קיין מעגלעכקייט צו רעאַגירן אפילו ווי עס איז האָב איך נישט געהאַט: דער פאָרהאַנג האָט זיך אויפגעהויבן, און איך האָב געמוזט צוזאַמענעמען אַלע כוחות וצו באַטרעטן די בינע. פאַר דער עצם אויפגאַבע: שפּילן זענען אָפּגעטראָטן אַלע אַנדערע מאָמענטן, אפילו דער פאַקט, וואָס איך הויב אָן אַ נייעם עטאַפּ אויף מיין לעבנסוועג... שפּילן! אַריבערטרעטן די שוועל פון דער „טיר“, וועלכע איז צוגעקלאַפּט פון פאַפּיע־מאַשע, ווערן דער „פריידענקענדיקער זון“ פון אַלטן „רב“, וואָס קעמפט פאַרביסן קעגן זיין בן־יחידס טעאַריע, אַז יידן — צוליב די ענדלאָזע רדיפות — דאַרפן אויפהערן זיך צו מערן אויף דער וועלט — אָט־דער צעשטראַלטער יונגער ייד, וואָס פּרעדיקט אומקים, איז שוין געווען דער אַלייןהערשער איבער אַלע מיינע חושים און מחשבות... ליפּאָווסקי, „לענדלאָרד“, די שכנים אויף שאָפּען־גאַס נומער 4 און אַלץ אַרום דעם אַלעם איז פאַרשוואונדן. איך בין אַרוים אויף דער בינע, איך האָב געלעבט אין דער געהעריקער געשטאַלט, איך האָב געשוועבט אין די הויכן פון דער הירשביין־פּראָבלעם. איך האָב געשפּילט מיין ערשטן ספּעקטאַקל אויפן לשון פון מיין מאַמען, וועלכע איך האָב יענעם אָוונט דערפילט אַ לעבעדיקע נעבן מיין האַרצן...

פון יענעם ספּעקטאַקל געדענק איך, אַז מיר האָט זיך אָפּט געפּלאָנטערט די צונג, מיר האָבן זיך שלעכט געלייגט די ווערטער אויף די ליפּן... איך מיין, איך בין זיכער, אַז קיין „דערפאָלג“, — אָבּיעקטיוו גענומען — איז עס נישט געווען; אַז די אַלע פון דער טרופּע, וואָס זענען נישט געווען באַטייליקט יענעם אָוונט, האָבן געהאַט אַ פעסטן יסוד צו רעדן וועגן דעם, אַז דעם נייעם מיטגליד האָט די דירעקציע פון „פּאָלקסטעאַטער“ אַקרעדיטירט איבער יעדער מאָס און וואָג; אַז דאָ גייט אין אַ געשיקטער „טעאַטער־פּאָליטיק“ מצד ליפּאָווסקין.

אָ די אָפּשאַצונגען שפּילן אין לעבן פון טעאַטער די דאָמינירנדיקע ראָלע, און יעדער צד איז פאַר זיך גערעכט: „גוט“, „גלענצנד“ און — פאַרקערט: „גאָרנישט ווערט“ — דאָס איז אַלץ אָפּהענגיק פון דעם, ווי

אַזוי עס שאַצט דער און יענער צד. און דאָס גייט אָן אַזוי לאַנג, ווי אויף די ברעטער גיט נישט אַ שטראַל אַרויס דער א מ ת פון אַקטיאָרישן אויפבליץ... אין דעם מאָמענט, ווען אָט דאָס באַווייזט זיך, פאַרשווינדן די שאָטנס פון פּאָליטיק, פון אינטריגע, פון „צדדים־שפּיל“: אומפרייענד שווייגן, פרייענד קוקן מיט אויסדרוק פון גליק אויף די פּנימער...

נאָכן ערשטן ספּעקטאַקל האָב איך ליפּאָווסקין געמאָלדן, אַז זיין „ספּיטש“ מיטן ניי־יאָר־ווונטש, מיט מיין טאַטן, מיט די שכנים — זענען פאַר מיר אַזאַ מין ע ק ל ה א פ ט ע ר גרילץ, אַז איך האָב שטאַרק חרטה, וואָס איך האָב זיך געלאָזט אַריינשלעפּן אין זיין „קעניגרייך“. און איך וואָרן אים, אַז מאָראַליש האַלט איך מיך שוין פּטור פון אַלע פליכטן לגבי אים און, אויב ער וועט נישט פאַרשטיין, וואָס איז דערלויבט און וואָס נישט דערלאָזבאַר אין דער לופט פון טעאַטער, וועל איך אין אַ העלן פרימאָרגן מיין אָנגעהעריקייט צו זיין טעאַטער אָפּהאַקן

אָבער דאָ איז געשען יענער „נ ס“, וואָס גיט צו דער וואָכעדיקער עקזיסטענץ פון א טעאטער־אונטערנעמונג די טעמפּעראַטור פון פייערלעכקייט, און אַלע אַרום און אַלץ אַרום הייבט אָן לויכטן און שמייכלען און פרייען זיך...

IV, „אָך טי גאָי יעסי!“

צו דער צווייטער אויפפירונג האָב איך באַשלאָסן צו געבן אָסיפּ דימאָוום „שמע ישראל“. איך מוז מודה זיין, אַז ערשט איצט, בעת איך שרייב אָט די שורות, גיך איך מיר אָפּ אַ קלאָרן חשבון, אַז דימאָוום פּיעסע האָט אין מיין סצענישן קוריקולום וויטע די באַדייטונג פון אַ סצענישן עטאַפּ מיט וואָרצלען פון טראַדיציעס: שוין צום דריטן מאָל איז די פּיעסע אין מיין לעבן אַ מין ווענדעפּונקט. אין 1907 — דאַלמאַטאָווס גאַסטראָל, 11 יאָר שפּעטער — דער נישט פאַרגעסלעכער איינדרוק פון זאַסלאַווסקין און איצט — אין קנאַפּע 4 חדשים אַרום — דער כּפּעקטאַקל ביי ליפּאָווסקין.

אַז אויף מיין סצענישער לייסטונג זענען געלעגן די שפּורן פון די פריערדיקע צוויי גדולים פון דער בינע־קונסט, וועל איך נישט נאָר נישט פּרוּוון לייקענען — פאַרקערט! איך וויל מיר דערלויבן צו באַהויפּטן, אַז דער גרעסטער באַווייז פון דער וווּרטפולקייט אין מיין דערגרייכונג, דער יסוד פון אַרומיקער אָנערקענונג שטעקט אין דעם, וואָס איך בין דעם אָוונט דערוואַקסן ביז דער מאָס פון קאָנען פאַרגלייכט ווערן מיט מיין לערער און דערנאָך מיט גרויסן מייסטער פון דער יידישער בינע־קונסט.

אָבער די שפּורן פון יענע זענען געווען בלויז דער אָנהייב פון אונדזער פאָרשטעלונג ביי ליפּאָווסקין, בלויז — דער קוואַל; אָבער דער עצם שטראָם, דער אינהאַלט, דער יש — זענען מיר אַליין געווען; איז געווען דער גאַנצער סכום חושים; דער גאַנצער קאָמפּלעקס פון אַרטיזם, דער גאַנצער פּייערזייל פון אונדזערע צעשפּילטע געמיטער, וואָס האָבן אויסגעפּילט די פּראָבן פון ערשטן אָטעמצוג ביזן לעצטן פאָרהאַנג אויפן ערשטן ספּעקטאַקל.

די צעשטראַלטע פּנימער ביי די אָנטיילנעמער געדענק איך בולט. אַלעקס שטיין האָט צום סוף פון דער ערשטער פּראָבע געזאָגט עפּעס אין

דעם זין, אַז ער האָט הײַנט פֿאַרשטאַנען ווי גרויס זענען די פֿאַרמעסטונגען פֿון אמתער קונסט... („עס ווילט זיך אַ קוש טון אײַער האַנט" — קלינגט מיר אין די אויערן). יערמאָלינאַ־ווײַסמאַן, אַן אויסגעהאָדעוועטע אין אַלטן טעאַטער, האָט אַ זאָג געטאָן, אַז דעם ערשטן מאָל הויבט זיך איר, אַז די פֿראָבע האָט זיך צו שנעל פֿאַרענדיקט...

איך האָב אין קורצע טעג אַרום נאָך עטלעכע פּראָבן מיט גאַנצן אַנסאַמבל זיך איבערצײַגט און געזאָגט, אַז דער ייִדישער אַקטיאָר איז אין דורכשניט אויף אַ סך אַ העכערן קולטורעלן ניוואָ ווי דער רוסישער אין פּראָווינץ... עס זענען דאָ נישטאָ די „קאַרפּן־קעפּ", וועמענס נעמען באַלויכטן דאָרטן אַלץ אַרום זיך, אָבער דער מיטלשטאַנד איז אַ בעסערער שוין אַדאַנק דעם, וואָס מען טרינקט נישט אַזוי ווי דאָרטן. אָבער אײנס פֿעלט דעם ייִדישן אַקטיאָר: ער קאָן נישט און וויל נישט — ר ע פּ ע ר ט י ר ן.

דער אונטערשייד צווישן פֿריערדיקן טייל פֿון פּערסאָנאַל און דעם נײַאַנגאַזשירטן פֿלעגט די אַרבעט אין יענע ערשטע וואָכן בײַ לאַפּאָווסקין ממש שפּאַלטן אויף צוויי נישט־גלײַכע טיילן. י ע נ ע, פֿון סאָקאָלאָווס „חדר" פֿלעגן אָפֿן פּראָטעסטירן קעגן דעם אופֿן „צו קנעלן" איבער יעדער סצענקע און זוכן „פֿון צווישן די שורות" פֿאַרבאָרגענע אינהאַלטן. „מײַנע" דאַקעגן האָבן אויף די פּראָבן וואָס ווײַטער אַלץ מער אָנגעהויבן זיך פֿאַרטיפֿן און זוכן, דענקען.

נאָך „שמע ישראל" האָבן מיר אויפֿגעפֿירט אַ ריי ווערק פֿון גאַנגבאַרן רוסישן רעפּערטואַר, בתוכם דעם דעמלטיקן שלאַגער — אַרציבאַשעווס „אײַפֿערזוכט", גאָרדינס „אמתע קראַפֿט", אָסיפּ דימאָווס „דער אײביקער וואַנדערער". „די קרייצער־סאָנאַטע" — ג אָ ר ד י נ ס, וואָס האָט אויפֿן רוסישן אַפֿיש זיך גערופֿן: „זאַ אָקעאַנאָם". סאָקאָלאָוו האָט געשפּילט די צענטראַלע ראָלע — פֿון אַלטן, און איך דעם מוזיקער... קלאָר, אַז דאָמינירן אין ספּעקטאַקל האָב איך נישט געקאָנט, נישט געפּרווט און נישט געטראַכט. אין יענע טעג איז געוואָרן פֿײַנלעך קלאָר דאָס, וואָס מיך האָט איז די פֿאַרהעלטענישן פֿון ייִדישן טעאַטער שפּעטער אַזוי אָפּגעשטויסן און פֿאַרסמט די לופֿט: דער פֿאַקטאָר פֿון „אַ מ ב י צ י ע", וואָס שטייט איבער אַלע אַנדערע מאָמענטן אין דער אַרבעט, אין באַציונגען צווישן קאָלעגן... עפּעס אַן אַרויסגעצויגענער פֿון אַלטן לעבנסשטייגער קאַמף אַרום דער בעסערער עליה: „מפֿטיר" איז מער אָנגעזען ווי „ששי" אין „ששי"

ווי „שלישי“... און די אַמביציעס דערביי זענען אַזוי קליינקעפּלדיק, ענגהאַרציק און מיטן עצם „קריאת התורה“ האָט עס אַזאַ קנאַפּע שייכות... אויך אין לעבן, אין די שעפערישע פּראָצעסן, אפילו, באַשיידענער מעסטנדיק, — אין דער רעגולערער טאָג־אַרבעט פון טעאַטער ווערט אַלין אַוועקגערוקט אין הינטערגרונט, און עס ברענט און בראָט איבער אַלעם — עמעצנס אַמביציע.

ביי ליפּאָווסקין יענע וואָכן האָב איך עס דערפילט שאַרף און שמערצלעך. איך האָב שטיינען אָנגעהויבן אַרויספירן אין דער ערשטער ריי, און תיכף זיך אָנגעשטויסן אויף די שאַרפּסטע פּראָטעסטן מצד סאָקאָלאָוון... צו קיין אָפענעם קאָנפליקט איז נישט דערגאַנגען, אָבער איך האָב געמאָלדן ליפּאָווסקין, אַז איך טייל ראָלן לויט מיין רעזשיסערישן איינזען און געווינען, און אַלע י ו נ ג ט ל ע כ ע ווועל איך לאָזן שפּילן — שטיינען...

סאָקאָלאָוו קאָן פּרעטענדירן אויף דעם, וואָס א י ד שפּיל, און דאָ לאָז איך איבער דעם באַשלוס דעם דירעקטאָר. סאָקאָלאָוו האָט אינגיכן באַשלאָסן צו פאַרלאָזן דאָס טעאַטער, און דאָ איז פאָרגעקומען אַן עפּיזאָדע, וואָס האָט ווי מיט אַ רעפלעקטאָר באַלויכטן די סיטואַציע. ער האָט צו זיין אָפּשייד־בענעפיס געשטעלט אַנרי בערנשטיינס דעמלט זאַגנבאַרשטיק: „איזראַאיל“ (אויפן יידישן פּלאַקאַט פלעגט מען זי רופן „ישראליקע דער אַנטיסעמיט“). סאָקאָלאָוו האָט געשפּילט די טיטל־ראָל און מיר פאַרגעלייגט די זייער דאַנקבאַרע ראָל פון אַלטן באַנקיר. איך האָב מסכים געווען... דאָ איז אויך געווען די כוונה צו דערשייגען אין דער צ ע נ ט ר אַ ל ע ר געשטאַלט, האַלטנדיק מיך הינטער זיך: „אַ קלענערע עליה!“ אָבער איך האָב אין אָט דעם שפּיל אין „עליות“ בכלל זיך נישט באַטייליקט און אין ד ע ם פאַל, צום בענעפיס, אוודאי ווען מיין „אַמביציע“ נישט געטראַכט.

אין סוף ערשטן אַקט קומט פאָר אַ סצענע צווישן יונגן אַריסטאָקראַט און דעם אַלטן באַנקיר. אין אַ גרעסערער קאָמפּאַניע פון יונגטלעכע נעמט דער יונג אויף זיך די מיסיע צו דערווייטערן פון מאָנאַרכיסטישן קלוב דעם אַלטן יידן, און ווען ער באַווייזט זיך, פאָדערט אים דער יונגער מאָנאַרכיסט אויף — לויטן אָפּמאַך מיט אַלעמען אַרום — צו פאַרלאָזן דאָס הויז. דער אַלטער אַנטזאָגט זיך... דאַן נעמט דער יונגער אַרויס ביים אַלטן זיין שטעקן פון האַנט און שלייערט אַראָפּ זיין צילינדער־הוט. דער פאָרהאַנג פאַלט.

סאָקאָלאָוו

— די גאַנצע סצענע איז ביי אייך אויסגעבויט אַזוי, אַז דער אַקט האָט נישט קיין סוף, קיין שלום־אַקצענט — האָב איך געזאָגט צו כאָקאָלאָוון... אַנטשולדיקט מיר וואָס איך מיש מיך אַריין אין דער רעזשי, אָבער איך שפּיל די שלום־סצענע און בין פאַראינטערעסירט אין דעם, אַז דער אַקט זאָל איבערלאָזן אַן איינדרוק.

איבערצייגט, אַז איך וויל אויספּועלן אַן „עפעקט" פאַר מיר, האָט דער רעזשיסער זיך איינגעשפּאַרט און געמאָלדן, אַז קיין איין שריט, אויסער ווי אויפהייבן דעם צילינדער־הוט קאָן דאָ דער אַלטער נישט מאַכן.

— דער אַלטער דאַרף מער גאָרנישט טאָן, אָבער נאָך דעם ווי ער פאַרשווינדט, דאַרף די עדה מאָנאַרכיסטן אויפהייבן דעם יונגן אויף די הענט, מיט אויסרופן: „וויוואַט!" אים וואַרפן אין דער הויך, און — דאַן גייט דער פאָרהאַנג!

ביי דער רעזשיסער, ביי אַלע ארום אים האָבן עטלעכע מינוט נישט באַגריפן וואָס איך וויל פון זיי, ווייל מיין פאָדערונג איז דאָך געווען אַן עפעקטפולע סצענע פאַר כאָקאָלאָוון...

און אַז אַ מענטשן קאָן איינפאַלן אַ כוונה צו דערהויבן דעם אַקט להיפוך צו זיין אייגענער „אַמביציע", אַזוינס איז, משמעות, ביז יענעם פאַל אויף די יידישע ברעטער נישט געהערט געוואָרן.

כאָקאָלאָוו האָט מסכים געווען מיט מיין פאָרשלאַג. דער אַקט איז דורך מיט אַ „קנאַק", אינגיכן איז ער פון ווילנע אַוועקגעפאָרן.

*   *
*

צו יענע וואָכן, שוין אין מיטן סעפּטעמבער אומגעפער, האָבן זיך אין ווילנע פאַרזאַמלט אַ ריי פירנדיקע פאָרשטייער פון דער יידישער אינטעליגענץ, טיילווייז — פון די, וואָס זענען געווען געבליבן מיט די דייטשן, ווי דאָקטאָר וויגאָדסקי, דאָקטאָר צמח שאַבאַד. עס האָבן זיך באַוויזן נייע שפּראָצונגען אין דער ליטעראַטור, פּובליציסטיק. זייער פּאָפּולער איז געוואָרן דן קאַפּלאַנאָוויטש, וועמעס פעליעטאָנען יעדן פרייטיק אין דער צייטונג „לעצטע נייעס" האָבן אים באַשאַפן אַ רעפּוטאַציע שיעור נישט פון אַ „נייעם שלום־עליכם".

לאָמיר פאַרבייגייענדיק באַמערקן, אַז אין דער קינסט זענען נישט בנמצא קיין „צווייטע" אויפלאַגעס פון שעקספּירן, סערוואַנטעסן אַי זיי־

ערם גלייכן. איז אַ נייע דערשיינונג גרויס, האָט זי פֿון ערשטן אָטעם=צוג איר אייגן געשטאַלט, און בלויז פּיגמייען, ליליפּוטן קאָנען האָבן חשק צו „דערמאָנען“ אַ פֿריערדיקן גיגאַנט און גילטן ווי אַ „צווייטער“ היינע.

דן קאַפּלאַנאָוויטש איז געווען אַן אויסגעצייכנטער פֿעליעטאָניסט, מיט אַ לייכטער פּען מיט יידישן וויץ און זויפֿץ. אָבער נאָך עטלעכע פֿעליעטאָנען האָט ער זיך אויסגעשעפּט און אָנגעהויבן — איבערצוחזרן. אויסער דעם, האָט ער נישט געהאַט קיין טראָפּן פֿון דעם, וואָס מאַכט אַ ווערק — דויערהאַפֿט. די ערשטע אייגנשאַפֿט פֿון „קלאַסיק“ איז די, וואָס יעדעס בילד, יעדער אָטעם=צוג פֿון דיכטער איז אין דער גלייכער מאָס אַ מאָטיוו פֿון שלאָגנדיקער אַקטואַליטעט און אַן עכאָ פֿון יאָרטויזנטער. דעם קלאַסיקער רעגט אין דער זעלביקער מאָס זיין פֿילאָזאָפֿישער געדאַנק, וואָס מאַכט פֿון מינוטן יאָרהונדערטער, און דער מאָטיוו פֿון לויפֿנדיקן טאָג, וואָס האָט אים געשטויסן צו שרייבן דאָס ווערק. אַ פֿעליעטאָן, אַן עסיי, אַ נאָוועלע, אַ ליד, ווו דער אַקטועלער מאָטיוו — מעג ער זיין אַרויסגעבראַכט מיט מייסטערשאַפֿט און מיט טיפֿסטער עמאָציע — שעפּט אויס דעם אינהאַלט און צווינגט נישט צו טראַכטן און פֿילן וועגן פֿאַרגאַנגענהייט און צוקונפֿט, פֿאַרוועלקט און שטאַרבט אָפֿט צוזאַמען מיטן אינטערעס און מאָטיוו פֿון טאָג, וואָך, חודש...

דן קאַפּלאַנאָוויטש איז אַ דאָקומענט פֿון ווילנער ווירקלעכקייט פֿאַר יענע יאָרן. דערצו איז ער געווען אַ האַרציקער יידישער מענטש. אין יענע וואָכן האָבן אַ סך פֿאַרשווינען געמאַכט דעם איינדרוק, אַז זיי זענען עפּעס אַזאַ מין טיפּ פֿון „ס ע ז אָ ן=יי ד ן“, און ביים ערשטן ווינט פֿון ערגעץ וועלן זיי זייער יידישקייט אויסטון ווי אַ בגד נאָכן סעזאָן.

דאָקטאָר שאַבאַד, וועלכער איז די ווייטערדיקע יאָרן געוואָרן איינער פֿון די סאַמע פֿעסטע זיילן פֿון יידישן רענעסאַנס אין ווילנע (פֿון היסטאָרישער וואָגיקייט און פֿאַרנעם איז געווען נעבן אים די טעטיקייט פֿון זיין איידעם, דאָקטאָר מאַקס ווײַנרייך), האָט אין יענע חדשים אויסגעזען ווי אין אַ פֿרעמדן בגד מיט אַ פֿאַרוק פֿון אַן אַנדערנס קאָפּ: אַזוי נישט נאַטירלעך און אומגעריכט האָט דעמלט געקלונגען דער נאָמען „צמח“, „דאָקטאָר צמח שאַבאַד“, פֿאַר יעדן אַלטן ווילנער תּושב, וואָס האָט געוווּסט, אַז דעם פּאָפּולערן, אין ווילנע — באַרימטן, דאָקטאָר שאַבאַד רופֿט מען: „ט י מ אָ פֿ ע י אָ ס י פּ אָ וו י ט ש“...

אויפֿן פּאָן פֿון אָט די מענטשן, אָנגעפֿאָרענע פֿון רוסלאַנד און אי=

בערגעבליבענע פון די פינצטערע אָקופּאַציע-יאָרן, האָבן זיך שאַרף אויסגעטיילט דריי, פיר געשטאַלטן: אַנ-סקי, ניגער, ווייטער און לייב יאַפע!

אַלע פיר זענען דעמלט אָקאָרשט געקומען קיין ווילנע, און אין דער לופט — לאָמיר דייטלעך באַטאָנען: אין דער קולטור-אַטמאָספער, — וואָס האָט געהערשט אין ווילנע, האָבן זיי אַלע און יעדער פון זיי פאַר זיך דערפילט אַ באָדן, אין וועלכן עס מוז טיף פאַרוואָרצלט ווערן דער בוים פון רייכן אויפבלי.

די אינטעליגענטן-מאַסע האָט אויפגעהערט רעדן רוסיש, די רוסישע ליטעראַטור, קולטור, קונסט (קאָנקרעט: טעאַטער!) איז געלעגן אַ פאַרוועלקטע אויף די אויסגעשטאָרבענע גאַסן און אין די פאַרקומערטע היימען פון יידישע מענטשן, און קיין אַנדערע ווערטן זענען נאָך נישט באַשאַפן געוואָרן. דייטש איז געווען אַ פרעמד, אַ פאַרהאַסט, להכעיס דער לערד „ליבעראַלער" — אין פאַרגלייך מיט קניאַז טומאַנאָווס ברוטאַליטעט-באַציונג — צו די פרווון פון געוויסע קרייזן צו שאַפן נייע ווערטן פון יידישער קונסט.

דאָ איז נישט וויכטיק צו אַנאַליזירן, צי איז געווען ג ע נ ו ג יסודות דערצו, אָבער זאָגן מעג איך, אַז נאָך עטלעכע אויפפירונגען ביי ליפּאָווסקין האָב איך אין שטאָט געהאַט אַ סאָלידע רעפּוטאַציע פון אַן ערנסטן קינסטלער מיט השגות סיי פאַר אויפגאַבן פון „בעסערן" טעאַטער, סיי פאַר די „עשרת הדברות" פון וועלטלעכער קולטור אויף דער יידישער גאַס....

מיין אַמאָליקע באַקאַנטשאַפט מיט ווייטערן האָט איצט געמוזט אויפבליען און לאָזן נייע קנאָספּן. אין האַרצן זענען געלעגן זעמדלעך פון בשעתו אַראָפּגעשלונגענע ווייטיקן (מינסק 1912, גערמאַיזעס קרייזל, די ערשטע באַקאַנטשאַפט מיטן „שטומען"), אָבער די אויפגאַבן פון איצטיקן פּעריאָד זענען געווען צו גרויס און וואָגיק, אַז פערזענלעכע טעמים זאָלן קאָנען עס צעשטערן...

דערביי אַ וויכטיקער פּרט: ווייטער איז אין דער געזעלשאַפט פון די אָנגערופענע פירנדיקע פערזענלעכקייטן געווען דער, וואָס האָט מיט אָפענער איראָניע (נישט צו זאָגן: „שנאה") זיך באַצויגן צו דער רוסישער אָפּשטאַמונג, רוסישער קולטור-אָנגעהעריקייט פון די אַנדערע... דאָס האָט זיך ספּעציעל באַצויגן צו מיר און צו אַנ-סקין: מיר זענען ביידע געווען אומפאַרהילטע ר ו ס י ש ע קולטור-טוער: ער אַ רוסישער

ליטעראַט, איך — אַ רוסישער אַקטיאָר! מיר האָבן צווישן זיך גערעדט בלויז רוסיש. אין מיין בענקשאַפט נאָך דער פֿאַרלאָרענער רוסישער ווירקלעכקייט פֿלעג איך מיט אַ, מסתמא, טאָפּלטן, תענוג אַרויסרעדן: „סעמיאָן אַקימאָוויטש“, זיך ווענדנדיק צו אַנ=סקין. אַרום פֿלעגט מען עס אויפֿנעמען ווי אַ זעלבסט=פֿאַרשטענדלעכקייט... בלויז ווייטער פֿלעגט כסדר וואַרפֿן אויף אונדז בליקן מיט אָפֿענער איראָניע... און איין מאָל האָט ער — דערשאָסן דעם האָז...

איך פֿלעג אָפֿט מהנה זיין מיינע געסט מיט פֿאָרלעזונגען פֿון רוסישער קלאַסיק. צי האָט עס גיגער געדאַרפֿט צו האָבן? צי — נישט? מען פֿלעגט אַפּלאָדירן און אויס העפֿלעכקייט זאָגן: „בים“... פּושקין און קאָלצאָוו און לערמאָנטאָוו זענען דאָך — ווייטערן אויף צופֿוקעניש — געווען א מ ת ע ד י כ ט ע ר!

איינמאָל האָב איך נאָך אַ וואַרעמען אַפּלאַוז פֿאָרגעלייענט אַלעקסעי טאָלסטאָיס וווּנדערבאַרע באַלאַדע: „פּראַוודאַ“. זי איז אָנגעשריבן אין סטיל פֿון אַן אַלטער „בילינאַ“ (פֿאָלקלאָר=ליד) און איר ערשטער פֿערז קלינגט: „אָ ד ט י ג אָ י י ע ס י פּראַוודאַ=מאַטושקאַ!“

אַ מעשה וועגן זיבן ברידער, וואָס קומען צו דער מאַמען — א מ ת פֿון זיבן קאַנטן, דערזעען אירע זיבן זייטן און פֿאַרפֿירן אַ מלחמה וועגן איר: ווער איז פֿון זיי גערעכט?

אַלע מיינע געסט זענען אַנטציקט, אַנ—סקי האָט געקוואלן... נאָר ווײַטער איז געזעסן מיט אַ שמייכל אויף די ליפּן, אַרומנעמענדיק מיט די הענט די פֿאַרלייגטע איינער אויף דער אַנדערער קני, און אַז דער אַפּלאַוז האָט זיך איינגעשטילט, זאָגט ער רואיק אָן מינדסטן אַקצענט:

— איך וועט זיך אַ דיסקרעסיאָן, אַז מאָרעווסקי וויים נישט געניי וואָס הייסט: „אָד טי גאָי יעסי“ —

— וועל איך אים זאָגן — האָט אָנגעהויבן אַנ—סקי.

— נישט אין דעם גייט עס, סעמיאָן אַקימיטש! — האָט זיך ווייטער אויפֿגעהויבן פֿון אָרט אין זיין גאַנצן שלאַנקן וווקס: עס גייט אין דעם, אַז מיר לעבן אין טיפֿער זאָרגלאָזיקייט וועגן די קאָלאָסאַלע אויפֿגאַבן, וואָס מיר האָבן פֿאַר זיך, אויב מיר זענען יידן און קולטור=מענטשן. אַז מאָרעווסקי איז אַ ווירטואָז פֿון וואָרט, פֿון פֿאָרטראַג, פֿון דער בינע — ווייס איך שוין 10 יאָר, און איך האָב עס דאַן געזאָגט זיין מאַמען. און מע

דאַרף מיך באַדויערן, וואָס נאָך אַלע דערשיטערונגען, וועלכע מיר האָבן איבערגעלעבט און וואָס ער האָט נישט אויסגעמיטן, שטעקט ער היינט אַזוי ווי מיט צען יאָר צוריק אין דעם אַלטן סוואָרינס קולטור און וויל נישט באַגרייפן, אַז זיין יעדער זיפץ און טרער און פרייד געהער מער נישט אים אין זיינע פריערדיקע עטאַפּן. ער גיט זיך נישט אָפּ קיין חשבון, וואָס אויף אים וואַרט. עס איז פּשוט אַ מוחא צו טראַכטן ווי זאָרגלאָז מיר זענען... אַלע זענען געבליבן זיצן אַזוי ווי געטראָפענע פון אַ דונער. עס איז אַוועק לאַנגע מינוטן פון שווערן שווייגן.

אנ—סקי האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט, איז צוגעגאַנגען צו מיר און שטיל געזאָגט:

— רעדט וואָס איר ווילט, מאָרעווסקי, אָבער פון היינט אָן מוזט איר פאַרשטיין, אַז אונדז ביידן שטיין נישט אָן צו רעדן אין ווילנע רוסיש...

ביים שיידן זיך האָבן מיר זיך מיט ווייטערן אַרומגענומען און צעקושט — צום ע ר ש ט ן אָבער נישט צום לעצטן מאָל...

* *

*

אינגיכן האָבן מיר אויפגעפירט „דעם שטומען". איך האָב אַוועקגעלייגט אַלע מיינע כוחות צו באַשאַפן אַ ספּעקטאַקל פון שאַרפער סצעניש עקספּרעסיע. שטיין — „אַלעקסאַנדער", ליפּאָווסקאַ — „אַסיאַ", קאַדיש — דער „פאָטער", אָסיאַ קאַמען — „מחותן ר' לייב" און חאַש (יוסף) „דעם שטומען פעטער" האָבן באַשאַפן פּרעכטיקע געשטאַלטן. איך האָב געשפּילט דעם „פריינד" און זיך געשטעלט אַן אויפגאַבע אויסצומאָלן אויף דער בינע דעם אויטענטישן פּאָרטרעט פון מ ח ב ר. דאָס איז אַ גליטשיקע אויפגאַבע, און קיין קינסטלערישער י ש קאָן עס נישט זיין, אויב דער ציל איז אפילו דערגרייכט געוואָרן אויף אַלע הינדערט פּראָצענט (ווי עס איז אין דעם פאַל, דוכט מיר, געשען): עס געהערט צום ציקל „סענסאַציעס" און איז דער היפוך פון פּ ר אָ ב ל ע מ אַ ט י ק, וועלכע איז די טבע פון יעדן קונסטווערק.

ווייטער האָט אַלעמען געדאַנקט, געהאַט אַ „גליקלעכן שמייכל" אויפן פּנים, אָבער ער איז אין גרונט פון זיין נאַטור געווען צופיל צ י נ י־

סעמיאָן אַקימאָוויטש אַנ=סקי

ק ע ר צו קאָנען מיינען, אַז די דאָזיקע לייסטונג איז ליפּאָווסקיס ברעמער איז — „קונסט“: דאָס איז געווען איינע פון די... ספּאַזמען פון קינסטלער=אָרגאַניזמען אין זייערע צאַפּלענישן זיך מאָמענטנווייז צו דערנענטערן צום קינסטלערישן שאַפן.

ליפּאָווסקי האָט נאָך סאָקאָלאָווס פּאַרלאָזן ווילנע אָנגעהויבן יק אָפטער און שאַרפער צו באַווייזן זיין דירעקטאָרישן פּרצוף, און לעיד סוף נאָוועמבער האָט די טרופּע געמאָלדן אַ שטרייק. ער האָט געוואָלט שפּילן מיט זיין משפּחהלע, במוח, אַז איך וועל עס מיטמאַכן, היות ער צאָלט מיר פּינקטלעך מיין געהאַלט. אָבער איך האָב זיך אָפּגעזאָגט צו גיין קעגן ווילן פון קאָלעקטיוו. דאָס האָט אים ממש אַרויסגעבראַכט פון גלייכגעוויכט.

— דו גייסט מיר טון להכעיס? וואָס בינדט דיך מיט די עטלעכע יינגלעך, וואָס האָבן צו טעאַטער אַזאַ שייכות ווי די צו מאַנופאַקטיר?

— איך געהער צום קאָלעקטיוו, איך בין זיין מיטגליד, אַ טייל פון אים. אויב איך וועל אָננעמען, אַז זייערע פּרעטענזיעס קעגן דיר זענען נישט באַרעכטיקטע, קאָן איך אויף זיך נעמען מיט זיי אונטערצוהאַנדלען, אויב דו וועסט מיך בעטן, אָבער קיין איין שריט און זשעסט ק ע ג ן זיי וועל איך ניש מאַכן.

— זיי זענען דאָך באַד=יונגען, שיק=יינגלעך, גאָרנישטן!

— זיי זענען מיינע פּאַרטנעאָרן געכטן, מיינע פּאַד=קאָלעגן היינט. גיין קעגן זיי איז ראשית — מיאוס, קעגן יעדן כלל פון געוויסן, והשנית: אין אַנדערער צייט איז עס נישט=פּראַקטיש און נישט אויסער געפאַר. די ווילסט נישט באַגרייפן און וואָס פאַר אַ צייט מיר לעבן.

די צייט האָט געשאָטן מיט שטיינער און שטורעמס יעדן טאָג: איך געדענק נישט ביי וועלכע אומשטענדן די פאָרשטעלונגען זענען געוואָרן פאַרגעזעצט. איך געדענק אַ פּראָבע (מיר שיינט: פון „נייעם געטאָ“). אין מיטן אַקט פליט אַריין אויף דער בינע עמיצער מיט אַ צייטונג אין האַנט: „אַ עקסטראַ=טעלעגראַמע פון בערלין“! שרייט ער.

מלא רציחה רייס איך אַרויס פון זיין האַנט די צייטונג און שריי, אַז איך וועל נישט דערלאָזן איבעררייסן די פּראָבע צוליב פּאָליטיק.

— וואָסער „פּאָליטיק“ — „שמאָליטיק“? איר לייענט איבער וואָס דאָרטן שטייט.

עס האָט אַבדיקירט ווילהעלם דער צווייטער.

פון דער פראַבע זענען אַלע זיך צעלאָפן. איך בין אַרויס פון צירק אויפן גאַס.

איך געדענק גאַנץ בולט: מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז דער בנין פון קרייז־געריכט אַנטקעגן צירק שטייט אויסגעקרימט. די פענצטער אויף אַלע שטאָקן זענען ניש־פאַראַלעל צו מיינע אויגן...

V. אין פיבער פון געוויסן

„רעוואָלוציע!“

לאָמיר זיך דאָ אַריינטראַכטן אין צוויי פון אירע עיקר־פּאָסטולאַטן:

א. „דער פּראָלעטאַריאַט קאָן אין דעם קאַמף; אַלץ געווינען און פאַרלירן קאָן ער נישט מער ווי זיינע קייטן“ — דאָס האָט געזאָגט קאַרל מאַרקס.

ב. „אַ קאָמוניסט קאָן זיין בלויז יענער, וואָס האָט איינגעזאַפּט אַלע ווערטן און דערגרייכונגען פון דער מענטשלעכער קולטור“ — דאָס האָט לענין געוואָרנט.

אין רוסלאַנד האָבן די מאַסן — די מ י ל י אָ נ ע ן, וואָס האָבן די רעוואָלוציע אויסגעטראָגן אויף זייערע שולטערן — באמת נישט געהאַט וואָס צו פאַרלירן. ווייל זיי האָבן ג אָ ר נ י ש ט פאַרמאָגט. „קייטן“... דאָס איז אַ צו קנאַפּע אָפּשפּיגלונג פון דער אַלטעגלעכער ווירקלעכקייט, אין וועלכער עס האָט געזשיפּעט (אָטעמען אָן לופט קאָן נישט אַ בריאה!) דער רוסישער פויער און פּראָלעטאַריער.

דער מאַסנמענטש אין רוסלאַנד האָט געהאַט פ י נ צ ט ע ר נ י ש. און לעוו טאָלסטאָיס פויערים־טראַגעדיע: „די מאַכט פון פינצטערניש“ — אָט דאָס איז דאָס בילד פון רוסישן „לעבן“ ביז דער רעוואָלוציע...

אַז מיר פירן אַרויס אין אונדזערע שורות דעם נאָמען „לעוו טאָלסטאָי“, קאָנען מיר דאָך נישט פאַרזען דעם פאַקט, אז רוסלאַנד האָט פאַרמאָגט קאָלאָסאַלע ווערטן פון ליטעראַטור, קונסט און קולטור, וועלכע זענען נישט נאָר נישט אָפּגעשטאַנען פון די ווערק פון אַנדערע פעלקער און לענדער, נאָר זענען יענע אַנדערע אָפט אַפשר אַריבערגעשטיגן... דער רוסישער באַלעט — דיאַגילעוו, קעשעסינסקאַיאַ, געלצער, פאָקין — האָבן ממש דעראָבערט פאַריז, וועלכער האָט ביז דאַן קיינעם אין קיין זאַך פון דער פרעמד נישט אויפגענומען. טעאָדאָר שאַליאַפּין האָט אין מילאַנער אָפּערן־טעאַטער „לאַ סקאַלאַ“ אַריינגעבראַכט אין התפּעלות די מעלאָמאַ־

גען פון איטאַליע, זינגענדיק די ווערק פון איטאַליענער קאָמפּאָזיטאָרן (באָיטאָ, ווערדי, ראָססיני).

אָבער די גאַנצע קולטור איז געווען אַן אוצר, וואָס האָט געהערט צו אַ הייפל אויסדערוויילטע, גליקלעכע און צופרידענע, צווישן זיי אויך אַזעלכע, וואָס האָבן געטרוימט וועגן „פרייהייט פאַר פאָלק“, אָפּגעבנדיק אויפן מזבח פון דער באַפרייונגס־באַוועגונג זייערע בעסטע בכורים און בנים יחידים. אָבער ועל כולם איז די „אינטעליגענץ“ געווען פון די מאַסן דערווייטערט און פרעמד.

די „בעסערע געזעלשאַפט“ און די „פאָלקס־מאַסן“ זענען אין רוס־לאַנד געווען — צוויי וועלטן. צווישן די צוויי וועלטן איז געלעגן אַ תהום, אַ פינצטערער אָפּגרונט. אין די איבערמענטשלעכע יסורים און ענויים פון דריי מלחמה־יאָרן איז דער תהום געוואָרן אָנגעפילט מיט מי־ליאָנען פאַרלייזיקטע גופים, און איבערן בלוט און איימער פון די בר־מיננס האָט זיך דאָס פאָלק אַרויסגעקראָגן פון תהום, דערזען די שיינען פון לעבן, פון זוניקע טעג און האָט זיך גענומען גיריק, מיט פאַרווילדעוועטע נעגל רייסן די גיטער, וואָס ביז דאַן האָבן אין 200 מיליאָניקן לאַנד געהערט צו קנאַפּע 5—6 מיליאָן. די קולטור האָבן געשאַפן און פון איר האָבן גע־נאָסן רוסישע מענטשן אין צאָל נישט מער ווי אין בעלגיע, ווי אין דער שווייץ, ווי — אין האָלאַנד.

צו לעגינען האָב איך קיין סוביעקטיוו־פּאָזיטיווע באַציונג נישט גע־האַט: צו פריש זענען געווען די איינדרוקן וועגן זייערע צוזאַמענשטויסן מיט אַלע הערשער פון אונדזערע געדאַנקען און הערצער: מאַרטאָוו, אַקסעלראָד, אַ רייי לידערס פון „בונד“ זענען צו טיף אין אונדז געזעסן, אַז מיר זאָלן זיין בכוח צו זיין אין לעגינען פאַרליבט אַזוי ווי די טויזנטער און טויזנטער מאַטראָסן, סאָלדאַטן, באַטראַקעס און אַרבעטער.

אָבער „פּערזענלעכע סימפּאַטיעס“ זענען געוואָרן אָפּגעשטויסן, און אַ יאָר נאָך דער איבערקערעניש איז די ראַטנמאַכט געווען פאַר מיר דער עמוד־האש — פון פּאָליטישן און סאָציאַלן פּראָגרעס: „דאָס איז דער רייטוואָגן פון דער צוקונפט און צייכן אין דער מחנה מעותים, עוולות, שאַנד־פונקטן — קאָנען נאָר שונאים פון פּראָ־גרעס — אַזוי האָט זיך אויסקריסטאַליזירט מיין „קרעדאָ“ מיין „אני מאמין“.

מיר וועלן זען ווי שווער מיר איז אָנגעקומען מיין „קרעדאָ“ צו טראָגן דורך די לויפֿנדיקע טעג צווישן נאָענטע מענטשן אַרום. איך האָב דאָך געהערט צו דעם שיכט פֿון דער רוסישער אינטעליגענץ, וואָס מ י ר זענען אויסגעמישט און צעפּלאָסן אין די מיליאָנען געשמיסענע. איז מיר געווען ביטער און פֿינצטער, זענען מיר אויפֿן געמיט געלעגן בערג, האָבן געדיכטע כמאַרעס באַדעקט מיינע הימלען און האָריזאָנטן.

עס איז באַקאַנט געווען אַ שווערהאַפֿטער פֿאַל מיט עטלעכע טויזנט סאָלדאַטן.

באַלד נאָך דער רעוואָלוציע האָבן זיי אָן אַ הערלויבעניש פֿאַרלאָזן די שוצגראָבנס און זיך געלאָזט צו זייערע דערפֿער —

„אַוועקנעמען די ערד ביים פּריץ“.

די פֿראַכט־וואַגאָנען אין די צוגן ביים פֿראָנט זענען געוואָרן אָנגעפּאַקט מיט אַנטלויפֿנדיקע, אָבער קיין אָרט פֿאַר אַ ל ע האָט נישט געקלעקט. האָבן די איבערגעבליבענע אָן ערטער אַ י ן די וואַגאָנען זיך פֿאַרקליבן אויף די דעכער, און דער סוף איז געווען, אַז דאָ, ווו די צוגן האָבן געהאַט דורכצופֿאָרן בריקן מיט אויבערשטע טיילן, האָבן די אויבערשטע טיילן פֿון די בריקן אַראָפּגעשניטן אַלע קעפּ, און די אַנטלויפֿנדיקע זענען אָנגעקומען אויף די נאָענטסטע סטאַציעס אָ ן ק ע פּ —

דאָס איז אַ פֿאַל פֿון דער שטראָמיקער ווילקיר־באַוועגונג, וואָס איז פֿאַרבליבן אונטערן נאָמען: „סאָלדאַטסקאַיאַ וואָלניצאַ“ (זעלנערישער פֿרייהייטס־געלויף).

ד ע ר פֿאַל איז אַן אומהדיקער; ער שרייט אַרויס פֿון יענע טעג און געשעענישן דורך דער און בלוט פֿאַרשווענקטער שטומקייט פֿון טויזנטער געקעפּטע פּראָים.

אָבער נישט איינזאַם און נישט אָפּגעזונדערט איז דער דאָזיקער פֿאַל. ער איז אַ „פּאַרטיססימאָ“ — אין די סימפֿאָניעס און קאָנצערטן פֿון יענע וואָכן, חדשים, יאָרן.

האָב איך ווי הונדערטער און טויזנטער מיינס גלייכן געלעבט און געאָטעמט אין אימה און יאוש.

*   *

*

צוטרעטנדיק צו די ערשטע 4 חדשים פֿון היסטאָרישן 1919 יאָר, וועלכער האָט געבראַכט אַ ריי וווענדפּונקטן סיי אין לעבן פֿון יִשׂראל,

פון פוילן, פון ווילנע, — דער „עיר ואם בישראל“, דעם „ירושלים דליטא“ — סיי אין מיין אייגענעם לעבן — וויל איך מיר דערלויבן צו ברענגען אַן אומגעריכטע „מעטאַמאָרפאָזע“, פּשוט גערעדט: אַ מין קל וחומר אַזאַ. איך וויל דאָ באַטאָנען דעם חילוק צווישן מעמואַרן פון געשיכטעמאַכנדיקע פּערזענלעכקייטן און די „זכרונות און רעיונות“ פון אַזאַ מין מחבר, ווי דער, וואָס פּרוּווט באַלעסטיקן דעם לייענער מיט אָט־די בענדער.

נאַפּאָלעאָן באָנאַפּאַרטע, אָטטאָ ביסמאַרק, אוּינסטאָן טשערטשיל זענען מחויב, באַשרייבנדיק זייער וועלט און צייט, צו באַווייזן ווי אַזוי זיי האָבן באַווירקט די וועלט, די צייט, דעם פאַרלויף פון היסטאָרישע געשעענישן.

דער מחבר האָט קיין וועלטן נישט באַווירקט, קיין אויסטרייסלענדיקע מעשים נישט געטאָן און טאָן נישט געפּרוּווט, און זיין כוונה איז צו באַווייזן ווי אַזוי די געשעענישן האָבן אים באַווירקט. איז עס פּינקט דער היפּוך פון אַ „נאַפּאָלעאָנס“ אָדער אַ „טשערטשילס“ מעמואַרן.

דאָרטן זענען זיי — דער צענטער פון לייענערס אויפמערקזאַמקייט; דאָ — פאַרקערט: אין טראָפּן פון איין לעבנסוועג שפּיגלט זיך און צאַפּלט זיך אין אירע קאָנוווּלסן — די וועלט און די 7 יאָרצענדליקער, און אין פולער קלאָרקייט מוז פאַרן לייענער אַנטפּלעקט ווערן די טראַגיקאָמישע גרימאַסן פון די פאַרקריפּלטע, קרומע, הוויקערדיקע געשטאַלטן און עטאַפּן, וואָס אונדזער „יחיד“ האָט דורכגעלעבט און וואָס ער פּרוּווט ברענגען אין ליכט פון די סתירות, וועלכע האָבן יעדן טאָג אויף יעדן שריט — געפּייניקט דאָס האַרץ, דעם מוח, דאָס געוויסן: ווו איז דאָ — דער אָטעם פון דער צוקונפט, צוליב וועלכער עס שטראָמען בלוט און טרערן? און ווו — דער נעפּל פון דער כמו ישוין דורכגעלעבטער אפילו פון דער פאַרשאָלטענער פאַרגאַנגענהייט?

דעם קרבן פון אָט־דעם פאַרשאָלטענעם „נעכטן“ טראָגט יעדער מענטש, וואָס האָט אין זיך פונקען פון ערלעכן געוויסן, — זיין לעבן, זיין וויסן, זיין גרייטקייט צו דינען דער זאַך פון יושר און אמתער מענטשלעכקייט. און יעדע מינוט ברענגט מגושמדיקע פאַקטן, וואָס שרייען צום הימל, אַז די אפלה איז נאָך נישט אַוועק! זי הערשט, זי האַלט דאָס לעבן אין אירע בלוטיקע נעגל און פּייניקט און זייגט אויס אַלע פרייד פון אויסגעלייטערטן נייעם לעבן־סדר און

חוזקים איבערן באפרייטן מענטשן, איבער זייגע גואלים, פרייע פריינד, בויער פון זיין פרייהייט און גליק.

דער ציניזם פון די פאלשע משיחים, וואס האבן אויסגענוצט דעם ווירוואר און האבן כסדר געמישט און געפעלשט די קארטן אין שפּיל פון יענע טעג, איז געווען א שווערהאפטער. און קעמפן מיט זיי איז געווען א פארשפילטע שלאכט אין 9 פאלן פון 10, ווייל זייער וואפן איז געווען — וויסטער שקר אין לבוש פון פרימיטיווע אמתן...

איך שילדער דא בלויזע פאקטן, געשעענישן, וועלכע איך האב מיטגעמאכט אדער בייגעוווינט.

* *
*

אין דעצעמבער 1918, ווי שוין אויבן דערציילט האבן זיך די פאר־שטעלונגען אין צירק איבערגעריסן, ווייל דער קאלעקטיוו האט געמאלדן א שטרייק: ליפּאווסקי האט פאר זיך מיט זיין פרוי און פּלימעניצע („זלאטקע“) און פאר דער גארדעראבע. רעקוויזיט און ביבליאטעק — צו־גענומען א לייבנחלק פון די הכנסות, אזוי אז די עטלעכע אקטיארן — א מאן 6 — 8 — האבן ממש גע הונג ערט.

די פארשטעלונגען האבן זיך אפגעשטעלט. דער קאלעקטיוו האט איינ־מאל אויפגעפירט אקטאוו מירבאם „זשאן און מאדאלען“. איך האב — אך און וויי — געשפּילט — „זשאן“.

דעם ערשטן יאנואר איז די שטאט באזעצט געווארן דורך ליטווישע אפּטיילונגען, דעם 4־טן איז געקומען די רויטע ארמיי און צוזאמען מיט איר ערשטן אטריאד האט זיך באוויזן — נחום ליפּאווסקי.

א לעדערנער מאנטל, אויפן קאפּ א פּאפּאכע *) — מיט א האמער, מיט א סערפּ, מיט א 5־קאנטיקן שטערן!

ער איז שוין געווען פון דער מאכט באשטימט פארן „טעאטער־קא־מיסאר“.

אין בנין פון געריכט אנטקעגן צירק, אין א גרויסן קאבינעט ביי א טיש באדעקט מיט גרינעם געוואנט, איז געזעסן ליפּאווסקי, אויף דער טיר איז געהאנגען א צעטל: „טעאטער־אינספּעקטאר“ **)

---

* א הויך היטל פון ווייסן פעלץ־מאטעריאל.

** כ׳בין נישט ערוב פאר דער גענויקייט פון די פרטים.

די באַוואוסטע פּראָלעטאַריער, אויסגעהונגערטע, בייזע, מיט שוים אויף די ליפּן, האָבן זיך דערוואָרפן אויף דער מאַכט פון די סאָוויעטן, אָנגעשריגן אויפן „בלוטזויגער, וואָס האָט געטרונקען זייער שווייס און בלוטיקע טרערן" א מעלדונג מיט דער בקשה אויפצומאָנען ביי אים דעם צוגעראַבעוועטן לוין פאַר די חדשים עקספּלאָאַטאַציע.

זיי האָבן די קאָלעקטיווע אָנקלאַגע קעגן עקספּלאָאַטאַטאָר אַוועקגעטראָגן אין בנין פון פריערדיקן קרייז-געריכט, וווּ איצט זענען געווען קאָנצענטרירט די נייע מאַכט-אָרגאַנען.

— וווּ איז די קאָמיסיע פאַר טעאַטער-ענינים?

— צווייטער שטאָק, צימער נומער — —

זיי האָבן אָנגעקלאַפּט. זאַלבעפערט, צעשטראַלטע, אין דער האָפענונג, אַז זיי האָבן זיך דערוואָרבן אויף זייער רעכט און הילף, האָבן זיי געעפנט די טיר און —

דערזען ביים ריזיקן שרייבטיש — ליפּאָווסקין.

זיי זענען געבליבן, ווי געליימט.

— וואָס דאַרפט איר, בירגער? וואָס פאַר א פּאַפּיר האַלט איר אין האַנט?

— א בקשה צו דער ראַטנמאַכט. מיר דאַרפן עס דערלאַנגען דעם קאָמיסאַר פאַר טעאַטער-ענינים.

— איך בין דער טעאַטער-אינספּעקטאָר.

זיי האָבן אָנגעהויבן אָפּטרעטן צו דער טיר.

— „דערלאַנגט אייער בקשה!" — האָבן זיי דערהערט.

מיט ציטערנדיקע הענט האָבן זיי דערלאַנגט ליפּאָווסקין די אָנקלאַגע אויף זיין מיסברויכן מיט זייער אַרבעט.

ער האָט אַרייַנגעקוקט.

— איך וועל דעם ענין באַטראַכטן. איר וועט קריגן אַן ענטפער. גייט מיט פרידן אַהיים.

זיי זיינען... קיין שלעכטס נישט געשען.

* *

*

קורצע טעג נאָכן אַרייַנמאַרש פון דער רויטער אַרמיי איז צונויפגערופן געוואָרן א פאַרזאַמלונג פון אַלע אַרבעטנדיקע אין טעאַטער און פון אַלע אַנדערע שוי-געביטן. אויף דער טאָג-אָרדענונג איז געשטאַנען דער ענין:

„פּראָפּאַריין". דער זאַל (קרענגלס־זאַל אויף להדוויסאָרסקי־גאַס) איז געווען געפּאַקט.

א פאָרשטייער פון דער מאַכט האָט געעפנט די פאַרזאַמלונג און דערקלערט די אויפגאַבן פון פאַריין.

מען איז צוגעטרעטן צו די וואַלן פון א פּרעזידיום און פון א פאָרזיצער. און זאַל האָבן אָפּגעהילכט עטלעכע שטימען מיט איינצלנע נעמען, און אַזוי ווי אין א כאָר האָב איך דערהערט: „מאָרעווסקי".

מיר האָט אָנגעהויבן שווינדלען פאַר די אויגן. איך האָב מיך דער־פילט, כמו די וועלט האָט זיך אַראָפּגעגליטשט פון די פונדאַמענטן...

עס האָט מיך איבעראַשט דער צוטרוי צו מיר. עס איז גאָר מיר געווען פּונקט אַזוי אומגעריכט, ווי דערשימערנדיק, און איך האָב זיך פּשוט דערשראָקן: קיינע שום קוואַליפיקאַציעס אין קיין מיינחסטן סטאַזש צו פאַרנעמען אַזאַ פאַראַנטוואָרטלעכן פּאָסטן אין אַזאַ צייט האָב איך נישט געהאַט.

אָבער דער ענין האָט באַקומען אַן אַנדערע ווענדונג.

ליפּאָווסקי, וועלכער איז געזעסן ביים טיש נעבן מיר און עטלעכע אַנדערע פון אונדזער קרייז, האָט עפּעס איינגערוימט אין אויער דעם פאָרשטייער פון דער מאַכט.

יענער האָט זיך האַסטיק אויסגעדרייט צו מיר און שטרענג א פרעג געטאָן:

— איר זענט אַן איינגעטימער? איר האָט אַן אומבאַוועגלעך גוטס?

כ'האָב קוים באַוויזן צו ענטפערן און דערהערט:

— איר קאָנט נישט זיין קיין אויסגעוויילטער הורך א פּראָלעטאַרישער מערהייט! זאָל מען אָנרופן א קאַנדידאַט פון צווישן אַרבעטער.

דעם סוף פון דער פאַרזאַמלונג געדענק איך נישט, און איך וויים נישט ווער ס'איז אויסגעוויילט געוואָרן (מיר שיינט ווי אין חלום, אַז... ליפּאָווסקי. אפשר האָב איך א טעות, ווייל זיין קאַריערע איז איינגיכן איבערגעריסן געוואָרן, הגם ער איז פאַרבליבן אַלס זאַמלער פון שטייערן אין אַלע אַנ־שטאַלטן פון טעאַטער (צירק, קינאָ, קאָנצערטן א.ד.גל.).

— איך בעט א וואָרט.

— וואָס קאָנט איר דאָ זאָגן?

— א פּערזענלעכע דערקלערונג.

— רעדט! אָבער קורץ.

— חברים און בירגער! דער צוטרוי צו מיר, וואָס איך האָב דאָ מיט פרייד און טיפער אויפגערודערטקייט דערפילט, דערהערנדיק מיין נאָמען, גיט מיר רעכט און מוט צו מעלדן:

אַן אייגנטימער און הויזבאַזיצער בין איך געוואָרן ג י ש ט זאָמלענדיק אין א זאַק אָדער סייף די רעזולטאַטן פון פרעמדער אַרבעט. איך בין שוין 13 יאָר אַליין אַן אַקטיאָר. דאָס ווייסט איר דאָ אַלע אָן אויסנאַם (אַ געדיכטער אַפּלאָדיסמענט האָט באַשטעטיקט מיין מעלדונג). איך האָב פאַרגעזעצט

— איך בין געוואָרן אַן אייגנטימער, ווייל איך האָב גישט מער מיין מוטער, וועלכע איז געשטאָרבן בעת דער דייטשישער אָקופּאַציע און איך בין צום באַדויערן, דער איינציקער יורש פון פאַרבליבענעם הויז.

— האָב איך א בקשה צו דער מאַכט: אפשר קאָן מיר די מאַכט פון סאָציאַלער רעוואָלוציע אומקערן מיין מוטער און אַזוי אַרום מאַכן מיך אויס „אייגנטימער און הויזבאַזיצער“?

ביי א טויטער, אומהיימלעכער שטילקייט האָב איך פאַרלאָזן די פאַרזאַמלונג, באַגלייט דורך בליקן פון ווארעמען מיטגעפיל אַרום.

*　*
*

פון די ערשטע טעג האָט זיך אָנגעהויבן אַן אינטענסיווע טעטיקייט אויף אַלע אָפּצווייגן פון יידישער קולטור. איך געדענק בולט דעם שבתדיקן פאַרמיטאָג, ווען אין בנין פון אַמאָליקער „דוואָריאנסקאָיע סאָבראַניע“ *) אויף „מיליאָנען“-גאַס איז פאָרגעקומען די פייערלעכע דערעפענונג פון „יידישן פאָלקס-אוניווערסיטעט“. איך בין געווען צווישן די איינגעלאַדענע געסט און געזעסן אין פרעזידיום. איך געדענק נישט צי איז עס געווען ב אָ ד דער באַשריבענער פאַרזאַמלונג אין קרענגלס זאַל, צי פ אַ ר דעם, אָבער געפילט האָב איך, אַזוי ווי אין ברוסט וואָלט ביי מיר געלעגן אַ צעשפּאָלטן האַרץ און אין מוח — אַ געפּלאַצטער שכל.

כ׳האָב געפילט, אז דאָס לעבן איז דערהויבן געוואָרן ביז די העכסטע הייכן פון זיינע געשיכטלעכע עטאַפּן, כ׳האָב ווי פיזיש אָנגעטאַפּט די בלעטער פון היסטאָריע, וואָס קערן זיך איבער צענדליקערווייז אין משך פון מינוטן אונטערן אָפּפרישנדיקן שטורעם פון דער רעוואָלוציע. און איך האָב

* פאַרזאַמלונג פון אַדעליקע.

זיך געפּרייט און געגרויסט. אָבער גלייכצייטיק — האָבן מיך אויף יעדן שריט שאָקירט פּרטים, קלייניקייטן און — ט י פּ ן, וועלכע זענען געווען כמו פּראָדוקטן פון דער רעוואָלוציע, אָבער זיי האָבן די רעוואָלוציע פאַר מיין אויג און געוויסן געמאַכט צו שפּאָט, געביטן אויף „קליינגעלט“ אירע אוצרות, געטראָטן מיט זייערע שטיוול איר גדלות און דערהויבנקייט.

וואָס האָט אין מיר אַזוי פּראָטעסטירט און וואָס — זיך געראַנגלט?

דעמאָלט האָב איך שווער געליטן און נישט געוווסט. הייַנט ווייס איך קלאָר: די ערלעכע איבערגעבנקייט דער פאָן און דער זאַך פון דער רע־וואָלוציע — פון איין זייט, און די אימה פאַר אירע מאַסן — וועלכע זענען נישט די ווערטן פון אַמאָל און טרעטן איבער זיי אָן ריקזיכט — פון דער צווייטער זייט.

די ציטאַטן, וואָס מיר האָבן געבראַכט אין אָנהייב פון קאַפּיטל אי־לוסטרירן מיין דעמאָלטדיקן מצב: איך האָב „געהאַט, וואָס צו פאַרלירן“ און מחמת דעם געמוזט זיין אַ קאַפּער רעוואָלוציאָנער (מארקס), איך האָב „איינגעזאַפּט אין זיך די ווערטן פון פריערדיקע עטאַפּן אין מענטש־לעכער קולטור“ און געהאַט שאַנסן — צו זיין אַ „גוטער קאָמוניסט“ (לענין).

דערווייל האָב איך זיך געפּלאָגט ווי אַ געקרייציקטער.

איין זאַך האָט מיר געשיינט צו זיין קלאָר און זיכער: קיין שייכות צום קלאַס פון עקספּלאָאַטאַטאָרן האָב איך נישט; צו זייערע מחנות אין קאַמפּן און שלאַכטן געהער איך נישט.

אָבער — די סתירות, די סתירות! ליפּאָווסקי אַ מיטאַרבעטער אין סאָוויעטישן אַפּאַראַט — ווהין זשע זאָל מען לויפן?

און אַנ־סקי — אַ פּאַרביסענער, אָפענער שונא פון דער נייער מאַכט! זאָל איך אים שילטן? האַסן? רודפן?

אין פּרעזידיום בעת דער דערעפענונג פון „פאָלקס־אוניווערסיטעט“ זענען געזעסן אַ מאַן 12. אַ העלפט — פון דער מאַכט, וועלכע האָט דעם אוניווערסיטעט אָרגאַניזירט און געעפנט. די צווייטע העלפט — „נייטראַ־לע“ (איך בתוכם, משמעות?) און קעגנער פון דער מאַכט.

עס זענען אַרויסגעטראָטן — ניגער און אַנ־סקי (איך האָב אויך עפּעס געפּלאַפּלט), און — איך האָב אַנ־סקין צום ערשטן מאָל געהערט עפנט־לעך רעדן.

אין אַ לאַנגן שוואַרצן רעדינגאָט, וואָס האָט שאַרף קאָנטראַסטירט מיט זיינע ווייסע לאַנגע האָר אויפן הויך־געהאַלטענעם קאָפּ האָט ער אין

זיין רעטאָריש־מייסטערהאַפטער רעדע בוכשטעבלעך געשאָטן פֿעד און שוועבל אויף דער מאַכט, נישט קאַרגנדיק אַזעלכע באַצייכענונגען ווי „באַנ־דיטן“, „קעפּשניידער“, „מעסער־העלדן“ א. ד. גל.

עס איז געווען נאָך דאָרט קאַפּלאַנס שאָס אין לעניגען און עס איז פֿאַר קיינעם נישט געווען קיין סוד, אַז יעדער קלענסטער אויסדרוק פֿון אומצופרידנקייט; יעדער שריט קעגן די ראַטן און זייערע פֿאַראָרדענונגען — קאָן פֿירן צו די שאַרפסטע שטראָף־מיטלען.

אין אָט־דער אַטמאָספער האָט אַנ־סקים אַרויסטריט יענעם פּרימאָרגן אין קעגנוואַרט פֿון עטלעכע העכערע פֿאָרשטייער פֿון דער מאַכט — גע־מאַכט אַ דערשיטערנדיקן איינדרוק; איך געדענק נישט קיין אַפּלאָדיס־מענטן נאָך זיין האַלבשעהדיקער רעדע. מען איז געזעסן מיט טיפֿגעבוי־גענע קעפּ...

קיינער האָט האָרכנדיק נישט געצווייפֿלט, אַז אַנ־סקי גייט אַנטקעגן זיין פֿאַרניכטונג; אַז זיין רעדע קאָן אים בכל אופן נישט געשאָנקען ווערן, אַז ער וועט מוזן שווער באַצאָלן.

אַזוינס איז אָבער נ י ש ט געשען, און דאָס איז געווען די בעסטע תשובה פֿון דער מאַכט אויף זיין אָנפֿאַל און דער קלאָרסטער באַווייז, אַז דער גאַנצער פּאַטאָס קעגן דער בלוטדורשטיקייט פֿון די „באָלשעוויסטישע מושלים“ איז — ראשית — בלויזע מליצה, והשנית איז עס — פּאָליטי־שע קורצזיכטיקייט.

ווייל —

דיסקוטירן האָט מען געקאָנט וועגן די גרונט־אידעען, וואָס האָבן באַ־לויכטן דעם יאָרהונדערט און געפֿירט פֿון 14 יולי 1789 דורך 25 דעצעמ־בער 1825 צום 25 אָקטאָבער 1917:

רעוואָלוציע — „פֿרייהייט, גלייכקייט און ברידערלעכקייט“, רעכט פֿון מענטש און פֿון בירגער“ —

אָדער —

„צוריק צו די פֿאָרמען און געזעצן פֿון אַלטן „סדר“??

— וועגן דעם האָט מען געקאָנט זיך אַמפּערן...

אָבער — אויב „פֿרייהייט“, אויב „מענטש“, אויב „בירגער“, — איז פֿאַר רוסלאַנד קיין אַנדער וועג ווי „אָקטאָבער“ נישט געווען.

און לעניןן!

סכסוכים האָבן ווידער געקאָנט האָבן אַז אָרט אין דער שווייץ, וווּ עס זענען געזעסן און ווו עס האָבן זיך געפּלפּולט געלערנטע אנטעליגענטן, וועלכע האָבן „דאָס פאָלק“ באַדויערט, אָבער עס ג י ש ט ג ע ק ע נ ט, און זיי האָבן זיך געקלינגט איבער זיינע גורלות, נישט באַגרייפנדיק זיין מהות.

לענין איז געווען דער באַרופענער וואַרזעער, וועלכער האָט די מיליאָנען פון די רוסישע דערפער, פּאַרזונקענע אין קויט און קנעכטשאַפט, געטראָגן אין זיין האַרצן, אויף זיין געוויסן און האָט אין דינסט פון זייער פרייהייט און ווילטאָג אויסגעשמידט נייע רינגען אין דער קייט פון די טעאָריעס, ווען וועלכע אין דער שווייץ האָט מען זיך געהיצט און געבראָכן פּיילן.

האָבן אַנדערע שיטות פון דער מאַרקסיסטישער וויסנשאַפט געקאָנט האָבן טענות צו זייערע טעאָריעס; האָט טראָצקי געקאָנט אין בדיען פון פּאָלעמיק אויסרופן, אַז לענין „נוצט אויס די פינצטערקייט פון רוסישן פויערטום“... דער אמת איז אָבער, אַז די דאָזיקע פינצטערקייט האָט לענין נישט „אויסגענוצט“ — נייערט ב אַ ג ר י פ ן האָט ער זי.

און אַז איבער שטעט און וועגן האָבן זיך צעגאָסן, ווי אין פרילינג צעגיסן זיך טייכן, די שטראָמען פון פילהונדערטיאָריקן גרימצאָרן, יאוש און נקמה, האָט מען אָנגעהויבן גוואַלדעווען: „באַנדיטן! מערדער! קעפּשניידער!“

און לענינען האָט מען געמאַכט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר יעדן באַל פון ווילקיר!

איז עס געווען פון ערשטן טאָג — אומזין אָדער בייזוויליקער בלבול.

און אין 1919, ווען זיין קאָפּ איז שוין געווען דורכגעשאָסן מיט דער קויל פון עסערישן פיסטאָלעט, און ער האָט מיט דער וווּנד אין שטערן באַפוילן, אַז דאָראַ קאַפּלאַן זאָל מען נישט משפּטן שטרענג, ווייל זי איז איר טאַט באַגאַנגען נישט אויס פערזענלעכער בייזוויליקייט, נייערט אין שליחות פון איר פּאַרטיי —

איצט אידענטיפיצירן די ראַטנמאַכט — לענינס דערפינדונג און דערגרייכונג — מיט פאַלן — זאָל אפילו זיין אָפטע און שוידערהאַפטע — פון באַנדיטישע אויסברוכן —

דאָס איז שוין געווען נישט נאָר פּאָליטיש פאַלש און קורצזיכטיק, נאָר אויך עמיש — אָפּשטויסנדיק.

אַנ־סקין האָב איך באַוויזן — ווי טיילווייז שוין דערציילט — ליב צו קריגן. איך האָב זיך געהאַט דורכגעדרונגען מיט טיפסטער אַכטונג צו אים און אָפן און גערן פלעג איך עס אַרויסווייזן, און זיך אָנגעטראָפן אויף זיין וואַרעמער באַציונג צו מיר. ער איז געוואָרן ביי אונדז אַ בן־בית און האָט זיך באַפריינדעט מיט מיין פרוי.

און גרויס איז געווען מיין פאַרדראָס, ווען נאָך זיין רעדע בעת דער דערעפענונג פון „פּ־או״ האָב איך נישט געפועלט ביי זיך צוצוגיין צו אים און אויסשטרעקן אים מיין האַנט. הגם ער האָט אויסגעזען דערהויבן, ממש ווי אַ געשטאַלט פון ירמיהו הנביא...

מיין נפש איז אָבער געווען דורכגעדרונגען מיט וואַרעמען מיטגעפיל צו די ערלעבע פאָרשטייער פון דער מאַכט, וועלכע זענען געזעסן ווי פאַר־שטויסן, געדריקטע אונטער דער לאַסט פון באַליידיקונגען, טראָגנדיק אַחריות פאַר מעשים, וואָס זיי זענען נישט באַגאַנגען.

איך בין אַוועק פון דער פייערלעכקייט אַ צעפייניקטער, פילנדיק די ווונדן און ווייטיקן פון די סתירות, וועלכע האָבן ווי פאַרזשאַווערטע נעגל געשטאָכן יעדן טאָג, יעדע שעה.

VI. ווידערווילן און מיטאַרבעט

צום 15 יאָרצייט פון אַנ־סקיס טויט און דער פרעמיערע פון „דיבוק“ האָב איך פאַרעפנטלעכט צוויי אַרטיקלען (וואַרשע, „ליט. בלעטער“, 1936, נומער 1 און 2), אין וועלכע איך האָב באַהאַנדלט דעם איבערבראָך פון זיין פאָליטישער אידעאָלאָגיע. דאָ וועל איך מיך געניוער אָפּשטעלן — שרייבנדיק מיין טאָג־בוך — אויף די געשעענישן פון יענע חדשים, וואָס האָבן אַ שייכות צו אונדז ביידן און צו אונדזערע קעגנזייטיקע איינפלוסן.

איך האָב זיך דערנענטערט צו אַ ריי אָנפירנדיקע פערזענלעכקייטן פון דער ראַטנמאַכט. די אינטערעסאַנטסטע פון זיי איז געווען דימאַנשטיין, מיט וועלכן מיר איז אויסגעקומען קורץ און פאַרבייגייענדיק צו טרעפן זיך נישט איין מאָל. אָבער איין מאָל האָט ער מיך פאַרהאַלטן, אַריינגערופן אין אַ גרויסן צימער (מיר שיינט אין „געאָרגיעווסקי“ האָטעל), אָנגעוויזן אויף אַ פאָטעל, קעגן וועלכן ער האָט זיך אַוועקגעזעצט, פאַרלייגט אַ פוס אויף אַ פוס און אָן הקדמות מיך ממש באַטויבט מיט אַ הילכיקער פראַגע:

— פאַרוואָס ווילט איר נישט מיטאַרבעטן מיט אונדז?

— פון וואַנען נעמט איר עס?

— באָריס אָרשאַנסקי זאָגט, אַז איר גייט נישט איין אויף קיינע שום פאָרשלאָגן, וואָס זענען אייך געמאַכט געוואָרן; אַז איר שטעלט אַרויס דיקטאַטאָרישע פאָדערונגען, וועלכע מיר קאָנען נישט אָננעמען, הגם אייער מיטאַרבעט איז אונדז געוואונטשן און נייטיק. אין כוחות זענען מיר נישט רייך בכלל און ספעציאַליסטן וועגן מיר אויף דער וואָג פון גאָלד...

איך האָב געשוויגן.

— זענט איר אַ פרינציפיעלער שונא פון דער ראַטנמאַכט? — האָט ער שטילער אַרויסגערעדט. זאָגט עס מיר אָפן. האָט קיין מורא נישט! אייך וועט גאָרנישט געשען. אייער תשובה וויל איך האָבן, כדי צו וויסן צי דאַרפן מיר זוכן וועגן אייך צו געווינען פאַר דער סאָוויעטישער קונסט.

איך האָב אים דערקלערט, אַז וועגן שנאה צו דער ראַטנמאַכט קאָן קיין רייד נישט זיין.

— איר זענט א פּלעכאַנאָוויעץ?

— איך בין סתם אַ „גאָרנישט“, מעסטנדיק פּאָליטיש. איך קאָן מיך אין פּאָליטישע ריכטונגען נישט אַריינפּאַסן. די מאַכט פון אָקטאָבער איז פאַר מיר אַ פ אַ ק ט, וואָס האָט ג ע מ ו ז ט קומען נאָך די יאָרהונדערטער פאַרשקלאַפונג און נאָך די יאָרן פון וועלטקריג.

דאָ האָט נישט קיין שום באַדייטונג די „סימפּאַטיע“ אָדער „אַנטי־פּאַטיע“ פון אַ יחיד אָדער טויזנט יחידים. ווער עס באַגייט נישט זעלבסט־מאָרד, דער מוז זוכן זיין אָרט אין דער אַרומיקייט און אָפּגעבן זיינע כוחות דער זאַך פון דער רעוואָלוציע.

ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט ברייט־צעעפנטע אויגן און זיין שיין בלאָנדהאָריק פּנים האָט זיך באַלויכטן מיט אַ צויבערהאַפטן שמייכל.

— מער דאַרפן מיר פון אונדזערן אַ קולטור־אַרבעטער נישט האָבן!

—האָט ער אַרויסגערעדט, אויסשטרעקנדיק ביידע הענט: פאַרוואָס זשע גייט איר נישט אַרבעטן אין מלוכה־טעאַטער?

— דערויף צו ענטפערן וואָלט איך געמוזט אייך שילדערן אַ פּאָר פאַרשוינען — און דערצו אָנפירנדיקע פאַרשוינען — אין אייער מלוכה־אַטער. אָבער דערפון בעט איך מיך באַפרייען. אויף יעדן שריט האָבן זיך צו דער רעוואָלוציע צוגעקלעפּט מיסט און שמוץ פון אַמאָליקער פּראַקטיק. דער עקל צו דעם, שטויסט אָפּט אָפּ פון דער עצם רעוואָלוציע און פאַר־זייט אין געמיט שנאה צו איר. דאָס איז שוואַכקייט, מוטלאָזיקייט. איך ווייס און באַקעמף עס אין זיך, אָבער אין ט ע אַ ט ע ר פאַרטראָגן נבזים און טאַלאַנטלאָזיקייטן, וואָס זענען „אָנפירנדיקע פיגורן“ — ווייל זיי פאַרמאָגן עלנבויגנס און גלאַטע פינגער — דערויף וועל איך בשום אופן נישט איינגיין.

און וועגן מיין מיטאַרבעט אין ווילנער טעאַטער לאָמיר מער נישט רעדן!

ער האָט מיך ווידער אַריינגעזעצט אין פאָטעל און אונדזער שמועס האָט אָנגענומען אַן אַנדער ריכטונג.

דימאַנטשטיין איז אין ווילנער ראַטנרעגירונג געווען, ווי ווייט איך געדענק, דער קאָמיסאַר פון דערנערונגס־ענינים (קולטור־קאָמיסאַר איז גע־

וועז — בריזשישקאַ), אָבער די פּראָבלעמען פון קונסט — בפרט פון טעאַטער — האָבן אים אינטערעסירט ווייט איבער די גרענעצן פון ווילנע און ליטע.

עס איז געווען די צייט פון מאָסקווער „פּראָלעטקולט“, פון די ווילדסטע עקספּערימענטן מצד „רעוואָלוציאָנערן“ אין טעאַטער, וואָס האָבן געשטרעבט צו זיין „פּויפּסטלעכער ווי דער פּויפּסט“. און זייערע „אויפטוען“ זענען באַשטאַנען — אין ברעכן אַלטע מזבחות, שענדן אַלטע קדושות, פאַרניכטן אַלטע ווערטן.

איך האָב פאַר דימאַנטשטיינען בריוט אַנטוויקלט מיין קוק אויף אָט די ענינים. איך האָב אים געזאָגט, אַז די ר ע וו אָ ל ו צ י ע האָט בכלל גישט קיין אויפגאַבע עפּעס צו ברעכן, צו שענדן און פאַרניכטן. דאָס איז געמלער אַ בלבול, וואָס שפּראָצט פון שנאה צו דער רעוואָלוציע.

רעוואָלוציע, פאַרקערט, דאַרף פ אַ ר ש פּ ר יי ט ן די אַלטע ווערטן און מאַכן זיי צוטריטלעך פאַר די באַפרייטע מיליאָנען.

— פעלשער און פראַזיאָרן זענען די אַלע — האָב איך ליידנשאַפטלעך געשריגן, אַרומלויפנדיק איבערן גרויסן צימער — וועלכע רעדן וועגן דער „פּראָלעטאַרישער קולטור“ ווי וועגן אַ קולטור פ ו ן פּראָלעטאַריאַט. אַ רייד קאָן דערווייל זיין נ אָ ר וועגן קולטור פ אַ ר ן פּראָלעטאַריאַט.

און פון אָ ט־ד ע ר „פּראָלעטאַרישער קולטור“ מוז מען מיט אַן אייזערנעם בעזעם רוימען אַלע רעשטלעך און שפּורן פון קליינבירגערלעכע געשמאַקן, נטיות און באַגערן. מען מוז געדענקען, אַז אַלע פאָרמען פון דער איבערראַפינירטקייט, וואָס האָבן זיך פאַרשפּרייט די לעצטע יאָרן — זענען „מאכלים“ פאַר אָנגעזעטיקטע, אָנגעפרעסענע פיינשמעקער און סנאָבן. דער נייער צושויער דאַרף האָבן — אַ טעאַטער פון העראָאיק, אַ טעאַטער פון פּראָגרעסיווער, פרייהייט־גיריקער ראָמאַנטיק... קודם־כל — אָן דיסקוסיעס — שעקספּיר, מאָליער, עסכיל, לאָפּע דע וועגאַ און ווייטער — הוגאָ, שילער און — איבסען. דערביי מוז מען שאַפן סצעניש בילדער פון א ו נ ד ז ע ר איצטיקער העראָאיק און ראָמאַנטיק. אָבער באַהיט און באַשיצט זאָל מען דערווייל ווערן פון דער איצטיקער בירגערלעכער ליטעראַטור!

איך האָב פאַרענדיקט, ווישנדיק דעם שווייס פון שטערן. דימאַנטשטיין האָט געקוקט מיט אַן איינגעהאַלטענעם שמייכל און מיך האָט ווי מיט אַ הייסן אָרעם אַרומגענומען זיין דערשטוינטער בליק.

— זייער אינטערעסאַנט, און דער עיקר דרייסט, אייגנאַרטיק... מיר מוזן זיך נאָך טרעפן און צום ענין אומקערן. אייערע אויספירונגען — וואָס אַן אמת — גייען אַרוים פון די ראַמען און מאָסן פון ווילנער „יידישן מלוכה־טעאַטער". אפשר איז עס גאָרנישט קיין „אַנטיסאָוויעטישער גאַנג", וואָס איר וויכט פון דער אַרבעט דאָ אויפן אָרט. איבער אייערע מיינונגען לוינט זיך צו פאַרטראַכטן.

קוריץ נאָכדעם האָט זיך געמאָלדן באַרים אָרשאַנסקי און מיר געמאַכט אַ פאָרשלאַג איך זאָל איבערנעמען די לייטונג פון דער טעאַטער־שול. איך האָב דעם פאָרשלאַג קאַטעגאָריש אָפּגעוואָרפן.

— נישט האָבנדיק קיין שייכות צו אייער טעאַטער, קאָן איך נישט פירן די שול. מיר דאַרפן דערציען אונדזער דור אין גייסט פון אַקטיאָרישן אידעאַליזם, דערהויבענער זיטלעכקייט, רעוואָלוציאָנערער גרייטקייט: צו שפּרייטן באַגריפן פון הויכן הומאַניזם.

ביי אייך אין טעאַטער שטייט דער ריח פון קליינבירגערלעכן עגאָיזם, הענדלערישער דורכגעטריבנקייט, קאַריעריזם פון ערגסטן מין...

— טאָ אַרבעט אין דער פרעסע! שרייבט אַרטיקלען פאַרן „שטערן".

— מיטן גרעסטן כבוד!

— ווען קריג איך אייער ערשטן אַרטיקל?

איך האָב אָנגעשריבן צוויי אַרטיקלען וועגן די פאָרשטעלונגען פון „מלוכה־טעאַטער". אין עלמית אויף דער בינע בין איך געווען ממש „פאַר־ליבט": דאָס איז געווען אַן אמתער לויכטנדיקער שטערן אויף די הימלען פון יידישן טעאַטער. מיין טיפער פאַראַכטונג צו עמעצן נעבן איר, האָב איך זיך באַמיט נישט צו לאָזן באַאיינפלוסן מיין אָפּשאַצונג פון די פאָרשטע־לונגען: פרץ הירשביינס „די פוסטע קרעטשמע" און „די נבלה". דערביי געדענק איך בולט דעם פּאָזיטיוון איינדרוק פון ערשטן ספּעקטאַקל, דער עיקר אַדאַנק עלמית, און דעם איינדרוק פון הוילער אומבאַהאָלפנקייט, געכפּלט אויף זעלבסטצופרידנקייט אַדאַנק דער צענטראַלער פיגור אין „דער נבלה" אין דער מ'שטיינס־געזאָגטער „אינטערפּרעטאַציע" פון אַלעק־סאַנדער אזרא... פאַראַן זאַכן, וואָס די צייט ווישט נישט אָפּ, אירע שטראָ־מען וואַשן נישט אַראָפּ, אירע ווינטן זענען נישט בכוח אויסצולופטערן. איינע פון אַזעלכע זאַכן איז דער — ח ו ז ק, וואָס פּינמייען אין דער קונסט מאַכן פון אירע ווערטן, אפילו נישט ווויסנדיק, אַז זיי מאַכן חוזק פון זיך, פון אַלץ אַרום זיי.

די אַרטיקלען זענען פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן, און מיט דער צײַטונג אין דער האַנט איז געקומען אַנ־סקי.

— איר שרײַבט, הייסט עס, וועגן „קונסט“ בײַ די באַנדיטן; אַז דער טאַטע לאָזט איבער בירושה אַ 4־שטאָקיקן מויער, קאָן מען רואיק זײַן אַ „קונסט־קריטיקער“ בײַ אַ באַנדע רויבער. איצט האָב איך דערזען אייער אמתן פּרצוף.

* *
*

איך שטעל די פֿראַגע: פֿונוואַנען האָב איך געלעבט און קיין קלאָרע תשובה האָב איך נישט. מײַן געהאַלט, אַ סאָלידע סומע פֿון 1.250 „אָסטרובל“ אַ חודש, וואָס איך האָב באַקומען בײַ ליפּקאָווסקין און וואָס האָט מיר דערמעגלעכט אין משך פֿון אַ 3 חדשים צו פֿירן אַ הויז לויט מײַנע אַלטע געוווינהייטן בײַ טאַטע־מאַמען, האָט זיך אָפּגע־האַקט אָנהייב דעצעמבער. קיין „פֿאַראיבעריקטן גראָשן“ האָב איך נישט געהאַט און נישט געקאָנט האָבן, ווײַל לויט אַלע השערות, „לאָזן פֿון היינט אויף מאָרגן“ איז געווען קעגן מײַן טבע. איך האָב שטענדיק געלט אויסגעגעבן — נישט אײַנגעאַנצן אויף הוצאות, איז — אַ טייל אויף הו־צאות... און קומענדיק אַנטקעגן עמעצנס בקשה, פֿלעג איך תמיד זאָגן: „געדענק, אַז איך דאַרף ש ט ע נ ד י ק האָבן געלט און דערפֿאַר מוזט איר זיך נישט אײַלן אָפּצוגעבן למען השם „צום טערמין“, ווײַל איך וועל אין אַ חודש אַרום עס דאַרפֿן האָבן פּונקט אַזוי נויטיק ווי אין אַ וואָך אַרום“.

און נישט אײנמאָל פֿלעגן מיך „פֿאַרגעסענע חובות“ אַרויסשלעפּן פֿון דאגות.

איך בין נוטה צו מיינען, אַז אַזעלכע מיני „פּרנסות“ האָבן מיר גע־קאָנט פֿאַרלייכטערן מײַן קיום יענע וואָכן און חדשים און — מסתמא — דירה־געלטער, ווײַל אין די ערשטע טעג יאַנואַר — איידער די רויטע אַר־מיי איז אַרײַן, — האָט די מערהייט לאָקאַטאָרן, מסתמא, אײַנגעצאָלט (מען פֿלעגט צאָלן פֿאַר אַ קוואַרטל פֿאָרויס). אָבער דאָס איז געווען אַ פּראָבלעמאַטישע חיונה: מען האָט געצאָלט מיט די טרויעריק־באַרימטע „קערענקעס“ — אַזעלכע מיני „אַסיגנאַציעס“, גרויס ווי אַ צעטל אויף אַ פֿלאַש ביר — און עפּעס ק ו י פֿ ן מיט דעם מין מזומנים איז גע־ווען — נישט שייך. אין מאַרק, אין קלייט פֿלעגט מען אויף יעדער פֿאָ־

דערונג פון אַ פונט פלייש, צוקער, אפילו ברויט — דערהערן: „גישטאָ! שוין 8 אינדערפרי אויספאַרקויפט ביזן לעצטן גראַם“.

אָבער ווער עס האָט באַוויזן אין פאַרמאַכטן פויסט דעם עק פון אַ צ אַ ר י ש ן 10־רובלשטיק, האָט אַלץ געקראָגן לדי.

אוּן צען צאַרישע קערבלעך האָבן געקאָסט — דוכט זיך — הונדערט „קערענקעס“.

איז קלאָר, ווי אַזוי מיין וווילטאָג האָט אויסגעזען: טרוקן ברויט, ברוינער צוקער (קיין ווייסן האָב איך פאַר 4 חדשים נישט אָנגעזען), שי־טערע טיי — דאָס רוב, און ווען נישט ווען פלעגט אונדז די שטיב־ באַ־רינערין ברענגען פון סניפּישאַק אַ שטיקל פלייש און אַפילו — עוף.

מען האָט זי גערופן: „סטאַניסלאַוואַ“. דאָס איז געווען דער ערשטער פוילישער מענטש, צו וועלכן די אומשטענדן האָבן מיך דערנעענטערט און וועמענס ערלעכקייט און איידלקייט האָט איינגעפלאַנצט אין מיר אַ ליב־שאַפט און אַכטונג צום פוילישן מענטש, וואָס קיינער און קיין זאַך האָט אין די שפּעטערדיקע ווירוואַרן נישט באַוויזן אויסצוראָטן.

איך האָב אויך געהאַט פּרנסה פון לייענען אין רויטאַרמייאישע טיילן רוסישע קלאַסיקער: דאָס, משמעות, איז געווען מיין עיקר־פּרנסה, און דאָס האָט מיך גייסטיק געקוויקט און דערמוטיקט. די פויערים און אַרבע־טער אין גרויע שינעלן פלעגן מיך אויפנעמען מיט צעפלאַמטע געמיטער; די אָוואַציעס פלעגן דויערן צו 10—15 מינוט. כ'האָב זיך דערמאָנט אין דער פאָרשטעלונג פון „אַקאָסטאַ“ אין אַלעקסאַנדראָווסק און די נישט־געשפּיגענע „סעמעטשקעס“. און דאָ האָב איך געפילט, אַז מיין לעבן איז עמעצן נויטיק און מיר ליב.

איינמאָל האָב איך נאָך לערמאָנטאָווס „באָראָדינאָ“, שטייענדיק אויף דער עסטראַדע אונטערן האָגל פון בראַוואָ־פאַטשערײַ, דערפילט אַ זוינג־דיקן ווייטיק אין האַרצן.

איך בין אַראָפּ פון דער עסטראַדע, ווישנדיק די אויגן.

— וואָס איז געשען? — הער איך אַ שטים דערביי און דערזע אַ רויטאַרמייער מיט דערשראָקענע אויגן: איר וויינט? זענט איר באמת אַזוי איבערגענומען מיט די ליידן פון אַלטן „פעטער“ און זיינע זכרונות וועגן באָראָדינער שלאַכט?

— ניין, חבר, דאָס האָט זיך פאַרענדיקט מיטן לעצטן פערז. אָבער — ו ײ ט ע ר!

— וואָס איז געשען ווייטער?

— שטייענדיק פאַרן צעהיצטן און צעפלאַמטן זאַל און זעענדיק די יונגע צעשטראַלטע פּנימער פון אָט-די 20-יעריקע קינדער, האָב איך דערפילט אַ נאָגנדיקן צאַפּל אין געוויסן —

— זיי גייען באַלד אַוועק אויפן פראָנט: זיי וועלן איינשטעלן און אָפּגעבן זייערע יונגע לעבנס דער רעוואָלוציע און דעם פּראָלעטאַריאַט, און איך וועל צונעמען די פּאָר הונדערט קערענקעס פאַר דעם, וואָס איך האָב זיי צעוואַרעמט און, מסתמא, פאַרצענפאַכט זייער גרייטקייט זיך מקריב צו זיין — שווער דערמיט אַוועקצוגיין און זיך לייגן שלאָפן אויפן ווייכן געלעגער אונטער אַ וואַרעמער קאָלדרע...

דער רויטאַרמייער האָט מיך לאַנג אָנגעקוקט, אָנגענומען מיר בײַם עלנבויגן און האָט שטיל אַרויסגערעדט:

— זענט איר, זע איך, נישט נאָר אַן אַרטיסט מיט טאַלאַנט.. אויך אַ באָלשעוויק זענט איר, וואָס באַגרייפט די געשעענישן אַרום און שאַצט געהעריק אָפּ זייער גרויסקייט. אייער האַנט, חבר! מיר האָבן געמיינט, אַז איר קומט צו אונדז לשם פּרנסה, אַז אייך גייט בלויז אין רווחים.* מיר האָבן געהאַט פאַר זיך — אַ קליינבירגער, אַ בורזשוי, אַן אייגנטימער, און איר, שטעלט זיך אַרויס, זענט אַן אונדזעריקער... נישט נאָר אַ „ספּעץ“ — אויך אַ פריינד, אַ חבר, אַ פּראָלעטאַריער אין גייסט. ער האָט מיך אומגעריכט צוגעדריקט צו זיין ברוסט און געקושט מיין שטערן.

אַז איך האָב אַ טאָג-צוויי שפּעטער דערציילט אַנ-סקין דעם עפּיזאָד, האָט ער מיך לאַנג אָנגעקוקט מיט זיינע קלוגע, גרויסע אויגן און האָט לאַכנדיק געמאָלדן:

— אַ וואָלף זענט איר מיט ציינער און נעגל פון אַ שעפּס! איז ועל כולם זענט איר סוואָרינס אַ האָדולניק, אייער „אני-מאמין“ שטעהט אין „נאָוואָיע וורעמיאַ“ און דערפאַר קאָנט איר אַזוי זיך ברידערן מיט די הענקער פון פרייהייט און דעמאָקראַטיע.

— מיר וועלן זיך דערצו נאָך אומקערן, סעמיאָן אַקימאָוויטש!

די ביז איצט געשילדערטע עפּיזאָדן גיבן שוין אַ געווים, הגם נישט אויסשעפּנדיק בילד, פון די טעג און וואָכן, וועלכע ווילנע האָט דירכגעמאַכט אין אָנהייב 1919... דערצו מוז דאָ באַטאָנט ווערן, אַז אין ווילנע איז דאָס בילד פון דער רעוואָלוציע געווען ווייט אַן אַנדער ווי אין די גרענעצן פון רוסלאַנד, און שילדערן די עצם רעוואָלוציע אויפן סמך פון דער

* Прибавочная стоимость

ווילנער ווירקלעכקייט פאַר יענע חדשים, וואָלט געווען פאַלש און ווייט פון אמת.

אין רוסלאַנד, איבער איר גאַנצער לענג און ברייט, איז אָנגעגאַנגען אַ מעכטיקער פּראָצעס פון רעוואָלוציאָנערער בויונג און שאַפונג. צווישן די ציגל און באַלקעס, וואָס זענען געפלויגן איבער קעפּ און האָבן אָפּט געשפּאָלטן קעפּ — זענען געוואַקסן ווי אויף הייוון נייע גרויסע בנינים. דאָס נייע לעבן האָט געהאַלטן אין כסדרדיקן אויפבליען, הגם בייזע ווינטן און פינצטערע וואָלקנס האָבן דעם אויפבלי אויף יעדן שריט געפּרוווט מאַכן צו נישט.

אין ווילנע זענען קיין באַלקעס נישט געפלויגן, קיין ציגל איז קעפּ נישט געפאַלן, און — קיין נייע בנינים נישט געוואַקסן, און קיין סימן פון בליונג איז נישט געווען.

עס איז געווען אַן אויסגעהויכטע ברוסט פון אַ פאַרחלשטן אָרגאַניזם, פון וועלכן דער דייטשישער אָקופּאַנט האָט פאַר דריי יאָר אויסגעזויגן אַלע זאַפטן פון לעבן.

האָסטו געקאָנט זיין דער טרייסטער פריינד פון דער מאַכט, דער איבערצייגטסטער אָנהענגער פון אירע כוונות און פאַראָרדענונגען, האָסטו געמוזט, בלית=ברירה, ווילנדיק אָדער נישט=ווילנדיק, אין משך פון טאָג עובר זיין אויף אַ צאָל פאַראַגראַפן פון די פאַראָרדענונגען, וועלכע פלעגן ווערן אַרויסגעגעבן אויס פּרינציפּיעל=אידעאָלאָגישע אָדער טעאָרעטיש=פּאָליטישע טעמים.

די איינציקע מיסברויכער, וואָס האָבן געבראָכן די כללים אויס ביין=וויליק=פּראַקטישע אויסזיכטן, צוליב אייגננוץ, זענען געווען די ספּעקולאַנטן, וועלכע פלעגן „פון אונטער די פּאָלעס“ האַנדלען מיט שפּייז=פּראָדוקטן...

כדי זיך צו דערשלאָגן ביי אַ ספּעקולאַנט צו אַ פונט צוקער, האָט מען געמוזט די „קערענקעס“ אויסבייטן אויף צאַרישע, און דאָס איז שוין געווען שטרענג פ אַ ר ב אָ ט ן. אַ ז ו י אַ ר ו ם ה אָ ט מ ע ן ז י ך ג ע פ י ל ט ו ו י אַ פ אַ ר ב ר ע כ ע ר ר ײ כ ע ר נ ד י ק אַ פּ אַ פּ י ר אָ ס. (פאַר „קערענסקעס“ איז טאַבאַק געווען — „איננו“ — נישטאָ).

ס'איז געווען שווער צו געפינען די קערנער פון סאָציאַלן יושר צווישן די דערנער פון אומגעלומפּערטקייט, בייזוויליקן ווילקיר און פּשוטער פּראָוואָקאַציע פון ש ו נ א י ם, וועלכע האָבן מיט אַ כיוון געפעלשט אַלע

ערלעכע כוונות פון דער מאַכט, געמישט די קאָרטן, אַראָפּגעפירט די פורן פון די ריכטיקע וועגן און געלאַכט אין די הויפנס איבער יעדן אומגעלונגענעם גאַנג פון דער מאַכט, וועלכע האָט געוואָלט זייען און שפּרייטן סאָציאַלע גערעכטיקייט, אָבער אָפט בלויז פאַרברייטערט דעם מישמאַש, פאַרטיפט די סתירות.

ווי אַזוי איך האָב געשלעפּט יענע וואָכן מיינע טעג און נעכט האָט שוין דער לייענער אַ גענוי בילד פון אַ ריי באַשריבענע עפּיזאָדן.

אָבער איך מוז ברענגען נאָך צוויי פאַלן, אין וועלכע דער אמת און זיינע סתירות האָבן מיך דערפירט צום ראַנד פון יאוש, און איך ווייס נישט ווי איך וואָלט אַרויס פון גרוב ווען נישט... ווען נישט „דיאַלעקטיק"; ווען נישט — „דער קאַמף פון סתירות אין עצם תוכן פון זאַכן".

VII. דער אומהיימלעכער עפּילאָג

איינמאָל אין אַן אָנהייב פון אַ מערב=אָוונט האָבן מיר זיך אָנגעטאָן צו גיין ערגעץ מיט אַ באַזוך. אַז מיר זענען געשטאַנען אין די אויבער=בגדים, האָט זיך געמאָלדן אַ שכן און אָנגעזאָגט, אַז דער טויער און די פּאָדערטיר פון גאַס איז פאַרשלאָסן, ווייל אַן אָפּטייל נג רויטאַרמייער מיט אַ „פּאָליטרוק" בראש פירט דורך אַ רעוויזיע אין אַלע וווינונגען.

— מע זוכט, ווייזט אויס, שפּייז=פּראָדוקטן — האָב איך.

מיר איז דער ענין אָנגעגאַנגען ווי פאַראַיאָריקער שניי. עס האָט מיר פאַרדראָסן, וואָס מע וועט אויף אונדז דאַרפן וואַרטן דאָרט, וווּ מיר האָבן צוגעזאָגט צו קומען. אָבער — פאַרפאַלן! מיר דאַרבן אַראָפּגענומען די מאַנטלען און אָנגעהויבן וואַרטן. עס זענען אַריבער עטלעכע שעה, איך בין געוואָרן אומגעדולדיק... צי איז אַמאָל די גאַנצע פּראָצעדור שוין נישט לאַנג אַריבער, און מיר זיצן אומנייטיק אַזוי ווי אַרעסטירטע?

אַרום 11 אַזייגער אין אָוונט האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקע פּויקעריי אין טיר...

— ווער איז דאָרט?

— סאָוויעטסקאַיאַ וולאַסט! — האָב איך דערהערט אַ הילכיקע טענאָר=שטימע.

די טיר האָט זיך נישט באַוויזן צו עפענען, ווי עס האָבן זיך איבערן שוועל אַריינגעריסן עטלעכע רויטאַרמייער.

איך האָב געהאַט בדעה צו מעלדן, אַז איך אַרבעט אין דער צייטונג, אָבער איך האָב עס נישט באַוויזן...

— ווייזט אַהער אייערע אַלע זאַפּאַסן! — האָט אויסגעשריען איינער פון די אַרמייער.

דאָס בלוט האָט מיר אַ שלאָג געטאָן צום קאָפּ. אויפן טיש פון עסצימער איז געלעגן אַ שטיק ראַזעווע ברויט און אַ ביסל ברוינער צוקער אויף אַ טעצל פון אַ טיי=גלאָז.

— וואָס מאַרודזיעט איר? מיר האָבן קיין צייט נישט! — שרייט דער סאָלדאַט.

— מיינע זאַפּאַסן ליגן דאָ אויפן טיש — האָב איך קוים אַרויסגע־מורמלט...

דריי פון די פינף—זעקס זענען אַריין אין עסצימער, האָבן באַ־טראַכט די מעבל, אַ קוק געטאָן אויפן טיש, און אַ הילכיקער, פרייליכער געלעכטער האָט זיך צעגאָסן אונטערן הויכן סופיט פון מיין נגידישער דירה.

— פאַר אַזעלכע פּשוטע האָלט איר אונדז? — האָט איינער אָפּגעהאַקט דאָס לאַכן און מיר געגומען קלאַפּן איבערן שולטער — זענט איר, געשעצ־טער בירגער, אַליין נישט קיין קלוגער. נישט געמט פאַר אומגוט מיין אָפנ־האַרציקייט. מיר זענען געקומען רעקווירירן די פּראָדוקטן, וואָס איר האָט מער ווי אויף פינף טעג פאַר דריי מענטשן. מאַכט נישט חוזק פון אונדז און באַווייזט אייער שפּייכלער און אייער שראַנק פאַר עסנוואַרג.

— דעם שראַנק קאָנט איר עפענען אין פאָדערשטוב הינטער דער קיך. קיין שפּייכלער האָבן מיר נישט. און מיינע פּראָדוקטן פאַר דריי מענטשן ליגן דאָ אויפן טיש. מאָרגן פרי וועלן מיר קויפן אויף מאָרגן, אויב אין געוועלב וועט מען עפּעס קריגן פאַר „קערענקעס“.

פון געלעכטער און לוסטיקייט איז פאַרשוואונדן יעדער שפּור. אַ מיט־פער ערנסט האָט באַהערשט אַלעמען. דער עניין האָט אויסגעזען צו זיין אויפגעקלערט, אָבער דער ערשטער האָט מיטאַמאָל אַ געשריי געטאָן:

— איר זענט דער באַלעבאָס פון הויז?

— יאָ. דער באַלעבאָס...

כ'האָב נישט געקאָנט איינהאַלטן מיין זיפץ, ענטפערנדיק אויף דער פראַגע.

— זוכט אין אַלע ווינקעלעך! — האָט ער געגעבן אַ קאָמאַנדע און צו מיר מיט אַ טאָן נידעריקער זאַכלעך אַרויסגערעדט:

— געדענקט, אַז פאַר יעדן אונץ איבער דער נאָרמע וועט איר מוזן שטרענג ענטפערן. פאַרשפּאָרט אונדז צו נישטערן, לייגט אַליין אַרויס אייערע זאַפּאַסן!

— איך האָב נישט קיין פונט ברויט אויף מאָרגן.

— „מפּו“ זאָל עס ווערן! — האָט ער אַ שפּיי געטאָן און זיך גענו־מען אַריינטענהן אין סטאַניסלאַווען:

— איר זענט אַ נישט־באַוווּסטזיניקער שקלאַף ביי די בורזשויזן, אויב איר וועט נישט אייַנגיין צו העלפן אונדז, — אייערע פריינד, וועלכע ווילן פאַר אייך אויסקעמפן אַ בעסער לעבן. אָבער, ווינטשנדיק גוטס אייער באַ־לעבאָס, זאָגט אונדז וועלכע זאַפּאַסן זיי האָבן. איר וועט דערמיט אָפּוועגדן פון אים די שווערע שטראָף פאַר אויסבאַהאַלטן פּראָדוקטן. אייער מעל־דונג וועלן מיר באַטראַכטן ווי זיינע. זאָגט: וואָס ליגט באַהאַלטן?

סטאַסיע האָט וויינענדיק געענטפערט: „אין שטוב איז מער נישטאָ ווי דאָס, וואָס ליגט פאַר אייערע אויגן“.

דריי אַרמייער האָבן זיך געלאָזט איבער די צימערן. איינער האָט גע־עפנט דאָס וואַנע־צימער.

איך בין געשטאַנען אין פאָדערשטוב. אַ ביטער געפיל פון נישט־פאַר־דינטער באַליידיקונג האָט מיך געפּייניקט.

מיטאַמאָל האָט זיך די אַריינגאַנג־טיר אויפגעריסן מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין וואַנט און איך האָב דערזען אַ נייע געשטאַלט.

געקליידעט — ציוויל. אַ שוואַרצער, אָפּגעריסענער מאַנטל. אויפן קאָפּ אַ מין שטריימל פון שוואַרצן פוטער־שטאָף, אויסגעריבן, אָפּגענוצט. אויף אַ שטריקל איז ביי אים אויפן רוקן געהאָנגען אַ ביקס... און דער פּנים אַ בלאַסער, מיט איינגעפאַלענע באַקן, טיף אונטערן שטערן איינגעגראָ־בענע אויגן האָבן געקוקט אָנגעברוגזט און דורכגעשפּיזט אַלץ אַרום שאַרף און שטרענג:

„וועגן מיטלייד זאָל נישט גערעדט און געהערט ווערן!“

איך האָב דערזען אַ טיפּישן „סאַן־קיולאָט“ פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און אַ טראַכט געטאָן (אויב נישט אַ זאָג געטאָן?) — „מאַראַט!!“

און אָט דער מענטש האָט אין אַ מינוט אַרום מיר אומגעקערט מיין לעבנס־פרייד, מיין גלויבן, אַז הינטער מיט בליי און שטיינער אָנגעלאָדענע וואָלקנס שיינט די זון; אַז די אַלע בייזע ברואים קאָנען אויף די וועגן פון דער געשיכטע נישט באַזייטיקן די געשטאַלט — פון מענטש... און ער — דער מענטש און זיינע אידעאַלן — מוז אַלץ. וואָס קומט פון תוהו ובוהו, באַזייטיקן און באַזיגן.

— וואָס הערט זיך דאָ? — האָט אַרויסגעברומט מיט אַ קול פון אַן אויסגעמאַטערטן לייב דער ניי־געקומענער.

אים האָט געענטפערט דער אָנפירנדיקער ערשטער רוים־אַרמייער:
— ער וויל פאַר קיין פאַל נישט אַרויסלייגן די פּראָדוקטן און טענהט עקשנותדיק, אַז ער פאַרמאָגט נאָר דאָס שטיקל שוואַרצע ברויט, וואָס ליגט אויפן טיש.

דער מענטש אין ציוויל מיט דער ביקס האָט זיך האַסטיק אויסגע־דרייט צו מיר. אונדזערע בליקן האָבן זיך צונויפגעקרייציקט.

אַ צוויי מינוט שווייגן האָט אויף מיר געווירקט ווי פּיאָלעט־שפּראַלן וואָלטן מיר געלויכטן און געוואַרעמט.

— איך מאַך אייך אויפמערקזאַם, חבר פּאָליטרוק — האָט דער אַר־מייער שטייף און בייז געמאָלדן — דאָס איז דער באַלעבאָס פון הויז.

און גלייך האָב איך דערהערט דעם אויסרוף פון דער לייבנשטימע, שוין מונטערער ווי פריער:

— קיין שום רעוויזיעס וועלן מיר דאָ נישט מאַכן. קינדער! מאַרש!

פון וואַנט־צימער איז תיכף אַרויס דער אַרמייער. הינטער אים פון קיך און אַנדערע צימערן די איבעריקע.

מיין „סאַן־קיולאָט" האָט מיליטעריש צוגעלייגט זיין האַנט צום אויס־געריבענעם פוטער פון זיין שטריימל און אָפּיצעריש צונויפגעקלאַפּט די פיס, אויף וועלכע דערזען האָב איך נישט קיין שטיוול, נאָר אָפּגעטראָגענע שטיבלעטן מיט קרומע קנאַפּל.

אין ווילדער סתירה צו דעם, וואָס מיינע אויגן האָבן אָנגעקוקט, האָב איך נישט גלייבנדיק מיינע אויערן, דערהערט:

— אַנטשולדיקט בירגער! אונדז קומט אַמאָל אויס צו באַגיין אומגע־רעכטע מעשים. קיין אוניווערסיטעט אויסצושטודירן די וועגן פון קאָציאַ־לער רעוואָלוציע זענען מיר נישט דורכגעגאַנגען און מוזן נאָכגיין אונדזער אייגענעם שכל און אָפּענע אינסטינקטן. מיך פרייט, וואָס איך בין צו דער צייט אָנגעקומען און באַוויזן די עוולה קעגן אייך אָפּצוווענדן. אַלדאָס גוטס!

ער האָט איבערגעחזרט די מיליטערישע באַגריסונג און איז איילנדיק אַרויס אויף די טרעפּ.

— מאַטקאָ באָסקאָ! וואָס איז עס פאַר אַ מענטש! — האָט, זיך צלמענדיק, געמורמלט אונדזער סטאַניסלאַוואַ. גאָט האָט צוגעשיקט אַ מלאך פון הימל אין אַזאַ שווערער שעה — צו באַשיצן אייך, פּאַניע דראָגי! ווי פייגלעך איז מיר געוועזן צו זען אייערע ליידן!

אין אַ צופֿלוס פֿון מיטלייד האָט זי זיך געוואָרפֿן קושן מיינע הענט. און —

ערשט דאַן בין איך אַריין אין עס־צימער, אַ שליידער געטאָן דאָס שטיק שוואַרצע ברויט אין וואַנט.

און כ'האָב זיך אויפֿן קול ביטער צעיאָמערט.

*   *
*

אָך, לייענער! ווען די מעשה בלייבט ביים סאַן־קיולאָט און כּמאַסיען וואָלט דער זין פֿון דער מעשה געמוזט זיין אַן אַנדערע. אַ לויבגעזאַנג דעם מענטש.

נישט באַשערט נאָך, לייענער: די מעשה האָט אַן עפּילאָג.

אויף די טרעפּ, פּונקט אַנטקעגן, טיר אין טיר, האָט געוווינט אַ שכן. זיין נאָמען? נישט וויכטיק! אַ ייד, אַ סוחר. כ'האָב אים געקענט נאָך אַלס יינגל. אַ גביר, אַן עושר. האָט אַמאָל געהאַט אויף „דייטשישער" גאַס אַ געשעפֿט מיט פֿאַרטיקע בגדים. איצט איז ער, מסתּמא, געווען אַ ספּעקולאַנט — פֿון די גראָבע. איך פֿלעג אים זאָגן „גוטן־אָוונט און האָב מיט אים, צייט איך בין געקומען קיין ווילנע, קיין צוויי ווערטער נישט אויסגערעדט, הגם ער פֿלעגט מיך טרעפֿן מיט אַ שמייכל אויף זיינע דינע ליפּן.

די אַרמייער מיטן פֿאָליטרוק זענען פֿון מיר אַריין צו אים: איך האָב זיי אין אַ מינוט 15 אַרום געהערט אַוועקגיין.

איז אָט דער ליבהאַרציקער אויף מאָרגן אַריין צו מיר און מיטן שמייכעלע אויף זיינע דינע ליפּן העפֿלעך געזאָגט צו מיר:

— איר'ט דאָך מיר דערלויבן, הער מאָרעווסקי, צונעמען די זעקלעך?
— וועלכע זעקלעך???

— איך האָב געוווּסט, אַז די „טאָוואַרישטשעס" דאַרפֿן קומען זוכן פּראָוויאַנט, האָב איך ביי אייך אין וואַנע־צימער פֿאַררוקט צוויי זעקלעך מיט צוקער... איך וואָלט אייך גערן פֿאָרגעלייגט אַ פּאָר פֿונט, איר האָט עס ערלעך פֿאַרדינט...

אַריינגקוקנדיק מיר אין די אויגן, האָט ער שנעל צוגעגעבן:

— חלילה! איך ווייס, אַז איר וועט נישט נעמען. מיר קענען זיך נישט פֿון נעכטן.

— סטאַסיאַ! וואָס טוט זיך דאָ? ווי האָט איר געקאָנט דערלאָזן באַ־האַלטן ביי אונדז זעקלעך צוקער?

זי איז געשטאַנען ווי געליימט. שרעק האָט אַרויסגעשריגן פון אירע ברייט־אויפגעריסענע בלויע אויגן.

— זי האָט נישט דערלויבט און איך האָב ביי איר נישט געפרעגט. איך בין אַריין מיט אַן עמער און געבעטן מיר דערלויבן אָנגיסן וואַסער, ווייל ביי מיר איז כלומרשט קאַליע די וואַסערלייטונג.

איך בין געזעסן ווי אַ שטומער. ער איז אַוועק אין וואַנע־צימער, אַרויסגעטראָגן צוויי זעקלעך און, גייענדיק צו דער טיר, זאָגט ער שוין אָן דעם שמייכעלע אויף זיינע ליפּן:

— איר זענט דאָך אַ מענטש מיט פאַרשטאַנד און מוזט פאַרשטיין, אַז די זעקלעך זענען פאַר מיר געווען אַ גרויסע סכנה, בעת פאַר אייך איז עס גאָרנישט, ווייל איך האָב דאָך געוווּסט אויף 99 פּראָצענט, אַז ביי מאָ־רעווסקין וועלן די טאָוואַרישטשעס נישט זוכן, נישט וואָגן צו זוכן.

„קאָמענטאַרן“ — ווי מען זאָגט אין אַזעלכע פאַלן — „זענען נישט נויטיק“.

איך ווייס, אַז געדאַרפט האָב איך אויפזוכן מיין „סאַן־קיולאָט“ און דעם עפּילאָג אים דערציילן.

— אָבער

אפשר איז עס „פערזענלעכע נקמה“? — האָט מיך געעקבערט אַ ספק — טאָ זאָל מיינס איבערגיין.

דאָס איז געווען מיין איינציקער פאַרברעכן קעגן דער מאַכט פאַר יע־נע הרשים.

אָבער נאָך נישט דער לעצטער נסיון.

VIII. טראַגיק און הומאָר

עס זענען שוין געשטאַנען די טעג פון צווייטער העלפט מערץ, בעת דעם ווינטער גייען אוים זיינע לעצטע כוחות, און קיינעם קימערט נישט זיין אומבאַהאָלפנקייט, קיינער הערט זיך נישט צו צו זיינע לעצטע זיפצן און וויינעניש. דאָס לעבן פליסט אין הונדערטער שטראָמען אַנטקעגן דער זון און טראָגט אַנטקעגן אירע שטראַלן קופּעס צעלאָזענעם שניי, אַרוים־קאַלופּענדיק אים מיט פרייידיקע פינגער, וואָס האָבן שוין נישט מורא פאַר די נאָדלען פון קעלט און פראָסט, פון אַלע באַהאַלטענע ווינקעלעך אין הויפן, אין קעלערן, אויף דעכער, אויף בוידעמער — פון אומעטום, וווהין עס קאָן זיך אַריינבאַקומען וואַרעמקייט...

אין איינעם פון אַזעלכע טעג דערהער איך אַרום ניין אינדערפרי אַ שטאַרקע קלאַפּעריי אין טיר, וואָס האָט דערמאָנט דעם באַשריבענעם אָוונט מיט קורצע טעג פריער.

איך פרעג: „ווער איז דאָרט?“ איך דערהער: „סאָוויעטסקאַיאַ וולאַסט“, און איך עפן די טיר.

דאָס מאָל טרעט איבער די שוועל אַ יונגער מענטש פון אַ יאָר דריי און צוואַנציק. אָן אַ ביקס. מיט אַ פּאַפּקע אין האַנט.

— פון זשילאָטדיעל — זאָגט ער. — איר פאַרנעמט זאַלבעדריט פיר צימערן. איר מוזט איינס אָפּגעבן צו אונדזער דיספּאָזיציע.

— זייער גערן — זאָג איך. אָבער וועמען זאָל איך אָפּטרעטן דעם איבעריקן צימער?

אָנשטאָט אַן ענטפער אויף מיין פראַגע, האָט ער געעפנט די טיר און געזאָגט:

— בירגער! קומט אַריין!

אויף דער שוועל האָט זיך באַוויזן אַ מאַן פון ריזיקן וווקס, מיט אַ רונ־דער, ווייסער באָרד און העל־גרויע אויגן, פון אַ יאָר זעכציק.

אָנגעטאָן איז ער געווען אין אַ קורצן וואַטאָוון רעקל און וואַטאָווע דורכגעשטעפּטע הויזן — נישט פון זעלביקן קאָליר ווי דאָס רעקל. אויף די פיס — הילצערנע פּאַנטאָפל, וועלכע איך האָב ביז דאַן געהאַט געזען טראָגן פישער ביים ברעג ים.

אויף דער פּלייצע ביי אים איז געלעגן אַ זעג, אין האַנט האָט ער געהאַלטן אַ האַק, פאַרלייגט אויפן שולטער, און אַ גרויסן האַמער.

— אָט דער בירגער וועט ווויגען אין צימער, וועלכן איר דאַרפט אים אָפּגעבן צו זיין פולשטענדיקער דיספּאָזיציע. אויסקלייבן קיין צימער לויט זיין פאַרלאַנג איז ער נישט באַרעכטיקט, טרעט אָפּ וואָס איר געפינט פאַר זיך באַקוועמער. קיין דערנערונג זענט איר נישט מחויב אים צו באַזאָרגן.

— איר הערט? — האָט זיך דער יונגערמאַן געוואָנדן צו אים — איר זאָלט נישט פאָדערן קיין ביסן ברויט, אפילו קיין וואַרעם וואַסער. בלויז דאָס צימער איז אייערס.

— און איר — האָט ער ווידער זיך געוואָנדן צו מיר — גיט אים אַ קישן אונטערן קאָפּ און מיט וואָס זיך צוצודעקן. שרייבט אונטער דעם אָרדער פון ווױנונגס-אָפּטיילונג.

מיר זענען אַריין אין צימער, וואָס איז שוין געווען נ י ש ט מיינס. איך האָב געחתמעט דעם דאָקומענט, און מיין נייער מיטוווינער האָט אויף דער ווענדונג צו אים קורץ געזאָגט: „ניעגראַמאָטני“.

* *
*

„טראַדיציע“ — איז אַ גרויסער עקשן.

אין אָפּגעטרעטענעם צימער — דאָס איז געווען מיין איינציקער צי-מער מיט דרום-ליכט, וואָס איז צוליב מיין כראָנישער האַלדז-קראַנקהייט געווען מיין אייגנטלעכער זיץ-פּונקט אין דער גאַנצער דירה — בין איך שוין נישט געווען קיין דעה-זאָגער, אָבער פאַרן „באַלעבאָס“ פון דער דירה האָב איך זיך געפילט. און בעת סטאַסיע האָט געבראַכט אויפן טיש טיי און ברויט (שוואַרצן) און צוקער(ברוינעם), האָב איך ד ע ר פ י ל ט, אַז אונטער מיין דאַך געפינט זיך אַן „אורח“ און איך מ ו ז אים פאַר-לייגן אַ גלאָז טיי...

און דאָ האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה „סתירות צו די אמתן“

אַז איך האָב אָנגעקלאַפּט אין טיר און, נישט דערהערנדיק קיין אָפּ־רוף, אָנגעקלאַפּט אַ צווייט מאָל, האָט אָפּגעהילכט אַן אופגערעגט קול:

— ווער קלאַפּט עס? וואָס שטערט איר מיר? ס׳איז דאָך מיין „זשיל־פּלאָשטשאַד!*).

— אפשר וועט איר טרינקען אַ גלאָז טיי?

— פאַרוואָס זאָל מען נישט טרינקען אַ גלאָז טיי? און פאַרוואָס שטייט איר הינטער דער טיר עס פאָרצולייגן?

מיר איז קלאָר געוואָרן, אַז קלאַפּן אין טיר איז אויך אַן איבערבליי־בעכץ פון אָפּגעלעבטע באַציונגען צווישן מענטשן און וועגן טרינקען טיי דאַרף מען נישט ר ע ד ן. גאָר דערלאַנגען און זאָגן: „טרינקט!“

וועט יענער נישט וועלן, וועט ער אַליין עס זאָגן; אונטערהאַנדלונגען וועגן בלויז „סאַלאָן־געשפּרעכן“... ריכטיק ווי גאָלד; א מ ת!

אַז איך האָב געבראַכט אַ גלאָז טיי און אַ ביסל צוקער — אין אַ קע־לישעק — האָט מיין גאַסט זיך צעשמייכלט און מיט אַ קורצן געלעכטער אַ פרעג געטאָן:

— אין קעלישקעס טרינקט איר טיי? מיר טרינקען אין האַלבלימער־דיקע קוביקעס און, דערזעענדיק דעם ברוינעם צוקער, צוגעגעבן:

— קיין ווייסן פאַרגינט איר מיר נישט, באַרין?

— איך טייל מיט אייך דאָס, וואָס איך האָב אויף מיין טיש. מחויב אייך צו דערגערן — ווי ווייט איך האָב געהערט פון דער מאַכט — בין איך נישט. און אייער פאָדערונג איז מיט גאָרנישט „באַרעכטיקט“.

„מחויב“, „באַרעכטיקט“, „פאָדערונג“ — האָט ער מיך איבערגע־קרימט מיט אַ שאַרפער שנאה אין די גרויסע אויגן... איך בין געבליבן שטיין, ווייל אַוועקגיין פון אים נאָך זיין רעפּליק — דאָס וואָלט אויסגעזען ווי אַנטלויפן פון זיין אָנגריף און מאַכן אים ביים ערשטן אומגעריכטן צו־זאַמענשטויס פאַרן „אָנגרייפער“ און זיך — פאַר זיין „קרבן“ —

דאָס האָט מיר דער אינסטינקט פון זעלבסטשוץ נישט געלאָזט.

ער האָט מיט צוויי־דריי שלוקן אויסגעטרונקען די טיי.

— ווילט איר נאָך?

— אוודאי וויל איך „נאָך“!

איך האָב געבראַכט אין אַ קענדל 2 גלאָז טיי.

---

*) ווינפּלאַץ — קיין אַנדער באַצייכענונג איז דאָן נישט געווען: „צי־מער“, „דירה“ איז פאַרשוווּנדן פון אומגאַנג ווי אָפּגעלעבטע באַגריפן.

— קיין צוקער האָב איך מער נישט.

— טייערער פּריץ — האָט ער מיט אַ געלעכטער אָנגעהויבן, אויפֿשטייענדיק פֿון אָרט — דערציילט מיר נישט אומגעבעטענערהייט וואָס איר האָט און וואָס איר האָט נישט. קיין אָרדער צו מאַכן ביי אייך אַן אונטערזוכונג האָט מיר קיינער דערוויל נישט געגעבן און לעבן וויל איך מיט אייך בשלום. אָבער פֿאַר קיין שוטה מאַכט מיך נישט און פּרוווט מיר נישט איינרעדן, אַז דער קעלישעק ברוינער צוקער אין אייער „פּאַיאָק“. איך וועל אייך נישט גלייבן.

ער האָט זיך פֿריילעך צעלאַכט און גענומען זופּן דעם טיי פֿון קענדל

איך בין אַרויס פֿון צימער און געבעטן סטאַסיען צונעמען דאָס קענדל, דאָס גלאָז און דעם קעלישעק.

— און ווו איז דער באַרין? — האָט מיין שכן געפֿרעגט פֿאַרוווּנדערט — ער האָט זיך באַליידיקט? וויל נישט מער מיט מיר זיך טרעפֿן? אָט אַ מאָדנער מענטש! וואָס האָב איך אים געטאָן? געזאָלט אים גלייבן, אַז ער איז אַ הונגעריקער פּראָלעטאַריער?

סטאַסיע האָט דערציילט, אַז ער האָט אויסגעזען אויפֿריכטיק געערגערט. אין אַ ווײַלע אַרום האָב איך דערהערט, אַז ער עפֿנט זיין מיר און מיינע. ער איז געבליבן שטיין אויף דער שוועל און, דערזעענדיק מיך, שטיל געזאָגט:

— חבר פּריץ, זייט נישט בייז. אפֿשר רעד איך נאַרישקייטן? איך האָב דאָך נישט אייער בילדונג און דערציונג. פֿינצטערע מענטשן זענען מיר נעבן אייך.

— וואָס ווילט איר? — האָב איך אים אַ פֿרעג געטאָן — איר פֿאַרלאַנגט עפּעס? זאָגט!

— גאָספּאָדין חבר! נעמט נישט פֿאַר אומגוט! — און, אַרויסרוקנדיק זיין קאָפּ, האָט ער צו מיר געזאָגט אין סאַמע אויער אַריין, פֿאַרשטעלנדיק זיין מויל מיט דער האַנט:

— אפֿשר וועט איר מיר געבן אַ וואָסער ס'איז כּלי צום קליינעם געברויך? ס'ווילט זיך מיר נישט אַרומשפּאַצירן איבער אייער זשילפּלאָשטשאַד'... איך זע דאָך, אַז די פֿרויען מיידן מיך אויס אָנצוקוקן. פֿאַרשטענדלעך: זיי מיינען דאָך, אַז איך בין אַ באַנדיט, אַ גזלן און מיט מיין האַק האַק איך קעפּ. אָבער איך בין אַ טעסלער, אַן אַרבעטער, און אייך וועל איך — באַהיט גאָט — קיין עוולה נישט טאָן. איך זע, אַז איר זענט

גאָר אַ האַרציקער מענטש, הגם פון אַן אַנדער מין ווי מייַנע מענטשן. אָבער זייט רואיק, טרויט מיר אָן און איך וועל אייך זיין אַ פרייַנד...

ווידער האָט ביי מיר אין טונקעלער פּאָדערשטוב געלויכטן די געשטאַלט פון צעשטראַלטן בן־אדם.

און ווי אַן אַקאָרד פון מענטשלעכער פּשטות האָט ער פאַרענדיקט די סימפאָניע:

— וועט איר מיר געבן אַ וועלכע ס'איז כלי?

איך האָב אים געלאָזט אַ מינוט שטיין און געבראַכט פון דריטן צימער אַ רונד געשיר פון ווייסן פּאָרצעליי.

— אָט האָט איר!

— אַך דו, פאָטער אין הימל! וואָס פאַר אַ שיינקייט! — האָט ער זיך געוווּנדערט, דרייענדיק די כלי מיטביידע הענט. דערפון וואָלט איך געגעסן אוקראַינישן באָרשטש און פאַרביסן מיט וואַטרושקעס... קיין לייַמענעם טעפּל האָט איר נישט? אַ שאָד, באמת!

— איך האָב נישט קיין ליימענעם טעפּל!

— נו, פאַרפאַלן... וועט מען פּיסן אין פּאָרצעליי... אָט אַ מין וועלט!...

— האָט ער גערעדט צו זיך שוין הינטער זיין פאַרמאַכטער טיר... וואָס פאַר אַ געברויך זיי מאַכן פון זילבער און פון גאָלד, נישט האָבנדיק גענוג בלעך און ליים!

ער וואָלט אָפּגעזעסן אונטער מיין דאַך חדשים, און איך — אין גרונט גענומען, אַן איינזאַמער מענטש — וואָלט דערוואָרבן אַ פרייַנד...

איז אָבער אַרויסגעקראָכן פון אָפּגרונט אַ פינצטערער שאָטן און האָט צעשטערט דעם קאָנטאַקט פון מ ע נ ט ש ל ע כ ק יי ט, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבן ביי אונדז איינשטעלן. אין דער וווינונג האָבן מיר געוווינט זאַלבעפערט. די פערטע איז געווען אַ שוועסטערקינד, דעם פאָטערס שוועסטערס אַ טאָכטער, מינע. אַ מענטש מיט שאַרפע סתירות און מהמת דעם, פאַרקריפּלטער — ממש „הויקערדיקער" פּסיכיק. פון איר מאַמען האָט זי געירשנט אַ שכל, וואָס וואָלט געסטאַיעט צו פאַרנעמען אַ מיניסטערישן פּאָסטן; פון טאַטן, דעם ליבן „אָנקל אַלטער" — אַן איידל האַרץ און ערלעכקייט, וואָס האָט פון דעם דאָזיקן ווילנער „הענטשקעמאַכער" געמאַכט אַ ד ז ש ע נ ט ל מ ע ן „פּיור סאַן". מינע איז געווען איר גאַנץ לעבן אַ מיטגליד פון „בונד", ס'האָט דעמלט געהייסן: אַ „רעוואָלוציאָנערקע". אידעען פון רעוואָלוציע, שכל פון אַ מיניסטער, ערלעכקייט

און איידלקייט פון ברייטישן שניט — האָבן מיר פאַר זיך אַ טיפּ פון שענסטער, זויבערסטער געלייטערטער פערזענלעכקייט.

האָט מען אָבער די הענטשקעס פאַרקויפט אָט דאָ ביים וואַרשטאַט, אין קרעמל, (אויף דער „טראָקער“ גאַס, נעבן טישקעוויטשעס „באַלוואַנעס“), און די פאַרקויפערין איז געווען אונדזער זויבערע געלייטערטע פערזענלעכקייט. האָט זיך איר כאַראַקטער געשפּאָלטן, ווייל האַנדלען איז אַ פּראָצעדור, וואָס מוז פון מענטשן מאַכן אַ קליינבירגער. און איך פלעג זיך אין איר פון די פריע קינדעריאָרן (זי איז פאַר מיר יינגער מיט אַ פּאָר יאָר) אָנשטויסן אויף ווידערשפּרוכן, וואָס פלעגן מיר שטערן זי צו פאַרשטיין און דערקלערן איר באַציונג צו מענטשן און געשעענישן.

צו מיין שכן מיט דער האַק און זעג האָב איך נאָכן ערשטן פרימאָרגן זיך דורכגעדרונגען מיט צוטרוי און ליבשאַפט....

ביי די דריי פרויען האָט מיין באַציונג תיכף פון דער ערשטער שעה אַרויסגערופן אומצופרידנקייט. מיין פרוי האָט מיך פון לאַנג געהאַלטן פאַר אַ לאַנגווייליקן פאַנטאַזיאָר און פלעגט אַ מאַך טאָן מיט דער האַנט, נישט האַלטנדיק פאַר נויטיק אויסצוהערן דאָס, וואָס איך רעד וועגן פּראַקטישע ענינים. סטאַניסלאַוואַ האָט געזען אין מיר אַ טרעגער פון אמתער „קריסטלעכער“ מענטשן=ליבע און האָט אויך אין דעם פאַל געפינען אַן אויסדרוק פון זעלביקן כאַראַקטער=שטריך. זי איז געווען אַ טיף=גלייביקע קאַטוילין און דאָס האָט איר אימפּאָנירט, אָבער... צי פאַרדינט אַזאַ גאָטלאָזער באָלשעוויק, ווי דער מענטש מיט דער האַק, אַ טיפע „קריסטלעכע“ באַציונג צו אים? מיין סטאַסיע האָט אומבאַשלאָסן געשאָקלט מיטן קאָפּ און קיין ענטפער נישט געהאַט.

ממש „אויף די ווענט“ איז געקראָכן מינע!

— דער אַלטער גוי — האָט זי געטענהט — איז אַן אויסגעשפּראָכענער ל ו מ פ נ פ ר אָ ל ע ט אַ ר י ע ר, און דו באַציסט זיך צו אים, ווו צו אַ באַוווסטזיניקן אַרבעטער. דאָס קאָן דערקלערט ווערן נישט אַנדערש ווי מיט דיין פּאָליטישער אַעמראַצעס, מיט דיין גלייכגילטיקייט צו די כללים פון באַוווסטזיניקן קלאַסן=קאַמף... מעגסט עס פאַרשטיין אָדער נישט, אָבער דיין גרייטקייט אָפּצוגעבן דעם אַלטן דיין ביסן פון מויל וואָרצלט אין דעם, וואָס ער איז פונקט אַזאַ שונא פון פּראָלעטאַרישער דיקטאַטור ווי דו...

— מילא, גיב אים טיי מיט ברויט און צוקער, אָבער די צימערן זאָלסטו פאַרשפּאַרן, אַז ער זאָל ביינאַכט נישט פּרווון עפּעס אַרויסשלעפּן פון בויפעט!

ווי אויבן דערציילט, האָט זיך דער אַלטער באַזעצט אין איינציקן דרום־צימער, וואָס די דירה האָט פֿאַרמאָגט. צווישן זיין צימער און די איבעריקע דריי איז געווען אַ טונקל פּאָדערצימער, און כדי צו באַזאָרגן עס מיט אַ ביסל ליכט, האָט דער אַרכיטעקט אין טיר צום עסצימער אַריינגעשטעלט ראַמען מיט ג ל אָ ז.

אָט די „גלעזערנע“ טיר האָט זיך מיינע דאַמען באַוויזן פֿאַר אַ טויטגעפֿאַר, און אונטער זייער השפּעה האָב איך באַשלאָסן צו מאַכן אַ בייט: אַריינשטעלן די גלעזערנע טיר צו אים און זיין טיר פֿון האָלץ — אין עסצימער. די דאָזיקע אָפּעראַציע האָט מיר אויסגעזען אַ ביסל שווערלעך פֿאַר מיינע אינטעליגענטישע פֿינגער, אָבער איך האָב אָן שוועריקייטן אַראָפּגענומען מיין טיר פֿון עסצימער, זיין טיר מיטן בלויזן האָלץ אַריינגעשטעלט צו מיר... און דאַן האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז פֿאַרמאַכן די הילצערנע טיר לאָזט זיך נישט! מען מוז זי צוהובלען, צוזעגן, צופּאַסן.

ווען איך ווענד זיך צו אים מיט דער בקשה מיר צו העלפֿן, וואָלט ער עס אפשר געטאָן, אָבער איך האָב מיך געפֿילט קעגן אים ווי אַ שווערפֿאַרזינדיקטער. אַז ער האָט דערזען ווי איך שוויץ און סאָפּע אַרום דער גלעזערנער טיר, האָט ער תּחילת נישט פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט פֿאָר, אָבער ווען איך האָב זיך גענומען אַראָפּשלעפּן זיין טיר, איז אים געוואָרן קלאָר, אַז דאָ גייט אין פֿאַרזיכערן אונדזערע לעבנס קעגן זיין אָנגריף, און זיינע העלע אויגן האָבן זיך אָנגעגאָסן מיט בלוט און צאָרן...

ער איז אַוועק צו זיך, געזעסן שעהנלאַנג אומבאַוועגלעך, נישט אויסגעדרייט זיך צו מיר, בעת איך האָב שוין מיט צעבלוטיקטע הענט צוריק אַריינגעשטעלט זיין טיר אויף איר אָרט.

אַז איך האָב פֿאַרענדיקט די דאָזיקע אָפּעראַציע און געווישט דעם שוויים פֿון שטערן און די בלוט־טראָפּנס פֿון די צעראַצטע פֿינגער, איז ער האַסטיק אויפֿגעשפּרונגען פֿון אָרט ביים פֿענצטער און געמאָלדן:

— די נאַכט וועט איר שוין מוזן נישט שלאָפֿן אויס שרעק, אַז איך וועל אייך אַלעמען אויסשעכטן. מאָרגן פֿרי וועט איר מיט מיר זיך מטריח זיין אין „זשילאָטדיעל“! און איך וועל אייך פֿון מיין אָנוועזנהייט באַפֿרייען.

— וואָס פֿאַלט אייך איין? איך האָב נישט קיין מינדסטע כּוונה פֿון אייך מיך צו באַפֿרייען. ווינט אייך דאָ געזונטערהייט.

— אפילו איין שעה וואָלט איך נישט פֿאַרבליבן, ווען עס איז נישט דרויסן קאַלט און רעגנדיק. פֿאַר אייערע באַרינקעס, וואָס שרעקן זיך פֿאַר

מיין האַמער און זעג, זענט איר נישט מחויב צו טראָגן אחריות. אָבער אונטער איין דאַך מיט אייך קאָן איך נישט אָטעמען.

פון טיי האָט ער זיך קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט.

אינדערפרי זענען מיר געגאַנגען צוזאַמען צום „זשילאָטדיעל“, וועלכער האָט זיך געפונען אויף טראָקער גאַס איבער סעגאַלס אַפּטייק־געשעפט. עס איז געווען אַ פרייטיקער פרילינגס־טאָג, עס האָט זיך געאָטעמט אַזוי לייכט, און דער אַלטער מיט דער האַק און זעג איז מיר געווען אַזוי צום האַרצן. איך האָב אין אים אַריינגעטענהט, ער זאָל נישט אַוועקגיין פון אונדז. ער האָט עפּעס אונטערגעברומט און נישט געענטפערט און —

גרויס איז געווען מיין חידוש און פאַרדרוס, ווען, אַריינקומענדיק צום נאַטשאַלניק פון „זשילאָטדיעל“, האָט מיין שכן אָנגעהויבן מיט אַ וויינענדיק קול בעטן מען זאָל אים דערלויבן פטור צו ווערן פון דער זשילפּלאָשטשאַד; אַז ער קאָן נישט פאַרטראָגן ווי אַזוי מע באַהאַנדלט אים; אַז מען באַטראַכט אים ווי אַ נאַכט־רויבער און דאָסגלייכן.

איך בין געשטאַנען, פשוט נישט גלויבנדיק מיינע אויערן, און נישט געקאָנט אויסרעדן אַ וואָרט...

— איר זענט אַליין דער באַלעבאָס פון הויז? — האָט מיך אַ פרעג געטאָן דער נאַטשאַלניק. דאָס איז געווען אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק. איין אַרבל איז ביי אים געווען פוסט און פאַרשטעקט אין קעשענע. אין דער איינציקער — שיינט מיר, לינקער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ שווערן בליישטיפט און לאַנגזאַם געקלאַפּט איבערן טיש... זיינע באַוועגונגען האָבן מיר אויסגעזען ווי אַן אָנזאָג פון אַ צאָרן־אויסברוך...

אויף זיין פראַגע האָב איך נישט באַוויזן צו ענטפערן. ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין טיש מיטן בלאַסן מאָגערן פּנים איבער זיין איינציקער האַנט, פאַרזשמורעט זיינע גרינע אויגן, וועלכע האָבן געשאָטן פונקען פון שנאה און אַרויסגעפליסטערט:

— אויב דער בירגער וועט נאָך אַמאָל קומען מיט אַן אָנקלאַגע אויף שלעכטער באַהאַנדלונג, וועט אין משך פון איין שעה נישט פאַרבלייבן קיין זכר פון אייך אין דער גאַנצער פּלאָשטשאַד... איר פאַרשטייט רוסיש? איך וועל זיך מיט אַזעלכע מענטשן־ענלעכע בעסטיעס ווי אייער ווילגעבוירן, לאַנג נישט צערעמאָניעווען, הינטישע זין...

איך האָב אָנגעהויבן ציטערן מיט אַלע אברים.

— וואָס האָבן מיר אים געטאָן פאַר אַ שלעכטס? — האָב איך געפּרווט אַרויסשטאַמלען, אָבער דער נאַטשאַלניק איז אויפגעשפּרונגען פון אָרט און האָט אַ קלאַפּ געטאָן אין טיש אַזוי, אַז עס זענען אומגעפאַלן אַלע מכשירים.

— מיינע אויגן זאָלן דיין פרצוף מער נישט אָנזען! טראָג זיך אָפּ ווי לאַנג דיך טראָגן דיינע פיס!

ער האָט אויפגעהויבן פון טיש אַ שווערן קעגנשטאַנד און זיך אויף מיר פאַרמאָסטן. איך האָב זיך נישט גערירט פון אָרט און געדענק בלויז, ווי אויף דער אַנדערער זייט פון דער טיר האָט דער אַלטער געהאַלטן מיין קאָפּ ביי זיין ברוסט און מיך געפּרווט באַרואיקן.

אַז איך בין געקומען צו זיך און, וואָס מען רופט, „איבערגעכאַפּט דעם אָטעם" האָב איך דעם אַלטן אַ שטויס געטאָן פון זיך און זיך צעשריגן:

— שוין לאָמיר אַריינגיין צום נאַטשאַלניק, און איר וועט אים זאָגן, אַז איך האָב אייך נישט געגעבן קיין שום גרונט צו באַקלאָגן זיך אויף מיינע האַנדלונגען קעגן אייך.

— קילט אָפּ אייער צעפלאַמט האַרץ ,בירגער, צום נאַטשאַלניק וועלן מיר צוריק נ י ש ט אַריינגיין!

— פאַרוואָס ווילט איר נישט אַראָפּנעמען פון מיר די בלבולים?

— ערשטנס וועט דער נאַטשאַלניק מיינען, אַז איר האָט מיך אונטערגעקויפט מיט עטלעכע קערבלעך. צווייטנס, דאַרפט איר וויסן, אַז ער איז אַ געוועזענער מיטגליד פון רעוו-וואָיענטריבונאַל, זיין שנאה צו אָפיצירן גרענעצט זיך מיט קרענקלעכער בלוטגיריקייט. ער שיסט אָפיצירן ווי קוראָפּאַטקעס. און, נישט האָבנדיק אונטער דער האַנט קיין פּאָר אָפיצירן, קאָן ער אויסלאָזן זיין פאַרבענקטע קויל צו אייער קאָפּ... פאָלגט מיך און לאָמיר זיך אָפּטראָגן פונדאַנען, כל-זמן די פיס קאָנען אייער קאָפּ דערווייטערן פון דער סכנה, וואָס אייך דראָט...

ער האָט מיך אָנגענומען ביי דער האַנט און כמעט אַרויסגעשלעפּט אויף די טרעפּ... אין דרויסן האָב איך אים אָנגעהויבן ווידער אַטאַקירן.

— איר זעט אויס צו זיין אַ מענטש מיט פאַרשטאַנד און געוויסן... ווי האָט איר געפּועלט ביי זיך אַזוי מיך צו פאַרשוואַרצן, דערציילנדיק שקרים וועגן מיין אויפפירונג לגבי אייך?

— יונגערמאַן! אַז איר וועט אין מיינע יאָרן באַקומען אַ דאַך איבערן קאָפּ אין אַ קאַלטן נאָכמיטאָג און דערזען ווי מען נעמט אָן מיטלען

קעגן אייערע רויב-אינסטינקטן, און אייערע אַרבעטס-מכשירים ווערן באַ-טראַכט ווי אינסטרומענטן פון רציחה און גזלה, וועט איר דאַן ערשט דערוואַקסן צו פאַרשטיין וואָס איז א מ ת און וואָס איז ש ק ר אין די טאָג-טעגלעכע באַציונגען צווישן מענטשן... דערווייל האָבן מיר מער נישט ווען וואָס צו שמועסן. איר זענט נישט קיין שלעכטער מענטש, אָבער עס וועט נאָך אַ סך פאַרגאָסן ווערן וואַסער און בלוט אין גאַל, איידער מיר וועלן ביידע גלייך טראַכטן וועגן דעם, וואָס איז א מ ת און וואָס איז ש ק ר. זייט מיר געזונט און שטאַרק!

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף רודניצקער גאַס ביים קלויסטער פון „אַלע הייליקע“, און איך מוז מיר און דעם לייענער פאַרלויפן דעם וועג אויף אַ צוויי-דריי חדשים:

שוין אין פוילישן ווילנע אין יוני, גייענדיק פון די „באַסיליאַנעס“ אראָפּ גאַס, האָב איך ביי דער הויכער טויבער וואַנט, וואָס ציט זיך רעכטס, דערזען אַן אייינגעהויקערטן בעטלער... ער איז געזעסן אויפן טראָטואַר מיט אַ קליין „געבעטביכל“, און צו מיין אויער איז דערגאַנגען אַ שטיל גע-מורמל: „דערלאַנגט עפּעס למען קריסטוס!“

איך האָב מיך אָפּגעשטעלט, אויסגעצויגן מיין רעכטע האַנט מיט אַ גילדן רובל, זיך צוגעבויגן צום בעטלער און... פאַרשטיינערט געוואָרן —

אויף מיר האָבן געקוקט די העלע אויגן פון מיין י ע נ ע ם ש כ ן.

וואָס ער האָט איבערגעלעבט די פּאָר מינוט — ווייס איך נישט און נעם זיך נישט אונטער צו דערציילן.

זיין דאַבלאַזיקייט, זיין מענטשלעכע ווירדע, זיין באַליידיקטע אַלט-קייט — זענען פונקען פון —

א מ ת!

אַלץ, וואָס פון אָט-דעם אמת טרעט אָפּ, איז ש ק ר! און „סתי-רות“ איז דאָס געצאַפּל, דער געראַנגל צווישן אמת און שקר: אין סתירות שטעקן צעשפּליטערטע ברעקלעך פון אמת און דער שקר וויל זיי פעלשן.

נישט דערלאָזן דערצו — איז ר ע וו אָ ל ו צ י ע!

און איר דיאַלעקטיק איז אויסגעווייקט אין טרערן און אין בלוט. אויף אירע אומוועגן בלאָנדזשעט דער מענטש.

און דער בלאָנדזשענדיקער מענטש ווערט אויס רעוואָלוציאָנער, אויב ער דערלאָזט, אַז די כללים פון טעאָריעס זאָלן אָפּרוקן דעם עיקר העיקרים — דעם ווערט פון מענטש און זיין לעבן.

* *
*

דריי שעה נאָך דעם ווי איך בין אַוועק פון „זשילאָטדיעל" האָט זיך דערהערט דער שוין גוט־באַקאַנטער קלאַפּ אין טיר. דער זעלביקער יונ־גערמאַן, וועלכער האָט מיט 2 טעג צוריק געבראַכט דעם אַלטן, איז איצט געקומען אין אַ נייער שליחות.

— באַווייזט אייערע מעבל! איך בין געקומען רעקוויזירן אַלץ, וואָס שטייגט אַריבער דעם מינימום,וועלכן דריי מענטשן דאַרפן האָבן.

ער איז דורכגעגאַנגען אַלע צימערן.

— איר האָט אַ סך לוקסוס־זאַכן.

— וועלכע קאָנקרעט?

— אָט דער בופעט קאָן צונויץ קומען אין אַ רעסטאָראַן, ווו עס שפּייזן זיך הונדערטער אַרבעטער.

אין שטוב ביי אונדז איז ער געשטאַנען 23 יאָר. געקויפט געווען אויף אַן אויסשטעלונג, ווו ער האָט באַקומען אַ פּרעמיע...

— נעמט צו!

— אייער דערלויבעניש דאַרפן מיר נישט האָבן, אָבער אים אַוועק־צוטראָגן וואָלט איך געדאַרפט האָבן 8 טרעגער. מיר האָבן נישט, צו אייער גליק, אַזאַ אַפּאַראַט. דאָסגלייכן דער טיש — טרוקענער דעמב! אַז אַנ־טיק... ווער וועט עס אויפהייבן? וואָס איז א י ן בופעט?

ער האָט אויפגעעפנט דאָס מיטלסטע אַלמערל: די אויגן האָבן זיך ביי אים אָנגעצונדן מיט נייגיר.

— אַזוי פיל טעלער! דאָס דאַרפן מיר האָבן! אָבער מיר וועלן אייך איבערלאָזן אַ טייל... 6 וועט קלעקן?

פון 12 שטולן צום טיש לאָזט ער מיר איבער — 3.

אַריין אין קאַבינעט. דעם ביכער־שראַנק דאַרף ער האָבן: עס וואַל־גערן זיך אין די ניי־געעפנטע ביבליאָטעקן טויזנטער ביכער אויף די פּאָד־לאָגעס.

— און די ביכער? — האָב איך דערשראָקן געפרעגט.

— צו וואָס דאַרפט איר זיי?

— כ'בין דאָך אַן אקטיאָר.

— איך ווייס ווער איר זייט. איך וועל זען אייך איבערצולאָזן וואָס מער.

דערזעענדיק דעם שרייבטיש, האָט ער קאַטעגאָריש געמאָלדן:

— דאָס נעם איך באַלד צו. עס איז אַ באַפעל: שרייבטישן אָפּגעבן פאַר שרייבער.

איך האָב אים פאַרשטעלט דעם וועג.

— איך בין דאָך אַ שרייבער! איך אַרבעט אין „שטערן“!

— האָט איר אַ רעדאַקציע־אויסווייז?

— ניין!

— קריגט נאָך היינט אַזאַ צעטל. מאָרגן 9 פרי וועט קומען דער טראַנספּאָרט. איר'ט באַווייזן דעם אויסווייז אָדער דעם צעטל וועט מען דעם טיש נישט נעמען.

די רעדאַקציע איז שוין געווען געשלאָסן. איך בין אַוועקגעלאָפן אין „זשילאָטדיעל“ זוכן הילף, בעטן רחמים, מאָנען יושר. האָב איך דערהערט, אַז דער שרייבטיש; היות איך האָב נישט קיין באַשטעטיקונג, אַז דאָס איז מיין פאַר־אַפּאַראַט, קאָן מיר איבערלאָזן נאָר — ד ע ר נ אַ ט ש אַ ל־ נ י ק בכבודו ובעצמו...

צו אים אַריינגיין האָב איך נישט געוואָלט.

אויפן גאַס האָב איך אָנגעטראָפן אַ ידיד, וואָס האָט געאַרבעט ביי דער מאַכט.

— וואָס איז מיט אייך? — פרעגט ער מיך — עפּעס אַן אומגליק? אַ צרה? עמעצער איז קראַנק געוואָרן?

— מען נעמט ביי מיר צו מיין שרייבטיש!

— נישט מעגלעך: איר זענט דאָך אַ מיטאַרבעטער פון „שטערן“!

— כ'האָב נישט קיין דאָקומענט.

— נאַרישקייטן! נעמט ביי זיי אַ דאָקומענט!

— די רעדאַקציע איז געשלאָסן און מאָרגן פרי קומט דער טראַנס־פּאָרט.

— גייט אַריין צום נאַטשאַלניק! ער איז אַ יושרדיקער יונג. פאַר אַקטיאָרן און שרייבער — אין פייער און אין וואַסער.

— איך בין אַ בורזשוי, אַ הויזבאַזיצער...

— מאַכט נישט קיין וויצן. קומט! איך וועל מיט אייך אַריינגיין.

— איך וועל צו אים נישט גיין.

און איך האָב דערציילט וואָס מיט 4 שעה צוריק האָב איך איבערגע־לעבט ביי דעם „יושרדיקן יונג“, וואָס איז „פאַר אַקטיאָרן און שרייבער אין פייער און אין וואַסער“.

מיין ידיד האָט אויסגעזען צו זיין דערשיטערט.

— וואַרט! קומט אַרויף אויבן! אָבער קוקט אויך שווייגט. אייער אָטעם זאָל מען נישט הערן.

מיר זענען אַרויף אין „זשילאָטדיעל“.

אין אַ גרויסן צימער איז געזעסן ביי אַ שרייב־מאַשינקע אַ מיידל פון אַ יאָר 19.

— איר האָט שוין אָפּגעשריבן די רשימות פון מאָרגנדיקע רעקווי־זיציעס?

— אַ טייל!

— ווו זענען די קאָפּיעס פאַרן טראַנספּאָרט?

— אין יענעם שופלאָד.

— אַלע ראַיאָנען?

— אַ טייל שרייב איך נאָך.

— שאָפּען־גאַס?

— דאַרף דאָרטן זיין!

ער האָט אַרויסגענומען אַ 10 בויגן. זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש. אַריינגעקוקט אין איינעם, אין אַנדערן און, צודעקנדיק מיט דער לינקער האַנט אַ בויגן, האָט ער אַרויסגענומען פון קעשענע אַ רויטן בליישטיפט און האָט איבערגעקרייציקט די רשימה פון דער שאָפּען־גאַס.

אַריינלייגנדיק די בויגנס צוריק אויפן אָרט, האָט ער זיך געוואָנדן צום מיידל ביי דער שרייב־מאַשינקע:

— טאָמער פרעגט עמעצער ווער האָט דאָ קאָנטראָלירט די בויגנס, זאָלט איר זאָגן, אַז איך אַליין.

— גוט — האָט געזאָגט דאָס מיידל, קוקנדיק מיט דערשראָקענע אויגן אויף „אים אַליין“... וו ע ר ער איז — האָט זי, קלאָר, נישט גע־וווסט און אים נאָכגערופן:

— איך פאַרענדיק באַלד נאָך צוויי בויגנס און גיי אַוועק!

— ס'מאַכט נישט אויס. גייט געזונטערהייט! אָבער די צוויי בויגנס זאָלט איר למען השם אַוועקלייגן אין שופלאָד מיט יענע.

דער טראַנספּאָרט איז נישט געקומען. ניצול געוואָרן מיין שרייבטיש, מיין אַקטיאָרישער ביכער־שראַנק ובתוכם — מיין הויזבאַזיצערישער אַל־טער בופעט מיט די סערוויזן און זילבערנע גאָפּלען.

אַ ז ג אָ ט וויל, טאַנצט אַ בעזעם.

די געקעפּטע גופים פון „זעלנערישן פרייהייט־געלויף“; די פיר באַ־שוילטע אַקטיאָרן, וואָס זוכן ביי זייער עקספּלאָאַטאַטאָר רעוואָלוציאָנערן

יושר; די דערציילטע חוזק־פּאַלן — דאָס זענען אַלין שפּריכעס אין דער זעלביקער ראָד פון באַרג־אַרויף און באַרג־אַראָפּ ווילד־לויפנדיקן רייטוואָגן פון יענע יאָרן און געשעענישן.

איז ווער ווייס דאָ אָפּטיילן — געפּלען פון שטראַלן? הייכן פון אָפּ־גרונטן? מאַרטירער פון ציניקער? אמתן פון שקרים? פּאַטאָס פון שפּאַס? געשיכטע פון אַנעקדאָט?

*   *
*

צו אַנ—סקין פּלעג איך קומען אָפט. אַלע געשעענישן אים שילדערן, אַלע זיפצן אים איבערגעבן, אַלע געלעכטערס מיט אים טיילן. ווייל דאָ האָט דאָך געשמעקט אַזויפיל „ליטעראַטור", קאָלירן און געפילן און — ג ע ד אַ נ ק ע ן... דער עיקר — געדאַנקען!

IX. בליצן

איך האָב מיך יענע חדשים אָנגעשטויסן אין אַ ריי מענטשן־עקזעמפּליארן, וועלכע האָבן כמו פּערזאָניפיצירט די פאַקטן און ווידערשפּרוכן פון דער צייט. עס וואָלט גענוג געווען אויסצומאָלן דאָס בילד פון אַזאַ מענטשן־עקזעמפּליאר, און מען וואָלט פאַרשפּאָרט צו שילדערן און אַרומרעדן די געשעענישן...

פון איין זייט — פּרימיטיווע באַשעפענישן, וועלכע האָבן אַלץ אויפגענומען פלאַך, נישט זייענדיק פעיק זיך פאָרצושטעלן, אַז אַלץ, וואָס אין לעבן קומט פאָר, טראָגט אין זיך ליכט און גלייבצייטיק — שאָטן; אַז קיין שום פּראָצעס איז נישט איינזייטיק, און פּונקט אַזוי ווי די באַוועגונג פון יעדן מעכאַניזם איז באַזירט אויף הין־און־קריק, אַזוי קאָן נישט געמאָלט זיין קיין ענדגילטיקע דערגרייכונג פון עמעצן צו זיין ציל אָן אַ רעאַקציע, וואָס וועט די דערגרייכונג אָפּווישן, אויב דער סוביעקט האָט געזען זיין ציל און נישט געזען די פאַקטאָרן, וועלכע זענען דעם ציל קעגנגעשטאַנען.

אין אַ קאָנצערט, וועלכן איך האָב אין שליחות פון דער קולטור־אָפּטיילונג אָרגאַניזירט פאַר די רויטאַרמייער, איז אויפגעטרעטן דער דערמאָנטער באַרימטער זינגער יוסף ווינאָגראַדאָוו. דעם קאָנצערט און דעם רושם, וואָס דער נומער האָט געמאַכט אויף די פּויערים און אַרבעטער אין די גרויסע שינעלן, וועל איך דאָ נישט שילדערן. דער מאָטיוו האָט אין אונדזערע קאַפּיטלען שוין נישט איינמאָל געקלונגען און וועט נאָך בלי ספק קלינגען. אויף דעם אָרט אינטערעסירט אונדז אַ גאַנץ אַנדערער פּרט. אין אַדמיניסטראַטיוון אַפּאַראַט האָבן געאַרבעט יונגעלייט ,וועלכע זענען ערשט מיט קורצע וואָכן, אָדער גאָר טעג, אַרויס פון די געזעלשאַפטלעכע „קעלערן“ צו דער ליכטיקער זון; זיי האָבן ערשט אָנגעהויבן קיקן און זיך צוקוקן צו די ווערטן פון לעבן. זייערע לונגען האָבן קוים געקאָנט אַריינאָטעמען די לופט, די דופטן, די ריחות, די אַראָמאַטן.

שטייט אַזאַ איינער אין דער קוליסע ביי דער בינע און הערט זיך צו ווי ווינאָגראַדאָוו זינגט די באַרימטע אַריע פון 3-טן אַקט „ריגאָלעטטאָ“...

דער איינדרוק פון דעם נומער איז אין מיר היינט פריש ווי מיט 40 יאָר צוריק (דאָס איז געווען ווינאָגראַדאָווס באמת מייסטערווערק, און גע-דעקענדיק נאָך פון פריער דעם אומפאַרגלייכלעכן מאטטיא באטיסטיני אין „ריגאָלעטטאָ“, מוז איך זאָגן, אַז אין אָט דער אַריע איז ווינאָגראַדאָוו געווען שטאַרקער; דאָ האָט, משמעות, דאָס „יידישע האַרץ“ געווירקט מער ווי דעם איטאַליענערס „בעל-קאַנטאָ“).

אין עולם — ווי געזאָגט: פויערים און אַרבעטער אין גרייע שינעלן — איז געשטאַנען אַ געטומל, אַ געפּילדער, אַ רעש פון בראַוואָ-פּאַטשעריי, און מער ווי די אויסדרוקן פון התפעלות האָט מיך איבעראַשט, אַז איך האָב דערזען ווי צ ע נ ד ל י ק ע ר פון זיי האָבן געווישט די טרערן פון די אויגן און אַנדערע האָבן — ביטער געוויינט...

„אָט ביסטו, אָקטאָבער!“ — האָב איך געמורמלט, קוקנדיק אַרום זיך און... אויך געווישט פון מיינע אויגן טרערן. אָבער מיינע טרערן האָט אַרויסגערופן נישט ווינאָגראַדאָוו און נישט דזשוזעפּפּע ווערדי און דאָס מאָל — נישט די קונסט. איך האָב געוויינט נישט פון ריגאָלעטטאָס צער! פון די עטלעכע הונדערט פויערים פ ר יי ד — האָב איך געוויינט! און מיט דעם, וואָס די אין תהום פאַרזונקענע רוסישע אינטעליגענץ הייבט אָן שריט נאָך שריט צו באַווירקן דאָס נייע לעבן מיט די פרוכטן פון אירע ווייגערטנער — האָב איך מיך געגרויסט און האָב געקוועלט ווי פון אַ גרויס געווינס: „וווּ איז אַנ—סקי? זאָל ער אַ קוק טאָן! און, אויב ער האָט אין זיין האַרצן אַ פונק פון איבערגעבנקייט דער זאַך מון פ אָ ל ק, דאַן זאָל ער, קוקנדיק אויף אָט-דעם צושויער-זאַל, נאָכאַמאָל אָנרופן די שעפער פון אָקטאָבער: „באַנדיטן“.

דאָ האָב איך באַשריבן לויט מיינע כוחות דעם א מ ת פון יענעם פרימאָרגן!

אָבער — באַשריבן פאַרבייגייענדיק, אגב אורחא. דער עיקר קומט ווייטער!

יענער דערמאָנטער „אַזאַ איינער“ איז געשטאַנען און געקוקט מיט ד ע ר ש ר אָ ק ע נ ע אויגן אויף ווינאָגראַדאָוון, אָפּגערוקט זיך פון אים הינטערווייַלעכטס, בעת ער איז געגאַנגען צום פּינפטן, צום צענטן מאָל

זיך פאַרנויגן פאַרן צעפּלאַמטן עולם, און ווען די אָוואַציעס זענען געדלער אײַנגעשטילט געוואָרן, איז דער זינגער, ווישנדיק שטראָמען שווייס פון שטערן, פון די באַקן, האָט זיך אָוועקגעזעצט און געפּאָכעט מיט אַ גרויס זיידן טיכל, ווי מיט אַ ווייער זיך אָפּצוקילן, האָט דער „אַזאַ איינער" זיך צו אים צוגעקוקט, שיעור נישט צוגעבויגן זיך ביז זיין פּנים און אויפן קול אויסגערופן:

— נו, וואָס וועט איר זאָגן דערצו — אַ? מיעלקי בורזשוי, אַ טאַק פּאַיאָט! *).

* *

*

אַלס פאָרשטייער פון מאָסקווע ביי דער ליטווישער רעגירונג איז אין ווילנע געזעסן אַ מענטש פון אַ יאָר 26. אַ יונג פון הויכן וווּקס מיט אַ בלאָנדהאָריקן קאָפּ, מיט בלויע אויגן, מיט צוויי רייען ציינער ווי פּערל און מיט אַ שמייכל אויפן פּנים, וואָס האָט ממש געלויכטן ווי אַ שטראַל פון דער ליבער זון.

זיין נאָמען איז געווען ניעדאשקאָווסקי. ער איז ביז דער רעוואָלוציע געווען אַן אַרבעטער אויפן באַרימטן „פּוטילאָווסקי זאַוואָד" אין פּעטערבורג: „פּוטילאָווסקי זאַוואָד" — דאָס איז געווען די פעסטונג פון דער רעוואָלוציע מקדמונים. אויף פּוטילאָווסקי זאַוואָד האָט, ווי באַוווּסט, געאַרבעט מיכאיל איוואַנאָוויטש קאַלינין, וועגן וועלכן ניעדאשקאָווסקי פלעגט כסדר דערציילן עפּיזאָדן פון אומבויגזאַמען רעוואָלוציאָנערן ווילן, פון מיפּער מענטשלעכקייט אין באַצוג צו אַרומיקע, דער עיקר, פון זיין קלוגן, אויפגעקלערטן קאָפּ.

ניעדאשקאָווסקי — לויט זיינע דערציילונגען — איז מיט קאַלינינען געווען אין באַציונגען פון פריינדשאַפט.

קאַלינין זאָל אים האָבן געשטיצט אין זיינע שטרעבונגען צו בילדן זיין אויסגעצייכנטן שטים־מאַטעריאַל: ער האָט פאַרמאָגט אַ שיינעם באַס, געזונגען שוין עטלעכע יאָר אין כאָר פון „מאַריאינסקי"־טעאַטער און נאָך דער רעוואָלוציע באַשלאָסן צו בילדן זיין שטים, ווערן אַ סאָליסט. אין דעם, לויט זיינע דערציילונגען, זאָל קאַלינין אים האָבן אונטערשטיצט. ער

*) אַ קלייַנבירגער און קאָן אַזוי זינגען.

איז שוין — אויב מיין זכרון פאַרפירט מיך נישט — געווען אָנגענומען אין קאָנסערוואַטאָריע. אָבער זיין פּרעכטיקע — ממש בלענדנדיקע — אויסערלעכקייט איז אומגעריכט געוואָרן אַ הינדערניש אין דער מצעגישער קאַריערע. די פּאַרטיי — ער איז געווען אַ קאָמוניסט, קאַלינינס אַ תּלמיד שוין אַ יאָר 6 — האָט אים אָנגעהויבן אַרויסרוקן אויף פאַרשידענע רעפּרעזענטאַטיווע פּאָסטנס.

— מען שטופּט מיך אין דיפּלאָמאַטיע, זאָל עס נעמען דער טייוול! — פּלעגט ער לוסטיק לאַכן, באַווייזנדיק זיינע פּערל־ציין און אָנפּילנדיק די לופט מיט קאַסקאַדן פון זיין סאַמעטענעם באַס — נו, וואָס בין איך פאַר אַ „דיפּלאָמאַט“, איך בעט אייך! מיין בלאָנדע טשופּרינע אויפן קאָפּ? אָבער אין קאָפּ איז ביי מיר נישט בלאָנד און נישט דיפּלאָמאַטיש —

און זיין געלעכטער פּלעגט זיך צעהילכן אין דריי אָקטאַוועס ווי אַ כראָמאַטישע גאַמע.

אַ יונג — אַ חיות! און אַ מוסטער פון דער אַרבעטער־אינטעליגענץ: פון איר איידלקייט, ערלעכקייט, מענטשלעכקייט.

אין ווילנע, ווי געזאָגט, איז ער געווען — דער פאַרשטייער פון מאָסקווער מאַכט ביי דער ליטווישער רעגירונג.

איך האָב זיך מיט אים באַקענט בעת איינעם פון פּאַרמישאָנ־קאָנצערטן אין די אַרמיי־אַפּטיילונגען, וועגן וועלכע עס איז שוין פריער דערציילט געוואָרן.

נאָך מיין „נומער“ — כ'האָב פאַרענדיקט מיט אַ פראַגמענט פון ניעקראַסאָווס „וועמען אין רוסלאַנד איז צו לעבן גוט און ווייל“ — איז ער צו מיר צוגעגאַנגען, האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַ שמייכל און מיט וואַרעמע בליקן, האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנט און, פעסט דריקנדיק מיינע, שטיל אַרויסגערעדט:

— איך בין געקומען אייך הערן לייענען די קלאַסיקער: דאָס האָט אַ שם אין אונדזערע קרייזן, אָבער דאָס, וואָס איך האָב דערהערט, שטייגט איבער אַלע דערוואַרטונגען. ווער זענט איר? פאַרוואָס זיצט איר אין ווילנע? אין ליטע? איז זענט אונדז נויטיק דאָרטן, ווי די מיליאָנען וואָלטן אייך אויפגענומען און איינגעשלאָסן אין זייערע פאַרשמאַכטע דאָרשטיקע הערצער —

און ער האָט מיך אַזוי צוגעדריקט צו זיין האַרץ, אַז איך האָב מיך דערפילט ווי אַן „עופהלע“ אין די אָרעמס פון אַ ריז.

אינגיכן איז ער געקומען צו מיר אַהיים, האָט זיך באַלד אָריענטירט אין מ יי נ ע „אמתן און סתירות“, אויסגעהערט מיינע — דעם לייענערס שוין באַקאַנטע — פּעריפּעטיעס פאַר די וואָכן. עס איז נאָך געווען אָנהייב פעברואַר און גישט אַלץ האָב איך געהאַט צו דערציילן, אָבער — ס׳האָט געקלעקט...

ער איז געבליבן זיצן אין פאָטעל, אָנשפּאַרנדיק דעם אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ אויף די הענט, און מיטאַמאָל — זיך האַסטיק אויפגעהויבן און גענומען שפּרייזן איבערן צימער.

— געגוג! — האָב איך דערהערט זיין טיף קול אין טענער ווי אין אייגענעם געוויסן אַריין געווענדעט — צו די אַלע אומגעלומפּערטקייטן מוז געמען אַ סוף! מיר מוזן אַרויסרייסן די ווילדגראָזן פון אונדזערע פעלדער! מיר זענען אַזוי מוראַדיק אָרעם אין קולטור=אַרבעטער, און אַרטיסטן זענען ממש אונדזער לופט און ליכט. קומען פּראַים, גאַרילעס און דערווייטערן פון אונדז אַזעלכע אוצרות צוליב נאַרישע כללים און פּרינציפּן, אין וועלכע זיי פאַרשטייען נישט ווו — „איין“ — ווו — „אויס“.

— אָבער אונטער די מאַסקעס פון קולטור=אַרבעטער קאָנען צו די מאַסן זיך אַריינבאַקומען שונאים און שפּרייטן גיפט

— דאַרף מען קאָנטראָלירן זייער אַרבעט, אָבער נישט פאַרשן זייער אָפּשטאַמונג! אַרבעטנדיק אין די מאַסן, וועלן זיי ווערן אונדזערע פריינד, בעת, ווערנדיק אָפּגעשטויסן, מוזן זיי ווערן — שונאים... נייַן, רעדט וואָס איר ווילט! איך זע מיין ערשטע אויפגאַבע אין דערנעענטערן אַלע טרעגער פון די פריעדיקע ווערטן צו אונדז און צוימען די ווילדע אויסדרוקן פון שנאה מצד עלעמענטן, וואָס קאָנען מער האַסן ווי טרויען...

אויף אַ קאָנצערט פאַר די רויטאַרמייער איז ער אויפגעטראָטן און געזונגען די „מעפיסטאָ“=קופּלעטן פון „פאַוסט“. מען האָט אים שטאַרק אַפּלאָדירט, און אויף „ביס“ האָט ער געזונגען „גרעמינס“ אַריע פון „יעווגעני אָניעגין“. אין זאַל איז געווען דער רעגירונגס=קאָמיסאַר פאַר די מיליטערישע ענינים („נאַרקאָם וואָיענדיעל“) — ראַסיקאַס. דאָס איז געווען אין אַלע פּרטים — דער הפוך פון ניעדאַשקאָווסקין.

אַ זון פון לעטישע טאַטע=מאַמע, אַ פאַרביסענער שונא פון אַלץ, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צום פאַראָקטאָבערשן לעבנס=שטייגער, האָט ער פיזיש נישט פאַרטראָגן קיין אות, וואָס האָט געקאָנט דערמאָנען די פאַרגאַנגענע און פאַרמשפּטע וועלט. דערהערנדיק ווי ניעדאַשקאָווסקי

„שלעפּט אַוועק“ די עטלעכע הונדערט רויטאַרמייער, וואָס ער — ראַסי־קאָס — איז זייער אָנפירער אין דערציער, צו דער וועלט און צייט פון פּעטערבורגער אימפּעראַטאָרישער אָפּערע, האָט ער פּשוט דערפילט, ווי די נעגל פון קאָנטררעוואָלוציע וואָלטן אים אָנגענומען ביים גאָרגל.

צום אומגליק האָט גיעדאַשקאָווסקי אָנגעהויבן אָפט זיך באַווייזן אין ציוויל — מיט זיידענע אויסבינדער, אין אַ ווייסן ווינער הוט און גע־פּוצטע שיך.

דאָס זענען שוין געשעענישן, וועלכע איך האָב נישט אַליין בייגע־ווינט, און איך דערצייל דאָס, וואָס כ'האָב געהערט.

פריער זאָל ער האָבן פאַרבראַכט אַן אָוונט אין אַ הויז ביי אַ רייכן קלאַסן־שונא, וווּ ער האָט אין אַ צאָלרייכער געזעלשאַפט געזונגען זיינע לידלעך — וועגן בעלער, גענערעלער, וועגן גאָלד און וועגן שדים. אים האָט אַקאָמפּאַנירט אויף אַ טייערן קלאַוויר אַ יונגע בורזשויקע. מען האָט געטרונקען, געטאַנצט און — געהוליעט ביז פאַרטאָג.

אַזוי האָב איך געהערט. אַליין בין איך דאָרט נישט געווען.

נאָך דעם איז ער באַשולדיקט געוואָרן — אין ספּעקולאַציע: ער זאָל האָבן אין עטלעכע פאַלן פאַר זיינע נישט־פּראָלעטאַרישע ידידים געביטן קערענקעס, אויסצאָלנדיק זיי — צאַרישע.

אַזוינס איז אויך מיט מיר געשען צוויי מאָל, און איך האָב אַ טאָג צען בעסער זיך גענערט.

שפּעטער זאָל ער האָבן זיך פאַרליבט אין אַ בורזשויקע — ביי די סצענעס פון זייער פאַרליבטקייט בין איך ווידער נישט געווען.

אין מערץ האָב איך זיך מיט אים נישט געטראָפן, און פּלוצלונג האָב איך זיך דערוווּסט, אַז ער איז אָנערקענט געוואָרן פאַר אַ „מיטלויפער פון דער ראַטנמאַכט“; אַז ער האָט אויסגענוצט זיין פּאָסטן און זיין מיסיע פאַר אייגענע נוצן און געבראַכט שאָדן דער רעוואָלוציע.

פאַרבליבן זענען מיר צוויי געשטאַלטן —

אַ צעשטראַלער, צעזונגענער, לויכטנדיקער אַרבעטער־אינטעליגענט פון פּעטערבורג, און אַ מענטש מיט גרינע אויגן, וואָס האָט געקוקט מיט אומ־צופרידנקייט אין שנאה אַרום זיך און זיין רעוואָלוציאָנערער אוצר איז גע־ווען — זיין אייזערנער ווילן אויסצוראָטן אַלץ, וואָס קאָן זיך נישט איינ־פּאַסן אין ראַם פון זיינע באַגריפן וועגן רעוואָלוציע.

* *
*

ווייטער (דעווינישסקי), וואָס איז געווען ביי אונדז אַן אָפּטער גאַסט, פּלעגט כּסדר פאַרפירן געשפּרעכן וועגן פּוילן, רעדן מיט באַוווּנדערונג וועגן פּוילישער קולטור, וועגן דער איידלקייט פון פּוילישע מענטשן.

צו די אָוונטן און נעכט, וואָס ווייטער פלעגט אויספילן מיט זיינע בילדער און טענער פון פּוילישן לעבן, וועלן מיר זיך נאָך אומקערן.

דאָ וויל איך דערמאָנען איין מאָמענט:

— וואַרט, וואַרט — האָט ער איינמאָל נאָך אַ 2-שעה-דיקן געשפּרעך לוסטיק אויסגערופן, אויפשטייענדיק פון ווייכן פאָטעל, אין וועלכן ער האָט ליב געהאַט איינצוזינקען און זיצן אומבאַוועגלעך, האַלטנדיק אַלעמען אַרום אונטער די פונקענשפּריצן פון זיינע דינאַמישע אויגן און קראַצנדיק כּסדר דעם ווינקל פון וואָנצע מיטן קליינעם פינגערל — וואַרט! איר וועט נאָך קומען זיך בוקן פאַר מיר און בעטן, אַז איך זאָל פאַר אייך רעדן, ווייל איר קענט דאָך נישט מער ווי „„גאַוואַריט פּאַ-רוסקי", — „אַד טי, גאַי יעסי", אבראַם וועניאַמינאָוויטש! און „פּאַ-רוסקי, וועט זיין — „גאַ-וואַריט וואָספּרעשטשאַיעטסיאַ" —

— פּויליש וועט מען רעדן! מיצקעוויטשן וועט מען לייענען, מאָ-ניושקאָן און שאָפּענען וועט מען האָרכן און באַוווּנדערן.

— און וואָס וועט זיין מיט יידיש, חבר רעדאַקטאָר פון יידישן פאַרלאַג? — האָב איך אים אַ פרעג געטאָן ווי צו-להכעיס זיין זעלבסטצו-פרידנקייט, וועלכע האָט מיך שאָקירט.

— מיט יידיש? —האָט ער איבערגעפרעגט, האַסטיק אויפהויבנדיק זיין אָדלער-בליק און קוקנדיק מיר אין די אויגן — מיט יידיש? הם... מיט יידיש וועט זיין נישט פויגלדיק. לפּחות — אין אָנהייב.

— אָבער קיין סך נחת האָט איר, רב אברהם, פון יידיש אויך איצט נישט, אויב איר האָט בכלל נחת פון עפּעס...

ער איז צוגעגאַנגען צום פענצטער.

— קומט אַהער! קוקט אַרויס אין גאַס! באַטראַכט די געשטאַלט מיטן טשוב, וואָס שטעקט פון אונטער דער פּאַפּאַכע. זעט וו ע ר עס פירט אָן מיט אייער לעבן, ווער עס דיקטירט אייך וואָס צו טראַכטן, וואָס צו רעדן —

— יידיש און יידן זענען אין דעם שפּיל גאָר אַ קליינע קאָרט.

די פראַזע האָט מיר אַ קלאַפּ געטאָן ווי אַ ספּרוזשינע, וואָס וואָלט זיך אַרויסגעריסן און דערלאַנגט אין שטערן —

אין דער נאַכט אויפן 19 אַפּריל האָבן די פּאָפּסישע אייזנבאַנער זיך אָפּגעקערט פון דער מאַכט פון דער ליטווישער ראַטן-רעפּובליק און דורכגעלאָזט קיין ווילנע אַ צוג מיט פּוילישע לעגיאָנערן.

עטלעכע שעה שפּעטער האָט ווייטער געקראָגן אין קאָפּ אַ פּוילישע קויל...

דערווייל לאָמיר ביי דעם בלייבן. צו פּרטים וועלן מיר קומען נאָך דעם ווי מיר וועלן דערציילן, וואָס מיר האָבן געזען און געהערט אין משך פון דריי-פיר וואָכן — ביז דעם 19 אַפּריל.

עס איז שוין אויבן געזאָגט געוואָרן, אַז אויף אַלע געביטן פון דער יידישער קולטור האָט זיך פאַנאַנדערגעוויקלט אַן אַרבעט, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַן אָנהייב פון אויפטוען, וועלכע וועלן פאַרוואָרצלט אויף דורות.

די רעוואָלוציע און אירע מאַכט-אָרגאַנען האָט לויט איר מהות, לויט אַלע אירע הנחות געמוזט שטיצן און פלעגן די ווערטן פון פאָלקס-קולטור ביי אַלע נאַציעס, וואָס דער צאַרישער מלוכה-אַפּאַראַט האָט אונטערדריקט.

ביים רודער איז געשטאַנען — נ י ג ע ר! אַלץ איז געלעגן אין די הענט ביי — ו י י ט ע ר ן! און מיט אַ נ - ס ק י ן, הגם ער איז געשטאַנען אָן אַ זייט און נישט געוואָלט הערן וועגן מיטאַרבעט (ווייל ער איז דאַן נאָך געווען אַ רוסישער „ס—ר“ אין אַ גרעסערער מאָס ווי אַ יידישער שרייבער; הגם ער האָט אָנגעשריבן דעם בונדישן הימן: „ברידער און שוועסטער אין עלנט און נויט“) — מיט אַנ—סקין האָט מען זיך אויך גערעכנט.

עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ ברייט-פאַרצווייגטע טעטיקייט. אין סאַמע אָנהייב — נאָך פריער ווי די רויטע אַרמיי איז געקומען — האָט ווייטער געגרינדעט „די וואָך“. איך האָב אָנגעשריבן מיין ערשטן יידישן אַרטיקל. אַרויס איז פון דער „וואָך“, שיינט מיר, סך-הכל 2 נומערן. שפּעטער איז אויף ברייטע יסודות, אין פאַרנעם פון אַ מלוכה-אינסטיטוציע אַנטשטאַנען דער פאַרלאַג — בראש מיט ווייטערן און ניגערן. דערצו — די טאָגצייטונג: „דער שטערן“ (הויפּט-רעדאַקטאָר באָרים אָרשאַנסקי). איך וועל מיר דאָ נישט דערלויבן זיך צו פאַרשפּרייטן וועגן פּרטים פון דער קולטור-טעטיקייט. ס'וואָלט איבערגעשטיגן די ראַמען פון מיין טעמע. איך וואָלט

נישט ווילנדיק געזינדיקט קענן אַ סך פֿאַקטן, דאַטעס, פּונקטן. און איך מוז צוגעבן, אַז אין זכרון האָבן זיך מיר צונויפֿגעפּלאָנטערט עפּיזאָדן פֿון 1919 מיט 1939.

קער איך מיך אום צו דעם, וואָס איז פֿאַרפֿלאָכטן דירעקט מיט מײַנע טעג און וואָכן.

אין ווילנע האָט זיך געגרינדעט אַ יידישער שרייבער־פֿאַריין. צו מײַן פֿאַרדרוס קאָן איך נישט מיט פֿולער זיכערקייט אָנרופֿן דעם נאָמען פֿון ערשטן פֿאָרזיצער. (מיר דוכט זיך, אַז — משה שאַליט. זלמן רייזענען געדענק איך נישט פֿאַר יענע חדשים, הגם איך ווייס, אַז ער איז אין ווילנע דעמאָלט שוין געווען). אין נייעם פֿאַריין פֿלעגן פֿאָרקומען פֿאַרזאַמלונגען פֿון דער גאַנצער שרייבער־משפּחה. מיר פֿלאָנטערט זיך אין זכרון די וווינונג פֿון דאָקטאָר צמח שאַבאַד, אויף גרויס פּאָהולאַנקע. דאָרטן פֿלעגן אַרומגערעדט ווערן ענינים פֿון היסטאָרישער וויכטיקייט. איך געדענק די זיצונג וועגן דער יידישער ענציקלאָפּעדיע, נאָך וועלכער איך בין שפּעט נאָך האַלבער נאַכט געגאַנגען אַהיים דורך די פּוסטע גאַסן (שפּעטערדיקע — „סלאָוואַצקי“, „מאַקאָווע“) צוזאַמען מיט ניסן פּופּס. מיר האָבן גערעדט וועגן עניני דיומא, צווישן דעם — וועגן דער פֿאַרשטייענדיקער „וואָך פֿאַר דער אָרעמקייט“.

אין דער לופֿט האָבן אָפֿט געקנאַלט האַרמאַטן. מיר האָבן זיך געזעגנט מיט דער דעה: „ווער קאָן עס שיסן“?

— מסתמא, איבונגען?

פֿאַרטאָג איז אָנגעקומען דער צוג מיט די לעגיאָנערן.

איז עס געווען די נאַכט פֿון 18 אויפֿן 19 אַפּריל.

אָבער פֿריער זענען אין פֿאַריין פֿאָרגעקומען אָפֿטע פֿאַרזאַמלונגען, און אויף איינער פֿון אָט־די פֿאַרזאַמלונגען האָט אַנ־סקי פֿאָרגעלייגט אויסצוהערן זײַן פּיעסע —

— „צווישן צוויי וועלטן“ אונטערקעפּל: „דער דיבוק“, דראַמאַטישע לעגענדע אין 4 אַקטן —

האָט ער שטיל געמאָלדן און איבערגעקערט דאָס שערבלאַט פֿון כתב־יד.

X. אַנ־סקי לייענט דעם „דיבוק"

דאָ מוז איך קורץ און בינדיק זאָגן: אין מיין לעבן — פון מיין פיר־און־דרייסיקסטן לעבנסיאָר ביז היינטיקן טאָג — איז אַנ־סקיס ווערק מיר געווען און פאַרבליבן דער עיקר — הן פון שעפערישן אויפטו און דער־גרייכונג (אַזוי מיינט דאָס רוב יידישע טעאַטער־לייט, מעסטנדיק מיין טע־טיקייט מיט דער געשטאַלט פון „עזריאלקע מיראָפּאָלער", איך. דאַקעגן, מ יי ן נ י ש ט אַ ז ו י!), הן — מאַטעריעל, פּשוט גערעדט: פון ח י ו נ ה. מיר ווען — אם ירצה השם! — שטופנוויז פאַנאַדערוויקלען פאַרן לייענער בילד נאָך בילד, עטאַפּ נאָך עטאַפּ, עפּיזאָד נאָך עפּיזאָד דאָס רייכע און פילפאַרביקע בלאַט פון דער „דיבוקיאַדע" אין יידישער טעאַטער־געשיכטע (איך מייד אוים דעם אויסדרוק „קולטור", ווייל דאָ וואָלט געווען אַ צו גרויסער צומיש פון — א ו מ־קולטור), אָבער איך וואָרן דערביי. אַז קיין געשיכטע שרייב איך נישט אין שייכות מיטן „די־בוק", פּונקט ווי איך שרייב זי נישט אין שייכות מיט קיין שום אַנדער פאַל. אַזוי ווי דער קאַפּיטל וועגן צאר איז געווען נאָר אַ פּונקט אין מיינע זכרו־נות אַזוי וועט אויך וועגן — להבדיל בין קודש לחול — אַנ־סקין און וועגן „דיבוק" אין מיינע זכרונות געבראַכט ווערן א ו י ס ש ל י ס ל ע ך דאָס, וואָס איך האָב געזען מיט מיינע אויגן, געהערט מיט מיינע אויערן און טראָג אין מיין געמיט און געוויסן אין משך פון דער צווייטער העלפט פון מיין לעבנסוועג (כמעט: פון 1919 ביז 1959 אַ קימא לן פון 40 יאָר. איך בין היינט אַלט סך הכל — 73).

די אַנגעקינדיקטע עטאַפּן און עפּיזאָדן וועלן אָבער קומען שפּעטער לויט זייער כראָנאָלאָגישער אָנגעזאַמלטקייט און לויט די טיפע און אָפט — צו אָפט! — ווייטיקפולע שפּורן, וועלכע איך האָב אין שייכות מיט זיי געהאַט צו טראָגן און וועלכע זענען אַלע — כמעט אָן אויסנאַם — פאַר־בליבן ווי נישט פאַרהיילטע טיפע ר א צ ן — נישט צו זאָגן

„ווגדן" — דורך די יאָרצענדליקער פון מיין אַקטיאָרישער יידישקייט און יידישער אַקטיאָרישקייט אין אַנגעווייטיקטן. מידן הארצן...

מיר האַלטן ביים ווינטער־אָוונט אין ווילנער יידישן שרייבער־פאַריין, אין פעברואַר 1919 (אפשר — מערץ?).

סעמיאָן אַקימיטש לייענט זיין דראַמאַטישע לעגענדע.

אין איינצלנע פּ אַ ק ט ן קאָן איך מיך פּלאָנטערן און איך בין נישט זיכער, צי אַלץ, וואָס איך דערצייל וועגן דעם, וואָס איז געווען געוואָרן וועגן „דיבוק" אין מיין קעגנוואַרט — גיב איך איבער פּינקטלעך.

אַזוי, למשל, שיינט מיר פּאַר זיכער, אַז אַנ־סקי האָט יענעם אָוונט דערציילט, אַז די פּיעסע האָט ער געלייענט פאַר ק. ס. סטאַניסלאַווסקין (אין ערשטן מלחמה־יאָר? 1915? אָדער דאָ האָב איך אַ טעות?); אַז סטאַניסלאַווסקי האָט אים געראָטן אַריינפירן די ראָלע פון „משולח" (דאָס האָב איך פון אַנ־סקין באַזוני געהערט. אָבער עס קאָן זיין, אַז — נישט יענעם אָוונט); אַז דעם רוסישן עקזעמפּליאַר האָט ער קיין ווילנע נישט מיטגעבראַכט... פאַרלאָזנדיק מאָסקווע בחיפּזון, האָט ער נישט באַוויזן אָפּצונעמען ביי סטאַניסלאַווסקין דעם איינציקן עקזעמפּליאַר, און — איצט אין ווילנע — האָט ער דעם „דיבוק" אָנגעשריבן אַ צווייטן מאָל — אין יידיש. דאָס געדענק איך פון יענעם אָוונט, און, אויב נישט אין יענעם אָוונט, האָט ער עס מיר דערציילט בעת אונדזערע שפּעטערדיקע־פילצאָליקע געשפּרעכן אויף דער טעמע. פאַר די ווייטערדיקע אַנדערטהאַלבן יאָר האָבן מיר זיך אין ווילנע, אָטוואָצק און וואַרשע געטראָפן צענדליקער מאָל, און אַ חדשים צוויי אין אָטוואָצקביידע געוווינט — אַ דריי וואָכן — אונטער איין דאַך (ביי זיינער אַ קרובה אין דער משפּחה לאַאום).

אין שאַליטס זשורנאַל „דאָס לעבן" איז נאָך דער אויפפירונג פון די־בוק" ביי די „ווילנער" געווען אַ ריי אינטערעסאַנטע אַרטיקלען, עסייען, נאָטיצן וועגן „דיבוק" (בתוכם מיין אַרטיקל: „האַמלעט" און דער „די־בוק"). אַז איך האָב דעם זשורנאַל דערזען אין יאָר 1957, האָט מיך אי־בעררעשט אַ בינטל פּרטים וועגן דעם, ווי אַזוי אַנ־סקי האָט צום ערשטן מאָל געלייענט דעם „דיבוק", וועלכע איך הייב נישט אָן צו געדענקען... דערביי — וועגן מיין התפּעלות פאַרן שטיק. אין די דאָזיקע שורות האָב איך די עיקר־כוונה צו דערציילן, אַז יענעם אָוונט האָב איך דעם „דיבוק" נישט פאַרשטאַנען און נישט אָפּגעשאַצט.

לאָמיר דערציילן וואָס דאָרטן איז געשען.

פון די אָנוועזנדיקע געדענק איך בולט — ניגערן, ווייטערן, פרידאַ יאַפע — די פרוי פון באַרימטן דיכטער לייב יאַפע — פון קולטור־אַמט. קאַצענעלסאָגען און — מיר שיינט — אָרשאַנסקין. דאָס עצם בילד: ווי אַזוי אַנ־סקי האָט געלייענט און איינצלנע סצענעס געדענק איך לחלוטין נישט. איך בין אין דער הינזיכט תמיד געווען און בין היינט — אַ קאַליקע. עס איז נישט אויסגעשלאָסן, אַז איך בין איינגעשלאָפן — אַזוי ווי דאָס האָט אין מיין לעבן — צו מיין פאַרדרוס און שאַנד — מיט מיר פּאַסירט צענדליקער מאָל אין קעגנוואַרט פון אָנערקענטע און פּראָמינענטע אויטאָרן, וואָס האָבן פאַר מיר געפּרוווט לייענען זייערע ווערק: אַ פּלאָג, אַ שטראָף, אַ פּגע־רע — באַשערט מיר פון רבונו של עולם!

איך געדענק אָבער קלאָר דעם פאַרלויף פון די אָפּהאַנדלונגען — נאָכן לייענען.

קאַצענעלסאָן האָט זיך קאַטעגאָריש אַרויסגעזאָגט קעגן דעם ווערק צוליב זיין אופן צו גלאָריפיצירן די כלי־קודש מיטן בית־מדרש מיטן גאַנצן קלאַפּער־געצייג פון אמונה, קדושה, נשמה און דעם קאָמפּלעקס בילדער און באַגריפן און געשטאַלטן, וואָס מיר זענען היינט באַרופן אויסצוואָרצלען, און דאָ קומט מען מיט דער כוונה זיי צו פּאָפּולאַריזירן.

אַנ־סקי האָט, ענטפערנדיק אויף אָט דער קריטיק, גערעדט וועגן דעם, אַז פאָלקלאָר און „כלי־קודש" זענען גאַנץ אַנדערע וועלטן. דאָ איז די ליבע מנצח די כוחות פון גאָלד און זילבער; דאָ טרעט אויף דער מענטש פון פאָלק, וועלכער זעט דעם צדיק „אין אַ פּויערישן מיזליק מיט אַ שטריק אַרומגעגאַרטלט" און מאַכט חוזק פון די צדיקים אין די גילדענע פאַנטאַ־פעלער מיט די 24 כלי־זמרים און גילדענעם שטול מיטן אויפשריפט: „מלך ישראל חי וקים". אָט דער פאָלקס־מענטש שרייט אויס צום „צדיק", וועלכער האָט „פאַרשפּילט": „ברוך דין אמת!" —

איז עס אידעאָלאָגיש גענומען — ר ע וו אָ ל ו צ י ע !

און — ר ע וו אָ ל ו צ י ע איז, פאַרשטייט זיך, די גאַנצע געשטאַלט פון „חננען", וועלכער שטרעבט צום גוטן דורך דער „סיטרא אחרא"; וויל אויסלייטערן „די טומאה אַזוי, אַז אין איר זאָל בלייבן נאָר קדושה"; וויל „דערגרייכן צום קלאָרן פינקלדיקן אמת דורך וועגן נישט הייליקע" און איז —„פון די, וואָס זוכן נייע וועגן".

אַזוי האָט אַנ־סקי געענטפערט דעם פאָרשטייער פון קולטור־אַמט.

איך קאָן מיך דאָ נישט איינהאַלטן צו דערציילן, אַז אין 3 יאָר אַרום צו דער אויפפירונג פון „הדיבוק" אין טעאַטער „הבימה" (תרגום חיים

נחמן ביאַליק — מיט לבנה־אותיות, און פּעטיט: „מאת ש. אַנ־סקי" — איז געווען אָפּגעדרוקט אויפן אפיש. דאָס איז שוין אַ פּרט פון קולטור־פּנקס"!) — האָט וועגן רעקוויזיט — טליתים און שופרות — געזאָרגט נישט קיין אַנדערער ווי — וולאַדימיר אילייטש ל ע נ י ן.*)

ניגער האָט לאַנג און נישט פאַרשטענדלעך פאַר מיין אַמעראַצישן מוח גערעדט וועגן די ציטאַטן פון אַלטע ספרים, וועלכע מאַכן דאָס ווערק פאַר אַ זאַמלונג פון פאָלקלאָר, אָבער ווישן אָפּ יעדן סימן פון ליטעראַ־רישן אויפטו, אויב וועגן ליטעראַטור קאָן דאָ בכלל די פראַגע געשטעלט ווערן.

— עס איז אפשר יאָ מעגלעך צו באַהאַנדלען דאָס שטיק, אויפ־געמענדיק עס טעאַטראַליש? — האָט ניגער צוגעגעבן מיט אַ נישט־באַ־האַלטענער כוונה צו פאַרענדיקן מיט אַ „העפּיענד" זיין שווערע אַרויס־זאָגונג, וואָס האָט אויף אַלע אָנוועזנדיקע געווירקט, ווי אַ מין פאַר־משפּטונג אויף אייביקער תפיסה דעם מחבר און זיין חיבור.

אַנ־סקי איז געזעסן אַ דערשלאָגענער. די דערמוטיקנדיקע מיינונג. וואָס ער האָט מיט יאָרן צוריק אויסגעהערט פון סטאַניסלאַווסקין, האָט אים נישט געקאָנט זיין קיין קוואַל פון פרייד, בעת איצט האָט ער פון אָנערקענטן אויטאָריטעט אין דער יידישער ליטעראַטור־קריטיק דערהערט אַזאַ ממש אָ פּ ו י ש נ ד י ק ע מיינונג וועגן ווערק, אין וועלכן ער האָט אַריינגעהויכט דעם אָטעם פון זיין האַרץ, און וועלכן ער האָט צום ערשטן מאָל געלאָזט הערן — אויף יידיש... ער האָט געהאָפט, אַז די פּערלען פון פאָלקלאָר, איינגעפאַסטע אין ראַמען פון געלונגענעם סצעניש איינפאַל און אויף י י ד י ש, וועלן ווערן אויפגענומען מיט אָנערקענונג.

ער האָט געמענט, ער האָט געהאַט אַ גרונט אַזוי צו האָפן: די מיליאַ־נען יידן אין אַלע ווינקעלעך פון דער וועלט האָבן דאָס ווערק אויפגענומען מיט פלאַמען פון התפעלות. עס איז איבערזעצט אויף שבעים לשונות, עס האָט באַגייסטערט אַן איטאַליענישן קאָמפּאָזיטאָר, און מען האָט אין מי־לאַנער „לאַ סקאַלאַ"־טעאַטער אויפגעפירט די אָפּערע „דער דיבוק".

אָבער יענעם אָוונט אין ווילנער שרייבער־פאַריין האָט דער גרויסער דיכטער געמוזט איבערלעבן די פאַרביטערונג און בלייבן נישט אָנערקענט

*) זע די „גאָלדענע קייט" ב. 1 (אַרטיקל פון דוד וואַרדי).

דורך מענטשן, פון וועלכע ער האָט אַמווייניקסטן געקאָנט דערוואַרטן אַזאַ גלייכגילט צו די אוצרות פון זיין ווערק.

אָבער איך שרייב דאָך מ יי נ ע מעמואַרן!

דאָ האָט זיך פאַרן לייענער אַנטוויקלט אַ בילד פון אַנ־כּקים זכרונות. וואָס פרעגט זיך, האָט דאָס ביז איצטיקע בילד צו מיר?

נאָך ניגערן האָט זיך אַרויסגעזאָגט ווייטער (איך בין נייטש ערוב פאַר דער פּינקטלעכקייט אין פּונקט: „פריער־שפּעטער". דאָ איז אָפּגע־שילדערט דאָס בילד אין זיין גאַנצקייט).

ווייטער האָט בעצם גאָרנישט געזאָגט. פון דערמונטערנדיקע טענער קיין סימן נישט.

אויפן פּנים זיין באַקאַנטער שמייכל פון אָפּרופנדיקער איראָניע. דער זין פון זיין קורצן וואָרט איז געווען: „איך האָב אַליין געזינדיקט אויפן געביט פון דראַמאַטורגיע, אָבער מיינע אייגענע שוואַכקייטן האָב איך תמיד געפילט, געקענט און, הגם מיט „יאַשטשערקעס", — פון זיך גע־לאַכט. אויף פרעמדע פאַרמעסטונגען איז מיר שווער צו זאָגן מבינות. אָבער מיר שיינט, אַז פאָלקלאָר איז נישט קיין חסרון. אַ חסרון איז אַ י־ ב ע ר ל אָ ד ו נ ג. און אין דעם פּרט, מיינט זיך מיר, האָט דער אויטאָר פאַרלוירן יעדע מאָס און וואָג. רעוואָלוציע איז עס! אַוודאי איז עס רעוואָ־לוציע! אָבער — נישט דורך טעאַטער און לחלוטין נישט דורך ליטעראַ־טור". מיר זענען געווען — אין בתי־מדרשים, אין קדשי־קדשים, אין עו־למות העליונים, ביים כּסא־הכּבוד נעבן סאַמע רבונו של עולם —

פון ט ע אַ ט ע ר אָבער זענען מיר געבליבן אויף אַ מהלך רב, און מיר איז שווער זיך פאָרצושטעלן, אַז סטאַניסלאַווסקין אַליין קאָן גע־לינגען פון אָט־דער קופּע שמות צו שאַפן אַ פאָרשטעלונג און איינהאַלטן דעם צושויער $2\frac{1}{2}$ שעה...

נאָך אַ שטילער, דערדריקנדיקער פּויזע, בעת וועלכער אַלע זענען גע־זעסן מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, דערהער איך אַנ־סקים קול... ער האָט, אַזוי ווי דורכרייסנדיק אַ שיכט הייזעריקייט, וועלכע האָט אים כּמו געשטיקט, זיך אויסגעדרייט מיטן קאָפּ — דעם ווייסן אָדלער־קאָפּ — צו מיר און זאָגט:

— נאָך די מיינונגען פון פּאָליטיקער, קריטיקער און אַנדערע זאַכ־קענער וואָלט איך נייגעריק געווען צו הערן: וואָס וועט זאָגן דער אַרטיסט?

איך בין געוואָרן איבערראַשט. אפשר וואָלט איך געפּרוווט זיך אַרויס־זאָגן לויט מיין אייגענער איניציאַטיוו און וואָלט דאַן בלי ספק געווען גע־

שמויסן פון מיין גרויסער ליבע צו אַנ־סקין, און מיין וואָרט וואָלט גע־האַט די כוונה צו פאַרטרייבן די שטיינערנע וואָלקנס אויף זיינע הימלען.

אָבער זיין ווענדונג צו מיר האָט מיך פשוט צעטומלט.

די אָנגעשטעקט פון זיינע הייזעריקע טענער, האָב איך דערפילט אַ קנויל אין גאָרגל און — געשוויגן.

אַלע אַרום האָבן מיך אָנגעקוקט, און מיר האָט זיך געדוכט, אַז אַלע שרייען: „שווייגט נישט!"

באַזונדערס זע איך נאָך איצט דעם שטומען רוף פון צוויי ווונדער־באַרע שוואַרצע פרויען־אויגן —

דאָס האָט געקוקט אויף מיר און שטום געשריען: „שווייגט נישט!" — פרידאַ יאַפע.

און איך האָב געזאָגט — לערך — לאמור:

— אין ליטעראַטור בין איך אַ קנאַפּער מבין, פון פאַלקלאָר האָב איך נישט קיין קלענסטן באַגריף. אין טעאַטער מאַכן איצט רעזשיסערן פון שניי גאָמולקעס, און סטאַניסלאַווסקי וועט דאָ אָן ספק געפינען מאַ־טעריאַל פאַר אַ פאַרשטעלונג.

אָבער פאַר מיר איז טעאַטער געווען און וועט זיין ווי לאַנג איך וועל לעבן און שפּילן — ר אָ ל ן! „ראָלן" — דאָס זענען פאַרן שוישפּילער די פּעדלען, די ספּרונגעס, די בויגנס, די פּויקן, אויף וועלכע ער שפּילט אויס די מעלאָדיעס פון זיין האַרץ און געדאַנק.

קיין ראָלן, סעמיאָן אַקימיטש, האָב איך, הערנדיק די לעגענדע, נישט דערפילט... וואָס צו שפּילן — נישט געפונען.

איך פיל, אַז דאָ זענען באַהאַלטן אוצרות, וועלכע מיר שאַצן נישט אָפּ; איך פיל מאָטיוון, וועלכע קאָנען זיך צעקלינגען איבער שטחים און דורות.

אָבער נישט דורך סצענישע מייסטערזינגער וועלן צו דער וועלט קומען אָט די אוצרות און מאָטיוון.

אַזוי — די לעצטע שורות וואָרט אין וואָרט, אות באות — האָב איך — אַבֿרהם בר' בנימין — יענעם אָוונט געזאָגט נאָך דעם, ווי אַנ־סקי האָט איבערגעלייענט די דראַמאַטישע לעגענדע „צווישן צוויי וועלטן" (דער דיבוק).

מען איז זיך שטיל — דערדריקט, ווי פֿאַרשעמטע, ווי אָפּגעשמיסע־
נע — צעגאַנגען.

גאָט ברוך הוא האָט אין הימל אָן ספק — געלאַכט.

מלאכים — האָבן געוויינט.

וואָס אַנ—סקי האָט געטראַכט ווייס איך נישט.

געזאָגט האָט ער גאָרנישט.

און לעת־עתה איז עס — גאָר.

אין אַ קנאַפּן יאָר ארום וועט קומען — נאָך און נאָך...

XI. אָרלעֶר־פּלי

אַז איך האָב געהאַט „אַ פעדער אין האַנט“, דאַרף דער לייענער וויסן, אויב ער וועט זיך דערמאָנען דעם קאַפּיטל אונטער אַזאַ מין קעפּל אין פריערדיקן באַנד.

אָבער פאַר די צען יאָר, וועלכע זענען אַוועק זינט איך האָב אָנגעשריבן די „צוויי ראסן“ און אַ נעקראָלאָג אויפן טויט פון קאָקלען ענעי, פלעג איך אויסער צופעליקע אַרטיקלען, צעשאָטענע איבער צופעליקע צייטונגען, שרייבן כסדר... ב ר י וו. בריוו האָבן פאַרנומען אַ גרויס אָרט אין מיין לעבן, אָבער קיין ברויט און קיין לאָרבערס האָט עס מיר שאַפן, פאַרשטייט זיך, נישט געקאָנט און קיין שליסל צו די טירן פון דער „אייביקייט“ האָט עס מיר אין האַנט נישט געגעבן.

איצט האָט געשלאָגן מיין שעה פון „ליטעראַרישן אויפשווונג“

קורץ נאָך דעם, ווי ווייטער איז געקומען פון סיביר קיין ווילנע האָבן מיר — ווי שוין דערציילט — אויפגעפירט ביי ליפּאָווסקין „דעם שטומען“. איך האָב געשפּילט דעם „פריינד“, אַלעקס שטיין — „אַלעקסאַנדער“, אַסתר ליפּאָווסקי — „אסיע“, און, ווי ווייט איך געדענק, — האַש — דעם „מחותן ר' לייב“ (דאָ איז פאָרגעקומען אַ קאָנפליקט צווישן מיר מיט לעאָניד סאָקאָלאָוו, וועלכער האָט פּרעטענדירט צו שפּילן „אַלעקסאַנדער“, אָבער די מאָטיוון פון יענעם מין קאָנפליקטן מייד איך דאַ אויס).

דעמלט בין איך געווען איבערצייגט, אַז ווייטער איז צופרידן, דערהויבן... פון אונדזער ערשטן איבערלייענען דאָס שטיק אין מינסק ביי סאַשע גערמאַיזען אין שטוב זענען אַוועק אַ 7 — 8 יאָר... און וויפל געשעענישן! און וועלכע איבערלעבונגען! איך האָב געמיינט נאָך דער פּרעמיערע פון „שטומען“ (דאָס האָט געמוזט זיין אין אָנהייב נאָוועמבער 1918), אַז דער אויטאָר וועט קומען א צעפלאַמטער, אַ באַגייסטערטער, הגם איך האָב גוט געזען אין ספּעקטאַקל, אַז — „זאָל דאָס אונדז צוקומען

וואָס אונדז פעלט", אָבער דאָס, וואָס פון אונדז האָט אַ ניכטער, אָפן אויג געקאָנט דערוואַרטן, האָט דער ספּעקטאַקל אַרויסגעלייגט מיט אַ פולן הויפן.

איצט רעטראָספּעקטיוו מיין איך צו האָבן אַן אויסשעפּנדיקע דערקלערונג פון זיינע הושים און פון זיין אויפפירונג. אָבער דאָס איז נישט קיין טעמע פון מיינע זכרונות, און איך מוז פון דער טעמע וויכן ווי „אַ שד פון ווייראַיך" — לויטן אַלטן ווערטל: נישט מיין טעמע איז עס, ווען אפילו — מיינע וויטיקן, ווען אַפילו מיין „זאַר".

איך האָב ווייטערס קילקייט צום ספּעקטאַקל דערקלערט מיט זיין גלייכגילטיקייט צום עצם ענין: „טעאַטער". איך האָב געטראַכט, אַז ער טראָגט אויף זיינע שולטערן אַ צוגיבטערן קאָפּ צו קאָנען ווערן שיכור פון אַזאַ משקה ווי אַ ספּעקטאַקל אין ליפּאָווסקיס „פּאָלקס־טעאַטער".

אַז ער האָט זיך צו מיר געמאָלדן אין ענין פון זיין „וואָר", האָב איך זיך איבערציינגט, ווי ווייט איך בין געווען גערעכט אין מיין — דעמלט נאָך אין אונטערבאַוווסטזיין פאַרשטאַרקטער — מיינונג, אַז ער איז נישט קיין טעאַטער־מענטש „פּאַר עקסעלאַנס"; אַז טעאַטער איז נישט מער ווי איינער פון זיינע שטיפערישע פּלירטן —

זיין סטיכיע איז געווען פּאַרלאַג!

נאָך מיט יאָרן צוריק האָט ער געזאָגט מיין מוטער, אַז איך „שרייב אַ פּרעכטיקן יידיש", ווען זי האָט אים געוויזן מיינעם אַ בריוו. און דעמלט נאָך האָט ער געזוכט אַ געלעגנהייט מיך „אָפּצורייסן פון די פרעמדע וועלטן און איינשפּאַנען אין יידישן וואָגן". נאָך זייענדיק ביעליאַעווס אַן אַקטיאָר, האָב איך פון יעקב בן־עמי און לאַזאַר פריד געהערט וועגן ווייטערן און זיינע פּאַרמעסטונגען אויפן געביט פון יידישער קולטור, און אַז ער קערט זיך כסדר אום צום „רייכן בן־יחיד, וואָס וואָלט אונדז געקאָנט אַ סך איינברענגען, ווען מיר געפינען דעם וועג צו אים".

ווייטער איז געווען אַ דורכגעטריבענער פּראַקטיקער און אים האָט אָן ספק געלאָקט דער 4־שטאָקיקער בנין, וועלכן ער וואָלט כהרף־עין פאַרוואַנדלט אין אַ באַרג ספרים.

אין איינעם פון די ערשטע שמועסן ביי מיר נאָך זיין צוריקקומען פון סיביר, האָט ער אַריינגעוואָרפן אַ פראַזע:

— איר זענט דאָך איצט דער פּולער דעה־זאָגער איבער אייערע על־טערנס פאַרמעגן. טראַכט איר נישט, אַז איר האָט התחייבותן לגבי קונסט, ליטעראַטור?

אין גערענק, אַז איך האָב גאָרנישט געענטפערט. איך ווייס, אַז אונ־טערשטעלן אונטער מיינע הינקענדיקע פעיקייטן אַ גאָלדן שאַכטל — אַזוי ווי פּאַפּוס ביי גאָלדפאַדענען אין „בר־כוכבא“ — איז מיר פון מיינע ערשטע טריט געווען עקלדיק. און האַנדלען מיט „קונסט“ און „קולטור“ האָט מיר אויסגעזען נישט בעסער ווי האַנדלען מיט שוכ־וואַרג.

דער עצם געדאַנק וועגן מישן די צוויי זייטן פון מעדאַל אויף מיין לעבנסוועג איז מיר געווען פרעמד.

ווייטער, מעשה־פּקח, האָט עס תיכף דערפילט.

אין אַ קורצער צייט שפּעטער האָט אויף מיר געמאַכט אַ טיפן איינ־דרוק זיין רעפּליק נאָך מיינער אַ לאַנגער טיראַדע וועגן דעם, וואָס עס מוז אין יידישן טעאַטער ווערן דורכגעזעצט און איינגעפלאַנצט. —

— אויב דער ענין איז נישט בלויז אַ פּונקט אין פּאַרטיי־פּאָליטישע קאָדעקסן און נישט בלויז אַ פּונקט אין די רעזאָלוציעס פון קאָנפערענצן; אויב קונסט איז דער געהעריקער גראַד פון אונדזער גייסטיקער היץ; אויב מיר זענען, אַ ל ס פ אָ ל ק, נישט הינטערשטעליק קעגן די י ח י־ד י ם, וועלכע האָבן זיך אין די צעגדליקער — אפשר הונדערטער — פון פאָלק אָפּגעריסן און זענען אַוועק און האָבן זייערע טאַלאַנטן — זייע־רע יידישע הערצער און מוחות — אָפּגעגעבן פרעמדע געניטער.

איך האָב יענע חדשים אויף דער טעמע גערעדט אָפּט מיט אַנ—סקין, מיט ניגערן, מיטן דן קאַפּלאַנאָוויטשן און יענעם אָוונט — מיט ווייַ־טערן.

זיינע אויגן האָבן אויך דאָס מאָל ווי תמיד געלאַכט. אָבער עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז זיין לאַכן שטאַמט נישט פון חוזק, נייערט — פון פרייד...

— וואָס מער איך דערקען אייך — האָט ער אָנגעהויבן און זיינע אויגן האָבן אַלץ ברייטער געלויכטן — וואָס מער איך הער זיך צו צו אייערע אָפּטמאָל אַזעלכע פון דער ווירקלעכקייט אָפּגעריסענע פאַנטאַזיען: אַזעלכע אין זיבעטן הימל שוועבנדיקע פּלענער, ווונטשן, כוונות, — אַלץ מער ווערט מיר קלאָר, אַז גערעכט זענט איר, דער אומפּראַקטישער, דער

אין הלומות פאַרבלאָנדזשעטער, דער פאַרשיכורטער, פאַרווירטער, וואָס מיטן קאָפּ אַראָפּ נעמט ער אויף די וועלט און אירע וועגן און אירע וועגן.

ער איז אויפגעשפּרונגען, דורכגעשפּרייזט אַהין און צוריק דאָס רויִ־מיקע צימער, זיך אָפּגעשטעלט און אַרויפגעלייגט זיין רעכטע האַנט אויף מיין שולטער.

— הערט מיך אויס, מאָרעוווסקי, מיר ביידע זענען צוויי אַזעלכע אַנ־טיפּאָדן, וועלכע, זייענדיק דערווייטערט, קאָנען זיך נאָר קריגן. אָבער, זייענ־דיק צוזאַמען, קאָנען מיר איבערקערן די וועלט, ווייל איינער טראָגט אין זיך דאָס, וואָס דעם צווייטן פעלט. אַ תנאי קודם למעשה איז נאָר —

מיר זאָלן איינער דעם צווייטן טרויען, איינער אין צווייטן — גלויבן און אין דער פינצטער נאָכגיין אָן ספקות און וואַקלעניש.

— קאָנט איר מיר טרויען אין דער מאָס, ווי איך אין אייך גלויב? זאָגט מיר אָפן! שטערט אייך נישט. אויב היינט האָט איר נישט קיין ענטפער, וועל איך וואַרטן. איך וועל מיין גלויבן נישט פאַרלירן. און אייער צוטרוי וועל איך געווינען.

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אין טיפן פאָטעל און תיכף אויפגעשפּרונ־גען.

— יאָ: דער עיקר! וועגן אייער פאַרמעגן אין שייכות מיטן רעאַליזירן די פּלענער פון פאַרלאַג, פון טעאַטער, זאָלט איר פאַרגעסן און קיינמאָל דערפון נישט רעדן מיט מיר. איך דאַרף האָבן אייער משוגעת, אייערע מעטאַפאָרישע איינפאַלן, אייערע ווילדע אויסטראַכטענישן. פאַר קיין שותף טויגט איר מיר נישט. דאָס זאָלט איר וויסן און געדענקען.

איך בין נאָך זיין אַוועקגיין געבליבן זיצן ביים טיש... איך האָב זיך גענומען צום טינט און פּאַפּיר. אַז איך האָב זיך אָפּגעריסן פון שרייב־טיש, האָט אין פענצטער געלויכטן אַ בלאַסער פרימאָרגן.

אַ נאָוועמבער־פרימאָרגן, אַ נישט־דרייסטער, אַ דערשראָקענער, אַ דער־שלאָגענער.

און נאָך דעם זע איך אים ביים זעלביקן טיש מיטן פאָרשלאַג צו געבן אַן אַרטיקל פאַרן נייעם וואָכנזשורנאַל: „די וואָך“.

כ׳האָב דעם אַרטיקל אָנגעשריבן, אים — אין אַ טאָג, אפשר 2 אַרום — אָפּגעגעבן. ער האָט דורכגעזיפּט די בלעטלעך מיט זיינע לאַכנ־דיקע אויגן און מיט אַ שמייכל געזאָגט:

— פּימסנהאָליץ!
און אַנטלאָפן.
און אויף מאָרגן געקומען.
— איר מוזט דערלויבן אויסשטרייכן די ערשטע שורה: „עס ציטערט די וועלט“.
איך האָב אַריינגעקוקט.
— נישט מעגלעך: דאָס איז דער אינהאַלט פון גאַנצן אַרטיקל, און די שורה איז דער ק אָ פּ!
— איז אָבער די מעשה, וואָס ניגערס אַרטיקל האָט אַ ק ע פּ ל: „ערדציטערניש“.
איך האָב געמאָלדן, אַז וועגן דעם, אַז ניגער זאָל צוליב מיר ענדערן זיין קעפּל, קאָן קיין רייד נישט זיין, און דער אויסוועג איז — איך וועל זיך באַמיען שרייבן אַן אַנדער אַרטיקל.
— שפּעט! דער נומער זעצט זיך שוין.
וועגן אַרויסלאָזן דעם נומער אָן מיין מאַטעריאַל האָט ער נישט גע־וואָלט הערן.
וועגן אויסמעקן די ערשטע שורה האָב איך נישט געלאָזט רעדן.
דער נומער איז דערשינען מיט ניגערס „ערדציטערניש“ און מיין „ציטערט די וועלט“...
ווייטער האָט געשיינט.
אין יאַנואַר, שוין ביי דער ראַטנמאַכט, האָב איך, ווי דערציילט, גע־שריבן אין „שטערן“.
— איר זענט שוין אַ פּאַכמאַן! — האָט ווייטער מיט פרייד געשריען.
איך בין אייער סנדק.
— גלאָגאָלין מיט 10 יאָר צוריק!
— דאָס איז — „אָך טי גוי יעסי“! איך רעכן עס נישט... נעמט זיך צו אַ גרעסערער אַרבעט.
— שוין אָנגעהויבן!
— נו? כ׳בין נייגיריק צו הערן.
— טרעפט!
ער האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ.
— ציט נישט די עצמות! זאָגט!
— איך איבערזעץ „אוריאל אַקאָסטאָ“.

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין פאָטעל.

— בראַוואָ! ווייט אַריינגעפאָרן?

— כ׳וועל אייך ווייזן.

איבערגעלייענט פאַר אים ביז העלפט פון ערשטן אַקט.

— פערזן? — זאָגט ער — ווי שיין עס קלינגט!

— יאָ — אָבער „אוריאל“ איז ביי מיר — נישט גוצקאָוס, נייערט — ווייגבערגס.

— איך פאַרשטיי נישט.

— אַלע ראָלן ש פּ י ל איך איידער איך שרייב זיי, און „אוריאלן“ קאָן איך אין אָריגינאַל נישט שפּילן, ווייל מיר שטעקט אין די אָדערן די ראָל אויף רוסיש.

— ווידער „אָך טי גוי יעסי“. נישקשה. פאָרט ווייטער.

— איר טוט אַ גרויסע זאַך, מאָרעווסקי! בראַוואָ, בראַוואָ!

* *
*

אַלץ, וואָס איז דערציילט געוואָרן אין פאַרלויף פון האַלבן יאָר, זינט איך בין פון וואָקזאַל איבער דער אויסגעשטאָרבענער שטאָט געפאָרן צום בית־עלמין ביז דער קויל אין ווייטערס קאָפּ (געגנוי: פון לערך 12 אייגוסט 1918 ביז 20 אַפּריל 1919) דאַרף דעם לייענער שוין געבן אַ קלאָרן באַגריף וועגן דעם, אַז איך בין צום סוף פון באַרשריבענעם לעבנס־עטאַפּ געווען ענדגילטיק צעקאַליעטשעט און אַז איך האָב אין זיך נישט געפילט קיין איין געזונטן פינטל — סיי פסיכיש, סיי אידעאָלאָגיש, סיי פּראַקטיש. ס׳הייסט פשוט — אין זין פון אָריענטאַציע אין מיינע אינטערעסן, נויטן, פּלענער... וווהין געהער איך? וואָס וויל איך — פון זיך אַליין? פון דער סביבה אַרום מיר? פון רוסישן אַקטיאָר, וואָס האָט מיט 3 יאָר צוריק געדריקט די האַנט דעם רוסישן אָפיציר אויפן פּעראָן און אויפריכטיק זיך געוווּנטשן אַז מען זאָל זיך ווידער זען אין רוסישן ווילנע — איז איצט נישט פאַרבליבן קיין פאַדעם אין גאַנצן נפש. אָבער דער בעסטער, געזונטסטער ווינקל אין אָט־דעם נפש זענען אויך איצט געווען — די אויפטריטן מיט דער רוסישער קלאַסיק פאַר די אוידיטאָריעס פון די רוסישע פויערים און אַרבעטער אין שינעלן פון רויטאַרמייער... און הגם ווייטער

פלעגט נישט דורכלאָזן קיין איין פאַל צו מאַכן חוזק פון „אָך טי גוי יעסי, פראַוודאַ=מאַטושקאַ!“, און איך האָב קלאָר דעם באַדייט פון פערז נישט געוווסט (איך ווייס עד היום נישט), איז אָבער טאָלסטאָי און לערמאָנטאָוו און ניעקראַסאָוו נאָך געווען מיין שעפערישער לעבנס=זאַפט, בעת וועגן די „זאַפטן“ אויפן געביט פון יידישן טעאַטער האָב איך מיך ביי ליפאָווסקין געמוזט דורכדרינגען מיט דער ביטערער איבערצייגונג, אַז... איך האָב דאַרפן נישט וואָס צו טאָן.

און — דאָ קומט דער עיקר: רוסלאַנד ביי דער גאַנצער גרויזאַמקייט פון דעם, וואָס דאַרטן קומט פאָר, האָט מיר אויסגעזען ווי אַ שיף, וואָס שווימט צווישן צעבושעוועטע כוואַליעס, אויסגעשטעלט אויף סכנות פון ווילדע שטורעמס — אַנטקעגן האָריזאָנט פון זוניקן באַגינען. און די רויט=אַרמייאישע מאַסן, פאַר וועלכע איך האָב מיט אַלע פונקען פון האַרצן און געוויסן געלייענט די רוסישע קלאַסיקער, און זיי האָבן באַגייסטערט און פלאַמענדיק מיך אויפגענומען — זיי זענען געווען פאַר מיר — פאָנענטרעגער פון פרייהייט און אַלעמנטשלעכן גליק.

אַז אַנ—סקי האָט מיך איין מאָל אָנגעהויבן אויסלאַכן, מישנדיק זיין חוזק מיט ווּט און צאָרן קעגן די באָלשעוויקעס און האָט אויסגעשריען:

— איך ליגן זייערע פאַרברעכנס קעגן דער דעמאָקראַטיע און רעוואָלוציע אין דער לינקער פאה, ווייל איר זענט צו דער רעוואָלוציע גלייכגילטיק, ווייל אייך גייט נישט אָן, וואָס זיי האָבן ז י צעטראָטן און האָבן צעזייט אויפן ווינט אירע שפורן, — האָב איך צום ערשטן מאָל פאַר די חדשים אויסגעבראָכן קעגן אים אין אַ נישט=איינגעהאַלטענעם פראָטעסט...

— סעמיאָן אקימייטש! איר מוזט פאַרשטיין, אַז די אַכטונג צו אייך פערזענלעך און די פרומע — ממש „רעליגיעזע“ — פאַרגעטערונג צו אַלעם דעם, וואָס איז פאַרבונדן מיט דער באַפרייונגס=באַוועגונג אין רוסלאַנד — פון פעסטלען מיט רילעיעוון און ראַדישטשעוון ביז קאָליאַיעוון און סאַזאָנאָוון — דאָס מאַכט, אַז מען הערט אויס מיט פאַרפרעסטע ליפן אייערע רייד וועגן דעם, וואָס עס קומט פאָר אַרום. אָבער איך קאָן מיך נישט איינהאַלטן און מוז מיך ווענדן נישט צום „ס—ר“, נייערט צום דיכטער און קינסטלער. צי דען באַגרייפט איר נישט, אַז די רעוואָלוציע, וועלכע איר באַקלאָגט און פאַר וועלכער אייער האַרץ ווייטיקט, איז געווען אַ חלום, אַ מיראַזש, אַ פאַטאַמאָרגאַנאַ פון דער רוסישער פּראָגרעסיווער אינטעליגענץ, וועלכע האָט געגראָבן אונטער די וואָרצלען פון דער סאַמאָ=

דערזשאַוויע און האָט זיך דערשראָקן און איז זיך צעלאָפֿן ווען עס איז אומגעפֿאַלן דער דרייהונדערטיעריקער דעמב?

— ווער האָט זיך דערשראָקן? — האָט ער ווי אַן לשון אַרויסגע־מורמלט — פֿאַר וואָס דערשראָקן? פֿאַר וועמען דערשראָקן? וואָס פּלוי־דערט איר?

— פֿאַר יעמעליאַן פּוגאַטשאָוו! פֿאַר סטענקאַ ראַזין! פֿאַרן ריז, וואָס האָט זיך פֿון אונטערן אומגעוואָרפֿענעם דעמב פֿון ראָמאַנאָוס אימפּעריע אַרויסגעריסן —

— וואָס פֿאַר אַ „פּוגאַטשאָוו“? וואָס פֿאַר אַ „ראַזין“? — האָט ער מיט ביטול אַ זאָג געטאָן מיט אַ גרימאַסע — וואָס פּרוווט איר מיט עפֿעקטפֿולע טעאַטראַלע געגנגלער אידעאַליזירן די ווירקלעכקייט? פֿון ראַ־זינען ביז די באַנדיטן פֿון איצטיקע טעג איז נאָך אַ מהלך רב.

— דער נעכטיקער קנעכט אויף זיינע ערשטע עטאַפּן פֿון פֿרייהייט מיז מישן פֿרייהייט מיט ווילקיר. דאָ וועט נאָר די צייט ברענגען די ישועה, און די אינטעליגענץ קאָן פֿאַרשנעלערן און פֿאַרלייכטערן די בלוטיקע פּראָצעסן.

—אַ מאָנאָלאָג פֿון ראָמאַנטישן פּאַטאָס! זייער שיין! אָבער — פֿאַלש פֿון א ביז ת.

— ניין, סעמיאָן אקימייטש — דאָס איז דער פּאַטאָס פֿון אונדזער צייט און דער הוילער אמת פֿון אָקטאָבער. אין „פֿערזן און גראַמען“ איז א יי ע ר רעוואָלוציע — אַן אויסגעטראַכטע, אַ פּאַפּירענע, אין ביכער גע־שאַפֿענע, אין ביכער פֿאַרגראָבענע. איר זענט געווען רעוואָלוציאָנערן אין לייקענע הענטשקעס און האָט נישט קיין כּוח צו נעמען די ווירקלעכע רע־וואָלוציע אין אייערע פֿינגער. איר אַנטלויפֿט, איר באַהאַלט אייערע קעפּ אין זאַמד, ווי באַטשאַנעס פֿאַר אַ געוויטער.

— לכל הדעות מוז איך זאָגן, אַז, אָפּגעזען פֿון דעם, צי זענט איר פּאָליטיש גערעכט, צי פֿאַרבלענדט, — באַוווּנדער איך אייער טאָלעראַנץ צו דער מאַכט.

— די מאַסן רויטאַרמייער האָבן מיר מיינע טעג באַלויכטן און באַ־שיינט. און שטרעבנדיק אַדאַנק אייך און ווייטערן צו יידישער קונסט, פֿיל איך, אַז דאָס איז אַ ווייסער הלום אָן אַ באָדן, אָן לופֿט און אָן אויסזיכט. מיין א מ ת איז מיט יעדן טאָג מער — ווידער ווי געווען — רוסיש טעאַטער.

— טאָ וואָס זיצט איר אין ווילנע? פֿאָרט קיין מאָסקווע, קיין קיעוו! איך בין געזעסן מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ.

— איך בין מיד, סעמיאָן אקימייטש! מיד, אויסגעשעפּט... מיך קאָן נאָר אַ גס אָדער אַ שטורעם אַרויסשטויסן פון די ווענט און ווייכע פאַ־טעלן.

דער שטורעם האָט אויסגעבראָכן. דער גס — איז געשען.

אָבער מיך האָט ער געפירט — נ י ש ט קיין מאָסקווע און נ י ש ט קיין קיעוו, נייערט —

קיין וואַרשע.

* *
*

איך האָב אויבן דערציילט ווי, גייענדיק מיט ניסן פּופּסן נאָך האַלבער נאַכט פון 18 אויפן 19 אַפּריל האָבן מיר געהערט פון דער ווייטנס קנאַלנ־דיקע האַרמאַטן און האָבן נישט פאַרשטאַנען — ווער שיסט עס?

אַז איך האָב גאַנץ פרי דעם 19 אַרויסגעקוקט דורכן אַראָפּגעלאָזענעם פאָרהאַנג אין גאַס, האָב איך דערזען אויף יעדע טראָטואַרן באַוואָפנטע זעלנער מיט אייזערנע קאַסקעס (העלמס) אויף די קעפּ.

— פון וואַנען נעמען זיך דייטשן? — האָב איך פאַרחידושט זיך גע־וואָנדן צום הויז־פאַרוואַלטער, וועלכער האָט זיך באַוויזן אויפן שוועל.

* *
*

די דאָזיקע פיגור האָט פאַרן לייענער זיך קורץ באַוויזן נאָך מיט 4 יאָר צוריק. ער איז איצט ווידער געוואָרן דער „פאַרוואַלטער“, ווייל זיך געמאָלדן באַלד נאָך מיין קומען און דערציילט פּרטים וועגן דער מוטערס לעצטע וואָכן און טעג און מיט טרערן צוגעגעבן, אַז נאָך איר טויט האָבן די נייע „דעה־זאָגער“ ביי אים צוגענומען זיין ביסן ברויט. ער איז ווידער געוואָרן — דעה־זאָגער.

אָט דער מענטש איז דעם 19 אַפּריל געקומען צו לויפן, און דער־הערנדיק פון מיר: „פון וואַנען נעמען זיך דייטשן מיטאַמאָל?“ — האָט ער אין ווילדער פרייד אויסגעשריען:

— וואָס פאַר אַ דייטשן? וועלכע דייטשן? אַ פייער טרעפט זיי ביי זיי אין בערלין! אַהער וועט זיי דער רוח מער נישט פאַרטראָגן.

— זענען עס רויטאַרמייער אין די אייזערנע העלמען?

— וועלכע אַרמייער? שמייער! נישטאָ אין שטאָט קיין דור פון זיי!

— איך פאַרשטיי נישט, וואָס איר רעדט. שרייט נישט. זאָגט טאָלקאָם וואָס זענען עס פאַר אַ זעלנער?

— פוילישע לעגיאָנערן! די באַנדיטן האָט מען שוין אויסגעראָמט.

— וועמען „אויסגעראָמט"??

— די באָלשעוויקעס אייערע! אַ דונער האָט געמעגט אין זיי אַריין איידער זיי זענען אַהער געקומען. איצט מעג מען דאָך רעדן.

XII. נאָך ווייטערס אומקום. זיין לוויה

עס האָבן זיך אָנגעהויבן טעג פון אימה און יאוש.

דער צוג מיט די לעגיאָנערן איז אָנגעקומען אויפן וואָקזאַל, און די נאָענטסטע גאַסן — בתוכם די שאָפּען־גאַס — זענען באַזעצט געוואָרן אין דער ערשטער האַלבער שעה. אָבער אין שטאָט זענען געגאַנגען שלאַכטן 3 מעת־לעת: די ראַטנמאַכט האָט, כדי אַרויסצופירן די באַנק (אויף פּאָ־הולאַנקע) און עוואַקואירן די וויכטיקסטע אינסטיטוציעס און דאָס האָב און גוטס פון מאָסקווער פּאָרשטייערשאַפט, קאָנצענטרירט דאָס מיליטער אַזוי, אַז די געגנט פון טראָקער גאַס ביז אַרויף פּאָהולאַנקע איז איינגעהאַלטן גע־וואָרן אין משך פון 72 שעה. דאָרטן אויף „פּיאַסעטשנער" האָבן אין איין דירה געוווינט דער דיכטער לייב יאַפע, ניגער און ווייטער. דעם 19 אַפּריל איז ביי זיי געווען צו גאַסט באָרים קלעצקין און בעת די שטאָט איז שוין געווען באַזעצט דורך די לעגיאָנערן, און רויטאַרמייאישע אָפּטיילונגען האָבן זיך געפונען בלויז אין דעם טייל פון שטאָט, האָט קלעצקין פון באַלקאָן גע־וואָרפן פּאַפּיראָסן פאַר די רויטאַרמייער אויפן טראָטואַר און געשריען פון דריטן שטאָק אַראָפּ:

— אייער זאַך איז אונדזער זאַך, טאָוואַרישטשי, האַלט זיך אין נאָ־מען פון דער גרויסער סאָציאַליסטישער רעוואָלוציע!

ווי אַזוי ווייטער האָט ג ע וו אַ ר ט אויף דעם, אַז ווילנע זאָל ווערן פּויליש, ווייסן מיר שוין. דאָס האָבן אָבער נישט געוווסט די פּוילישע שכנים פון דער דירה.

וואָס פאַר אַ „באָלשעוויקעס" עס זענען געווען סיי דער ציוניסט יאַפע, סיי ניגער, סיי ווייטער וועלן מיר דאָ נישט לאַנג מאַריך בדברים זיין.

אָבער דעם 20־טן, ווען די ערשטע לעגיאָנערן האָבן זיך אַריינגעריסן אין הויז נומ. 6 אויף דער זאַמד־גאַס און מיט אויסגעשטעקטע דעגנס גע־זוכט דעם שונא, כדי יעדן פאַרדעכטיקן מיט וואָפן צו שיסן אויפן אָרט,

האָבן די פּוילישע שכנים אָנגעוויזן אויפן באַלקאָן, פון וועלכן — זיי האָבן עס געזען מיט זייערע אויגן — אַ ייד מיט אַ שוואַרצער באָרד האָט געכאַפּט געוואָרפן צו די רויטאַרמייער... „פּאַטראָנען". קיין יידן מיט קיין באָרד האָט מען נישט געפונען. ניגער האָט געהאַט אַ שוואַרצע לאַנגע שעוועליו־רע; לייב יאַפּע איז סתם נישט געווען קיין שוואַרצהאָריקער, און מען האָט זיי ווי פאַרדעכטיקע אָנגענומען פאַר די קאָלגערס, אַריינגעוואָרפן אין אַ לאַסטאויטאָ און אַוועקטראַנספּאָרטירט קיין טראָק. דאָרטן אין אַ גרויסן שפּייכלער האָט די מיליטערישע מאַכט דערוויל צונויפגעוואָרפן אַלע מענ־טשן, וועלכע האָבן נישט אימפּאָנירט מיט זייערע פּנימער, מיטן אויפן רעדן א. ד. גלייכן...

וועגן זייערע פּאָר טעג אין טראָקער שפּייכלער איז מיר אויפן גאַנצן לעבן פאַרבליבן ניגערס קורצע דערציילונג וועגן דעם, ווי עס האָט זיי באַקוקט אַן אַלטער פּוילישער אַריסטאָקראַט (לויט אַלע סימנים האָט עס געקענט זיין דער פרויערדיק־באַרימטער גראַף טישקעוויטש?), וועלכער האָט זיך אונטערגענומען אָנצוווייזן ווער פון די הונדערטער אין שפּייכלער איז „אַ באָלשעוויק — אויסער יעדן ספק".

ניגערס פּנים האָט דעם גראַף אויסגעזען ווי אַ יסוד צו באַהויפּטן, אַז דאָס איז אַ באָלשעוויק אויף אַלע 100 פּראָצענט. ער האָט אָנגעוויזן דעם לעגיאָנער, אַז אָט־דעם — „מיט דער לאַנגער שוואַרצער שעוועליורע" — דאַרף מען באַהאַנדלען אין דער פולער מאָס ווי אַ שונא מיטן וואָפן אין האַנט.

ניגער האָט איבער זיינע פענסנע אָנגעקוקט דעם מלאך־המות אין פּנים און שטיל געזאָגט:

— מיינע לאַנגע האָר קאָנען זיין אַ באַוויז פון מיין שלעכטן גוסט אין אַלטמאָדישקייט, אָבער וואָס קאָן עס האָבן פאַר אַ שייכות צו ביקסן מיט קוילן — איז שווער צו באַגרייפן.

דער אָפיציר האָט זיך צעשמייכלט, דער גראַף האָט מיט חידוש אָנגע־קוקט דעם געפערלעכן שונא און גענומען פאַרביינענדיק שאָקלען מיטן קאָפּ.

— המ... און פענסנע טראָגט ער אויך! האָב איך אפשר אַ טעות?

דער טויט האָט אָפּגעווענדט זיינע פליגלען פון די קרבנות אין טראָקער שפּייכלער. אָבער אויף זאַמד־גאַס איז געשען אַנדערש...

די געשעענישן וועלן דאָ באַשריבן ווערן אויפן סמך פון דעם, וואָס איך האָב געהערט פון אַן עד־ראיה. די שוישפּילערין חנה שערמאַן איז גע־

ווען אין דער דירה, בעת מען האָט גיגערן און יאָפען אַוועקגעשלעפּט. אַ מיר גוט נאָך דעם האָט זיך ווידער דערהערט אַ פּויקערייַ פון באַגנעטן אין טיר.

— גייט אַרויס, באָלשעוויקעס! — האָט געשריען אויפן שוועל אַ זעלנער מיטן אויסגעשטעקטן באַגנעט.

אים איז אַרויס אַנטקעגן מיט אַ שטראַלנדיק פּנים — וויטער.

— דאָ זענען נישטאָ קיין באָלשעוויקעס! איר זענט צווישן פריינד, זייט באַגריסט!

זיין אויסגעצייכנט פּויליש לשון וואָלט געדאַרפט זיין גענוג פאַרן זעלנער צו מוזן זיך פאַרטראַכטן איבער דעם, וואָס ער טוט.

אָבער ער האָט דעם מענטשן, וואָס רעדט אַזאַ פּויליש, וואָס רופט אים „פריינד", וואָס באַגריסט זיין אָנקום, אין עטלעכע מינוט אַרום דערשאָסן.

האַרט נעבן הויז אויפן בערגל איז דער פריינד פון פּוילן געשטאַנען מיט אויסגעשפּרייטע הענט, מיט אַ הוילן קאָפּ. דער ווינט האָט צעוואָרפן זיינע האָר. ער האָט גערופן אַרום זיך — עמעצער זאָל קומען, זאָל אויפקלערן דעם פאַרבלענדעטן תלין, אַז ער גרייט זיך אַריינשיסן אַ קויל אין פּוילנס גוטן נאָמען אויף דער וועלט. דער תלין האָט, שטייענדיק אונטערן בערגל, דורכגעשאָסן ווייטערס קאָפּ פון איין שיידל צום צווייטן.

חנה שערמאַן האָט עס דערציילט, ליגנדיק אין משמרת חולים אַ פאַרוואונדעטע: זי זאָל האָבן געהאַלטן ווייטערס קאָפּ ביי איר האַרץ, כדי אומצוקומען פון דער זעלביקער קויל, אָבער די קויל איז דורך ווייטערס קאָפּ אַריין צו איר אין ברוסט און צום האַרצן נישט דערגרייכט.

אַזוינס האָב איך געהערט פון איר מויל בעת זי איז געלעגן אַ פאַרוואונדעטע.

שפּעטער האָב איך געהערט פּרטים, וואָס זענען נישט אין סתירה מיטן געהערטן פון איר מויל, אָבער זיי זאָגן, אַז זי האָט עפּעס ג י ש ט ד ע ר צ יי ל ט.

די פינצטערע שאָטנס פון יענע טעג זענען נישט פאַרשוואונדן אויך דאַן, ווען דאָס לעבן איז געוואָרן באַלויכטן דורך אויפטוען, אין וועלכע ווייטער וואָלט געווען דער ראש המדברים. זיין טויט איז פאַרבליבן נישט נאָר ווי אַן אָנגריף פון מלאך־המות. נישט אויפגעקלערטע פּרטים פון אַ פינצטערן פאַרברעך דריקן דאָס געוויסן און פאַדערן — באַלויכטונג...

אויפן אויוון אין דער דירה האָט ווייטער געהאַלטן 40.000 רובל קערענקעס, וועלכע קלעצקין זאָל האָבן איבערגעלאָזט.

זיי האָט געקאָנט אַוועקרויבן דער מערדער. פונוואַנען אָבער — פון וועמען האָט ער זיך וועגן זיי דערוווסט?

אין קורצע טעג אַרום איז פאָרגעקומען אַ דראַמאַטישע סצענע ביים מיליטערישן קאָמענדאַנט פון שטאָט.

הרב רובינשטיין איז געקומען פאָדערן, אַז מען זאָל באַפרייען גיגערן, יאַפען און אַנדערע יידישע מענטשן, וועלכע זענען אָן אַ פאַרוואָס אַרעסטירט געוואָרן און שמאַכטן אין טראָק אונטער דער סכנה אומגעבראַכט צו ווערן.

אויף דער מעלדונג, אַז „אָן אַ פאַרוואָס" ברענגט די פוילישע מאַכט קיינעם נישט אום, האָט רובינשטיין אויסגערופן:

— „און ווייטער!?"

דער קאָמענדאַנט האָט זיך ערשט דאָ דערוווסט וועגן דער געשעעניש אויף דער זאַמד-גאַס. ער האָט טעלעפאָניש אַרויסגעפאָדערט דעם אָפיציר, וועמענס אָפטיילונג האָט יענעם טאָג געהאַלטן די זאַמד-גאַס. אויפן באַפעל צו דערציילן גענוי וועגן געשעעניש האָט דער אָפיציר דערקלערט, אַז זיין לעגיאָנער האָט דערשאָסן אַ באָלשעוויק, וועלכער האָט געשטעלט אַ ווידערשטאַנד.

— עס שטימט נישט מיטן אמת! — האָט רובינשטיין קאַטעגאָריש געמאָלדן. זאָל מען ברענגען דאָס געווער, אויב מען האָט עס ביי ווייטערן צוגענומען.

— איך שווער מיטן כבוד פון אַ פוילישן מיליטערמאַן, אַז דאָ איז דערשאָסן געוואָרן אַ שונא, וואָס האָט מיט אַ טאָג פריער געטיילט פאַטראָנען פאַר די רויטאַרמייער.

הרב רובינשטיין איז אויפגעשפרונגען. —

— און איך שווער ביי גאָט, אַלס פאָרשטייער פון דער יידישער געמיינדע, אַלס ווילנער רב און אַלס מענטש, וואָס זאָגט אין ערגעץ און קיינמאָל נישט קיין ליגן, אַז דער דערשאָסענער ווייטער איז געווען אַ יידישער שרייבער און איינער פון די איבערגעבנסטע פריינד פון פוילן.

דער קאָמענדאַנט האָט באַרואיקט רובינשטיינען און באַפוילן דעם אָפיציר געגוי אויסצופאָרשן דעם ענין און, אויב דאָ איז באַגאַנגען געוואָרן אַ פעלער, דעם שולדיקן — משפטן.

— צום באַפעל! — האָט געזאָגט דער אָפיציר.

אָבער דערביי איז עס געבליבן. און אַ סברה איז, אַז קלעצקינס „קערענקעס“ האָבן דאָ געווירקט ביים פאַרווישן די שפּורן פון 40.000 פאַרברעך.

ניגערן, יאַפּען און אַנדערע האָט מען פון טראָק תיכף באַפרייט.

* *
*

איך בין דאָ אַרויס פון די ראַמען פון אייגענע זכרונית און געשילדערט פאַקטן, וועלכע איך האָב נישט בייגעוווינט. דאָס טרעט אָפּ פון מיין אָפּט איבערגעהזרטער פאַרזיכערונג, אַז איך דערצייל בלויז דאָס, וואָס איז געשען פאַר מיינע אויגן.

אָבער אין די אקאָרשט געשילדערטע געשעענישן וועט דער לייענער אפשר קלאָר דערפילן די לופט, אין וועלכער ווילנע האָט געלעבט (און זיך געשטיקט — לפּחות אין די יידישע היימען) יענע טעג פון אַפּריל 1919... דאָ בין איך אסור נישט אויסן צו „שטעלן דעם טראָפּ“ אויף וועלכע נישט איז פּאָליטישע אַקצענטן. טויזנטער תושבים אין ווילנע האָבן דעם אַריינמאַרש פון די לעגיאָנערן אויפגענומען ווי די באַפרייונג. אַנדערע טויזנטער — וועלכע וואָלטן געוועזן לכל הדעות — נייטראַל — האָבן פון די ערשטע שעהן דערפילט איבער זייערע קעפּ די סכנה אומצוקומען יעדע מינוט און זענען מחמת דעם געוואָרן — שונאים.

און עס האָבן זיך אָנגעהויבן שיטן און שפּרייטן ידיעות פון אימה און שגאה: „אויף די פּאָנאַרן האָט מען באַגראָבן און פאַרשאָטן צענדליקער נישט דערשאָסענע יידישע יונגעלייט“; „אין עק שטאָט ראַבירט מען יידישע הייזער“; „אויף אַנטאָקאָלע הענגען אויף טעלעגראַפּישע סלופּעס מענטשן, און די בגדים זייערע האָט מען אַוועקגערויבט“... דאַרף מען עס אַלץ האָבן געזען דווקא בעינים, אַז דאָס לעבן זאָל ווערן אויסגעווייקט אין טויט־שרעק און פאַרהילט אין פינצטערע שאָטנס?

געדויערט האָט עס וואָכנלאַנג, געוועזן איז עס אין די יידישע גאַסן אַן אַלגעמיינער מצב. יעדער האָט עס, פאַרשטייט זיך, איבערגעלעבט לויט זיין אייגענעם אופן.

ביי מיר האָבן זיך די אַלע געשעענישן אַנטוויקלט לויט מיין שטייגער. דעם 19 האָט מען זיך געהיט אַרויסצוגיין פון שטוב, היות עס איז

געוואָרן באַוווסט, אַז אין די גאַסן אַרעסטירן ביידע צדדים יעדן פאַרדעכ־
טיקן. און פאַרדעכטיקט איז ביי איין צד — יעדעס יידיש פּנים, ביים
צווייטן יעדער, וואָס איז אָנגעטאָן נישט אויסגעשפּראָכן מעשה פּראָלע־
טאַריער. קלאָר, אַז איך בין אַ קאַנדידאַט אויף וועקן חשד אין ביידע מח־
נות. בין איך געזעסן און געוואַרט.... א ו י ף וו אָ ס? — האָב איך
נישט געוווסט.

אָבער זיך דערוואַרט — אין אַ האַלבער שעה נאָך דעם ווי סווירסקי
האָט געשריען, אַז „אַוועק מיט אַ קלאָג אייערע באָלשעוויקעס".

מיט לערך אַ וואָך צוריק איז אין בנין פון פּוילישן טעאַטער אויף
גרויס־פּאָהוליאַנקע פאַרגעקומען אַ „קאָנצערט־מיטינג". אין מיטינג איז
אויפגעטרעטן מיט אַ שעהדיקער רעדע דער פאָרזיצער פון דער ליטוויש־
סאָוויעט־רעגירונג קאַפּצוקאַס־מיצקעוויטש. די רעדע האָב איך נישט גע־
הערט, מיט מיין גאַנצן גוף און גייסט בין איך געווען אַריינגעטאָן אין
ק אָ נ צ ע ר ט, וואָס איז פאַרגעקומען נאָכן מיטינג.

איך האָב צונויפגעשטעלט דעם פּראָגראַם; כ'האָב צוגעצויגן עטלעכע
אָנגעזעענע אַרטיסטן און צווישן זיי — ווידער ווינאָגראַדאָוו.

דער „טשוואָק" פון פּראָגראַם איז געווען אַ באַלעט־נומער: ווענישאַווס־
קיס „מאַזורקע", צו וועלכער איך האָב צוגעצויגן אַ פּוילישע פּאָר. די דאַ־
מע געדענק איך נישט און דעם מאַן האָט אויסגעפירט סטאַניסלאַוו אַב־
ראַמאָוויטש... דער טאַנץ האָט אַרויסגערופן אַ דונער פון אַנטציקונג אין
זאַל, וועלכער איז געווען אויסגעפילט מיט רויטאַרמייאישע אָפּטיילונגען.

מען האָט דעם נומער איבערגעחזרט דריי מאָל. איך האָב ווידער און
ווידער זיך געפרייט און געגרויסט פון געדאַנק, אַז מיר טראָגן ליכט און
שיינקייט דער מאַסע. איך האָב איבערגעלייענט לערמאָנטאָווס „באָראָדינאָ".
צום שלוס פון פּראָגראַם, האָט זיך הינטער די קוליסן געמאָלדן אַ דע־
לעגאַציע דאַנקען די אַרטיסטן און דעם אָרגאַניזאַטאָר — ס'הייסט — מיך.
אַלע האָבן געשיינט און געלויכטן און ווי בין איך נתפּעל געוואָרן, ווען פון
דער דעלעגאַציע האָט זיך אָפּגעטיילט אַ באַלטישער מאַטראָס און זיך גע־
וואָרפן מיך קושן.

— איר דערקענט מיך נישט, אבראַם? נו, יאָ! שוין 5 יאָר אַוועק.
לאָזט זיך אויס: אַ ק ר ו ב! דער יינגסטער זון פון דער מומערס
אַ קוזין. אין 1914 איז ער אין אָנהייב מלחמה פאַרשווונדן. פון 1917 —
אין דער אַרמיי און איצט שוין א יאָר — אין באַלטישן פלאָט. —

„דער שטאָלץ און די שיינקייט פֿון אָקטאָבער“! — האָט ער זיך צעלאַכט, ציטערנדיק טראָצקיס דעמלט גאַנגבאַרע פֿראַזע וועגן די באַלטישע מאַטראָסן.

ער פֿלעגט קומען אַלע טאָג, טרינקען טיי מיט ברויגעם צוקער, צובייסן שוואַרצן ברויט אָן פֿוטער. געוויינט האָט ער 5 מינוט גאַנג אין האָטעלעכל, וואָס פֿונקט אַנטקעגן „זאוולס שול“, און דעם 19 מאַרטאָג, דערזעענדיק דורכן פֿענצטער פֿרעמדע סאָלדאַטן, האָט ער פֿאַרשטאַנען, אַז אים אין קאָסטיום פֿון באַלטישן מאַטראָס וועט קיין גוטס נישט באַשערט זיין, ער האָט אַרויפֿגעוואָרפֿן דעם שינעל אויף די פּלייצעס און מיט דער ביקס אין דער האַנט זיך געלאָזט לויפֿן און —

דערלאָפֿן צום קרוב...

— אויב איר ווילט מיך ראַטעווען פֿון אומפֿאַרמיידלעכן טויט, מוזט איר מיך באַהאַלטן.

— קודם נעמט אַראָפּ דעם לבוש פֿון „פּראַכט און שטאָלץ“!

ער האָט זיך איבערגעטאָן אין אַ קאָסטיום פֿון אַן אָנשטענדיקן בורזשואַ.

טווירסקי האָט, מורמלענדיק: „אַ פּייער זאָל זיי כאַפּן איינציקוויין! יעקב־מאיר דעם טאָקערס מיזיניק אין באַלטישן פּלאָט!“ — צוגענומען די ביקס און אַוועקגעטראָגן — אויפֿן בוידעם.

דעם קאָסטיום און דעם שינעל האָב איך אַריינגעהאָנגען אין קליידערשאַנק. — איך בין אַן אַקטיאָר! צווישן שפּאַנישע און פֿראַנצויזישע קאָסטיומען קאָן איך פֿאַרמאָגן אַ מאַטראָסן־קאָסטיום.

אין די ערשטע אָוונט־שעהן איז מיין קרוב אַרויס אין גאַס און — מער האָב איך אים נישט געזען.

אָבער — די ביקס אויפֿן בוידעם!...

דעם 20־טן אַרום 12 בייטאָג האָט מען געבראַכט די ידיעה, אַז ניגערן און יאָפּען האָט מען אַוועקגעפֿירט אין אַ לאַסטוואָגן, און ווייטער ליגט מיט אַ דורכגעשאָסענעם קאָפּ אויפֿן בערגל אין דער זאַמד־גאַס...

נישט ווייניקער ווי די עצם ידיעה האָט מיך דערשיטערט דער אופֿן און די מדרגה פֿאַרצווייפֿלונג, מיט וועלכער מיין חנהלע האָט רעאַגירט אויף דעם —

מער קאָן איך אין מיינע זכרונות נישט זאָגן! די קויל האָט ווייטערן געטראָפֿן אין קאָפּ, וועלכן צו איר ברוסט האָט געדריקט חנה שערמאַן; ביז מיט 2—3 וואָכן צוריק האָב איך געהאַלטן פֿאַר זיין נאָענטסטן פֿריינד אַ צווייטע חנה — אַננאַ ר׳ —, וועלכע האָט פֿאַר מיר נישט געמאַכט דער-

פון קיין סוד. איצט, דערזעענדיק דעם יאוש־אויסדרוק ביי דער „דריטער חנה“, האָב איך זיך דערמאָנט, אַז מיט 6 יאָר צוריק, ווען ווייטער האָט דערהערט:

— אַננאַ איז אַוועקגעפאָרן. מיר זענען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען, — האָט ער אויסגערופן:

— „ש ו י ן אַוועקגעפאָרן!“

און איצט איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז הינטער מיין רוקן האָט זיך עפּעס געוועבט. און איצט האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ווייטער איז געווען אַ בן־בית ביי אונדז און שטודירט מיינע יידישע בריוו צו דער מוטער און געמאַכט פּלענער אַרום מיין צוקונפט, ווען איך האָב ווען אים אפילו כמעט נישט געוווסט און לחלוטין נישט געטראַכט, און אַננאַס באַקאַנט־שאַפט מיט אים איז עלטער ווי מיינע און ס'איז טיפער — די פריינד־שאַפט, און דער אויסברוך פון יאוש — אין יענע שוידערהאַפטע שעהן — האָט אַ טיפן גרונט.

דערווייל קומט מען אָנזאָגן, אַז די גאַס איז פאַרשפּאַרט פון ביידע זייטן, פון די הויפן לאָזט מען קיינעם נישט אַרויס. עס גייט אַ רעוויזיע פון הויז צו הויז. מען זוכט געווער. מען האָט געוואָרנט, אַז הויזווירטן זאָלן אַרויסגעבן געווער, און, אויב מען וועט געפינען, וועט ענטפערן דער הויזווירט... איז וואָס וועט זיין מיט דער ביקס, וואָס ליגט אויפן בוידעם?

סווירסקי האָט זיך געכאַפּט פאַרן קאָפּ, ברעכט די הענט, רייסט די האָר.

— אוי וויי, די כאַלערע האָט זיי געזאָלט טרעפן אין לאַנדוואַראָווע (איין באַן־סטאַציע פאַר ווילנע) איידער די רעדער האָבן זיי דערקייקלט ביז ווילנע.

אָבער דער ביקס האָט די כאַלערע אויפן בוידעם נישט געטראָפן. זי איז געלעגן און געהאַלטן אונדז אַלעמען אין צושטאַנד פון אימת המות.

איך האָב באַשלאָסן די ביקס אָפּגעבן בידים, אָבער... ווי אַזוי זאָל איך דערקלערן פון וואַנען זי נעמט זיך?? ווו איז דער אייגנטימער? פאַר־וואָס האָט ער זי געלאָזט ביי מיר? און פאַרוואָס האָט איך אים נישט פאַרהאַלטן?

ס'איז אָנגעקומען אָוונט. די רעוויזיע האָט זיך כמו איבערגעריסן. דער פאַרקער אין גאַס איז אַוועק נאָרמאַל.

אָבער מיר איז לייכטער נישט געוואָרן: די טעג און אַלץ, וואָס קומט

פאַר, דאָס זענען נישט קיין בייזע צופעליקייטן, וואָס קאָנען איבערגיין ווי אַ שוואַרצע כמאַרע — גיין!

דאָס איז אַן עטאַפּ אויף אונדזער געשיכטלעכן וועג!

ווייטער — דערשאָסן, ניגער און יאפּע פאַרשלאָסן, אָבער מיין קאָפּ טראָגט זיך דער פויגל פון אומקום: מען קאָן זיך נישט ראַטעווען!...

און אין יענער נאַכט האָב איך מיך פאַרשפּאַרט אין וואַנע־צימער, וואָס האָט נישט קיין פענצטער — ווייל אַ באַלויכטן פענצטער איז דער־קלערט געוואָרן פאַר אַ סיגנאַל דעם שונא — אָנגעצונדן עטלעכע ליכט און —

פאַרענדיקט די לעצטע בלעטלעך פון מיין „אַקאָסטאַ“־איבערזעצונג...

— „זאָל כאָטש פאַרבלייבן אָט די אַרבעט“ — האָב איך געמורמלט, זיצנדיק צווישן די שאָטנס פון יענער נאַכט — די אַרבעט ווי אַ זכר וועגן זיין חוזק איבער מיין „אַך טי גוי יעסי“; ווי אַ סימן, אַז מיר האָבן זיך גע־ריסן צו די הימלען פון אַלמענטשלעכער קולטור און, פאַרשטויסענע אין תהום פון יידישן פּיין, זענען מיר פון דער וועלט אַוועק מיט דער תפילה וועגן ליכט און פרייהייט אויף אונדזערע ליפּן“.

פאַרענדיקט דעם לעצטן פערז פון „אקאָסטא“, האָב איך אָנגעשריבן „אַפּריל 1919“, מיט אַ כיוון נישט באַצייכענענדיק ד ע ם ט אָ ג, ווייל דער ט אָ ג — האָט געדויערט — וואָכן.

איך האָב געוואָלט מיין אַרבעט ווידמען זיין אָנדענק, אָבער עס איז נ י ש ט ג ע ש ע ן. סיבות — נישט איינע! סיבות — עט־לעכע און פאַרשידענע, סתירותדיקע, פאַרפּלאָנטערטע.

האָב איך אָנגעשריבן: „דעם ליכטיקן אָנדענק פון מיין איינזאַם פאַר־שטאָרבענער מוטער איז געווידמעט די איבערזעצונג פונעם געליבטן ווערק“.

*

* *

ער איז אויפן בערגל געלעגן אַ צוויי טעג און נעכט. אַ מאַראָדער האָט פון אים אַראָפּגעשלעפּט די בגדים, און ער איז געלעגן אין אונטער־וועש. אַ שלאַקס־רעגן האָט געשווענקט דעם בר־מינן. קיינער האָט צוליב די שלאַכטן נישט געקאָנט אים צונעמען, מטהר זיין און ברענגען צו דער קבורה.

פרייטיק פאַרנאַכט זענען נאָך זיין ארון געגאַנגען געציילטע מענטשן. איינזאַמע, פאַרשטויסענע, דערשראָקענע. נעבן טעאַטער אויף פּאָהולאַנקע איז דער לוויה אַנטקעגנגעקומען אַן אָפיציר אויף אַ פערד. מיט 2 פינגער, ווי צום קאַטוילישן קרייץ, האָט ער מיליטעריש באַגריסט דעם ארון... איך האָב געמיינט, אַז ער מאַכט חוזק, ווייל איך האָב נישט געוווסט, אַז אין אַנדערע אַרמייען איז די מיליטערישע באַגריסונג נישט די, וואָס אין דער רוסישער — מיט אַלע 5 פינגער ביים דאַשעק. איך האָב עס געזאָגט אַנס־קין, וועלכער איז געגאַנגען נאָכן ארון און האָב דערהערט. אַז מיין השערה איז אַ בלבול און אַ באַליידיקונג דעם פוילישן מענטש, וואָס האָט פרום מיט יראת־הכבוד באַגריסט די לוויה.

איך בין געוואָרן נשתומם און זיך פאַרטראַכט...

ביי די לעצטע שטראַלן פון טאָג האָט מען פאַרשאָטן דעם קבר. אַנ־סקי האָט געזאָגט קדיש און נאָכדעם שטיל אַרויסגערעדט:

— ,,געלעבט ווי אַ זינדיקער דזשענטעלמען, געשטאָרבן ווי אַ קדוש".

און, באַטראַכטנדיק די דערשראָקענע מענטשן אַרום, האָט ער צו־געגעבן:

— דער וואָס קומט אום, ווייל ער איז אַ ייד, קומט אום על קידוש השם. ווייטער איז אַ קדוש!

אין אַ קורצער צייט אַרום איז אַרויס פון דרוק ,,דער דיבוק".

איך האָב איבערגעלייענט: ,,געווידמעט מיין טראַגיש און הייליק אומ־געקומענעם

פריינד א. ווייטער"

אויף אונדזערע הימלען האָבן זיך פאַרנומען שטראַלן פון אַ נייעם אויפקום, וועלכער האָט פאַר די 20 יאָר אין פוילישן ווילנע געבראַכט קווייטן און פרוכטן פון היסטאָרישן פאַרנעם און באַדייט.

דעווינישסקי — ווייטער

XIII. בײם קעלער פֿון דער פּעלד־זשאַנדאַרמעריע

אַ טאָג אָדער צוױי נאָכן אַרײנמאַרש פֿון די לעגיאָנען איז אױף די װענט פֿון שטאָט פּאַנאַנדערגעקלעפּט געװאָרן אַ װענדונג צו די אײנװױנער אױף פּױליש, ליטװיש, װײסרוסיש און ייִדיש — געחתמעט „יוזעף פּילסודסקי“.

דער תּוכן איז געװען — אַן אָנזאָג, אַז עס איז אָנגעקומען אַ תּקופֿה פֿון אַלגעמײנער גלײכבאַרעכטיקונג אָן אונטערשיד פֿון נאַציע און רעליגיע; אַ תּקופֿה פֿון אַבסאָלוטער פֿרײַהײט פֿון געװיסן, פֿון אַלעם דעם, װאָס איז אַ תּנאַי פֿון דעמאָקראַטישע פֿרײַהײטן.

זענען אָבער די מעשׂים תּעתּועים פֿון די פֿינצטערע כּוחות געװען אין שרײַענדיקער ס ת י ר ה מיט די אמתן פֿון פֿרײַהײט בכלל און, במילא, אױך — פֿון פּױלנס פֿרײַהײט.

אַז איך בין צום ערשטן מאָל אַרױס אין דרױסן, האָב איך אױף דער „ברײטער“ גאַס דערזען עטלעכע אָפֿיצירן... איך האָב מיך אָפּגעשטעלט זײ צו באַטראַכטן און נישט באַװיזן זיך אָפּצוגעבן אַ קלאָרן חשבון פֿון דעם, װאָס מײַנע אױגן קוקן אָן, װי מיר האָט אַרומגעכאַפּט אַן עקל, אַן אימה און אַ שױדער. איך בין געשטאַנען נעבן שטאָט־טעאַטער, אױפֿן צװײטן טראָטואַר. און מיטאַמאָל האָבן זײ װי בײזע צערבערס זיך אַ װאָרף געטאָן אױף אַ באַיאָרטן מענטש, װאָס איז אָנגעקומען זײ אַנטקעגן און גענומען אים שלאָגן איבערן פּנים. מיר האָט אָפּגענומען ס׳לשון, איך בין װי פֿאַרשטײנערט געבליבן שטײן און, װען אין אַ מינוט אַרום האָב איך מיט אַ װילדן געשרײ: „שטאָ װי דיעלאַיעטע? קאַק ניע סטידנאַ! ביט בעזפּאַמאָשטשנאָװאָ סטאַריקאַ!“ *) — זיך אַ װאָרף געטאָן אין יענער זײַט, זענען זײ שױן געװען אַ 20 טריט װײַטער, און דער אַלטער האָט אױפֿגעהױבן

---

* װאָס טוט איר? װי שעמט איר זיך נישט? שלאָגן אַ שוצלאָזן זקן!

זיין הוט פון דער ערד און געווישט מיט אַ טיכל בלוט אויף זיינע ליפּן... משמעות, אַז זיי האָבן אים אַרויסגעהאַקט אַ פּאָר ציינער.

אַז איך האָב געדאַרפט בענטשן גומל איז קלאָר. סיי מיין ווענדונג אויף רוסיש, סיי מיין כוונה צו פּראָטעסטירן קעגן זייער ווילקיר וואָלט געפירט צו אַזאַ רעאַקציע פון זיי קעגן מיר, אַז איך וואָלט קוים אַרויס אַ לעבעדיקער...

אָבער איך האָב יענע מינוטן אויפגענומען דעם עפּיזאָד דורך גאַנץ אַנדערע ברילן.

אַוועקגייענדיק פון דער „ברייטער“ אין דער שמאָלינקער, טונקעלער „רודניצקער“ געסל אַריין, האָב איך מיט אַלע אברים דערפילט... די געמיטלעכקייט — פון געטאָ „אַהער“, האָב איך געטראַכט — „מוזן זיי זיך סיידן אַריינרייסן, בעת דאָרטן ביי זיך, אין די גויאישע גאַסן — האָבן זיי יעדע רגע די געלעגנהייט אויסצולאָזן זייער רציחה, זייער שנאה“...

דער קאָמפּלעקס שאלות, וואָס וואַקסט דאָ אויס, איז אַ „פּאַרטע מעשה“, און נישט גיך און נישט גרינגלעך וועלן די שאלות פאַרענטפערט ווערן.

רציחה איז אַן אמת! שנאה איז אַ צווייטער אמת! אַלע תשובות, וואָס פּרווון שאַפן קעגן אָט די אמתן היילמיטלען, סגולות, זענען פאַרפלאָנטערט אין זייערע אייגענע סתירות און זענען — פאַרקריפּלט, געפעלשט און אָנמעכטיק.

און דער באַיאָרנטער ייד מיט דער ווייסער באָרד איז פאַר רוצחים אין זייערע גאַסן געווען און פאַרבליבן אַן אָביעקט פון שנאה און רציחה...

האָב איך מיך אין דער טונקעלער שמאָלער רודניצקער דערפילט ווי אונטער דער שוץ פון אַ געמיטלעכער היים, און די ברייטע גאַסן האָבן מיר זיך מיטאַמאָל באַוויזן — פאַר פרעמדע, פיינטלעכע, שלעכטע, וואָס אויף יעדן שריט שטעקן אין זיי סכנות...

און — דאָס געדענק איך שאַרף — אַ צווייטער רעיון האָט יענע מינוטן נאָך דעם שוידערלעכן אָנפאַל, וואָס איך האָב בייגעוווינט, באַהערשט מיין מאַרך: צי ליגט נישט די סיבה פון דעם, וואָס די יידענע איז אין פוילן געוואָרן די „אשת חיל“, „געטראָגן די פלודערן“, געפירט די ווירטשאַפט, געשמידט די רינגען פון פּראַקטישער לעבנס־קיום און אים, דעם מאַן, געלאָזט „קוועטשן די באַנק“ און זיך פאַרטיפן אין ספר —

צי ליגט נישט די סיבה דערפון אין דעם, וואָס דער פרוי האָט מצד דעם „ריטער“ נישט געדראָט קיין סכנה צו ווערן געשלאָגן, געטמית'ט, באַליידיקט?

אַ וועלט מיט נייע, ביז דאַן נישט באַקאַנטע פילונגען און טראַכטונגען איז פאַר מיר אויסגעוואַקסן יענע טעג, סוף אַפּריל 1919. מיינע 33 יאָר שטרעבונגען און דערגרייכונגען און דערפאַרונגען זענען אַזוי ווי איינגעזונקען, און מיינע אַמאָליקע הימלען און הייכן, האָב איך דערזען פון אָפּגרונט אָבער נישט געהאַט מער מיין וועג אַרום זיך, דורך וועלכן איך זאָל צו מיינע הימלען און הייכן שטרעבן און דערלאַנגען.

יעדער טאָג האָט געבראַכט נייע פאַקטן, טיילמאָל לעכערלעכע, טיילמאָל פאַרדריסלעכע. דערמאַנענדיק מיט שוידער און עקל די אָנפאַלער אויף דער „ברייטער“ גאַס, בין איך געווען איבערראַשט פון אַפּטע סימנים פון איידלקייט, העפלעכקייט און ערלעכקייט, וואָס האָבן געפונען אַן אויסדרוק אין קאָנקרעטע האַנדלונגען מצד אַ ריי אָפיצירן לגבי לייט, וועלכע האָבן שלעכט גערעדט פויליש און געקוקט מיט נישט באַהאַלטענעם אומצוטרוי און שנאה צום „נייעם אָקופּאַנט“. פאַר וועלכן 8 פון 10 נישט־פּאָליאַקן האָבן געהאַלטן יעדן לעגיאָנער.

איך האָב מיט דער מיר מקדמונים איינגעבאָרענער מידה צו באַטראַכטן לעבנס־פאַקטן נישט לויטן אַלגעמיין אָנגענומענעם נוסח — אָנגעהויבן צו קוקן אַרום זיך אָן פאָרויסבאַשטימטער שנאה, און מיין צונגעבונדנקייט צו אונדזער סטאַנציע האָט די גוטע כוונות באַפעסטיקט און פאַרטיפט.

האָב איך געכאַפּט אַ פּאָר „שנעלן אין נאָז“.

דער ערשטער אַן אומשולדיקער; די רעוויזיעס מיטן „זוכן געווער“ זענען נאָך די ערשטע טעג פון גרויזאַמע אָבלאַוועס פאַרוואַנדלט געוואָרן אין פאַלן פון זוכן געווער און... צונעמען זייגערלעך. געווען זענען עס פּשוטע גנבים־באַנדעס צו 2 — 3 פאַרשוין. אין שטאָט איז בכלל געווען אַ וואַקכאַנאַליע פון דריבנע רויבערייען: ביי ווייבער אין מאַרק האָט מען גערויבט עפּל פון די קאָשיקעס. אין שטילע געסעלעך פלעגט מען צונעמען טייסטערלעך מיט קליינגעלד...

איינמאָל אין מיטן, ווו מען זאָגט, „העלן טאָג“ האָט מען אָנגעקלאַפּט ביי מיר אין הינטערטיר און עס זענען אַריין דריי טיפּן מיט שטרענגע פּנימער.

— בראָן!

איך האָב קיין פּויליש נישט פאַרשטאַנען אַ וואָרט, און געפרעגט מיין סטאַסיען וואָס זיי ווילן, אָבער איינער האָט אַ געשריי געטאָן:

— רענצע דאָ גורי!

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דאָ רעדט זיך וועגן אַ באַרג, אָבער וואָס האָב איך פאַר אַ שייכות צו יענעם באַרג האָב איך נישט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין.

צוויי פון די פאַרשווינען האָבן אויפגעהויבן מיינע הענט אין דער הויך, דער דריטער האָט באַטאַפּט מיינע קעשענעס, אַ זאָג געטאָן:

— טו בראָני ניעמאַ.

און זיי זענען בהיפּזון פאַרשוווּנדן.

סטאַסיע האָט מיר דערקלערט, אַז „בראָן" איז דער טייטש — „געווער", אַז דאָס איז געווען אַ „רעוויזיע", איך האָב זיך צעלאַכט אין זיך געכאַפּט, אַז... פון וועסטל־קעשענע איז פאַרשוווּנדן מיין שווייצאַריש „זע־ניט"־זייגערל.

מיין פאַרדראָס איז געווען אין לשער, ווייל דאָס איז געווען אַן אָנדענק פון פאָטער: זיין מתנה פאַר מיין אָפּפאָרן קיין גראָדנע צו מיין ערשטן סעזאָן.

פאַרפאַלן!

דער צווייטער „שנעל" איז געווען אַ סך האַרבער.

דעם 6 מאַי האָט מען מיך אויפן ראָג פון „דייטשישער" און „טראַ־קער" גאַס אַרעסטירט. מיינע פּראָטעסטן און מעלדונג, אַז דאָ איז אַ מיס־פאַרשטענדעניש, האָבן נישט געהאָלפן. מען האָט צוגעשטעלט צו מיר אַ זעלנער מיט אַ ביקס, און איבערן ברוק געהייסן גיין אין דער ריכטונג צו פּאָהולאַנקע. געבראַכט האָט מען מיך אויף קליין־פּאָהולאַנקע האַרט ביי דער זאַמד־גאַס. די אַסאָציאַציע מיט זאַמד־גאַס האָט מיר אויסגעזען פאַר אַ דראָענדיקן סימפּטאָם, און אויף מיין פראַגע: „ווהין פירט מען מיך?"

—האָב איך דערהערט אַ קורצע קלאָרע תשובה: „דאָ פּולקו!"

דורך אַ קאַליטקע אויף דער לינקער זייט פון קליין־פּאָהולאַנקע בין איך אַריינגעפירט געוואָרן אין אַ הויף און אויפן פּאַרטער — אין אַ צימער.

איך האָב דערזען אַן אָפיציר פון אַ יאָר 24.

ער האָט מיך קורץ באַטראַכט און אַ זאָג געטאָן: „פירט אַריין דעם מענטשן!".

עס איז אַריין אַ מאַנספּאַרשוין פון אומגאַטירלעך הויכן וווקס. מיר האָט אַ שיין געטאָן, אַז ערגעץ האָב איך אים געזען.

— איר קענט דעם מענטש? — האָט מיך אַ פרעג געטאָן דער אָפיציר.

איך האָב אומבאַשלאָסן פאַרניינענדיק געשאָקלט מיטן קאָפּ.

— און איר קענט דעם מענטשן? — האָט זיך דער אָפיציר געוואָנדן צו יענעם.

— אוודאי.

— ווער איז ער?

— אַן אַגענט פון דער באָלשעוויקישער פּראָפּאַגאַנדע־אָפּטיילונג.

— פון וואַנען נעמט איר עס?

— מיט עטלעכע טעג פאַרן אריינמאַרש פון די לעגיאָנען איז ער אויפגעטראָטן אין פוילישן טעאַטער צוזאַמען מיטן פאָרזיצער פון ראַט פון די פאָלקס־קאָמיסאַרן.

— וואָס האָט ער גערעדט?

דער הויכוווקסיקער מענטש האָט אויף דער פראַגע נישט געענטפערט און געקוועטשט מיט די פּלייצעס.

— גו, אומגעפער! — האָט דער אָפיציר אים געפרוווט אַרויסהעלפן...

— ער האָט גערעדט וועגן מאָסקווע, אַז מאָסקווע שטייט היינטער אונדז און מיר דאַרפן ביזן לעצטן מאַן קעמפן פאַר מאָסקווע.

— אהא! און וואָס נאָך? עפּעס קעגן פוילן?

— דאָס געדענק איך נישט, אָבער זיכער קאָן איך זאָגן, אַז דער גאַנצער טעאַטער האָט אים אויפגענומען אַ סך הייסער, ווי דעם נאַרקאָם. דערנאָך איז אַ דעלעגאַציע געקומען אים באַגריסן און דאַנקען.

— פון וואַנען ווייסט איר עס?

— איך בין אַ בינע־אַרבעטער און האָב עס געזען הינטער די קוליסן.

דער אָפיציר האָט טיף טראַכטנדיק אַ ווײַלע געשוויגן און זיך געוואָנדן צו מיר:

— איר באַשטעטיקט דאָס, וואָס דער מענטש האָט געזאָגט?

— עס איז נאָר אמת, אַז דער זאַל האָט מיך היים אויפגענומען. אויסער דעם איז אַלץ אויסגעזויגן פון פינגער.

— איר קענט רעדן נאָר רוסיש? איר זענט געקומען פון מאָסקווע?

— איך בין דורות־לאַנג אַ ווילנער. רעדן קאָן איך אויך דייטש.

— איר זענט געקומען קיין ווילנע אין שליחות פון מאָסקווע?

— איך בין געקומען מיט 8 חדשים צוריק פון אוקראַינע.

— וואָס האָט איר דאָרטן געטאָן?

— געשפּילט טעאַטער. איך בין אַן אַקטיאָר!

— אַך, אַזוי גאָר? ווי קומט איר אויף דער פאַרזאַמלונג צוזאַמען מיטן פאָלקס־קאָמיסאַר?

— נאָכן מיטינג איז געווען אַ קאָנצערט. איך האָב פאָרגעלייענט פון די רוסישע קלאַסיקער.

— זענט איר אַ ווילנער אַ געבוירענער?

— דאָס וועט באַשטעטיקן יעדער ערשטער פון דער יידישער גע־זעלשאַפט.

דער אָפיציר איז אויפגעשטאַנען, האָט זיך אויסגעדריי‌ט צו מיר מיטן רוקן און עטלעכע מינוט געקוקט דורכן פענצטער.

ענדלעך האָט ער זיך געוואָנדן צו מיר:

— לויט די פאַרשריפטן וואָלט איך אַ באַטייליקטן אין אַ פאַ־זאַמ־לונג פון שונאים מיליטער מיט אויפרייצנדיקע רייד געמוזט אויפן אָרט ליקווידירן. אָבער דאָ איז עפּעס נישט אַלץ קלאָר. און איך בין נישט גע־נויגט צו פאַרגיסן דאָס בלוט פון אַן אַרטיסט, דערצו אַ ווילנער. קיין פריינד אונדזערער זענט איר נישט. פּוילנס פריינד האָבן זיך אין יענעם אָוונט נישט באַטייליקט.

איך האָב געוואָלט זאָגן, אַז דאָרטן איז געווען פּוילישע מוזיק און פּוילישע אַרטיסטן, אָבער ער האָט מיר נישט געלאָזט איבעררייסן.

— איך שיק אייך איבער אין דער דיספּאָזיציע פון אָרטיקער ציוויל־לער מאַכט. און וואָרן אייך: אויב איר זענט באַגאַנגען אַ פיינטלעכן אַקט קעגן פּוילן, וועט איר באַשטראָפט ווערן.

באַגלייט פון זעלביקן זעלנער מיט דער ביקס, בין איך אָפּגעפירט גע־וואָרן אויף „ברייטער גאַס". דאָרטן אויפן הויף, וווּ פריער איז געווען דער קאָמיסאַריאַט פאַר קולטור און קונסט, האָט מען איבערגעלייענט דעם אָפּי־צירס באַריכט און געהייסן מיך פירן אין בנין פון מיליטער־געריכט. דעם זעלנער מיט דער ביקס האָט מען אָפּגעשאַפט. מיך האָט באַגלייט אַ „סקאַ־וט" פון אַ יאָר 14.

איך בין געגאַנגען דורך די גאַסן — „ברייטע", „דייטשע", „וויל־נער" — מיט אַ געפיל, אַז איך בלייב אומגעשעדיקט נאָך אַן ערנסטער געפאַר. אָבער די סכנה האָט ערשט איצט דערגרייכט דעם קולמינאַציע־פונקט.

אַרויסגייענדיק פון „ווילנער“, האָב איך דערזען דעם בנין פון מילי-
טערישן געריכט און זיך דערמאָנט אָז לעקערטן, אָז די יונגע יאָרן, בעת
אַט דער בנין איז געווען דער סימבאָל פון צאַרישער אַכזריות, און טויט-
אורטיילן האָבן אָנגעפילט אונדזערע טעג און נעכט מיט שרעקן און ווייטיקן.

דער סקאַוט האָט מיך אַרויסגעפירט אויפן צווייטן שטאָק. אין אַ טונ-
קעלן גרויסן זאַל — עס האָט שוין אָנגעהויבן דעמערן — אַ״ גענעסן הינ-
טער אַ גרינעם שרייבטיש אַן אָפיציר.

די אויגן האָט ער נישט אויפגעהויבן, אויף מיר נישט אַ קוק געטאָן.
אַ קוק געטאָן אין יענעם אָפיצירס באַריכט און אָנגעשריבן אין ווינקל
אַ וואָרט אָדער צוויי.

אך האָב עפּעס באַוויזן צו זאָגן, צו בעטן אויפקלערן, ער האָט נישט
געהערט קיין איין וואָרט און, אָפּגעבנדיק דעם סקאַוט דעם באַריכט, אַרויס-
געמורמלט:

— אין פעלד-זשאַנדאַרמעריע!

די פעלד-זשאַנדאַרמעריע איז געווען אין 5 מינוט גאַנג, אין בנין פון
דער קאָמערץ-באַנק — אין סאַמע אָנהייב פון „געאָרגיעווסקי פּראָספּעקט“.
מיין גורל איז געווען באַשלאָסן. מיין סוף באַשטימט און געחתמעט. מען
האָט מיך אַריינגעשריבן אין בוך פון די אַרעסטירטע, צוגענומען מיין זיי-
גער, מיינע מזמונים.

איך האָב אָן ספק געבעטן אַרויסרופן עמעצן פון די אָנגעזעענע ווילנ-
נער תושבים.

ווי צו דער וואַנט גערעדט. איך בין געווען דערשטויגט, דערזעענדיק,
אַז דערביי זיצט ד״ר שאַבאַדס קוזין און רעדט נישט אַרויס אַ וואָרט,
קוקט און שווייגט.

איך האָב אַפּעלירט צו די מיטאַרבעטערינס, פרײַלינס, וואָס האָבן גע-
מוזט פאַר די לעצטע הדשים מיך האָבן געזען אין אַ קאָנצערט.

פלייצעס, רוקנס.

— אין דער־טורמע־רינג! — האָט דער אָפיציר געזאָגט צום וועכטער
ער האָט געעפנט די טיר און מיר אָנגעוויזן דעם אַרויסגאַנג.

אָבער אין דער טיר איז אַריינגעלאָפן סטאַניסלאַוו אַבראַמאָוויטש.

— וואָס טוט זיך דאָ? — האָט ער זיך צעשריען, אָפּמעסטנדיק דעם
אָפיציר מיט פייערשפּריצנדיקע בליקן — וואָס מאַכט איר פון פוילן? ווע-
מען אַרעסטירט איר? ווען באַשטראָפט איר?

— ווער זענט איר? וואָס ליאַרעמט איר? מיט וועמען רעדט איר אין אַזאַ טאָן?

— איך בין דער שוישפּילער סטאַניסלאַוו אַבראַמאָוויטש — פון טעאַטער, צוויי הייזער פון דאַנען. אויף פּראָבע איז געקומען צו לויפן פּאַני מאָרעווסקאַ און דערציילט, אַז איר מאַן האָט מען אין גאַס אַרעסטירט און אַוועקגעפירט אין קאַנצעלאַריע פון פּולק. מיר האָבן איבערגעריסן די פּראָבע און זיך צעלאָפן אים זוכן. לאָזט זיך אויס — ער איז דאָ אין שכנות!

— איר זענט גאַנץ און אומגעשעדיקט! געליבט איז גאָט! טייערער קאָלעגע, פריינד! מיט וועלכע ווערטער זאָל איך אויסדרוקן מיינע געפילן פאַר אייך און מיין פרייד אייך איינצושליסן אין מיינע אָרעמס? פאַר אייער פריינדשאַפט צו אונדז, פאַר אייער גוטסקייט און האַרציקייט אין די טעג פון אונדזער נויט און דחקות קריגט איר אין פּוילישן ווילנע אַזאַ שוואַרצע אומדאַנקבאַרקייט.

ער האָט זיך געכאַפּט מיטביידע הענט פאַרן קאָפּ.

דער אָפיציר האָט זיך, ווי פאַרלוירן, אָנגעהויבן פאַרטיידיקן...

— צו מיר איז ער געבראַכט געוואָרן מיט אַ באַפעל צו האַנדלען לויט מיין איינזען. דערביי האָט ער אַליין מודה געווען פאַרן פּאָרוטשניק אין פּולק, אַז ער האָט זיך באַטייליקט אין אַ פאַרזאַמלונג צוזאַמען מיט באָלשעוויקישע אָנפירער און געהאַלטן אַן אָנצינדעוודיקע רעדע. אַ לעבעדיקער עדות האָט אים דערקענט אין גאַס.

— אויף דער פאַרזאַמלונג — האָט אַבראַמאָוויטש ווידער זיך צעשריען — האָט ער געלייענט קרילאָווס משלים און איך האָב געטאַנצט וויעניאַווסקיס מאַזורקע, און אייער „לעבעדיקער עדות" איז אַ פּראָוואָקאַטאָר, וועלכן מען האָט אַרויסגעטריבן פון טעאַטער. איצט כאַפּט ער מענטשן אין די גאַסן און איר צאָלט אים 3 רובל פאַר יעדן געכאַפּטן. צו שאַנד און צו שפּאָט מאַכט איר אונדז אַלעמען!

איצט האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז די פּריילינס אין ביוראָ ווייסן, אַז „דאָס איז דער אַרטיסט מאָרעווסקי", און עמעצער — דוכט זיך, דער וועכטער — האָט צוגעגעבן, אַז ער האָט געקענט מיינע עלטערן און קען דאָס הויז אויף שאָפּען־גאַס...

באַשערט געווען נישט צו קריגן קיין קויל אין קאָפּ.

עס איז געווען שוין שפּעט אין אָוונט. צו גיין אַהיים האָט מען מיר אויפן אָרט אַרויסגעגעבן אַ פּאַסיר־צעטל אויפן נאָמען פון „אַרטיסט אַב־

ראַהאַם מאָרעסווקי" און בלויז נאָך מיין איינגעשפּאַרטער פּאַרזיכערונג, אַז „מיין נאָמען איז מענאַקער", האָט מען צוגעשריבן רעב נאָמען און פאַרבונדן מיט „מאָרעווסקי" דורך אַ „טירע": —

אויפן סמך פון אָט־דעם באַנאַכטיקן פּאַסיר־צעטל האָב איך שפּעטער אַרויסבאַקומען דעם פּאַס, מיט וועלכן איך בין אַרומגעפאָרן איבער דער וועלט, ווי דער אַקטיאָר, וואָס איז נאָך אַ יאָרצענדליק לעבן אַז לעבנס־רעכט געקומען צ ו ר י ק קיין ווילנע, האָט איבערגעלאָזט אַ זכר אין אַלע ווינקעלעך, ווו ס'ווינען יידן...

פון דער רוסישער בינע אָפּגעשניטן, פון די רוסישע שטחים אָפּגעגרענעצט. האָב איך איצט געמוזט אָנהויבן טראַכטן וועגן אַנדערע שטחים און לעבן און שאַפן שוין נישט פאַר די מאַסן פון רוסישע פויערים און אַרבעטער.

ווייטערס הוזק איבער מיין „אָך טי, גוי יעסי, פּראַוודאַ־מאַטושקאַ" איז איצט געוואָרן דער באַפעל פון — „פּאַקטן, וואָס פירן און שטויסן"...

סטאַניסלאַוו אַבראַמאָוויטש האָט געמאָלדן, אַז ער וועט מיך נישט לאָזן גיין אַליין איבער די פּוסטע גאַסן און מיר זענען געגאַנגען צוזאַמען דורך אומוועגן, דורך שמאָלע, קליינע געסלעך... ער האָט מיר באַוויזן היסטאָרישע פּונקטן, דערציילט צענדליקער עפּיזאָדן פון פּוילישער פאַרגאַנגענהייט אין ווילנע. ער האָט גערעדט אַזוי, אַז די קלאַנגען פון וויעניאַווסקיס מאַזורקע און די קאָלאָריטן פון זיינע שילדערונגען האָבן זיך צונויפגעגאָסן אין איין האַרמאָניע, וואָס טראָגט אין מיין זכרון זיין נאָמען...

און —

אין לערך 20 יאָר אַרום —

אין די גאַסן האָבן אומבאַשטראָפט אַרומשפּאַצירט רוצחים אין געשטאַלטן פון פּוילישע סטודענטן און מיט ראַזיר־מעסערלעך האָבן זיי צעשניטן קאָסטבאַרע אויבערמאַנטלען אויף די פּלייצעס פון יידישע פרויען.

דעם באַרימטן פּראָפעסאָר ראָזעס טאָכטער האָט געמוזט אויף זיינע לעקציעס זיצן לינקס לויטן אַרויפגעצוווּנגענעם ראַסיסטישן כּאדוס: „זשידזשי גאַ לעוואָ!";

אויף „מיצקעוויטש־גאַס" (אַמאָל — „געאָרגיעווסקי פּראָספּעקט") האָבן סטודענטן מערדערלעך געשלאָגן יידן (ביי מאַקס וויינרייכן אַרויסגעשלאָגן אַן אויג) —

אין יענע פינצטערע, שוידערלעכע טעג האָב איך סטאַניסלאַוו אַבראַ=

מאָוויטשן נאָך לאַנגע יאָרן ווידער געטראָפן פנים אל פנים — און ביי וועלכע אומשטענדן!

אין אָנהויב פון אַ זומער=אָוונט, אין בין השמשות, בין איך אויף אַ דראָזשקע אַריינגעפאָרן אין דעם ענגן „פּאָליציי“=געסל אין דער ריכטונג צו דער „ברייטער“ גאַס. אַז איך בין געווען אין העלפט וועג צווישן „מיליאָנער“ צו „ברייטער“, איז פון „ברייטער“ אין „פּאָליציי“=געסל אַריינגעלאָפן אַ גרופּע „אַקאַדעמישע יוגנט“... לידער, אויסרופן, לאָזונגען — איבעריק צו זאָגן: וו ע ל כ ע...

איך האָב זיך אָריענטירט אין דער לאַגע, אָבער אָפּטרעטן איז נישט געווען קיין שום מעגלעכקייט: פון ביידע זייטן — מויערן, ווענט, דער אייגציקער טויער פון רעכטס — פאַרמאַכט; אויסקערעווען די דראָזשקע אין דער ענגשאַפט איז אויסגעשלאָסן. אַראָפּגיין? זיך לאָזן לויפן? ראשית, איז עס זיכער — ד ע ר ט ו י ט. והשנית: איך בין נאָך אין לעבן נישט אַנטלאָפן — מיך עקלט דער געדאַנק: „לויפן מיטן רוקן צו אַ סכנה“.

בין איך געבליבן זיצן.

די דראָזשקע איז אַרומגערינגלט געוואָרן. וועגן מיינע געדאַנקען און געפילן, רעד איך נישט, ווייל איך געדענק זיי נישט. צי איז אַוועק אַ מינוט אָדער 5 — ווייס איך נישט. איך בין געזעסן מיט פאַרמאַכטע אויגן און האָב זיי געעפנט, דערהערנדיק אַן אויסרוף:

— „ניעך זשיע נאַם אַבראַהאַם מאָערוווסקי!!“

פאַר מיינע אויגן איז געשטאַנען סטאַניסלאַוו אַבראַמאָוויטש... איך האָב נישט באַוויזן צו רעאַגירן, — אַפילו זיך צו אָריענטירן — ווי די אָוונט=לופט איז אָנגעפילט געוואָרן מיט די קלאַנגען פון צענדליקער יוגנטלעכע שטימען:

— ניעך זשיע נאַם אַבראַהאַם מאָרעווסקי!!

— ניעך זשיע!

— ניעך זשיע!

— ניעך זשיע!

— וויוואַט!

— וויוואַט!

— וויוואַט!

פייל פון בויגן איז די דראָזשקע אַרויסגעפלויגן אויף „ברייטער“ גאַס.

זאָל ווער עס איז פון די לייענער זיין אָפּגעהיט פון געדאַנק, אַז דער עפּיזאָד איז דערציילט געוואָרן מיט אַ כוונה „אויסצופּיינען“ — זיך, אָדער

געפינען אַ „זכות“ פֿאַר די טרויעריק־באַקאַנטע „העלדן“ פֿון יענע יאָרן און געשעענישן —

דאָס איז אַן עפּיזאָד פֿון מיינע שילדערונגען — אַהין און צוריק; אַ בלעטל פֿון מיין קאַפּיטל וועגן די אמתן און סתירות אין יאָר 1919 און אין די ווייטערדיקע יאָרצענדליקער.

XIV. שפּראָצן פון נייעם טאָג

יענע נאַכט — פון 6 אויפן 7 מאי 1919 — האָב איך זיך מיט מיין גואל געשיידט, נישט נאָר דריקנדיק זיינע הענט מיט דאַנקבאַרקייט פאַר דעם, וואָס ער האָט פון מיר אָפּגעווענדט דעם אָנגעלאָדענעם רעוואָלווער אין קעלער פון דער פעלד־זשאַנדאַרמעריע —

ער האָט אָנגעפילט מיין געמיט מיט נייע האָפענונגען; ער האָט פאַר מיר געעפנט נייע האָריזאָנטן; ער האָט מיר באַוויזן סילועטן פון אַ קולטור־רענעסאַנס אין אַ סביבה, וועגן וועלכער ווייטער פלעגט, ווי דערמאָנט, רעדן שעהן־לאַנג און איז געבליבן דורך אונדז אַלעמע נישט אויפגענומען.

איצט האָבן זיך דורך די שוואַרצע שאָטנס פון אומקום געגומען דורכרייסן ליכטער פון נייעם אויפקום.... נאָך דער נאַכט האָט אָנגעהויבן שפּראָצן אַ נייער טאָג... און דאָס, וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין משך פון די אקאָרשט־באַשריבענע שעהן, האָט אויסגעזען ווי אַ פאַרביסענער צווישנקאַמף פון שאָטן און ליכט און ווי אַ סימן, אַז ליכט קריגט די אויבערמאַכט...

איך האָב אין די נאָענטסטע וואָכן און חדשים כסדר זיך אומגעקערט צו די ווערטן און מענטשן פון פריער. נישט רעדנדיק — וועגן ניעדאַשקאָווסקין, וועמענס געשטאַלט איז מיר פאַרבליבן ווי אַ מוסטער פון אַן א מ ת ן „באָלשעוויק“; וועגן די מאַסן רויטאַרמייער, וועלכע איך האָב — ווי פריער — געהאַלטן פאַר די פאָנענטרעגער פון מענטשלעכקייט און אמתער באַפרייונג —

אין די ערשטע חדשים אין פוילישן ווילנע איז מיר אויסגעקומען זיך צו טרעפן מיט צוריקגעבליבענע, וועלכע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן און געוואַרט אויף דער מעגלעכקייט זיך אַריבערצוקריגן איבער דער גרענעץ הינטער מאָלאָדעטשנאָ... שוישפּילער, זשורנאַליסטן, סתם יונגעלייט...

דאָ וועל איך דערמאָנען בלויז איין פאַל: אַ דייטשער ספּאַרטאַקיסט

איז אין שלאַכט פון די רויטע מיט יודעניטשן געוואָרן געפאַנגען און — אַנטלאָפן...

ער איז געקומען קיין ווילנע. אַריין אין אַן אכסניא ביי מיר אין הויז. אַז דער באַלעבאָס האָט דערזען זיין דאָקומענט, האָט ער אים נישט גע־לאָזט איבערנעכטיקן, איז ער געקומען צו מיר: דער דעה־זאָגער, מעשה „לענדלאָרד", בין איך שוין איצט געווען.

דער קריגסגעפאַנגענער ספּאַרטאַקיסט איז אָפּגעזעסן אויף שאָפּען־גאַס נומ' 4 אַ 2 וואָכן.

געווען איז עס שוין נאָך מיינע „שנעלן אין נאָז".

איך האָב אָנגעהויבן געניסן דעם טעם פון נייע געלעכטערס. אזוי, דהיינו, איז געשען אַ לוסטיקע מעשה מיט ליפּאָווסקין.

ער איז דאָך — ווי דערציילט — געווען ביי דער „סאָוויעטנמאַכט" אַן אינספּעקטאָר איבער שטייערן פון טעאַטער און אַנדערע פאַרוויילונגען. האָט ער אַזוי „געמאָגט" ביד חזקה ובזרוע נטויה — אַז ער האָט דער־וואָרבן שונאים לרוב.

עס איז נאָך געווען אַ מעשה — מיט בריליאַנטן און צירונג... אין מיטן אַ ספּעקטאַקל — איך געדענק נישט גענויער ו ו ע ן — איז מען געקומען צו לויפן אין טעאַטער מיט אַ געוואַלד, אַז אין שטוב האָבן זיך אַריינגעריסן 3 מענטשן אין מאַסקעס מיט רעוואָלווערן און האָבן צו־גענומען דאָס קעסטל מיט בריליאַנטן און צירונג.

ליפּאָווסקי האָט פילאָזאָפיש באַרואיקט אסתרן: „פריער־שפּעטער וואָלט מען עס היינטיקע צייטן סיוויסיי רעקווירירט".

אין פּוילישן ווילנע האָט זיך אסתר באַוויזן מיט בריליאַנטענע אויער־רינגלעך, און „ידידים" האָבן פון ד ע ר מעשה אויך געמאַכט אַ גע־ברויך.

ד י מעשה, אָדער י ע נ ע מעשה — נחום ליפּאָווסקי זיצט געבעך אין דער סוטערינע אין בנין פון קאָמערץ־באַנק... זיצט אַ טאָג, זיצט אַ צווייטן און אַ דריטן. קיינער קומט נישט צו אים, מען ברענגט אים נישט אַ לעפל וואַרעמס, ער לעבט מיטן שיטערן טיי און געקעכץ, וואָס אים לי־פערט דער וועכטער.

און איינמאָל, אַז דער וועכטער איז אַריין צו אים אין קעלער מיטן טשייניק און שטיקל ברויט, זעט ער —

ליפּאָווסקי זיצט און וויינט מיט ביטערע טרערן, וואָס פאַלן שטראָ־מענווייז אויף אַ פאָטאָגראַפּיע ביי אים אויף די קני.

— וואָס איז געשען, פּאַניע ליפּאָווסקי? ווע־מען באַוויינט איר?

— ווען סטאַסיעק זאָל דאָס נאָר ווּיסן, ווי אַזוי מען באַהאַנדלט מיך אין פּוילישן ווילנע!

— וועלכער סטאַסיעק? רעדט קלאָרע דיבורים!

— פּשיבישעווסקי! סטאַניסלאַוו! מיין בעסטער פריינד!

און ער צעכליפּעט זיך אויפן קול.

דער וועכטער איז ארויפגעלאָפן אויבן. אין אַ פערטל שעה אַרום איז ליפּאָווסקי אַוועק אַהיים און אין אַ טאָג־צוויי אַרום — נעלם געוואָרן.

ער האָט מיר אין אונדזערע בעסטע טעג — אין די „האָניק־וואָכן" מיט 6 חדשים פריער — אַמאָל אַ זאָג געטאָן:

— דו ביסט דער ערשטער מענטש פון אַלע מיינע פריינד, וואָס וויל זיך מיט מיר נישט פאָטאָגראַפירן.

ער האָט בלי ספק געהאַט זיינס אַ פאָטאָגראַפּיע — מיט אבדול־האמיד...

* *
*

אין דער פּערספּעקטיוו פון פערציק־יאָריקער פאַרגאַנגענהייט וואָלט נאָר אויפן סמך פון אַרכיוון און דאָקומענטן געווען מעגלעך צו ברענגען גענויע דאַטעס און בלייבן טריי דעם כראָנאָלאָגישן סדר פון די געשעענישן, וועלכע האָבן זיך אָנגעהויבן טאָג נאָך טאָג אַנטוויקלען אין דער סיטואַציע, וואָס האָט זיך באַשאַפן נאָכן אַריינמאַרש פון די פּוילישע לעגיאָנען קיין ווילנע.

פּאַר מיינע אויגן טויכן אויף פון יענע חדשים אייניצלנע מ אָ־מ ע נ ט ן, וועלכע איך וועל דאָ ברענגען נישט אין כראָנאָלאָגישער אָר־דענונג, פּלאַנטערנדיק בלי ספק דאַטעס, נאָר לויטן ר ו ש ם, וועלכן זיי האָבן דעמלט געמאַכט אויף מיר און לויט מיין סוביעקטיווער אָפּשאַצונג פון זייער קולטור־היסטאָרישער וואָגיקייט.

קודם כל — די דערשיינונג פון דער צייטונג „ד ע ר ט אָ ג"!

ער האָט זיך באַוויזן, נעם איך אָן, באַלד נאָכן אַריינמאַרש פון פּוי־לישן מיליטער. איך ווייס, אַ ז צו ווייטערס שלושים האָב איך אין נומער, וואָס איז אים געווען געווידמעט, פאַרעפנטלעכט מיין אַרטיקל: „דעם „שטומען" פון זיין פריינד" (אפילו אין דער פולער גענויקייט פון אָט־דעם

קעפּל בין איך נישט פולקאָם זיכער)... איך געדענק, אַז דער אַרטיקל איז געווען איבערגעדרוקט אין וואַרשע אין די „לעבנספראַגן" — דעם אָפּי־ציעלן בונדישן פּאַרטיי־אָרגאַן — און איך בין געווען טיף אויפגערודערט, באַקומענדיק אַ ידיעה, אַז צום אַרטיקל האָט זיך וואָרעם באַצויגן וולאַדי־מיר מעדעם. דאָס איז געווען דער ערשטער ווינט פון מערב איבער מיינע פעלדער, דער ערשטער בליק, וואָס איך האָב געוואָנדן צו יענע זייט, ווייל דער בריוו פון דער „ווילנער טרופּע" מיט אַן 8 חדשים צוריק איז גע־וואָרן אָפּגעווישט אַדאַנק דעם בשעתו באַשריבענעם שווינדלערישן גאַנג און פּלאָנטער צוליב דער ענלעכקייט פון די פאַמיליעס מיט די 2 „א", מיטן „ז" אינמיטן, מיטן פּאַסעך אין ערשטן זילב און קאָמעץ אין צווייטן... נישט איין קליינינקייט האָט גורם געווען מי יודע וואָס פאַר אַ „וואַטער־לאָאָ" אין די שלאַכטן אויף מענטשלעכע לעבנס־וועגן.

ווען נישט יענער שווינדל אַרום מאזאָס בריוו צו מיר, וואָלט איך אפשר געווען אין וואַרשע איידער איך האָב איבערגעלעבט די באַשרי־בענע חדשים נאָך מיין צוריקקער קיין ווילנע — פאַרפאַלן! „באַשערט"!

אָבער איצט האָט מיך דער בליק צו וואַרשע פאַרהיפּנאָטיזירט, און איך האָב אָנגעהויבן אויסקוקן די אויגן — צום נייעם „אַהין"...

איך נעם נישט אויף זיך די העזה צו שרייבן דאָ וועגן „טאָג". איך וויל מיר נאָר דערלויבן צו באַטאָנען, אַז איך בין געווען זיין מיטאַרבעטער פון די ערשטע נומערן ביז די לעצטע אין משך פון די 20 יאָר פון זיין דערשיינען. „דער טאָג", „אונדזער טאָג", „ווילנער טאָג" — וועגן אָט די מעטאַמאָרפאָזעס וועלן מיר דאָ נישט רעדן. היות איך שרייב דאָ מיינע, נישט וועמענס אַנדערע, זכרונות, מוז איך דאָ אויפן אָרט צוגעבן, אַז אין „טאָג" פלעג איך שרייבן הויפּטזעכלעך וועגן ענינים פון קונסט... אַל־געמיינע ענינים, דער עיקר — „פּאָליטיק", פלעג איך דאָס רוב באַהאַנדלען אויף די שפּאַלטן פון אַנדערע צייטונגען... (דאָ וועלן מיר נאָך האָבן „לוס־טיקע עפּיזאָדן" מיטן לויף פון די יאָרן).

די ערשטע רעדאַקציע פון „טאָג" איז באַשטאַנען פון ב. נאָוויק, ני־גערן, זלמן רייזענען און מאַקס ווײַנרייכן. דער לעצטער איז נאָך געווען זיי־ער אַ יונגער מאַן. איך האָב צו אים געהאַט די באַציונג, וואָס זיין עצם אָנ־געהעריקייט צו דער פאַמיליע פון דאָקטאָר צמח שאַבאַד האָט פאָרויסבאַ־שטימט. און דאָקטאָר שאַבאַד איז פון מיינע ערשטע שריט אויפן ווילנער קולטור־באָדן געוואָרן פאַר מיר אַ קוואַל פון פרייד, אַן אָנלען אין מינוטן פון ספקות, אַן עצה־געבער, אַ וועגווייזער... און דאָס אַלץ איז געוואָרן

ערשטע ריי: פון רעכטס=שטייען: א. י. גאָלדשמידט, ..., חיים לעווין, זלמן רייזין, ברוך צוקערמאַן.
צווייטע ריי: פסח נאָוויק, מאַקס ווײַנרײַך, שמואל ניגער, אברהם מאָרעווסקי, דן קאַפּלאַנאָוויטש, זעליק סעגאַלאָוויטש, יעקב ראָזענבוים, בייקל לונסקי.
עס זיצן: יעקב וויגאָדסקי, דאָקטאָר ווירשובסקי, ש. ל. ציטראָן, ש. אַנ=סקי, צמח שאַבאַד, לייב יאפע ......

פאַרטאָפּלט און פאַרצענפאַכט אַדאַנק דעם באמת ליכטיקן שכל, טיף־מענטשלעכער האַרציקייט און שוועסטערלעכער איבערגעבנקייט, וועלכע איך האָב פון אָנהייב ביזן סוף אָנגעטראָפן ביי פרוי סטעפאַניע שאַבאַד, איינער פון די פּרעכטיקסטע פרויען־געשטאַלטן, וועלכע איך האָב פאַר מיין לעבן געזען איבער די ווייטע וועלט־שטחים.

דאָס איז איינער פון יענע מ אָ מ ע נ ט ן, וועלכע האָבן פאַר די 20 יאָר באַשיינט מיין יעדע נסיעה קיין ווילנע פון מרחקים; און פונקט ווי דערמאָנענדיק די רעדאַקציע פון „טאָג", קאָן מען נישט פאַרגעסן דעם יונגן ווייגרייך, אַזוי קאָן איך, דערמאָנענדיק דעם נאָמען ווייגרייך, נ י ש ט דורכלאָזן די משפחה שאַבאַד.

אַ צווייטער מאָמענט אין ערשטן פעריאָד איז געווען דער באַזוך פון י צ ח ק ג ר י נ ב ו י ם. איך האָב אים אפילו נישט געזען. אויף מיר האָט געמאַכט אַ טיפן איינדרוק זיין פראַזע: „דאָ הער איך כסדר רעדן וועגן „רוסישע יידן", „פּוילישע יידן", „ליטווישע יידן". איך וויל זען און הערן און קענען — „יי ד ן!"

דאָס האָב איך איבערגעלייענט אויף מאָרגן אין ציימונג. איך ווייס היינט אפילו נישט, צי איז גרינבוים נאָך געווען אין שטאָט. אָבער ער איז געוואָרן איינער פון מיינע דעמלטיקע „געדאַנקען־פירער". דאָס לעבן וועט מיך נאָך מיט אים צונויפפירן און דווקא אין סיטואַציעס פון „סכסוך", פון „אָפּאָזיציע", אָבער קיינמאָל און ערגעץ איז אין מיר נישט געוואָרן אָפּגע־קילט דער שטראָם, וועלכער האָט זיך אין מיין האַרץ צעגאָסן ביי זיין ערשטן באַזוך אין ווילנע אין די זומער־חדשים 1919. יצחק גרינבוים האָט אַוועקגעשטעלט די נייטיקע נקודה אויפן געהעריקן אות — ביי מיינע דעמלט נאָך ערשטע טריט אין מיין נייער וועלט.

„יי ד ן"!

ווו זענען זיי? ווו איז דער וועג צו זיי?

אַ צווייטער אורח פון די מרחקים איז יענעם זומער געווען — אב. קאַ־האַן, אַזש פון די יונייטעד־סטייטס.

צו אים וועלן מיר נאָך, דערלעבנדיק, קומען מיט אַ וויזיט אויפן העכ־סטן שטאָק פון „פאָרווערטס־בילדינג" און וועלן דאַן האָבן די געלעגנהייט צו צייכענען זיין פּאָרטרעט. אין ווילנע ביי דער ערשטער באַקאַנטשאַפט האָב איך הערן, אַז דאָרטן עבר לים האָבן זיך קאָנסערווירט טיפן, וואָס האָבן אין ווילנע געלעבט מיט אַ יאָר 50 צוריק... אב. קאַהאַנס באַזוך האָט גורם געווען ניגערס באַלדיקן אָפּפאָר קיין ניו־יאָרק; אין „פאָרווערטס" האָט געאַרבעט וולאַדעק, זיין עלטערער ברודער, וועלכער איז געווען דער פאַק־

טישער ראש המדברים אין „אַרבעטער־רינג“; פאַרשטייט זיך: נאָך אַב. קאַנגען, פון וועלכן וולאַדעק איז געווען אין אַלע הינזיכטן מיט „10 קעפּ“ העכער און פייגער.

איך געדענק דעם אָפּשיידס־באַנקעט פאַר ניגערן אין פּלאָטניקאָווס רעסטאָראַן אויף „דייטשישער“ גאַס. מיך האָט איבערראַשט ווי אַנ־סקי האָט געזאָגט, אַז „ווען נישט ניגערס שוואַרצער קאָפּ און מיין ווייסע באָרד. וואָלט איך אים געזאָגט „רבי“.

איך געדענק, אַז איך האָב „געהאַלטן אַ רעדע“ און ס'האָט זיך נישט געקלעפּט אַ וואָרט צו אַ וואָרט — פ ר ע מ ד בין איך געווען דער סביבה, דער אַטמאָספער, דעם מהות פון די יידישע קולטור־מענטשן... איך האָב, משמעות, געהאַט ביי אַלעמען אַ פּנים פון אַ „טערק“. וואָס רעדט אויף זיין לשון און פילט זיך געטראָפן, וואָס מען רעאַגירט נישט אויף זיין הומאָר און ליריק.

אַן אומפאַרגעסלעכער עפּיזאָד איז פּאָרגעקומען ערב אַנ־סקיס פאַר־לאָזן ווילנע. לטובת אַ יתומים־הויז האָט ער אין בנין פון דער קהילה אויף דער „אָזשעזשקאָ“־גאַס פאַר אַ גרויסן עולם געלייענט דעם „דיבוק“. מיט אַ טאָג צוויי צוריק האָט ער מיר צוגעשיקט דעם כתב־יד מיט אַ פאָרשלאָג, אַז איך זאָל — היות ער איז נישט בכוח צוליב זיין האַרץ־קראַנקהייט ליי־ענען אַלע אַקטן — פאָרלייענען דעם 3 און 4 אַקט. אָבער איך האָב דעם 3־טן אַקט אַזוי „דערלאַנגט“, אַז אַנ־סקי האָט זיך קוים דערוואַרט ביזן סוף אַקט און צוגענומען ביי מיר דעם מאַנוסקריפּט — דעם 4־טן אַקט האָט ער אַליין געלייענט...

נאָך געדענק איך מיין אַרטיקל וועגן „שוואַרצן קרעפּ אויף דער זי־געסזיילע“ אין בערלין (צום ווערסאַלער שלום־טראַקטאַט). לייב יאָפּע ז"ל האָט געזאָגט, אַז מיין כתב־יד קאָן מען שיקן — „אָדער אין זאַץ אָדער אין קאָש“; רעדאַגירן עס, לאָזט זיך נישט. אַנ־סקי האָט געזאָגט, אַז איך האָב „אימיטירט דעם סטיל פון די נביאים“; דאָקטאָר רעגענסבורג האָט איינגעפונען, אַז מיין יידיש איז... „עברית“.

* *

*

אַלעקס שטיין האָט זיך געמאָלדן מיט אַ פאָרשלאַג צו אָרגאַניזירן זיך און אָנהייבן שפּילן.

איך האָב מסכים געווען מיטן תנאי, אַז על־מית זאָל זיין אין טעאַטער.

דאָס האָט געהייסן אָננעמען די באַדינגונגען, וואָס איר מאַן וועט שטעלן, און מיט אים האָט שטיין נישט געוואָלט זיצן ביי איין טיש.

ווי לאַנג דאָס האָט געדויערט געדענק איך נישט. ביידע „צדדים" פלעגן קומען מיט קאָנקרעטע פאָרשלאַגן.

איך האָט געטענהט: „מסכים אויף אַלץ, אָבער קומט צווישן זיך צו אַ הסכם!"

זיי האָבן אפילו נישט געפּרוווט.

די צייט איז געגאַנגען. איך האָב געוואַרט.

— צו וועמען זשע וועט איר גיין אויף פּראָבע? איר האָט דאָך ביידן געגעבן אייער הסכם.

— ווער עס וועט דער ערשטער די פּראָבע באַשטימען, צו יענעם וועל איך גיין.

עלמית איז אַוועקגעפאָרן קיין וואַרשע.

ווי ווייט איך געדענק, האָבן מיר געעפנט דעם ווינטער־סעזאָן אין שטאָט־טעאַטער מיט שלום אַשס „לאַנדסמאַן". זומער אין שטאָט־זאַל האָבן מיר געשפּילט „דעם שטומען". איך ווייס, אַז דעמלט האָב איך דערזען אַן אָנפאַנגער יוסף בולאָוו און ער האָט מיך באַצויבערט מיט עפּעס אַ מין אומגעצוימטער שפּיל־גיריקייט. איך האָב זיך דערוווסט, אַז זיין „אָפּגאָט" איז געווען מיט יאָרן צוריק אין רוסישן טעאַטער — „דאַווידאָווסקי". דאָס ערשטע „צינדהעלצל" אין פלאַם פון אָנפאַנגער אויף די ברעטער האָט זייער אַ גרויסע באַדייטונג אין זיין אַנטוויקלונג. פון דאַווידאָווסקין האָט בולאָוו עפּעס „גענאַשט", אָבער ער האָט געקאָנט אַלט זיין אַ יאָר 14, ווען דאַווידאָווסקי האָט אים באַאיינפלוסט... איך געדענק, אַז אין „קין" האָב איך אים געגעבן שפּילן דריי ראָלן, און ער האָט אויסגעמייסטרעוועט דריי טיפּן. אין גאָרדינס „אמתע קראַפט" האָט ער געשפּילט שוין ווי גאָט האָט געבאָטן, מעשה געניטער פאַכמאַן.

אַלעקס שטיין, מיט וועלכן איך האָב נאָך ביי ליפּאָווסקין געאַרבעט איבער אַ ריי פאַראַנטוואָרטלעכע ראָלן (בתוכם, ווי דערציילט, „אַלעקסאַנדער" אין „שטומען"), איז שוין איצט געווען אַ „פּאַרטיקער" אַקטיאָר אויף „ערשטע ליבהאָבער". און דאָ איז צוגעקומען זיין ייִנגערער ברודער — אסיא קאַמען. דאָס איז געווען אַ בריאה מיט אַזויפיל שטיפעריש חן, שפּרודלדיקער לוסטיקייט, אַז ער איז געוואָרן מיין ליבלינג פון ערשטן אויגנבליק.

לײדן און האַרצווייטיק האָב איך — יאָרן שפּעטער — פון זיי אַלע=

מען געהאַט אַזוי פּיל, אַז מיר ווערט עד היום קאַלט אין רוקן. דערמאָנענ־דיק זייערע מעשים, אָבער דאָס איז געווען — „דערנאָך“, ווען זיי זענען געוואָרן „זעלבשטענדיקע פירמעס“. דערווייל האָב איך געהאַט נחת.

די פאָרשטעלונגען זענען געווען ווירטשאַפטלעך שלעכט אָרגאַניזירט. בלויז אין יומא־דפּגראס — אויף פּרעמיערעס, ימים־טובים — פלעגן מיר פּייערן „טריומפן“: אַ „פול הויז“, אָוואַציעס, רעצענזיעס.

אין שטאָט־טעאַטער האָט געוויגט גווידא אַדראַמאָוויטש געמעטטי — דאָס איז געווען אַ האַלבער איטאַליענער; דאָס ווילנער טעאַטער האָט ער געקענט פון אַ פערטל יאָרהונדערט פריער. זיין אַמט — אַלס בוטאַפאָר און רעקוויזיטאָר — האָט ער פאַרנומען נאָך ביי ניעזלאָבינען. מיר פלעגן אָפּזיצן שעהן און דערמאָנען „יענע צייטן, יענע לידער“.

אויף אונדזערע פאָרשטעלונגען האָט ער געקוקט שמייכלענדיק, זיפצנ־דיק און... טיף געליטן —

— אויף די ברעטער אַזעלכע אומבאַהאָלפענע יינגלעך... טייערער מאָרעווסקי, איר ווייסט דאָך: קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ, ניעראָנאָוו, סאַמאָי־לאָוו... בראַוויטש און —

נאָך דער פאָרשטעלונג פון „קין“ איז ער אַריין צו מיר אין גאַרדע־ראָב, האָט זיך אויפן קול צעוויינט, און מיר איז געוואָרן אַזוי ווייטיקדיק, ווי מען וואָלט מיר צעקראַצט אַן אַלטע וווּנד...

איך בין געזעסן אין ווינקל אין געשווייגן. מיטאַמאָל איז ער צוגע־גאַנגען צו מיר, געכאַפּט מיין האַנט און מיט פונקען אין די אויגן אַרויס־גערעדט:

— איך קאָן מיך נישט צוגעוווינען אויפצונעמען פון אָט־דער בינע דאָס נישט־רוסישע וואָרט און זינט עס שפּילן דאָ די יינגלעך בליים איך מיר די ליפּן און אַנטלויף.

אָבער פון „קין“ אַנטלויפן האָב איך נישט געהאַט קיין כוח, דעם טעקסט קען איך אויסנווייניק און אין צווייטן אַקט — די סצענע מיט אַננאַ דעמבי — האָב איך פאַרגעסן, אַז איר רעדט נישט רוסיש... איך בין אָפּ־געזעסן ביזן סוף ווי אַ פאַרכישופטער, פאַרגעסן אין אייער הייזעריקייט. און ביים סוף פון 4' אַקט בעת דער לעצטער סצענע בין איך שוין געזעסן און געשלונגען יענע טרערן און געאָטעמט מיט יענער לופט —

— אַ דאַנק אייך, מאָרעווסקי — פון מיין פאַרבענקטן האַרצן. איך קאָן אייך נאָר זאָגן, אַז קיין איין פאָרשטעלונג אייערע פון „קין“ וועל איך נישט דורכלאָזן.

אָבער די מרחקים האָבן שוין אויסגעשפּרייט זייערע בּרייטע אָרעמס מיך אײַפצונעמען. די ידיעות וועגן מײַנע פאָרשטעלונגען זענען זיך צעגאַנגען איבער שטחים.

פון לאָדזש איז געקומען דער אַלטער דירעקטאָר אַדאָלף קאָמפּאַניעיעץ.

ער האָט מיר אויף גינסטיקע באַדינגונגען פאָרגעלייגט צו קומען אויף גאַסטראָלן קיין לאָדזש. איך האָב פאָרגעלייגט 6 פּיעסן: „שמע ישראל", „דער אייביקער וואַנדערער" — דימאָוום; „דאָס גייע געטמאָ" — הערצלס; „די אמתע קראַפט" — גאָרדינס; „אייפערזוכט" — אַרציבאַשעווס און „קין"... דער פּלאַקאַט האָט געמאָלדן: „גאַסטראָלן פון אברהם מאָרעווסקי מיט דער באַטייליקונג פון אל. שטיין, יוסף בולאָוו, אָסיא קאַמען".

אַזוי איז מײַן עקיפּאַזש אַרויס אויפן שליאַך — טעאַטער, וועלט און — פאָלק.

סוף

אינהאלט:

ערשטער טייל, די שיפן זינקען

צווייטער טייל, אין וועלט־קריג

זייט

דריטער טייל, די אמתן און זייערע סתירות